

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΜΗΛΙΩΝ

ΜΗΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΑΘΗΝΑ 1983

ΣΙΜΟΥ Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΜΗΛΟΥ ΔΥΟ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΙΩΝ
(1642-1699)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ πορεία τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Μήλου ὑπῆρξε παράλληλη μέ αὐτήν τοῦ ἀριθμητικοῦ καί πνευματικοῦ δυναμικοῦ της μετά τήν ἐπικράτηση (1537) τῆς τουρκοκρατίας στίς Κυκλάδες, δηλαδή φθίνουσα. Ἀκόμη καί ὅταν κατά περιόδους θαλασσοκρατοῦσε στό Ἀρχιπέλαγος ἡ Βενετική Δημοκρατία κατά τούς τουρκοβενετικούς πολέμους, (1644-1669, 1684-1699) δέν ἐγινε δυνατό νά ἀναλάβει ἡ Ἐκκλησία αὐτή οὔτε καί τά οἰκονομικά της, ἐξαιτίας νέων καταστάσεων καί γεγονότων πού εἶχαν ἐπίδραση ἀρνητική. Τέτοια αἷτια καί ζητήματα ἀναφέρονται ἐνδεικτικά ἡ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πιστῶν, ἡ ἀπώλεια κτηματικῆς περιουσίας, ἡ ἔλλειψη τακτικῆς οἰκονομικῆς συνδρομῆς ἀπό τή Ρώμη, ὁ ἀνεπίτρεπτος ἀνταγωνισμός τῶν ἱεραποστολικῶν ταγμάτων, ἡ προσφυγή σέ σημαντικούς ἀλλά ἀναγκαίους δανεισμούς, ἡ καταβολή φορολογιῶν κ.ἄ.

Γιά ὅλα αὐτά θά ἐπιχειρήσουμε εἰδικότερες ἀναφορές στά ἐπόμενα μέ τήν ἀπαραίτητη διευκρίνιση ὅτι οἱ ἀναφορές αὐτές καλύπτουν μόνο τό χρονικό διάστημα δύο ἀρχιερατειῶν, τῶν ἀρχιερέων Ἀντώνιου Σέρρα καί Ἰωάννη Ἀντώνιου Καμίλλη, δηλαδή τῆς περιόδου 1642-1699.

Οἱ σχετικές ἱστορικές εἰδήσεις προέρχονται, κατά κύριο λόγο, ἀπό σειρά ἐγγράφων τοῦ Archivio di Propaganda Fide Sacra τοῦ Βατικανοῦ, ἀλλά καί ἀπό γνωστή βιβλιογραφία. Τά ἱστορικά ἐγγραφα (μεταφρασμένα ἀπό τήν ἰταλική τά περισσότερα) δημοσιεύονται, εἴτε αὐτούσια σέ παράρτημα, εἴτε σέ ἀποσπάσματα πού παρεμβάλλονται στό ἀφηγηματικό κείμενο μέ κατάλληλες φυσικά παραπομπές στούς ἐπί μέρους ἀρχιερατικούς φακέλους. Γιά τίς τελευταῖες αὐτές χρησιμοποιοῦνται οἱ ἐπόμενες βασικές βραχυγραφίες: α) SOCG. = Scritture Originali Congregazioni Generali β) SCH. ARCHIP. = Scritture Riferite nei Congressi-Arcipelago, τῶν ἀντίστοιχων δηλαδή σειρῶν ἐγγράφων τοῦ Βατικανοῦ καί γ) SLOT= ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, τῆς

μελέτης του B.J.SLOT, Καθολικαί Ἐκκλησῖαι Κιμώλου καὶ τῶν πέριξ νήσων, στά «Κιμωλιακά», τόμ. Ε' (1974).

Τέλος, ἡ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία προσφέρεται ὡς ἐλάχιστη συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου καὶ σ' ἐκείνους πού μελλοντικά θά ἀσχοληθοῦν μέ μιὰ πλατύτερη καὶ πιό ἐμπεριστατωμένη παρουσιάσῃ της.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΕΡΡΑ (1642 - 1664)

Ι. Γενικὴ κατάστασις Ἐπισκοπῆς

Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντώνιος Σέρρα¹ βρῆκε στά 1642 τὴ λατινικὴ ἐπαρχία τῆς Μήλου σέ κατάστασις ἀποσύνθεσης. Οἱ αἰτίαι ἦταν πολλές μέ βασικὴ τὴν πολυχρόνια ἀπουσία ἀπὸ τὴν ἔδρα τους τῶν προκατόχων του καί, κατὰ συνέπεια, τὴν ἐγκατάλειψι τῶν ποιμνίου. Τό τελευταῖο εἶχε κυριολεκτικά ἐξαφανισθεῖ, εἴτε μέ τὴν ἀναχώρησι πολλῶν οἰκογενειῶν ἀπὸ τὸ νησί μετὰ τὴν περιέλευσίν του στὴν τουρκικὴ διοίκησι, εἴτε μέ τὴ μεταστροφὴ του στὴν ὀρθοδοξία ἀπὸ διάφορα ἐξωγενῆ καὶ πραγματικά περιστατικά. Πληροφορίες ἀναφέρουν ὅτι στά 1638 ὑπῆρχαν στὴ Μήλο μόνο τρεῖς καθολικοί, στά 1652 πέντε οἰκογένειαι πού ἀριθμοῦσαν 13 μέλη² καὶ στά 1655 εἶχαν ἀνέλθει σέ 18 οἰκογένειαι μέ ἄγνωστο ἀριθμὸ μελῶν³.

Τό ἴδιο σημαντικά εἶχε μειωθεῖ ἡ ἄλλοτε μεγάλη περιουσία τῆς ἐπισκοπῆς, τό εἰσόδημα τῆς ὁποίας αὐτὴ τὴν ἐποχὴ

-
1. Ὁ Ἀντώνιος Σέρρα γεννήθηκε στά 1613 στὴ Χίο καὶ ἀναδείχθηκε ἐπίσκοπος Μήλου μέ ὑπόδειξι τῶν πάπα Οὐρβανοῦ Η' σέ ἡλικία 29 χρόνων. Ἡ χειροτονία του ἐγένε στὴ Ρώμη στά 1642 ἀπὸ τὸν καρδινάλιο Palota (SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, στά «Κιμωλιακά», τόμ. Ε', 1974, σελ. 123).
 2. SACRA CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE, Memoria Rerum 1622-1972, Vol. I/2 (1622-1700) ἔκδοσι HERBER, σελ. 343-344 καὶ SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 122. Οἱ πέντε οἰκογένειαι ἦταν τοῦ Γάλλου Bernard Radot, τοῦ Tomaso ἀπὸ τὴν Τήνο, τοῦ Pietro Magnani, τοῦ Antonio da Fiume καὶ τοῦ Sergenti da Bologna.
 3. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 132.

προέρχονταν από δύο μόνο χωράφια, μερικά ελαιόδεντρα και 35-40 ρεάλια τό χρόνο από δέκατα («έτήσια δοσίματα» ιδιοκτητών άκινήτων κατά τήν επιχώρια συνήθεια).

Όταν ό Σέρρα έφτασε στή Μήλο δέν βρήκε ούτε τά έπίσημα άρχεΐα τής έπισκοπής, ούτε εκκλησιαστικά βιβλία, ιερά σκευή και έπιπλα, ούτε άκόμη και ναό. 'Η εκκλησία των 'Αγίων 'Αναργύρων, πού είχαν καταλάβει παλαιότερα οί όρθόδοξοι⁴, μολονότι είχε έπιστραφεί στους λατίνους από τόν Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι τό 1628, δέν ήταν στή δικαιοδοσία τής έπισκοπής αλλά στήν κυριότητα τής Βενετικής Δημοκρατίας και από τό 1631 στήν έποπτεία Βενετοῦ μοναχοῦ. Μέχρι και τό 1648 ή εκκλησία δέν είχε περιέλθει στήν έπισκοπή Μήλου, ὅπως αναφέρεται σέ δύο έπιστολές αὐτοῦ τοῦ χρόνου, τής 4 Μαΐου και 10 Μαΐου αντίστοιχα, πού έγραψαν στή Ρώμη ό Βενετός πρόξενος Μήλου Πέτρος Μανιάνι και ό πρόκριτος Νικόλαος Κωτάκης, στίς όποίες αναφέρεται ὅτι «*ό έπίσκοπός τους μέ τό καλό παράδειγμα και τίς διδασκαλίες του έπανεφερε τό λαό στό δρόμο τοῦ Θεοῦ... παρά τό γεγονός ὅτι δέν έχει ναό, ούτε ιερά σκευή γιά τήν τέλεση τής λειτουργίας*»⁵. Και είναι άλήθεια πώς ό Σίφνιος μεγαλέμπορος Βασίλης Λογοθέτης τοῦ πρόσφερε μιá ιδιόκτητη εκκλησία του στή Μήλο τιμημένη στόν "Άγιο Πολύκαρπο μέ τό χωραφάκι της, αλλά ό Σέρρα φοβούμενος μήπως αὐτό συντελέσει στήν όριστική άπώλεια των 'Αγίων 'Αναργύρων δέν χρησιμοποίησε καθόλου τήν εκκλησία πού είχε δωρίσει ό Λογοθέτης. 'Ο τελευταίος ανέφερε τό γεγονός, μεταξύ άλλων, σέ έπιστολή του τής 10ης 'Ιανουαρίου 1654 πρός τό Βατικανό και εξέφραζε τήν πικρία του γιά τόν Σέρρα και τήν άρνητική του θέση στό ζήτημα⁶. Τελικά ή εκκλησία παραχωρήθηκε στήν έπισκοπή πρίν τό 1652 γιατί τόν Αὔγουστο τοῦ χρόνου αὐτοῦ αναφέρεται ὡς καθεδρικός ναός στήν εκθεση τοῦ άποστολικοῦ επισκέπτη φρά Μπερνάρντο da Parigi⁷, ό δέ Λογοθέτης σημείωνε στήν άνωτέρω έπιστολή του πώς ό Σέρρα

4. Λεπτομέρειες γιά τό ζήτημα αὐτό βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΑΤΕΣΗ, 'Αρχιερεΐς Μήλου και Κιμώλου, στά «Κιμωλιακά», τόμ. Γ', 1973, σελ. 19 έπ. και Β.Ι. SLOT, 'Η διένεξις μεταξύ Κυρίλλου Λουκάρεως και Μελετίου 'Αρχιεπ. Μήλου περί τοῦ καθολικοῦ ναοῦ τής Μήλου, στά «Κιμωλιακά», τόμ. Η' (1978) σελ. 47 έπ.

5. SOCG. 177, 228^R, 229^R.

6. SOCG.187, 441^R.

7. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 123.

δέν χρησιμοποίησε τήν ἐκκλησία πού τοῦ πρόσφερε, ἀλλά προτίμησε ἐκείνην τῶν Βενετῶν.

Πτωχή λοιπόν οικονομικά καί σέ πιστούς ἀποδυναμωμένη βρῆκε τήν ἐπισκοπή ὁ Σέρρα, ἡ ἀπογοήτευση τοῦ ὁποίου θά ὑπῆρξε ἀσφαλῶς μεγάλη.

II. Ἀνάκτηση καθεδρικοῦ ναοῦ.

Ἀπόκτηση ἐπισκοπικοῦ μεγάρου.

Λόγω τῆς μακροχρόνιας φιλονικίας μεταξύ λατίνων καί ὀρθοδόξων ἦταν φυσικό νά δημιουργηθεῖ μιὰ ἀβεβαιότητα ὡς πρός τήν τελική τύχη τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων πού εἶχε ὡς συνέπεια νά μή γίνεται συντήρηση καί ἐπισκευή στίς κτιριακές φθορές πού πάθαινε ἀπό τίς κακοκαιρίες. Ἔτσι ὅταν παραχωρήθηκε στή λατινική ἐπισκοπή «... ἡ ἐκκλησία ἦταν ὅλη σχεδόν κατεστραμμένη... ὥστε νά μή μπορεῖ νά τελεσθεῖ σ' αὐτήν ἡ λειτουργία, ἀφοῦ τό χειμῶνα ἦταν ἀδύνατο νά σταθεῖ κανεῖς μέσα ἀπό τά νερά τῆς βροχῆς...»⁸.

Ὁ ἐπίσκοπος Σέρρα ἀποφάσισε τήν ἀνακατασκευή τῆς ἐκκλησίας, ὥστε αὐτή νά ἔχει τήν αἴγλη καθεδρικοῦ ναοῦ καί καταλληλότητα κτιριακή στήν ἀποστολή της. Τό ἔργο βέβαια ἦταν μεγάλο, ὅσο μεγάλη ὁμως ἦταν καί ἡ διάθεση τοῦ ἐπισκόπου νά τό ὀλοκληρώσει. Περιέγραψε λοιπόν τήν κατάσταση τῆς ἐκκλησίας στό Βατικανό, τήν ἔλλειψη ἐπισκοπικῆς κατοικίας καί τίς ἄλλες ἀνάγκες καί ἡ Ρώμη ἐπῆρε ἀπόφαση νά τοῦ συμπαρασταθεῖ θετικά. Ἔτσι τοῦ χορήγησε 850 ρεάλια καί μέ ἄλλα 500 πού τοῦ πρόσφερε ὁ Βενετός ναύαρχος Φραγκῆσκος Μοροζίνη συγκέντρωσε τό σεβαστό ποσό τῶν 1350 ρεαλιῶν⁹. Μέ τά χρήματα αὐτά ξεκίνησε τό μεγάλο ἔργο τῆς κτιριακῆς καί κτηματικῆς ἀνόρθωσης τῆς ἐπισκοπῆς του, πέρα ἀπό τίς δικές του προσφορές πού, εἰδικά γιά τήν ἐκκλησία πρέπει νά ἦταν ἀκόμη καί χειρωνακτικές.

Ὁ ἀποστολικός Βικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα σέ ἐπιστολή του τῆς 30 Ἀπριλίου 1652 πού ἔγραψε μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τή Μῆλο¹⁰, ὅπου εἶχε πάει νά συμπαρασταθεῖ στόν Ἀντώνιο Σέρρα σέ κάποια ἀσθένειά του¹¹, σημειώνει: « Ἡ

8. SOCG. 187, 569^R-572^R.

9. SLOI, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 170.

10. SOCG. 187, 711^R.

11. Βλ. κατωτ. Κεφάλαιο IV.

ἐκκλησία του κατά τὰ φαινόμενα καί ἀπό ὅσα ἄκουσα ἀπό τόν ἴδιο καί ἐντόπιους ἦταν μέχρι πρόσφατα μία σπηλιά καί αὐτός τήν ἀνακατασκεύασε καί τήν ἐπέκτεινε ἀγοράζοντας ἕνα ἐφαπτόμενο στήν ἐκκλησία οἰκίσκο πού χρησιμεύει ὡς ἱεροφυλάκιο καί στή συνέχεια τήν ἐπροίκισε μέ διάφορα ἀναγκαῖα, ὅπως λ.χ. κατάφερε νά ἀποκτήσει μιὰ ἀκόμη ὠραία οἰκία καί ἕνα ἀμπέλι, τό τελευταῖο ὁμως μικρῆς ἀξίας».

Ἡ ἐκκλησία περιγράφεται ὡς μονόκλιτη μέ σκεπή καμαρωτή καί εἶχε μήκος 39 παλαμῶν καί πλάτος περίπου 12. Γιά νά τή φαρδύνει λίγο δημιούργησε ἐσωτερικά ἐπάνω στούς πλάγιους τοίχους τόξα μειώνοντας τό πάχος τῶν τοίχων σέ τρόπο ὥστε νά προκύψει ὠφέλιμος ἐσωτερικός χῶρος δυόμισι περίπου παλαμῶν συνολικά. Ἔτσι κατάφερε νά τοποθετήσῃ πάγκους γιά τούς πιστούς καί τούς λειτουργούς καί ἀνοίγοντας πόρτα πρὸς τόν ἐφαπτόμενο στήν ἐκκλησία οἰκίσκο νά δημιουργήσῃ τό ἀπαραιτήτο ἱεροφυλάκιο. Ἀκόμη τήν ἐφοδίασε μέ ἱερά σκεύη καί ἐπιπλα, ἱερά βιβλία καί λοιπά χρειώδη. Καί ὅπως ἀναφέρει ὁ βικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα στήν ἀνωτέρω ἐπιστολή του τοῦ Ἰαννουαρίου 1652, μολονότι δέν εἶχαν τελειώσῃ οἱ ἐπισκευαστικές ἐργασίες, ὁ Σέρρα ἀποφάσισε νά κάνει τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας μιὰ καί ἐκεῖνες τίς ἡμέρες βρῖσκονταν στή Μήλο, ἐκτός ἀπό τόν Πόλλα, καί τέσσερις διάκονοι ἀπό τήν Κρήτη: «*Μέ τήν εὐκαιρία ἔπειτα πού ἦλθαν ἀπό τήν Candia τέσσερις διάκονοι γιά νά λάβουν τίς ἱερές χειροτονίες, ἐγκαινιάσαμε τήν ἐκκλησία, γεγονός πού ἐντυπωσίασε τό λαό, ὁ ὁποῖος ἔδειξε ἀπρόσμενη εὐσέβεια, μή ἔχοντας ποτέ πρῖν παρακολουθήσῃ τελετή ἐγκαινίων λατινικοῦ ναοῦ, ἐλλείψει ἱερέων*», σημείωνε ὁ Πόλλα.

Οἱ ἐπισκευαστικές ἐργασίες συνεχίζονταν καί κατά τόν Αὐγουστο τοῦ 1652, ὅπως σημειώνει στήν ἐκθεσή του ὁ ἀποστολικός ἐπισκέπτης φρὰ Μπερνάρντο, σέ ἀναφορά δέ τοῦ ἴδιου τοῦ Σέρρα ἔτους 1655 ἡ ἐκκλησία φέρεται «*ὡς κτισμένη προσφάτως*»¹².

Ἐνα ζήτημα πού ἀνακύπτει μέ τό θέμα τῆς ἀνακατασκευῆς τῆς ἐκκλησίας εἶναι αὐτό τῆς ἔγκρισης τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, τῆς οἰκοδομικῆς ἄς τήν ἀποκαλέσουμε ἄδειας, γιατί τήν ἐποχή ἐκείνη ἡ ἀνέγερση, ἐπέκταση κλπ. ἐκκλησιῶν ἦταν αὐστηρά ἀπαγορευμένη¹³. Ἀπό τὰ ὅσα ἱστορήσαμε μέχρι τώρα φαίνεται

12. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, 123 133.

13. Σ.Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Ἡ Κυρία Βρυσιανή (τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεία),

πώς οι οικοδομικές εργασίες είχαν τελειώσει τό 1655, ενώ ή έγκριση τών τουρκικών άρχων γι' αυτές δόθηκε τό 1663, δηλαδή μετά όκτώ χρόνια. Τή σχετική μαρτυρία έχουμε από επιστολή τής 1.8.1671 του Γάλλου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη De Nointel προς τόν διάδοχο του Σέρρα επίσκοπο 'Ιωάννη 'Αντώνιο Καμίλλη¹⁴. Μ' αυτήν ό πρεσβευτής συνιστούσε στον Καμίλλη νά εξοφλήσει χρέος του Σέρρα προς τόν ρεφενδάριο του οίκουμηνικού πατριαρχείου Γεώργιο, ό όποιος πρίν όκτώ χρόνια είχε μεσολαθήσει στην 'Υψηλή Πύλη γιά τήν έκδοση σχετικού «βασιλικού όρισμού» πληρώνοντας γιά τό σκοπό αυτό 120 ρεάλια. 'Η άπορία στηρίζεται στο πρωθύστερο του πράγματος δηλαδή στη λήψη τής άδειας μετά όκτώ χρόνια από τήν ολοκλήρωση τών οικοδομικών εργασιών στην εκκλησία. Μία πιθανή εξήγηση είναι ή επόμενη: όταν ή Ρώμη χορήγησε στον Σέρρα 850 ρεάλια γιά νά αντιμετωπίσει διάφορες ανάγκες τής επισκοπής του, όπως λ.χ. τήν ανακατασκευή τής εκκλησίας που επέστρεφε στη δικαιοδοσία της ύστερα από πολλά χρόνια και τόσα γεγονότα, του έδωσε έντολή νά χρησιμοποιήσει τά 50 από αυτά γιά νά άποσπάσει τήν άπαραίτητη έγκριση τών τουρκικών άρχων. 'Επειδή φαίνεται δέν κατόρθωσε νά πάρει τήν έγκριση άποφάσισε καί προχώρησε στις οικοδομικές εργασίες αυθαίρετα, ενώ παράλληλα φρόντιζε καί γιά τή σχετική άδεια προκειμένου νά φανεί καί συνεπής στο Βατικανό γιά τά 50 ρεάλια. "Όταν όμως ό ρεφενδάριος του έστειλε τό «βασιλικό όρισμό» καί τό λογαριασμό τών 120 ρεαλιών γιά τά έξοδα που έκανε στις τουρκικές άρχές, ό Σέρρα δέν μπόρεσε νά τόν εξοφλήσει είτε γιαντί είχε μόνο 50 ρεάλια στα χέρια του γιά τό σκοπό αυτό, είτε γιαντί τόν πρόλαβε ό θάνατος. 'Η ύποθετική αυτή σκέψη δέν έχει βέβαια ιστορική βάση.

'Εν πάση περιπτώσει ό Σέρρα μέ τήν οικονομική ενίσχυση τών 850 ρεαλιών του Βατικανού προσπάθησε καί κατάφερε νά ίκανοποιήσει σοβαρές ανάγκες τής επισκοπής. Μία από αυτές ήταν καί ή αγορά επισκοπικής κατοικίας δεξιά άκριβώς από τήν εκκλησία τών 'Αγίων 'Αναργύρων αντί ποσού 400 ρεαλιών.

¹⁴Αθήνα 1981, σελ. 15 όπου σημειώνεται ότι ό μεγαλέμπορος Βασίλης Λογοθέτης προκειμένου νά άνεγειρεί εκκλησίες στη Σίφνο επλήρωσε μεγάλα χρηματικά ποσά στους Τούρκους «έξαγοράζοντας» τή σχετική έγκρισή τους.

14. Έγγραφο Παρατήματος Νο 9.

Πωλητής ήταν ο έμπορος Δημήτριος που δέχτηκε να εισπράξει άμέσως 320 ρεάλια και τα υπόλοιπα 80 αργότερα¹⁵. Έτσι η επισκοπή Μήλου απόκτησε και το επισκοπικό της μέγαρο που περιλάμβανε στο ισόγειο δυό δωμάτια και ένα κατάστημα με δεξαμενή νερού και στον πρώτο όροφο μιά μεγάλη σάλα.

Πρέπει να διευκρινιστεί τέλος πώς η δαπάνη της κτιριακής ανακατασκευής της εκκλησίας δεν καλύφθηκε από τα 850 ρεάλια της χορηγίας του Βατικανού, αλλά από την οικονομική ενίσχυση των 500 ρεαλιών του βενετού ναυάρχου Μοροζίνη κατά τη μεταβίβαση της κυριότητας του ναού στην επισκοπή Μήλου¹⁶.

III. Λοιπή κτηματική περιουσία (κινητή και ακίνητη)

Ο Αντώνιος Σέρρα φρόντισε ακόμη να περιμαζέψει και την κτηματική περιουσία της επισκοπής και στη συνέχεια να την επαυξήσει. Τα κτήματα που βρήκε κατά την άφιξη του στη Μήλο ήταν ένας μεγάλος αγρός πολύ κοντά στην πόλη και ένας μικρότερος σε μεγάλη όμως απόσταση από αυτήν στη θέση «Έμποριό». Μέσα στον πρώτο υπήρχαν και ξι άνεμόμυλοι με υποχρέωση καταβολής φορολογίας δεκάτης στη λατινική επισκοπή που είχε επιβληθεί σε παμπάλαιους χρόνους. Τα έτησια εισοδήματά του ανέρχονταν σε 30 περίπου σκούδα. Στον ίδιο αγρό άνηκε και ένα άλλο τεμάχιο γης, προς τό μέρος των μύλων, που είχε πουλήσει ο προκάτοχός του στον Μαρίνο Άλιμπράντη, χωρίς όμως επίσημο δικαιοπρακτικό έγγραφο. Ο Σέρρα έκανε προσφυγή στο τοπικό δικαστήριο και δικαιώθηκε. Είχε όμως αμφιβολία για τό τελεσίδικο της απόφασης γι' αυτό και κατάθεσε σε πρόσωπο έμπιστοσύνης 230 σκούδα (100 για ένα κτίσμα που είχε ήδη αναγερθεί εκεί και 130 για την αξία της έκτασης), ώστε σε περίπτωση επανάκρισης του ζητήματος να είναι σε θέση να αγοράσει τό αγροτεμάχιο¹⁷.

Ο αγρός στο «Έμποριό» είχε έτησιο εισόδημα 5 σκούδων

15. Σ.Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, Προβλήματα της Λατινικής Έκκλησίας Μήλου, στην έφημ. «ΜΗΛΟΣ» Μαΐου 1981, όπου σχετικό έγγραφο του επισκόπου Καμίλλη της 15.6.1670. Σε άλλη αναφορά του ίδιου έτους 1689 σημειώνεται πώς πληρώθηκαν άμέσως 300 ρεάλια και άπόμειναν για έξοφληση τα υπόλοιπα 100 (SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 170).

16. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 170.

17. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 170.

καί παραγωγή σιταριού-κριθαριού αξίας 50 σκούδων καί ένα πιθάρι κρασί. Στό κτήμα αυτό υπήρχαν παλαιότερα καί 19 ελαιόδεντρα πού λόγω ξύλευσής τους είχαν απομείνει μόνο 9.

Στό εισόδημα τής επισκοπής πρέπει νά περιληφθεῖ καί ένα ποσοστό ισοδύναμο μέ τά 2/3 κεφαλαίου πού προέρχονταν από τήν καταβολή ἐτήσιας δεκάτης από τούς ιδιοκτῆτες 150 περίπου ἀγρῶν καί ἀμπελώνων πού εἶχε καθιερωθεῖ, κατά τήν τοπική συνήθεια, ἀπό ἀγοραπωλησίες, δωρεές κλπ. τῶν κτημάτων αὐτῶν.

Περί τό 1655 ἀγόρασε ἕνα ἀμπέλι αξίας 76 1/2 σκούδων καθῶς καί τόν ἀγρό μέσα στόν ὁποῖο υπήρχε ὁ ιδιοκτησίας τής επισκοπής ναός τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου. Ὁ ἀγρός κόστιζε 130 σκούδα, πλήρωσε ὅμως μόνο 50 γιατί ὁ πωλητής δώρισε τελικά τά ὑπόλοιπα «διά τήν ψυχὴν του». Ἀναφέρεται ἀκόμη ἕνας ἀγρός μέ ἐτήσια ἀπόδοση 5 σκούδων καθῶς καί δεύτερος ἀπό δωρεά κάποιας γυναίκας πού εἶχε εισόδημα 2 σκούδων τό χρόνο.

Τίς προσπάθειες τοῦ Σέρρα γιά τήν ἀνόρθωση τοῦ γοήτρου τής επισκοπής του καί τήν οἰκονομική της ἀποκατάσταση ἐκτίμησε ιδιαίτερα ὁ βενετός ναύαρχος Μοροζίνη ὁ ὁποῖος, ἐκτός ἀπό τή μεγάλη χορηγία τῶν 500 ρεαλιῶν, παραχώρησε στήν ἐπισκοπή Μήλου καί τήν ἐρημονησίδα Πόλυβο (Καμμένη) γιά τήν ἀπόκτηση εισοδημάτων ἀπό τόν ἐνοικιασμό τῶν βοσκῶν της καί τήν ἐκμετάλλευση στρωμάτων πέτρας κατάλληλης γιά τούς μύλους (μυλόπετρας). Ἀκόμη καθιέρωσε ἰσόβια μνηιαία χορηγία 15 ρεαλιῶν καί τοῦ πρόσφερε διάφορες ἄλλες διευκολύνσεις.

Τέλος ἀπό τά 850 ρεάλια τής χορηγίας τοῦ Βατικανοῦ ὁ Σέρρα ξόδεψε 70 καί ἀγόρασε ἕνα ἀγροτεμάχιο πού τό μετέτρεψε σέ λαχανόκηπο, ἀφοῦ τό περίφραξε καί ἄνοιξε καί πηγάδι γιά νά ἔχει νερό πληρώνοντας ἄλλα 150 ρεάλια γιά τίς ἐργασίες αὐτές. Τό κτήμα αὐτό, πού ἀγόρασε ἀπό τόν Κωνσταντῖνο Bergamasco, καθῶς καί ἕνα μικρό οἰκίσκο συνεχόμενο μέ τήν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων πού κόστισε 40 ρεάλια, ἀποτελέσαν ἀγορές πού δημιούργησαν ἀργότερα προβλήματα γιά τά ὁποῖα θά κάνουμε εἰδικές ἀναφορές παρακάτω¹⁸.

Πέρα ὅμως ἀπό τήν ἀκίνητη περιουσία πού κατοχύρωσε καί ἐπαύξησε ὁ Σέρρα προκειμένου ἢ ἐπισκοπῆ νά ἀποκτήσει

18. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 171-174 ὅπου εἰδήσεις γιά τήν κτηματικὴ περιουσία.

κατάλληλα εισοδήματα για τις ανάγκες της, υπήρξε από την πρώτη ώρα και ανάγκη, ίσως και μεγαλύτερη, σέ εφοδιασμό της με ιερά σκευή, λειτουργικά βιβλία, ἄμφια και ἀπαραίτητα ἔπιπλα για τήν ἄσκηση τοῦ λειτουργικοῦ καί πνευματικοῦ ἔργου του. Καί ἐνῶ μέ τά χρήματα τῶν χορηγιῶν θεώρησε πῶς ἔπρεπε νά τακτοποιήσει τό ζήτημα τῆς ἀκίνητης περιουσίας, για τίς λοιπές ἀνάγκες του σέ κινητά πράγματα εἴτε ξόδεψε δικές του οἰκονομίες, εἴτε προῆλθε σέ σύναψη διαφόρων δανείων μέ τήν ἐλπίδα ὅτι ἀπό τά εισοδήματα τῆς κτηματικῆς περιουσίας θά ἦταν σέ θέση νά τά ἐξοφλήσει μέσα στό χρόνο τῆς λήξης τους.

Οἱ διάφορες αὐτές δανειακές ὑποχρεώσεις ἀνέρχονταν τό 1664 σέ 300 ρεάλια, ἀπό τά ὁποῖα τά 100 προέρχονταν ἀπό δάνειο τοῦ χρόνου αὐτοῦ πού συνῆψε ὁ Σέρρα μέ τόν οἰκονόμο Σίφνου Ἀναγνώστη Ναδάλη προκειμένου νά ἐξοφλήσει τήν ἰσόποση ὑποχρέωση πού εἶχε ἀπό τήν ἀγορά τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου¹⁹. Ἡ τακτοποίηση τῶν δανείων αὐτῶν δέν ἔγινε ὁμως δυνατή ἀπό τόν Σέρρα γιατί ἀρρώστησε βαριά καί ἀπεβίωσε στίς 19 Φεβρουαρίου 1664 καταλίποντας στήν ἐπισκοπή ἕνα σημαντικό οἰκοδομικό-κτηματικό ἔργο ἀλλά καί ἕνα χρέος 300 ρεαλιῶν πού, ὅπως θά ἀναπτυχθεῖ στή συνέχεια, ἔγινε πολύ μεγαλύτερο ἀπό διάφορες ἀπροσδόκητες αἰτίες.

Τά οἰκονομικά λοιπόν τῆς πρώτης ἱστορούμενης ἀρχιερατείας υπῆρξαν περίπου αὐτά πού ἀναπτύχθηκαν ἀνωτέρω σέ γενικές γραμμές. Εἶναι ὁμως ἀρκετά για νά γίνει ἀντιληπτό πῶς ὁ ἐπίσκοπος Σέρρα ἐπιτέλεσε ἕνα σημαντικό ἔργο για τήν συγκρότησή τους κυριολεκτικά ἀπό τό μηδέν. Μετῆλθε κάθε δυνατό τρόπο τόσο για τή συγκέντρωση οἰκονομικῶν μέσων ὅσο καί για τήν ἀνάπτυξη καί βελτίωσή τους. Ὁ βενετοτουρκικός πόλεμος πού ἄρχισε ἀμέσως μετά τήν ἀνοδό του στόν ἐπισκοπικό θρόνο τῆς Μήλου καί συνεχίστηκε καί μετά τόν θάνατό του υπῆρξε ὠφέλιμος για τήν ἐπισκοπή Μήλου ἀφοῦ ὁ Σέρρα ἐπιδέξια προξένησε τή συμπάθεια τοῦ ναυάρχου Μοροζίνη ὁ ὁποῖος ἔγινε προστάτης καί οἰκονομικός ἀρωγός της. Ἡ προστασία αὐτή ἀποτέλεσε ἐπίσης αἰτία ἀνόδου καί τοῦ ἐπισκοπικοῦ γοήτρου τοῦ Σέρρα πού τόν ὑπολόγιζαν ὅλοι, εἴτε εἰλικρινά εἴτε ὄχι, μιά καί αὐτός εἶχε τή δύναμη νά παρεμβαίνει για διάφορες ἀνάγκες τους στοῦς Βενετούς²⁰. Ἀπόδειξη τῆς

19. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 172.

20. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 134.

οικονομικής του άνεσης είναι τό γεγονός ότι φρόντισε καί βρήκε μέ δική του δαπάνη²¹ κληρικούς γιά τήν τέλεση τής θείας λατρείας μέχρι νά έγκρίνει ή Προπαγάνδα τήν πρόσληψη ιερέων²². Παράλληλα όμως είχε άποκτήσει άνεση κινήσεων στίς οικονομικές του ενέργειες, πού, μέ άλλο καθεστώς, δέν θά ήταν δυνατό νά έχουν άπόδοση.

IV. Τά μετά τόν θάνατο τοῦ Σέρρα.

Τήν καλή πορεία καί πρόοδο τῶν πραγμάτων τής λατινικής επισκοπής Μήλου ήλθε νά ανακόψει ό θάνατος τοῦ Σέρρα στίς 19 Φεβρουαρίου 1664 άπό άποπληξία²³. "Όπως φαίνεται ό Σέρρα θά είχε προβλήματα υγείας έπί πολλά χρόνια, ήδη άπό τό 1652. "Όπως αναφέρει σέ έπιστολή του τής 30 'Απριλίου τοῦ χρόνου αὐτοῦ ό άποστολικός βικάριος Σίφνου Βαρθολομαίος Πόλλα, έπήγε στή Μήλο μετά άπό έπίμονες παρακλήσεις τοῦ Σέρρα ό όποίος βρισκονταν σέ πολύ δύσκολη κατάσταση «άπό βαριά καί επικίνδυνη άσθένεια καί έλλείπει όχι μόνο γιατροῦ τῶν σωμάτων αλλά καί τοῦ πνευματικοῦ γιατροῦ» τόν ήθελε γιά νά έξομολογηθεί καί μεταλάβει τῶν άχράντων μυστηρίων μήπως καί τόν εύρισκε ό θάνατος²⁴.

"Έτσι τό έργο τοῦ Σέρρα άπό τότε μέχρι τόν θάνατό του έχει άκόμη μεγαλύτερη αξία, άφού παρόλη τήν άσθένειά του κατάφερε νά έπιτελέσει τόσα πράγματα. Τό σοβαρό πρόβλημα πού αντιμετώπιζε κατά τήν άρχιερατεία του ήταν ή έλλειψη ιερέων γιά τήν άσκηση τοῦ πνευματικοῦ έργου καί τήν τέλεση τῶν λειτουργιῶν. Γεγονός πού τόν στενοχωροῦσε πολύ. Προκειμένου νά ίκανοποιήσει αὐτή τήν άνάγκη παρακάλεσε μερικούς καπουτσίνους μοναχούς νά παραμείνουν στή Μήλο γιά τήν έξυπηρέτηση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ καί τοῦ ἕλλου πνευματικοῦ έργου υπό τήν καθοδήγησή του. Οί καπουτσίνοι δέχτηκαν τήν πρόταση, άργότερα όμως ίδρυσαν δικό τους μοναστήρι καί εκκλησία καί δήλωσαν άνεξαρτησία άπό τόν έπίσκοπο, στόν όποίο δημιούργησαν διάφορες άνεπιθύμητες καταστάσεις καί

21. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 137.

22. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 137.

23. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 139-140, όπου ως χρόνος τοῦ θανάτου τοῦ Σέρρα αναφέρεται τό 1665, αντίθετα μέ τά διαλαμβανόμενα στό δημοσιευμένο στό Παράρτημα Έγγραφο Νο 1.

24. SOCG. 187, 711^R καί ύποσημείωση 11.

προβλήματα, άκόμενη και οικονομικά. "Όπως αναφέρει σέ επιστολή του ό διάδοχός του 'Ιωάννης 'Αντώνιος Καμίλλης²⁵, ό θάνατος του Σέρρα από άποπληξία προήλθε από τήν στενοχώρια και τά ζητήματα πού δημιουργούσαν οί καπουτσίνοι. Οί τελευταίοι μετά τό θάνατο του επισκόπου θέλησαν νά αναλάβουν τή διοίκηση τής επισκοπής παρά τό γεγονός ότι ό Παροναξίας ανάθεσε προσωρινά στον ιερέα Κιμάλου Giorgio Rossi καθήκοντα γενικού βικαριού μέχρι νά επιληφθεί του ζητήματος ή Ρώμη. "Ετσι δημιουργήθηκαν δυσάρεστες προ-στριβές μέ συνέπεια νά μειώνεται τό γόητρο τής λατινικής 'Εκκλησίας Μήλου πού μόλις πριν είχε άναστυλωθεί από τή δραστηριότητα του Σέρρα.

Γι' αυτό τό λόγο οί σύντιχοι και λοιποί κάτοικοι τής Μήλου μέ ένσφράγιστη επιστολή τους τής 27 Φεβρουαρίου 1664 έγραψαν στον πάπα 'Αλέξανδρο Ζ'²⁶ αναγγέλοντας τον θάνατο του Σέρρα και ζητώντας νά τους στείλει επάξιο διάδοχο του για νά τους διαποιμάνει²⁷. Τό Βατικανό έχοντας υπόψη τίς οικονομικές δυσχέρειες του Σέρρα και τίς προσπάθειές του για τήν άνόρθωση τής επισκοπής, τής όποίας άλλωστε τό αριθμητικό δυναμικό σέ πιστούς ήταν άσήμαντο, προβληματίστηκε όπως φαίνεται επί του ζητήματος άν θα πρέπει νά τοποθετηθεί στη Μήλο επισκοπος ή ένας ιερέας ικανός για τή διοίκηση τής μικρής αυτής εκκλησιαστικής κοινότητας. "Εκλινε λοιπόν προς τή δεύτερη λύση και άρχισε νά αναζητᾶ τον ικανό και κατάλληλο ιερέα. Και ως τέτοιον πρόκρινε τον κανόνικο και άρχιερατικό καντζελλάριο Νάξου 'Ιωάννη 'Αντόνιο Καμίλλη, για τον όποιο είχε καλές ειδήσεις άκόμενη και προτάσεις για ανάδειξή του σέ επίσκοπο "Ανδρου²⁸. "Ο διορισμός του Καμίλλη και ή άνάληψη των καθηκόντων του ως άποστολικού βικαριού Μήλου έγινε μετά τον 'Απρίλιο του 1665. 'Αναλαμβάνοντας τή διοίκηση τής 'Εκκλησίας βρήκε τήν επισκοπή μέ ένα

25. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 171.

26. Πρόκειται για τον Fabio Chigi από τή Σιέννα (1599-1667, πάπας από τό 1655) βλ. σχετικά ΠΑΝ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, 'Ιστορία του Εύρωπαϊκού Πνεύματος, τομ. IV (1976) σελ. 423.

27. "Εγγραφο παραρτήματος Νο 1.

28. SCH, ARCHIP, Ia', 281^R όπου επιστολή του όρθόδοξου άρχιεπισκόπου "Ανδρου Αύξέντιου τής 3.9.1664 προς τό Βατικανό συνηγορητικό υπέρ τής ανάδειξης του Καμίλλη ως καθολικού επισκόπου "Ανδρου.

χρέος 300 σκούδων από δάνεια του Σέρρα²⁹, ό οποίος λόγω τής σοβαρότατης ασθένειάς του δέν μπόρεσε νά συντάξει διαθήκη, όπου θά αναφέρονταν τόσο οί διάφορες ύποχρεώσεις του όσο καί τά προσωπικά περιουσιακά του στοιχεία, ώστε νά είναι δυνατή ή εκκαθάριση τών πραγμάτων. Έτσι ό Καμίλλης βρέθηκε σέ δυσχερέστατη θέση έχοντας νά ξεκαθαρίσει διάφορες περιπτώσεις καί ζητήματα πού έθεσαν όσοι είχαν συνεργαστεί οικονομικά μέ τόν Σέρρα, καθώς καί μέ τόν άνεψιό του θανόντος επισκόπου, όνόματι Giuseppe Badetto από τή Χίο, ό όποιος λίγο-πολύ διεκδικούσε όλα τά περιουσιακά στοιχεία τής επισκοπής Μήλου ως δήθεν ιδιόκτητα του θείου του. Ό Badetto αυτός έφτασε στή Μήλο στά 1666 μέ τίς διεκδικήσεις του καί ό Καμίλλης αναγκάστηκε νά του πληρώσει 150 PEZZE «γιά νά τόν καθησυχάσει καί νά μήν έχει άλλες απαιτήσεις από αυτήν τήν Έκκλησία» όπως έγραφε στόν Γραμματέα τής Προπαγάνδας στό Βατικανό³⁰.

Τό χρέος τών 300 σκούδων δέν του αναζητήθηκε άμέσως από τούς δανειστής, στους όποιους δέν επλήρωσε κεφάλαιο μέχρι τό 1669 αλλά μόνο έτήσιο τόκο πρós 20%.

Αυτή υπήρξε σέ συντομία ή κατάσταση τής επισκοπής Μήλου μετά τό θάνατο του Σέρρα, δηλαδή όμοια μέ αυτήν πού είχε παραλάβει ό μακαρίτης στά 1642, του οικονομικού άδιεξόδου. Καί ακριβώς έτσι πέρασε στή δεύτερη άρχιερατεία πού θά επιχειρήσουμε νά ιστορήσουμε στή συνέχεια.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΜΙΛΛΗ (1668 - 1699)

Ι. Έ ανάδειξη σέ επίσκοπο

Όπως σημειώθηκε άνωτέρω ό Καμίλλης έφτασε στή Μήλο μετά τόν Έπρίλιο του 1665³¹ ως άποστολικός βικάριος. Τήν

29. SCH, ARCHIP, 2β, 539^{RV}, 622^R καί έγγραφα Παραρτ. Νο 7, Νο 10, Νο 13, Νο 15 καί Νο 16.

30. Σ.Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, Προβλήματα Λατινικής Έκκλησίας Μήλου, έφημ. «ΜΗΛΟΣ», Μαΐου 1981.

31. SOCG. 271, 51^{RV}.

τοποθέτησή του είχε ήδη αναγγείλει με επιστολή της ή 'Αγία Προπαγάνδα. 'Ο νέος βικάριος επιδόθηκε άμέσως με ιδιαίτερο ζήλο στο ύπουργημά του και μέσα σε διάστημα μερικῶν μηνῶν ή δραστηριότητά του (τοῦ ἐφημερίου καί τοῦ δάσκαλου) εἶχε βαθεῖα ἐντυπωσιάσει τό χριστιανικό πλήρωμα τῆς ἐπισκοπῆς, ἀλλά καί τούς ὀρθόδοξους. "Ὅλοι λοιπόν οἱ κάτοικοι τῆς Μήλου ἀποφάσισαν νά γράψουν στή Ρώμη νά ἀναδείξει τόν Καμίλλη ὡς ἐπίσκοπο Μήλου, διάδοχο τοῦ Σέρρα. 'Ιδιαίτερη μάλιστα ἐπιστολή ἔστειλε ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Μήλου Διονύσιος 'Αλαμάνος συστήνοντας μέ θερμά λόγια τόν Καμίλλη χαρακτηρίζοντάς τον ὡς ἄνθρωπο χρήσιμο καί γιά τό δικό του ἀκόμη ποίμνιο³².

Στό αἴτημα αὐτό τῶν κατοίκων τῆς Μήλου δέν γνωρίζουμε ἄν δόθηκε ἀπάντηση ἔγγραφο. 'Ο Καμίλλης πάντως παρέμεινε ὡς βικάριος μέχρι καί τό 1668, ἴσως γιὰ τό Βατικανό ἤθελε νά βεβαιωθεί γιά τίς ἱκανότητές του μιά καί αὐτός ἀντιμετώπιζε ἤδη τό οἰκονομικό πρόβλημα τῆς ἐπισκοπῆς μετά τόν πρόωρο καί αἰφνίδιο θάνατο τοῦ Σέρρα. Μέ ἐπιστολή τῆς 31 Μαρτίου 1668 ή 'Αγία Προπαγάνδα ἀνάθεσε στόν Καμίλλη καί τήν ἐπίβλεψη καί ἐποπτεία τῆς Σίφνου, μέσα δέ στόν ἴδιο χρόνο τοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι ἐκλέχθηκε ἐπίσκοπος Μήλου καί τοποτηρητής Σίφνου³³. 'Η χειροτονία του ὅμως δέν ἔγινε σύντομα, ἴσως γιὰ ἄπουσίαζε στήν 'Ιταλία γιά δουλειές τῆς 'Εκκλησίας του ὁ μητροπολίτης Παροναξίας Βαρθολομαῖος Πόλλα³⁴. "Ἐτσι παρέμεινε ὡς ἐψηφισμένος ἐπίσκοπος μέχρι καί τούς πρώτους μήνες τοῦ 1670. Στό διάστημα αὐτό οἱ ἀντίζηλοί του καί ἐπίδοξοι διάδοχοι τοῦ θρόνου τῆς ἐπισκοπῆς προσπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά ματαιώσουν τήν προαγωγή του. Στήν ἐπιδίωξη αὐτή πρωτοστάτησε ὁ φρά Ντομίνικο Νταμπιάνο, ὁ προϊστάμενος τῶν καπουτσίνων τῆς Μήλου, πού μέ ἐπιστολές του στήν Προπαγάνδα κατηγορήσε τόν Καμίλλη ὅτι ἐκθέτει σέ ἄμεσο κίνδυνο τή ζωή τῶν καθολικῶν καί αὐτή τήν ὑπαρξή τῆς

32. "Ἐγγραφο Παρart. No 2, No 3.

33. "Ἐγγραφο No 15.

34. SCH, ARCHIP. Ia, 714^{RV} ὅπου ἐπιστολή τῆς 17-1-1669 τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Ναξίας ἀπό τή Βενετία (ὅπου βρισκόταν γιά δουλειές του) στήν ὁποία ἀναφέρει πῶς ὁ 'Ιωάννης 'Αντώνιος Καμίλλης, ἐψηφισμένος ἐπίσκοπος Μήλου, ἐπῆγε στή Σίφνο καί ἐγκατέστησε ἐφημέριο τόν δόν 'Ιωάννη Μπατίστα Πατέριο κ.ἄ. πληροφορίες πού τίς ἔμαθε ἀπό Σιφνιούς πού ἔφτασαν στή Βενετία γιά νά γλυτώσουν ἀπό τούς Τούρκους.

ἐπισκοπῆς μέ τό νά βαπτίζει ἀλλόθρησκους (Τούρκους) σέ χριστιανούς³⁵ καί ζήτησε «νά τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τή Μῆλο σέ κάποια ἄλλη θέση, στήν Ἄνδρο ἢ ὅπουδῆποτε ἤθελε θελήσει ὁ ἴδιος»³⁶. Ἡ Προπαγάνδα ξεκίνησε ἀνακρίσεις ἐπί τοῦ ζητήματος πρῶτα διά τοῦ ἐπισκόπου Σαντορίνης Φραντζέσκου (πού δέν μπόρεσε νά τίς διενεργήσει λόγω ἀπουσίας του στή Βενετία)³⁷ καί μετά διά τοῦ ἐπισκόπου Τήνου **Mauricio** πού ἔγραψε στή Ρώμη στίς 17 Ἰουλίου 1669 πῶς «οἱ ἀντίζηλοι τοῦ Καμίλλη τόν κατηγοροῦν γιά βαπτίσεις κλπ. μέχρι νά ἀκυρώσουν τήν ἐκλογή του ὡς ἐπισκόπου»³⁸. Ἐπίσης, ὁ console Νικολός Τζούκο στίς 3 Ἰουνίου 1669 ἔγραψε πῶς «οἱ κατηγορίες περὶ βαπτίσεων Τούρκων ἀπό τόν Καμίλλη δέν εὔσταθοῦν γιατί αὐτές εἶναι πράγμα συνηθισμένο... Οἱ ἐχθροί καί ἀντίζηλοι τόν κατηγοροῦν γιά νά μὴν προαχθεῖ καί καλὰ θά εἶναι ἡ Ἁγία Προπαγάνδα νά μὴ δώσει βάση καί νά καταστήσει τόν Καμίλλη ἐπίσκοπό τους, γιατί εἶναι ἄξιος καί πρόσφερε ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στήν τοπική ἐκκλησία»³⁹.

Μέχρι καί τήν 25 Ἀπριλίου 1670 ὁ Καμίλλης ὑπέγραψε τίς ἐπιστολές του ὡς «ἀποστολικός βικάριος», στίς 7 Ἰουλίου ὁμοῦ τοῦ ἴδιου χρόνου ἀναφέρεται ὡς «*moderno vescovo di Milo*»⁴⁰.

II. Τά οἰκονομικά προβλήματα

“Ὅπως ἀναφέρθηκε ἀνωτέρω ἡ οἰκονομική κατάσταση τῆς ἐπισκοπῆς ὅταν τοποθετήθηκε σ’ αὐτήν ὡς γενικός βικάριος ὁ Καμίλλης ἦταν δυσάρεστη καί μέ ἓνα χρέος 300 ρεαλιῶν σέ ντόπιους καί τήν ὀφειλή πρὸς τόν ρεφενδάριο τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως πού τοῦ ἀνακοινώθηκε ἀργότερα, ὅταν ἤδη ἦταν ἐπίσκοπος Μῆλου. Ὅσο κρατοῦσε ὁ βενετοτουρκικός πόλεμος οἱ δανειστὲς δέν ἀναζήτησαν τό κεφάλαιο (γιατί γνώριζαν πῶς ὁ Καμίλλης μέ παραστάσεις στό βενετό ναύαρχο κατά τούς κατάπλους τῆς ἀρμάδας στή Μῆλο θά ματαίωνε τήν

35. Σ.Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, Βαπτίσεις Τούρκων στή Μῆλο, ἐφημ. «ΜΗΛΟΣ», Νοέ. 1981 - Μάρτ. 1981.

36. SOCG. 423, 282^{RV}.

37. SOCG. 423, 275^{RV}.

38. SOCG. 423, 281^{RV}.

39. SOCG. 423, 285^R. Στόν ἴδιο φάκελλο καί στή σελ. 270^R ὑπάρχει ὁμοια βεβαίωση τριῶν Χίων ἐμπόρων οἱ ὅποιοι εἶχαν παραστεῖ μάρτυρες (ἀνάδοχοι) σέ βαπτίσεις Τούρκων.

40. Ἐγγραφο Νο 4.

πληρωμή τῶν ὀφειλῶν), ἀλλὰ ἔδειχναν νά ἱκανοποιοῦνται μέ τήν εἴσπραξη τοῦ ἐτήσιου τόκου του⁴¹, ἀνερχομένου σέ 20%.

Ἄλλα οἰκονομικά προβλήματα:

α) ἡ ἀφαίρεση τοῦ λαχανόκηπου πού ἔφτιαξε ὁ Σέρρα ἀπό τόν πωλητή Κων. Βεργκαμάσκο, γιατί ἡ ἀγοραπωλησία δέν εἶχε γίνει μέ δημόσιο ἔγγραφο⁴².

β) ἡ ἀφαίρεση ἑνός ἀμπελιοῦ εὐρισκόμενου στή θέση Καρνέρια πού εἶχε κληροδοτηθεῖ στήν ἐπισκοπή λίγο πρὶν πεθάνει ὁ Σέρρα ἀπό κάποιον Δαμιανό πού, λόγω τοῦ θανάτου τοῦ ἐπισκόπου, δέν κατοχυρώθηκε μέ σχετικό ἔγγραφο⁴³.

γ) ἡ μὴ ἀποπληρωμή τῶν 100 ρεαλιῶν, ὑπολοίπου τῆς ἀξίας 400 ρεαλιῶν ἐπισκοπικῆς κατοικίας, μολοντί ὁ Σέρρα εἶχε συνάψει σχετικό δάνειο, λίγο πρὶν πεθάνει, μέ τόν οἰκονόμο Σίφνου Ἀναγνώστη Ναδάλη καί ἡ προβολή ἀξιώσεως πληρωμῆς τους ἀπό τούς κληρονόμους τοῦ πωλητή Δημητρίου ἐμπορίου⁴⁴.

δ) ἡ ἔγερση ἀξίωσης προτίμησης ἐπὶ τοῦ οἰκίσκου τοῦ συνεχόμενου μέ τήν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων, πού εἶχε ἀγοράσει ὁ Σέρρα καί εἶχε μετατρέψει σέ ἱεροφυλάκιο, ἀπό τήν ὄμορη Ζωμίδαίνα⁴⁵.

ε) ἡ ἀξίωση 50 ρεαλιῶν ἀπό συμφωνία πού εἶχε συνάψει ὁ Σέρρα μέ τούς κληρονόμους τοῦ πρῶην ὀρθόδοξου ἐπισκόπου Καλίλη γιά ἕνα ἀγρό τοῦ ἁγίου Βερνάρδου⁴⁶.

Παράλληλα μέ τὰ ἀνωτέρω ἐμφανίσθηκαν τό 1666 στή Μῆλο καί οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀποθανόντος Σέρρα ἀξιώνοντας περίπου ὄλα τὰ ὑπάρχοντα τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου ὡς ἐπιτεύγματα καί περιούσιακά στοιχεῖα τοῦ θεοῦ τους ⁴⁷.

Μέ ἄλλα λόγια τὰ οἰκονομικά τῆς ἐπισκοπῆς δέν ἦταν καθόλου ρόδινα καί ὁ Καμίλλης εἶχε νά διεξαγάγει ἕνα δύσκολο ἀγῶνα ἐναντίον πολλῶν πού, μέ τόν θάνατο τοῦ Σέρρα καί τήν ἀναστάτωση πού ἀκολούθησε, θεώρησαν πῶς βρῆκαν τήν εὐκαιρία νά διεκδικήσουν περιουσιακά στοιχεῖα εἴτε μέ καταπατήσεις εἴτε μέ πληρωμένες ἀποφάσεις τοῦ καδῆ. Σέ ἐπιστολή τῆς

41. Ἔγγραφο Νο 13 καί Νο 16.

42. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 171.

43. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 172.

44. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 172.

45. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 173.

46. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 173.

47. Σ.Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, Βαπτίσεις Τούρκων στή Μῆλο κλπ.

4 Δεκεμβρίου 1670 «οί κυβερνήται καί ἐπίτροποι τῆς νήσου Μήλου» ἔγραφαν στήν Ἁγία Προπαγάνδα γιά τίς προσπάθειες τοῦ Καμίλλη νά διατηρήσει τήν περιουσία τῆς ἐπισκοπῆς: «*καί ὑποφέρει καθ' ἐκάστην ἀβάστακτα βάρητα καί ἀνυπόφερταις ἐξοδαίς διά στερέωσιν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ...*»⁴⁸, ὁ ἴδιος δέ σέ ἐπιστολή του τῆς 7 Μαΐου 1672 σημείωνε: «*Τίς δυστυχίης, τήν ἀνάγκη καί τά χρέη πού βρῆκα στή φτωχή Ἐκκλησία τῆς Μήλου, ὅπως καί τίς ἀνάγκες ἐκείνης τῆς Σίφνου, μέ διάφορες ἐπιστολές μου ἔχω περιγράψει στίς σεβασμιότητές σας...*»⁴⁹, χωρίς ὅμως τό Βατικανό νά δίνει ἀπάντηση στίς ἐπιστολές του. Γιαυτό σημείωνε στήν ἴδια ἐπιστολή τοῦ 1670: «*Μέ ἄκρα ὑπομονή προσμένω παρηγοριά ἀπό τήν πρόνοια τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας ὥστε νά ἀπαλλαγῶ ἀπό τά χρέη καί νά ἐπιδοθῶ στό καθαυτό πνευματικό ἔργο μου καί τήν προσφορά ὑπηρεσιῶν στίς ἀνωτέρω δύο Ἐκκλησίες*» τῆς Μήλου καί τῆς Σίφνου.

III. Ἐνέργειες τοῦ Καμίλλη

Ὁ Καμίλλης, μπροστά στά μεγάλα αὐτά προβλήματα πού βρῆκε κατά τήν ἀφιξή του στή Μήλο, φαίνεται πῶς δέν πτοήθηκε. Ἀντίθετα προῆλθε σέ σύντονες ἐνέργειες γιά νά διασφαλίσει τά περιουσιακά τῆς ἐπισκοπῆς. Ἔτσι:

α) ἐκίνησε ἀγωγή κατά τοῦ Bergamasco πού εἶχε ξαναπάρει στήν κυριότητά του τόν λαχανόκηπο καί κατάφερε, πληρώνοντας 100 πιάστρα, νά ἐπιστραφεῖ στήν ἐπισκοπή⁵⁰. (Μετά τόν τερματισμό τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου στά 1669 ὁ Bergamasco αὐτός ξαναπῆρε στήν κυριότητά του τό λαχανόκηπο, ἀλλά ὁ Καμίλλης τοῦ τόν ξαναπῆρε ὅταν ξανάρχισε στά 1684 ἄλλος πόλεμος μεταξύ Βενετῶν καί Τούρκων).

β) ἐπίσης γιά τήν ἐπιστροφή τοῦ ἀμπελιοῦ στή θέση Καρνέρια ἔκανε ἄλλη δίκη ἐναντίον ἐνός ἀνεπιτοῦ τοῦ κληροδότη Δαμιανοῦ καί τήν ἐκέρδισε πληρώνοντας 50 ρεάλια⁵¹.

γ) γιά τά ὑπόλοιπα τῶν 100 ρεαλιῶν ἀπό τήν ἀγορά τῆς ἐπισκοπικῆς κατοικίας, ἐπειδὴ ὑπῆρχε σχετική ἀπόφαση καταβολῆς τους τοῦ καπετάν πασά, φρόντισε γιά τήν πληρωμή τους καί τήν ἔκδοση κατοχυρωτικοῦ χοτζετιοῦ⁵²

δ) κατά τόν ἴδιο τρόπο κατοχύρωσε ὑπέρ τῆς ἐπισκοπῆς μέ

48. Ἐγγραφο Νο 6.

49. Ἐγγραφο Νο12.

50-52. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 172-173.

δικαστική απόφαση του Καδή του συνεχόμενου στην εκκλησία οίκισκου, που χαρακτηρίστηκε βακούφιο, με την καταβολή ὄμως 30 ρεαλιῶν γιὰ τὴ δικαστικὴ δαπάνη⁵³.

ε) ἔνεργοποίησε τὴ συμφωνία μεταξύ τῶν κληρονόμων τοῦ Καμίλη καὶ τοῦ ἐπισκόπου Σέρρα πληρώνοντας τὰ 50 ρεάλια τῆς συμφωνίας γιὰ τὴν παραίτηση τῶν διεκδικητῶν καὶ ὑπόγραψε στὶς 10 Μαΐου 1666 ἀπόδειξη 150 ρεαλιῶν ἰσάξιας ποσότητας μυλοπετρῶν συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς μεταφορᾶς τους μέχρι τὴ Σμύρνη ὑπὲρ τῶν κληρονόμων τοῦ Σέρρα προκειμένου νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς ἀπαιτήσεις τους⁵⁴. Ὅλες φυσικὰ οἱ ἐνέργειες αὐτές συντέλεσαν στὴν περιφρούρηση καὶ κατοχύρωση τῆς περιουσίας τῆς ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση τοῦ Καμίλλη πού δέν εἶχε προσωπικὴ χρηματικὴ ἄνεση. Πίστευε ὅμως πὼς ἂν δέν ἐνεργοῦσε ἐξαρχῆς με τὸν τρόπο αὐτὸ ἀργότερα θὰ εἶχε χαμένο τὸ παιχνίδι. Γι' αὐτὸ καὶ δανείστηκε χρήματα ἀπὸ διαφόρους χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχει πάρει τὴν ἔγκριση τῆς Ρώμης. Σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 20 Νοεμβρίου 1670 πρὸς τὴν Ἁγία Προπαγάνδα σημειώνει: «... ἀλλὰ ἂν ἄφρηνα νὰ χαθοῦν στὴν πρώτη ἐπίμονη ζήτηση αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα κτήματα πού ἔχουμε, δέν θὰ ἦταν δυνατόν ὕστερα νὰ τὰ ἀποκτήσουμε ἀκόμη καὶ με τὴ συμπαράσταση τῶν πρεσβευτῶν καὶ με τὰ διπλά ἔξοδα καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πῆγαίνα στὴν ΚΠολη ἴσως καὶ χωρὶς ἀποτέλεσμα» Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς ἔγραφε: «... καὶ εἶναι ἀλήθεια πὼς δέν εἶχα αὐτὰ τὰ χρήματα, γι' αὐτὸ καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ δανειστῶ ἂν ἤθελα νὰ μὴ χάσω τὴν περιουσία τῆς ἐκκλησίας γι' αὐτὸ καὶ τὰ δανείστηκα καὶ πρέπει νὰ τὰ πληρώσω με τόκο 20% κατὰ τὴ συνήθεια ἐδῶ τῶν Ἑλλήνων, πράγμα πού ἂν δέν ἔκανα δέν θὰ ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος νὰ διατηρηθοῦν ὅσα ἔχουν ἀποκτηθεῖ»⁵⁵.

Παράλληλα ζήτησε τὴ συμπαράσταση, οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ τοῦ Βατικανοῦ, τόσο γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν χρεῶν πού εἶχε δημιουργήσει, ὅσο καὶ γιὰ τὴν προστασία τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τοὺς ἄρπαγες με μεσολάβηση τῆς Ρώμης στό Γάλλο πρεσβευτὴ καὶ τὸν Βενετὸ βάλτολο ΚΠόλεως⁵⁶, πράγμα πού ἡ Ρώμη ἔκανε ἀμέσως⁵⁷. Ἀκόμη «μέ μεγάλο φόβο καὶ κόπο» γράφει

53- 54. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 172-173.

55. Ἐγγραφο Νο 5.

56. Ἐγγραφο Νο 4.

57. Ἐγγραφο Νο 5.

στήν ανωτέρω ἐπιστολή του «ἐπήγα στήν *Candia* ὅταν ἦταν ἐκεῖ ὁ μέγας *Βεζύρης* καί ἀπέσπασα ἓνα *Ἐμίρ*, δηλαδή βασιλικό ὄρισμό, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ἀπαγορεύεται ὁποιαδήποτε ἐνόχληση τῆς *Ἐκκλησίας μου*».

Στά 1670, ἔπισκοπος πλέον τῆς Μήλου, διεξήγαγε ἀριθμό δικῶν σέ τοπικά ἢ ἀνώτερα τουρκικά δικαστήρια (ἀπό τόν προηγούμενο χρόνο εἶχε τελειώσει ὁ βενετοτουρκικός πόλεμος καί κυρίαρχος τῶν νησιῶν ἦταν ὁ Σουλτάνος) «ξοδεύοντας πολλά χρήματα» προκειμένου νά ὀριστικοποιήσει τήν κυριότητα τῆς ἐπισκοπῆς στά κτήματα πού διεκδικοῦσαν τρίτοι καί νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό αὐτούς. Εἰδήσεις γιά οἰκονομική συμπαράσταση τοῦ Βατικανοῦ πρὸς τόν Καμίλλη γιά τήν ἀντιμέτωπιση τῶν ἐξαιρετικῶν αὐτῶν ἐξόδων του δέν ἔχουμε. Δηλαδή, ἐνῶ ὁ προκάτοχός του ἔτυχε τέτοιας συμπαράστασης (850 ρεάλια ἀπό τό Βατικανό καί 500 ἀπό τόν βενετό ναύαρχο) ὁ Καμίλλης διεξήγαγε τόν οἰκονομικό ἀγῶνα του μέ τά ἀσήμαντα εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς καί, κυρίως, μέ σοβαροὺς δανεισμούς. Γι' αὐτούς τούς δευτέρους ἰδιαίτερα τοῦ ἀποδόθηκε ὁ χαρακτηρισμός τοῦ κακοῦ οἰκονομολόγου⁵⁸, πράγμα πού δέν εἶναι σωστό, ἀφοῦ παράλληλα δέν ἀξιολογήθηκαν καί τά πραγματικά περιστατικά πού αὐτός ἀντιμέτωπισε καί τά ὁποῖα ὑπῆρξαν βασικά δύο:

α) τό χρέος τοῦ προκατόχου του πού κληρονόμησε αὐτός καί οἱ ἀξιώσεις, τόσο τῶν συγγενῶν τοῦ Σέρρα, ὅσο καί τῶν τρίτων ἐπί τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς ἐπισκοπῆς καί β) ἡ μείωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων ἀπό ἱεροπραξίες ἐξαιτίας ἑνός ἀθέμιτου ἀνταγωνισμοῦ ἢ καί πολεμικῆς ἀκόμη τῶν καπουτσίνων πατέρων.

Ὁ Καμίλλης βρέθηκε στή δυσχερή θέση ἢ νά ἐγκαταλείψει τήν περιουσία στή διάθεση τῶν ἀρπάγων καί διεκδικητῶν τῆς ἑλλείψει χρημάτων ἢ νά ἀγωνιστεῖ γιά τή διατηρησὴ τῆς δανειζόμενος χρήματα ἐλπίζοντας στήν ἐξόφλησή τους. Καί διάλεξε τή δευτέρη λύση καί τήν ἐφάρμοσε σέ τρόπο ὥστε στά 1670 γράφοντας στή Ρώμη νά μπορεῖ νά τή διαβεβαιώνει «*πὼς ἡ κατάσταση πού ὑπῆρξε τῆς ἐγκατάλειψης τῆς ἐκκλησίας τῶν σπιτιῶν καί κτημάτων βρίσκεται πλέον ὅσο πῖο μακριά μποροῦσε νά γίνεῖ*»⁵⁹. Παράλληλα ὁμως ἄρχισε καί μιὰ ἔντονη ἀλληλογραφία

58. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 77.

59. Ἔγγραφο Νο 5.

μέ τούς προϊσταμένους του νά τόν συντρέξουν στό ξεπλήρωμα τῶν ὑποχρεώσεων του «γιά νά μήν τόν κλείσουν σέ κάποια φυλακή, ὅπως ἔγινε μέ τόν Ἑλληνα ἐπίσκοπο γιά ὅμοια χρέη»⁶⁰. Γιά τή διεκτραγάδηση τῶν δεινῶν του στή Ρώμη ἐπιστράτευσε τόσο τούς δημογέροντες τῆς Μήλου, ὅσο καί τρίτα ἀξιόλογα πρόσωπα, ὅπως τόν ἠγούμενο τοῦ ἀγιοταφίτικου μοναστηριοῦ Λαυρέντιο καί τόν Κόνσολο Νικολό Τζουόκο⁶¹ πού ἔγραψαν σχετικές ἐπιστολές.

Ἐνα ἄλλο σοβαρότατο ζήτημα πού πληροφοροῦμαστε ἀπό ἐπιστολές τοῦ Καμίλλη ὑπῆρξε καί ἡ μείωση τῶν εἰσπράξεων ἀπό ἱερουργίες πού προῆλθε ἀπό τούς ἐγκατεστημένους στή Μήλο μοναχοῦς καπουτσίνους. Οἱ τελευταῖοι θεωροῦσαν τελείως ἀνεξάρτητους τούς ἑαυτούς τους καί ἀδιαφορώντας ἀκόμη καί γιά τό ἐκκλησιαστικό τυπικό ἔκαναν ἱεροπραξίες ὅπουδῆποτε καί ἐπάνω στά καταπλέοντα στό λιμάνι χριστιανικά πλοῖα, πολεμικά ἢ πειρατικά, εἰσπράττοντας φυσικά αὐτοί τά «τυχερά».

Ὁ Καμίλλης μέ ἐπιστολή του τῆς 29.8.1671 περιέγραψε τήν κατάσταση στή Ρώμη ζητώντας της «νά ἐκδώσει διαταγή μέ κατάλληλο τρόπο γιὰτί διαφορετικά αὐτοί οἱ καπουτσῖνοι δέν πρόκειται νά ὑπακούσουν οὔτε στίς διαταγές σας ἰσχυριζόμενοι ἀλαζονικά ὅτι αὐτοί εἶναι ἱεραπόστολοι τοῦ Βασιλέα τῆς Γαλλίας»⁶². Παρακάλεσε δέ νά μή γίνει γνωστό ὅτι αὐτός τούς κατήγγειλε στήν Ἁγία Προπαγάνδα γιὰτί «θά μοῦ κηρύξουν πόλεμο μέχρι θανάτου καί δέν θά ἡσυχάσουν ἂν δέν πάρουν ἐκδίκηση»

Οἱ καπουτσῖνοι ὑπῆρξαν ἕνα μόνιμο πρόβλημα γιά τόν Καμίλλη σέ ὄλη τήν διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του. Σέ ἐπιστολή του τῆς 28.10.1684 ἔγραφε: «Ἐπέστρεψαν ἐδῶ οἱ πατέρες καπουτσῖνοι γιά νά ἐπανεγκατασταθοῦν, χωρίς ὅμως ἄδεια τῶν Τούρκων, τήν ὁποία ἐλπίζουν πώς θά πάρουν ὅπως καί τήν ἄλλη φορά... Καταπάτησαν μιά ἀποθήκη, τήν τακτοποίησαν μέ τόν τρόπο τους, τοποθέτησαν ἀμέσως μιά καμπάνα καί κάνουν λειτουργίες καί δημιουργοῦν τώρα πάλι καί θά δημιουργήσουν ὅπως πρῖν τίς ἴδιες ζημιές πού τόσες καί τόσες φορές σᾶς ἔχω ἀναφέρει στό παρελθόν»⁶³. Ἄλλά καί δέκα χρόνια ἀργότερα, τήν 1.6.1695 ἔγραφε: «Περιμένω μέ μεγάλη ἀνυπομονησία τίς ἀπαντήσεις σας σχετικά μέ τόν

60. Ἐγγραφο Νο 5.

61. Ἐγγραφο Νο 7 καί 8.

62. Ἐγγραφο Νο 10.

63. SCH. ARCHIP. 5, 20^v.

ἀσπασμό του εὐαγγελίου πού ἀξιώνει ὁ ἐδῶ γαλλικός πρόξενος καί τήν ἀπαγγελία τοῦ μεγαλονάριου τοῦ Γάλλου βασιλέα κατά τή λειτουργία καί ἐσπερινές ἀκολουθίες. Πρὶν ἕνα περίπου χρόνο ἔχω ἀναφέρει σχετικά στήν Ἁγία Προπαγάνδα πώς ἀνέκυψε αὐτό τό σχίσμα καί ὁ εἰρημένος Πρόξενος καί οἱ γάλλοι ὑπήκοοι δέν ξαναπάτησαν στόν καθεδρικό ναό ὑποκινούμενοι ἀπό τούς καλοῦς αὐτοῦς πατέρες καπουτσίνους...»⁶⁴.

IV. Τά ἔσοδα.

Τά ἔσοδα τῆς ἐπισκοπῆς ἦταν πολύ μικρά ιδιαίτερα σέ σύγκριση μέ τίς ὑποχρεώσεις πού εἶχαν ἀναληφθεῖ. Σέ ἐπιστολή του τῆς 20.3.1674 ὁ Καμίλλης τά ἀναβιβάζει σέ 50 σκούδα τό χρόνο κατά ἀνώτατο ὄριο⁶⁵. Μέ τήν ἀνάθεση στά 1668 στόν Καμίλλη καί τῆς ἐποπτείας τῆς νήσου Σίφνου ὁ τελευταῖος εἶχε λογαριάσει πώς στά ἔσοδα ἔπρεπε νά ὑπολογίζει καί 25 σκούδα πού χορηγοῦσε ἐτησίως ἡ Προπαγάνδα γιά τήν ἐκκλησία Σίφνου, «ὅταν ὁμως μοῦ ἀνετέθη ἡ φροντίδα τῆς σταμάτησαν νά ἀποστέλλονται αὐτά τά χρήματα» ἔγραφε στήν ἴδια ἐπιστολή. Καί ἀκόμη πώς καί τά κτήματα Σίφνου «ἄλλα ἔχουν καταπατηθεῖ ἢ καταστραφεῖ ἀπό τούς Ἑλληνας, ἐνῶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νάξου (πού εἶχε διατελέσει βικάριος Σίφνου) κατακρατεῖ ὅλα τά ἀποδεικτικά ἔγγραφα καί ἀπό πείσμα δέν μοῦ τά παραδίδει γιά νά μὴν μπορέσω νά τά διεκδικήσω»⁶⁶.

Ἐναφορικά μέ τά εἰσοδήματα τῆς ἐκκλησίας Σίφνου ἀπό τά λίγα κτήματά της ὁ Καμίλλης θεωροῦσε πώς ἦταν στήν ἀπόλυτη διαχείρισή του. Ἐγραφε σέ ἐπιστολή του τῆς 27.6.1678: «... πιστεύω καί ἔχω τή βεβαιότητα πώς ἔχω ὅλη τή διοίκηση σ' αὐτή τήν Ἐκκλησία, ὅσην ἀκριβῶς, ἔχω καί σ' αὐτήν τῆς Μήλου... γιατί ὄντας ἀνεπαρκῆ τά εἰσοδήματα αὐτῆς γιά νά συντηρηθῶ, βοηθοῦμαι ἀπό ἐκεῖνα τῆς Σίφνου ὑποθέτοντας πώς ἔτσι μοῦ τά παραχώρησε ἡ Διοίκηση γιά νά μπορέσω νά βοηθήσω τή φτώχεια

64. SCH. ARCHIP. 6, 419^R καί ἄλλη ἐπιστολή τῆς 20-11-1695 γιά τό ἴδιο ζήτημα στή σελ. 464 καθώς καί τρίτη στίς σελ. 571^R-572^R.

65. Ἐγγραφο Νο 13.

66. SCH. ARCHIP. 2A, 571^R-572^R ὅπου ἐπιστολή τοῦ Καμίλλη τῆς 15-9-1674 ἀπό τήν ὁποία προκύπτει ὅτι δέν εἶχε καλές σχέσεις μέ τόν μητροπολίτη Νάξου ἀφοῦ μάλιστα σημείωνε ὅτι ὁ Νάξου «δέν θέλει νά μέ βλέπει ζωντανό». Σχετικά στοιχεῖα μέ τό ζήτημα αὐτό καί SC. ARCHIP. 2A 591^{RV}.

της. Ούτε θά είχα άναδεχθεῖ αὐτή τήν Ἐκκλησία, εἰάν δέν μοῦ παρεχωρεῖτο καί ἐκεῖνη τῆς Σίφνου, ἀφοῦ ὑπηρετώντας ὡς βικάριος τρία-τέσσερα χρόνια πρὶν μοῦ τήν ὑποσχεθεῖτε ἐγνώριζα πὼς μόνη αὐτὴ δέν ἐπαρκοῦσε οὔτε γιὰ τό φαγητό μου...» Ἐξηγοῦσε, ἀκόμη πὼς ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα Σίφνου, διαθέτοντας ἓνα μέρος τους βρίσκει ἱερέα κατάλληλο γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν της «καί μέ τό ἄλλο ὑπόλοιπό πού κρατῶ πλέον τοῦ ἐδῶ εἰσοδήματος διατηρῶ ἕναν ἐφημέριο καί ἕναν κληρικό πού συμπαρίστανται στή λειτουργία», τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Μήλου, ἀλλά «τελικά ὅλα μαζί ἐπαρκοῦν γιὰ σύντομο χρονικό διάστημα καί πού ὀνομάζονται φασόλια, κριθάρι, λάχανα κολοκύθια»⁶⁷, δηλαδή γιὰ τὴν ἱκανοποίηση μέρους τῶν ἐξόδων τῆς ἐτήσιας διατροφῆς. Ἀκόμη στήν ἀγανάκτησή του ἀπὸ τὴ δυσάρεστη οἰκονομική θέση στήν ὁποία εἶχε περιέλθει ζητοῦσε νά τοῦ παρασχεθεῖ ἡ ἄδεια νά παρουσιαστεῖ στοὺς προϊσταμένους του στή Ρώμη «... γιὰ νά περιγράψει ἀπὸ κοντά τὴ δυστυχία, τίς ἐλλείψεις πού ἀπὸ πολλά χρόνια τόν ἔκαναν νά ὑποφέρει χωρὶς καμμιά συνδρομή οὔτε ἀκόμη καί ἀπάντηση ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων καθὼς καί τῶν ἐγκόσμιων τῶν Ἐκκλησιῶν του Σίφνου καί Μήλου καθὼς καί τῆς Κιμῶλου» διαφορετικά «μὴ μπορώντας πλέον νά ὑποφέρει τὰ βάσανα, σκέπτονταν νά ἐγκαταλείψει τὰ πάντα καί νά φύγει ἀπὸ ἐκεῖ»⁶⁸.

Μέχρι καί τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1679 ἡ Ρώμη δέν συμπαραστάθηκε στόν Καμίλλη οἰκονομικά γιατί θεωροῦσε πὼς ἡ ἐπισκοπὴ Μήλου ἦταν ἀπὸ τίς καλύτερες τοῦ Ἀρχιεπελάγου, ὅπως τόν πληροφοροῦρησε διὰ τοῦ ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκόπου Δέβρης Ὀνούφριου. Μὲ ἐπιστολὴ του τῆς 25 Ὀκτωβρίου ὁ Καμίλλη ἀντέκρουσε τὴν Ἀγία Προπαγάνδα τονίζοντας πὼς «ἂν αὐτὴ τὴν πληροφορία τὴν ἔχει ἀπὸ τὴν ἐκθεση τοῦ μονισιὸρ Σεμπαστιάνι, ἐπισκόπου δι Città di Castello, εἶναι βέβαια ἀληθινή... γιατί εἶχε διακριβῶσει πὼς ἡ Ἐκκλησία εἶχε δεκάδες ἀγροὺς καί χωράφια καί κτήματα μέ πλούσια εἰσοδήματα. Μά ἔκτοτε τὰ πράγματα ἔχουν διαφοροποιηθεῖ σημαντικά, καίτοι κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου μέ τοὺς Βενετούς ἡ Ἐκκλησία ἦταν προφυλαγμένη, προστατευμένη καί μέ εἰσοδήματα. Ὅμως μέ τόν ἐρχομό τῶν Τούρκων ὄχι μόνο χάσαμε ὅσα οἱ Βενετσιάνοι μᾶς εἶχαν προσφέρει, ἀλλὰ καί μέ τίς δίκες καί τίς φιλονικίες τῶν ἐλλήνων χάθηκε ἡ περιουσία καί τὰ εἰσοδήματα καί

67. Ἐγγραφο Νο 15.

68. Ἐγγραφο Νο 13.

δέν ἔκανα μικρόν ἀγώνα γιά νά διατηρήσω τά σπίτια, ἕνα χωράφι καί ἕνα ἀμπέλι, μέ τή δύναμη τῶν χρημάτων, τά ὁποῖα μοῦ δίνουν τή διατροφή τοῦ μισοῦ χρόνου πολύ δύσκολα»⁶⁹.

Στά 1691 ἐξέθεσε τή δύσκολη οἰκονομική κατάσταση τῆς ἐπισκοπῆς στό βενετό ναύαρχο Domenico Mocenigo, ὁ ὁποῖος ἀποφάσισε νά ἐνισχύσει τά οἰκονομικά τοῦ Καμίλλη. Μέ διάταγμά του τῆς 28 Νοεμβρίου διέταξε τή διαγραφή ὄλων τῶν χρεῶν του καί τή φορολογική του ἀπαλλαγή καί ἀκόμη ὄρισε «πῶς οἱ δημογέροντες τοῦ νησιοῦ ἔχουν ὑποχρέωση νά ἐνισχύσουν τόν σεβασμιώτατο μέ ἑκατόν πενήντα ρεάλια ἐτησίως, προκειμένου νά γίνει δυνατή ἡ συντήρηση δύο ἱερέων καί ἄλλων κληρικῶν, χωρίς ποτέ νά παραλείψουν τά ρητῶς καί μέ ἀκρίβεια ἐπιτασσόμενα ἢ νά τολμήσουν νά τά παραποιήσουν ἢ νά προβάλλουν ὁποιαδήποτε ἀντίρρηση ὥστε τό ἀνωτέρω ποσόν νά ἀποτελέσει ἐκκλησιαστικό εἰσόδημα γιά τήν ἐξάλειψη τοῦ χρέους πρὸς αὐτούς»⁷⁰.

Ἐπειδή ὁμως τό διάταγμα αὐτό δημιούργησε μεγάλο θόρυβο στή Μῆλο καί παράπονα ὁ ναύαρχος ἀνέστειλε προσωρινά τήν ἰσχύ του. Ἐτσι ὁ Καμίλλης ἔχασε μιὰ σπουδαία εὐκαιρία ἐσόδων καί οἰκονομικῆς ἀνακούφισης. Μέ ἐπιστολή του τῆς 4 Ἀπριλίου 1692 ἔστειλε ἀντίγραφο τοῦ διατάγματος καί τοῦ ἀκυρωτικοῦ τοῦ Mocenigo στήν Προπαγάνδα παρακαλώντας τήν νά στείλει τό πρῶτο στόν νούντσιο τῆς Βενετίας γιά νά φροντίσει νά ἐπικυρωθεῖ ἀπό τή σύγκλητο τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ὥστε οἱ δημογέροντες Μήλου νά ἀναγκασθοῦν νά τό τηρήσουν⁷¹. Φαίνεται ὁμως πῶς τό αἴτημά του δέν βρῆκε ἀπήχηση γιατί δέν ἔχουμε ἄλλη εἶδηση γιά τό ζήτημα αὐτό.

Ἄλλο τρόπο πορισμοῦ ἐσόδων εἶχε βρεῖ ὁ Καμίλλης τόν ἐνεχυριασμό κινητῶν πραγμάτων τῆς ἐπισκοπῆς γιά μικροδάνεια (ἐνεχυρίασε τό ἐγκόλπιό του, τή μίτρα του κ.ά.)⁷² ἢ ἀκινήτων γιά μεγαλύτερα δάνεια⁷³. Τήν ἐξόφλησή τους πραγματοποιοῦσε ἀπό ἄλλους δανεισμούς μέ τήν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θά κατάφερνε νά φέρει σέ καλό δρόμο τά οἰκονομικά τῆς ἐπισκοπῆς, πράγμα ὁμως πολύ δύσκολο ἀφοῦ τό καθένα δάνειο εἶχε καί

69. Ἐγγραφο Νο 16.

70. Ἐγγραφο Νο 17.

71. SCH. ARCHIP, 6, 207^{RV}.

72. ΜΑΡΚΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ. Αἱ μικραὶ καθολικαὶ κοινότητες τῶν Κυκλάδων κατὰ τάς ἀρχάς τοῦ ΙΗ αἰ. στήν «Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Κυκλαδ. Μελετῶν», ἐν Ἀθήναις 1978, τόμ. Ι, σελ. 280.

73. Ἐγγραφο Νο 20 καί συνημμένα δύο ὁμόλογα ἔτους 1696.

επιβαρύνσεις από τόκους μέχρι και 20% ετησίως⁷⁴. Τέτοια δάνεια δέν έπαψε νά συνάπτει μέχρι περίπου καί τοῦ θανάτου του, διαφορετικά δέν θά είχε οὔτε καί αὐτά τά έξοδα διατροφῆς του. Ὁ Γάλλος πρόξενος Σίφνου Κάρολος Γκιών μέ ἐπιστολή του τῆς 8 Ἰουλίου 1694 πρὸς τὸ Βατικανὸν τὸν κατηγοροῦσε πῶς «ἀπὸ ἐδῶ καί δύο χρόνια, φρόντισε μέ νόμιμο τρόπο νά ἰδιοποιηθεῖ τά ἱερά ἀντικείμενα, τά ἀσημικά καί τά εἰσοδήματα πού κάθε χρόνο συγκεντρώνει χάρη τῆς ἐκκλησίας» Σίφνου καί διαδήλωσε τὴν ἀνησυχία του, πῶς «γιά τὴν προχωρημένη ἡλικία του καί ἀκαταλλήλότητα (ὑποφέρει καί ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῆς πέτρας) δέν μένει ἄλλο παρά μέ τὸ σύντομο θάνατο καί τὴν ἀπουσία του νά ἀπωλεσθοῦν τά πάντα σέ ζημία αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἐκκλησίας»⁷⁵.

Δηλαδή ὁ Καμίλλης σέ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του ὑπέφερε οἰκονομικά καί προσπαθοῦσε μέ διάφορους τρόπους καί κυρίως μέ δανεισμούς νά ἀνταπεξέρχεται στά έξοδά του, τόσο αὐτῆς τῆς διατροφῆς του, ὅσο καί τῶν ὑποχρεώσεών του ἀπὸ φορολογίες, διατήρηση κληρικῶν στὴ Σίφνο-Μῆλο γιά τὴν ἀσκηση τῆς λατρείας καί τοῦ πνευματικοῦ ἔργου, καταβολές τόκων τῶν δανείων του κ.ἄ.

Ἔτσι μέ ἀδιόκοτες ἀναφορές στοὺς προϊσταμένους του ἔγραφε μέ πικρία πῶς «... ὁποιοσδήποτε ἄλλος ἐπίσκοπος δέν θά μπορούσε νά ὑπομείνει τόσα χρόνια, καί νά πληρώνει ἀκόμη φόρο στὸν Τοῦρκο, ὅταν ἔχει χάσει τὴν ἐλπίδα ὅτι κάποια ἡμέρα θά τὸν συντρέξει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα καί θά τὸν ἐλευθερώσει ἀπὸ τὰ χρέη»⁷⁶, «... δέν εἶδα ποτέ καμμιὰ βοήθεια γιά νά ἀνακουφιστῶ ἀπὸ τὰ μεγάλα χρέη καί νά ὑπηρετήσω τίς ἐκκλησίες μου μέ νηφάλιο πνεῦμα»⁷⁷ καί ἀκόμη ὅτι ἔδωσε «πολλές φορές ταπεινὴ ἀναφορά στὴν Ἁγία Προπαγάνδα καί ἐπίσημες ἀποδείξεις στὸν ἀρχιεπίσκοπο Τήνου, τελευταῖο ἀποστολικὸ ἐπισκέπη, καί ἔλλιξε σέ κάποια συνδρομῆ...» μιά καί αὐτὸς ἀδυνατοῦσε «πλέον νά ἀναφέρεται καί νά προκαλεῖ ἀνία.. μέ τίς ἐπιστολές του στίς σεβασμιότητές τους»⁷⁸.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα στό παράρτημα καί ἄλλα πού ἔχουμε ὑπόψη, ὁ Καμίλλης δέν ἔτυχε ποτέ οἰκονομικῆς συνδρομῆς τοῦ Βατικανοῦ, γι' αὐτὸ ἡ μόνη λύση πού τοῦ ἔμενε ἦταν νά ἐξευρίσκει ἔσοδα μέ δάνεια γιὰτί δέν

74. Ἐγγραφο Νο 16.

75. Ἐγγραφο Νο 18.

76. Ἐγγραφο Νο 15.

77. Ἐγγραφο Νο 13.

78. Ἐγγραφο Νο 16.

μπορούσε νά διανοηθεί πώς ήταν «δυνατό νά έλθει κάποια ημέρα νά χαθεί ή επισκοπή»⁷⁹. Ο μεγάλος του δέ καϋμός ήταν πώς δέν μπορούσε νά τελέσει μεγαλοπρεπείς άκολουθίες μιά καί δέν είχε τή δύναμη νά διατηρεί ιερείς, αντίθετα μέ τόν έλληνα έπισκοπο «πού έχει έκατό ιερείς καί καλογήρους πού τόν άκολουθοϋν στίς έξόδους του»⁸⁰.

V. Τά δάνεια καί οί πληρωμές

Τό ζήτημα τῶν πληρωμῶν είναι συνυφασμένο μέ αὐτό τῶν δανειῶν, ἀφοῦ τό δεύτερο δημιουργήθηκε ἐξαιτίας τῶν ἀπαιτήσεων κατά τῆς ἐπισκοπῆς. Προκειμένου λοιπόν ὁ Καμίλλης νά τακτοποιήσει μία-μία τίς ἀξιώσεις πού ἐμφανίζονταν συνομολογοῦσε σχετικά δάνεια μέ διαφόρους δανειστής τῆς Μήλου, Σίφνου καί Κιμῶλου.

Ἔτσι γνωρίζουμε πώς:

(α) γιά νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τούς κληρονόμους τοῦ Σέρρα πού ἀξίωσαν κινητά καί ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεῖα τῆς ἐπισκοπῆς, συμφώνησε μαζί τους νά στείλει γιά λογαριασμό τους στή Σμύρνη ἕνα φόρτωμα μυλόπετρες ἀξίας 150 ρεαλιῶν ὑπογράφοντας στίς 10 Μαΐου 1666 σχετικό ἀποδεικτικό. Γιά νά ἀγοράσει τίς μυλόπετρες δανείστηκε τά 150 ρεάλια ἀπό τόν πρόξενο *Nicolo Zucco*⁸¹.

(β) γιά τό ἀνεξόφλητο ὑπόλοιπο 100 ρεαλιῶν τοῦ ἐπισκοποῦ μεγάρου, γιά τήν πληρωμή τοῦ ὁποίου οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀποθανόντος πωλητή εἶχαν φροντίσει γιά τήν ἐκδοση ἀπόφασης τοῦ καδῆ, δανείστηκε ἰσόποσα στά 1667 ἀπό τόν οἰκονόμο Σίφνου Ἀναγνώστη Ναδάλη καί προῆλθε στήν καταβολή του παίρνοντας στό χέρι του χοτζέτι τοῦ καδῆ πού κατοχύρωνε ὀριστικά τό οἶκημα στήν κυριότητα τῆς ἐπισκοπῆς⁸².

(γ) γιά τήν πληρωμή ὀφειλόμενου φόρου (χαρατσιοῦ) προηγουμένων χρόνων δανείστηκε, πρὶν ἀπό τό Δεκέμβριο τοῦ 1670,

79. Ἐγγραφο Νο 14.

80. SCH. ARCHIP. 2A', 79^{RV}.

81. Ἐγγραφο Νο 8.

82. Ἐγγραφο Νο 21 τό ὁποῖο εἶναι ἐπιστολή τῆς 8 Ἰουλίου 1709 τοῦ φρά Ἰωάννη Μελισσοῦρου, βικάριου Μήλου, πού μας δίνει τή σχετική εἶδηση. Σέ ἄλλη ὅμως ἐπιστολή τοῦ ἴδιου τῆς 5 Ἰουλίου 1709 τό δάνειο ἀναγράφεται 80 ρεαλιῶν (ἔγγραφο Νο 20). Καί στίς δύο ἐπιστολές ὡς αἰτία τοῦ δανεισμοῦ ἀναφέρεται ἡ ἀποπληρωμή τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου.

100 ρεάλια από τόν πρόξενο Nicolo Zucco⁸³. Ἐπίσης δανείστηκε ἄλλες 50 καί 80 piastre, καί ἐπλήρωσε 30 γιά τήν ἔκδοση δικαστικῆς ἀπόφασης χαρακτηρισμοῦ ὡς βακούφικου τοῦ συνεχόμενου στήν ἐκκλησία οἰκίσκου πού διεκδικοῦσε ὡς ὄμορη κάποια Ζωμίδαίνα καί 70 (κατά πάσα πιθανότητα) ἔναντι χρέους 120 ρεαλιῶν πρὸς τόν ρεφενδάριο τοῦ Πατριαρχείου Γεώργιο ἔναντι τῶν ὑπηρεσιῶν του γιά τήν ἔκδοση βασιλικοῦ ὀρισμοῦ ἀνακατασκευῆς τῆς ἐκκλησίας⁸⁴.

Στίς δίκες πού διεξήγαγε κατά τό 1670 ὑποχρεώθηκε στήν καταβολή 300 σκούδων γιά δικαστικές δαπάνες ποσό γιά τό ὅποιο δέν γνωρίζουμε τήν πηγή ἀπό τήν ὁποία δανείστηκε⁸⁵. Στούς δανειστῆς του ἐν πάσῃ περιπτώσει συγκαταλέγεται καί ὁ μοναχός Λαυρέντιος τοῦ ἁγιοταφίτικου μετοχιοῦ στή Μῆλο, ὁ ὁποῖος περιγράφοντας τήν οἰκονομική κατάσταση τοῦ Καμίλλη ἔγραψε πῶς «εἰς χρέος πολύ εὐρίσκεται, ἀπό τό ὅποῖον καί ἡμεῖς κατά τό δυνατόν μας, τοῦ ἐδανείσαμεν»⁸⁶.

(δ) Πέρα ἀπό τά ἀνωτέρω, ὁ Καμίλλης παρέλαβε καί ἕνα χρέος 300 ρεαλιῶν τοῦ προκατόχου του, τό ὅποῖον δέν ἦταν σέ θέση νά ἐξοφλήσει, ἀλλά πλήρωνε τόν ἐτήσιο τόκο του πρὸς 20%⁸⁷.

Ἐλάχιστα ἀπό τά δάνεια ἢ μικρό μέρος ἀπό αὐτά μπόρεσε νά πληρώσει ὁ Καμίλλης ἢ μέ τό νά ἐξοφλεῖ τά παλαιότερα συνάπτοντας νέα δάνεια ἀπό ἄλλους δανειστῆς δέν κατάφερε ἐνόσω ζοῦσε νά ἐξοφλήσει τά χρέη του, μιά καί ἐπιβαρύνονταν καί μέ τόκους. Μέ τήν κήρυξη στά 1684 νέου βενετοτουρκικοῦ πολέμου (πού κράτησε μέχρι τό 1699) καί τοῦς συχνούς κατάπλους τῆς βενέτικης ἀρμάδας στή Μῆλο οἱ δανειστῆς θά φάνηκαν διαλλακτικοί καί ὑπομονετικοί ἀπέναντί του ἀφοῦ γνώριζαν πῶς ὁ Καμίλλης μέσω τοῦ βενετοῦ ναύαρχου θά κατάφερνε νά μεταθέσει τήν ἐξόφληση τῶν ὑποχρεώσεών του. Καί ἔχουμε εἰδήσεις πού φανερόνουν πῶς ὁ Καμίλλης «ἐκμεταλλεύτηκε» (ἄς ποῦμε) τό γεγονός τοῦ πολέμου, ἀφοῦ ἀμέσως μέ τήν κήρυξή του (1684) ταξίδεψε στό Νάυπλιο γιά νά συναντήσῃ τό βενετό ναύαρχο καί ζητήσῃ τή βοήθειά του στά ζητήματα

83. Ἐγγραφο Νο 8.

84. Ἐγγραφο Νο 11α.

85. Ἐγγραφο Νο 11α.

86. Ἐγγραφο Νο 7.

87. Ἐγγραφο Νο 13.

τῆς Ἐκκλησίας Μήλου⁸⁸. Ἀκόμη γνωρίζουμε πὼς ἔκανε ἄλλα δύο ταξίδια στό Ναύπλιο γιά τόν ἴδιο λόγο, στά 1692 καί τόν Ἰανουάριο 1695⁸⁹. Ἀπό τίς ἐπαφές αὐτές φυσικά προῆλθε καί τό διάταγμα τοῦ ναυάρχου Mocenigo πού ἔχουμε προαναφέρει καί πού διέγραφε τά χρέη τοῦ Καμίλλη καί καθιέρωνε ἐτήσια οἰκονομική ἐνίσχυση τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς ἀπό τήν Κοινότητα τῆς Μήλου, πού ὁμως τελικά ἀνακλήθηκε.

Ἐν πάση περιπτώσει τά εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς δέν ἔφτασαν ποτέ σέ ἱκανοποιητικό ἐπίπεδο πού νά ἐπιτρέπουν τήν ἀποφυγή ἄλλων δανεισμών, οἱ ὁποῖοι συνεχίστηκαν μέχρι περίπου καί τοῦ θανάτου τοῦ ἐπισκόπου. Ἔτσι στά 1696 συνάφτηκαν δύο νέα δάνεια ἀπό τόν Καμίλλη, τό ἕνα στή Μήλο στίς 12 Σεπτεμβρίου ὕψους 30 ρεαλιῶν καί τό ἄλλο στήν Κίμωλο τήν 1 Δεκεμβρίου ὕψους 40 ρεαλιῶν. Στό πρῶτο δανειστής ἦταν ὁ παπα-Φραγκούλης σακελλάριος Κιμούλου πρὸς τόν ὁποῖο ἐκχωρήθηκε ἔναντι τοῦ δανείου καί μέχρι ἐξόφλησής του «*τό χωράφι πού ἔχομεν τό ἐκκλησιαστικό εἰς τίς Λεῦκες στήν Κίμουλο... νά κρατεῖ καί νά καρποτρῶγει*»⁹⁰. Στό δεῦτερο ὁ κύρ Ἀντώνης τῆς Ἄννας, πρὸς τόν ὁποῖο ἔδωσε «*νά κρατεῖ καί νά καρποτρῶγει τό χωράφι μας εἰς τήν Ἀλυκὴν καί τό ἄλλο χωράφι πού ἔχομεν λεγόμενον τοῦ μάτζα*»⁹¹.

Τά οἰκονομικά βάσανα καί περιπέτειες τοῦ Καμίλλη τελείωσαν ὀριστικά μέ τόν θάνατό του στίς 14 Νοεμβρίου 1698. Γράφοντας τήν εἶδηση στή Ρώμη ὁ ἐπίσκοπος Σύρου Ἀντώνιος Γιουσιτινιάνι μέ ἐπιστολή του τῆς 30 Δεκεμβρίου τοῦ ἴδιου χρόνου, σημείωνε μεταξύ ἄλλων πὼς ὁ ἀποθανὼν κατέλιπε «*καταχρεωμένη τήν ἐκκλησία του μέ 600 περίπου ρεάλια*» καί πὼς κατά τήν ἀποψή του θά ἦταν καλύτερα νά τοποθετηθεῖ ἕνας βικάριος (ὄχι δηλαδή ἐπίσκοπος) γιά τή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας Μήλου καί πρότεινε γιά τό ἀξίωμα αὐτό τόν ἀνεψιό του Βαλτάσαρ Κρίσπο μαθητῆ τοῦ Κολλεγίου Ρώμης⁹².

Ἡ Ρώμη πρόκρινε τή λύση ἀλλά ὄχι τόν Βαλτάσαρ Κρίσπο. Ἔτσι τόν ἐπίσκοπο Καμίλλη διαδέχτηκε στή διοίκηση τῆς ἐκκλησίας Μήλου καί στό βαρύτατο χρέος τῆς ὁ μοναχὸς τοῦ

88. SLOT, ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ, σελ. 174.

89. SCH. ARCHIP, 6, 207^{RV}, 418^{RV}.

90. Συνημμένο στό Ἐγγραφο Νο 20.

91. Ὅμοιος.

92. Ἐγγραφο Νο 19.

τάγματος τῶν Καρμηλιτανῶν φρά Ἰωάννης Μελισουργός ἀπό τήν Κρήτη.

VI. Τά μετά τόν θάνατο τοῦ Καμίλλη

Ὁ φρά Ἰωάννης Μελισουργός ἀνέλαβε τήν Ἐκκλησία Μήλου ὡς ἀποστολικός βικάριος μαζί μέ τό χρέος τοῦ Καμίλλη πού ἀνέρχονταν σέ 562 ρεάλια⁹³ τό καλοκαίρι τοῦ 1702⁹⁴. Ἡ ἐπιλογή τοῦ Μελισουργοῦ ἀπό τό Βατικανό καί ἡ τοποθέτησή του ὡς ἀποστολικοῦ βικαρίου ἔγινε προκειμένου «μέσω τῶν γνωριμιῶν τῶν φίλων καί συγγενῶν» του στή Μήλο νά καταφέρει νά μειώσει «τίς πιέσεις τῶν πιστωτῶν οἱ ὁποῖοι μέ τά δικαιώματα πού τούς παρέχουν γραπτά συμβόλαια διεκδικοῦν νά πάρουν τά ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας γιά νά πληρωθοῦν μέ αὐτά»⁹⁵.

Ὑστερα ἀπό εἰκοσιοκτώ μῆνες ἀπό τήν ἀφιξή του στή Μήλο ὁ Μελισουργός εἶχε διαπιστώσει «πώς χωρίς χρήματα δέν εἶναι δυνατό νά τακτοποιηθοῦν τά πράγματα». Καί ὅπως ἔγραφε στά 1709, ὄλοι ἐκεῖνοι πού εἶχαν δανείσει τήν ἐπισκοπή διεκδικοῦσαν μέ διάφορα ἔγγραφα τίς ἐκκλησίες καί τίς περιουσίες τους κατά τρόπο πιστικό, γεγονός πού τόν ἀνάγκασε νά παραμείνει στήν ΚΠόλη ἐπτά μῆνες στήν προσπάθειά του νά περισώσει τά περιουσιακά τῆς ἐκκλησίας ἢ νά ἐπιτύχει «συμβιβασμούς καί ἄλλα ἐξοδα πού κάθε μέρα δημιουργοῦνται καί γιά τίς δύο ἐκκλησίες (Μήλου καί Σίφνου) πού ἔχω ἐστερημένες ἀπό εἰσοδήματα»⁹⁶.

Σέ ἄλλη ἐπιστολή τῆς 6 Ἰανουαρίου 1705 ἀναφέρει πώς τόν ἀνήγαγαν οἱ πιστωτές στόν Καπουδάν πασά πού εἶχε φτάσει στή Μήλο, ὁ ὁποῖος βλέποντας τά σχετικά ἔγγραφα τῶν ἀπαιτήσεων τῶν δανειστῶν διέταξε τήν ἐξόφλησή τους, πράγμα βέβαια ἀδύνατο γι' αὐτόν, μέ ἀποτέλεσμα ὁ Καπουδάν πασάς Τζανού Χότζα νά τόν κλείσει στό κάτεργο τρεῖς ἡμέρες καί τρεῖς νύχτες. Ἡ ἀπελευθέρωσή του ἔγινε μέ τή μεσολάβηση τῶν προεστῶν καί τοῦ ὀρθόδοξου ἀρχιεπίσκοπου τῆς Μήλου, μέ τόν ὁποῖο ὁ Μελισουργός διατηροῦσε ἄριστη φιλία⁹⁷. Στήν ἴδια ἐπιστολή παραθέτει καί τίς κυριότερες ἀπαιτήσεις τῶν δανειστῶν: (α) «100 ρεάλια ὀφειλόμενα ἀπό τό 1664 στόν οἰκονόμο Σίφνου πού δανείστη-

93. Ἐγγραφο Νο 21 καί ΜΑΡΚΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ, ὁ.π. σελ. 280.

94. SCH. ARCHIP. 8, 380^R, 383^R.

95. Ἐγγραφο Νο 21.

96. Ἐγγραφο Νο 21.

97. SCH. ARCHIP. 8, 381^R-382^R.

κε ὁ Σέρρα γιά τήν ἀποπληρωμή τῆς ἀξίας τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου γιά τήν ἀναζήτηση τῶν ὁποίων ὁ οἰκονόμος Σίφνου εἶχε ἐξουσιοδοτήσει κάποιον Τζοακίνο Πάτσε, ἱερέα ἀπό τή Μάλτα καί ἐχθρό τῆς ἐκκλησίας Μήλου, πού ἐνώ ξεδιάντροπα διατηροῦσε στή δημόσια ἀγορά ἐργαστήριο χρυσοχοῦσας, τήν ἐποχὴ ἐκείνη παρίστανε τόν γιατρό ἐξαπατώντας τούς ἀπλούς ἀνθρώπους. Τά 100 αὐτά ρεάλια μέ τούς τόκους τόσων χρόνων ἔχουν πολλαπλασιάσει τό χρέος, ὥστε μέ μιὰ προσφυγὴ στήν τουρκικὴ δικαιοσύνη θά μοῦ κάνει ἔξωση ἀπό τό κτίριο», (β) «50 ρεάλια, ὑπόλοιπο ἀπό τήν ἀγορά ἀντί 100 ρεαλιῶν τοῦ κήπου πού μέ ἀπέραντο μόχθο ἀγόρασε ὁ μονσινιόρ Καμίλλης, μέ τούς τόκους τούς πρὸς 10%, πού ἂν ὁ δανειστής προσφύγει στό δικαστήριο καί δικαιωθεῖ θά χαθεῖ ὁ κήπος καί τά τόσα ἔξοδα πού εἶχαν γίνει γιά τήν ἀξιοποίησή του· γιά τήν ὑπόθεση αὐτὴ ἔχει παρασχεθεῖ προθεσμία ἔξι μηνῶν γιά τήν τακτοποίησή της», (γ) «διάφορα ἄλλα δάνεια γιά τά ὁποῖα οἱ δανειστὲς κατακρατοῦν ἱερά ἀντικείμενα τῆς ἐκκλησίας πού μέ μιὰ προσφυγὴ τους στή δικαιοσύνη θά τά ἐκποιήσουν γιά νά ἱκανοποιηθοῦν οἱ ἀπαιτήσεις τους» καί (δ) «40 ρεάλια δάνειο τοῦ ἱππότη Διοδέ, σύμφωνα μέ ἐπίσημο ἔγγραφο στά χέρια τοῦ βοεβόδα πού συνεχῶς μέ ἀπειλεῖ μέ ξυλοδαρμὸ ἐξευτελιζοντάς με ἕναν ἡλικιωμένο ἄνθρωπο μέ λευκά γένια».

Ἄλλὰ καί τό 1709 τά χρέη ἐξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν. Τό χρόνο αὐτὸ ὁ Μελισσουργός ἔκανε μιὰ ρύθμιση τοῦ χρέους πρὸς τόν οἰκονόμο Σίφνου ἀπὸ τό δάνειο πρὸς τόν Καμίλλη, μετὰ τόν θάνατο τοῦ ὁποίου τοῦ παραχωρήθηκε τό κατάστημα πού ὑπῆρχε στό ἰσόγειο τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου γιά νά τό ἐνοικιάζει καί ἀπὸ τό ἐνοίκιο νά ἐξοφληθεῖ τό χρέος. Ὁ οἰκονόμος Σίφνου ἀποδέχτηκε πρόταση τοῦ Μελισσουργοῦ νά μὴν ἐνοικιασθεῖ τό κατάστημα σέ τρίτα πρόσωπα, ἀλλὰ νά τό κρατήσῃ αὐτὸς «πληρώνοντας τεσσερισήμισο ρεάλια τό χρόνο» ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1709⁹⁸.

Οἱ προσπάθειες τοῦ Μελισσουργοῦ νά ρυθμίσει τό συνολικὸ χρέος τῆς ὀφειλῆς φαίνεται ὅτι εἶχαν ἀποτέλεσμα γιατί οἱ διάφορες συζητήσεις καί διαπραγματεύσεις του τόν ὀδήγησαν νά γράψῃ στό Βατικανὸ πῶς «ἐνεκα μιᾶς πρόσφατης γνωριμίας μουρῶ μέ 250 ρεάλια νά ἐξοφλήσω ὅλο τό χρέος καί ἐκεῖνο τῆς Κιμῶλου μέ 100 ρεάλια μέ ἀνάκτηση τῆς κυριότητος τῶν ἀγρῶν πού εἶναι σέ ἐνέχυρο»⁹⁹. Τό Βατικανὸ ὁμῶς δέν ἀνταποκρίθηκε στό

98. Ἐγγραφο Νο 20.

99. Ἐγγραφο Νο 21.

αίτημά του πού διεβίβασε μέσω κάποιου καρδινάλιου-προστάτη του στη Ρώμη στον όποιο έγραφε: «... παρακαλώ για άγάπη Θεού να φροντίσετε μέσω των προϊσταμένων μου, πού άν δέν είναι δυνατόν να ρυθμίσουν τά πράγματα, να μέ στείλουν στη Μητέρα Έκκλησία πού τόσα χρόνια έχω ύπηρετήσει και έλπίζω σ' αυτό μιά και λίγα χρόνια μου άπομένουν στην ήλικία των 74 χρόνων μου για λίγη άνάπαυση και έδω να στείλουν κάποιο πλούσιο σε κτήματα και τύχη για να κάνει αυτό πού επιθυμούν... δέν έλπιζα πώς στα γερατιά μου (θα ζήσω) μέσα σε τόσα παθήματα, ξυλοδαρμούς και φυλακίσεις πού ύποφέρω από αυτούς τούς βάρβαρους, άς μου δώσουν ένα ελάχιστο μέρος από αυτά πού οι ίδιοι άπολαμβάνουν (οι προϊστάμενοι της Ρώμης) χωρίς να έχουν ζήσει ύπηρετώντας έδω ούτε μιάν ώρα και δέν έχουν ποτέ δεί τήν Άνατολή, ούτε σαρίκι τούρκικο»¹⁰⁰.

Τόν έπόμενο χρόνο ο Μελισουργός απέθανε και άπαλλάχτηκε από τά βάσανα και τίς ύποχρεώσεις της Έκκλησίας Μήλου πού είχαν δημιουργήσει, άναγκαστικά βέβαια, ο έπίσκοπος Ίωάννης Άντώνιος Καμίλλης και ο προκάτοχος του τελευταίου Άντώνιος Σέρρα.

Αυτό τό χρόνο, στις 15 Οκτωβρίου, ο άποστολικός έπισκέπτης Ίωάννης Βικέντιος Καστέλλης, άρχιεπίσκοπος Μαρκανουπόλεως, έξόφλησε όλα τά δάνεια της έπισκοπής Μήλου και έξαγόρασε τά ένεχυρασμένα ιερά άντικείμενά της, όρίζοντας εφημέριο Μήλου τόν άργό ιερέα Ίωακείμ Πάτσε, άφου προηγούμενα τόν άποκατέστησε, μετά τήν διεξαγωγή σχετικών άνακρίσεων. Στο αίτημα των Μηλίων να διοριστεί νέος έπίσκοπος, ο άποστολικός έπισκέπτης έλαβε άρνητική θέση και τό ίδιο άρνητική ήταν ή εισήγησή του στη Ρώμη γιατί δέν ύπηρεχε ούτε τό άπαιτούμενο ποίμνιο και κληρος, ούτε τά άπαραίτητα έσοδα για να μπορεί να ζήσει με αξιοπρέπεια ένας έπίσκοπος¹⁰¹.

Έτσι τελευταίος έπίσκοπος της Λατινικής Έκκλησίας Μήλου ύπηρεξε ο Ίωάννης Άντώνιος Καμίλλης. Και αυτός και ο προκάτοχός του Άντώνιος Σέρρα κατάφεραν, μέσα σε άντίξοες οικονομικές συνθήκες, πού πολλές φορές τούς έφεραν μέχρι σημείου άπελπισίας, να διατηρήσουν τήν έπισκοπή επί πενήντα χρόνια με τίς δικές τους μόνο δυνάμεις, ιδιαίτερα ο Καμίλλης. Άν ύπηρεχε μιά τακτική οικονομική ενίσχυση του Βατικανού, τό χρέος θα είχε τακτοποιηθεί μέσα σε διάστημα

100. Έγγραφο Νο 21.

101. ΜΑΡΚΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ, δ.π. σελ. 293 έπ.

λίγων χρόνων και τά οικονομικά τῆς ἐπισκοπῆς θά ἀκολουθοῦσαν διαφορετική πορεία.

Μόνο του ὅμως τό μικρό εἰσόδημα τῆς ἐπισκοπῆς, παρόλη τή σχετική αὔξηση τῆς κτηματικῆς περιουσίας της, δέν ἦταν δυνατό νά ἐπαρκέσει τόσο γιά τήν ἐξόφληση τῶν δανείων, ὅσο καί γιά τήν ἀντιμετώπιση τρεχουσῶν ἀναγκῶν (διατροφῆς, συντήρησης ἱερέων σέ τρία νησιά, ἀπόκτησης λειτουργικῶν κινητῶν σκευῶν καί βιβλίων κ.λ.π.) καί δαπανῶν διεξαγωγῆς δικῶν κ.ἄ. Ἄλλά καί ἡ περαιτέρω διατήρησή της δέν εἶχε πλέον νόημα, ἐλλείψη κυρίως τοῦ ἀπαραίτητου ποιμνίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1

*BATIKANO/P.F.S. SCRIT. RIF. NEI CONGR.
ARCIPELAGO, VOL 1A, 319^{Rv}*

(Τ.Σ)

Μακαριώτατε καί ἄκρον ἀρχιερεῖ ἀλέξανδρε τῆς ἀγιωτάτης πόλεως πρεσβυτέρας ρώμης, θειότατε, θεοπρόβλητε καί θεοχαρήτωτε καί πάντοτε εἰς τό ἡμῖν θεῖον τε καί ψιλόν πρᾶγμα ὄντως καί ὄνομα. Οἱ γοῦν οἰκοκυραῖοι τῆς ἡμῖν τοῖς ἐνθάδε διοικουμένης ἐκ τῆς νήσου μέλου, νέοι, γέροντες μικροί τε καί μεγάλοι, ἄνδρες τε καί γυναῖκες προσκνητοί ὄντες καί γονυκλητοί τοὺς ἱερούς σου πόδας καταφιλοῦμεν καί νῦν ἡμεῖς ἄκρον ἀρχιερεῖ γινόσκομεν καί τοποτηρητή τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν καί τοῦ ἀγίου ἐνδόξου ἀποστόλου πέτρου διαδόχου καί... Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν τοῦ ἐν σπηλαίῳ τεχθέντος καί ἐν φάτνη ἀνακληθέντος ἵνα ὑγαίνειαι ἀεὶ καί... ἡ ἄκρα σου μακαριώτητα καί τῷ θειότατον αὐτῆς καί μακάριον σκεῦος εἰς περιόδους πολλῶν καί ἀγαθῶν... πρὸς σύστασιν καί καταρτισμόν καί ὀφέλειαν εἰς στερέωσιν τῆς ἀγίας καί καθολικῆς δυτικῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καί τῶν εὐσεβῶν καί ὀρθοδόξων χριστιανῶν καί ἡμῶν τῶν εὐτελῶν δούλων σου καύχημά τε καί ἀγαλίαμα. Τολμηροί ὄντες

ἀναφέρνομεν πρὸς τὴν ἄκραν σου μακαριώτητα ὅτι: 1664 φεβρουαρίου 19 ὁ ἐπίσκοπος ἡμῶν ἀντώνιος σέρας ἐπροσκαλέστην ἀπὸ τούτην τὴν τάλεναν ζωὴν καὶ ἔδωκε τὸ κοινόν χρέος του κατὰ πρόσταξιν τοῦ αἰωνίου βασιλέως Χριστοῦ Τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ οὕτως τολμηρῶς δεόμεθα τῆς ἄκρας σου μακαριώτητος ἵνα ἔλεος ποιήσεις εἰς ἡμᾶς τοὺς δυστυχεῖς καὶ ἀναξίους δούλους τῆς ἄκρας σου ἀγαθότητος νὰ μᾶς ἐστείλῃς ἀρχιερέα ἀπὸ τῆ σάκρα κογκρεκάτσιο ἀπὸ τὰ αὐτόθι μέρη τῆς ἰταλείας νὰ μᾶς ποιμάνοι κατὰ τὴν ἄκραν πρόσταξιν τῆς μακαριώτητός σου. Καὶ οὐχὶ πλέον ἀπὸ τὰ μέρη τοῦτα τοῦ λεβάντε ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τῆ συνοδία καὶ φαμελεία τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου σέρα. Διὸ ἔχω μὲν καὶ ἡμεῖς τὸν ἀποσταλθέντα ἀρχιερέα ἀπὸ τὴν ἄκραν σου μακαριώτητα ὡς τὸν ἀξιότατόν σου χαρακτήρα τιμόνι τὸν αὐτόν ἵνα καὶ ὁ ἐρχόμενος παρ' αὐτοῦ ὁμοιος ἢ εἰς τοὺς προσταλθέντας ἀειδίμους ἀρχιερεῖς, ὡς τὸν σοφότατον μεπενάρδο καὶ τὸν ἀειδίμον διατζέτον καὶ τὸν πρό αὐτῶν λογιώτατον μπαντουβάνον καὶ κατὰ τὸν χρυσορήμωνα τοιούτους μᾶς ἔπρεπαν ἀρχιερεῖς δεόμεθα οὖν τῆς ἄκρας σου ἀγαθότητος νὰ μὴν ἀποτιμῆση τῆς αἰτήσεως ἵνα λάβωμεν παρά τὴν μισταποδοσίαν σου, τὴν χάριν καὶ τὸ ἄπυρον ἔλεος γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν παρά τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος.

Φεβουαρίου κζ/αχξδ'

- + μανόλης μοδενός σύντιχος
- + γεώργιος ἀληθέρας σύντιχος
- + νικόλαος κοτάκης σύντιχος
- +

- + τζουάνης κρίσπος
- + ἀντόνις ἀλισάφης
- + ... χρυσολουρᾶς
- + γιακουμῆς τοσδελίνης
- + νικολός τζοῦκος
- + μιχαλάκης ταταράκης
- + μανθέος τραγάνης
- + νικολός γρῖσπος
- + φραντζέσκος μανιάνης
- + νικολός βιδάλλες
- + Ιω. Χρουσουλάς

(Τ.Σ.)

- + νικολός...
- + Ιωάννης βασιλάκης
- + ἀφεντόπουλος γρῖσπος
- + ἀντόνης κοτάκης

- + άντόνης κασιμάτης
- + μανόλης άρμένης
- + μανόλης κρίσπος
- +
- + φραγγιάς μουδενός
- + Ίω. μωδινώς
- + άντρέας τραγάνης
- + άντόνις τραγάνης
- + άντόνις βιδάλης
- + δημήτρις...
- + μανόλης τζούκος
- + Ίω. μονδινός
- + άντόνις...
- + Ίω. ραμφος (;)
- + μιχελής τζούκος
- + Δημήτρις....
- + Γιανακός...
- + Ίω. τραγάνης
- + γιανάκης θεόφηλος
- + γιοργάκης ταταράκης
- + άντώνης τραγάνης
- + ... πούλος
- + φραγκουλάκης ταταράκης
- + Γεοργάκης τζούκος
- + φραντζέσκος ταταράκης
- + διμίτρις βασιλάκις
- + άνεγνόστης νατάλες
- + πασάκαλης...
- + κάρλο μαμουνάκις
- + Τζανίς μαμουνάκις
- + γιανούλις άλέπις
- + πέτρι χρυσουλας
- + τζόρτζης κρήσπος
- + μιχελάκις ταλιαπλέρας
- + πέτρος...
- + μιχελάκις καρτζζᾶς

*Χριστόφαλος άνθρώσιανος
καντζηλιέρης τῆς παρόν χόρας
Μίλου.*

2

BATIKANO/P.F.S.
SCH ARCHIP. 1A, 332

Ἐξοχότατοι καὶ αἰδεσιμότατοι Κύριοι

Ἄνκαλά καὶ ἡ ἐξοχότης σας, οὐχί εἰς τὴν ἐμὴν ἀναγωγὴν καὶ ζήτησιν, ἀπέστειλαν εἰς τούτην τὴν χώραν διὰ Ἀποστολικὸν βικάριον τῆς ἡμῶν λατινικῆς Ἐκκλησίας τὸν κύριον Ἰωάννην Ἀντώνιον Καμίλλυ τὸν τῆς ναξίας κανόνικον ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐτόλμησα πόποτε νὰ ἱκετεύσω περὶ τούτου, γνωρίζοντάς με γυμνὸν ἀπὸ πάσα μιστὸν πρὸς τὴν ἐξοχότην σας. νῦν δὲ ὁποῦ ἀπὸ τὴν ἑαυτὴν τως ἀγαθότητα ἐπραξάν μίαν διάλεξιν τοσοῦτον ἀγίαν καὶ ὀφέλιμον, ὁποῦ εἰς λίγον καιρὸν, ὄν περιμένῃ ἀνάμεσόν μας μέ ταῖς ἀράνας του ἀρετῆς καὶ θερμότερες διδαχῆς εἰς ταῖς ἡμέτεραις ἐκκλησίαις ἔδωκεν ἐπίδειγμα ὄχι τακτὸν τοῦ εἶναι καὶ ἡ ποιότης του. Ὅθεν πολλάκις τὸν εὐχαριστᾶται ἡ ἡμετέρα ἐπαρχία διὰ τοῦτο τολμίζω νὰ ἱκετεύσω τὴν ἐξοχότην σας ἵνα μέ καταξιώσουν τῆς χάριτος ἂν ἐνσταντικῶς ζητῶ νὰ μοῦ δώσετε τὸν αὐτὸν Καμίλλυ μέ τό ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου διὰ συνβοηθὸν ἀκόμη καὶ εἰς τό ἡμέτερον ποιμνιον. Ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔχω καμίαν διαφορὰν ἢ ὁποία νὰ δύναται νὰ μέ ἀποκησεί ἀπὸ τούτην τὴν πεπυρωμένην μου ἀποθυμίαν. Ἄλλον γάρ οὐκ ἐπιθυμῶ εἰμὴ νὰ ἰδῶ μίαν ἔνωσιν ἀνάμεσον τῶν Χριστιανῶν, τὴν ὁποίαν τοῦτος ὁ ἱερεὺς εἶναι ἐπιτήδειος νὰ τὴν εἰσάγῃ μέ ταῖς ἀγίαις του ἐρμηνεῖες, κόπους τε καὶ κατασκευάσματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, πρὸς τοὺς νεανίσκους τούτους, λογιάζω ὅτι καὶ ἡ ἡμετέρα καρδιά (;) μέ ταπεινῆς τῆς ἐπιστολῆς θέλει ἰσχυρόσει τὴν ἐμὴν δέησιν. Ὅθεν ἀπαντέχοντας ἀπὸ τὴν ἄκραν ὑμῶν εὐσπλαχνίαν ἵνα μέ παρηγορήσουν τοῦ ζητήματος, φιλῶ τὰς ἀγίας ὑμῶν ἱεράς πορφύρας.

Ἐν τῇ μῆλῳ 13 τοῦ δεκεμβρίου 1665
Τῆς ἐξοχοτάτης καὶ αἰδεσιμοτάτης ὑμῶν αὐθεντίας

+ Ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Μήλου καὶ Κιμῆλου
Διονύσιος ἀλαμάνος δοῦλος τῆς ἐξοχότη σας

BATIKANO/P.F.S.
SCH ARCHIP. 1A, 354

Ἐξοχότατοι καὶ αἰδεσιμότατοι ἀφέντες μας

Μέ ἄλλην μας ταπεινότατην γεγραμμένην εἰς ἰδίωμα ἰταλικόν δουλοπρεπῶς εὐχαριστήσαμεν τὴν ἐξοχότην σας ὅτι ἐκαταξιώθηκαν νά μᾶς τιμήσουν μέ τὴν προσκυνημένην τους γραφήν καί νά μᾶς στείλουν τόν ἀφέντη Ἰωάννην Ἀντώνιον Καμίλλην διὰ ἀποστολικόν βικάριον, τοῦ ὁποίου ταῖς ἀρεταῖς καί πνεῦμα ἐκκλησιαστικόν ὅσον πλεῖα βλέπομεν τόσον περισσότερα γροικούμεστε κρατημένοι εἰς τὴν ἄκραν σας ἀγαθότητα σας. Καί ἐξ ὅλης μας τῆς καρδίας κινούμεστε νά παρακαλέσωμεν καθέν ταπεινότατα κάμνομεν τὴν ἐξοχότην σας ὅτι ἔστοντας καί νά μᾶς στείλετε τόν ἄνωθεν ντόν Καμίλλι τόσον ἄξιον ἱερέαν, τόν ὁποῖον βρήκαμεν ἄνθρωπον κατά τὴν καρδίαν μας νά μᾶς τόν ἀφήσεται, παντάπασως ἐδῶ μέ τό ἀξίωμα τῆς Ἐπισκοπῆς, ἐπειδή καί ὅλοι, μικροί τε καί μεγάλοι οἱ δοῦλοι σας τόν ζητοῦμεν καί θέλομεν τονε πλεῖα παρά κανέναν ἄλλον διὰ πολλῶν λογιῶν ἀφορμαῖς καί διὰ ταῖς ἀρεταῖς ὁποῦ ἔχει, ὡς καθῶς λογιάζομεν νᾶναι ἀκόμη γνωστόν εἰς τὴν ἐξοχότητα σας ταύτην τὴν χάριν παρακαλοῦμεν ἐνστατικῶς τὴν ὑψηλότην σας καί τὴν Ἁγία Συλλογή νά μᾶς δώση καί νά μᾶς ἀφήση τόν ἄνωθεν βικάριον διὰ ἐπίσκοπον τόν ὁποῖον τώρα καλά κατέχομεν καί ἤμεστε περίσσια ἀναπαμένοι μέ τοῦ λόγου του καί εὐχαριστημένοι εἰς ταῖς ἀγίας του καί συχνές διδαχές εἰς ταῖς ἐκκλησίαις μας, εἰς τὴν προκοπήν πού κάμνουσιν τά παιδιά μας εἰς τό σκολεῖό του καί εἰς τὴν ἐνάρετήν του ζωὴν καί ζόμπλι τι(μη)μένο. Ὅθεν ἀπαντέχοντας καί ἔστοντας βέβαιοι εἰς τὴν μεγάλην σας καλωσύνην νά λάβωμεν τό ζήτημά μας: φιλοῦμεν ταῖς Ἁγίαις καί ἱεραῖς σας πορφῆρες.

Ἀπό τῆ μῆλο. γεναρίου 1666

Ταπεινότατοι δοῦλοι
(Τ.Σ) οἱ σύντιχοι τῆς μῆλου
ἀπό μέρους τῆς Κομμουνιτᾶς

BATIKANO/P.F.S.
SOCCG. 423, 287^{RV}

Σεβασμιώτατοι

Ἐπελθούσης τῆς εἰρήνης μεταξύ Βενετῶν καί Τούρκων μπορῶ νά πῶ ὅτι τώρα βρισκόμαστε μεταξύ σφύρας καί ἄκμονος. Ἀπό τό ἕνα μέρος οἱ Ἕλληνες, πού γεννιοῦνται μέ τήν ἀντιπάθεια γιά μᾶς τοὺς λατίνους, δέν παραλείπουν νά μᾶς συκοφαντοῦν στοὺς Τούρκους καί ἀπό τό ἄλλο οἱ εἰρημένοι Τοῦρκοι, διαφεντευτές αὐτῶν τῶν νησιῶν, δέν ἐπιδιώκουν τίποτε ἄλλο παρά νά μᾶς ἀπομυζοῦν χρηματικά καί προκειμένου (νά τό ἐπιτύχουν) μποροῦν νά γίνουν πρόξενοι κακοῦ σαυτή τῇ φτωχῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἦδη μερικοὶ ἀπό αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνες μοῦ δημιούργησαν ζήτημα μέ μερικά κτήματα ὅπως εἶχαν κακομάθει ἀπό τόν ἀποθανόντα ἐπίσκοπο καί μέ τῇ βοήθεια τοῦ Κυρίου ξεπέρασα μέχρι τώρα δύο, πλὴν μέ κάποιο χρηματικό ἔξοδο.

Παρακαλῶ γι' αὐτό ταπεινά τό ἔλεος τῶν σεβασμιότητων σας νά εὐδοκήσουν νά προβλέψουν κάποια θεραπεία πού ἡ ὑπέρτατη σωφροσύνη σας θά προκρίνει ὡς καλύτερη. Θεωρῶ ὅτι θά βοηθήσει πολὺ ἂν οἱ σεβασμιότητές σας ἀποφασίσουν νά συστήσουν αὐτὴ τὴν ἐκκλησίᾳ καί ἐμένα τόν πιστὸ ὑπηρέτη σας στοὺς ἐξοχώτατο πρεσβευτὴ τῆς Γαλλίας καί στὸν βενετὸ βαίλο στὴν Κπολη, οἱ ὁποῖοι εἶναι σέ θέση νά διευθετήσουν τίς τρέχουσες ἀνάγκες αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς. Καί παραμένω πάντοτε ὑποχρεωμένος νά προσεύχομαι στό Θεό γιά τίς σεβασμιότητές σας, τῶν ὁποίων φιλῶ ταπεινά τίς ἄγιες πορφύρες.

Μῆλος 25 Ἀπριλίου 1670

Ταπεινὸς δοῦλος σας
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἀποστολικὸς βικάριος

(Στή σελ. 288^v σημειώνεται περίληψη τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς ὅπου ἀναφέρεται ὡς ἀποστολέας ὁ Καμίλλης, ἀλλὰ ὡς «*moderno vescovo di Milo*». Ἡ περίληψη ἔγινε στίς 7 Ἰουλίου 1670).

5

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A' 77^{RV}

Δέν κρίνω ἀπαραίτητο νά ἐπαναλάβω στή σεβασμιότητά σας πώς ὅταν γράφω ἀπευθείας στήν Ἁγία Προπαγάνδα γνωρίζω ἄριστα πώς ἐκείνη προνοεῖ γιά τά πάντα. μόνο ὀφείλω νά τήν παρακαλέσω ταπεινά, ὡς μοναδικό μου προστάτη, νά θεωρεῖ ἄξια συμπάθειας τή φτώχεια μου καί νά συνιστᾷ ἀρμόδια τά συμφέροντά μου τά ὅποια ἀναθέτω στή σεβασμιότητά σας, ἐγώ, τό ταπεινό δημιούργημά της πού ἔχοντας τήν καλοσύνη καί ἐπιείκειά της τιμήθηκα σέ τέτοιο βαθμό μέ τίς κατάλληλες ἐνέργειές της ὥστε νά ἀναδειχθῶ ταπεινός ἐπίσκοπος αὐτῶν τῶν νήσων. Ἔρχομαι σέ πολύ δύσκολη θέση, σεβασμιώτατε Κύριε μου, νά ἐνοχλῶ τήν Ἁγία Προπαγάνδα, ἀλλά ἡ ἀνάγκη μέ πιέζει σ' αὐτό, μή ἔχοντας ἄλλη προσφυγή στήν ἔσχατη ἀνέχειά μου παρά μόνο τή στοργή τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας. Ἐν ὀλίγοις τολμῶ νά ἀναφέρω λεπτομερῶς τίς ἐνέργειες πού ἔκανα γιά τήν προάσπιση αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, μολοντί δέν ἀρέσκομαι σέ ὑμνολόγηση τοῦ ἔργου μου. Διαβεβαιώνω ὁμως τή σεβασμιότητά σας πώς ἡ κατάσταση πού ὑπῆρξε τῆς ἐγκατάλειψης τῆς ἐκκλησίας, τῶν σπιτιῶν καί κτημάτων βρίσκεται πλέον ὅσο πιο μακριά μποροῦσε νά γίνει. Μέ μεγάλο φόβο καί κόπο ἐπῆγα στήν Candia ὅταν ἦταν ἐκεῖ ὁ μέγας Βεζύρης καί ἀπέσπασα ἓνα Ἐμίρ, δηλαδή βασιλικό ὄρισμό σύμφωνα μέ τόν ὅποιο ἀπαγορεύεται ὅποιαδήποτε ἐνόχληση τῆς Ἐκκλησίας μου. Δέν ἀναφέρω πόσο στοίχισε ὁ βασιλικός αὐτός ὄρισμός. Καθώς καί οἱ ἕξι-ἑπτά ἀγωγές πού ἔκανα ἐνώπιον τοῦ Τούρκου δικαστῆ πού τίς πλήρωσα μέ σημαντικό ποσό χρημάτων.

Τελευταῖα κάποια χήρα μέσω πληρεξουσίου της στήν ΚΠόλη ἀνήγαγε τήν ἐκκλησία μας στά δικαστήρια πώς παράνομα τῆς ἀφαιρέσαμε ἓνα σπιτάκι πού χρησιμοποιεῖται ὡς σκευοφυλάκιο. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐκδοθεῖ ἓνας φετφᾶς, δηλαδή δικαστική ἀπόφαση κατά τό μωαμεθανικό νόμο τοῦ μεγάλου Μουφτῆ, δηλαδή τοῦ ἀρχιδικαστῆ καί Πατριάρχου τῶν Τούρκων, καί μιᾷ βασιλικῆ διαταγῆ βασισμένη σ' αὐτή τήν ἀπόφαση πού ἔδινε ἐντολή στόν Καδῆ νά φροντίσει γιά τήν ἐπιστροφή τοῦ σπιτιοῦ.

Αὐτή τή διαφορά τήν τακτοποίησα δίνοντας εἴκοσι πιάστρε στόν Καδῆ. Ὅλες αὐτές οἱ ἐνέργειες εἶναι γνωστές σέ ὅλους τούς κατοίκους τοῦ νησιοῦ καί ὅποιαδήποτε στιγμή μπορεῖ νά ἐπιβεβαιώσῃ

ή σεβασμιότητά σας όσα εκάστοτε αναφέρω στή μεγαλοσύνη σας.

Αυτό τό χρόνο ξόδεψα πολλά χρήματα σέ Τούρκους γιά δίκες, καί είναι αλήθεια πώς δέν είχα αυτά τά χρήματα, γιαυτό καί έπρεπε νά δανειστῶ ἄν ήθελα νά μή χάσω τήν περιουσία τής εκκλησίας γι' αυτό καί τά δανείστηκα καί πρέπει νά τά πληρώσω μέ τόκο 20%, κατά τή συνήθεια έδῶ τῶν Ἑλλήνων, πράγμα πού ἄν δέν έκανα, δέν θά ύπήρχε ἄλλος τρόπος νά διατηρηθοῦν όσα έχουν ἀποκτηθεϊ.

Ἡμουνα βέβαιος πώς ή σεβασμιότητά σας θά μέ ενίσχυε, όπως ήδη έκανε, μέ γράμματα συστατικά πρὸς τούς ἐξοχώτατους κυρίους Πρεσβευτές. Ἀλλά ἄν ἄφηνα νά χαθοῦν στήν πρώτη ἐπίμονη ζήτηση αυτά τά ελάχιστα κτήματα πού έχουμε, δέν θά ήταν δυνατό ὕστερα νά τά ἀνακτήσουμε, ἀκόμα καί μέ τή συμπαράσταση τῶν πρεσβευτῶν καί, μέ τά διπλά έξοδα καί θά έπρεπε νά πήγαινα στή ΚΠόλη ἴσως καί χωρίς ἀποτέλεσμα.

Τώρα, σεβασμιώτατε, έχοντας τόσο χρέος καί ή εκκλησία μου τόση ἀνάγκη ἀπό ἱερεῖς, ἐνῶ ἐλεημοσύνες δέν τρέχουν πλέον, καί εισοδήματα δέν υπάρχουν ἀρκετά τουλάχιστον γιά ἕναν λαϊκό ἱερέα, τί πρέπει νά κάνω; μοῦ ζητοῦν τό χαράτσι πού ἀνέρχεται σέ 12 pezze τό χρόνο, καθώς καί τό χαράτσι τής εκκλησίας Σίφνου πού ἀνέρχεται σέ 25 pezzé καί πλέον τό χρόνο καί δέν θά έχω νά τό δώσω, θά μοῦ ζητήσουν τόν τόκο τῶν 300 denari πού ὀφείλω καί τῶν 150 τοῦ Ρεφεντάριου καί δέν θά έχω νά πληρώσω, τί ἄλλο περιμένω, παρά νά μέ κλείσουν σέ κάποια φυλακή, όπως έγινε μέ τόν Ἑλληνα ἐπίσκοπο γιά ὅμοια χρέη.

Παρακαλῶ μετά σεβασμοῦ τήν ἐπιείκεια τής σεβασμιότητάς σας νά μέ ἀζιώσει τής συνηγορίας της πρὸς τήν Ἁγία Προπαγάνδα ὥστε νά μέ συντρέξει στό ζεπλήρωμα τῶν ὑποχρεώσεών μου, νά καθορίσει κάποιο χρηματικό ποσό γιά ἕναν μισσιονάριο γιά νά μπορέσω νά διατηρήσω ἕναν ἢ δύο ἱερεῖς καί θά εἶμαι πάντοτε ὑποχρεωμένος νά παρακαλῶ Τόν Θεόν νά σᾶς μακραίνει τή ζωή καί ἐξυψώνει τή σεβασμιότητά σας, τής ὁποίας καταφιλῶ τά ἱερά ἄμφια.

Μῆλος 20 Νοεμβρίου 1670

Ταπεινός δοῦλος σας

Ἰωάννης - Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A, 82

Ἡμεῖς οἱ κάτω γεγραμμένοι κυβερνήται καὶ ἐπίτροποι τῆς νήσου μῆλου εἰς ἀναζήτησιν τοῦ πανιερωτάτου κυρίου κυρίου Ἰωάννη Ἀντωνίου ντε Καμίλλη ὑπερτίμου δεσπότη καὶ ὑπεραξίου ἀρχιερέως τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας τῆς μῆλου καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας, μαρτυροῦμεν αὐτόν διὰ εὐλαβικώτατον καὶ θεοσεβέστατον ποιμένα, ὁ ὁποῖος με θερμόν καὶ ἔνθεον ζῆλον κοινῆ τε... καὶ πατρικῇ ἀγάπῃ ποιμένει θεοφρόνως τὸ ἴδιον ποίμνιον καὶ ὑποφέρει καθ' ἐκάστην ἀβάστακτα βάρητα καὶ ἀνυπόφερταις ἐξοδαῖς, διὰ στερέωσιν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ ἢ ὅποια κουρσεμένη ἐκ τῶν κληρονόμων τοῦ πρώην ἀρχιερέως Σέρα ἐν διαφόροις καιροῖς παρά τῶν πιστῶν καὶ ἀλλοφύλων κριτηρίων ἐπλήρωσε διακόσια πενήντα ρεάλια διὰ τὴν λάβει ἐξ αὐτοῖς τὰ σκευὴ Τῆς ἐκκλησίας. Ὅτι δέ εἰς, στερέωσιν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς ἀσφάλειαν καὶ φύλαξιν τῶν πραγμάτων αὐτῆς ἐνοχλουμένη ἐκ τῶν ἀκορέστων ζητημάτων τῶν νῦν τυρανικῶς κυριευόντων καὶ μερικῶν αἰτουμένων ἀναλαβεῖν τὰ ὀλίγα χωράφια, καὶ μικρὰ ὑποστατικά ταύτης τῆς ἐπισκοπῆς, ἐπλήρωσε εἰς διαφόρους καιροὺς ρεάλια τρακόσια καὶ μὴ ἔχων ἐξ αὐτοῦ πληρῶσαι, ἐπῆρε ἐκ μερικῶν χριστιανῶν τὰ ἄσπρα καὶ ἐπλήρωσε τὸ χρέος ζήλω θεῷ κινούμενος πρὸς σύστασιν καὶ στερέωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ εὐρίσκεται ἀκόμα εἰς τὸ αὐτὸ χρέος. Ὅθεν ἡμεῖς οἱ γινώσκοντες τὴν αὐτοῦ στενοχωρίαν καὶ βλέποντες τὴν αὐτοῦ θεοσεβῆν πολιτείαν μαρτυροῦμεν μεθ' ὄρκου τὰ ἄνωθεν ἀληθῆ εἶναι καὶ ταύτην τὴν πίστιν ποιοῦμεν εἰς ἅπαντα θεοσεβῆν χριστιανόν, εἰς ἀσφάλειαν ἀληθείας, καὶ εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἄνωθεν πανιερωτάτου ἀρχιερέως, οὐ καὶ τὴν παροῦσα εὐλαβῶς παρέχομεν.

Ἐκ νήσου μῆλου ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπικῆς συνάξεως,
α x ο Δεκεμβρίου δ'.

- » μιχελῆς τζόκος ἐπίτροπος
- » ἰωάννης τζανάκις ἐπίτροπος
- » ... μπουλάκις
- » μιχελάκις ταταράκης
- » μανόλης τζοῦκος μάρτυρας
- » Δημήτρης... μάρτυρας

- » νικολός γρύππος μάρτυρας
- » ματθαῖος ἱερεύς καί οἰκονόμος μήλου
- » μιχαήλ ἱερεύς καί χαρτοφύλαξ
- » παπαγουλιάρμος πρωτοπαπᾶς
- » παπαγεώργης καλίλλης
- » μιχαήλ ἱερεύς ἀλησάφης
- » τζανῆς κρίσκος

Χριστόφαλος ἀντρωσιάνος Νοτάριος
καί Καντζιλιέρης μήλου

7

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A, 84

Ἐξοχώτατοι καί αἰδεσιμώτατοι κύριοι (Τ.Σ.)

Ἡ ἀγάπη καί ὁμόνοια ὅπου εἶχα ὅταν εὐρισκούμεν εἰς τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ σαράντα χρόνους ἐπίτροπος τοῦ παναγιωτάτου Πατριάρχου μας πρὸς ὄλους τοὺς πατέρες λατίνους καί μέ τόν αὐτόν πατέρα βαρδιάνον τῆς ἁγίας Σιών, εὐρίσκεται ἀκόμη καί τώρα ὅπου εἶμαι ἡγούμενος ἀνάξιος εἰς τοῦτο τό μετόχι τοῦ ἁγίου Τάφου, ἀνάμεσον εἰς ἐμένα καί τόν πανιερότατον κύριον Ἰωάννην Ἀντώνιον ντέ Καμίλλη Ἀρχιερέα τούτης τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὄχι μόνον ὡσάν φίλος, ἀμή ἀκόμη καί ὡσάν καθολικός καί εὐλαβῆς εἰς τὴν σεμνότητα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τῆς πρεσβυτέρας ρώμης. Διά τοῦτο ἐπῆρα θάρρος νά γράψω τὴν ταπεινὴν μου ταύτην πρὸς τὴν ἐξοχότην σας καί νά σᾶς ἀναφέρω τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τά κρισολογήματα κάποιων ἀδίκων χριστιανῶν, τόν ἄνωθεν ἀρχιερέα, ἐφέρασιν. ἀπό τόν ὁποῖον σήμερον ἐζήτουν τό μικρόν ἀμπέλι, καί αὐριο ἐγύρεψαν τό ὀλίγον χωράφι καί σπίτι τῆς Ἐπισκοπῆς. καί θαρρεμένοι εἰς τὴν ἀχόρταγον ἀδικοκρισίαν τῶν νῦν τυρρανικῶς κρινόντων, καθ' ἑκάστην τόν ἐξημίωσαν, ὅθεν εἰς χρέος πολὺ εὐρίσκεται, ἀπό τό ὁποῖον καί ἡμεῖς κατὰ τό δυνατόν μας, τοῦ ἐδανείσαμεν. Ἀλλά καί διά τὴν ἰδίαν, ὡς καινούριον κτίριον ἐνοχλουμένην, καθὼς καί ἡμεῖς καί ἄλλοι ἱερεῖς, ἐπλήρωσεν πολλὰ γρόσια. καί ἀκόμη τοῦ γυρεύγουσιν χρέος ἀφησμένον ἀπό τόν πρῶην ἐπίσκοπον Σέρρα. διά τοῦτο παρακαλῶ τὴν ἐξοχότητά σας, ἐπειδὴ καί ὁ Θεός σᾶς ἔδωκεν τὴν χάριν νά μὴν εὐρίσκεστε εἰς τὴν αὐτὴν τυρρανίδα, νά λυπηθεῖτε τόν τυρρανισμένον Ἀρχιερέα καί ἔχοντας τό

βασίλειον εἰς τό χέρι σας, νά εὐσπλαγχνᾶτε καί ἐμᾶς τοὺς σκλαβομέ-
 νους καί τούτην σας τήν Ἐκκλησία ὅπου εἶναι τό καύχημα τοῦ
 Ἀρχιελάγου, τόσον διά τήν χώραν, τόσον διά τήν παλαιότητα,
 ὅσον καί διά τόν ἄξιον καί ἐνάρετον ποιμένα ὅπου τῆς ἐδώκετε, τοῦ
 ὁποίου ἄλλον χάρισμα δέν λείπει, παρά ἡ ἀπλόδωρός σας βοήθεια διά
 νά ποιμαίνει μέ τήν πρεπούμενην τιμήν τό ἴδιον ποιμνιον καί μέ τέλος
 φιλῶ τās ἁγίας σας πορφύρας.

Μῆλο, δικομβρίου 4: 1670

Τῆς ἐξοχότης σας

Ταπεινός καί ἐλάχιστος δοῦλος
 λαβρέντιος μοναχός

8

BATIKANO/P.S.F.
 SCH. ARCHIP. 2A, 87^R

Σεβασμιώτατοι

ἐπειδή ὅπως πιστεύω καί τό φανερώνουν τά πράγματα οἱ
 σεβασμιότητές σας μοῦ ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ φιλαλήθεις ὅλες τίς
 φορές πού γιά τά ζητήματα αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας καί τοῦ σεβασμ.
 Καμίλλη ἐπήρα τό θάρρος νά σᾶς γνωστοποιήσω τή σκέψη μου,
 γιαυτό ἐλπίζω ὅτι ἡ υπέρτατη φρόνησή σας θά θεωρήσει ἀκριβή ὅσα
 βεβαιώνω καί μέ τό παρόν ταπεινόν μου (γράμμα). Οἱ πάντες
 γνωρίζουν τό διωγμό πού ὑφίσταται αὐτή ἡ Ἐκκλησία μετά τό
 θάνατο τοῦ μονσινιόρ Σέρρα καί ἰδιαίτερα τόν κατατρεγμό ἀλλά καί
 τή σταθερότητα τοῦ εἰρημένου μονσινιόρ Καμίλλη στήν προάσπιση
 καί διατήρηση τῶν ὀλίγων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἀπό τήν
 τυραννική καταδυνάστευση τῶν κληρονόμων τοῦ μονσινιόρ Σέρρα
 καί τίς σοφιστικές ἀπαιτήσεις διαφόρων μέ τίς ὁποῖες τοῦ δημιουρ-
 γοῦσαν καθημερινές ἐνοχλήσεις στά ὀθωμανικά δικαστήρια. Δέν
 ἄφησε νά χαθεῖ κανένα δικαίωμα τῆς Ἐκκλησίας καί ὁποιοδήποτε
 ἀπό τά συμφέροντά της πού δέν εἶχαν διασφαλισθεῖ ἀπό τήν
 ἀφροντισιά καί ἀμέλεια τοῦ ἤδη θανόντος Σέρρα. Ὅμως τοῦ κόστισε
 ὑπερβολικά σέ μόχθο ὅσο καί σέ ἐξοδα. Στά τελευταῖα μέ δική μου
 συμπαράσταση δέν παρέλειψα νά τόν βοηθήσω καί σέ δύο περιπτώ-

σεις τόν δάνεισα τά ἀπαραίτητα χρήματα, τήν πρώτη μέ ἑκατόν πενήντα ρεάλια πού οἱ προαναφερθέντες κληρονόμοι τοῦ ἀπαιτοῦσαν γιά νά γλυτώσει ἀπό αὐτούς τά ἱερά σκεύη πού εἶχαν ἀφαιρέσει ἔναντι τῶν ἀπαιτήσεών τους ὡς ἀποκτήματα τοῦ θανόντος ἐπισκόπου. Τήν δεύτερη μέ ἄλλα ἑκατό γιά νά ἐξοφλήσει στόν Καδῆ τά χαράτσια τοῦ παρελθόντος καί τή σκληρή δίκη πού οἱ εἰρημένοι κληρονόμοι ἤγειραν κατά τῆς Ἐκκλησίας. Θά ἤμουν ἐνοχλητικός ἂν ἤθελα νά ἀριθμήσω τίς διαφορές ἄλλες φορές μέ πενήντα καί ὀγδόντα *riastre* κάθε φορά πού πλήρωσε αὐτός γιά νά διατηρήσει τήν ἐκκλησία καί τά ἐπισκοπικά σπίτια. Ἔτσι διαβεβαιώνω τίς ἐκλαμπρότητές σας πώς ὁ φτωχός μονσινιόρε εὑρίσκεται καταχρεωμένος. Ἀκόμη ἄλλες ἑκατόν πενήντα *riastre* χρέος ἀφησμένο ἀπό τόν μονσινιόρ Σέρρα πρόσφατα ἀναζητούμενο ἀπό τόν Κύριο Γεώργιο Φακῆ ρεφενδάριο τοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως. Σέ περίπτωση πού ἡ Ἁγία Προπαγάνδα δέν ἤθελε περιθάλπει μέ τή μοναδική γενναιοδωρία Της αὐτόν τόν κληρικό, θά εὐρεθεῖ σέ ἀξιολύπητη κατάσταση. Παρακαλῶ ιδιαίτερα τή στοργή σας νά δεχτεῖ νά τόν βοηθήσει καί θά εἶναι γιά δόξα καί φήμη ἀντάξιας ὑποστήριξης καί τέλος βαθυσέβαστα φιλῶ τήν πορφύρα (σας).

Τῶν σεβασμιότητων σας

Μῆλος 6 Δεκεβρίου 1670

Εὐλαβῆς καί ταπεινός
ὕπηρετης
Nicolò Zuco console

9

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 6, 220

Ἀντίγραφο

Σεβασμιώτατε

Ὁ κύριος Γεώργιος, ρεφερενδάριος τοῦ Πατριάρχου, μέ παρεκάλεσε νά φροντίσω ὥστε νά τοῦ δοθοῦν τά χρήματα ἑνός δανείου 120 πιάστρων ἀπό τή σεβασμιότητά σου, δανεισμένα ἐδῶ καί ὀκτώ χρόνια στόν προκάτοχό σου γιά τήν ἀνακατασκευή τῆς ἐκκλησίας του καί ἐπειδή δέν ἦταν δυνατόν νά ἀρνηθῶ τήν ἐξυπηρέτησή του, ἀναφέρω τό γεγονός στή σεβασμιότητά σας ὥστε νά μέ πληροφορή-

σετε ποιά ἀπάντηση νά δώσω σ' αὐτόν τόν κύριο. Μπορεῖτε νά δεῖτε τά ἔγγραφα τοῦ προκατόχου σας ὅσον ἀφορᾷ αὐτό τό χρέος, τό ὁποῖο ἐάν πράγματι ἔπρεπε νά ἔχει πληρωθεῖ ἀπό ἐκεῖνον, δέν ἔχω ἀμφιβολία ὅτι σεῖς θά τό ἐξοφλήσετε, δίνοντας μου κάποια ἀπάντηση ἐπί τοῦ ζητήματος.

Φιλῶ τό χέρι σας καί μένω
ΚΠολη, πρώτη Αὐγούστου 1671

ταπεινός ὑπηρέτης
De Nointel
πρεσβευτής τῆς Γαλλίας

Στήν ἴδια σελίδα

Σεβασμιώτατε

Τολμῶ νά ἐμφανισθῶ ἐνώπιον τῆς σεβασμιότητάς σας μέ τήν παρούσα προκειμένου νά τήν παρακαλέσω νά ἐξετάσει μέ ἰδιαίτερη προσοχή τά γράμματα τῆς Α.Ε. τοῦ πρεσβευτῆ τῆς Γαλλίας, προῖσταμένου μου, πού ἔγραψε σχετικά μέ τίς ἀξιώσεις τοῦ κυρίου Γεωργίου, ρεφερενδάριου τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου. Σᾶς διαβεβαιῶνω πώς ἐγώ τόν ἐμπόδισα νά σπεύσει στά τουρκικά δικαστήρια καί νά στείλει ἐντολές διακριβώσεως τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας, ἐάν δηλαδή ἔγινε σύμφωνα μέ ἔγγραφη ἄδεια τοῦ Μεγάλου Κυρίου γιά τήν ἀνακατασκευή τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας. Καί ἐπειδή γνωρίζω πολύ καλά ὅτι ἀπό πείσμα μπορεί νά τό κάνει γιατί βλέπει πώς χάνει τά 120 ρεάλια πού λέει πώς ἔχουν δοθεῖ. Παρακαλῶ τή σεβασμιότητά σας νά βρεῖ τρόπο γιά νά τελειώσει μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο αὐτή ἡ ὑπόθεση. Γι' αὐτό γράφω στή σεβασμιότητά σας φοβούμενος τή ζημιά πού μπορεί νά κάνει στήν ἐκκλησία τῆς Μήλου καί ζητώντας συγγνώμη καί ἀσπαζόμενος τά χέρια σας, παραμένω.

ΚΠολη 1 Αὐγούστου 1671

Ταπεινός σας δούλος
ΦΟΡΝΕΤΤΙ

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A', 219^{RV+} 220^V

Σεβασμιώτατοι

Είναι πέντε περίπου χρόνια πού οί σεβασμιότητές σας αποδέχτηκαν μερικούς κανόνες πού πρότεινα γιά τήν καλύτερη διοίκηση αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, μεταξύ τῶν ὁποίων ἕνας εἶναι ἡ ἀπαγόρευση τελέσεως λειτουργίας μέσα στίς ταρτάνες καί τά ἄλλα πλοῖα ἐπί ποινη τιμωρίας. Οἱ αἰδεσιμώτατοι πατέρες καπουτσῖνοι, ὄχι μόνο δέν ἐτήρησαν κανέναν ἀπό αὐτούς τούς κανόνες ἀλλά καί τίς περισσότερες φορές τούς παραβαίνουν, λειτουργώντας ἐπάνω στά πλοῖα πού καταπλέουν τόσο στό λιμάνι τῆς Μήλου ὅσο καί τῆς Κιμῶλου. Καί ἐκεῖνο πού δέν μπορῶ νά κατανοήσω εἶναι τό πού στηρίζουν καί κάνουν τίς λειτουργίες στήν ἐπισκοπική μου περιφέρεια κατά τό παλαιό ἡμερολόγιο, ἐνῶ ὅταν ἀνεβαίνουν στά πλοῖα κάνουν τίς λειτουργίες κατά τό νέο ἡμερολόγιο. Π.χ., σήμερα ἐδῶ στή Μήλο ἔχουμε κατά τό παλαιό 29 Αὐγούστου καί κατά τό νέο 8 Σεπτεμβρίου. Οἱ καπουτσῖνοι ἐορτάζουν τήν ἀποκεφάλιση τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆ κατά τό παλαιό, καί μετά ἀνεβαίνουν σέ ἕνα πλοῖο καί ψάλλουν τή γέννηση τῆς Θεοτόκου κατά τό νέο. Ἐπίσης ἀρκετές φορές λένε μιά λειτουργία στήν ἐκκλησία τους στήν ξηρά π.χ. στίς 15 Αὐγούστου τήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου καί στή συνέχεια τήν ἴδια ἡμέρα πηγαίνοντας σέ ἕνα πλοῖο ψάλλουν μιά ἄλλη ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου βασιλέα τῆς Γαλλίας τῆς 25ης τοῦ περασμένου μήνα. Φτάνει ἕνα βατσέλι ἢ ἄλλη βάρκα στό λιμάνι στίς 15 Δεκεμβρίου μέ τό παλαιό, δηλαδή 25 μέ τό νέο, ἀμέσως ὁ καπουτσῖνος ἀνεβαίνει στό πλεούμενο καί ψάλλει τίς τρεῖς λειτουργίες τῶν Χριστουγέννων καί στή συνέχεια μετά δέκα ἡμέρες, δηλ. στίς 25 Δεκεμβρίου κατά τό παλαιό ψέλνει ἄλλη μιά φορά ἄλλες τρεῖς λειτουργίες τῶν Χριστουγέννων, ὥστε στήν ξηρά οἱ καπουτσῖνοι ἀκολουθοῦν τό παλαιό ἡμερολόγιο καί στή θάλασσα τό νέο καί συχνά τήν ἴδια ἡμέρα τόσο τό παλαιό, ὅσο καί τό νέο.

Αὐτές οἱ ἔξω ἀπό τό τυπικό ἐνέργειες καί πολλές ἄλλες σκανδαλίζουν (ὄχι μόνο τούς σχισματικούς πού περιγελοῦν) ἀλλά καί ἐμᾶς τούς ἴδιους τούς Καθολικούς, ὅπως διαπιστώνω καθημερινά, ἀλλά δέν μπορῶ νά μιλήσω γιατί, ὄχι μόνο δέν θά μέ ἀκούσουν, οὔτε ἐκτιμήσουν, ἀλλά θά μέ μισήσουν τόσο καί θά μοῦ δημιουργήσουν

τόσα ζητήματα πού θά μέ κάνουν νά πεθάνω από ἀπελπισία. Ὅχι λιγότερο ὀδύρεται ὁ δόν *Giorgio Rossi* πού προσκαλούμενος συχνά ἀπό καπεταναίους πλοίων νά τούς ψάλλει μιά λειτουργία σέ μίαν ἀπό τίς ἐκκλησοῦλες πού βρίσκονται στήν παραλία, καταφθάνει ὁ καπουτσίνος καί δηλώνει πώς αὐτός μπορεῖ νά ψάλλει τήν ἀκολουθία μέσα στό πλοιο καί κάνει τά πάντα ὥστε ὁ καπετάνιος νά τό δεχτεῖ νά λειτουργήσει ἐπί τοῦ πλοίου ἀκόμη καί ὅταν δέν τό ἐπιθυμεῖ ὁ ἴδιος, καί ὁ φτωχός ἱερέας μένει στήν ἄκρη ταπεινωμένος.

Παρακινούμαι νά δώσω αὐτή τήν πληροφορία στίς σεβασμιότη-
τές σας παρακαλώντας τήν μοναδική σύνεσή σας νά ἐκδώσει διαταγή
μέ κατάλληλο τρόπο, γιατί διαφορετικά αὐτοί οἱ καπουτσίνοι δέν
πρόκειται νά ὑπακούσουν οὔτε στίς διαταγές σας ἰσχυριζόμενοι
ἀλαζονικά ὅτι αὐτοί εἶναι ἱεραπόστολοι τοῦ Βασιλέα. Ἡ δυστυχία
μου θά εἶναι μεγάλη ἂν ἀντιληφθοῦν ὅτι ἔχω παραπονεθεῖ στήν Ἁγία
Προπαγάνδα ἐναντίον τους, θά μοῦ κηρύξουν πόλεμο μέχρι θανάτου
καί δέν θά ἡσυχάσουν ἂν δέν πάρουν ἐκδίκηση. Ἐγώ πού εἶμαι μόνος
ἐδῶ καί ἔχω συχνά τήν ἀνάγκη τους νά ἐξομολογοῦμαι, ἀναγκάζομαι
νά κάνω πώς δέν βλέπω καί νά ἀνέχομαι πολλές παρανομίες.

Πρόσφατα ἐπῆρα γράμματα ἀπό ΚΠολη ἀπό τόν ἐξοχώτατο
πρεσβευτή τῆς Γαλλίας, τόν δραγομένο του καί ἀπό τόν Ρεφενδάριο
τοῦ Πατριάρχου πού ζητᾶ 120 σκούδα πού ζόδεψε γιά νά παραχωρηθεῖ
ἡ ἄδεια ἀνακατασκευῆς τοῦ καθεδρικοῦ μας ναοῦ. Κρίνω σκόπιμο νά
σᾶς ἀποστείλω ἀντίγραφέ τους γιά νά γίνουν ἀντιληπτές οἱ ἀνάγκες
πού μέ πολλά ἄλλα γράμματα σᾶς ἔχω περιγράψει ἴσως καί μέ
ἀνακουφίσετε ἀπό τά πολλά χρέη.

Ἐχω γράψει στίς σεβασμιότητές σας πώς συνήθως οἱ Ἕλληνες
σχισματικοί πέρνουν 20% ἐτήσιο τόκο καί τόσο μοῦ ζητᾶ νά
πληρώσω αὐτός ὁ Ρεφενδάριος δίνοντας ὀδηγίες στόν πληρεξούσιο
του γιά τόκο 20% ἐπί τοῦ κεφαλαίου καί τῶν τόκων τῶν ἀνωτέρω
120 σκούδων. Σέ περίπτωση πού ἀργήσω νά πληρώσω καί τό ἄλλο
χρέος τῶν 300 σκούδων τοῦ προκατόχου μου θά ἀξηθεῖ περισσότε-
ρο καί θά κινδυνεύσει πιό πολὺ ἡ φτωχή αὐτή Ἐκκλησία, ἡ ὁποία δέν
ἔχει καμμιᾶ ἄλλη ἐλπίδα παρά τήν ἐπιείκεια τῶν σεβασμιότητων σας
πού ταπεινά προσκυνῶ καί ἀσπάζομαι τίς ἅγιες πορφύρες τους.

Μῆλος 29 Αὐγούστου 1671

Ταπεινός δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
Ἐπίσκοπος Μήλου

Καί τό συνημμένο τοῦ Ρεφενδάριου

«Πανιερότατε καί ἐκλαμπρότατε ἀφέντη ἀφέντη μονσινιόρ

Καλά ἠξέύρεις πώς μέ ἔγραψε ὁ Ἀντώνιος Σέρρας καί τόν ἔκαμα ὀρισμόν βασιλικόν διά νά κάμη τούς ἀγίους ἀναργύρους, εἰς τόν ὁποῖον ἔχω σπέξα ἑκατόν εἴκοσι ρεάλια καί μέ λείπουν σήμερον τόσους χρόνους καί εἶμαι ἀδικημένος, ὅμως ἰδοῦ ὁποῦ σοῦ γράφει ὁ ἀφέντης ἱμπασαδόρος τῆς φράντζας καί ὁ σινιόρ φουρνέτης ὁ μέγας δραγουμάνος. Καί ἰδέ τήν γραφή τοῦ Σέρρα αὐτοῦ καί ἄν μέ πλερώσης καλῶς, εἰδέ ἄς ἔχω ρεσπόστα. Καί ὅτι κάμω ἄς εἶναι ἀπό τήν ἐκλαμπρότη σου, μόνο νά ἔχω ρεσπόστα καί μέ τό τέλος γλυκοχαιρετῶ τήν ἐκλαμπρότην σου καί οἱ χρόνοι σας πολλοί καί καλοί. 1671 Ἰουλίου 24

ὁ μικρός σας δοῦλος
Ρεφενδάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Γεώργιος»

11

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A, 274

Ἵπόμνημα τῶν αἰτημάτων τοῦ σεβασμ. ἐπισκόπου
Μήλου πρὸς τήν Ἁγία Προπαγάνδα

1. Αἴτημα γιά τά ἔξοδα ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων γιά τήν κατοχύρωση τῶν κινητῶν καί ἀκινήτων περιουσιακῶν στοιχείων τῆς ἐπισκοπῆς, γιά τίς δίκες πού ἔγιναν μέ τούς κληρονόμους τοῦ μακαρίτη μονσινιόρ Σέρρα καί μερικούς ἄλλους ἀπό τούς ὁποίους εἶχε ἀγοράσει κάποια κτήματα (ὅπως σημειώνονται ἀκολούθως) 300 scudi.
2. Αἴτημα γιά μιά ἐτήσια προμήθεια χωρὶς τήν ὁποῖαν εἶναι ἀδύνατο νά ἐπιβιώσει κανεὶς 100 scudi.
3. Αἴτημα γιά ἄλλα πενήντα σκοῦδα ἐτησίως γιά τή συντήρηση ἐνός ἱερέα 50 scudi.
4. Αἴτημα γιά ἄλλα εἴκοσι σκοῦδα πού ἔδινε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα γιά δύο λαϊκοὺς ἱερεῖς 20 scudi.
5. Αἴτημα γιά εἰκοσιπέντε σκοῦδα ἐτησίως πού ἔδινε πάντα ἡ Ἁγία Προπαγάνδα στοὺς βικαρίους τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου 25 scudi.

6. Αίτημα για άμφια επισκοπικά λευκά.
7. Αίτημα για να επιστραφούν από τον 'Αρχιεπίσκοπο Ναξίας τα γράμματα και έγγραφα της 'Εκκλησίας Σίφνου.
8. Αίτημα για να επιστραφούν από τον φρά Σεραφίνο από την Μπρέσια, φραγκισκανό μοναχό της επαρχίας της *Candia* που διετέλεσε ιερέας Μήλου πριν από τον πόλεμο της Κρήτης, τα έγγραφα που ανήκουν στην εκκλησία Μήλου, όπως το δωρητήριο της εκκλησίας, ένας άφορισμός του Έλληνα Πατριάρχη προς τους έδω Έλληνες επισκόπους να μην ένοχλούν τό Λατίνο.

11α

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A, 275

Τά έξοδα που έκαμε ο μονσινιόρ έπίσκοπος Μήλου για την κατοχύρωση της ιδιοκτησίας της 'Εκκλησίας.

1. Για τις δίκες που έκανε ο έπίσκοπος στους κληρονόμους του (μακαρίτη) έπισκόπου που ήλθαν πρόσφατα για να διεκδικήσουν ιερά σκευή, σπίτια, άμπέλι και κτήμα Μαρίνου ξόδεσα στον Καδή 40 scudi
2. Στη δίκη που έκανε ή 'Ανέζα του Μπενεντέτου για τό μαγαζάκι και τό σκευοφυλάκιο 10 scudi
3. Για τή δίκη που έκανε ο κ. Κλαδούρης για τό κτήμα του 'Αγίου Πολύκαρπου 10 scudi
4. Για τή δίκη που έκανε ο κ. Μιχελάκης Καλίνης έβαλα ενέχυρο τό κτήμα του 'Αγίου Βερναρδίνου 50 scudi
5. Για τή δίκη του κ. Δημήτρη, εμπόρου εξόδεσα 70 scudi
6. Για τον Ρεφερενδάριο για την έγκριση άνακατασκευής της εκκλησίας επλήρωσα 70 scudi
7. Στόν πρώτο δικαστή για την 'Εκκλησία 30 scudi
8. Στόν δεύτερο δικαστή για την 'Εκκλησία 15 scudi
9. Στόν Κεχαγιά του 5 scudi
- Σύνολο No 300 scudi

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A, 326

Τίς δυστυχίες, τήν ανάγκη καί τά χρέη πού βρήκα στή φτωχή Ἐκκλησία τῆς Μήλου, ὅπως καί τίς ἀνάγκες ἐκείνης τῆς Σίφνου, μέ διάφορες ἐπιστολές μου ἔχω περιγράψει στίς σεβασμιότητές σας. Μέ ἄκρα ὑπομονή προσμένω παρηγοριά ἀπό τήν πρόνοια τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας ὥστε νά ἀπαλλαγῶ ἀπό τά χρέη καί νά ἐπιδοθῶ στό καθαυτό πνευματικό ἔργο μου καί τήν προσφορά ὑπηρεσιῶν στίς ἀνωτέρω δύο ἐκκλησίες.

Στή συνέχεια ἀναφέρω στίς σεβασμιότητές σας πώς πρὶν 7 ἡμέρες ὁ Μονσινιόρ Doria ἐπίσκοπος Τήνου ἐπέρασε ἀπό αὐτήν στήν καλύτερη ζωή καί ὅπως μοῦ εἶπε ἕνας ἱερέας του πού ἔφτασε ἐδῶ κατευθυνόμενος γιά τή Βενετία γιά ὑποθέσεις τῆς ἐπισκοπῆς ἀπόμεινε ἡ ἐκκλησία Ἄνδρου χωρὶς βικάριο καθὼς καί αὐτή τῆς Κέας καί τῶν Θερμιῶν ἔνεκα τῆς μακρᾶς ἀσθένειας καί τοῦ θανάτου τοῦ ἀνωτέρω ἱερωμένου. Γι' αὐτό ἂν οἱ σεβασμιότητές σας ἐπιθυμοῦν νά μοῦ ἀναθέσουν τήν πνευματική ἐξυπηρέτησή τους, δηλώνω ἀπό τώρα ὅτι τάσσομαι στήν ὑπηρεσία τους προσμένοντας τίς ἀνώτερες ἐντολές σας.

Ταπεινά προσκυνῶ καί κατασπάζομαι τίς ἅγιες πορφύρες σας.
Σίφνος 7 Μαῖου 1672S.V.

Ταπεινός δοῦλος σας
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2A, 528

Πολλές φορές, μέσα στό διάστημα τῶν τεσσάρων χρόνων πού εἶμαι ἐπίσκοπος, ἔχω παρουσιάσει μέ διάφορες ταπεινές ἐπιστολές μου τίς ἀνάγκες μου καί ἔχω παρακαλέσει τήν Ἁγία Προπαγάνδα νά μέ ἀξιώσει τῆς συνδρομῆς της, μά μέχρι ὥρας δέν εἶδα καμμία βοήθεια. Γι' αὐτό τό λόγο ἔχω πάρει τήν ἀπόφαση νά ἔλθω στή Ρώμη, γιά νά δῶ ἂν εἶναι δυνατό νά δώσω ἕνα τέλος στά βάσανά μου

Καί πρὶν ξεκινήσω γιὰ τὸ ταξίδι, ὀφείλω νὰ ἀναφέρω στίς σεβασμιότητές σας τὴν παράκληση νὰ ἔχω τὴν ἄδεια τους νὰ ἔλθω γιὰ νὰ περιγράψω ἀπὸ κοντὰ τὴ δυστυχία, τίς ἐλλείψεις πού ἀπὸ πολλὰ χρόνια μὲ κάνουν νὰ ὑποφέρω, χωρὶς καμμιὰ συνδρομὴ οὔτε ἀκόμη καὶ ἀπάντηση ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων καθὼς καὶ τῶν ἐγκόσμιων τῶν Ἐκκλησιῶν μου Σίφνου καὶ Μήλου καθὼς καὶ τῆς Κιμῶλου.

Ὅταν ἀπεστάλην ἀποστολικὸς βικάριος τῆς ἐκκλησίας Μήλου, τὴν εὐρήκα χρεωμένη μὲ τριακόσια σκοῦδα ἀπὸ τὸν προκάτοχό μου, γιὰ τὰ ὅποια εἶναι ἑννέα χρόνια πού πληρώνω τόκο 20% τὸ χρόνο καὶ ὅλα τὰ ἔσοδα τῆς ἐπισκοπῆς δὲν ξεπερνοῦν τὰ 50 σκοῦδα. Ἔτσι δὲν φτάνουν οὔτε γιὰ νὰ πληρώνω τὸν ἀνωτέρω τόκο, ἔχω καὶ τὴν ἐτήσια τουρκικὴ φορολογία καὶ συνεχῶς τὸ χρέος αὐξάνει καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ὑποθηκευμένα στοὺς Ἕλληνας πιστωτές καὶ κάθε τόσο ἐγὼ σύρομαι στὰ τουρκικὰ δικαστήρια γιὰ νὰ ὑποχρεωθῶ νὰ πληρώσω. Ἀφῆνω λοιπὸν τίς σεβασμιότητές σας νὰ ἀντιληφθοῦν μὲ πόσες ἐλλείψεις καὶ ἀνέχεια περνᾶω τὴ ζωὴ μου.

Στὴν Ἐκκλησίᾳ Σίφνου ἔπειτα, γιὰ τὴ μεγάλη φτώχεια τῆς (πού ὑπῆρξε ἢ αἰτία νὰ μοῦ παραχωρηθεῖ), ἢ Ἁγία Προπαγάνδα ἔστειλε κάθε χρόνο 25 σκοῦδα στοὺς βικάριους πού τὴν ὑπηρετοῦσαν ὅταν ὁμως μοῦ ἀνετέθη ἡ φροντίδα τῆς σταμάτησαν νὰ ἀποστέλλονται αὐτὰ τὰ χρήματα. Τὰ ἐλάχιστα ἔπειτα κτήματά τῆς, ἄλλα ἔχουν καταπατηθεῖ ἢ καταστραφεῖ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἐνῶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νάξου κατακρατεῖ ὅλα τὰ ἀποδεικτικά ἔγγραφα καὶ ἀπὸ πείσμα δὲν μοῦ τὰ παραδίδει γιὰ νὰ μὴν μπορέσω νὰ τὰ διεκδικήσω.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ πολλές φορές ἀναφέρθηκα στὴν Ἁγία Προπαγάνδα, ἀλλὰ δὲν εἶδα ποτέ καμμιὰ βοήθεια γιὰ νὰ ἀνακουφιστῶ ἀπὸ τὰ μεγάλα χρέη καὶ νὰ ὑπηρετήσω τίς ἐκκλησίες μου μὲ νηφάλιο πνεῦμα· γιαντὸ μὴ μπορώντας πλέον νὰ ὑποφέρω τὰ βάσανα, σκέπτομαι νὰ ἐγκαταλείψω τὰ πάντα καὶ νὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ.

Θά ἀναμείνω, ὅσο μπορέσω ἀκόμη περιμένοντας τίς ὑπέρτερες διαταγές σας καὶ εὐλαβικὰ προσκυνῶ καὶ φιλῶ τίς ἅγιες πορφύρες σας.

Μῆλος 20 Μαρτίου 1674

Ταπεινὸς δοῦλος σας
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.

BATIKANO/P.F.S
SCH. ARCHIP. 2A, 535

Πιστεύω πώς ή Ἁγία Προπαγάνδα ὡς πονετική μητέρα δέν πρόκειται νά μέ ἐγκαταλείπει στίς τόσες δυστυχίες μου, ἀλλά βλέποντας ὅτι ἀπό μακροῦ χρόνου μέ ἔχει στερήσει τῆς τιμῆς νά πάρω γράμματά της, δέν πρόκειται νά μέ λησμονήσει ἄλλο. Ἐν τούτοις, ἐκεῖνοι πού ἔχουν δανείσει αὐτήν τήν ἐκκλησία δέν τό λησμονοῦν ποτέ καί πάντοτε μέ ἀπειλές ζητοῦν τά ὀφειλόμενα χρήματα. Γι' αὐτό τό λόγο στέλνω στίς σεβασμιότητές σας τό γράμμα πού μοῦ ἔστειλε πρόσφατα ὁ Ρεφενδάριος τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ΚΠόλεως προκειμένου ή Ἁγία Προπαγάνδα νά ἐπιβεβαιώσει ἀκριβῶς ὅτι κατά καιρούς τήν ἔχω πληροφορήσει. Καί ή ὑπέρτατη ἀγιότητά της θά δείξει συμπάθεια στή φτώχεια μου καί θά φροντίσει νά μέ ἀπαλλάξει ἀπό αὐτό τό χρέος, γιατί δέν εἶναι δυνατό νά ἔλθει κάποια ἡμέρα νά χαθεῖ ή ἐπισκοπή αὐτή.

Ἄς μή ξεχνᾶ ή ἀγιότητά σας ὅτι βρισκόμαστε σέ μέρη τῆς Τουρκίας καί ἔχουμε καί τούς Ἕλληνες ἐχθρούς μας, καί ἄλλο δέν φροντίζουν παρά τήν ὀλοκληρωτική μας ἐξαφάνιση.

Εἶναι λίγος καιρός πού μέ ἄλλα ταπεινά γράμματά μου παρακάλεσα τίς σεβασμιότητές σας νά μέ ἀξιώσουν τῆς ἄδειας νά ἔλθω στή Ρώμη γιά νά ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν τους καί νά ἐκθέσω τίς μεγάλες ἐλλείψεις πού ἀντιμετωπίζω καί τή δυστυχία τῶν Ἐκκλησιῶν μου τῆς Μήλου καί τῆς Σίφνου, καί ἐλπίζω ὅτι θά περιβληθῶ ἀπό τήν ὑπέρτατη δόξα σας τῆς τιμῆς καί περιμένω τίς διαταγές σας γιά νά ἔλθω ἐκεῖ. Διαφορετικά χωρίς ἄλλη βοήθεια δέν μπορῶ νά σταθῶ ἐδῶ, γιατί πιεζόμενος ἀπό τήν ἀνάγκη θά βρεθῶ στή θέση νά ἐγκαταλείψω τίς Ἐκκλησίες, ἀποστερημένες, καταχρεωμένες, φτωχές καί νά φύγω.

Ἐν τῷ μεταξύ ἄν οἱ σεβασμιότητές σας ἀποφασίσουν νά στείλουν κάποιο χρηματικό ποσό, γιά νά ἐξοφλήσω τό χρέος πρὸς τόν Ρεφενδάριο, πού ἄφησε σέ βάρος τῆς Ἐκκλησίας ὁ προκάτοχός μου ἄς τό ἀποστείλουν στή Βενετία, στόν κύριο Νικολό Κοντόσταλο ἔμπορο γνωστό μου καί πρόσωπο ἀξιοπίστο, γιά νά μπορέσω νά ἐξαλείψω τό ἐνέχυρο πού ὑπάρχει ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων κτημάτων αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, βαλμένο ἀπό τούς Ἕλληνες, γιά τήν ἀσφάλιση τῶν 300 ρεαλιῶν, ὅπως τόσες καί τόσες φορές ἔχω ἀναφέρει στίς

σεβασμιότητές σας, τῶν ὁποίων κατασπάζομαι τίς ἅγιες πορφύρες.

Μήλος πρώτη Μαΐου 1674

Ταπεινός δοῦλος σας
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.

15

BATIKANO/P.S.F.
SCH. ARCHIP. 2b, 539^{RV}

Κατά τήν ἐπίσκεψη τοῦ ἐπισκόπου Τήνου τόν περασμένο μήνα στήν ἐπαρχία μου, ὁ τελευταῖος προσπάθησε νά πληροφορηθεῖ, κατά διαταγή τῶν σεβασμιότητων σας, γιά ποιά αἰτία παρακρατῶ τό μισό ἢ μέρος τῶν εισοδημάτων τῆς ἐκκλησίας Σίφνου καί δέν τά διαθέτω ὅλα στόν ἐφημέριο πού διατηρῶ ἐκεῖ! Τήν ἀπάντηση πού τοῦ ἔδωσα, κρίνω ἀπαραίτητο νά γνωστοποιήσω ταπεινότατα καί στή σεβασμιότητά σας, δηλαδή 1ο γιατί πιστεύω καί ἔχω τή βεβαιότητα πώς ἔχω ὅλη τή διοίκηση σ' αὐτή τήν Ἐκκλησία, ὅσην ἀκριβῶς ἔχω καί σ' αὐτήν τῆς Μήλου, πού μοῦ ἔχει παραχωρηθεῖ ἐλέω Ἁγίας Προπαγάνδας μέ τήν ἐπιστολή της τῆς 31 Μαρτίου (16)68, τόν ἴδιο χρόνο πού μοῦ ὑποσχέθηκε αὐτή τήν ἐπισκοπή.

2ο Γιατί, ὄντας ἀνεπαρκή τά εισοδήματα αὐτῆς γιά νά συντηρηθῶ, βοηθοῦμαι ἀπό ἐκεῖνα τῆς Σίφνου ὑποθέτοντας πώς ἔτσι μοῦ τά παραχώρησε ἡ Διοίκηση γιά νά μπορέσω νά βοηθήσω τή φτώχεια της. Οὔτε θά εἶχα ἀναδεχθεῖ αὐτή τήν Ἐκκλησία, ἐάν δέν μοῦ παρεχωρεῖτο καί ἐκεῖνη τῆς Σίφνου, ἀφοῦ ὑπηρετώντας ὡς βικάριος τρία-τέσσερα χρόνια πρὶν μοῦ τήν ὑποσχεθεῖτε, ἐγνώριζα πώς μόνη αὐτή δέν ἐπαρκοῦσε οὔτε γιά τό φαγητό μου, μέ τό νά εἶναι μάλιστα καί καταχρεωμένη μέ 300 σκουδα καί μέ τό νά ἔχει χάσει μερικά ἀκίνητα καί εισοδήματα μετά τήν πτώση τῆς Candia ἀπό ὅπου συγκέντρωνε περίπου τά μισά, χῶρια τά σημαντικά ἔξοδα πού ἔκανα γιά νά διατηρήσω, μέ χοτζέτι τούρκικο, τά ἐλάχιστα ἀκίνητα πού μέχρι σήμερα κατέχομε.

3ο γιατί μέ τή διάθεση τοῦ μισοῦ ἢ ἐνός καλοῦ μέρους αὐτῶν τῶν εισοδημάτων, βρίσκω ἱερέα κατάλληλο πού εὐχαρίστως μένει στήν ὑπηρεσία αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας καί μέ τό ἄλλο ὑπόλοιπο πού κρατῶ

πλέον τοῦ ἐδῶ εἰσοδήματος διατηρῶ ἕναν ἐφημέριο καί ἕναν κληρικό πού συμπαρίσταται στή λειτουργία, πάντοτε μέ μεγάλη δυσχέρεια καί ἀπέραντη φτώχεια πού ὅποιοσδήποτε ἄλλος ἐπίσκοπος δέν θά μπορούσε νά ὑπομείνει τόσα χρόνια, καί νά πληρώνει ἀκόμη φόρο στόν Τούρκο, ὅταν ἔχει χάσει τήν ἐλπίδα ὅτι κάποια ἡμέρα θά τόν συντρέξει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα καί θά τόν ἐλευθερώσει ἀπό τά χρέη. Διαφορετικά θά ἦταν ἀδύνατο νά ἐξοικονομήσω τό ἐλάχιστο γιατί βρίσκομαι ἀνάμεσα σέ Ἑλληνες, οἱ ὁποῖοι βλέποντάς με φτωχό δείχνουν μιά κάποια συμπάθεια στό δόγμα μας. Καί αὐτή ἡ φτώχεια μου εἶναι ἡ αἰτία πού γίνομαι δυσάρεστος καί παρεξηγοῦμαι μέ μερικούς κακοήθεις σέ βάρος τῆς καλῆς φήμης καί τοῦ χαρακτήρα μου.

Θέλω νά πιστεύω πώς ὁ σεβασμιώτατος ἐπισκέπτης θά δώσει στίς Σεβασμιότητές σας ἀκριβή περιγραφή τῆς ἀνέχειάς μου πού εἶναι πλέον ἀδύνατο νά ὑποφέρω, ἀκόμη καί μέ τά εἰσοδήματα Μήλου καί Σίφνου πού τελικά ὅλα μαζί ἐπαρκοῦν γιά λίγο χρονικό διάστημα καί πού ὀνομάζονται φασόλια, κριθάρι, λάχανα, κολοκύθια, γιά τά ὁποῖα μάλιστα πρέπει νά πληρώνω καί φόρο. Γιά ὅλους αὐτούς τοὺς λόγους, ἐάν οἱ σεβασμιότητές σας θελήσουν νά μοῦ ἀφαιρέσουν τό εἰσόδημα τῆς Σίφνου ὡς κύριοι ἐκείνου ἀλλά καί τῆς Μήλου ἀκόμα καί ἐμοῦ τοῦ ἴδιου θά βρεθῶ στήν ἀνάγκη νά παραιτηθῶ τοῦ πνευματικοῦ ἔργου καί νά ἀναχωρήσω στόν χριστιανικό κόσμο γιά νά ἀναζητήσω τροφή καί ἐνδυμασία πού ἐδῶ ἔχω στερηθεῖ. Ταπεινά προσκυνῶ καί κατασπάζομαι τίς πορφύρες σας.

Μῆλος 27 Ἰουνίου 1678

Ταπεινός δοῦλος σας
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 2b, 622

Μοῦ ἀνακοινώθηκε ἀπό τόν κ. Ὀνούφριο, ἔλληνα ἀρχιεπίσκοπο Δέβρης, τόν ὁποῖο εἶχα παρακαλέσει νά σᾶς περιγράψει τίς ἀνάγκες μου, ὅτι ἡ Ἁγία Προπαγάνδα ἔχει πληροφορίες πώς ἡ ἐπισκοπή μου

είναι από τις καλύτερες στο Ἀρχιπέλαγος, ἀντί νά μέ ἐνισχύσει μέ κάποιο βοήθημα. Ἐάν αὐτή τήν πληροφορία τήν ἔχει ἀπό τήν ἔκθεση τοῦ μοναχικοῦ Σεμπασιάνι, ἐπίσκοπου di Città di Castello, εἶναι βέβαια ἀληθινή, ὅπως ὅλες οἱ ἐνέργειές του ἐδῶ πού ὑπῆρξαν ἔντιμες, γιατί εἶχε διακριβώσει πῶς ἡ Ἐκκλησία εἶχε δεκάδες ἀγρούς καί χωράφια καί κτήματα μέ πλούσια εἰσοδήματα. Μά ἔκτοτε τά πράγματα ἔχουν διαφοροποιηθεῖ σημαντικά, καίτοι κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου μέ τούς Βενετούς ἡ ἔκκλησία ἦταν προφυλαγμένη, προστατευμένη καί μέ εἰσοδήματα· ὅμως μέ τόν ἐρχομό τῶν Τούρκων ὄχι μόνο χάσαμε ὅσα οἱ Βενετσιάνοι μᾶς εἶχαν προσφέρει, ἀλλά καί μέ τίς δίκες καί τίς φιλονικίες τῶν ἐλλήνων χάθηκε ἡ περιουσία καί τά εἰσοδήματα καί δέν ἔκανα μικρό ἀγῶνα γιά νά διατηρήσω τά σπίτια, ἕνα χωράφι καί ἕνα ἀμπέλι, μέ τή δύναμη τῶν χρημάτων, τά ὅποια μοῦ δίνουν τή διατροφή τοῦ μισοῦ χρόνου πολύ δύσκολα. Ἐπιπρόσθετα ἡ Ἐκκλησία εἶχε 300 *pezze d'* οἰτο χρέος πού εἶχε δημιουργήσει ὁ προκάτοχός μου τό ὅποιο δέν μοῦ ζητήθηκε κατά τήν περίοδο τοῦ πολέμου κατά τήν ὁποία ἔκαναν ὑπομονή μά μετά ἄρχισαν νά μέ ἐνοχλοῦν οἱ πιστωτές καί ἐγώ δανειζόμουν ἀπό τόν ἕνα γιά νά πληρώνω τόν ἄλλο μέ τόκο 20% τό χρόνο. Ἐπί πλέον πλήρωνα 8 ἢ δέκα *pezze* ἐτήσιο φόρο καί σήμερα φτάνει νά πληρώνω 20, 25 καί 30 κάθε χρόνο λόγω πρόσθετων φόρων καί ἐπιβαρύνσεων πού βάζουν οἱ Τούρκοι.

Γιά ὅλα αὐτά ἔδωσα πολλές φορές ταπεινή ἀναφορά στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί ἐπίσημες ἀποδείξεις στόν ἀρχιεπίσκοπο Τήνου, τελευταῖο ἀποστολικό ἐπισκέπτη καί ἔλλιξα σέ κάποια συνδρομή. Ὅπως ὅμως διαπιστώνω λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀναφέρουν τήν ἀλήθεια στή Ἁγία Προπαγάνδα καί πολλοί ἐκεῖνοι πού τήν ἐξαπατοῦν. Ἐγώ ἀδυνατῶ πλέον νά ἀναφέρωμαι καί νά προκαλῶ ἀνία στίς σεβασμιότητές σας μέ τίς ἐπιστολές μου, οὔτε εἶναι δυνατό νά περιγράψω ἀκριβῶς τίς ἀνάγκες τῆς ἐπαρχίας μου σέ ἕνα κομμάτι χαρτί, γι' αὐτό παρακαλῶ τήν Ἁγία Προπαγάνδα νά μοῦ ἐπιτρέψει νά μεταβῶ στή Ρώμη, πράγμα πού δέν πρέπει νά θεωρεῖται τόσο σπουδαῖο ὕστερα ἀπό δεκάξι χρόνια πού ὑπηρετῶ ἐδῶ νά ἔλθω μιά φορά νά ἐκθέσω τίς πνευματικές μου ἀνάγκες καί τίς ἐγκόσμιες. Τέλος, καταφιλῶ τίς ἱερές πορφύρες σας.

Μῆλος 25 Ὀκτωβρίου 1679

Ταπεινός δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 6, 208^R, 209^R

Κόπια

Ἐμεῖς *Domenico Mocenigo*,
χάριτι τῆς Γαλινοτάτης Βενετικῆς Δημοκρατίας
ἀρχιναύαρχος

Ὑστερα ἀπό ἐμπεριστατωμένη ἐξέταση πού κάναμε ἀναφορικά μέ τήν οἰκονομική κατάσταση στήν ὁποία εὐρίσκεται ἡ ἐπισκοπική Ἐκκλησία τῆς Μήλου ὅπως καί οἱ κληρικοί τῆς καθῶς καί τίς καθημερινές ἀνάγκες στήν ἀσκησι τοῦ ἔργου τῆς καί τήν ἀδυναμία τοῦ σεβασμιώτατου ἐπισκόπου Καμίλλη νά μπορέσει νά τήν ἐνισχύσει ἔτσι ὥστε νά εἶναι αὐτεξούσια στή συντήρησή τῆς λόγω τῶν ἐλάχιστων εισοδημάτων τῆς πού δέν ἀρκοῦν οὔτε γιά τή συντήρησι αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, ἐκδίδουμε τήν παρούσα πράξι, τόσο γιά τήν καλύτερη ἀσκησι τῆς θείας λατρείας, ὅσο καί γιά τήν ἐλαχιστοποίησι τῶν πρὸς αὐτόν ἐνοχλήσεων, καί ἀποφασίζουμε σέ ἐπιβεβαίωσι τῶν ἀνωτέρω καί μέ τήν ὑπέρτατη ἐξουσία πού ἔχουμε ἀπό τό λειτούργημά μας, νά ἀπαλλάξουμε τόσο ἀπό τά ἐπισωρευμένα χρέη, ὅσο καί ἀπό τόν ὑπερβολικό φόρο πού ἔχει ἐπιβληθεῖ στήν εἰρημένη νῆσο, καί ὀρίζουμε πῶς οἱ δημογέροντες τοῦ νησιοῦ ἔχουν ὑποχρέωσι νά ἐνισχύουν τόν σεβασμιώτατο μέ ἑκατόν πενήντα ρεάλια ἐτησίως, προκειμένου νά γίνει δυνατή ἡ συντήρησι δύο ἱερέων καί ἄλλων κληρικῶν, χωρίς ποτέ νά παραλείψουν οἱ δημογέροντες τά ρητῶς καί μέ ἀκρίβεια ἐπιτασσόμενα ἢ νά τολμήσουν νά τά παραποιήσουν ἢ νά προβάλλουν ὅποιαδήποτε ἀντίρρησι ὥστε τό ἀνωτέρω ποσόν νά ἀποτελέσει ἐκκλησιαστικό εἰσόδημα γιά τήν ἐξάλειψι τοῦ χρέους πρὸς αὐτούς.

Πρὸς τούτοις ἐντέλλεται ἡ καταχώρισι καί ἐκτέλεσι τοῦ παρόντος πρὸς κάθε ἐνδιαφερόμενο.

Ναύπλιο 28 Νοεμβρίου 1691 (νέον)
Domenico Mocenigo
capitan generale
Marin Marino, segretario

(Τ.Σ.)

Κόπια

Σεβασμιώτατε

Ἐπειδὴ ἐκφράζονται παράπονα ἀπὸ τοὺς δημογέροντες τῆς πόλης σας ἀναφορικά μὲ τὴ χορηγία πού ἔκανα στή σεβασμιότητά σας καὶ δημιουργεῖται θόρυβος γιὰ τὴν ἀκύρωση τοῦ διατάγματος, ἀναστέλλω τὴν ἰσχύ του προσωρινά. Ἔτσι ἐπὶ τοῦ παρόντος δέν θά ἀξιώσεις σχετικὰ τίποτε. Διαβεβαιώνοντάς την πρὸς τοῦτοις πὼς δέν θά ἀμελήσω νά τὴν ἐνισχύσω μὲ εἰσόδημα, τῆς γνωστοποιῶ ἀκόμη τὴν ἐκτίμησι μὲ τὴν ὁποία τὴν περιβάλλω.

Στὴ διάθεσι τῆς σεβασμιότητάς σας
Domenico Mocenigo
capitan generale
 Ναύπλιο 3 Φεβρουαρίου 1691 (νέο)

18

BATIKANO/P.F.S.
 SCH. ARCHIP. 6, 362

Παρακινημένος ἀπὸ χριστιανικὸ ζῆλο καὶ συγκινημένος ἀπὸ τῆς ἐπίμονες παρακλήσεις τῶν ἀρχηγῶν πέντε ἀκόμη οἰκογενειῶν τοῦ λατινικοῦ δόγματος καὶ βλέποντας τὴν ἐκκλησία τοῦ Κυρίου μὲ πόσο σεβασμὸ τηρεῖ τὸ νόμο τοῦ θεοῦ καὶ τὸν ἀνθρώπινο, σπεύδω στή στοργή τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας καὶ τῆς σεβασμιότητάς σας, νά παρουσιάσω τὴ θλιβερὴ κατάστασι στήν ὁποία βρίσκεται ἡ ἐκκλησία Σίφνου.

Ἡ τελευταία ὑπὸ τὴ διοίκηση τοῦ ἀείμνηστου δόν Φραντσέσκο Λορεντάνο, ἀποστολικοῦ τῆς βικάριου, ἦταν σὲ ἄκρα εὐπρέπεια, ὅπως καὶ ἡ διατήρηση τῶν περιουσιακῶν τῆς στοιχείων, πού μετὰ τὸ θάνατό του περιέμενε ἄλλο ζηλωτὴ κληρικὸ γιὰ νά κυβερνήσει αὐτὴν καὶ τὴ δική μας πνευματικὴ ἀνακούφισι, πού ἀπὸ ἐκεῖνον τὰ μέγιστα εἶχαμε ἀπολαύσει. Ὅμως ὁ μονσινιὸρ ἐπίσκοπος Μήλου ἀπὸ ἐδῶ καὶ δύο χρόνια, φρόντισε μὲ νόμιμο τρόπο νά ἰδιοποιηθεῖ τὰ ἱερά ἀντικείμενα, τὰ ἀσημικά, καὶ τὰ εἰσοδήματα πού κάθε χρόνο συγκεντρώνει χάρι τῆς ἐκκλησίας. Γιὰ τὴν προχωρημένη ἡλικία του καὶ ἀκαταλληλότητα (ὑποφέρει καὶ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῆς πέτρας) δέν μένει ἄλλο παρὰ μὲ τὸ σύντομο θάνατο καὶ τὴν ἀπουσία του νά

ἀπωλεσθούν τά πάντα σέ ζημία αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἐκκλησίας καί γιά τά παρόντα, ἔνεκα τῆς ἀποστάσεως καί ἀδυναμίας, δέν εἶναι σέ θέση νά τήν ὑπηρετήσῃ, καί ἐπιβλέπει ἄλλους κληρικούς σέ πράγματα σπουδαῖα (φράση ἀνερμήνευτη) καί γιά τήν ἔλλειψη ἱερέων ἀναγκάζεται νά κάνει βαπτίσεις κατά τό ἀρχαῖο τυπικό. Ἔτσι μέ αὐτές τίς ἀντικανονικότητες καί τεκμήρια, ἡ φρόνηση τῶν σεβασμιότητων σας, οἱ κατεπεΐγουσες ἀνάγκες πού ἡ Ἁγία Προπαγάνδα θά φροντίσει νά θεραπευτοῦν καί ἡ προσκυνητή παράκλησή μας στή μεγαλοσύνη σας γιά νά μεταφέρει σ' αὐτήν τίς ἀπό ψυχῆς παρακλήσεις μας, θά ἀποστείλει τελικά ἕναν ζηλωτή κληρικό καί κατάλληλα ἐκπαιδευμένο, ἐνῶ ἔμεῖς δέν θά λείψουμε μέ τίς λίγες δυνάμεις μας νά συντρέξουμε σέ ὅ,τι εἶναι δυνατό, χάριν σεβασμοῦ στήν ἐκκλησία μας, ἀλλά καί χάρη υγείας τῶν ψυχῶν μας πού μέ εὐχαρίστηση καί βαθύτατο ζῆλο θά παραμένουμε, τόσο στήν Ἁγία Προπαγάνδα, ὅσο καί στίς σεβασμιότητές σας ὑπόχρεοι. Μέ ἄφατο σεβασμό φιλῶ ταπεινά τά κράσπεδα τῶν ἱερῶν ἀμφίων σας.

Σίφνος, 8 Ἰουλίου 1694 (νέο)

Τῶν σεβασμιότητων σας
Ταπεινός δοῦλος

CARLO GUION

Πρόξενος τοῦ Γαλλικοῦ Ἔθνους

19

BATIKANO/P.F.S.
SCH. ARCHIP. 7, 328^{RV}

Σεβασμιώτατε πάτερ

Μέ εἶδηση πού ἔλαβα ἀπό τή νῆσο Νάξο πληροφορήθηκα πώς ὁ μονσινιόρ Καμίλλης, ἐπίσκοπος Μήλου ἀπεβίωσε στίς 14 τοῦ παρελθόντος μηνός, ἀφίνοντας καταχρεωμένη τήν ἐκκλησία του μέ 600 περίπου ρεάλια.

Γιαυτό θεωρῶ πώς πρέπει νά ἀναφέρω κατάλληλα στή σεβασμιότητά σας μέ σκοπό τήν ἐνημέρωση τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, ὥστε νά προνοήσει κατά τρόπο πρόσφορο γιά τίς τρέχουσες ἀνάγκες αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς, στήν ὁποία (κατά ἀποψή μου) θά ἦταν καλύτερα γιά

τώρα νά στείλετε ἓνα ἀποστολικό βικάριο, μέχρις ὅτου καταφέρω νά τελειώσω τήν ἐπιθεώρηση αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, σέ ἓνα πρόσωπο συνετό καί μετρημένο καί ἀκολουθῶς νά δώσω ἰδιαίτερες πληροφορίες ἐπί τῶν ἀναγκῶν καί τῆς παρουσίας καταστάσεως αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας στήν εἰρημένη Ἁγία Προπαγάνδα, γιά νά μετέλθει ὅ,τι καλύτερο κρίνει πρόσφορο. Καί ἂν κατά τύχη ἀποφασίσει νά ἀποστείλει ἀποστολικόν βικάριο στήν εἰρημένη ἐκκλησία τῆς Μήλου, παρακαλῶ βαθυσεβάστως τήν ἀγιουσύνη σας νά ἐξετάσει ἂν ἐκεῖνος ὁ Βαλτάσαρ Κρίσπος, ἀνεψιός μου, ἤδη μαθητῆς τοῦ κολλεγίου γιά ἐκπαίδευση στή μελλοντική προσφορά ὑπηρεσιῶν στήν Ἁγία Προπαγάνδα, τόν ὁποῖο μοῦ εἶχατε ὑποσχεθεῖ ὄντας ἀκόμα πρωτοετής στό εἰρημένο κολλέγιο, νά στείλετε στό ἀποστολικό βικαριάτο τῆς ἐκκλησίας Σμύρνης, θέσης πολύ πιό δύσκολης ἀπό ἐκείνης τῆς Μήλου.

Ἐπαναφέροντας τό ζήτημα στήν ὑμετέρα ἀξιοσέβαστη σεβασμιότητα προκειμένου νά μεριμνήσει ὅ,τι τό καλύτερο πού θά ἀποβεῖ ἐπωφελέστερο γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, σᾶς προσκυνῶ καί κατασπάζομαι τό ἅγιό σας χέρι.

Τῆς σεβασμιότητάς σας
Σύρα, 30 Δεκεμβρίου 1698 (νέο)

Πρός τόν Σεβασμιώτατο
κύριο *Fabroni*

Ταπεινός δοῦλος
Antonio Giustiniani
ἐπίσκοπος Σύρου

20

BATIKANO/P.F.S
VISITE E COLLEGI, vol 37
φ.φ. 59, 60, 75, 76

Κόπια τῆς 3 Ἰουλίου γιά τόν
κ. Ἀνεγνώστη Ναδάλη ἐκ Σίφνου

Διαβεβαιώνω μέ τό παρόν ἐγώ ὁ ὑπογραφόμενος πώς ὁ ἀποθανὼν μονσινιὸρ Ἰωάννης Ἀντώνιος ντε Καμίλλης χρεωστοῦσε στόν αἰδεσιμώτατο κύριο Ἀνεγνώστη Ναδάλη ἐκ Σίφνου 80 ρεάλια κατά τό δανειστικό ἔγγραφο τό καμωμένο διὰ χειρὸς τοῦ θανόντος Δημητρίου Κονδύλη νοτάρου καί καντζηλιέρη αὐτῆς τῆς κοινότητος

Μήλου, τὰ ὅποια χρήματα, ὅπως φανερώνει τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο, (δανείστηκε) γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τὴν ἐπισκοπικὴ κατοικία, γιὰ τὴν ὁποία παρέμενε σὲ ἐνέχυρο τὸ κατάστημα κάτωθεν τῆς κατοικίας. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ εἰρημένου μονσινιὸρ Καμίλλη, δόθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους του τὸ ἀνωτέρω κατάστημα στὸν αἶδου. κύριο Ἀνεγνώστη Ναδάλη ὡς ἐνέχυρο καὶ νοικιάζοντάς το νὰ εἰσπράξει τὸ δάνειο τῶν 80 ρεαλιῶν. Κατόπιν τούτου παρακλήθηκε ἡ χάρη του νὰ παραμείνει καλύτερα στὰ χέρια μου τὸ εἰρημένο κατάστημα, χωρὶς ἐπιδίωξη ὀφέλους οὔτε κεφαλαίου. 18 Ἰουνίου 1709.

Ὡς νέο συμβολαιογραφικὸ ἔγγραφο συναπτόμενο γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ὀφισταμένων δανείων κατὰ τὴν κρίση τῶν ἀξιούτων κυρίων ἐπιτρόπων τῆς Μήλου ὀρίζεται ὅτι ὀφείλω νὰ κατέχω τὸ κατάστημα ὅπως καὶ πρὶν πληρώνοντας ἐνοίκιο γιὰ ἐξόφληση τοῦ τόκου μέχρι ἀποπληρωμῆς τῶν χρημάτων προκειμένου νὰ μὴν περιέλθει τὸ κατάστημα σὲ χέρια τρίτων καὶ συμφωνήθηκε καὶ ἔγινε δεκτὸ ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους νὰ τὸ διατηρήσω πληρώνοντας τεσσαρεσῆμισι ρεάλια τὸ χρόνο, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ σήμερα 1 Ἰουλίου 1709 (παλαιό).

Καὶ γιὰ πίστωση τῆς ἀληθείας βεβαιῶνω μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ σφραγίζω μὲ τὴ βούλα μου.

στὸ ἐπισκοπικὸ μέγαρο τῆς Μήλου
3 Ἰουλίου 1709 (παλαιό)

(Τ.Σ)

Φρά Ἰωάννης Μελισσουργός
ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου ὑπόσχομαι.

Ἀηλώνω μὲ τὸ παρὸν ἐγὼ ὁ ὑπογραφόμενος πὼς ἔλαβα ἀπὸ τὸν κ. *Pierre Reinord* ρεάλια ἔντεκα, λίρες ἐξίμισι καὶ σολδία 3 προκειμένου νὰ δοθοῦν στοὺς Τούρκους γιὰ ἐξόφληση τοῦ κισιμιοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν κτημάτων της, τὰ ὅποια μοῦ δανεῖζει ἀκριβῶς γιὰ νὰ πληρωθεῖ τὸ ἀνωτέρω κισίμι ρεάλια 11, λίρες 6 καὶ μισὴ καὶ σολδία 3.

Ἐπί πλέον μοῦ ἐδάνεισε γιὰ τὴ διατροφή μου μιά μεζούρα κριθάρι καὶ δύο μεζούρες φάβα καὶ γιὰ πίστωση τῆς ἀληθείας γράφω καὶ υπογράφω τὸ παρὸν ἰδιοχείρως καὶ σφραγίζω μὲ τὴ βούλα μου.

Ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸ μέγαρο Μήλου, 4 Ἀπριλίου 1709 (παλαιό)

(Τ.Σ.)

Φρά Ἰωάννης Μελισσουργός, Καρμελιτάνος
ἀποστολικὸς βικάριος βεβαιῶνω

Εν έτοι 1676. Σεπτεμβρίου. 12. Φεβρουάριου.

Αγαπώμενο υιό το αποστολικόν Σπυρίδιον μίλλο παύ έλταβα και επερίστα:
 βα από έδωτον αφεντι παπά και γχογγύλι Σεκταριόν κίερίε
 δονικα βεσάια μερετά τεμόνα η' 30/ Διά τά οποία η' διδω νέερα:
 τή και νά καρποεργή το χορφα πέ έχων το έκαυσιας κό εισή
 λεύκες ελί κίμλο σήκαλο του και ένσπύσι αποσφα μόνη περ
 νόνη από τή σήμερον είς κ' νά τή εχέμε τα άγία και βρανα
 εσάια, και νά μένι μενογά νά τή το παρτα παρτα από ελίε και διδόντα
 νά εχέμεται παλε το χορφα είς το χείμαλά. και διά το έλταβα έσπια
 το παρτα εσφομενον με τή βεδαρε διά πλάε καινοεργία
 ό μίλλο αντανια

Αγοπά εδωκα. ελίε, κας τήγο η' 10/ 20/ εν.
 Αγοπά κηλίε καφω κωρ τυρω τα ελίε θη:
 τα ελίε σφομενον με τή βεδαρε διά πλάε καινοεργία

Εικ. 2. Χρυστικό όμολογο του Καμίλλη συννημένο στο έγγραφο έτ. άριθ. 20.

Ἐν ἔτει 1696 Σεπτεβρίου 12 στήν Μήλο

Ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος ἐπίσκοπος Μήλου πὼς ἔλαβα καὶ ἐπερίλαβα ἀπὸ τόν αἰδέσιμον ἀφέντη παπά κύρ Φραγγούλη Σακελλάριον Κιμούλου δανεικά ρεάλια μετρητά τριάντα Νο 30 διὰ τὰ ὁποῖα τοῦ δίδω νά κρατεῖ καὶ νά καρποτρῶγει τὸ χωράφι πού ἔχομεν τὸ ἐκκλησιαστικὸ εἰς τίς Λεῦκες στήν Κίμουλο σύμπλιο τοῦ κύρ Ἀνεγνώστη Αἰοφάρη γόδερ περ γόδερ ἀπὸ τήν σήμερον ἕως πού νά τοῦ στρέψω τὰ λεγόμενα τριάντα ρεάλια καὶ νά μὴν μπορῶ νά τοῦ τὸ πάρω παρά ἀπὸ ξύλου καὶ δίδοντάς τα νά στρέφεται πάλε τὸ χωράφι εἰς τὸ χέρι μας. Καὶ διὰ τὸ ἀληθές ἔκαμα τὸ παρόν ἐσφραγισμένο μέ τήν βούλα μου διὰ πλεόν πληροφορία.

(Τ.Σ.) ὁ μίλου Ἰωάννης ἀντώνιος
 + πρωτοπαπᾶς ναδάλης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
 + χατζη μιχάλης ράφος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
 + ἀντώνιος μοδινός μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Ἐν ἔτει 1696 Δικεβρίου πρώτη Κίμουλος

Διὰ τοῦ παρόντος ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος Ἐπίσκοπος πὼς ἔλαβα ἀπὸ τόν κύρ Ἀντώνη τῆς Ἄνας ρεάλια μετρητά καὶ χειροδοτῶς δανεικά Νο 40 ἤγουν σαράντα, διὰ τὰ ὁποῖα τοῦ δίδω νά κρατεῖ καὶ νά καρποτρῶγη τὸ χωράφι μας εἰς τήν Ἀλυκὴν καὶ τὸ ἄλλο χωράφι πού ἔχομεν λεγόμενον τοῦ μάτζα, καὶ δίδοντάς του τὰ λεγόμενα ρεάλια σαράντα, νά στρέφουν πάλε τὰ λεγόμενα πράματα εἰς τὸ χέρι μας. καὶ διὰ τὸ ἀληθές ἔκαμα τὸ παρόν μέ ἴδιό μου χέρι καὶ ὑπογράφω.

(Τ.Σ.) + ὁ μίλου καὶ Κιμούλου Ἰωάννης Ἀντώνιος στέργω τὰ ἄνωθεν
 + παπα νικολός λογοθέτης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
 + φραγγούλης μοδινός μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Σίφνο μέ φερμάνι τοῦ Μεγάλου Κυρίου ἀπευθυνόμενο στούς ἐπιτρόπους Μήλου μέ ἐντολή νά πληρώσει ἡ Ἐκκλησία ὅσα τοῦ ὀφείλει καί ἄν δέν υπάρχουν τά χρήματα νά θέσουν στή διάθεσή του τόσα κτήματα ὅσα ἀπαιτοῦνται γιά τήν ὀλοσχερή ἐξόφλησή του. Ὁ Ἀναγνώστης αὐτός Ναδάλης εἶναι ἐκεῖνος πού πολλές φορές ἔχω ἀναφέρει στίς σεβασμιότητές σας καί πού ἔχει δανείσει 100 ρεάλια στόν ἀείμνηστο Ἰωάννη Ἀντώνιο Καμίλλη ἀπό τό 1667, τά ὁποῖα ἔχει κατοχυρώσει μέ ἔγγραφο καμωμένο ἀπό τόν δημόσιο νοτάριο μέ υποθήκη ἐπί τοῦ καταστήματος τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου, ὅπου βρίσκεται ἡ στέρνα μέ τό νερό, ὑπό τόν ὄρο, μέχρι ἀποπληρωμῆς τῶν χρημάτων του, νά τρέχει τόκος 20% ἐτησίως, ὅπως συνηθίζεται ἐδῶ καί εἶναι περασμένα ἔκτοτε 42 χρόνια· ἔτσι τό χρέος ἔχει ἀνέλθει συνολικά μέ τόν τόκο σέ 460 ρεάλια, ὅσο δέν στοιχίζει αὐτό τό ἐπισκοπικό μέγαρο, ἀφοῦ εἶχε ἀγοραστῆ ἀπό τόν ἀείμνηστο Ἀντώνιο Σέρρα μόνο ἀντί 400 ρεαλιῶν.

Ἡ Δικαιοσύνη, ἥδη τό ἐδέσμευσε, ὄχι ὡς κυρίου, μά ὡς πιστωτοῦ μέχρι ἐξόφλησης τῆς ὀφειλῆς: μοῦ παράγγειλαν νά τό ἀδειάσω προκειμένου νά νοικιαστῆ καί ἀπό τό ἐνοίκιο νά ἐξοφλεῖται ὁ τόκος. Ἐγώ γιά νά μή βλέπω τό ἀρχαῖο ἐπισκοπικό μέγαρο πού ἐφάπτεται στήν ἐκκλησία νά κατοικεῖται ἀπό λαϊκοῦς, εἴτε καλοῦς εἴτε κακοῦς, ἀποφάσισα νά τό νοικιάσω ἐγώ μέ τήν υποχρέωση νά πληρώνω τόν ἐτήσιο τόκο, προκειμένου νά ἀποφύγω τήν ντροπή ἀπέναντι στούς Ἕλληνας ἐχθρούς, στήν ἐκκλησία, στίς σεβασμιότητές σας καί τό λατινικό δόγμα. Ἐχῶ πολλές φορές ἀναφέρει στίς σεβασμιότητές σας πώς αὐτός ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλούσιος, ἀποφασιστικός καί διαθέτει μέσα. Καί ἡ Ἐκκλησία φτωχή καί χωρίς μέσα ὅπως σᾶς ἀνέφερα, θά μπορούσε νά τακτοποιήσει τό ζήτημα μέ μιᾶ ρύθμιση ἴσως τοῦ Κεφαλαίου, ἀλλά οἱ σεβασμιότητές σας δέν μοῦ πρόσφεραν ὄχι δάνειο, ἀλλ' οὔτε μιάν ἀπάντηση γιά νά γνωρίζω τί θά κάνω ὅταν θά ἐρχότανε αὐτό πού ἐβλεπα νά ἐρχεται καί πού ἤδη ἦλθε; Ἐκεῖνο πού σήμερα ρύθμισα εἶναι τό νά παραμένει τό κεφάλαιο μέ τούς (παλαιούς) τόκους ἔτσι, μέχρι ὁ Κύριος νά φανερώσει κάποιον ἄλλο τρόπο καί ἀπό ἐδῶ καί ἐμπρός νά πληρώνω τόν ἐτήσιο τόκο καί ὅταν μοῦ λείψει καί αὐτός, ὁ δανειστής ὡς κύριος θά βάλει μέσα νά καθήσει ὅποιον θελήσει.

Μέ ποιό τρόπο λοιπόν σεβασμιώτατε εἶναι δυνατόν νά βρῶ τόσα χρήματα γιά νά πληρώσω τόκους, ὑπέρμετρος φόρους, συμβιβασμούς καί ἄλλα ἐξοδα πού κάθε μέρα δημιουργοῦνται καί γιά τίς δύο Ἐκκλησίες πού ἔχω ἐστερημένες ἀπό εἰσοδήματα. Παρέρχομαι, γιατί γνωρίζει ὁ Κύριος, τά ἐξοδα πού ἔκανα στήν ΚΠόλη ἐπτά μῆνες πού

παρέμεινα εκεί για να άπαλλαγώ από πολλούς που διεκδικούσαν με διάφορα έγγραφα τις εκκλησίες και τις περιουσίες τους.

Είναι λίγες ημέρες σεβασμιώτατε που πλήρωσα άλλα 15 ρεάλια τόκους., 9 ρεάλια χαράτσι έντοκο και για τον άπουσιάζοντα ίερέα Κιμώλου, 5 ρεάλια φόρο κοινοτικό, 15 στον Καδή, 5 για τον κ. Σίλα της Χίου, και σήμερα 20% για τό σπίτι, 7 ρεάλια για έπισκευή του τρούλλου της εκκλησίας, δηλαδή δύο στον καδή για την παροχή άδειας και 5 για ύλικά και μαστορικά, δηλαδή σύνολο 67 ρεάλια που τά έχω δανειστεί, εκ των όποιων για τά 40 όφείλω και τόκο έτήσιο· έπίσης έρχεται να δίνω και 9 μεζούρες κριθάρι και 6 καλαμπόκι που ό Θεός τά είχε στείλει για να ζήσω. Μέ ποιό τρόπο σεβασμιώτατε μπορώ να ζήσω με τό ύπόλοιπο τό χρόνο τό γνωρίζει μόνο ό Θεός, γιατί έγώ δέν τό γνωρίζω. Άκόμη είναι τρεις ημέρες που έφτασε διαταγή του καπιτάν πασά πώς όλοι οί κάτοικοι της Κοινότητας πρέπει να κάνουν ένα δώρο στη σουλτάνα, θυγατέρα του Μεγάλου Κυρίου, που πρόσφατα παντρεύτηκε τον Σαλικντάρ Άγιά, και δέν ξέρω πόσο θά λογαριάσουν για μερτικό μου. Τά εισοδήματα του περασμένου χρόνου άνήλθαν σέ 20 μεζούρες κριθάρι και 15 καλαμπόκι που μου τά πήραν σέ διάφορες πληρωμές. Τά εισοδήματα αυτού του χρόνου είναι 9 μεζούρες κριθάρι και 6 καλαμπόκι και θά μου άπομείνουν και τέσσερις μεζούρες φασόλια και τρία πιθάρια κρασί νερωμένο· όλα αυτά είναι τά εισοδήματα του καθεδρικού ναού και ιδιαίτερα αυτό τό χρόνο που ύπάρχει έλλειψη στα πάντα και θά πεθαίνουμε από πείνα.

Μετά τό συμβάν με τό σπίτι, σεβασμιώτατε, ήλθα με εκείνον τον κύριον Άναγνώστη Ναδάλη σέ συνεννόηση και αυτός ευγένεστατα μου έσφιξε τό χέρι ένώπιον μαρτύρων ότι όποιαδήποτε στιγμή του έπιστραφούν τά 100 ρεάλια του και τόκος 20%, που ήδη έπλήρωσα έγώ, για χάρη μου, όπως είπε, θά ύποχωρήσει στα ύπόλοιπα και θά μου παραδώσει τό συμφωνητικό παραχωρώντας ένα άλλο νέο που θά καλύπτει τή συμφωνία αυτή· και έγώ του έδωσα ύπόσχεση πώς θά του άπαντήσω γιατί όφείλω πρώτα να ένημερώσω τή σεβασμιότητά σας, γιατί έγώ δέν είμαι άπόλυτος κύριος και συμφωνήσαμε να έχω άπάντηση μέσα σέ έξι μήνες· ύπενθυμίζω στη σεβασμιότητά σας ότι αυτός είναι άνθρωπος πλούσιος και άποφασιστικός και με λίγα χρήματα που θά δώσει στον Καδή θά κάνει χοτζέτι που κοστίζει γύρω στα 54 ρεάλια και θά τά κρατήσει για δύο-τρία χρόνια και μετά με φερμάνι θά πάρουν την εκκλησία, τις καμπάνες, τό έπισκοπικό μέγαρο, τά κτήματα και ό,τι άλλο ύπάρχει. Ένώπιον Θεού ως ταπεινός δοϋλος σās ύπενθυμίζω ότι για να μην πληρώσει ό

μακαρίτης ντέ Καμίλλης 70 ρεάλια, όπως φαίνεται στο συμφωνητικό και στη λύση που έδωσε ο έκλαμπρότατος καπετάν Τζενεράλε Μοροζίνης, έχασε τό νησί Πόλυνος και τήν Καμμένη σπου υπάρχουν όρυχειά που παράγουν μυλόπετρες και όλα τά σπαρτά τών δύο νησιών. Γιά νά άποφύγει λίγα έξοδα έχασε τόν κήπο όνομαζόμενο 'Οβριά που νοικιαζότανε 40 ρεάλια τό χρόνο· γιά νά μήν ζοδέψει έχασε τούς άγρούς τούς λεγόμενους 'Επισκοπιανά, που ήδη τούς καρποτρώγει ό έλληνας επίσκοπος· γιά νά μήν ζοδέψει έχασε τό παλαιό άγρόκτημα τών Δέκκα, μέ σπίτια, άμπέλια, κήπους και μύλους που ήταν μεγάλης σημασίας γιά έξοδα τής 'Εκκλησίας. 'Υπενθυμίζω τά άνωτέρω στήν σεβασμιότητά σας γιατί βλέποντάς τά άμελητέα υπάρχοντα επίζητούν τήν ψυχή μου προκειμένου νά ρυθμίσουν όσο καλύτερα νομίζουν τά πράγματα οι σεβασμιότητές σας, τών όποιών κατασπάζομαι τίς άγιες πορφύρες ώστε αυτές νά μήν έχουν νά δώσουν λόγο στόν 'Υψιστο.

'Από τό πραγματικό χρέος που έχει ή 'Εκκλησία τών 562 ρεαλιών, ένεκα μιās πρόσφατης γνωριμίας μπορώ μέ 250 ρεάλια νά έξοφλήσω όλο τό χρέος και εκείνο τής Κιμώλου μέ 100 ρεάλια μέ άνάκτηση τής κυριότητας τών άγρών που είναι σε ένεχυρο.

Είναι σεβασμιώτατε 8 χρόνια που αγωνίζομαι και σύρομαι από δικαστήριο σε δικαστήριο όπως ένας λωποδύτης, και πάντοτε χωρίς χρήματα και χωρίς νά μου στέλνετε καμμιά βοήθεια· σήμερα δίνεται μιá ευκαιρία νά ξεκαθαρίσουν τά πράγματα, διαφορετικά είναι άνάγκη νά επιστρέψω στήν ΚΠόλη, αλλά χωρίς χρήματα δέν είναι δυνατό νά διαβιώσω, αφού άλλωστε άνάμεσα στους Τούρκους χρειάζεται χρήματα και όχι λόγια.

'Ετσι, σεβασμιώτατε, θέτω τόν έαυτό μου στήν ύψηλή προστασία σας και παρακαλώ γιά άγάπη Θεού νά φροντίσετε μέσω τών προϊσταμένων μου, αν δέν είναι δυνατό νά ρυθμίσουν τά πράγματα, νά μέ στείλουν στή Μητέρα 'Εκκλησία που τόσα χρόνια έχω ύπηρετήσει και ελπίζω σ'αυτό μιá και λίγα χρόνια μου άπομένουν στήν ηλικία τών 74 χρόνων μου γιά λίγη άνάπαυση και έδω νά στείλουν κάποιον πλούσιο σε κτήματα και τύχη γιά νά κάνει αυτό που επιθυμούν. Παρακαλώ, αφού επί χρόνια έζησα ως ταπεινός και φτωχός ίερωμένος και σήμερα, αφού πρόσφερα τόν έαυτό μου και τά νειάτα μου στήν ύπηρεσία μέ βλέπω γυμνό, πειναλέο και εξόριστο, τέλεια εγκαταλειμένο σ' αυτό τό νησί και γεμάτον από φτώχεια και γνωρίζοντας ότι δέν είμαι τόσο άξιος νά δώσω τήν ψυχή μου και τήν ελάχιστη ύπόληψή μου στόν δλεθρο -πράγμα που σκέφτηκα πολλές φορές- Μά ξαναβλέποντας τό τιμημένο έργο που έχω προσφέρει στίς

σεβασμιότητές τους και την άνυπομονησία που έχουν αυτοί οι έλληνες έχθροί μόλις άναχωρήσω να βάλουν χέρι στα υπάρχοντα με κάνουν να διστάζω και να περιμένω τή χάρη του Θεού. Γι' αυτό, σεβασμιώτατε προστάτη μου, εάν αγαπά ή υπέρτατη αγιότητα των σεβασμιότητων τους την σύμφωνα με την αρχαία πίστη προσφορά των υπηρεσιών μου να με ενισχύσουν όπως κάνουν στους άλλους άποστολικούς βικάριους για να μπορέσω να ζήσω, έξυπηρετήσω και πληρώσω τά δυσβάστακτα βάρη στον Τοῦρκο. Διαφορετικά με πρώτη εὐκαιρία θά τό σκάσω από έδώ όπως ένας κλέφτης παίρνοντας μαζί μου τά σκευή και τά κλειδιά της Έκκλησίας για να τά θέσω στα πόδια των σεβασμιότητων τους που θά μου δώσουν γι' αυτό τή συγκατάθεσή τους, γιατί είναι καλύτερα να πεθαίνει κανείς με αυτόν τον τρόπο παρά να πεθαίνει καθημερινά έδώ από πείνα και άνέχεια. Σεβασμιώτατε τό να ζω με ψωμί κρίθινο και νερό δέν μου τό επιτρέπει πλέον ή ηλικία· αρκετά ένώπιον Θεού και των σεβασμιότητων τους έχω υπομείνει χωρίς καμμία συμπαράσταση από την Άγία Προπαγάνδα ή από την Άγία Σύναξη που υπηρετεί κοντά στην Άγία Έδρα. Οι σεβασμιότητές τους λοιπόν που με έχουν τοποθετημένο σ αυτή την υπηρεσία για διάστημα 36 χρόνων, έλπιστα πως στα γερατειά μου (θά ζήσω) μέσα σε τόσα παθήματα, ξυλοδαρμούς και φυλακίσεις που υποφέρω από αυτούς τους βάρβαρους, ως μου δώσουν ένα ελάχιστο μέρος από αυτά που οι ίδιοι απολαμβάνουν χωρίς να έχουν ζήσει υπηρετώντας έδώ ούτε μιάν ώρα και δέν έχουν ποτέ δεϊ την Άνατολή ούτε σαρίκι τούρκικο. Βλέποντας λοιπόν ότι δέν έχω την υπηρεσία μου στη Ρώμη, ούτε ελάχιστο μέρος να αναπαυτώ, ταπεινά παρακαλώ τή σεβασμιότητά σας ως πρίγκηπα που ο Κύριος έθεσε να με προστατεύει από μακρυά και ένώπιον των προϊσταμένων να συντελέσει στην τακτοποίηση των υποθέσεων μου και να βρεθεί τρόπος να ζήσω και να έξυπηρετηθώ και να έλευθερωθώ από τά έδώ δεινά μου και να στείλει έδώ άλλο πρόσωπο με μεγαλύτερη υπόληψη και τύχη. Και έγω θά παρακαλώ τον μεγαλοδύναμο να σās παρέχει εημερία, υγεία ως μοναδικό μου προστάτη και κύριο από τον όποιο έλπίζω να έχω βοήθεια και ταπεινά ασπάζομαι τίς ιερές του πορφύρες.

Μήλος 8 'Ιουλίου 1709

Ταπεινότατος δοῦλος σας
Φρά 'Ιωάννης Μελισσουργός, καρμελιτάνος
άποστολικός βικάριος Μήλου και Κιμώλου

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΜΗΛΙΩΝ

ΜΗΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΘΗΝΑ 1985

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΜΗΛΟΥ (1628-1683) ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ

Εΐκοσι έγγραφα πού βρίσκονται στό περίφημο Ἄρχειο τῆς Προπαγάνδας Πίστεως τοῦ Βατικανοῦ δίνονται στή δημοσιότητα ἀπό τή θέση αὐτή. Καλύπτουν μιά περίοδο πενήντα πέντε χρόνων (1628-1683) καί περιέχουν πολύ σημαντικές μαρτυρίες γιά τό νησί τῆς Μήλου. Παρέχουν ἐντελῶς νέα στοιχεῖα, διευκρινίζουν ἄλλα καί ἐπιβεβαιώνουν ἀπόψεις γιά τίς ὁποῖες ὑπῆρχαν αἰχμές ἀμφιβολιῶν. Ἄναφέρονται σέ πρόσωπα καί γεγονότα, σέ θεσμούς καί διοικητικές ἀρχές, σέ ναυτικές πολεμικές ἐνέργειες, σέ καταστροφές καί δηώσεις. Ἰδιαίτερα πολύτιμες εἶναι οἱ πληροφορίες τους γιά τό Κεφάλαιο τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδείας τοῦ νησιοῦ, ἀλλά καί τῆς ὀρθόδοξης καί τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς καί τῶν προϋσταμένων τους.

Ἡ παρουσίασή τους γίνεται κατά τρόπο ἀπλό (ἀφοῦ βέβαια ἔκανα πρῶτα τή μετάφρασή τους ἀπό τά ἰταλικά στά ἑλληνικά): μέ χρονολογική τάξη καί ἕναν αὐξοῦντα ἀριθμό δίνεται τό κείμενο τῶν ἐγγράφων. Στό τέλος τους σημειώνεται ἡ πηγή προέλευσης καί ἀκολουθεῖ, μέ διαφορετικά τυπογραφικά στοιχεῖα, ὑπόμνημα στό ὁποῖο γίνεται ἀνάλυση τῶν εἰδήσεών τους. Κατά τήν ἀνάλυση αὐτή δίνω παράλληλα καί ὄσες ἄλλες πληροφορίες γνωρίζω καί θεωρῶ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖες γιά τή μόρφωση σαφέστερης γνώμης ἀπό τόν ἀναγνώστη. Οἱ πρόσθετες αὐτές ἀναφορές μου προέρχονται εἴτε ἀπό ἀρχειακές ἐπίσης πηγές, εἴτε ἀπό τή γνωστή μου βιβλιογραφία καί δέν παραλείπω, γιά τεκμηρίωση, νά παραθέτω μέσα σέ [] τά στοιχεῖα τῆς προέλευσής τους.

Χρησιμοποιοῦ ἐλάχιστο ἀριθμό βραχυγραφιῶν τῶν πηγῶν ἢ τῆς βιβλιογραφίας πού ἔχουν συχνή ἐπανάληψη χάριν εὐκολίας. Α') Ἀπό τό Ἄρχειο τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας τοῦ Βατικανοῦ δύο α) SOCG=PFS/Scrittura Originali Congregazioni Generali καί β) VISITE=Visite e Collegi. Β') Ἀπό τήν βιβλιογραφία ἐπίσης δύο α) B.J.Slot, «Ἐκκλησίαι»=«Καθολικαί Ἐκκλησίαι Κιμῶλου καί τῶν πέριξ Νήσων», μελέτη δημοσιευμένη στά

«Κιμωλιακά», τόμ. Ε' (1974) καί β) Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οικονομικά» = «Τά Οικονομικά τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου δύο ἀρχιερατειῶν», δημοσιευμένη στό «Μηλιακά», τόμ. Α' (1983).

Ἡ πρόνοια πού εἶχα, κατά τήν πορεία τῶν κυρίως ἐρευνῶν μου γιά τή συγκέντρωση ἱστορικῶν στοιχείων τῆς Σίφνου, νά δημιουργήσω παράλληλα καί Ἀρχεῖο τῶν πολυαρίθμων ἐγγράφων Μήλου πού ἀνεκάλυψα στίς διάφορες ἀρχιερατικές πηγές, δικαιώνεται ἤδη μέ τήν τμηματική παρουσιάσή τους ἀπό τήν πιό ἐπίκαιρη θέση, ἀπό τό ἐπίσημο αὐτό βῆμα τῶν «Μηλιακῶν». Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται, τόσο ἡ γνωστοποίησή τους στούς ἄμεσα ἐνδιαφερομένους, ὅσο καί ἡ κατασφάλισή τους μέ τήν ἀποθησαύριση τῶν κειμένων τους, σέ ἐνιαῖο καί ἀδιαίρετο χῶρο.

1

Σεβασμιώτατε,

Ἀπό ἐπιστολές πού πῆρα ἀπό τό Ἀρχιελάγος ἡ πιό σπουδαῖα εἶδηση πού περιέχεται σ' αὐτές εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ἐπισκόπου Μήλου πού συνέβη στήν Καλλιπόλη, πλησίον τῆς Κ/πόλεως^α. Νομίζω ὅτι μέ τή μετάβασή του στήν Κ/Πολη πρόσφερε μεγάλη βοήθεια στήν Ἐκκλησία Μήλου γιά τήν ἀνάκτηση τῆς κτηματικῆς περιουσίας της, πού εἶχε ἀρπαγεῖ ἀπό τούς Ἑλληνας^β, γεγονός πού τόν στερέωσε στή Μῆλο μέ τήν ἐγγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ της.

Ἡ Ἁγία Προπαγάνδα ἔχει τώρα, ὅπως καί πρίν, νά φροντίσει γιά δύο χρεεύουσες ἐκκλησίες^γ μέ πρόσωπα ἐκλεκτά τά ὁποῖα κατά τή γνώμη μου θά δεχτοῦν νά τίς ἐπανδρώσουν ὅταν ἔχει προβλεφθεῖ διαρκῆς πόρος ζωῆς, γιατί δέν θά λείψουν ἐκεῖνοι πού θά δημιουργήσουν καταστάσεις γιά νά τούς κάνουν ἀποστάτες. Γι' αὐτό πρέπει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα νά εἶναι προετοιμασμένη.

Φιλῶ τίς πορφύρες τῆς σεβασμιότητάς σας.

Candia 25 Σεπτεμβρίου (:) 1628

Ταπεινός δοῦλος
Livio ἀρχιεπίσκοπος Ἐδεσσας (:)

Ἵπόμνημα

- (α) Πρόκειται γιά τόν Ἵάκινθο Ἵρνούλφινι, βενετό ὑπήκοο, πού εἶχε διορισθεῖ ἐπίσκοπος Μήλου στά 1624, μετά τήν παραίτηση τοῦ Νικολάου Lesdos (1611-1624). Ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τό ἀνωτέρω ἔγγραφο ὁ Ἵάκινθος δέν παραιτήθηκε «ἀπό τήν ἐλάχιστα ἱκανοποιητικὴν ἐπισκοπικὴν του περιφέρειαν» (κατά Β. J. Slot, «Ἡ διένεξις μεταξύ Κυρίλλου Λουκάρεως καί Μελετίου Ἀρχιεπισκόπου Μήλου περί τοῦ καθολικοῦ ναοῦ τῆς Μήλου», στά «Κιμωλιακά», τόμ. Η΄, ἐν Ἀθήναις 1978, σελ. 51), ἀλλ΄ ἀπεβίωσε στήν Καλλιόπολη τῆς Κ/Πολης ὅπου εἶχε πάει γιά νά φροντίσει «γιά τήν ἀνάκτηση τῆς κτηματικῆς περιουσίας (τῆς Ἐκκλησίας του) πού εἶχε ἀρπαγῆ ἀπό τούς Ἕλληνας». Μάλιστα ὁ Ἵρνούλφινι, κατευθυνόμενος γιά τήν Κ/Πολη, πέρασε στίς 21 Ἀπριλίου 1628 πρῶτα ἀπό τή Σίφνο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ βικάριος τῆς Giacomo della Rocca, ἀναφερόμενος στή διένεξή του μέ τόν συνεφημέριό του Domenico della Grammatica ἀναφορικά μέ τὰ ἔγγραφα-τίτλους ἰδιοκτησίας τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου: «... πού εἶχαν καθιερώσει (οἱ ἄρχοντες Γοζαδίνοι) ὑπέρ τοῦ ἐφημερίου τους... καθῶς φανερώνουν καί οἱ συμβολαιογραφικῆς πράξεις τοῦ ἀειμνήστου Ottulino (ντά Κορώνια), τίς ὁποῖες ἔχω ἐδῶ καί τίς ἔδειξα μάλιστα καί στόν σεβασμ. ἐπίσκοπο τῆς Μήλου πού εἶχε ἔλθει τήν περασμένη ἐβδομάδα κατευθυνόμενος γιά τήν Κωνσταντινούπολη...» [SOCG. 114, φφ. 249^R-250^R].
- (β) Τά περιουσιακά ζητήματα τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς Μήλου εἶχαν δημιουργήσει μακροχρόνιες διαφορές καί ὀξύνει ἔντονα τίς σχέσεις μεταξύ καθολικῶν καί ὀρθοδόξων τοῦ νησιοῦ. Βλ. λεπτομέρειες στίς μελέτες Βασίλ. Ἀτέση, «Ἀρχιερεῖς Μήλου καί Κιμῶλου» στά «Κιμωλιακά», τόμ. Γ΄ (1972) καί Β. J. Slot, ὀ.π.
- (γ) Ἐννοεῖ αὐτήν τῆς Μήλου, πού εἶχε χηρεῦσει μετά τόν θάνατο τοῦ Ἵακίνθου καί, προφανῶς, τῆς Σίφνου, τῆς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος Χριστόφορος Καρλέττι (1622-1634) ἀπουσίαζε συνεχῶς ἀπό τήν ἔδρα του.

2

Αἰδεσιμώτατε κ. Βικάριε

Χθές ἔλαβα τή σεβαστή ἐπιστολή σας τῆς 8 τοῦ παρόντος μέ τήν ὁποία ζητᾶτε ἐπιμόνως νά σᾶς πληροφορήσω γιά τὰ περιουσιακά στοιχεῖα τοῦ μακαρίτη ἐπισκόπου μας, στήν ψυχὴ τοῦ ὁποίου νά ἐπιδαψηλεύσει ὁ Κύριος καλήν ἀνάπαυση. Μερικοῦς μῆνες πρὶν εἶχε γράψει στόν ἐδῶ βενετό πρόξενο^α ὁ ἐξοχότατος κ. Βαῖλος ἕνα γράμμα πληροφοροῦντας τον γιά τόν θάνατο τοῦ ἀνωτέρω καί νά φροντίσει γιά τὰ πράγματά του. Ἔτσι τὰ παρέλαβε ὅλα. Ὅταν ὁμως ἐπέστρεψε ὁ Μπέης μας^β κατέσχε τὰ εἰσοδήματα, ἐπιβάλλοντας καί τόκο σέ ἐκεῖνα πού εἶχαν ὑποχρέωση, περίπου δύο χιλιάδες, καί πού εἶχε πάρει ὁ ἴδιος

284

259

Molto Re. S. Vicario

Jovi hebè la sua gratiss. scritta all' S. del Sente. la quale mi fa affon
 da d'antico d'assapata delli beni del m^o S. Passano posato al quale
 avo S. se digni darli buon riposso alla rema sua onde li nep
 potati scrisse qui al consiglio veneto f. Jll^{mo} S. Baillio una lettera
 mandandolo della novise d'esso et che debba proveder delle sue
 robbe. Il quale ha' ricopato ogni cosa. ora alla venuta del m^o
 S. Bei gli ha tolto l'quadrate che hanno con pterese di quella
 che li furono obligati di. C. d. mella ch'alcuna solda de qua
 esse m^o S. et ancora tolse i suoi drapi d' sapendo certo se
 resto qualche cosa al consule che da lui sera meglio assapata
 lamentandosi troppo. Il Bei che lui d' la contata essere qui
 nessuno latini offendo tutto per spre, et cof. Il S. Jll^{mo}
 faccia per Il meglio, n' offendo per altro veso di scuola
 con offensione et incontenti li bascu temari.

Di m^o S. 169: 11 aprile.

L. V. S. aff^{no}

de lo mandava a

Michael (Couch)

ὁ σεβασμιώτατος' ἀκόμη κατέσχε καί τὰ ρούχα του. Δέν γνωρίζω ἂν παρέμεινε τίποτε στὸν πρόξενο, ὁ ὁποῖος θά σᾶς δώσει ἀκριβέστερες πληροφορίες. Ὁ Μπέης δέν ἐπιθυμεῖ νά ὑπάρχουν ἐδῶ λατίνοι ἐπίσκοποι, γιατί τούς θεωρεῖ κατασκόπους. Εἶθε ο Θεός νά προνοήσει τό καλύτερο.

Μή ἔχοντας ἄλλο, κατασπάζομαι τό χέρι σας.

Μῆλος 1629, Ἀπριλίου 11

*Στίς διαταγές τῆς αἰδεσιμότητάς σας
Μιχαήλ Κωττάκης*

(SOCG. 114, φ. 259^R)

Ἑπόμνημα

- (α) Αὐτή τήν ἐποχή πρόξενος Βενετίας στή Μῆλο ἦταν ὁ Ἰωάννης Πιπέρης. Βλ. καί ἐπόμενο ἔγγραφο 3 καί στούς πίνακες προξένων πού μᾶς ἔδωσε ὁ Β. J. Slot στό ἔργο του «Καθολικά Ἐκκλησία Κιμώλου καί τῶν πέριξ νήσων» στά «Κιμωλιακά», τόμ. Ε' (1974).
- (β) Μέ τό ἔγγραφο αὐτό τίθεται ὡς θέμα ἔρευνας ἡ ὑπαρξη «μπέη» στή Μῆλο πού ἦταν «ὁ Διοικητής αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ», ὅπως διευκρινίζεται καί στό ἐπόμενο ἔγγραφο 3 καί μνημονεύεται καί στό 4. Πρόκειται γιά σημαντική εἰδηση πού πρέπει νά ἀπασχολήσει τούς ἱστορικούς τῆς Μῆλου. Αὐτή τήν περίοδο ἀναφέρεται «μπέης» καί στή Σίφνο κατά μαρτυρία τοῦ ἱησουῖτη μοναχοῦ Michele Almbertino.

3

Σεβασμιώτατοι πατέρες

Ἐφόσον ἐξακολουθοῦν νά ὑπάρχουν οἱ κίνδυνοι τῶν κουρσάρων πού διασχίζουν ὀλόκληρο τό Ἀρχιπέλαγος μέ δυσάρεστες ζημιές καί βλάβες σέ πολλούς, θά ματαιώσω τό ταξίδι στήν Κ/Πολη γιά τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας Θερμίων, μιά καί αὐτή ἡ πόλη ἔχει ἀδειάσει ἀπό τήν πανώλη.

Μέ μεγάλη μου θλίψη πληροφορῶ τίς σεβασμιότητές σας γιά τή δίωξη καί τή ζημιά τῆς Ἐκκλησίας Μήλου' ὁ Μπέης, πού εἶναι ὁ Διοικητής αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ, ἔκανε κατάσχεση τῶν εἰσοδημάτων πού ἀπέμειναν μετά τόν θάνατο τοῦ ἀγαθῆς μνήμης ἐπισκόπου φρα Ἰακίνθου, τά ὁποῖα ὅπως μοῦ ἀνέφεραν ἀνέρχονταν σέ 40 πιάστρες, ἐκτός ἂν ἡ χρονιά ἦταν καλή καί ἀπέφερε περισσότερο, καθώς καί τά

πράγματα τῆς Ἐκκλησίας καί ἔδωσε ἐντολή κατά τήν ἀναχώρησή του^α νά συγκεντρώνονται τά ἄλλα εἰσοδήματα κάθε χρόνο, διατηρώντας σέ κατάσχεση τά κτήματα τῆς Ἐπισκοπῆς ἐξαιτίας (ὅπως ἰσχυρίζεται) τοῦ γεγονότος ὅτι δέν εἶχε κληρονόμους καί γιατί ἦταν κατάσκοπος, ὅπως ὅλοι οἱ λατίνοι ἐπίσκοποι, γι' αὐτό καί δέν τοὺς θέλει πλέον στό νησί. Τά ἀνωτέρω πληροφορήθηκα ἀπὸ ἕνα γράμμα πού μου ἔστειλε ὁ Ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας, τό ὁποῖο σᾶς ἐσωκλείω μέ τήν παρούσα, καί ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν τόν ἴδιο καθὼς καί ἀπὸ τόν βενετό πρόξενο, ὅταν ἤμουν στή Μῆλο τίς περασμένες ἡμέρες ὅπου παρέμεινα ἐπὶ τριήμερο γιά καλύτερη συμπαράσταση καί βοήθεια τῶν δικῶν μας μέ τήν ἱερή ἐξομολόγηση καί μετάληψη, μιά καί δέν ὑπάρχει κανένας κληρικός ἐκεῖ, ἀφοῦ ὁ μακαρίτης ἦταν ὁ μόνος του. Συζητώντας μέ τοὺς ἀνωτέρω μου ἀνέφεραν τά ἴδια καί ἀκόμη, ὅπως πιστεύεται ἐκεῖ, ἡ ρίζα ὄλου αὐτοῦ τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος^β τοῦ νησιοῦ (ὅπως καί ὁ ἴδιος κατάλαβα με σιγουριά) πού κάνει τό ἴδιο, καταφρονώντας τό Θεό, σέ κάθε ἕναν πού πιστεύει στό λατινικό δόγμα, γιά νά καταφέρει νά ζαναρπάξει ὅλα ἐκεῖνα τά ἀκίνητα πληρώνοντας τόν Μπέη, προσποιούμενος πὼς τά ἀγόρασε, ὅπως ἄλλωστε ἤθελε νά κάνει καί μέ τά κινητά πράγματα, ἀλλά ὁ Μπέης ἀρνήθηκε γιατί τοῦ ἔδινε λίγα.

Μέ τό νά πιέσω ἰδιαίτερα τόν κ. Ἰωάννη Πιπέρη, πρόξενο τῆς Βενετίας, πού ἐπῆρε διαταγή ἀπὸ τόν Βενετό Βαίλο τῆς Κ/Πολης νά δώσει στόν κ. Μιχάλη Κωττάκη^γ, ἤδη Ἐπίτροπο αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς, ὅλα τά ἀντικείμενα, ὅσα τουλάχιστον κατάφερε νά διασώσει, τῆς ἐκκλησίας, ἔμαθα ὅτι μέ μεγάλο κίνδυνο διέσωσε κρυφά μερικά ἀπὸ αὐτά πού ὑπῆρχαν, ἀπὸ φόβο πρὸς τόν Μπέη τά ὁποῖα καί μου ἔδειξε καί μου ἔδωσε ἕνα σημείωμα^δ γι' αὐτά, τό ὁποῖο ἔγραψε μέ τά χέρια του καί ὑπέγραψε γιά νά γίνει δυνατό νά ἐπιστραφοῦν σ' αὐτόν πού θά ἀνήκουν καί θά σᾶς τό ἀποστείλω μέ ἄλλο γράμμα μου^ε.

Ἀναφορικά μέ τοὺς καθολικούς τῆς Μῆλου, δέν ἔχουν μείνει παρά μόνο δύο, ὁ ἕνας ἀπὸ τῆ Γαλλία καί ὁ ἄλλος ἀπὸ τό Μπέργκαμο, παντρεμένοι καί οἱ δύο στήν πόλη αὐτή μέ ἑλληνίδες τοῦ τόπου καί ἔχουν ὁ καθένας δύο ἀγόρια μικρά, τά ὁποῖα δέν γνωρίζω ποιό δόγμα ἀκολουθοῦν· μπόρεσα νά τοὺς συμπαρασταθῶ μέ παροχή πνευματικῆς τροφῆς, λίγο πρὶν ἀναχωρήσουν καί ὑποσχέθηκαν πὼς θά ζαναγυρῶσιν. Ἐξομολόγησα καί ἔδωσα τήν κοινωνία σέ τρεῖς ξένους, οἱ ὁποῖοι ἐτοιμάζονταν νά ἀναχωρήσουν καί σέ κάποιον ἄλλο πού διαμένει τώρα ἐκεῖ.

Κατά τήν επιστροφή μου πέρασα από τήν Κίμωλο, νησί πού απέχει ἕνα μίλλι από τή Μήλο, ὅπου συμπαραστάθηκα σ' ἕναν νεαρό βενετό πού ἤξερα πώς εἶχε παντρευτεῖ μέ μιάν ἑλληνίδα στό ἐκεῖ Κάστρο· τοῦ ἔδωσα συμβουλές καί ἐλπίζω νά μείνει πιστός στήν Ἁγία Μητέρα Ρωμαϊκή Ἐκκλησία καί νά μὴν ἀποστατήσῃ, καί τοῦ ὑποσχέθηκα ὅτι θά μεταλαμβάνει ἀπό ἐμένα τά ἀχραντα μυστήρια, στά τακτά χρονικά διαστήματα πού ἔχει καθορίσει ἡ Ἐκκλησία ἢ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ.

Ἦλθε ἐδῶ ὁ Ἁγῶς τοῦ Καπετάν Πασσᾶ ἀξιῶνοντας ἀπό ἐμένα χρήματα καί ἄν μερικοί φίλοι καί συγγενεῖς δέν μοῦ συμπαραστέκονταν ἤδη ἀπό αὐτή τή φορά θά ξόδενα τό εἰσόδημα ὄλου τοῦ χρόνου, γι' αὐτό καί δοξάζω τόν Κύριο. Δέν μπορῶ ἐξοχότατοι νά σᾶς ἀφηγηθῶ τή δυστυχία καί τήν καταστροφή πού παθαίνουμε ἀπ' αὐτούς. Δέν ἐπαρκοῦν τά εἰσόδηματά γιά νά τούς πληρώνουμε, ξέχωρα οἱ ἄλλες καταπιέσεις καί οἱ συκοφαντίες πού ἐξυφαίνονται. Ευχαριστῶ πολύ τήν Ἁγία Προπαγάνδα γιά τήν αὔξηση τῆς ἐπιχορήγησης, ἐλπίζοντας πώς θά βοηθηθοῦμε ἀκόμη περισσότερο, γιατί καί αὐτά δέν εἶναι ἀρκετά γιά τίς ἀνάγκες μας· καί ἄν ὄχι καί στοὺς δύο, τουλάχιστον σ' ἐμένα (νά προσφέρει) κάτι παραπάνω, γιατί ἔχω καί τόν δόν Δομένικο⁶ πού μοῦ ἔστειλε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα πού θά τόν ἀγαπῶ, φτάνει βέβαια νά βρίσκεται πλησίον μου στήν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ καί τῆς μητέρας Ἐκκλησίας· ὅμως ἀντιλαμβάνονται πώς ἐπιβαρύνομαι ἀπ' αὐτόν, γιατί ἔχοντας ὑπηρετήσῃ μόνος ἐδῶ μέ πλῆθος δυσχειριῶν καί κινδύνους ἐξαιτίας τῆς ἀπουσίας του δέκα μῆνες καί ἐνῶ ἔλαβε ἀπό τή Ρώμη ὅλη τήν ἐπιχορήγηση τοῦ περασμένου χρόνου μοῦ ἔδωσε μόνο τή μισή, μάλιστα ἐπιβαρυνμένη μέ 3 σκουδα γιά ἀσφάλεια καί συναλλαγές πού δέν ἔκανε καί ζητώντας του τήν ἐπιχορήγηση αὐτῶν τῶν δέκα μηνῶν πρὸς 8 1/1 πού ὑπηρετήσα μόνος δέν θέλει νά μοῦ δώσει τίποτε· ἀκόμη ἀνεχώρησε ἀπό ἐδῶ χωρίς τήν ἄδειά μου, παίρνοντας μάλιστα καί τά ἐφόδια τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας. Ἐπαναφέρω λοιπόν τό θέμα στοὺς ὀρισμούς καί τήν κρίση τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, γιά νά μὴν ἀσχολοῦμαι καί μέ αὐτό, ἐπιθυμώντας περισσότερο νά ἐργάζομαι στήν ὑπηρεσία τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας. Ἐπίσης προσφέρομαι νά ὑπηρετῶ καί τήν Ἐκκλησία τῆς Μήλου ἀκόμη καί ἄν ἡ κατάστασή της εἶναι πολύ ἐπικίνδυνη καί φτωχή.

Δέν ἔχω νά ἀναφέρω τίποτε ἄλλο γιά τήν ἀναξιοτήτά μου παρά μόνο ὅτι κοπιάζω καί ὑπηρετῶ τήν Ἁγία Ἐκκλησία καί αὐτή θά κάνει ὅ,τι νομίζει καλύτερο. Ἐχω ὅμως τήν ἐλπίδα ὅτι θά μπορέσω νά ἐξυπηρετήσω ἐκεῖνη τήν ἐκκλησία καί νά τήν διατηρήσω ἰδιαίτερα

γιατί, επειδή είμαι από τή Χίο, πόλη υποκείμενη στο Σουλτάνο, δέν θά βρω εμπόδια καί δέν θά διωχθῶ καί ἀκόμη μπορῶ νά τήν φροντίζω γιατί βρίσκεται κοντά, ὄχι περισσότερο ἀπό 18 μίλλια ἀπόσταση, καί ἄν δέν μπορῶ νά μένω ἐκεῖ θά κάνω τήν ἔδρα ἐδῶ ὅπου ὑπάρχουν περισσότεροι πιστοί.

Τελειώνοντας υποκλίνομαι στίς ἐξοχότητές σας γιά τίς ὁποῖες παρακαλῶ τόν Θεό νά τίς ἐξυψῶνει καί φιλῶ τίς ἱερές πορφύρες σας.

Σίφνος 10 Μαΐου 1629

Τῶν σεβασμιότητων σας

ταπεινός δοῦλος

Ciacomo la Rocca

ἀποστολικός βικάριος Θερμίων καί Σίφνου

(SOCG. 114, φ.φ. 260^R-261^V)

Ἐπόμημα

- (α) Στο προηγούμενο ἔγγραφο 2 ἀναφέρεται «ὅταν ὁμως ἐπέστρεψε ὁ Μπέης μας...» καί στόν παρόν «ἔδωσε ἐντολή κατὰ τήν ἀναχώρησή του», ἔννοιες πού δίνουν τήν ἐντύπωση μῆ μόνιμης παραμονῆς στό νησί τοῦ μπέη-Διοικητή.
- (β) Ὁρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Μήλου αὐτό τό χρόνο (1629) ἦταν ὁ Μελέτιος Ἀρμένης γιά τόν ὁποῖο βλ. καί τά ἐπόμενα ἔγγραφα 4 καί 5 καί στοῦ Σίμου Μ. Συμεωνίδη, «Δύο Μηλιοί Ἀρχιεπίσκοποι Μήλου», στήν ἐφημερ. «Μήλος» Φεβρ. 1984 (Φ. 83) ὅπου ἡ ἀρχιερατεία του φέρεται ἕνα χρόνο νωρίτερα ἀπό τό χρόνο πού προσδιόριζε ὁ ἐπισκοπικός κατάλογος Μήλου τοῦ Βασιλ. Ἀτέση, «Ἀρχιερεῖς Μήλου καί Κιμώλου», στά «Κιμωλιακά», τόμ. Γ' (1972) καί τοῦ Ἀνδρ. Λεντάκη, «Οἱ ἱερεῖς καί Ἀγιογράφοι Ἐμμανουήλ καί Ἀντώνιος Σκορδίλης» στά «Κιμωλιακά» τόμ. Ζ. (1977).
- (γ) Γιά τόν Μιχαήλ Κωττάκη βλ. καί προηγούμενο ἔγγραφο 2 καί, γιά τό ἴδιο ὄνομα (χωρίς νά γνωρίζω ἄν εἶναι τό ἴδιο πρόσωπο) στοῦ Ἀνδρέα Λεντάκη, «Τό Ἀρχοντολόγι τῆς Μήλου καί τά οἰκόσημά του», στά «Μηλιακά», τόμ. Α' (1983) σελ. 372.
- (δ) Στο ἴδιο φάκελλο, στόν ὁποῖο ὑπάρχει ἡ δημοσιευομένη ἐδῶ ἐπιστολή (SOCG. 114, φ. 268^R) ὑπάρχει ἰδιόγραμμα σημείωμα τοῦ Giacomo la Rocca μέ τά διασωθέντα ἀπό τόν πρόξενο Πιπέρη πράγματα:

«Τά πράγματα πού διεσώθησαν ἀπό τόν εὐγενέστατο ἐκεῖνον ἄνθρωπο, σύμφωνα μέ τό σημειώμά του, εἶναι τά ἐπόμενα:

Ἐνα πετραχήλι μέ τή ζώνη του, λευκό καί χρυσοκεντημένο, καινούργιο

Ἐνα φελόνι, ἐπίσης χρυσοκεντημένο, λευκό, μεταχειρισμένο καί ἕνα ὠμοφόριο ἢ *caruccio*, ὅπως αὐτός τό γράφει καί ἕνα πιβιάλε λευκό, ἀσημοκεντημένο καί τίποτε ἄλλο.

Giacomo la Rocca, ἀποστολικός βικάριος

Μέ τρόπο κατάλληλο πρέπει νά τά πάρουμε από τά χέρια τοῦ ἀνωτέρω καί ἀθόρυβα γιά νά μὴν ἐκτεθεῖ, ὅπως τοῦ ὑποσχέθηκα καί ἄν με διατάξει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα θά πάω νά τά φέρω ἐδῶ καί στή συνέχεια θά τά παραδώσω σέ ὁποιον λάβει σχετική διαταγή γιά νά μὴ μάθει τίποτε ὁ εἰρημένος.

Giacomo la Rocca, ἀποστολικός βικάριος

- (ε) Ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου, ἀποστολικός βικάριος Σίφνου Giacomo la Rocca καί ὁ Δομένικος Δελλαγραμμάτικας, ἱερεῖς τῆς Ἁνδρου καί οἱ δύο, μετατέθηκαν στή Σίφνο στά 1625 γιά νά ἀναπληρώσουν τό κενό πού ὑπῆρχε ἐκεῖ ἀπό τήν ἀπουσία τοῦ λατίνου ἐπισκόπου Carletti γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν καθολικῶν τοῦ νησιοῦ. Ἡ καταγωγή τοῦ Rocca, ὅπως σημειώνει στό ἐγγράφο, ἦταν ἀπό τή Χίο. Πρόκειται γιά τόν μετὰ ἐπίσκοπο Σίφνου-Κέας-Θερμίων (1635-1643) τοῦ λατινικοῦ δόγματος.

4

Σεβασμιώτατοι

Μεταφερθεῖς ἐδῶ ἐκ Ναξίας ἀπό εἰκοσαήμερου καί σιδηροδέσμιος ἀπό τόν Ἁγᾶ τοῦ Καπετάν Πασσᾶ χωρίς καμμιάν αἰτία, εἶμαι πολύ στενοχωρημένος καί ταλαιπωρημένος, ἀφοῦ πλήρωσα τελικά καί διακόσια πενήντα σκοῦδα, ὅπως συνηθίζουν, μαζί μέ ἄλλους διακεκριμένους Ἕλληνες καί Λατίνους τῆς Νάξου γιά νά ἀπελευθερωθῶ μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ γιά τά κρίματά μου.

Συναντήθηκα μέ τόν δον Giacomo della Rocca, ἀποστολικό βικάριο Θερμίων καί Σίφνου, διαμένοντα ἐδῶ μέ μεγάλη προκοπή, ἐξαίρετο τρόπο διαβίωσης καί ἀπόδοση ἐποικοδομητική πρὸς ὄλους καί τοῦ ἐνός καί τοῦ ἄλλου δόγματος ὅπως ἄριστα διεκρίβωσα ἀπό προσεκτική ἐρευνα. Εἶχε πρόσωπα ἐπιστρέψει ἀπό τή Μῆλο καί πληροφορήθηκα ἀπό αὐτόν τό κακό πού ἔγινε στήν ἐκεῖ Λατινική Ἐκκλησία μετὰ τόν ἐπισυμβάντα θάνατο τοῦ προῖσταμένου της μέ τή λαφυραγώγησι τῶν πραγμάτων τοῦ θανόντος καί τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς Ἐπισκοπῆς ἀπό τόν Βεῖ τοῦ νησιοῦ, γεγονότα πού μοῦ προξένησαν βαθύτατη λύπη.

Παρακινημένος ἀπό συμπόνοια καί ἄκρα συμπάθεια πρὸς τήν εἰρημένη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀπό χρόνια βρίσκεται σέ κίνδυνο νά ἀπογυμνωθεῖ κι ἰ νά ἐξαφανιστεῖ μέ τίς ραδιουργίες ἐνός Ἑλληνα ἐπίσκοπου ὀνομαζομένου Μελέτιου Ἀρμένη, ἀμόρφωτου, σχισματικοῦ, αἵρετικοῦ καί κακοήθους, ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκει νά κατακυριεύσει τά ἐλάχιστα ἐκεῖνα εἰσοδήματα πού ἔχει ἡ Λατινική Ἐπισκοπή,

πληροφορώ τις σεβασμιότητές σας, σύμφωνα με την υποχρέωση που γνωρίζω πώς έχω ως τέκνο υπάκουο της Ἁγίας Ἀποστολικῆς Ρωμαϊκῆς Ἐδρας, ὅτι ὀφείλουν νά προνοήσουν, ὅπως παλαιότερα, γιά τήν εἰρημένη φτωχή Ἐκκλησία τῆς Μήλου καί κατά τήν ταπεινή μου γνώμη ὑποδεικνύω εὐσεβεστάτως πως ἕνας πιο ἀποτελεσματικός τρόπος κατά τῶν ὁμοίων ζημιῶν πού γίνονται στήν ἀνωτέρω Ἐκκλησία καί που ἐγκυμονοῦνται γιά τίς ἄλλες (εἴθε ὁ Θεός νά μέ βγάλει ψεύτη), εἶναι νά μήν ἀναδεικνύονται στήν Ἀνατολή ἐπίσκοποι ἀπό ἄλλα Ἔθνη καί Πονεντίνοι, ἀλλά νά εἶναι ὅλοι ἀπό τά μέρη τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι καί τήν ἐλληνική γλώσσα γνωρίζουν καί τίς συνθήκες καί τόν τρόπο ζωῆς αὐτῶν τῶν περιοχῶν κατέχουν· γιατί ὅλοι ἐκεῖνοι πού δέν εἶναι ὑπήκοοι τοῦ Βασιλέα (Σουλτάνου), θεωροῦνται ἀπειθεῖς καί κατάσκοποι καί ὡς ἐκ τούτου προέρχεται μεγάλο κακό, μιά καί δέν εἶναι σέ θέση ἐλεύθερα καί χωρίς ὑποψίες καί ἀγωνίες νά ἐπιτελέσουν τό χριστιανικό τους ἔργο, μὴ ἔχοντας ἀκόμη οὔτε συγγενεῖς οὔτε συμπολίτες πιστούς, πιστεύω, τελειώνοντας, ὅτι εἶναι καλύτερα καί ἀπαραίτητο νά ἀναδεικνύετε ἐπισκόπους ἀπό αὐτά τά μέρη.

Ἐπανερχόμενος λοιπόν στό προηγούμενο θέμα, συνιστῶ στίς σεβασμιότητές σας νά συμπαρασταθοῦν στήν Ἐκκλησία τῆς Μήλου γι' αὐτό καί σᾶς προτείνω ταπεινά τόν προειρημένο ἀποστολικό βικάριο, ὁ ὁποῖος ἔχω τήν πεποίθηση ὅτι εἶναι ὁ πιό κατάλληλος καί διαθέσιμος γιά τήν Ἐκκλησία Μήλου, δυνάμενος παράλληλα νά διευθύνει καί ἐκείνην τῆς Σίφνου, λόγω γειτνιασεως καί λόγω μικροῦ ἀριθμοῦ πιστῶν λατινικοῦ δόγματος καί ὁ ὁποῖος μέ τήν ὑποδειγματική ζωή του, τή μόρφωση καί τήν ἐμπειρία πού ἔχει στά νησιά καί τήν ἀγάπη πού ἔχουν ὅλοι γι' αὐτόν, θά προσφέρει σημαντικό ἔργο καί εἶναι ἀκόμη σέ θέση ὅλη τήν ἀπωλεσθεῖσα περιουσία νά τήν πάρει πίσω καί νά τήν διαφυλάξει καί εἶναι ἄξιος νά εὐεργετηθεῖ καί ἀνταμειφθεῖ ἀπό τήν Ἁγία Ἐκκλησία, γι' αὐτό καί τόν συνιστῶ ιδιαίτερα στίς σεβασμιότητές σας, τῶν ὁποίων, τέλος, φιλῶ τίς ἱερές πορφῶρες μέ τήν ὀφειλομένη ταπεινή εὐλάβεια, δεόμενος τήν ἀπό Θεοῦ ἐξύψωση καί εὐημερία τους· δέν παραλείπω νά σᾶς ἐμπιστευθῶ τή θλίψη καί τή στενοχώρια μου ἐπί δέκα συνολικά χρόνια γιά τήν ἀπερίγραπτη φτώχεια τῆς ἐκκλησίας μου, γιατί γνωρίζω πώς εἴσαστε ἄριστα πληροφορημένοι καί πώς τελικά θά συγκινηθεῖτε καί θά ἐνεργοποιήσετε τίς ὑποσχέσεις πού δώσατε ἀπό πολύ καιρό γιά βοήθεια ἐκείνων πού σέ αὐτά τά μέρη πάσχουν γιά τήν Ἁγία Πίστη.

Ἐκφράζω ἀπό ψυχῆς τὴν ἐπιθυμία νά σᾶς ὑπηρετῶ.

Σίφνος 20 Μαΐου 1629

Τῶν σεβασμιότητων σας
ταπεινός δοῦλος
Ἱερεμίας Βαρβαρήγος
Ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας

(SOCG. 114, φ. 176^{Rn}).

Ἐπόμνημα

Ἀπόσπασμα τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου ἔχω δημοσιεύσει στήν ἐφημερίδα «Μῆλος», Φεβρ. 1984, στό ἄρθρο μου «Δύο Μηλιοί Ἀρχιεπίσκοποι Μήλου». Ἐδῶ καταχωρίζεται ὁλόκληρο τό κείμενό του.

Ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου, ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας Ἱερεμίας Βαρβαρήγος, ἐκ Σαντορίνης, ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης, ἀπό τό ὁποῖο ἀπεφοίτησε στά 1617 μέ τόν τίτλο τοῦ «διδάκτορα». Παράλληλα μέ τίς σπουδές του δίδαξε στό Κολλέγιο ἐπί δύο χρόνια τήν ἑλληνική Γραμματική. Στή συνέχεια ἐπῆγε στήν Κ/Πολη ὅπου δίδασκε ἑλληνική φιλολογία καί Λογική. Κατά Φεβρουάριο 1622 ἐκλέχθηκε ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας. Στή δεκαετία τῆς ἀρχιεπισκοπίας του (1622-1633) ἀνέπτυξε φιλολατινική δραστηριότητα (ὅπως ἄλλωστε φαίνεται καί στό δημοσιευόμενο ἐδῶ ἔγγραφο καθώς καί στό ἐπόμενο) γι' αὐτό τελικά καί καθαίρεθηκε. Μετά τήν καθαίρεσή του γύρισε στήν Ἰταλία καί ἐργάστηκε ὑπέρ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Εὐρισκόμενος μέ εἰδική ἀποστολή στήν Πολωνία, δολοφονήθηκε ἀπό τούς δύο συνοδοῦς του μοναχούς κατά Φεβρουάριο ἢ ἀρχές Μαρτίου 1634. [Βλ. πολλά στοῦ Ζαχ. Τσιρπανλῆ, «Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του 1576-1700», Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 427-430].

Στό δημοσιευόμενο ἔγγραφο ὁ Παροναξίας περιγράφει τήν προσωπικότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μήλου Μελετίου Ἀρμένη (βλ. καί ἔγγραφο 5) καί ἀναφέρεται στίς προθέσεις τοῦ τελευταίου νά ἰδιοποιηθεῖ τήν περιουσία τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς τοῦ νησιοῦ. Ὁ Ἱερεμίας προτείνει γιά διαχειριστή τῆς περιουσίας αὐτῆς τόν βικάριο Σίφνου Giacomo Ia Kuzsa ἐκφράζοντας προφανῶς τήν ἐπιθυμία τοῦ τελευταίου ὅπως προκύπτει καί ἀπό τό ἔγγραφο 3.

5

Ἐκλαμπρότατε Κύριε

Μολονότι εἶμαι βέβαιος ὅτι ἄλλοι, πρὶν ἀπό ἐμένα, σᾶς ἔχουν γράψει τά ὅσα λυπηρά μοῦ συνέβησαν, δέν εἶναι δυνατόν νά μή σᾶς

γράφω ἐν συντομία καί νά σᾶς πληροφορήσω τά διατρέξαντα σ' ἐμένα τόν δυστυχῆ καί κακότυχο ἱερωμένο, ἴσως γιά τά ἁμαρτήματά μου, καί νά ἐνημερώσω τήν ἐλαμπρότητά σας στή Ρώμη λόγῳ τῆς ἄκρας ἐπιείκειας καί συμπάθειάς σας στό πρόσωπό μου, ὡς μοναδικοῦ Πατέρα καί προστάτη μου: μάθετε λοιπόν ὅτι ὁ Ἅγιος Μπέης τῆς Νάξου μέ συγκατάθεση καί τοῦ δικαστῆ Καδῆ Ἀντωνίου Θεολογίτη πρό τριῶν ἤδη χρόνων ἔκαμαν μαζούλι κατά παράκληση μερικῶν εὐγενῶν πού εἶχαν ἐπιβαρυνθεῖ ὑπέρμετρα καί συλληφθεῖ ὡς τζερεμέδες γιά τέσσερις περίπου χιλιάδες ρεάλια. Πρόσφατα ἡ σύζυγος χήρα τοῦ ἀνωτέρω Θεολογίτη ἐμφανίστηκε ἐνώπιον τοῦ Ἁγῶ τοῦ καπετάν πασᾶ, ὀνόματι Μουσταφᾶ, καί κατήγγειλε χωρίς πραγματικούς λόγους καί ψευδεῖς καταμηνύσεις τούς εὐγενεῖς αὐτούς κατηγορώντας ὀνομαστικά ὄλους, ὅτι ὑπῆρξαν οἱ αἴτιοι τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου της. Ὁ Ἅγιος χωρίς καμμιά ἐξέταση τῶν καταγγελιῶν, θέλησε νά τούς συλλάβει, ὅμως αὐτοί ἔφυγαν καί κρύφτηκαν καί μαζί τους καί ἐγώ, γιὰτι κανένας ἀπό τούς προκρίτους δέν ἐμφανίστηκε ἐνώπιόν του προκειμένου νά ἀποφύγουν τήν πρώτη ὀργή του. Ἔτσι ὁ Ἅγιος ἀνεχώρησε ἀπό ἐδῶ καί κατευθύνθηκε στό γειτονικό νησί τῆς Μυκόνου, ὅπου παρέμεινε ἕξι ἡμέρες καί μετὰ τόν κυρίεψε ὁ δαίμονας καί μέ τέσσερις φρεγάτες ἀρματωμένες καί ὀδόντα λεβέντες, ἔφτασε μεσάνυχτα στό λιμάνι, ἀποβίβασε τούς ἄνδρες του καί ἔστησαν ἐνέδρα ἔξω ἀπό τήν πόλη καί συνέλαβαν ἐμένα καί ἄλλους τέσσερις, μᾶς ἔδεσαν στά σίδερα καί μᾶς μετέφεραν στό λιμάνι τῆς Σίφνου, ὅπου μᾶς πούλησαν γιά χίλια ρεάλια, ὄχι γιά κανέναν ἄλλο λόγο, ἀλλά γιὰτι εἶχαμε κρυφτεῖ καί δέν ἐπήγαμε νά τόν προῦπαντήσουμε. Ἔτσι ὑποχρεώθηκα σέ νέο καί ἀνέλπιστο δανεισμό. Δοξάζοντας τό Θεό ἐλπίζω πῶς ἴσως ἡ ἐξοχότητά σας φροντίσει γιά τήν ἐνίσχυσή μου προκειμένου νά ξεπληρώσω αὐτά τά χρήματα πού μέ δάνεισαν χωρίς νά εἶχα πρόθεση δανεισμοῦ, πᾶγμα πού θά κάνετε γιά ἀγάπη Θεοῦ καί πρὸς δόξαν του.

Ἐπί πλέον ἔφτασε ἐδῶ ἕνας ντόπιος ἱερομόναχος μέ τόν γιό τοῦ Θεολογίτη καί ὅπως πληροφορήθηκα συζητᾶ τό ὄνομά μου στούς κύκλους τοῦ Πατριαρχείου καί ἀλλοῦ, πῶς ἐγώ εἶχα συμφωνήσει γιά τό θάνατό του κι αὐτό γιὰτι δέν μίλησα γι' αὐτόν μέ καλά λόγια στόν Μπέη καί διαμαρτυρήθηκε πῶς δέν ἐπῆρα τό μέρος του ἄληθινά δέν εἶχα ὑποχρέωση νά πῶ καλά λόγια γι' αὐτόν, μιά καί ἀπό τόν πρῶτο χρόνο πού ἔγινα Ἀρχιεπίσκοπος μέχρι τώρα ὑπῆρξε πολύ ἐναντίος καί ὁ κυριότερος ἐχθρός μου χωρίς νά φοβᾶται τό Θεό καί νά ντρέπεται

τούς ανθρώπους. Γι' αυτό σās θερμοπαρακαλῶ μέ κάποιον δικόν σας να τον βρείτε στό Γαλατᾶ, ὀνομαζόμενον Μακάριον καλόγερο γιά νά τοῦ συστήσει νά μή διασῦρει τό ὄνομά μου γιά πράγματα πού ἀγνοῶ.

Ἐχῶ ἀκόμη διαπιστώσει ὅτι ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Μήλου, σχισματικός καί ἐχθρός τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐπιδιώκει καί σκοπεύει νά μεταβεῖ στήν Κ/Πολη γιά νά φροντίσει νά πάρει αὐτός τήν ἀρχιεπισκοπή μου μέσω κάποιου ἰσχυροῦ προσώπου πού διαθέτει τή δύναμη στό παλάτι τοῦ Μεγάλου Κυρίου· ἀρκετές μάλιστα φορές μοῦ ἔχει προτείνει ὁ ἴδιος νά δώσω ὑπέρ αὐτοῦ τήν παραίτησή μου ἔναντι ἰκανῆς ποσότητος χρημάτων καί μέ παράλληλη ἀνάληψη ἀπό αὐτόν τῶν χρεῶν μου, ἐγώ ὅμως οὐδέποτε δέχτηκα τίς προτάσεις του. Δίνω στήν ἐξοχότητά σας αὐτή τήν πληροφορία, γιατί, ὁ ἐπίσκοπος αὐτός, πού ἔχει γίνει γνωστός στά νησιά μας, ὡς ὁ πιό διπρόσωπος, εἶναι ἄξιος νά σās κάνει νά πιστέψετε ὅτι μαζί μου, τοῦ ταπεινοῦ δούλου σας, δέν ἔχει διαφορές καί θά σās ἀφήσει νά μείνετε μέ αὐτή τήν ἐντύπωση καί πέρυσι πού σās εἶχε ἐπισκεφθεῖ, σās μετέφερε τήν πληροφορία ὅτι ἐγώ τοῦ εἶχα ὑποσχεθεῖ νά παραιτηθῶ ἀπό τή θέση μου, πρᾶγμα πού εἶναι ἡ ἐπιθυμία του, στήν ὁποία ἐγώ δέν συγκατατίθεμαι καί θά παραμείνω (σ' αὐτήν) καί θά φροντίσω νά μή μέ βλάψει στό ἐλάχιστο, ὅπως πιστεύω πῶς θά κάνει τώρα μέ τά λόγια του. Ἄλλωστε δέν ὑπάρχει νόμος μας πού νά τοῦ ἐπιτρέψει νά μετατεθεῖ σ' αὐτήν τήν περιφέρεια (τῆς Παροναξίας δηλαδή) γιατί ἤδη ἔχει καταλάβει δύο ἄλλες ἔδρες, τῆς Μήλου καί τῆς Σαντορίνης καί τρίτη δέν ἐπιτρέπει ἡ Ἐκκλησία νά παραχωρηθεῖ στό ἴδιο πρόσωπο.

Ὅλες τίς ἐλπίδες μου ἐκλαμπρότατε Κύριέ μου τίς ἔχω ἐναποθέσει σ' ἐσᾶς, γι' αὐτό σās γράφω μέ τόσο μεγάλο θάρρος καί οἰκειότητα, πρᾶγμα γιά τό ὁποῖο ζητῶ νά μέ συγχωρέσετε καί νά μήν μέ παρεξηγήσετε, γιατί ἄν συμβεῖ τό ἀντίθετο, δηλώνω πῶς θά παρατήσω αὐτή τή Μητρόπολη στό ἔλεος τοῦ κακοῦ, ἄν καί ἡ Ἁγία Προπαγάνδα συνεχῶς μοῦ γράφει νά ἐπιμένω καί νά ἀνέχομαι καί νά ὑποφέρω μέ ὑπομονή ὅλα τά ἐμπόδια κρατώντας τήν ὑπόσχεσή μου μέχρι τέλους, μέχρις ὀλοκληρώσεως τοῦ σκοποῦ.

Ὁ Κύριος γνωρίζει πῶς μέ τή μεγαλωσύνη καί τή βοήθειά του κατορθῶν νά ξεπερνῶ τόσα ζητήματα καί ταλαιπωρίες πού μοῦ συμβαίνουν καί μέ οικονομικές ὑποχρεώσεις τεράστιες· ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἐλπίζω σ' ἐκεῖνη τήν Ἁγιότατη Προπαγάνδα πῶς τελικά θά μέ θυμηθεῖ καί θά μου στείλει κάποια βοήθεια ὡς ἀντάλλαγμα γιά νά συνέλθω καί νά ἀνακουφιστῶ ἀπό τά δεινά μου. Τελειώνοντας,

παρακαλῶ τὴ Μεγαλωσύνη Του νά διατηρεῖ τὴν ἐκλαμπρότητά σας με
υγεία, εὐτυχία καὶ ἀκμάζουσα καὶ νά σᾶς παρέχει ἀκόμη μεγαλύτερη
δύναμη γιὰ δική μας ἱκανοποίηση.

Μέ διάπυρες εὐχές, φιλῶ τό χέρι σας.

Ἐκ Νάξου, 20 Μαΐου 1629

Τῆς ἐξοχότητάς σας
Δοῦλος ταπεινός
Ἱερεμίας Βαρβαρήγος
Ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας

Στείλτε στήν Γαλλία
τὴν (ἐσωκλειομένη) ἐπιστολή
γιὰ τόν Λεονάρδο.
(SOCG. 114, φ. 179^R-180^R)

Υπόμνημα

Τό ἔγγραφο ἀποστέλλεται στόν πρεσβευτὴ τῆς Γαλλίας στήν Κ/Πολη καὶ ἔχει συνταχθεῖ ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Παροναξίας Ἱερεμία, συντάκτη καὶ τοῦ προηγούμενου ἐγγράφου. Σ' αὐτό φανερώνονται ἔντονα, ὄχι μόνο τα φιλοκαθολικά του αἰσθήματα καὶ οἱ στενές σχέσεις του μέ τούς κύκλους τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἄλλα ὑψηλά ἱστάμενα πρόσωπα τοῦ καθολικισμοῦ, ἀλλά καὶ ὁ ἰδιαίτερος ρόλος του στήν ἐφαρμογή τοῦ προσηλυτιστικοῦ ἔργου τῆς Ρώμης στήν περιοχή τῆς Παροναξίας καὶ τῶν Κυκλάδων γενικότερα. Γι' αὐτό καὶ σημειώνει πῶς ἡ Ἁγία Προπαγάνδα τοῦ γράφει συνεχῶς, καὶ τόν ἐμψυχώνει στίς δυσχέρειες πού ἀντιμετώπιζε ὑπενθυμίζοντάς του ὅτι εἶχε δώσει σχετική ὑπόσχεση πού ἔπρεπε νά τηρήσει «μέχρις ὀλοκληρώσεως τοῦ σκοποῦ». Πρόκειται φυσικά γιὰ καθαρή περίπτωση προδοσίας ὀρθοδόξου Ἑλληνα κληρικοῦ, πού κατάφερε μάλιστα νά ἀνέλθει στό ὕπατο ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου παριστάνοντας τόν ὀρθόδοξο, ἐνῶ παράλληλα ὑπέσκαπε ἐπὶ μιά δεκαετία (1623-1633 ὅσο διήρκεσε ἡ παραμονή του στήν Παροναξία) τὰ θεμέλια τῆς ὀρθοδοξίας σέ ὅλες τίς Κυκλάδες, τίς ὁποῖες συστηματικά ἐπισκέπτονταν γιὰ λόγους προσηλυτιστικούς [Βλ. σχετικά στοῦ Ζαχ. Τσιρπανλῆ, «Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης, καὶ οἱ μαθητές του, 1576-1700», Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 427-430].

Στό ἔγγραφο ὁ Ἱερεμίας ἐκφράζει τούς φόβους του γιὰ τίς βλέψεις τοῦ Μήλου Μελετίου ἐπὶ τῆς ἔδρας τῆς Παροναξίας καὶ μᾶς παρέχει τὴν πολύτιμη πληροφορία ὅτι ὁ Μελετίος αὐτός εἶχε προηγούμενως διατελέσει καὶ ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης [1616-1623 βλ. Β. Ἀτέση, «Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι»].

Θεωρῶ πῶς ἴσως νά μὴν εἶναι ἄστοχη ἡ ὑποθετικὴ σκέψη ὅτι οἱ ἱστορικές πληροφορίες περὶ τοῦ Μήλου Μελετίου Ἁρμένη, πού τόν παρουσιάζουν ὡς ἄνθρωπο μέ θλιβερὴ προσωπικότητα, ραδιοῦργο, κακότροπο καὶ ἀνυπόληπτο, νά μὴν εἶναι ἀληθινές ἐξολοκλήρου, ἀλλά νά τοῦ προσάπτονται γιὰτὶ ὑπῆρξε πολέμιος τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀρθοδοξίας μέχρι φανατισμοῦ. Μία ἔρευνα τῶν

ιστορικῶν τῆς Μήλου πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἴσως ἀπέδιδε στοιχεῖα κατάλληλα νὰ ἀνατρέψουν τὶς ἐναντίον του κατηγορίες καὶ τὴν τοποθέτηση τῆς προσωπικότητάς του ἐπὶ ἄλλου βάρθρου.

6

Σεβασμιώτατοι

Τρέχουν τρία τώρα χρόνια πού βρίσκομαι ἐδῶ στή Μήλο μέ μεγάλο κίνδυνο τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς μου, γιατί κάθε φορά πού καταπλέει ἡ τούρκικη ἀρμάδα δέν παραλείπουν οἱ Τούρκοι νά μέ ἀναζητοῦν καί ἀναγκάζομαι νά καταφεύγω στίς ἐξοχές, μέσα σέ σπήλαια μέ ἀπερίγραπτες ταλαιπωρίες. Ὅλα αὐτά τὰ ἀνταπεξέρχομαι μέ ὑπομονή γιατί ἐπιθυμία τῶν σεβασμιότητων σας εἶναι νά βρίσκομαι ἐδῶ στή Μήλο, ὅπως μέ διατάξατε καί ἐπειδὴ δέν μπορῶ νά παρακούσω τὶς Διαταγές τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας δέν ἔχω φύγει ἀπ' ἐδῶ ὕστερα ἀπὸ συμβουλές τοῦ καπετάν γενεράλε καί ἄλλων ἀξιωματικῶν τῆς βενετικῆς ἀρμάδας. Ἐκεῖνο ὅμως πού θά μέ ἀναγκάσει νά φύγω, εἶναι οἱ ἀνάγκες στίς ὁποῖες βρίσκομαι ἀκόμη καί τῆς καθημερινῆς διατροφῆς.

Τὴν προσφορά μου στήν ἐκκλησία αὐτὴ θά ἀναπτύξω στίς σεβασμιότητές σας ὅταν ἔλθω στή Ρώμη γιά νά παραλάβω τό χρυσό ἰωβηλαῖο. Περιμένω κανένα πολεμικό πλοῖο γιά νά ταξιδέψω γιατί δέν ἔχω χρήματα νά κάνω τό ταξίδι μέ ἐμπορικά πλοῖα.

Προσκυνῶ ταπεινά καί κατασπάζομαι τὶς πορφύρες σας.

Μῆλος 20 Μαΐου 1650

Τῶν σεβασμιότητων σας

Δουλος ταπεινός

Ἀντώνιος Σέρρας, ἐπίσκοπος Μήλου

(SOCG. 187, φ. 306)

Ἐπόμνημα

Ἄντωνιος Σέρρα, ἀπὸ τῆ Χίο, ἔγινε ἐπίσκοπος στὰ 1642. [Βλ. Β. J. Slot, «Ἐκκλησῖαι», σελ. 123 καὶ 273, ὅπου κατάλογος τῶν λατίνων ἐπισκόπων Μήλου. Στὴ σελ. 72 ἐν τούτοις τῆς ἴδιας μελέτης ἀναφέρεται ὅτι διορίστηκε στὰ 1645.] Γιά τὴ χρονολογία ἀφιξῆς του στή Μήλο ἔχει ἀνακύψει ζήτημα, γιά τό ὁποῖο ἔχουν δημοσιευθεῖ σχετικῆς ἐπιστολές στήν ἐφημερίδα «Μῆλος» μηνός Ἰουνίου 1984. Ἐξακολουθῶ νά πιστεύω, μιά καί ὁ ἴδιος ὁ Σέρρα δηλώνει σέ μεγάλο ἀριθμό

ἐπιστολῶν του, πού ἀνεκάλυψε μεταγενέστερη ἔρευνά μου, τὴν ἐποχὴ ἀφίξεώς του στὴ Μῆλο, ὅτι αὐτὴ δὲν ἔγινε νωρίτερα ἀπὸ τὸ 1647 [ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ τὴ δημοσιευμένη ἐδῶ ἐπιστολὴ τῆς 20-5-1650, στὴν ὁποία σημειώνει: «*τρέχουν τρία τώρα χρόνια πού βρίσκομαι ἐδῶ στὴ Μῆλο*». Ἡ τὴν ἐπιστολὴ του τῆς 19 Αὐγούστου 1651 ἀπὸ τὴ Βενετία, στὴν ὁποία ἔγραφε: «*τρέχουν τέσσερα χρόνια ἀπὸ τότε πού ἐπῆγα στὴ Μῆλο*» (SOCG. 187, φ. φ. 317^R, 319^{RV}) καθὼς καὶ αὐτὴν πού δημοσιεύεται ἐδῶ ὡς ἔγγραφο Νο 7].

Ἐφτασε λοιπὸν στὴ Μῆλο μεταξὺ 1647-1648 ὅπου βρῆκε τὴν ἐπισκοπὴν σὲ πλήρη διάλυση καὶ μὲ ἀνάγκες τρομακτικές. Ἡ κτηματικὴ περιουσία της εἶχε λεηλατηθεῖ ἀπὸ τὰ κινητὰ πράγματα (ιερά σκεύη, βιβλία, ἐπιπλα) ἴσως νὰ βρῆκε μόνον τὰ ἐλάχιστα ἐκεῖνα πού μπόρεσε νὰ κρύψει ὁ βενετός πρόξενος τῶν ἔγγυφων Νο 2 καὶ Νο 3, ὁ δὲ καθεδρικός ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Λαμιανοῦ ἦταν στὴ δικαιοδοσία τῆς βενετικῆς δημοκρατίας [βλ. ἀρκετὰ στοῦ Σ. Συμεωνίδη, «Τὰ Οἰκονομικά», σελ. 83 κ. ἐπ.]. Καταπαύστηκε λοιπὸν ἀμέσως μὲ τὴ διοργάνωση τῆς ἐπισκοπῆς του, ἔργο σοβαρότατο πού ἀπαιτοῦσε καὶ σημαντικὲς οἰκονομικὲς δαπάνες. Γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση χρημάτων ἀποφάσισε νὰ μὴν πληρώνει τὴ φορολογία στοὺς Τούρκους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τὸν ἀναζητοῦν οἱ τελευταῖοι κάθε φορὰ γιὰ νὰ τὴν εἰσπράξουν μὲ τὴ βία. Σὲ ἀχρονολόγητη χαρὴς τόπο προέλευσης ἐπιστολῆς του, ὁ Βαρθολομαῖος Πόλλα (βικάριος στὴν ἀρχὴ Σίφου καὶ μετὰ ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας), ἔγραφε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό: «*Ἐξαιτίας τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος γιὰ πολλὰ χρόνια κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, δὲν ἐπλήρωνε φόρους στοὺς Τούρκους, ὅπως ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄλλοι, χαρακτηρίσθηκε δημόσια ἐπαναστάτης. Οἱ Τούρκοι ἀπειλοῦν ὅτι μὰν ἡμέρα θὰ τὰ πάρουν ὅλα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, γιατί οἱ τελευταῖοι, ἐλλείψει ἐπισκόπων, λεηλοῦν τὶς ἐκκλησίες καὶ διασύρουν τοὺς ἱερεῖς τους*». (SOCG. 272, 205^R). Ὁ Σέρρα, ὅταν ἔφταναν οἱ φοροεἰσπράκτορες στό νησί κρύβονταν ἐπὶ ἡμέρας σὲ σπήλαια, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος στό δημοσιευμένο ἐδῶ ἔγγραφο. [Βλ. καὶ τὸ ἐπόμενο]. Στὰ 1651 ὅμως, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὶς ἴδιες περιπέτειες, μόλις ἔμαθε πὼς κατέβαινε ἡ τούρκικη ἀρμάδα, ἔφυγε ἀπὸ τὴ Μῆλο στὰ μισὰ περίπου τοῦ χρόνου καὶ ἐπῆγε στὴ Βενετία μὲ πρόθεση νὰ ἐπισκεφθεῖ τοὺς προϊσταμένους του στὴ Ρώμη γιὰ νὰ διεκτραγωδήσει τὴν κατάστασι καὶ τὰ τεράστια προβλήματα του. Στὴ Βενετία, ὅπου ἀνευρίσκεται ἀπὸ 12/8 μέχρι 20/10/1651, ἦλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐκεῖ νούντιο καὶ ἀπέστειλε πολλὰς ἐπιστολὰς στὴ Ρώμη ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων, ζητώντας καὶ τὴν ἀδεια νὰ μεταβεῖ ἐπὶ τόπου [βλ. ἐνδεικτικὰ στοῦ SOCG. 187, ἐπιστολὲς του, δύο τῆς 12 Αὐγούστου (φ. φ. 318^{RV}, 320^R, 323^{RV}), δύο τῆς 19 Αὐγούστου (φ. φ. 317, 319^{RV}), τῆς 14 Ὀκτωβρίου (φ. 315) καὶ τῆς 20 Ὀκτωβρίου (φ. 316) μὲ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὰ ζητήματα πού τὸν ἀπασχολοῦσαν]. Τὸ Βατικανὸ δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ μεταβεῖ στὴ Ρώμη, ἀποφάσισε ὅμως νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ οἰκονομικὰ καὶ νὰ τὸν ἐνισχύσει, προσεχῶς, καὶ μὲ ἐφημέριο. Ἐτσι ὁ Σέρρα ἐπῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, ἀφοῦ ὄρισε ἐπίτροπό του στὴ Βενετία γιὰ νὰ παρακολουθεῖ καὶ νὰ προωθεῖ τὰ ζητήματά του τὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενο ἀντρωτὴ ἱερέα Federico Sifonte (πού προσέφερε ὑπηρεσίες ἐξομολόγου σὲ γυναικεῖο μοναστήρι) τὸν ὁποῖο μάλιστα ἐζήτησε γιὰ βοηθὸ του στὴ Μῆλο, (SOCG. 187, φ. 316). Μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1651 εἶχε ἐπιστρέψει στὴν ἔδρα του «*γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν ἐκεῖ ἐνοριτῶν του καὶ ἰδιαίτερα τῶν ψυχῶν ἐκείνων πού εἶχαν πρόσφατα προσέλθει στὴν καθολικὴ πίστι, γιὰ*

νά μήν πάει χαμένος ὁ κόπος του τεσσάρων χρόνων» (SOCG. 187, φ. 316 Βλ. καί Β. J. Slot, «'Εκκλησίαι» σελ. 132, ὅπου ἔκθεση τοῦ Σέρρα στήν ὁποία μνημονεύει ὀνόματα «ἐλληνικῶν σχισματικῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἠσπάσθησαν τόν Καθολικισμόν»].

7

Σεβασμιώτατε Κύριε

Μέ τό ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον πού τρέφω καί ἐπιθυμῶ νά ὑπηρετῶ πάντοτε τή σεβασμιότητά σας, δέν θέλω νά φανῶ ἀνίκανος ἔναντι τῆς μεγαλωσύνης σας πού φαίνεται στίς ἀπαντήσεις τῶν ἐπιστολῶν σας, γι' αὐτό ἐπιθυμῶ νά σᾶς πληροφορήσω ὅτι συμβαίνει καθημερινά σ' αὐτά τά μέρη. Ἡ τούρκικη ἀρμάδα μέ 30 γαλέρες καί 4 γαλιάτσες, ἐγύρισαν τόν περασμένο χειμῶνα στήν Κ/Πολη μισοκατεστρεμμένες. Φέτος, τόν περασμένο Ἀπρίλιο, κατέπλευσαν 40 γαλέρες καί δύο γαλιάτσες μέχρι τά Δαρδανέλια γιά νά περάσουν στήν Candia' τήν ἴδια ἡμέρα κατέφθασε ἐπίσης ὁ ναύαρχος τῶν πολεμικῶν πλοίων Dina μέ μιά μοῖρα ἀπό 25 βατσέλια, 8 γαλέρες καί δύο γαλιάτσες ἐπίσης στά Δαρδανέλια γιά νά ἐμποδίσει τόν ἐχθρό νά ἐξέλθει. Ὅταν ἡ ἐχθρική ἀρμάδα εἶδε τί συμβαίνει ἐγύρισε στήν Κ/Πολη. Στό Ἀρχιπέλαγος βρίσκονται 25 μόνο γαλέρες τοῦ Μπέη, ὄχι ὅλες μαζί, ἀλλά σκόρπιες σέ μοῖρες τριῶν πλοίων, οἱ ὁποῖες δέν παραλείπουν κάθε τόσο νά προξενοῦν κάποια ζημιά στήν Canea. Ὑπάρχουν ἀκόμη μεγάλες φρεγάδες στήν Μαλβάζια πού περνοῦν στήν Canea καί προξενοῦν ζημιές στούς ἀνθρώπους. Εὐρίσκεται ἀκόμη ὁ προβεντιτόρε τῆς βενετικῆς ἀρμάδας μέ ἄλλες ὀκτώ γαλέρες, δύο γαλιάτσες καί τέσσερα βατσέλια κοντά στό Τσιρίγο καί στόν Κάβο Σπάδα παρενοχλώντας τίς ἐχθρικές ναυτικές μοῖρες μέ γαλέρες καί γαλιάτσες πού θέλουν νά κατεθунθοῦν στήν Canea.

Ἐγραψα στήν Ἁγία Προπαγάνδα τίς στερήσεις καί τά ἀπίστευτα βάσανά μου, ἀλλά ὅλη τήν ἐλπίδα μου τήν στηρίζω στήν ἀγιοσύνη τῆς σεβασμιότητάς σας. Εἶναι ἤδη τρία χρόνια πού βρίσκομαι ἐδῶ καί ἐπιθυμῶ νά ἔλθω στή Ρώμη αὐτό τό Ἅγιο Ἔτος γιά νά ἐπιζητήσω ἀκόμη μιά φορά τήν ἐπιείκειά σας καί νά φροντίσω τά ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας μου, ὅμως μέ τήν ἄδεια τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, γιατί δέν θέλω νά κάνω τίποτε χωρίς τήν ἐγκρισή της. Γι' αὐτό προστρέχω στήν ἀγάπη τῆς σεβασμιότητάς σας γιά νά διευκολύνει, ἂν ὑπάρξει κάποια δυσχέρεια τήν εἰρημένη ἐγκριση! Θά ἀναχωρήσω ἀπό ἐδῶ μέ

τήν πρώτη εὐκαιρία πού θά βρῶ, ἀλλά πρὶν φθάσω στή Ρώμη θά σᾶς ἐνημερώσω σχετικά.

Ταπεινά κατασπάζομαι τίς ἅγιες πορφύρες σας.

Μῆλος 20 Μαΐου 1650

Τῆς σεβασμιότητός σας

ταπεινός δοῦλος

Ἀντώνιος Σέρρα ἐπίσκοπος Μήλου

(SO CG. 187, φ. 305^{RV})

Ὑπόμνημα

Οἱ πληροφορίες τοῦ ἐγγράφου, ἀναφορικά μέ τίς ναυτικές δυνάμεις καί τή διάταξη τῶν πλοίων Βενετῶν καί Τούρκων στό Αἴγαίο, εἶναι πολύτιμες.

Ὁ ἐπίσκοπος Σέρρα, σαφής καί περιγραφικός, ἐνημερώνει τοὺς προϊσταμένους του γιά τίς θαλάσσιες πολεμικές ἐνέργειες τῶν ἀντιπάλων.

Παράλληλα ἐκφράζει παράκληση νά ἐγκριθεῖ ἡ μετάβασις του στή Ρώμη γιά νά περιγράψει προφορικά τίς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας του.

8

Σεβασμιώτατοι

Ὁφείλω νά ἀναφέρω στίς σεβασμιότητές σας τήν ἀφιξή μου στή Βενετία γιά νά ἀντιληφθεῖτε καί διακριβώσετε ὅτι ὑπῆρξε παρότρυνση τῆς τύχης, ὄντας σε πλήρη ἐγκατάλειψη ἀπό ὄλους χωρίς νά μοῦ ἀπομένει παρά ἡ δυνατή ἐλπίδα καί ἡ βέβαιη ἐμπιστοσύνη τῆς ἄκρας ἐπιείκειας καί ἡ βέβαιη ἐμπιστοσύνη τῶν σεβασμιοτήτων σας στίς ὁποῖες προσφεύγω ὡσάν σίγουρο λιμάνι ὕστερα ἀπό πολλές θύελλες τλαιπωριῶν καί κόπους· ἐναποθέτω τήν ἱκανοποίησή μου στίς διαταγές σας μέ πρόθυμη ὑπακοή μου.

Τρέχουν τέσσερα χρόνια ἀπό τότε πού ἐπῆγα στήν Ἐκκλησία μου τῆς Μήλου, χωρίς καμμιάν ἄλλη βοήθεια παρά τήν ὑπόσχεση μιᾶς σύντομης καί βέβαιης ἐνίσχυσης τῶν πολυπληθῶν ἀναγκῶν μου· αὐτή τήν ἐνίσχυση μέχρι σήμερα δέν ἐπῆρα, παρόλο τοῦτο δέν ἀμέλησα τήν ὑποχρέωση νά καλλιερῶ καί νά βελτιώνω τήν ἀμπελο τοῦ Κυρίου μέ τόν ἐπιβαλλόμενο ζῆλο τοῦ ποιμενάρχῃ.

Τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας δέν ὑπῆρχε οὔτε ἴχνος ὑπάρξεως καί ἦταν λεηλατημένη ἀπό κάθε περιουσιακό στοιχεῖο. Μέ τήν βοήθεια τοῦ

Κυρίου τήν ἀποκατέστησα σέ ἱκανοποιητικό βαθμό καί ἐπί πλέον ἀγόρασα ἕνα οἶκημα πού συνόρευε μ' αὐτήν γιά ἱεροφυλάκειο μέ πλῆθος δυσχερειῶν καί ἐμποδιῶν, σέ σημεῖο πού, ὡς αἰτιολογικό στήν ἄκρα ἐπιείκειά σας ἀναφέρω ὅτι φτάνει μόνο νά σᾶς πῶ ὅτι πρέπει νά ἀνθίσταμαι στή φιλία καί τήν ἀπιστία ἑνός λαοῦ ἐξολοκλήρου ἀπό Ἕλληνες καί στό μεγαλύτερό τους μέρος σχισματικούς. Δέν ὑπάρχει κανένας ἱερέας στό νησί τῆς Μήλου, οὔτε κᾶν πρώτης χειροτονίας, γι' αὐτό κάνω καί τό ἔργο τοῦ ἐφημέριου καί τῶν θείων εὐχαριστιῶν ἐξολοκλήρου μέ τά χέρια μου, πρὸς μείωση φυσικά τοῦ ἐπισκοπικοῦ γοήτρου, ὄντας ἀνάμεσα σέ Ἕλληνες καί δέν βρίσκω κανέναν πού θά ἐπιθυμοῦσε νά μοῦ συμπαρασταθεῖ. Δέν μπορῶ νά φροντίσω τό ζήτημα διαφορετικά γιατί δέν ἔχω οὔτε ψωμί οὔτε κρασί νά γευτῶ ὁ ἴδιος, τώρα πού οἱ δυνάμεις μου ἔχουν ἐξαντληθεῖ καί ἀπό τοὺς συγγενεῖς μου δέν ἔχω νά ἐλπίζω τήν παραμικρή βοήθεια, ἔνεκα τῶν ὑπερμέτρων φορολογιῶν μέ τίς ὁποῖες καθημερινά μέ ἐπιβαρύνουν οἱ Τοῦρκοι. Ὁ ἐρχομός μου ἐδῶ στή Βενετία δέν ἔχει κανέναν ἄλλο σκοπό παρά, ἐνόψη τοῦ κατάπλου στή Μῆλο τῆς ὀθωμανικῆς ἀρμάδας καί μὴ ἔχοντας τά ποσά τῶν φορολογιῶν πού θέλουν, νά ἀποφύγω τίς προστριβές μαζί τους, ὅπως ἤδη συνέβη (δύο χρόνια πρὶν ὅταν εἶχε ἔλθει στή Μῆλο ἡ ἀνωτέρω ἀρμάδα) καί ἀναγκάστηκε νά κρυφτῶ ἐπί ἑννέα συνεχῶς ἡμέρες σέ μιά σπηλιά καί λεηλάτησαν τό σπίτι μου ἀρπάζοντας τά ἐλάχιστα ὑπάρχοντά μου. Ἀκόμη καί γιά νά ἔλθω στή Ρώμη γιά νά μπορέσω νά ἀναπτύξω προφορικά στίς σεβασμιότητές σας τίς ἀβάστακτες ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας καί τίς δικές μου καί νά τίς θερμοπαρακαλέσω γιά τήν κατάλληλη θεραπεία τους καί τήν ἀνάλογη ἐνίσχυση, ὥστε νά μπορέσω νά ἐπιστρέψω στή Μῆλο τό συντομότερο γιά νά μὴ χαθοῦν τά σπουδαῖα τά ὁποῖα μέ κόπους καί ἰδρωτῆς πρὸς δόξα Κυρίου ἔχω ἐπιτύχει, οἱ ἀνάγκες ὅμως μέ ἐμποδίζουν νά πραγματοποιήσω κατὰ τήν ἐπιθυμία μου, καθικετεύοντας μέ ἐπιστολή νά μὴ λησμονηθεῖ τό χρέος μου καί γιά τήν ἐπίσπευση τῆς ἐπιστροφῆς στήν ἐπισκοπή μου.

Πρόσθετα πληροφορῶ τίς σεβασμιότητές σας ὅτι οἱ ἀπαιτήσεις μου δέν ἔχουν ἄλλο σκοπό παρά μόνο τήν προσφορά ὑπηρεσιῶν στόν Κύριο καί τῆ δόξα Του γιά νά μπορέσω νά διατηρήσω καί ἐξοικονομήσω δύο ἱερεῖς γιά νά ἐξυπηρετήσουν καί συμπαρασταθοῦν στό ἔργο τῆς ἐκκλησίας ἀκόμη καί ὡς παράδειγμα τῶν ἐλλήνων ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὺς θά προσελκύσουμε στήν πίστη μας. Με πενήντα σκουδα τό χρόνο καί οἱ δύο ἱερεῖς θά εἶναι εὐχαριστημένοι, τοὺς ἔχω δέ

ἤδη εὔρει καί προσυμφωνήσει καί δέν περιμένουν γιά νά περάσουν στή Μήλο, παρά τήν ἔγκριση τῶν σεβασμιότητων σας.

Ἡ συναίνεσή σας σ' αὐτό εἶναι ἀναγκαιότητα γιατί πεθαίνοντας ἓνας ἀπό ἐμᾶς, θά ἀπομένουν οἱ ἄλλοι γιά νά διαφυλάξουν τήν παρουσία τῆς Ἐκκλησίας καί τά δικαιώματά της, πράγμα πού ἂν εἶχε γίνει καί παλαιότερα, ἢ Ἐκκλησία μας θά ἦταν τώρα σέ καλή κατάσταση καθῶς ἐπίσης (πρᾶγμα πού θεωρῶ περισσότερο ἀναγκαῖο) γιά νά εἶναι δυνατόν νά ἐξομολογεῖ ὁ ἓνας τόν ἄλλο· ἐγώ πολλές φορές ἀναγκάστηκα νά περάσω σέ ἄλλα νησιά γιά νά ἐξομολογηθῶ καί ἂν ἤθελε μοῦ ἐπέλθει ὁ θάνατος στή Μήλο, πρᾶγμα κοινό γιά ὅλους, θά πεθάνω γεμάτος ἀπελπισία μή μπορώντας νά μεταλάβω τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐλλείψει ἱερέων καί γνωρίζοντας ἐπί πλέον ὅτι θά μέ κηδέσουν οἱ Ἕλληνες. Ἀναφορικά μέ τό θέμα τῆς συντήρησής μου ἔπειτα, θέτω στήν ἄκρα ἐπιείκεια τῶν σεβασμιότητων σας ὅτι ἢ Ἐπισκοπή Μήλου δέν μοῦ ἀποδίδει περισσότερα ἀπό 25 καί καμμιά φορά 30 σκουδα τό χρόνο καί τίποτε ἄλλο· ἄς ἐξετάσουν λοιπόν οἱ ἐξοχότητές σας ἂν εἶναι δυνατόν νά ἐπιβιώσει ἓνας ἐπίσκοπος. Μέχρι τώρα μέ ἐνίσχυναν ἀπό τό σπίτι μου, μά πλέον δέν ἔχω καμμιά ἄλλη ἐλπίδα ἔνεκα τῶν ὄσων ἀνωτέρω περιέγραψα. Προστρέχω στίς σεβασμιότητές σας γιά νά μοῦ χορηγήσουν τά ἔξοδα νά ἔλθω στή Ρώμη (ἢ) νά μέ διατάξουν νά ἐπιστρέψω στήν Ἐκκλησία μου, ἂν δε συμβεῖ τό δεύτερο νά μέ ἐνισχύσουν ὅπως ἐζήτησα ἀνωτέρω καί, πέραν τῆς προνοίας τοῦ Μεγαλοδύναμου, νά προνοήσουν νά μέ ἐνισχύσουν στέλνοντάς μου κάποιο χρηματικό ποσό γιά νά μπορέσω νά ἀντιμετωπίσω τά ἔξοδά μου, ἀφοῦ ἓνας Θεός μόνο γνωρίζει σέ ποιά κατάσταση βρίσκομαι καί γιά νά μπορέσω νά κάνω τό ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς στήν Ἐκκλησία μου, στέλνοντάς μου ἀκόμη συστατικά γράμματα γιά νά τά χρησιμοποιοῦν στήν ἀρμάδα, ἐξαιτίας τῶν πολλῶν γεγονότων πού καθημερινά συμβαίνουν.

Τέλος, μετά σεβασμοῦ κατασπάζομαι τίς ἱερές πορφῶρες σας.

Βενετία 12 Αὐγούστου 1651

Τῶν σεβασμιότητων σας

Ταπεινότητος δούλος

Ἀντώνιος Σέρρα ἐπίσκοπος Μήλου

(SOOG. 187, φ.φ. 320^{RV}. 323^{RV})

Ἑπόμνημα

Τὴν πρόθεσή του νά μεταβεῖ στή Ρώμη, πού δήλωνε στά δύο προηγούμενα ἔγγραφα, ἄρχισε νά εφαρμόζει ὁ ἐπίσκοπος Σέρρα, ὅπως φανερώνεται στό παρόν ἔγγραφο, μέ τὴν ἀφιξή του στή Βενετία. Ἀπὸ ἐκεῖ ζήτησε τὴν ἔγκριση γιὰ νά ταξιδέψει μέχρι τὴ Ρώμη καί τό ἀνάλογο ποσό χρημάτων τοῦ ταξιδιοῦ. Φαίνεται ὅμως πὼς ἡ ἔγκριση δέν δόθηκε, ὅπως προκύπτει ἀπὸ πληροφορίες ἄλλων ἐγγράφων [βλ. Ἑπόμνημα ἐγγράφου 6] καί ἀναγκάστηκε νά ἐπιστρέψει στή Μῆλο.

Στό παρόν ἔγγραφο μᾶς δίνει τὴν πληροφορία ὅτι ἐπισκεύασε μερικῶς τὴν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων καί ἀγόρασε τὴν εἰραπτόμενη σ' αὐτὴν οἰκία, ὥστε οἱ διατυπούμενες στό Ἑπόμνημα τοῦ ἐγγράφου Νο 20 ἀπόψεις μου (ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀνακασκευάστηκε ἐκ θεμελίων μεταξύ 1659-1660) νά ἔχουν, μέ κάθε ἐπιφύλαξη, κάποιαν ἱστορική βάση.

9

Σεβασμιώτατοι

*εὐρίσκομαι ἤδη σ' αὐτὸ τό νησί τῆς Μήλου, ὅπου οἱ σεβασμιότη-
τές σας, μέ διαταγή πού ἐξέδωσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα στίς 17 Ἰουλίου
1655, πού μοῦ ἐστάλη στή Βενετία, μέ τοποθέτησαν καί διόρισαν ὡς
πνευματικὸ βοηθὸ τοῦ σεβασμ. ἐπισκόπου Μήλου^α. Τώρα ἔρχομαι νά
σᾶς ἐνημερώσω γιὰ τό καθημερινὸ μου ἔργο πού εἶναι, τίς ἐργάσιμες
ἡμέρες νά διδάσκω στό Σχολεῖο τό ὁποῖο ἤδη εἶχε συστήσει ὁ
ἀνωτέρω ἐπίσκοπος μέ αὐτοπρόσωπη διδασκαλία τοῦ^β, πού τώρα τὴν
ἀνέθεσε σ' ἐμένα, καί τίς Κυριακές νά κάνω κατηχητικὸ καί ἄλλες
πνευματικὲς ἀσκήσεις στὴν ἐκκλησία, ἡ ὁποία, πρὶν ἔλθει ἐδῶ ὁ
εἰρημένος ἐπίσκοπος εὐρίσκετο σέ ἄθλια κατάσταση σέ σημεῖο πού νά
μὴ μπορεῖ νά διακρίνει κανεὶς ἂν ἦταν ἐκκλησία ἢ ἀποθήκη^γ· τώρα
ξαναφτιαγμένη μεγαλύτερη καί κατάλληλα διακοσμημένη προξενεῖ σέ
ὄλους, τόσο λατίνους ὅσο καί Ἕλληνες, τό θαυμασμὸ γιὰτί ὄλοι
γνωρίζουν τὰ ἐλάχιστα εἰσοδήματά της πού δέν ξεπερνοῦν τὰ 40
σκοῦδα. Παρόλο τοῦτο ὁ σεβ. φρόντισε νά ἐξοπλίσει τὴν ἐκκλησία μέ
κατάλληλο διάκοσμο καί μέ τὴν ἀκατανίκητη προσπάθειά του, παρὰ
τίς δυσχέρειες (δεῖχνει ὅτι) ζεῖ μέ μεγαλοπρέπεια.*

*Μὴ ἔχοντας ἄλλο τί ἐπὶ τοῦ παρόντος, προσκυνῶ ἐδαφιαία τίς
ἅγιες πορφῦρες τῶν σεβασμιότητων σας καί παρακαλῶ τόν Κύριο γιὰ
μακρότητα τῶν ἡμερῶν σας ἔμπλεων τιμῶν. Διατελῶ πάντοτε*

1056

C. min. c. 1056

237

369

Quando già arrivato in questa città di Milano l'anno 1657. v. con un'ordine ricevuto dalla Sac. Congreg. dell'17. luglio 1655. e mandavami in Venezia, mi hanno incaricato di farvi sapere l'ordine di questo Reame non si può vedere di Milano, venga loro reso fedele il mio quotidiano servizio che negli giorni festivi far ho reso già ben incominciato del vedere me loro il quale in persona fecero la festa già a me restato, ed alla domenica insegnò la dottrina christiana ed altri doveri di questi in uero e bene quale prima della venuta di questo preloso trovato non ho mai mai visto che non potessero conoscerne se era chiesa o magazzino, loro tutto rifatto in grandia e ornato in modo che a tutti tanto Latini come Greci si maravigliano ammirando lo spettacolo suo interno che non ariva a 20. Anzi e lui si poteva mantenere in tanto decoro la chiesa e lo suo spazio se ben in tutto uiso e spinto questo modo di viver in simile decoro. Non occorrendomi di adotto altro profondissimamente tanto la loro purganza dell'1657. alla prego della S. M. lungo serie d'anni e parole di, honori, e mio come obediendo alla minima cen del Sac. Congreg. La Milano ad 20. Gennaio 1656

Della S. M.

Obediente

Giorgio Perugi già Alvaro de Ven

εὐπειθέστατος καὶ στά ἐλάχιστα νεύματα τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας.

Μῆλος 20 Ἰανουαρίου 1656

Γεώργιος Πέρης
τέως μαθητής τοῦ Κολλεγίου *Venerabile*

(SOCG. 187, φ. 369)

Ἕπόμνημα

- (α) Ὁ Γεώργιος Πέρης, ἀπό τῆ Σύρα, σπούδασε στό Κολλέγιο *Venerabile* τῆς Ρώμης, ἔγινε κληρικός καί διορίστηκε ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα ἀποστολικός μισσιονάριος Μήλου στά μισά τοῦ 1655 γιά νά βοηθήσει, ὡς πνευματικός, τόν ἐπίσκοπο Μήλου Ἀντάνιο Σέρρα. Τό διοριστήριο ἔγγραφο τοῦ ἐπιδόθηκε στή Βενετία ἀπό τόν ἐκεῖ Νούντσιο, ὁ ὁποῖος, ὕστερα ἀπό Διαταγή τῆς 17 Ἰουλίου 1655 τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, τοῦ χορηγήσει 50 σκούδα ὡς προκαταβολή τοῦ πρώτου ἔτους (5ετοῦς θητείας) τῶν ὑπηρεσιῶν πού θά πρόσφερε στή Μῆλο. Ὁ Πέρης ὑπόγραψε τήν ἐπόμενη ἀπόδειξη:

« Ἀντίγραφο

23 Ἰουλίου 1655

Ἐγώ, Γεώργιος Πέρης, ἀπό τῆ Σύρα, ἔλαβα ἀπό τόν σεβασμιώτατο Κάρλο Κάρφα, ἐπίσκοπο τῆς Ἀμβέρσας καί νούντσιο Βενετίας, πενήντα σκούδα ρωμαϊκά, τά ὁποῖα μοῦ καταβλήθηκαν συνεπεία Διαταγῆς τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας ὑπό ἡμερομηνία 17 Ἰουλίου 1655, ὡς προκαταβολή τοῦ πρώτου ἔτους τῶν ὑπηρεσιῶν πού ἀνέλαβα νά προσφέρω κατ' ἐντολήν τῆς στόν σεβ. ἐπίσκοπο τῆς Μήλου.

Ὁ λαβών, Γεώργιος Πέρης.»

(βλ. καί SOCG. 272, φ. 235^R)

Τήν ἐπόμενη ἡμέρα γνωστοποίησε στό Βατικανό πῶς «τὴν προσεχῆ 1ευτέρα 26 Ἰουλίου θά μπαρκάρω, Θεοῦ θέλοντος, μέ δεκαπέντε ἄλλους συμπολίτες μου (ἐννοεῖ Συριανούς) σέ ἐμπορικό πλοῖο, χωρίς νά περιμένουμε τόν ἐπίσκοπό μας (τόν λατίνο ἐπίσκοπο Σύρου), ὁ ὁποῖος θέλει νά ταξιδέψει μέ πολεμικό» ἐγώ δέν θέλω νά πάω μέ πολεμικό γιά νά μὴ δώσω ἀφορμὴ στους σχισματικούς (ὀρθοδόξους) νά μέ κατηγορήσουν στους Τούρκους...» (SOCG. 187, φ. 371^R). Ὅπως προκύπτει ἀπό τό δημοσιευμένο ἔγγραφο, στή Μῆλο ἔφτασε τόν Ἰανουάριο 1656.

- (β) Σχολεῖο.

Ὁ Γεώργιος Πέρης μᾶς δίνει στήν ἐπιστολή του τῆ βαρυσήμαντη εἰδηση τῆς ἱδρύσεως Σχολείου στό νησί ἀπό τόν ἐπίσκοπο Σέρρα, προφανῶς μετὰ τήν ἀφιξή του στά 1647, μέ δάσκαλο τόν ἴδιο. Εἶχε ἀγοράσει «μῖαν μικρὰν οἰκίαν, ὅπου (μιά καὶ ὁ τοῖχος τῆς ἦταν κοινός) ἀνοιξε πρὸς τὴν ἐκκλησίᾳ πύρτα μέ σκοπὸ νὰ τὴν χρησιμοποῖσει γιά ἱεροφυλάκιο, ὅμως μέχρι νὰ τὴν τακτοποιήσει τὴν χρησιμοποῖεῖ ὡς σχολεῖο». [B. J. Slot, «Ἐκκλησίαι», σελ. 125, ὅπου δημοσιεύεται ἔκθεση τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη φρά Bernardo

da Parigi. Στόν τελευταίο ό Σέρρα «έδειξε πλησίον τής κυρίας εισόδου του ναού... Έναν άκάλυπτο χώρο άρκετά μεγάλο για νά γίνει εκεί ένα παρεκκλήσιο τής Παναγίας (τέτοιο παρεκκλήσιο πιστεύεται ότι ήταν άλλοτε ό χώρος αυτός) και συγχρόνως σχολείο ή ιεροφυλάκιο, ανάλογα μέ τό ποιός από τούς δύο χώρους θά κριθεί καταλληλότερος για τή μία ή τήν άλλη χρήση»] Παρά τίσ αντίξοες συνθήκες και τό πλήθος τών δυσχερειών πού αντιμετώπιζε ό Σέρρα, όπως γίνεται άντιληπτό, άνέπτυξε και σπουδαία πνευματική δραστηριότητα, ειδικά μέ τή σύσταση του σχολείου. Στίς 6 Ίανουαρίου 1654 οί δημογέροντες Μήλου έγγραφαν: «... σέ σύντομο διάστημα από τήν άφιξη του ειρημένου σεβασμ. Σέρρα, ό όποιος σύστησε σχολείο για τά παιδιά, τό ίδιο έκανε και ό άνωτέρω Διονύσιος (όρθόδοξος άρχιεπ. Μήλου) ό όποιος συμφωνεί και συνακολουθεί, όπως όλοι μας, μέ τόν σεβασμ. Σέρρα...» [Βλ. τό έγγραφο στού Σ. Συμεωνίδη. «Ή καθαίρεση του Ίεροθέου Κρίσπου», στην έφημ. «Μήλος» φ. 87/1984]. Πρόκειται άσφαλώς για σπουδαιότατη είδηση, από τήν όποία μαθαίνουμε ότι, παράλληλα μέ τόν καθολικό, σύστησε σχολείο και ό όρθόδοξος επίσκοπος Μήλου Διονύσιος. Δέν γνωρίζουμε όμως ποιός δίδασσε σ' αυτό, ούτε άν στο σχολείο του Σέρρα φοιτούσαν και όρθόδοξοι μαθητές.

Μέ τήν άφιξη στο νησί του Γεωργίου Πέρη (Ίανουάριος 1656) ή διδασκαλία τών παιδιών άνατέθηκε από τόν Σέρρα σ' αυτόν. Ήταν δέ ό Πέρης άριστος δάσκαλος, όπως προκύπτει από πλήθος έγγραφων πού έχω υπόψη μου. (Βλ. επόμενο έγγραφο και τό υπόμνημά του). Σέ άλλη επιστολή του τής 19 Ίανουαρίου 1656 έγγραφε προς τή Ρώμη ό Πέρης: «Τώρα έρχομαι μέ τήν παρούσα νά αναφέρω στίς σεβασμιότητές σας, όπως έχω υποχρέωση, ότι επέστρεψε ό σεβασμ. επίσκοπος Μήλου από τήν Candia καθώς και για τήν υπηρεσία μου πού συνίσταται στο νά κάνω σχολείο σέ 20 νέους στούς όποιους διδάσκω (και τήν) Ίερά Κατήχηση» Έχουν εσέβεια στο δόγμα μας και τούς μαθαίνω μέ ψάλλον τροπάρια τής Θεοτόκου μέ γονυκλυσία, πράγμα πού άγνοούσαν, όντας όλοι έλληνες στο δόγμα και σχισματικοί λόγω συνήθειας μία και έδω δέν ύπήρχαν παρά τρεις μόνο ψυχές του δικού μας δόγματος...» (SOCG. 187, 370^{Rv}).

Είκοσι μαθητές είχε λοιπόν ό Πέρης και οί είκοσι ήταν όρθόδοξοι. Μάθαιναν και τήν ιταλική γλώσσα, όπως μάς πληροφορεί ό Ίλλανδός J. J. Struys πού επισκέφτηκε τή Μήλο στά 1657: «Οί κάτοικοι είναι κατά τό ήμισυ καθολικοί και κατά τό ήμισυ όρθόδοξοι, οί περισσότεροι δέ όμιλούν Ιταλικά. Τήν Ιταλικήν γλώσσαν διδάσκονται οί παίδες εις τό σχολείον και τήν καλλιεργούν, διότι ό ένετικός στόλος έρχεται πολλάκις έδω». [Βλ. Β. J. Slot, «Ίλλανδοί Πρόξενοι Μήλου-Κιμώλου», στά «Κιμωλιακά», τόμ. Η' (1978), σελ. 182-183].

Δέν νομίζω ότι είναι άστοχο νά σημειωθεί ότι και πολύ παλαιότερα (πρό του 1600) ή διδασκαλία τής Ιταλικής ύπήρχε στά Κυκλαδονήσια. Γενική πληροφορία μάς δίνει ό Ίάκωβος Μηλοΐτης (γεννημένος στην Πάτμο, αλλά μεγαλωμένος στη Μήλο). Μάς τήν διέσωσε ό Μαρτίνος Κρούσιος στά «Σουηκικά Χρονικά» του. Του τήν έδωσε ό Μηλοΐτης, ό όποιος τόν επισκέφτηκε στίς 14 Δεκεμβρίου 1587. Μετά τήν αναφορά σέ άλλα νησιά,

γράφει στην παράγραφο για τή Μήλο:

«Ἡ περίμετρος τῆς Μήλου εἶναι ἐξήκοντα μιλλιών καί ἔχει δύο πόλεις, δηλαδή τό κάστρον καί χώραν' εἶναι καρποφόρος καί οἰνοφόρος ὡς ἡ Κρήτη, φέρει ἄφθονον θαλάσσιον ἄλας ἐξαγόμενον πρὸς πώλησιν...

Ἐν ταύταις καί ἐν ἄλλαις νήσοις ὑπάρχουσι μικρά σχολεῖα τῶν παιδων, εἰς ἃ τό ψαλτήριον καί ἄλλα βιβλιάρια διδάσκονται νά ἀναγινώσκωσιν καί νά γράφωσιν' ἐν πολλαῖς ὁμως νήσοις διδάσκεται καί ἡ ἰταλική διά τό μετά τῆς Βενετίας ἐμπόριον» [Βλ. Περ. Ζερλέντη, «Σημειώματα περί Ἑλλήνων ἐκ τῶν Μαρτίνου Κρουσίου Σουηκικῶν Χρονικῶν», ἐν Ἀθήναις 1922, σελ. 25-28].

Δέν εἶναι ἀπίθανο λοιπόν, μιά καί ὁ παρέχων τήν πληροφορία μεγάλωσε στή Μήλο, νά ἴσχυαν καί γι' αὐτήν τά ἀναφερόμενα στήν ἀνωτέρω περιγραφή. Νά ὑπῆρχε δηλαδή καί στή Μήλο «μικρό σχολεῖο τῶν παιδων» καί νά «διδάσκονταν καί ἡ ἰταλική διά τό μετά τῆς Βενετίας ἐμπόριον».

Ἄλλη πληροφορία γιά τήν Παιδεία τῆς Μήλου στά παλαιά ἐκεῖνα χρόνια, περιέχεται στόν ΥΒ' Κώδικα τῆς Μονῆς Πάτμου καί τήν καταχωρίζω κι αὐτήν ἐδῶ, μιά καί συγκεντρῶνω στήν παρούσα ἐργασία κάθε σχετική εἴδηση πού συνάντησα κατά τίς ἐρευνές μου.

Ὁ Κώδικας αὐτός περιέχει ὑπομνήματα ἀνωρύμου στά Δ' βιβλία τῶν Φυσικῶν τοῦ Ἀριστοτέλη παραδόθηκαν ὡς μαθήματα στόν ἱερομόναχο Βενέδικτο Τζαγκαρόλλο, ἐκ Μήλου, «παρά τοῦ πανοσιωτάτου, σοφωτάτου καί λογιωτάτου κυρίου Μελετίου Συρίγου καί καθηγουμένου τῆς σεβασμίας μονῆς τῶν Ἀπεξανῶν ἐν Κρήτῃ, ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ εἰλήφασιν πέρασ εἰς τό ἄνω ἔτος» (= 1626). [Βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, «Πατριαρχική Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή», ἐν Ἀθήναις 1966, τόμ. Α', σελ. 188].

Ὁ Βενέδικτος αὐτός, ὁ ἐκ Μήλου, ἦταν γιά τήν ἐποχή του πολύ μορφωμένος ἄνθρωπος. Στό βιβλίον τοῦ Χρυσοστ. Φλωρεντῆ, «Βραβεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου». Ἀθήναι 1980, σ. 24 σημειώνονται γι' αὐτόν: «τῷ αὐτῷ ἔτει (1636) Ἰουνίου 8 ἐκοιμήθη ὁ καθηγούμενος βενέδικτος ἱερομόναχος, ὁ ἐκ μήλου, ψάλτης ὦν καί λογιώτατος» καί στήν ὑποσ. 2 ὅτι σέ ἔγγραφο τοῦ 1635 Μαῖου 2 ἀποκαλεῖται «σοφώτατος». Ἦγούμενος τοῦ Θεολόγου Πάτμου διετέλεσε δύο φορές ὄπως προκύπτει ἀπό ἰσάριθμα ἔγγραφα μέ χρονολογίες 1626 Φεβρουαρίου 11 καί 1635 Φεβρουαρίου 5.

Δέν ἀποκλείεται ὁ Βενέδικτος αὐτός νά ἄρχισε νά μαθαίνει τά γράμματα στό «μικρά σχολεῖα τῶν παιδων» τῆς πατρίδας του Μήλου.

10

Σεβασμιώτατοι

Στίς 10 τοῦ παρελθόντος μηνός ἔλαβα τήν ἐπιστολή σας μέ τήν ὁποία μέ διατάσσεται νά μεταβῶ αὐτοπροσώπως στή Βενετία γιά νά παραλάβω τά ἀρχιερατικά ἄμφια πού βρίσκονται στά χέρια τοῦ

18 Xoc 1828 1828

226

235

All' io. del cardo (cavali) della dell' em. vob. in la quale em ordinano in via persona
 in Venezia per l'aur. l' Pontificale, de ti sommo in quanto di (mondo) An-
 tis habenti da quel de (mondo) già detto. Trovò in lora gl' buona salute con
 Giorgio Dei. M. Monari della sac. Congregazione in q. d. (mondo), che se non gli
 La salute do quodis modis ad alax persona per il medesimo officio.
 Costo all' em. vob. con l'alt' (mondo) di. Avventura se. nuova salute. L' una (mondo)
 Latina, non vi stiano p. quanto n. (mondo), del ch. de bon. non in p. (mondo) annuati
 ostendi da certi beatissimi nome della med. Rebg. e Supra. per q. d. differiti
 em l'aur. (mondo), e per in q. d. (mondo) per de la prima (mondo) in q. d.
 Conimonia se quando una nuova attenti. in unata dal Patriarca (mondo) p.
 imponnar la genti, quale legge s'onta previa Confessione, e gli ostendi d' q. d.
 peccato. De. d' q. d. non esseri sommo q. d. il sud. os. Giorgio, che con la
 sua intelligenza s'onta de computato simil error. Quale credo ti trovi a Roma
 mandato da me, per essere all' em. vob. certi bisogni di questa mia Chiesa.
 Onde em. vob. d' q. d. l' em. vob. se in lora certi b. fraticen. e d' q. d. lo
 quanto prima, perche e necessarissima la tua presenza, onatim. de ti
 marnicono alcuni giovani, che esse con grandit. d' q. d. instruiua n. l' le
 libri. e nella santa sede, et q. d. per. se b. vob. se p. q. d.

Milo 24 Decembre 1655.

Vobis em.

Giorgio Dei. M. Monari. Sec. le

Andrea Ven. di. M. de

σεβασμ. νούντσιου, στόν οποῖο παρεδόθησαν ἀπό τόν μακαρίτη προκάτοχό του. Ἐλπίζω νά ἔχουν ἤδη παραληφθεῖ ἀπό τόν δόν Γεώργιο Πέρη^α, μισσιονάριο τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας σ' αὐτό τό νησί' ἐάν ὄχι θά παραγγείλω σέ ἄλλο πρόσωπο γιά τό ἴδιο ζήτημα.

Ἀναφέρω στίς σεβασμιότητές σας ὅτι στήν Κίμωλο θεμελίωσα νέα λατινική ἐκκλησία^β, μιά καί παλαιότερα δέν ὑπῆρχε καμμία' ἐάν δέν μοῦ παρεμβληθοῦν ἐμπόδια ἀπό μερικούς σχισματικούς, ἐχθρούς τοῦ δόγματός μας, καί ξεπεράσω κάθε δυσκολία, μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ θά τελέσω τήν πρώτη θεία λειτουργία στίς ἐπόμενες ἑορτές.

Ἐπ' εὐκαιρία σᾶς στέλνω ἕνα καινούργιο συγχωροχάρτι τοῦ Πατριάρχῃ Ἰωαννίκιου^γ μέ τό οποῖο ἐξαπατᾶται ὁ κόσμος καί παρέχεται, χωρίς μυστική ἐξομολόγηση, ἄφεση κάθε ἀμαρτήματος. Λυπήθηκα πού δέν ἦταν ἐδῶ ὁ ἀνωτέρω δόν Γεώργιος, ὁ οποῖος μέ τήν διακρίνουσα αὐτόν ἐξυπνάδα γνωρίζει νά καταρρίπτει κάθε παρόμοιο σφάλμα. Νομίζω ὅτι βρίσκεται ἀκόμη στή Ρώμη, ὡς ἀπεσταλμένος μου, γιά νά ἀναπτύξει στίς σεβασμιότητές σας σοβαρές ἀνάγκες τῆς ἐπισκοπῆς μου. Ὅθεν, εὐσεβεστάτως παρακαλῶ, ἐάν παραμένει ἀκόμη ἐκεῖ νά μοῦ τόν στείλετε ὅπως πρῖν, γιατί ἡ παρουσία του ἐδῶ κρίνεται ἀπαραίτητη, ἰδιαίτερα γιατί βλάπτονται ἄρκετοί νέοι στούς οποίους αὐτός μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια δίδασκε τά γράμματα καί κατηχοῦσε στήν Ἁγία Πίστη.

Κατασπάζομαι τίς πορφύρες σας.

Μῆλος 24 Δεκεμβρίου 1657

Τῶν σεβασμιότητων σας
ταπεινότατος δοῦλος

Ἄντωνιος Σέρρα, ἐπίσκοπος Μήλου
(SOCG. 272, φ. 235)

Ἐπόμνημα

- (α) Ὁ Πέρης εἶχε ἀποσταλεῖ ἀπό τόν Σέρρα στή Ρώμη γιά ζητήματα τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου, μετά τά μισά τοῦ 1657. Ἐκεῖ παρέμεινε ἕνα ἐξάμηνο [SOCG. 272, φ. 248^v] καί κατόπιν γύρισε στή Βενετία μέ σκοπό νά ταξιδέψει στή Μήλο. Σέ ἐπιστολή του ἀπό τή Βενετία τῆς 20 Δεκεμβρίου 1658 ἔγραφε πώς σκόπευε νά ἀναχωρήσει στίς 8 Ἰανουαρίου 1659 μέ πλοῖο πού θά πήγαινε στήν Κρήτη [SOCG. 275, φ. 59^{rv}]. Ὑστερα ἀπό πολύμηνο καί περιπετειῶδες ταξίδι [πολύ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γι' αὐτό μᾶς δίνει ὁ ἴδιος σέ ἐπιστολή του τῆς 17 Μαΐου 1659 ἀπό τή Ragusa (SOCG. 272, φ. 255^{rn})] ἔφτασε στή Μήλο, ὅπου ἦλθε σέ προστριβές μέ τόν ἐπίσκοπο Σέρρα

για οικονομικά ζητήματα. Στο τέλος του χρόνου αυτού τελείωνε και η πεντάχρονη συμφωνία που είχε κάνει με το Βατικανό και, χωρίς να περιμένει νεότερες εντολές του, εγκατέλειψε τη θέση του και εγκαταστάθηκε, στις αρχές του 1660, στη Σίφνο, όπου άνοιξε δικό του σχολείο με πολυάριθμους μαθητές.

Στό δημοσιευμένο εδώ έγγραφο ο Σέρρας μάς δίνει την πληροφορία ότι ο Πέρης είχε σπουδαία θεολογική μόρφωση, σε σημείο που να δηλώνει πως μόνο αυτός θα μπορούσε να ανατρέψει τα σφάλματα με τα συγχωροχάρτια που χορηγούσε ο πατριάρχης Ίωαννίκιος και παρακαλούσε, εάν δεν είχε αναχωρήσει ακόμη από τη Ρώμη «νά μου τόν στείλετε όπως πριν, γιατί η παρουσία του εδώ κρίνεται απαραίτητη, ιδιαίτερα γιατί βλέπονται αρκετοί νέοι στους όποιους αυτός με ιδιαίτερη επιμέλεια δίδασκε τά γράμματα και κατηχούσε στην Άγία Πίστη».

- (β) 'Ο ναός του λατινικού δόγματος στην Κίμωλο θεμελιώθηκε λοιπόν από τον Σέρρα στα 1657. Δυό χρόνια αργότερα έχουμε την πληροφορία ότι υπήρχε ναός στην Κίμωλο [βλ. επόμενο έγγραφο], άρα ο Σέρρα ή δεν αντιμετώπιζε δυσχέρειες (όπως φοβότανε) στην ανέγερσή του ή τις είχε ξεπεράσει.
- (γ) 'Ο Πατριάρχης Ίωαννίκιος, που είχε εξωσθεί τό 1656 από τό θρόνο της Κ/Πολης, είχε αναλάβει τη διοίκηση της αρχιεπισκοπής Κέας και Θερμίων «προεδρικώς», διέμενε όμως στη Σίφνο (όπου παρέμεινε επί ένα περίπου χρόνο και κατά την πρώτη εκπτώσή του από τον πατριαρχικό θρόνο τό 1654). 'Από εκεί προφανώς θά χορηγούσε τά συγχωροχάρτια που αναφέρει ο Σέρρας τά όποια του προσπόριζαν έσοδα. 'Από τη Σίφνο τόν παρέλαβε ο ναύαρχος Μοροζίνης και τόν απέβιβασε στό Μωρηά για νά ξεσηκώσει μέ την παρουσία του τους κατοίκους κατά της Τουρκίας και στη συνέχεια στην Κρήτη για νά έμψυχώσει τούς αγωνιζομένους χριστιανούς. [Βλ. Νικολ. Β. Τωμαδάκης, «Ίστορία της Έκκλησίας Κρήτης επί Τουρκοκρατίας», Τόμ. Α' (1974), σελ. 66 έπομ.] Πέθανε στη Μήλο, σέ μιάν επίσκεψή του στό νησί στό 1660 [βλ. και έγγραφο Νο 13].

11

Σεβασμιώτατε,

Σας έγραψα από τη Ζάκυνθο μέ μεγάλη ψυχική αγαλλίαση ό,τι ακριβώς είδα σχετικά μέ την ένωση που έκαναν οι Έλληνες μέ τόν σεβασμιώτατο Γοζαδινό^α.

Τώρα που βρίσκομαι στη Μήλο, ύστερα από δίμηνη παραμονή στη Σαντορίνη προς μεγάλη ικανοποίηση όλων και ιδιαίτέρως του σεβασ. επισκόπου μας Ραδουανό^β, επιθυμώ νά σας κάνω νά μετάσχετε στην μεγάλη ικανοποίηση που δοκίμασα βλέποντας τά θεάρεστα έργα του σεβασμ. Σέρρα, επισκόπου αυτού του νησιού της Μήλου:

1ο) Κατασκευάζει μιá ωραιότατη εκκλησία έξοκλήρου από

τετραγωνισμένες πέτρες μέ ένα ωραιότατο παρεκκλήσι' ή έκκλησία έχει μήκος 46 πόδια και πλάτος 17".

2ο) Κοντά στην έκκλησία αγόρασε αντί 400 σκούδων ένα σπίτι, πού στην πραγματικότητα κοστίζει περισσότερο από 600, γιατί είναι ωραιότατο και πολύ κατάλληλο γιά διαμονή ενός κληρικού. Είμαι βέβαιος ότι κανένας επίσκοπος στην 'Ανατολή δέν διαθέτει ωραιότερη έκκλησία και κατοικία.

3ο) Μέ τό ζήλο, τή σωφροσύνη και τή σοφία του συνετέλεσε ώστε τό περιφρονημένο από τους Έλληνες δόγμα μας, νά αρχίσει νά εξυψώνεται και ό αριθμός των δικών μας νά αυξάνεται. Πρίν δέν υπήρχαν παρά δύο μόνο σπίτια του δόγματός μας, ενῶ τώρα ανέρχονται σέ δεκατέσσερα. Τό πίο σπουδαίο είναι ότι δώδεκα Έλληνες ιερείς θέλουν νά άσπασθουν τήν 'Αγία Πίστη μας και νά αναγνωρίσουν άμεσο προϊστάμενό τους τόν σεβασμιώτατο. Κερδίζοντας αυτούς τους δώδεκα ιερείς, θά κερδηθουν επίσης όλοι οι ένορίτες τους".

Γιά τήν εκπαίδευση αυτών και των άλλων πιστών ό σεβασμ. μετεκάλεσε από τή Νάξο έναν από τους δικούς μας πατέρες, όνόματι Γάσπαρο Έμμανουέλε τόν όποιο θά κρατήσει έδῶ και γιά τήν τεσσαρακοστή. Σημειώνω τόν όλοφάνερο μεγάλο ζήλο του γιά τό καλό και τήν καλλιέργεια των ψυχών. 'Επιθυμεί ό σεβασμιώτατος και θέλουν πολύ οι προύχοντες νά έλθουν στην πόλη τους άνθρωποι του Τάγματός μας. 'Ισως θά μπορούσε νά γίνει κάτι τέτοιο, εάν βροῦμε τον τρόπο νά μετακαλέσουμε δύο ιερείς και ένα μοναχό. 'Η σεβασμιότητά σας μου έχει μιλήσει γιά τήν εγκατάσταση μιās άποστολής στη Σύρα. Σας διαβεβαιώνω όμως ότι έδῶ έχουν μεγαλύτερη ανάγκη από πνευματικούς γιατρούς, γιατί υπάρχουν περισσότεροι άνθρωποι πού χρειάζονται πνευματική συμπαράσταση παρά στη Σύρα.

4ο) 'Επήγα στην Κίμωλο όπου έτέλεσα λειτουργία και εκήρυξα τό λόγο του Θεού στη νέα έκκλησία πού άνοικοδόμησε ό σεβασμιώτατος γιά τήν αύξηση του αριθμού των πιστών και προς δόξαν Κυρίου. Τήν ίδια ημέρα έξομολόγησα δύο γυναίκες οι όποιες έχουν πεισθει από τόν σεβασμιώτατο και θέλουν νά προσέλθουν στό δόγμα μας, μία και οι σύζυγοί τους είναι 'Ιταλοί. 'Υπάρχουν στό μικρό αυτό νησί πέντε οικογένειες καθολικές και έλπίζεται ότι ό καλός εφημέριος Γεώργιος Rossi, μισσιονάριός σας, παραμένοντας στην Κίμωλο και κάνοντας σχολείο και ιερή κατήχηση, όπως μου υποσχέθηκε, θά προσελκύσει και άλλες ψυχές.

5ο) Κοντά στην άρχαία πόλη αυτού του νησιού (της Μήλου) πού

είναι κτισμένη στην κορυφή ενός ψηλοῦ βουνοῦ, στην ὁποία διέμεναν οἱ Ἄρχοντες τοῦ δόγματός μας, φαίνονται ἀκόμη τρεῖς λατινικές ἐκκλησίες. Ἐλειτούργησα σέ μία, τιμημένην στό ὄνομα τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου· στό παρελθόν δέν ὑπῆρχε κανένας πού νά ἀκολουθεῖ τό καθολικό θρήσκευμα, ὅμως τώρα ὑπάρχουν δύο οἰκογένειες. Ἐξομολογήθηκαν σ' ἐμένα, δύο φορές τούς ἔκανα κήρυγμα στό μητροπολιτικό ναό τῶν Ἑλλήνων, ὅπου ἐξομολογήθηκαν καί μερικοί ἄλλοι. Ἐδῶ καί ὀκτώ χρόνια δέν εἶχαν ἀκούσει κήρυγμα, οὔτε στή Μῆλο, οὔτε στή Σίφνο, οὔτε στή Νιό ἀπό λατίνους ἱεροκήρυκες.

Στή Νιό ὑπάρχουν ὀκτώ λατινικές οἰκογένειες, οἱ ὁποῖες, στερούμενες κληρικοῦ μας, μεταστράφηκαν στήν ὀρθοδοξία. Εἶναι ὅμως ἔτοιμες νά ἐπιστρέψουν στό δόγμα μας ὅταν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα στείλει κάποιον νά τίς συμπαρασταθεῖ. Ἀρκετοί ἀπό αὐτούς ἐξομολογήθηκαν σ' ἐμένα, ὅπως καί ἄλλοι πολλοί Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι δέν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στούς ἐξομολόγους τους καί λέγουν πῶς πολλοί θά ἐξομολογοῦντο κατά τό Λατινικό δόγμα ἐάν ἀποκοτοῦσαν κάποτε ἐκκλησία καί ἑφημέριο.

Ὅταν τούς ρώτησα μέ ποιό τρόπο νομίζουν ὅτι μποροῦν νά ἀποκτήσουν ἐκκλησία, μοῦ ἀπάντησαν ὅτι ἡ λύση βρίσκεται στά χέρια τοῦ καπετάν γενεράλε, ὁ ὁποῖος στέλνοντας στή Νιό ἕναν ἱερέα καί δίνοντας ἐντολή νά μᾶς παραχωρηθεῖ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μέ τίς παρακείμενες οἰκίες, δέν πρόκειται νά ἀντιδράσει κανείς. Κι αὐτό γιατί ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου δέν εἶναι ἰδιοκτησία κανενός, ἀλλά τῆς Κοινότητος καί βρίσκεται μέσα στό ἀρχαῖο φρούριο.

Μετά τό Φεβρουάριο οἱ πατέρες τοῦ Τάγματός μας θά βρίσκονται στήν Ἀθήνα, ὅπου μέ περιμένουν γιά νά ιδρύσουμε μιάν ἱεραποστολή, μέ τή βοήθεια τοῦ Μεγαλοδύναμου καί πρὸς δόξαν Του.

Παρακαλῶ τόν Κύριο νά διαφυλάσσει τή σεβασμιότητά σας καί νά τῆς παρέχει κάθε ἐπιθυμητόν γιά μεγαλύτερη δόξα τῆς.

Μῆλος 24 Αὐγούστου 1659

Τῆς σεβασμιότητός σας
Δουλος ταπεινός
Francesco Rechardo
τοῦ Τάγματος τοῦ Ἰησοῦ

- Εὔχομαι ὁ μονσ. **Andronico Diego** νά βρίσκεται ἐκεῖ μέ τίς

ταπεινές συστάσεις μου.

- Αησμόνησα νά γράψω στή σεβασμιότητά σας πώς στή Νάξο υπάρχουν τρεῖς νέοι μέ μεγάλες προσδοκίες, οἱ ὁποῖοι θά μπορούσαν κάποιαν ἡμέρα νά προσφέρουν σοβαρές ὑπηρεσίες στήν Ἁγία Ἐκκλησία, ἐάν ἐπιθυμοῦσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα νά τοὺς ἀναλάβει καί τοὺς σπουδάσει στό κολλέγιό της. Ὁ ἕνας ὀνομάζεται *Marco Summaripa* θά μπορούσε νά σπουδάσει φιλοσοφία, μιά καί ἀπό τοὺς πατέρες μας ἔχει διδαχθεῖ Λογική. Εἶναι ἡλικίας 22 χρόνων ἀπό εὐγενή οἰκογένεια, ἀλλά φτωγὴ, ἡ ὁποία πάντοτε ἔδειξε μεγάλη εὐσέβεια. Ὁ ἄλλος, ὀνόματι *Francesco Coronello*, ἐπίσης ἀπό εὐγενή καί ἀρκετά πλούσια οἰκογένεια, σεμνός καί εὐλαβής, ἔχει ἤδη σπουδάσει τίς ἀρχές τῆς γραμματικῆς καί εἶναι, νομίζω, 15 ἐτῶν. Ὁ τρίτος ὀνόματι *Francesco Triandafilo* γνωρίζει καλά νά διαβάζει καί νά γράφει ἑλληνικά καί λατινικά, ὀμιλεῖ καλά ἰταλικά καί γράφει τέλεια λατινικά ἔχοντας σπουδάσει γραμματική, εἶναι ἐφνιέστατος καί ζεῖ χριστιανικότητα θά εἶναι 16 χρόνων.

Καί στό ἀριστερό περιθώριο τῆς σελίδας: Γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ παρακαλῶ τῆ σεβασμιότητά σας νά προνοήσει ὥστε νά μὴ τυπώνονται πλέον ἑλληνικά βιβλία στή Βενετία, ἐάν δέν εἶναι σωστά. Γιατί ἀληθινά ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι αὐτά τὰ βιβλία κάνουν κακό στίς ψυχές τῶν Ἑλλήνων. Εὐρῆκα ἐδῶ ἕνα νέο χρονικό πολύ καταστρεπτικό κάποιου Σιγάλα τυπωμένο στή Βενετία.

(SOCG. 272, φ.φ. 269^R-270^R) .

Ἵπόμνημα

- (α) Πρόκειται γιά τόν Φραγκίσκο Γοζαδῖνο πού διετέλεσε προϊστάμενος τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου-Κεφαλληνίας (1644-1673) μέ ἀξιόλογη δραστηριότητα. Γεννήθηκε στή Σίφνο τό 1607 καί ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Ἑλλ.ν. Κολλεγίου Ρώμης (1618-1630) ὅπου σπούδασε Γραμματική, Φιλοσοφία καί Θεολογία. Ἀντιγραφεάς κωδίκων τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης, διδάσκαλος θεολογικῆς ἐπιστήμης στή λατινική ἀρχιεπισκοπή τοῦ Χάνδακα καί μεταφραστής τοῦ ἔργου τοῦ Ἱερωνύμου Savonarola, «Triumphus Crucis» [Βλ. περισσότερα στοῦ Ζαχ. Τσιριπανλῆ, «Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του, 1576-1700», Θεσσαλονίκη 1980.]
- (β) Εἶναι ὁ πρῶν λατίνος ἐπίσκοπος Μήλου (1633-1642) Ἱερώνυμος Paduano πού μετετέθη στή Σαντορίνη.
- (γ) Οἱ πληροφορίες αὐτές, σέ συνδυασμό μέ ἐκείνες τοῦ ἐπόμενου ἐγγράφου, μᾶς ὀδηγοῦν στή σκέψη ὅτι ὁ Σέρρα ὅταν, περί τό 1650, παρέλαβε ἀπό τοὺς Βενετούς τόν καθεδρικό ναό τῆς ἐπισκοπῆς του τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, προῆλθε σέ ἀπλή ἐπισκευή του γιατί «εὐρίσκετο σέ ἀβλία κατάστασι σέ σημειο

πού νά μή μπορεῖ νά διακρίνει κανεὶς ἂν ἦταν ἐκκλησία ἢ ἀποθήκη» [βλ. Ἐγγραφο Νο 9 καί Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 84 κ. ἐπ.]. Ἀργότερα ὁμως θά τόν κατεδάφισε (μᾶλλον μετά τό 1655) καί τόν ξαναέκτισε ἐκ θεμελίων (γι' αὐτό στό δημοσιευόμενο ἐδῶ ἔγγραφο ἀναφέρεται «κατασκευάζει μιὰ ὠραιότατη ἐκκλησία ἐξολοκλήρου ἀπό τετραγωνισμένες πέτρες», μήκους 46 καί πλάτους 17 ποδιῶν πού, κατά τό ἐπόμενο ἔγγραφο Νο 12, δέν ἀπέμενε, κατά τόν Ἰανουάριο 1660, παρά «ἡ ἀποπεράτωση τοῦ τρούλλου»), ἐκτός ἂν πρόκειται γιά τήν ἴδια οἰκοδομή τοῦ 1650 πού οἱ ἐργασίες τῆς κράτησαν μιὰ δεκαετία. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει νά εἶχε κατασκευαστεῖ μιὰ ὠραιότατη ἐκκλησία γιά τήν ὁποία, ὁ συντάκτης τοῦ παρόντος ἔγγραφου, ἰησουίτης Francesco Recardo πού, ὡς ἱεραπόστολος εἶχε γυρίσει ὅλη τήν Ἀνατολή, ἐκφράζοντας τόν θαυμασμό του, ἔγραφε πῶς «κανένας ἐπίσκοπος στήν Ἀνατολή δέν διαθέτει ὠραιότερη ἐκκλησία καί κατοικία» [βλ. καί Ἐπιτομή ἔγγραφου 20].

- (δ) Ἐντονη ὑπῆρξε καί ἡ πνευματική καί προσηλυτιστική δραστηριότητα τοῦ Σέρρα, ὁ ὁποῖος εἶχε συνδεθεῖ φιλικά καί μέ τόν βενετό ναύαρχο, γεγονός πού συντελοῦσε στήν αὐξηση τοῦ γοήτρου του, ὅπως καί τοῦ, μέχρι τότε «περιφρονημένου ἀπό τοὺς Ἑλληνας λατινικοῦ δόγματος» (βλ. σχετικά καί στό ἐπόμενο ἔγγραφο). Οἱ καθολικές οἰκογένειες ἀπό δύο εἶχαν γίνει δεκατέσσερις. Ὁ ἴδιος ὁ Σέρρα, σέ ἐκθεσή του ἐτους 1660 τίς ἀναβιβάζει σέ 18 καί στήν Κίμωλο 9. [βλ. Β. J. Slot, «Ἐκκλησίαι», σελ. 132 ὅπου καί δνόματα προσηλυτισθέντων].

12

Σεβασμιώτατοι

Βρέθηκα στήν ἀνάγκη νά μεταβῶ, παρόλη τή σκληρότητα τοῦ χειμῶνα, στή Μῆλο γιά ὑποθέσεις πού ἀνέκυψαν καί μεταξύ ἄλλων, γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν παραγγελιῶν πού μοῦ ἀνέθεσαν οἱ σεβασμιότητές σας ἀναφορικά μέ τή Λατινική Ἐκκλησία Μήλου. Βρήκα σ' αὐτήν τόν σεβασμ. ἐπίσκοπο Μήλου δόν Ἀντόνιο Σέρρα ἀπασχολημένον στήν κατασκευή τῆς ἐκκλησίας του τήν ὁποία ξαναέφτιαξε ὁλόκληρη ἐκ θεμελίων καί τήν ἔκανε πιο εὐρύχωρη ἀπό πρὶν δέν ἀπομένει παρά ἡ ἀποπεράτωση τοῦ τρούλλου. Διεπίστωσα ἀκόμη ὅτι ἀγόρασε τά σπίτια τοῦ Ἑλλῆνα ἐμπόρου Δημήτρη ἀντί τετρακοσίων *pezzi d' otto di Spagna*, Νο 400, μέ καταβολή ἄμεση τῶν 300 καί ἑκατό μετά τόν θάνατο τοῦ ἀνωτέρω ἐμπόρου σύμφωνα μέ ἐπιθυμία του, ὅπως θά διαπιστώσουν οἱ σεβασμιότητές σας καί ἀπό τό συμβολαιογραφικό ἔγγραφο πού θά σᾶς στείλει ὁ σεβασμιώτατος^α. Αὐτά τά σπίτια μέ τό νά βρίσκονται κοντά στόν καθεδρικό ναό θά εἶναι

πολύ χρήσιμα στό σεβασμιώτατο καί τούς διαδόχους του. Τήν ἐπισκοπή Μήλου βρήκα σέ ικανοποιητική πρόοδο, γεγονός πού ὀφείλεται στή δραστηριότητα καί τή μόρφωση τοῦ εἰρημένου ἐπισκόπου καί στή στοργή τοῦ ἐκλαμπρότατου καπετάν γενεράλε Φραγκίσκου Μοροζίνη, ὅπως σᾶς ἔχω ἤδη πληροφορήσει μέ ἄλλες ἐπιστολές μου.

Ἄναφορικά μέ τό οἰκόπεδο τῆς Ἐκκλησίας Μήλου πού καταπάτησε ἓνας Ἕλληνας, διαπραγματευθήκαμε τήν ἀνάκτησή του καί δέν ἀπομένει παρά ἡ ἐπιστροφή τῶν χρημάτων πού πληρώθηκαν ἀπό αὐτόν γιά νά τό ἀγοράσει καί νά κατασκευάσει ἓνα σπίτι καί θά στοιχίσει συνολικά *pezzi d' otto di Spagna No 220*. Ἐάν οἱ σεβασμιότητές σας εὐαρεστοῦνται ἄς ἐγκρίνουν τήν ἐπανατοποθέτηση τῶν χρημάτων ὅπως πρῖν, ἂν ἀνακτηθεῖ αὐτό τό οἰκόπεδο τό ὁποῖο θά εἶναι μεγάλη ἐνίσχυση γιά τήν Ἐκκλησία, μιά καί τά σπίτια τοῦ ἐμπόρου γιά τά ὁποῖα ἡ Ἁγία Προπαγάνδα εἶχε ἀποφασίσει νά ζοδέψει χρήματα, ἔχουν ἤδη ἀγοραστεῖ ἀπό τό σεβασμιώτατο ἀπό οἰκονομική ἐνίσχυση πού ἔκανε ὁ ἀνωτέρω ἐξοχότατος.

Ἄναφορικά μέ τήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πολύκαρπου καί τό τεμάχιο γῆς πού ὑποθέτουν οἱ πατέρες καπουτσίνοι ὅτι τούς ἔχουν προσφερθεῖ, δέν ἔχουν ἔτσι τά πράγματα, γιατί εἶδα τό δωρεοδοτικό ἔγγραφο πού ἔκανε ὁ μισέρ Βασίλης^β στόν σεβασμιώτατο ἐπίσκοπο καί τήν Ἐκκλησία του, ὅπως ἄλλωστε θά διαπιστώσετε καί οἱ ἴδιοι ἀπό τό εἰρημένο ἔγγραφο, μεταφρασμένο ἀπό τά ἑλληνικά στά ἰταλικά.

Ἀπό τά χρήματα πού ὁ σεβασμ. ἐπίσκοπος Μήλου εἶχε πρόθεση νά ἀγοράσει ἄμφια ἀπό τή Ζάκυνθο ἀπό κάποιον Χανιώτη ὑποθέτοντας ὅτι εἶναι ἰδιοκτησίας τοῦ τελευταίου, καί κατόπιν πληροφορήθηκε ὅτι ἐπρόκειτο γιά τά ἄμφια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σμύρνης μακαρίτη *Charta*, ἔστειλε λόγω ἀνάγκης τῶν γονέων του στή Χίο 20 ρεάλια, ἐκτός τῶν ἄλλων 90 πού ἀπέστειλε στόν ἀνωτέρω Χανιώτη πρόκειται γιά ζητήματα τά ὁποῖα ἤδη ἔχει ἐνημερώσει σχετικά τήν Ἁγία Προπαγάνδα (ὁ Σέρρα).

Ἐπάρχουν ἐδῶ στή Μήλο Ἕλληνες ἱερεῖς καί μοναχοί, 17 τόν ἀριθμό, οἱ ὁποῖοι μοῦ εἶπαν ὅτι ἤδη ἔχουν γράψει στίς σεβασμιότητές σας καί δηλώσει στόν ἐδῶ ἐπίσκοπο ὅτι ἐπιθυμοῦν νά τεθοῦν ὑπό τήν σκέπη τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καί ἀπό βαθιά ἐπιθυμία τους καί λόγω δυσαρέσκειας πού ἔχουν στόν ἐπίσκοπό τους. Μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐδῶ παραμονῆς μου, ἐπιδιώξαμε μέ τόν σεβασμιώτατο λατίνο ἐπίσκοπο νά διαπιστώσουμε ἂν λέγουν τήν ἀλήθεια. Ἔτσι τούς

καλέσαμε για να κάνουν την όμολογία πίστεως κατά τό πρότυπο του αείμνηστου και άγιότατου Πάπα Ούρβανου, όμως δέν έδειξαν προθυμία. Πιστεύω ότι μηχανεύτηκαν αυτήν την πρόθεσή τους προκειμένου να αποφύγουν κάποιες τιμωρίες που επιβλήθηκαν σε μερικούς από τόν επίσκοπό τους και όχι από ειλικρινή ευσέβεια προς την Άγία Έδρα. Έτσι τό ζήτημα παρέμεινε σε εκκρεμότητα. Έάν ή επιθυμία τους γίνει ειλικρινής, θά φανεί από τή διάθεσή τους να κάνουν την άνωτέρω όμολογία, για τήν όποία οί σεβασμιότητές σας θά έχουν άμεση ενημέρωση.

Άναφορικά μέ τόν σκόπελο της *Ippolino* όπου έξορύσσονται οί μυλόπετρες και τόν όποιο υπάρχουν μερικοί που θέλουν να άρπάξουν από τόν επίσκοπο για να δώσουν εργασία στους φτωχούς, πρέπει να γνωρίζουν οί σεβασμιότητές σας ότι τά πράγματα δέν έχουν έτσι, γιατί πριν δέν λειτουργούσε (δέν είχε βρεθεί) φλέβα πέτρας σ' αυτό τό σκόπελο' τώρα μέ τό να δωρηθεί ό σκόπελος από τόν έξοχότατο (τόν καπετάν γενεράλε) στον σεβασμιώτατο, πολλοί είναι οί φτωχοί που τρώνε ψωμί μέσω του τελευταίου, στον όποιο καταλείπεται και ένα ετήσιο κέρδος 50 ρεαλιών, όχι πάντοτε σίγουρο, γιατί τό λατομείο δέν εργάζεται κάθε χρόνο.

Ίδιαίτερα για εκείνη τή γυναίκα για τήν όποία έγραψαν μερικοί ότι κακοποιήθηκε από τόν σεβασμιώτατο μέ τήν επιβολή άγρυπνίας για τήν κλοπή που διέπραξε, φρόντισα να πληροφορηθώ εάν αυτή είναι ή αλήθεια και οί δημογέροντες καθόλου πειστικά μου άποκάλυψαν και άλλα άκόμη παράπονα έναντιόν του ειρηνένου επισκόπου, ως επί τό πλείστον μηχανορραφικά έπινοημένα για κάποιες κακοήθειες και αυτές όμως ύποκινημένες όπως υπέθεσα, αν και μου επιδείχτηκαν έγγραφα της κοινότητας γραμμένα υπέρ του επισκόπου. Έάν ήταν δυνατόν να διαπιστώσω μέ τά ίδια μου τά μάτια (τά γεγονότα) θά άποκαθιστούσα και βοηθοΰσα ίσως αυτή τήν Έκκλησία και αν έχει μέλλον θά τήν άποκαθιστούσα σε καλή κατάσταση, ώστε έντεΰθεν και στο έξής να άποτελεϊ καθέδρα όποιοδήποτε επισκόπου, προς τιμήν του δόγματός μας.

Έξ άλλου δέν μπορούν να θλίβονται αυτοί της Μήλου που δημιουργούν άσφυκτικές καταστάσεις για να τό έξαλείψουν, αν και καθίσταται πιο Ισχυρό για τήν αγάπη της Χριστιανοσύνης και γι' αυτό δέν ζημιώνεται από κανέναν ιδιαίτέρως, μάλλον βοηθιέται, όπως πολλοί μέ διαβεβαίωσαν προφορικά.

Έγγώρισα άκόμη έδώ κάποιον κληρικό του τάγματος των

Αύγουστίνων ὀνόματι Ἰωάννη Μπορέλλι πού βρίσκεται στήν ὑπηρεσία τοῦ ἐξοχότατου καπετάν γενεράλε ὡς ἐξομολόγος καί κατηχητής, ἀληθινά ἄνθρωπος μέ μεγάλη δογματική μὀρφωση καί ἄριστος κατηχητής στοῦ ὁποίου τό πρόσωπο ὁ ἐκλαμπρότατος τρέφει ἐκτίμηση.

Ἐὰς εὐαρεστηθοῦν λοιπόν οἱ σεβασμιότητές σας νά ἐξετάσουν τήν περίπτωση καί νά τοῦ ἀναθέσουν ὑπηρεσία σέ κάποια ἐπισκοπή αὐτῶν τῶν νησιῶν, ὅπως στήν Ἄνδρο ἢ καλύτερα στή Σίφνο, ὅπου θά προσφέρει σοβαρό ἔργο στήν ἐκεῖ ἐκκλησία. Μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ καπετάν γενεράλες τόν ἄφησε ἐδῶ γιά νά μέ περιμένει καί ἂν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα τόν ὑποστηρίζει τοποθετώντας τον σέ ἕνα ἀπό τά δύο αὐτά νησιά, θά πρέπει νά προνοήσει καί γιά κάποια καλή ἀμοιβή του καθώς καί τῶν διαδόχων του.

Ὁ δὸν Γεώργιος Rossi, μισιονάριος Κιμῶλου, δέν ἔλαβε ἐκεῖνα τά χρήματα πού ἡ Ἁγία Προπαγάνδα τοῦ ἀπέστειλε γιά τόν πρῶτο χρόνο τῆς ἱεραποστολῆς του. Τά κρατάει ὁ δὸν Γεώργιος Πέρης μέ διάφορα προσχήματα⁶. Οἱ σεβασμιότητές σας εἰάν ἐπιθυμοῦν ἄς διατάξουν πῶς ἀκριβῶς θέλουν νά ἐνεργήσω ἐπί τοῦ ζητήματος, γιατί ὁ εἰρημένος Rossi ἐπάξια δικαιούται αὐτοῦ τοῦ μισθοῦ λόγω μακρᾶς καί καλῆς προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν στήν Ἐκκλησία Μήλου καί Κιμῶλου.

Δέν ἔχω ἄλλο γιά τήν ὥρα νά σᾶς γράψω. Παρακαλῶ γιά τήν ἀπό Θεοῦ εὐτυχία σας καί μέ ταπεινότητα φιλῶ τίς πορφῶρες σας.

Μῆλος 7 Ἰανουαρίου 1660

Ταπεινός δοῦλος
Βαρθολομαῖος, ἀρχιεπίσκοπος
Νάξου καί Πάρου

(SOCG. 272, φ.φ. 271^R - 272^R)

Ἕπόμνημα

- (α) Βλ. πολλές πληροφορίες καί ἀνάλυση τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων στοῦ Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 86 κ.ἐπ. καί στοῦ ἴδιου, «Νομικά Ἕγγραφα Μήλου», στήν ἐφημερίδα «Μῆλος», φ.φ. 77, 78, 80 καί 81/1983.
- (β) Πρόκειται γιά τόν μεγαλέμπορο Σίφνου Βασίλη Λογοθέτη πού εἶχε δωρίσει στή λατινική ἐπισκοπή Μήλου μιᾶ ἰδιόκτητη ἐκκλησία του τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου [Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 83].
- (γ) Ἄναφορικά μέ τό ζήτημα μεταστροφῆς ὀρθοδόξων στόν καθολικισμό στά νησιά τῶν Κυκλάδων βλ. τό ἄρθρο τοῦ Β. J. Slot, «Οὐνίται τῆς Μήλου καί

τῆς Κιμώλου κατά τόν 17ο αἰῶνα», στά «Κιμωλιακά», τόμ. ΣΤ' (1976), σελ. 199 κ.έπ., ὅπου γίνεται χρήση μικροῦ ἀριθμοῦ ἐγγράφων τοῦ Βατικανοῦ (ἐνῶ ἀγνοοῦνται πλῆθος ἄλλα πού βρίσκονται στούς ἴδιους φακέλλους) γιά νά διατυπωθοῦν διάφορες ἀντιφατικές θέσεις καί ἀπόψεις πού δέν ἀποδίδουν, φυσικά, τήν πραγματικότητα.

- (δ) Ἦνας ἀπό τούς λόγους πού δημιουργήθηκαν προστριβές μεταξύ ἐπισκόπου Σέρρα καί Γεωργίου Πέρη ὑπῆρξε καί αὐτό τό οικονομικό ζήτημα γιά τό ὁποῖο ἔγραψε ἀργότερα (30 Αὐγούστου 1663) καί ὁ βικάριος Σίφνου Giovanni Patista Patterio, ἐκφράζοντας ὁμως καί τόν θαυμασμό του γιά τόν Πέρη ὡς προσωπικότητας μέ ἠθικό περιεχόμενο καί ἐξαιρετική μόρφωση [SOCC. 276, φ.φ. 347^R-348^R].

Τό ζήτημα αὐτό εἶχε ξεκινήσει ἀπό τήν ἐποχή πού ὁ Πέρης βρίσκονταν στή Ρώμη, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ ἐπισκόπου Σέρρα (βλ. σχετικά ἔγγραφο 10). Ἐκεῖ τοῦ παραδόθηκαν, ὅταν ξεκίνησε νά ἐπιστρέψει στή Μῆλο, καί οἱ ἀποδοχές τοῦ ἐφημερίου τῆς Κιμώλου Γεωργίου Rossi γιά νά τοῦ τίς δώσει. Ἡ ἐπιστροφή ὁμως τοῦ Πέρη διήρκεσε μεγάλο διάστημα καί ἦταν περιπετειώδης [SOCC. 272, φ. 255^{RV}, ὅπου ἐπιστολή του τῆς 17 Μαΐου 1659 ἀπό τή Ragusa τῆς Δαλματίας] γι' αὐτό ἀναγκάστηκε νά ζοδέψει καί τά χρήματα πού μετέφερε τοῦ Rossi. Ἀργότερα ζήτησε νά συμψηφισθοῦν μέ τίς δικές του ἀποδοχές (προσπάθησε ἀκόμη νά ἐκποιήσει κάποιο ἀκίνητο πού εἶχε μέ τούς ἀδελφούς του στή Σύρα στόν ἐργαζόμενο στή Σίφνο συμπατριώτη του Γεώργιο Νταπόλλα) προκειμένου νά διευθετηθεῖ τό θέμα, ἀλλά τό Βατικανό φάνηκε ἄτεγκτο καί ὁ Πέρης ἔπесе σέ μεγάλη δυσμένεια, γεγονός πού τόν ἀνάγκασε, μόλις ἔληξε ἡ πεντάχρονη θητεία του στή Μῆλο, νά ἐγκατασταθεῖ ἰδιωτικά στή Σίφνο συστήνοντας σχολεῖο γιά νά ζήσει. [Ἐχω μεγάλο ἀριθμό ἐγγράφων γι' αὐτήν τήν περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ Πέρη, ὁμως δέν ἀνήκουν στήν παρούσα ἐργασία].

13

Σεβασμιώτατοι

Ἀναφορικά μέ τό ζήτημα τοῦ σεβασμιώτατου Δόξα γιά τήν ἔδρα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιεπισκοπῆς Παροναξίας, ἔχοντας ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Νικόδημος ἐξαγοράσει μέ χρηματικές δωρεές τίς ψυχές τῶν συμβούλων τοῦ ἐξοχοτάτου καπετάν γενεράλε τόν ἀπεμάκρυνε ἀπό αὐτήν καί ὁ σεβασμ. Δόξας ἐγύρισε στή Ζάκυνθο καί ἀπό τή Ζάκυνθο ἔμαθα ὅτι πῆγε στήν Κέρκυρα ὡς ἡγούμενος κάποιου μοναστηριοῦ. Αὐτός (ὁ Δόξας, παλαιότερα) εἶχε χειροτονηθεῖ ἀπό τόν Πατριάρχη Ἰωαννίκιο, ὁ ὁποῖος ὅταν ἐξώσθηκε ἀπό τόν πατριαρχικό θρόνο ἔζησε στό τέλος γιά ἓνα διάστημα σ' αὐτά τά νησιά καί πέρασε στήν ἄλλη ζωῆ τό 1660 ὅταν βρίσκονταν στό νησί τῆς Μῆλου.

Διακρίνεται (ὁ Δόξας) γιά τή μεγαλύτερη πνευματική κατάρτισή του ἀπό τούς ἄλλους ἐπισκόπους τῶν νησιῶν καί ἔδειξε ἐδῶ ὄχι μικρή εὐσέβεια πρὸς τὴν Ἁγία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία, ὄντας γέννημα τῆς Ζακύνθου.

Αὐτά ἀναφέρω γιά ἐνημέρωση τῶν σεβασμιότητων σας καί ἀσπάζομαι τίς πορφύρες σας.

Νάξος, 16 Ἰουνίου 1662

*Τῶν σεβασμιότητων σας
Ταπεινός Δοῦλος
Βαρθολομαῖος Ἀρχιεπίσκοπος
Νάξου καί Πάρου*

(SOCG. 272, φ. 182)

Ἑπόμνημα

Ἡ δημοσίευση τοῦ ἐγγράφου γίνεται γιατί ὑπάρχει σ' αὐτό ἡ σημαντική εἰδηση τοῦ θανάτου τοῦ πρώην Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωαννικίου πού συνέβη στὰ 1660 στὴ Μῆλο.

Γιά τὴν ἔκπτωση τοῦ ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκόπου Παροναξίας Νικοδήμου Γεράρδου, τοῦ Ναξίου καί τὴν διοίκηση «προεδρικῶς» τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτῆς ἀπὸ τόνπρῶν Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας Ἰωσήφ Δόξα τὸν Ζακύνθιο, ἔχω πολλὰ ἔγραφα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Βατικανοῦ καί τὰ ΓΑΚ, ἀλλὰ θὰ τὰ δημοσιεύσω ἰδιαίτερα.

Ἐν τῷ μεταξύ γιά τὸν Ἰωσήφ Δόξα βλ. τίς μελέτες τοῦ Νικ. Γωμαδάκη, α) «Ὁ Σεβαστείας Ἰωσήφ Δόξας κατὰ τὸν Κρητικὸν πόλεμον (1645-1669)», Ἡράκλειον Κρήτης 1976, β) «Ἰωσήφ Δόξας Ζακύνθιος Μητροπολίτης Σεβαστείας καί Ἐξαρχος Ἀρμενίας Πρόεδρος τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας» στὴν «Ε.Ε.Β.Σ.», ΜΒ' (1975-1976) καί γ) «Νέα Στοιχεῖα περὶ τοῦ Ἰωσήφ Δόξα», αὐτόθι.

Σεβασμιώτατοι

σὰς ἔγραψα στίς 7 τοῦ παρελθόντος ἀπὸ τὴ Μῆλο ἀναφέροντας ὅτι θὰ ἀφῶσω ἐκεῖ τὸν πάντρε Λουδοβίκο da Pariggi, σύντροφό μας στὴν περιοδεία, μέχρι νὰ μεταβεῖ ὁ πάντρε Leone da Courville, ὁ ὁποῖος θὰ περάσει ἐκεῖ ἀπὸ τὴ Σύρα μόλις ὁ Πάντρε Ἰωάννης Φραγκίσκος d' Arras φτάσει στὴν τελευταία. Πληροφορήθηκα λοιπὸν ἀπὸ τὸν

άνωτέρω σύντροφο ὅτι συγκρότησαν συνέλευση ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος, φίλος μας, οἱ καλόγεροι, οἱ ἱερεῖς καί οἱ δημογέροντες τῆς Κοινότητας Μήλου σέ μιὰ ὀρθόδοξη ἐκκλησία καί ἀποφάσισαν ὅτι ἡ Κοινότητα ἐπιθυμοῦσε καί ἐπιθυμεῖ τοὺς μισσιονάριους μας, ἀντίθετα μέ τὰ λεγόμενα ἀπό τοὺς ἐχθροὺς μας, οἱ ὅποιοι δημιούργησαν ἀρκετές δυσάρεστες καταστάσεις, καί ἔγραψαν καί ὑπέγραψαν ἰδιόχειρα ἔγγραφο ἐναντίον μας ὅμως χωρίς ἀποτέλεσμα, γιατί ἡ συνέλευση ἀπέκλεισε κάθε ἀντίθετον σ' ἐμᾶς. Μετά τὸ πέρασ τῆς οἱ ἐψηφισμένοι (*debutati*) καί οἱ σύντιχοι τῆς Κοινότητας ἐπισκέφθηκαν τὸν ἀνωτέρω σύντροφό μας γιὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν ὅτι, ὅπως εἶχε ὑποσχεθεῖ στοὺς μισσιονάριους μας, παραχωρεῖ οἰκόπεδο ἐκεῖ, ἐργάτες καί πέτρες ἄκόμη ὅτι μποροῦμε νὰ εἴμαστε σίγουροι γιὰ τὴν καλὴ διάθεση καί ὑποστήριξη τῆς Κοινότητας πρὸς τὸ Τάγμα μας, ἀπὸ το ὁποῖο ἐκείνη ἐλπίζει στὴν πνευματικὴ βοήθειά του, φτάνει μόνο νὰ μὴν καταφερθοῦμε στὸ δόγμα τους. Ὁ σύντροφός μας ἀνταπέδωσε στὴν εὐγένειά τους εὐχαριστίες καί περίμενε τὴν ὑλοποίηση τῶν ὑποσχέσεων, ὅπως μοῦ ἔγραψε στὸ τελευταῖο του γράμμα τῆς 19 Ἰουλίου.

Θὰ διαπιστώσουν οἱ σεβασμιότητές σας ἀπὸ τίς ἐπιστολές τοῦ ἐπισκόπου ἐκείνου τοῦ τόπου, ὅτι δέν μᾶς συμπαρίσταται εἰλικρινά καί ἄς δηλώνει καί ἄς διαβεβαιώνει προφορικὰ ὅτι εἶναι φίλος μας, ἀλλὰ γιατί δέν ἐπιθυμεῖ τίς ραδιουργίες μέ τοὺς πατέρες ἰησοῦτες γι' αὐτὸ καί θὰ κάνει ὅ,τι εἶναι δυνατόν γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐγκατάστασή μας. Ὁ κληρικός αὐτός εἶναι πολὺ πανοῦργος καί ἔχω ἀντιληφτεῖ πλήρως τίς πραγματικὲς διαθέσεις του κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐπίσκεψή μου πού δέν πρέπει νὰ εἶναι διαθέσεις ἐνός ἱερωμένου. Γνωρίζει ἄριστα πόσο μᾶς ἀγαποῦν καί μᾶς ὑπολογίζουν οἱ Ἕλληνες, γι' αὐτὸ ζητᾷ ἰησοῦτες, γνωρίζοντας φυσικὰ ὅτι δέν πρόκειται νὰ παραχωρηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἁγία Προπαγάνδα ἢ ὁποῖα δέν θὰ δεχτεῖ νὰ χορηγεῖ ἐκατὸ τουλάχιστον τάλληρα ἐτησίως γιὰ τὴ διαβίωσή τους. Ἐάν κατάφερνε νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐγκατάστασή μας, θὰ εἶχε ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ του. Δέν σας λέω τίποτε ἄλλο.

Ἐπισκέφθηκα τὴν ἱεραποστολή μας στὴ Σύρα..... Ὅταν ἐπιστρέψω στὴν Κ/Πολη θὰ ἔχει ἤδη πάρει πληροφορίες ἢ Ἁγία Προπαγάνδα.....

Μέχρι τότε φιλῶ τὸ χέρι σας κλπ.

Νάξος 4 Σεπτεμβρίου 1663

Τῶν σεβασμιότητων σας

ταπεινός δούλος καί εὐχέτης πρὸς Κύριον

*F. Giacomo da Pariggi
caruccino custode Ind.*

(SOCG. 272, φ. 370^{Rv})

Ἑπόμνημα

Οἱ ἱεραπόστολοι τοῦ Τάγματος τῶν καπουτσίνων φαίνεται πὼς ἔφτασαν στὴ Μῆλο τούς τελευταίους μῆνες τοῦ 1661. Τὴν πληροφορία μᾶς δίνει ὁ Γεώργιος Πέρης, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ νησί πρὸς τὰ τέλη τοῦ ἰδίου χρόνου καί εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴ Σίφνο. Σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ ἐκεῖ, τῆς 12 Ἰανουαρίου 1662, ἔγραφε: «... στὴ Μῆλο παραμένουν οἱ πατέρες καπουτσῖνοι, οἱ ὁποῖοι τελευταῖα ἐπῆγαν ἐκεῖ, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι δὲν πρόκειται νὰ μείνουν πολὺ γιατί ζητοῦν ἀπὸ τούς Μηλιούς τοποθεσία γιὰ ἐκκλησία, μοναστήρι καὶ κῆπο κι αὐτοὶ δὲν δείχνουν προθυμία (νὰ τούς ἱκανοποιήσουν) [SOCG. 276, φ. 306^R].

Τὸ θέμα ἐγκατάστασης πατέρων κάποιου ἱεραποστολικοῦ τάγματος στὴ Μῆλο, φαίνεται πὼς εἶχε ἀνακινηθεῖ παλαιότερα, πρὶν διοριστεῖ στὸ νησί ὁ Πέρης, ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Σέρρα προκειμένου νὰ ἔχει τὴ βοήθειά τους στὶς ἐκκλησιαστικὲς τελετουργίες καὶ τὴν πνευματικὴ διακυβέρνηση τῶν πιστῶν, μιά καὶ ἡ ἐπισκοπὴ δὲν εἶχε δικούς της ἱερεῖς. [Σ. Συμεωνίδη, «Τὰ Οἰκονομικά», σελ. 90]. Τὴν ιδέα θὰ συνέλαβε στὰ 1654, τὸ καλοκαίρι τοῦ ὁποῖου ἐπισκέφθηκαν ἱεραποστολικά τὴ Μῆλο πατέρες καπουτσῖνοι. Τὴν πληροφορία ἔχουμε ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Σέρρα τῆς 10ης Ἰουλίου 1654 στὴν ὁποία σημειώνει: «... γιὰ τὴ συμπάρσταση τῶν χριστιανικῶν ψυχῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας πού ἦταν κατεστραμμένη καὶ ἤδη εὐρίσκεται σὲ ἄριστη κατάσταση, ὕστερα καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐπίσκεψη τῶν πατέρων καπουτσίνων» μέ τίς παρακλήσεις μου στὸν Κύριο καὶ μετὰ τὴν ἐπίσκεψη ἀνίγειρα ἓνα ἀκόμη παρεκκλήσιο μέ τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος στὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὴν μιά πλευρὰ τῆς τὴν Παναγία Εὐαγγελίστρια καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν Ἅγιο Ἀντώνιο τῆς Πάδοβας» [SOCG. 187, φ. 357^{Rv}]. Ἐτσι ὁ Σέρρα, εἴτε τότε, εἴτε ἀργότερα σε ἄλλους ἐπισκέπτες καπουτσίνους, ἔκανε φαίνεται σχετικὴ πρόταση ἐγκατάστασής του στὴ Μῆλο, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση νὰ μὴν εἶναι ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ νὰ τελοῦν ὑπὸ τὴ δικαιοδοσία του. Αὐτοὶ δέχτηκαν, ὅταν ὁμως ἀργότερα ἀπόκτησαν δικό τους μοναστήρι δηλώσαν ἀνεξαρτησία καὶ ἄρχισαν νὰ τοῦ δημιουργοῦν τέτοια προβλήματα, ὥστε νὰ γίνουν αἰτίοι τοῦ θανάτου ἀπὸ ἀποπληξία, ὅπως ἰσχυρίστηκε ἀργότερα ὁ διάδοχός του Ἰωάννης Ἀντωνίους Καμίλλης, μέ τὸν ὁποῖο ἐπίσης δὲν τὰ ἐπῆγαν καλά οἱ καπουτσῖνοι. [Σ. Συμεωνίδη, ὁ.π. σελ. 91 καὶ 99].

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, τοῦ δημοσιευομένου ἐδῶ ἐγγράφου, φαίνεται πὼς οἱ καπουτσῖνοι ἀπόκτησαν τίς δικές τους ἐγκαταστάσεις. Τὸ Κοινὸ τῆς Μήλου τούς παραχώρησε οἰκόπεδο καὶ οἰκοδομικά ὑλικά, μολονότι πλέον ὁ Σέρρα ἦταν δυσαρεστημένος μαζί τους καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσε πράγματι τὴ συνεργασία καὶ τὴν παραμονὴ τους στὸ νησί ὅπως εἶχε ἀντιληφθεῖ ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου, γι' αὐτὸ καὶ σημείωνε ὅτι «θὰ κάνει ὁ, τι μπορέσει γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐγκατάστασή μας».

Μέχρι νὰ ἀνεγείρουν δικὴ τους ἐκκλησία, χρησιμοποιοῦσαν φαίνεται ἐκεῖνην πού εἶχε δωρίσει στὴν ἐπισκοπὴ ὁ μεγαλέμπορος τῆς Σίφνου Βασίλης Λογοθέτης,

κατά σχετικό ὄρο πού εἶχε περιλάβει στό δωρεοδοτικό ἔγγραφο. [Βλ. σχετικά στό ἔγγραφο 12].

Τήν ἴδια ἐκκλησία εἶχαν ζητήσει ἀπό τόν Λογοθέτη καί δύο πατέρες ἰησοῦτες, οἱ ὅποιοι ἤθελαν νά ἐγκατασταθοῦν στή Μῆλο, ὅπως ἔγραφε ὁ ἴδιος, μετά τίς 6-10-1646, στή Ρώμη: «Οἱ δύο πατέρες ἰησοῦτες μοῦ ἐζήτησαν τήν ἐκκλησία πού κατέχω στή Μῆλο μέ ἓνα τεμάχιο γῆς γύρω της, γιά νά κάνουν μοναστήρι» [SOCG. 177, 155^η] τελικά ὅμως ἐγκαταστάθηκαν στή Μῆλο μόνο οἱ καπουτσῖνοι.

Σχολεῖο

Ἄναφέρεται πῶς οἱ καπουτσῖνοι ἔκαναν στό μοναστήρι τους καί σχολεῖο [Βλ. Ν. Α. Κεφαλληνιάδης, «Χρονικό Πειρατικῶν ἐπιδρομῶν κατά τῆς Μῆλου», στά «Μηλιακά», τόμ. «Α'» (1983), σελ. 33, ὑποσ. 2]: «Ἐδίδασκον ἐπί μισθῶ γροσίου ἐκάστου μηνός, μαθήματα δέ λόγος ἐν γαλλικῇ διαλέκτῳ καί ἀσκήσις τῶν παιδῶν κυρίως τό μπάλο, τοῦτο δέ ἔστι χορός, ὁ κοινός λεγόμενος λεβέντικος, ἐν ᾧ ὁ διδάσκαλος το ταρλαλά ἄδον καί ἕτερον ἐκπυστον σουτομερλιτόν λεγόμενον καί τās χεῖρας ἐπικροτῶν, ὀρχῆσθαι τοῖς ἀλλοῖσι κελεύει ἀπαυδήσαντας δέ ἐπί κλίνης μέν μιᾶς κατακλίνει πάντας, μέσον δέ τούτων ὁ διδάσκαλος».

Δέν γνωρίζω ἄν τά ἀνωτέρω ἀναφέρονται στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 17ου αἰώνα, ὅπως ἀφήνει νά ἀνοηθεῖ ὁ κ. Κεφαλληνιάδης, κατά τό ὅποιο εἶναι βέβαιο ὅτι ὑπῆρχαν καπουτσῖνοι στή Μῆλο. Ἐγώ γνωρίζω τό ἴδιο περίπου κείμενο νά σημειώνεται σέ ἐπιστολή πού ἔχει γραφεῖ γύρω στά 1750. Ἔτσι, μιά καί δέν μπόρεσα νά βρῶ τό βιβλίο τοῦ Περ. Ζερλέντη, «Ἱστορικά σημεῖωματα ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν ἐν Νάξῳ Καπουκίνων 1649-1753», ἐν Ἑριμουπόλει 1922, ἀπό τό ὅποιο ἔχει δανειστεῖ τό κείμενό του ὁ κ. Κεφαλληνιάδης, θά ἀναφερθῶ μόνο στά ὅσα γνωρίζω προσωπικά, πού προέρχονται ἀπό τήν ἐπομένη ἐπιστολή:

«Τῷ διδασκάλῳ τῶ ἐν μοναχῶσι σσιωτάτῳ καί ἐν διδασκάλῳ ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ κύρ βασιλείῳ τήν ὀφειλομένην μετά πάσης αἰδοῦς καί εὐλαβείας εὐνοϊκῇν πρόσρησιν.

Ἡ κεμοὶ τὰ πολυέραστα γράμματα τῆς ὑμετέρας θεοφρουρήτου κεφαλῆς, τοῦ πατρός καί διδασκάλου καί ἀδελφοῦ καί πᾶν ὅ,τι ἐμοὶ ποθητόν πρᾶγμα καί δνομα. κατά τήν ἰβ' τοῦ παρόντος καθ' ἣν ὤραν ἀνάπεμψον εἶχον τās ἐσπερίους εὐχάς τῷ κρείττονι, ἄπερ ἀνά χεῖρας λάβόν τι μοι οὐχ οἶον τε ἦν περιγενέσθαι τῶν δακρύων, ἐπεὶ δέ διαπορῶν ὁ κομησίας, ἦν δέ ὁ ἐμός ἀδελφός καί δοῦλος τῆς ὑμετέρας λογιότητος ὁ φραγγούλης ἐπυθάνετο μή τι δεινόν, ἐπ' ἐμέ τό δεινό, ἔφην, ἀδελφέ τοιαύτην ἑταιρίαν καταλιπόντα καί ταύτην τήν παροικίαν μᾶλλον ἢ πατρίδα καταλαβόντα, πάντως μέμνηται ἡ ὑμέτερα λογιότης τῶν τοῦ παπά κύρ ζαχαρίου λόγων, ἐγώ δέ εἶδον μέν τās ἐπαγγελίας ὅτι μέχρι γλώττης, ἐπέισθη δέ οὐ, μᾶλλον ἢ ἐβιάσθη τῇ ἀσθενείᾳ, ἀλλ' ἔλθόν καί μόνον ὅπερ καί προῦ λόγον καλῶς ὀρίσατε ἀκηκῶς, τό λοιπόν ἔρημος πάσης παραμυθίας καί τῆς ἡμέτερας συναλίας μέμνηκα, εἰ γάρ, καί πρός τό τὰ ἀναγκαῖα χορηγεῖν ἐξαρκεῖ τό ἐμόν εὐτελές μονήδριον ἀλλά τό ὀλιγοεῖσθαι ἐπί τοσοῦτον τήν ἀρετήν ἐπ' ἐμοὶ καί μάλιστα αὐτῇ πατρίδι ἀφόρητόν μοι καθίσταται, τό γοῦν εὐριπίδιον ἐκεῖνο προσαρμῶσει μοι τό, κούφως φέρειν χρῆ θνητόν ὄντα συμφοράς. ἐπεὶ δέ καί ἡ ὑμέτερα λογιότης ἀπαιτεῖ με τῶν κατ' ἐμέ πάντων τήν δῆλωσιν, πειράσσομαι ὡς ἐν συντόμῳ ἄνωθεν τά κατ' ἐμέ διηγήσασθαι, δευτεραῖοι ἀφ' ἧς τῆς πάτμου ἀπήραμεν προσορμίσθημεν τῇ κημῖλω, τῇ δέ ἐξῆς ἅμα πρῶτ' ἐπιβάντες τῆς μήλου, διὰ τὰ ὑποζύγια βραχῦ προσκαρτερήσαντες, κατά μέσσην ἡμέραν εἰς τήν χώραν ἐγεγόνημεν, ἐγώ δέ καί διὰ τήν ἀσθένειαν καί τόν ἐπί τῆς θαλάσσης σκυλεμόν, καθ' ἄς γάρ ἡμέρας ἐπλέομεν οὐδ' ὅλος ἀνένησα, διὰ τε τό

τῆς ὥρας καυσῶδες ἀναπαύσεως χρήζων, ἵνα μή δόξω περιφρονῶν, ἔρχομαι εὐθέως πρὸς τόν γέροντα, προσεῖπον αὐτὸν ὡς παρά τῆς ὑμετέρας λογιότητος ἀφ' οἷς οὐδέν ἕτερον ἢ τὸ καλῶς ὄρισατε ὡς καὶ παρά τῶν ἄλλων ἀκήροα, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τρίς ἐνέτυχον αὐτῷ, ἀλλ' οὐδέν ἓν ἐπὶ σχολῆς τὸ σύνολον εἰρήκεν, ἔγνων οὖν ὅτι πόρρω που τῆς γνώμης ἐκ τοῦ ἀπεφοίτησεν ἢ περὶ τούτου φροντίς, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ παρούσα τῆς μήλου κατάστασις οὐχ ὅπως σχολῆς, ἀλλ' οὐδὲ οἰκητόρων ὅλως ἀξία, πάντων ἀνατραπέντων καὶ μηδενὸς ἐπὶ τῆς ἰδίας μένοντος στάσεως, οἷον ἐστὶ τὸ ὄραν ἀρχιερέα καὶ ἱερεῖς ἀσεβείαι συμφυρομένους καὶ τούτους πόρους πρὸς χρηματισμὸν ἐξευρίσκοντας, τοὺς τε τοῦ δήμου, τὸν ἀρχιερέα ἀνακρίνοντας καὶ ἀειφυγίαν τούτου καταψηφιζόμενους, αὐτὸν τε τὸν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν εἰς καταδρομὴν καὶ ἀπόλειαν τούτων ἀποτρέχοντα, ταῦτα οὖν ὄρωντα καὶ ἀκούοντα ποταπὴν εἴη ἔχοντα τὴν ψυχὴν τὴν οὐδὲ τετρίγων ἀδόντων ἀνεχόμενον, εὐθύς οὖν τῆς εἰς τὰ αὐτόθε ἔπανακάμψεως ἐμνήσθην ἀλλ' ἐκωλύθην ὡς χεῖμωνι χαλεπῷ τοῖς πατροικοῖς δακρύοις. Ἐν τούτοις ὄντος μου ἤκουσεν ὁ ἰατρός παρά τοῦ ἀδελφοῦ μου τὰ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας, οὗτος δὲ ἦν, ὁ εἰς τὸν μακαρίτην γεράσιμον καθ' ἡμέρας ἐνταῦθα διέτριπεν. ἐπισκεψάμενοι, προσῆλθε μοι ἐδεξιῶστατό με φιλικοῖς καὶ προσήνεσι τοῖς ῥήμασι, εἴτα τῶν σφυγμῶν ἀψάμενος καὶ βῆτειον κελεύσας ἐπὶ τούτῳ ἐποίησα, μηδέν με δεινὸν ὑπὸ τῆς αἰμοπετιῆς πάσχειν διῶχευρίζετο, δυσθωβῆσι δὲ εἶναι τὴν τὸ σαρκίον ταλαιπωρήσασαν καὶ δὴ ἔδοξεν αὐτῷ φλέβαν ἐκ τοῦ δεξιῷ βραχίονος τέμνειν, ἔδοξεν οὖν μή κατὰ λόγον εἰπεῖν καὶ γὰρ ἅπαντα σχεδόν τὸν παρελθόντα ἐνιαυτὸν ἐν ἀθυμίᾳ διῆξα, συγκαταθεμένου τοῖνυν τέμνει τὴν φλέβαν μὲν αὐτός, ἐμοῦ δὲ μηδὲ παθόντος δεινὸν ἢ αλλοιωθέντος τὸ σύνολον καὶ γὰρ γελῶν διετέλουν ἐφ' οἷς αὐτὸς ἠστεῖλετο, οὐδόλους αἶμα προσει' μετὰ πολλὰ δὲ ὄσον τάχιον ἢ καὶ πέντε δραμίων ὀλκῆς ἀπεστάλαξε καὶ τοῦτο καθαρὸν καὶ παντός ἀμιγῆς ἑτέρου χυμοῦ, ἦν δὲ τὴν τριακοστὴν πρώτην μαῖου, μετὰ ταῦτα ἡμέρας δεκαπέντε διέτριπα ἐν τῇ χώρᾳ, ἀπειπειρώμην γὰρ τῆς γνώμης τῶν ἐχόντων υἱούς καὶ ὄλους βούλοντας τούτους φοιτᾶν καὶ λόγους ὁμημέραι περὶ τούτου ἀνεκίνουν, αὐτοὶ δὲ λόγῳ μὲν ἐπηγγέλλοντο ἐκάστης δευτέρας πέμπειν τοὺς υἱούς, ἔργῳ δὲ πρὸς τὸν λούθηρον ἀνέπεμπον ἐπὶ μισθῷ γροσίου ἐκάστου μηνός, μαθήματα δὲ αὐτοῖς λόγοι γαλλικῆς διαλέκτῳ ἀναγινωσκόμενοι ἄνευ γραμματικῆς γυμνασίας ἢ ἐξηγήσεως τινός, ἀσκησις δὲ τῶν παίδων κυρίως τὸ μᾶλο, τοῦτο δὲ ἐστὶ χορός, ὁ κοινός λεγόμενος λεβέντικος, οὗτω γὰρ αὐτοῖς ἐντέταται παρά τοῦ σφῶν διδασκάλου μετὰ τὸ ἄριστον, πρὸς αὐτὸν πάντας συναθροίζεσθαι, εἴτα αὐτὸς μόνος τὸ ταρχαλὰ τούτοις ἄδων, καὶ ἕτερόν τι ἐκπτυστον ἐπιφώνημα σουτορμελιτὸν λεγόμενον καὶ τὰς χεῖρας ἐπικροτῶν ὀρχεῖσθαι τοῖς ἀθλοῖς κελεύει, ἀπαυδήσαντας δὲ ἐπὶ κλίνης μὲν μιᾶς κατακλίνει πάντας, μέσων δὲ τούτων ὁ διδάσκαλος, διδάσκων οἶμαι, ἐφ' οἷς δεῖ ὑπνοῦ μεταλαγχάνων. ταύτην ὄρων τὴν ἀσκησιν προκρίνοντας τοὺς τῶν παίδων πατέρας χαίρειν εἰπὼν αὐτοῖς ἀνεχώρησα ἐν τῷ μονυδρίῳ ἡμυριῶι διαστήματι ἀπέχοντι τῆς χώρας, ὅπερ διάστημα πρόφασιν εὐλογον αὐτοῖς παρέσχε, οὐκ ἄνθρωπος ἐξ ὧν ἀπῆλθον εἰς σίφνον σὺν (;) τῷ κύρ στεφάνῳ ἐπανακάμψαντες συνήκολούθησαν, ἐξ ὧν ὁ εἰς γυναικάδελφός ἐστὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου, πρὸς τούτοις καὶ ἕτερος τοῦ ἐξαδέφου μου υἱός νῦν ἦψατο γραμματικῆς, ἔλαβον δὲ καὶ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ μου υἱὸν ἐπταετῆ ὄντα καὶ τὴν ὀκτώηχον ἀναγινώσκοντα, τούτοις συνδιατρίβω μέχρι τοῦ νῦν μηδένα ἕτερον θεασάμενος ἀφ' ἧς ἀνεχώρησα πλὴν τῶν ἀδελφῶν μου καὶ ἐξαδέλφων...

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολή περιέχεται, μέ ἀριθμό ἄλλων ἐπιστολῶν, στὸν ὑπ' ἀριθμ. 9 Κώδικα Χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, στὰ φ.φ. 216-221. Οἱ ἐπιστολές αὐτές ἔχουν χρονολογίες ἀπὸ 1743 καί ἔπειτα καί ἀπευθύνονται ἀπὸ διαφόρους πρὸς τὸν διδάσκαλο Πάτριου Βασίλειο Κουταληνὸ (1740-1769) [βλ. γι' αὐτὸν στοῦ Νικ. Α. Φοροπούλου, «Κουταληνὸς Βασίλειος», στῆ «Θρησκευτικὴ-Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια», τόμ. 7 (1965) καί στοῦ ἴδιου «Δανιὴλ Κεραμεὺς, ὁ Διδάσκαλος καί Σχολάρχης τῆς Πατριαδὸς Σχολῆς», στὰ «Δωδεκανησιακὰ Χρονικά» τομ. Ζ' (1979) καί σέ ἀνάτυπο, σελ. 8].

Ἡ ἐπιστολή δὲν εἶναι χρονολογημένη καί ὁ ἀποστολέας «*δωρόθεος*» μού εἶναι ἄγνωστος. Φαίνεται ὅτι ὁ Δωρόθεος αὐτός, μέ σύσταση τοῦ Κουταληνοῦ, ἐπῆγε στῆ Μῆλο ὡς διδάσκαλος, ἀλλά δὲν μπόρεσε νά συστήσει σχολεῖο γιὰτί τότε τὸ νησί ἦταν ἀνάστατο ἀπὸ φιλονικίες μεταξὺ ἀρχιεπισκόπου Μήλου καί λαοῦ («*ἀλλά δεῖ καί ἡ παρούσα τῆς μῆλου κατάστασις οὐχ ὅπως σχολῆς, ἀλλ' οὐδέ οικητόρων ὄλως ἀξία, πάντων ἀνατραπέντων καί μηδενός ἐπὶ τῆς ἰδίας μένοντος στάσεως...*»). Οἱ κάτοικοι καί οἱ δημογέροντες, γιὰ λόγους οἰκονομικούς, ζητοῦσαν τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀρχιεπισκόπου («*...τούς τε τοῦ δήμου τὸν ἀρχιερέα ἀνακρίνοντας καί ἀειφυγίαν τούτου κατάψηφίζόμενους...*»)

Ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα πού δίνει τὸ κείμενο τοῦ ἐγγράφου, πιστεύω ὅτι εἶναι δυνατὸς, κατὰ προσέγγιση, ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς τῆς ἐπιστολῆς:

- (α) «*... δύο μόνοι ἐξ ὧν ἀπῆλθον εἰς σίφνον σὺν τῷ κύρ στεφάνω ἐπανακάμψαντες συνηκολούθησαν...*» σημειώνει ὁ Δωρόθεος στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς του καί ἀναφέρεται φυσικὰ στὸν διδάσκαλο Σίφνου Στέφανο τον Κύπριο, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε σχολάρχης Σίφνου μέχρι τὸ 1653 [βλ. Σ. Μ. Συμεωνίδη, «Τὰ Γράμματα στὸ νησί τῆς Σίφνου», Πειραιεὺς 1962, σελ. 15-16]. Ὑπάρχει συνεπῶς ἕνας ὕστατος χρόνος γραφῆς τῆς, τὸ ἔτος 1653, πέραν τοῦ ὁποῖου δὲν εἶναι δυνατόν νά ἔχει γραφεῖ. Νωρίτερα, ἴσως ναί.
- (β) Στῆ Μῆλο, ἐξέτασε τὸν Δωρόθεο ἕνας γιαντρός πού ἦταν ὁ ἴδιος πού εἶχε ἐξετάσει τὸν δεῦτερο σχολάρχη τῆς Πατριαδὸς Γεράσιμο Βυζάντιο («*... οὗτος δὲν ἦν – ὁ γιαντρός – ὁ εἰς τὸν μακαρίτην γεράσιμον καθ' ἡμέρας ἐνταῦθα διέτριψεν...*»). Ὁ Γεράσιμος Βυζάντιος ἀπεβίωσε τὸ 1740, ἄρα ὁ γιαντρός θά τὸν ἐξέτασε ὅταν ἦταν ἄρρωστος λίγο πρὶν πεθάνει, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 1740.
- (γ) Ἀπὸ τοὺς ἐπισκοπικούς καταλόγους Μήλου [βλ. Βασ. Ἀτέση, «Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον», Ἐν Ἀθῆναις 1975, σελ. 257 (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν «Ἐκκλησιαστικὸ Φάρος», τόμοι ΝΣΤ καί ΝΖ (1974, 1975))] ἔχομε τὴν πληροφορία ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου Ἀνθίμος Καλλιτερᾶκης παραιτήθηκε τῆς ἐδρας του τὸ 1747. Τὸν ἴδιο χρόνο ἀναδείχθηκε, ἀλλά καί παραιτήθηκε ὁ Ἀνανίας. Ἴσως νά πρόκειται γιὰ παραιτήσεις πού προήλθαν ἀπὸ τὰ δυσάρεστα γεγονότα πού ἀναφέρει στὴν ἐπίμαχη ἐπιστολή ὁ Δωρόθεος. Τὸν ἴδιο χρόνο ἐξελέγη ἄλλος ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Νεόφυτος Γ' (1747-1753).

Πιστεύω λοιπὸν ὅτι δὲν ἀπέχει τῆς πραγματικότητος ἡ σκέψη ὅτι ὁ Δωρόθεος βρέθηκε καί ἔγραψε στῆ Μῆλο τὴν ἐπιστολή του αὐτὴν περίπου τὴν ἐποχὴ πού εἶχαν ἀρχίσει τὰ δυσάρεστα γεγονότα μεταξὺ Μηλίων καί ἀρχιεπισκόπου μάλιστα ὁ τελευταῖος, μολοντί περίμενε τὸν διδάσκαλο Δωρόθεο, λόγω τῶν ζητημάτων πού τὸν ἀπασχολοῦσαν καί τοῦ κινδύνου νά ἀπωλέσει τὴν

ἀρχιεπισκοπή, δέν τόν ὑποδέχτηκε ὅπως θά ἔπρεπε. Ἐκτός ἐνός «καλῶς ὀρίσατε» πού τοῦ εἶπε τήν πρώτη φορά πού τόν εἶδε, τίς ἄλλες δυό-τρεις πού συναντήθηκαν ἀπέφυγε νά τοῦ συζητήσῃ γιά τή σύσταση σχολείου. Ἀλλά καί οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν δέν ἐδειξαν προθυμία καί ἐνῶ ἔλεγαν στόν Δωρόθεο «ἀπό τή Δευτέρα θά σοῦ τά στείλωμε γιά μάθημα» («αὐτοί δέ λόγῳ μὲν ἐπηγγέλοντο ἐκάστης δευτέρας πέμπειν τοὺς υἱούς») δέν τά ἔστειλαν σ' αὐτόν, ἀλλά σέ καθολικό ἱερέα («ἔργῳ δε πρὸς τόν λούθηρον ἀπέπεμπον») στόν ὁποῖο ἔδιναν μηνιατικό ἓνα γρόσι, σημείωνε στήν ἐπιστολή του ὁ Δωρόθεος γιά νά τοὺς διδάξῃ «λόγους γαλλικῆς διαλέκτῳ ἀναγνωσκομένους ἄνευ γραμματικῆς γυμνασίας ἢ ἐξηγήσεως τινός, ἄσκησις δέ τῶν παιδῶν κυρίως τό μάλο, τοῦτο δέ ἐστὶ χορός ὁ κοινός λεγόμενος λεβέντικος κλπ. κλπ.» τό γνωστό μας δηλαδή ἀπό πῶ πάνω κείμενο τοῦ κ. Κεφαλληνιάδη (Ζερλέντη). Ὅπως προκύπτει ἀπό τά ἀνωτέρω, ἐκτός ἀπό τοὺς καθολικούς ἐπισκόπους καί ἱερεῖς, δίδασκαν στή Μῆλο καί οἱ καπουτσίνοι (εἶτε ὅσο διάστημα διατηροῦσαν ἐκεῖ μοναστήρι, εἶτε ὡς ἐφημέριοι). Ἀκόμη πῶς ἡ διδασκαλία τῶν λαϊκῶν-τοπικῶν χορῶν δέν εἶχε σταματήσει μέχρι καί τό 1750.

15

Σεβασμιώτατε

Ἀπό τό ὑπόμνημα τό ὁποῖο μέσω τοῦ σεβασμ. Νούντσιου ἀποστέλλω στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί τό συνημμένο σ' αὐτό πιστοποιητικό τῶν προϊσταμένων μου, ἡ ὑμέτερα ἐξέχουσα φρόνηση θά διαπιστώσῃ τίς ὑπηρεσίες πού ἔχω προσφέρει στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί στίς ἐξαρτώμενες ἀπό αὐτήν ἐκκλησίες, χωρίς καμμίαν ἀνταμοιβή. Παρακαλῶ νά φροντίσῃ ἡ μεγαλοσύνη τῆς σεβασμιότητάς σας, μέ τήν εὐκαιρία τῆς χηρείας στή θέση τοῦ χοροῦ τῆς Ναξίας νά μέ ὑποδείξῃ γι' αὐτήν στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί τόν σεβασμ. καρδινάλιο *Batario* γιά νά μοῦ παραχωρηθεῖ, χωρίς ὅμως νά μάθει τίποτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος (Νάξου) γιατί δέν θά ἤθελε νά ἔχω φροντίσῃ πρῶτος ἐγώ ἀπό τοὺς ἄλλους ξένους πού τήν ἐπιθυμοῦν. Ἐναποθέτω στή μεγαλοσύνη τῆς σεβασμιότητάς σας, ὡς μοναδικοῦ μου προστάτη, κάθε σχετική φροντίδα καί παρακαλῶ τόν Μεγαλοδύναμο γιά τήν περαιτέρω ἀνάδειξή σας.

Φιλῶ τό χέρι σας.

Βενετία 20 Φεβρουαρίου 1665

Ταπεινός δοῦλος

Ἰωάννης Ἀντόνιος Καμίλλης

(SOCG. 275, φ. 318^R)

16

Σεβασμιώτατε Κύριέ μου

Ἀπό τῆ Ζάκυνθο πληροφόρησα εὐσεβάστως τῆ σεβασμιότητά σας γιά τόν ἐπισυμβάντα θάνατο τοῦ μακαρίας μνήμης σεβασμ. Σέρρα, ἐπισκόπου τῆς Μήλου, καί ταυτόχρονα παρεκάλεσα τῆ μεγαλωσύνη καί ἐπιείκειά σας, ὡς μοναδικοῦ μου προστάτη, νά θελήσει νά παραστήσει στήν Ἁγία Προπαγάνδα τήν ταπεινή ἐπιθυμία μου ὅτι θέλω νά τήν ὑπηρετήσω. Ὅπως γνωρίζει ἄριστα ἡ σεβασμιότητά σας γιά νά εἶμαι σέ θέση νά ὑπηρετήσω τήν Ἁγία Προπαγάνδα παρέμεινα ἕνα χρόνο στή Ρώμη, ἀλλά δέν δόθηκε τότε ἡ εὐκαιρία.

Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς χρείας μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι ἡ Ἁγία Προπαγάνδα θά ἔχει νά φροντίσει γιά τήν ἐκκλησία τῆς Μήλου μ' ἕναν μισσιονάριο ἢ βικάριο. Ἐτσι ἐλπίζω ὅτι ἡ ἄκρα ἐπιείκεια τῆς σεβασμιότητός σας θά φροντίσει νά μέ ὑποδείξει, ὅπως ταπεινά παρακαλῶ.

Ἐχοντας, ἀπό ὅποιοδήποτε ἄλλον, τῆ βαθιά ἐπιθυμία νά προσφέρω ὑπηρεσία στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί στή σεβασμιότητά σας, τῆς ὁποίας μέ εὐλάβεια φιλῶ τίς ἅγιες πορφῦρες.

Ἐκ Νάξου 18 Ἀπριλίου 1665

*Τῆς σεβασμιότητάς σας
ταπεινός καί ὑπόχρεως δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης*

(SOCG. 275, φ. 341^R)

Ἐπόμνημα

Τά ἀνωτέρω ἔγγραφα 15 καί 16 ἀποδεικνύουν πῶς εἶχα δίκην ὅταν ὑποστήριζα ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, ἀποστολικός βικάριος καί μετὰ ἐπίσκοπος Μήλου, μέχρι καί τόν Ἀπρίλιο 1665 δέν εἶχε ἀναλάβει τήν Ἐκκλησία τῆς Μήλου. [Βλ. Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 91-92]. Στή Μῆλο ἐπῆγε μετὰ τόν Ἀπρίλιο, διεπίστωσε φαίνεται τά μεγάλα οἰκονομικά βάρη τῆς ἐπισκοπῆς καί, μιά πού δέν εἶχαν ἔλθει ἀπό τῆ Ρώμη τά διοριστήρια ἔγγραφα του, ἐγύρισε στή Νάξο ὅπου ὑπηρετοῦσε. Τά ἔγγραφα αὐτά ἔφτασαν πρό τῆς 12 Σεπτεμβρίου, μέσω Βενετίας, στά χέρια τοῦ Domenico Dambiano caruccino στό νησί, ὁ ὁποῖος τά γνωστοποίησε μέ ἐπιστολή του μέ τήν ἀνωτέρω ἡμερομηνία στόν Καμίλλη καί τόν παρεκάλεσε «νά ἐπιστρέψει, ὅπως πρὶν καί νά ἀσχοληθεῖ μέ τά ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας του, ἡ ὁποία εἶχε περιέλθει σέ δυσχερῆ θέση τόσο ἀπό τήν ἀπογύμνωσή της ἀπό τούς κληρονόμους τοῦ ἀποθανόντος (ἐπισκόπου Σέρρα), πού ἀκόμη ἦταν στή Μῆλο, ὅσο καί ἀπό τόν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ

ἐπισκόπου, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου ἐκποιήθηκαν» πολλά ἱερά σκεύη πού χρησιμοποιοῦσε στίς ἀρχιερατικές λειτουργίες. [SCRIT. RIF. NEI Congr./Arcip. No 4, φ. 139].

Ἐπί τῷ ἔγγραφῳ 16 προκύπτει ἀκόμη ὅτι ὁ Καμίλλης εἶχε ἐκπαιδευτεῖ ἐπί ἓνα ἔτος στή Ρώμη σέ εἰδικό σχολεῖο γιά νά ἔχει ἐφόδια κατάλληλα κατά τήν προσφορά ὑπηρεσιῶν στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί ὅτι εἶχε διατυπώσει τήν ἐπιθυμία νά ὑπηρετήσει τήν ἐκκλησία τῆς Μήλου.

17

Σεβασμιώτατοι

Ἦδη μέ ἄλλη ἐπιστολή ἔστειλα, ὅπως εἶχα ὑποχρέωση, τίς εὐχές μου γιά καλές γιορτές ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἀγιότητος Γέννησης καί ἀνέφερα ὅτι εἶμαι ἔτοιμος νά ἀναχωρήσω κάνοντας Χριστούγεννα μέ ομάδα (μοίρα) πλοίων πού κατευθύνονται στήν *Candia* λόγω ἀσφαλείας, μή μπορώντας νά κάνω τό ταξίδι μέ ἄλλο δρόμο.

Στή συνέχεια ἔρχομαι νά σᾶς πληροφορήσω θλιβερά γεγονότα πού συνέβησαν στά δυστυχημένα νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἀπό ὅπου μέ ἐπιστολή τῆς 4 Νοεμβρίου γράφουν ὅτι λεηλατήθηκαν ἀπό τόν καπετάν πασᾶ. Τό πρῶτο εἶναι ἡ Ἄνδρος ἀπό τήν ὁποία, ἐκτός τῶν καταστροφῶν, ἄρπαξαν καί 125 ἄνδρες, μέχρι καί τόν φτωχό γερό βικαρίο μας πού πρόσφερε ἐκεῖ τίς ὑπηρεσίες του περισσότερο ἀπό 50 χρόνια. Μετά, τά νησιά Κέα καί Θερμιά, ἀπό τά ὁποία ἀνηπάγησαν 25 ἄνδρες γιά νά μεταφρθοῦν στήν *Candia* ὡς χαλαστές. Ποιός ξέρει τί νά ἀπέγινε ὁ ἐκεῖ ἀποστολικός μισσιοναρίός μας. Λέγεται ὅτι ὁ καπετάν πασᾶς, ἐκτελώντας Διαταγές τοῦ Μεγάλου Κυρίου, θά ἐπιχειρήσει τά ἴδια καί στά ἄλλα νησιά, γιά δύο λόγους: πρῶτον, γιατί τό νησιά δίνουν βοήθεια στούς πολιορκημένους τῆς *Candia* καί δεύτερον γιατί, ἐλλείψει χαλαστῶν, θά χρησιμοποιήσουν γι' αὐτή τή δουλειά νησιώτες. Μεταξυ τῶν νησιῶν πού κινδυνεύουν περισσότερο εἶναι ἡ Μήλος καί ἡ Σίφνος γιά τό πλῆθος τῶν κουρσάρων πού συγκεντρώνονται σ' αὐτές.

Τά ἀνωτέρω ἔγραψαν στόν κ. Νικολό Κοντόσταυλο καί διάφοροι ἔμποροι. Ὁ Θεός γνωρίζει ἐκεῖνο πού ἔχουν νά πάθουν οἱ δυστυχεῖς χριστιανοί. Ἐγώ θά ἀναχωρήσω καί ἂν παραστεῖ ἀνάγκη θά προσφέρω καί τή ζωή μου προκειμένου νά βοηθήσω σέ ὅ, τι μπορέσω.

Τελειώνοντας ὑποκλίνομαι ταπεινά στίς σεβασμιότητές σας καί

παρακαλῶ τόν Κύριο γιά τήν εὐημερία σας.

Βενετία, 22 Δεκεμβρίου 1668

*Τῶν σεβασμιότητων σας
Ταπεινός δοῦλος
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας*

(SO CG. 275, φ. 359^{RV})

Ἵπόμνημα

Πρόκειται γιά ἕνα «*χρονικό*» καταστροφῶν, λεηλασιῶν καί δηώσεων τῶν νησιῶν Ἄνδρου, Κέας καί Θερμίων ἀπό τόν καπουδάν πασά. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας, Βαρθολομαῖος Πόλλα, πού γνώριζε ἄριστα τήν κατάσταση πού επικρατοῦσε στά νησιά, ἐκφράζει τό φόβο ὅτι καί «*ἡ Μῆλος καί ἡ Σίφνος, γιά τό πλῆθος τῶν κουρσάρων πού συγκεντρώνονται σ' αὐτές*» διέτρεχαν τόν ἴδιο κίνδυνο. [Βλ. ἀρκετά στοῦ Ν. Α. Κεφαλληνιάδη, «*Χρονικό Πειρατικῶν ἐπιδρομῶν κατά τῆς Μήλου*», στά «*Μηλιακά*», τόμ. Α' (1983)].

Ὁ μνημονευομενος δτό ἔγγραφο Νικολό Κοντόσταυλος ὁ Ἄνδριος, ὑπῆρξε, τό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αἰῶνα καί ἔπειτα ἔμπορος καί ἔμπορικός πράκτορας στή Βενετία τῶν κυκλαδιτῶν συναδέλφων του καί ἰδιαίτερα τῶν μεγαλεμπόρων Σίφνου Βασιλείου Λογοθέτη καί Πετράκη Ρόζα [Βλ. μερικά γι' αὐτόν στοῦ Σ. Συμεωνίδη, «*Ἡ Κυρία Βρυσιανή—τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα*», Ἀθήνα 1981, σελ. 40 καί Τοῦ Ἰδίου, *Οἱ Κοντόσταυλοι τῆς Ἄνδρου καί ὁ Ἅγιος Γεώργιος Καθολικῶν τῆς Σύρου*, στά «*Κυκλαδικά Θέματα*», τεῦχ. 6 (1985) σελ. 346 ἑπ.

18

*Πρός τόν Γραμματέα τῆς Ἀγ. Προπαγάνδας
μονσινιόρ Gibo
Σεβασμιώτατε*

Δέν διστάζω, μέσα στίς μεγάλες ἀσχολίες σας, νά ἀφαιρέσω λίγον ἀπό τόν χρόνο σας γιά ἕνα πράγματι ἀναγκαῖο ζήτημα. Αἰσθάνομαι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά τό κάνω γιά νά ἀνακουφίσω τίς δυστυχίες στίς ὁποῖες βρίσκεται ὁ μονσινιόρ Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, ἐπίσκοπος τῆς Μήλου, εἰδικά ἀπό τή φτώχεια καί τίς συκοφαντίες.

Δέν γνωρίζω κανέναν ἄλλο γιά νά τόν βοηθήσει, παρά τήν ὑπέρτατη ἐπιείκεια καί οἶκτο τῆς σεβασμιότητάς σας, πιστεύοντας ὅτι ὁ εἰρημένος κληρικός ἐπαρκῶς ἔχει ἐνημερώσει τήν Ἀγία Προπαγάνδα, σχετικά μέ τίς δυσάρεστες καταστάσεις πού τοῦ συντρέχουν

ἀποδεικνύοντας τὴν ἀθωότητά του· περὶ αὐτῶν ἔχει στείλει καὶ σ' ἐμένα ἀντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς του, ἐγὼ δὲ πλήρης ἀνανακτῆσεως ἔγραψα καὶ ἀνέπτυξα ὅπως καὶ αὐτός στή σεβασμιότητά σας με πρόθεση νά σᾶς κάνω ὑποδείξεις. Αὐτός ὁ κληρικός ὑπῆρξε ἕνας ἀπό τούς γραμματεῖς μου στήν ἐπιθεώρηση πού διενήργησα στό Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἔχω στηματίσει ἄμεση ἀντίληψη καὶ μπορῶ νά μιλήσω γι' αὐτόν μέ βεβαιότητα καὶ νά τόν ἐγκωμιάσω ὡς προσωπικότητα μέ μεγάλο ζῆλο, σύνεση, μετριοφροσύνη καὶ σοφία. Δέν διστάζω νά διαβεβαιώσω ὅτι, ἂν ἀπό τὴν ἀνωτέρω ἐπιθεώρηση, προέκυψε κάποιο καλό, αὐτό ὑπῆρξε ἔργο δικό του. Δέν μπορῶ παρά νά τόν παρομοιάσω μέ τόν περίφημο Λέοντα Ἀλλάτιο καὶ γνωρίζω ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἀρχιεπίσκοποι, ἀκόμη καὶ οἱ σχισματικοί (ἐννοεῖ ὀρθόδοξοι) τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, σ' αὐτόν καταφεύγουν γιά νά τοὺς ἐρμηνεύσει συγγραφεῖς καὶ νά ἀναγνώσει πολλά ἑλληνικά συγγράμματα. Κηρύσσει θαυμάσια καὶ σέ διάφορες γλῶσσες μέ σπάνια εὐχέρεια καὶ ἔχει συντάξει ἕνα ὑπόμνημα ἀναφερόμενο στά σφάλματα καὶ τίς παραβάσεις τῶν Ἑλλήνων ἀναφορικά μέ τὰ ἅγια μυστήρια καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικά θέματα.

Πρέπει λοιπόν νά τόν μετακαλέσετε στή Ρώμη, γιά νά τόν γνωρίσετε, νά τόν ἀξιολογήσετε καὶ νά τόν ἀξιοποιήσετε (ἂν ὑπάρχει περιθώριο), ὅπως ἔγινε καὶ μέ τόν κ. Ἀλλάτιο καὶ ἴσως φανεῖ πολύ χρήσιμος. Σέ ἀντίθετη περίπτωση, νά τοῦ ἐπιτρέψετε νά ἔλθει ἐκεῖ, νά σᾶς ἀναφέρει λεπτομερῶς καὶ κατόπιν νά ἐπιστρέψει γιατί κατέχει ἀρκετές πληροφορίες γι' αὐτά τὰ μέρη πολῦτιμα γιά τὴν Ἁγία Προπαγάνδα· ὁ ζῆλος του μέ παρακινεῖ γι' αὐτὴν τὴν εἰσήγηση πέρα ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἐπιθυμία πού ἔχω νά συμπαρασταθῶ σ' ἕναν κληρικό ἀξιολύπητο, ὅπως σᾶς ἐξήγησα.

Προσφεύγω λοιπόν περισσότερο στή σεβασμιότητά σας παρά σε ἄλλους γιατί ἡ ἀπαράμιλλη ἐπιείκειά σας μέ κάνει σίγουρο ὅτι πιο πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον μπορεῖ νά ὑποστηρίξει, νά προωθήσει καὶ νά ἐνισχύσει τὴν ἀθωότητα, τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἐξαιρετὴ ποιότητα τοῦ Καμίλλη.

Μέ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη φιλῶ τό χέρι σας

Città di Castello, 29 Ἀπριλίου 1683

Τῆς σεβασμιότητός σας

Ταπεινός δοῦλος

Φρά Ἰωσήφ ἐπίσκοπος Città di Castello

(Scr. Rif. nei Congr./Arcip. 4, φ.φ. 23^R - 24^R)

Ἵπόμνημα

Ὁ ἐπίσκοπος Sebastiani υπερβάλλει βέβαια ὅταν παρομοιάζει τόν Καμίλλη μέ τόν Λέοντα Ἀλλάτιο. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἦταν πολύ μορφωμένος ἄνθρωπος, γεγονός πού ἀποδεικνύεται καί ἀπό ἑκατοντάδες ἐπιστολῶν του πρὸς τὸ Βατικανό καί διάφορα πρόσωπα, μέ τίς ὁποῖες ἔχω συγκροτήσει ἓνα σπουδαιότατο Ἀρχεῖο ἰδιαίτερα σημαντικό γιά τήν Ἱστορία τῶν Κυκλάδων καί ἀπό τίς ὁποῖες συνάγεται ἄμεσα τὸ ἐπίπεδο μόρφωσης καί τῶν γνώσεών του.

Σχολεῖο

Μέ τήν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του, ὁ Καμίλλη, παρά τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων πού εἶχε νά ἀντιμετωπίσει, ἔκανε καί τὸ δάσκαλο συνεχίζοντας τίς ἐργασίες τοῦ Σχολείου πού εἶχε ξεκινήσει ὁ ἐπίσκοπος Σέρρα [Βλ. Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 93], ὅπως προκύπτει ἀπό σχετικές μαρτυρίες: α) τοῦ ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκόπου Μήλου Διονυσίου Ἀλεμάνου σέ ἐπιστολή τῆς 13 Δεκ. 1665: «Ἄλλον γάρ οὐκ ἐπιθυμῶ εἰμὶ νά ἰδῶ μίαν ἔνωσιν ἀνάμεσον τῶν Χριστιανῶν, τήν ὁποίαν τοῦτος ὁ ἱερεὺς εἶναι ἐπιτήδειος νά τήν εἰσαγή μέ ταῖς ἀγίαις τοῦ ἔρμηνεῖς, κόπους τε καί κατασκευάσματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τοὺς νεανίσκους τοῦτους...» [Σ. Συμεωνίδη, ὁ.π. σελ. 113] καί β) τῶν συντίχων Μήλου σέ ἐπιστολή τους τοῦ Ἰανουαρίου 1666: «... ἤμειστε περίσση ἀναπαμένοι μέ τοῦ λόγου του καί εὐχαριστημένοι εἰς ταῖς ἀγίαις του καί συχναῖς διδασκαλίας εἰς ταῖς ἐκκλησίαις μας, εἰς τήν προκοπὴν πού κάμνουσιν τὰ παιδιὰ μας εἰς τὸ σχολεῖο του...» [Σ. Συμεωνίδη, ὁ.π. σελ. 114].

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Καμίλλη φαίνεται πὼς τὸ σχολεῖο τῆς Μήλου εἶχε ἀποκτήσει μεγάλη φήμη σέ σημεῖο πού νά σπουδάζουν σ' αὐτὸ καί μαθητές ἀπὸ τὰ γειτονικά κυκλαδονήσια. Τὴν εἰδῆση μᾶς δίνει ὁ ἀνωτέρω Giuseppe Sebastiani, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴ Μήλο ὡς ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης, στήν ἐκθεσὶ τοῦ (Μάρτιος 1667) πρὸς τὸ Βατικανό:

«... ὁ βικάριος δὸν Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, ἐκ Νάξου, ἄνθρωπος μορφωμένος, ἐνάρετος καί ἐξαιρετος, ἡλικίας 36 ἐτῶν, διατηρεῖ σχολεῖο μέ πολλὰ παιδιὰ καί νέους τόσο τῆς Μήλου, ὅσο καί ἐκ τῆς Σίφνου, Κέας καί Θερμίων, οἱ ὅποιοι λόγω τῆς φήμης του γιά τὴ διδασκαλία, τὴν ἀρετὴ καί καλοσύνη τρέχουν στό σχολεῖο του στό ὁποῖο δίδασκει γραφὴ-ἀνάγνωσι καί γραμματικὴ στὰ ἑλληνικά ἢ λατινικά καθὼς καί τὴν ἰταλικὴ γλῶσσα...» ἀνάλογα μέ τὴν ἡλικία τῶν μαθητῶν καί τὴν κατάρτισή τους. [PFS/Visite No 32, φ.φ. 123^R-132^R ὅπου ἡ ἐκθεσὶ τοῦ Sebastiani γιά τὴ Μήλο].

Ὁ Καμίλλη εἶχε προσληφθεῖ ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς τοῦ Sebastiani κατὰ τὴν ἐπιθεώρηση τοῦ τελευταίου στίς λατινικὲς ἐκκλησίες τῶν Κυκλάδων καί εἶχε προσφέρει σοβαρὲς ὑπηρεσίες κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς σέ σημεῖο πού νά ἐντυπωσιάσει τόν ἐπίσκοπο-ἀποστολικὸ ἐπισκέπτη τόσο, ὥστε στό δημοσιευμένο ἀνωτέρω ἔγγραφο νά ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς του, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ὀφείλονταν στὸν Καμίλλη. Στὸ ἴδιο ἔγγραφο ὁ Sebastiani μᾶς γνωστοποιεῖ καί τὸ ἐπίπεδο μόρφωσης τοῦ Καμίλλη πού ἐκτείνονταν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς μέχρι τὴν κατοχὴ πολλῶν ξένων γλωσσῶν, πληροφορία πού φανεράνει πὼς οἱ μαθητές του σπούδαζαν κοντὰ του, ἀνάλογα μέ τὴν ἡλικία τους, σημαντικὰ θέματα γιά τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

19

Σεβασμιώτατοι Κύριοι

Τή βάρβαρη απόφαση πού πήρε ὁ Τούρκος νά καταστρέψει τό μοναστήρι μας στή Μήλο, λόγω συκοφαντιῶν πού ἐξυφάνθηκαν, ἔχουν ἤδη πληροφορηθεῖ οἱ σεβασμιότητές σας, ὅπως καί ἡ Ἁγία Προπαγάνδα (ἔχει μάθει) ὅλα τά διατρέξαντα ἀπό τοὺς πατέρες τῆς ἀποστολῆς. Δέν νομίζω ὅτι χρειάζεται νά ἐπεκταθῶ περισσότερο.

Ἐγώ, πού ὑπῆρξα ἠγούμενος στήν ἀποστολή, καί οἱ συμμοναστές μου, θά ἐπιστρέψουμε κάποια ἡμέρα στό νησί, ὅπως πολύ ἐπιθυμεῖ ὁ ἐξοχότατος πρέσβυς μας ὁ ὁποῖος γνωρίζει ἄριστα τά δίκαια καί τοὺς σκοπούς μας. Τό σχέδιό του εἶναι καλό καί ἐλπίζουμε νά τόν βοηθήσουμε ὅταν τακτοποιηθοῦν οἱ σχέσεις του μέ τήν Πόρτα γιά νά διαπραγματευθεῖ τήν ἐπανεγκατάστασή μας στή Μήλο, ὅπου μέ τήν ἴδια ἐπιμέλεια, ὅπως καί πρὶν, θά ὑπηρετήσουμε τίς σεβασμιότητές σας, τῶν ὁποίων ταπεινά φιλῶ τίς πορφύρες.

Μῆλος 29 Ἰουλίου 1683

*Τῶν σεβασμιότητων σας
Δοῦλος ταπεινός
Fra Furleo da Verona
capuccino, missionario apostolico.*

(Scr. Rif. nei Congr/Arcip. 4, φ. 74^R)

Ἐπόμνημα

Τό ἔγγραφο ἀναφέρεται στήν καταστροφή τοῦ μοναστηριοῦ τῶν καπουτσίνων ἀπό τοὺς Τούρκους πού ἔγινε τόν προηγούμενο χρόνο 1682, γιατί οἱ πρῶτοι βοηθοῦσαν καί συνεργάζονταν μέ τοὺς κουρσάρους.

Αὐτή τήν ἐποχὴ οἱ Τούρκοι εἶχα φαίνεται βάλει στόχο τοὺς μοναχοὺς τῶν ἱεραποστολικῶν ταγμάτων, τοὺς ὁποῖους κυριολεκτικὰ ἀφάνησαν. Γιά τό θέμα αὐτό καί ἄλλες βαναυσότητες τοὺς ὑπάρχει σχετικό ἔγγραφο ἐκ Νάξου:

« Ἀντίγραφο ἀπὸ τό ἐμφανισθέν πρωτότυπο.

Ἐξοχότατε

Ἐχετε ἤδη πληροφορηθεῖ τήν τύχη τοῦ μοναστηριοῦ τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων καπουτσίνων τῆς Μήλου, τό ὁποῖο τόν περάσμενο χρόνο ἱσπέδωσε ὁ καπουδάν πασᾶς, γιατί εἶχαν κατηγορηθεῖ ὅτι συμπαραστέκονται τοὺς κουρσάρους καί συνεργάζονται μαυτούς. Γνωρίζετε ἀκόμη πολύ καλά ὅτι αὐτό τό χρόνο ἀπειλήθηκε τό μοναστήρι τῶν ἴδιων πατέρων τῆς Σύρας γιά τήν ἴδια αἰτία, ἀπογυμνώθηκαν οἱ πατέρες καί κατέφυγαν στήν Τήνο γιά νά γλυτώσουν. Ἐπίσης τό γεγονός πού συνέβη πέρυσι στοὺς τέσσερις

δικούς μας λατίνοους, στόν κύριο Κορονέλλο, πρόξενο τοῦ μεγαλειοτάτου Βασιλέα τῆς Γαλλίας, στόν πεθερό του κύριο Κρουσίνο Σομμαρίπα καί στούς κυρίους Ἰωσήφ Κορονέλλο καί Ζουάνη Δελλαρόκα οἱ ὁποῖοι εἶχαν ψευδῶς κατηγορηθεῖ ὅτι συνεργάζονται μέ τούς κουρσάρους καί τούς συνέλαβαν καί τούς μετέφεραν στήν Κ/Πολή τούς κόστισε περίπου τρεῖς χιλιάδες *riastre* καί ἐάν δέν εἶχαν τή συμπαράσταση τοῦ ἐξοχοτάτου Πρέσβυ τῆς Γαλλίας θά ἔχαναν καί τή ζωή τους. Ἐπί πλέον γνωρίζει ἡ ἐξοχοτήτά σας τήν ἀπαγόρευση πού ἐκδόθηκε ἀπό τόν Καπιτζήμπαση τοῦ Μεγάλου Κυρίου νά μὴν ἐξέλθει κανένας ὑπήκοός του στό κοῦρσοος. Γνωρίζετε ἀκόμη ὅτι ὁ Πρέ Νικολός Γαυράς ὑπέβαλε παραίτηση γιά νά πάει στίς χριστιανικές χώρες καί ὅταν ἐπῆγε στά πειρατικά πλοῖα γιά νά βοηθήσει (πνευματικά) καί ἐπέστρεψε ἐδῶ, θέλανε οἱ Τούρκοι νά τόν συλλάβουν καί κάναμε πολλές ἐνέργειες καί καταβολή χρημάτων γιά νά τόν πάρουμε ἀπό τά χέρια τους...

Νάξος 24 Ἰουνίου 1683 (κατά τό νέο)»

(Scr. Rifer. nei Congressi/Arcipelago No 4, φ. 38^R)

Στό δημοσιευμένο ἐδῶ ἔγγραφο 19, ὁ φρά Furléo da Verona διαδήλωνε τήν πεποιθησή του ὅτι θά γύριζαν σύντομα αὐτός καί οἱ σύντροφοί του καπουτσίνοι στή Μήλο. Πράγματι, σέ ἐπιστολή τῆς 28-10-1684 τοῦ ἐπισκόπου Καμίλλη ἀναφέρεται: «Ἐπέστρεψαν ἐδῶ οἱ πατέρες καπουτσίνοι γιά νά ἐπιανεγκατασταθοῦν, χωρίς ὅμως ἄδεια τῶν Τούρκων. τήν ὁποία ἐλπίζουν πῶς θά πάρουν ὅπως καί τήν ἄλλη φορά...» [Βλ. Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 99, ὅπου καί ἄλλες λεπτομέρειες γιά τά ζητήματα πού δημιουργοῦσαν οἱ καπουτσίνοι].

20

Σεβασμιώτατοι

Δέν ἐθεώρησα ἀπαραίτητο νά σᾶς ἀναφέρω στήν ἐκθεση μου ἀπό τήν ἐπιθεώρηση γιά τίς οικονομικές ὑποχρεώσεις τοῦ ἐπισκόπου Μήλου Καμίλλη πού, ὅπως μοῦ ἐξέθεσε, κατέλιπε χρέος ὁ προκάτοχός του σεβασμ. Σέρρα πού ἀνέρχεται συνολικά στό ποσόν τῶν 300 *riastre da otto*, γιατί μοῦ εἶχε πεί ὅτι ἔχουν πληρωθεῖ τμηματικά καί πῶς ἔχουν ἀπομείνει 120 μόνο πιάστρε κάποιου ἔλληνα ἀπό τήν Κ/Πολή Γεωργίου Φακῆ καί ἐπειδὴ δέν ἐθεώρησα ποτέ ὑποχρέωσή μου νά ἐνημερώσω τήν Ἁγία Προπαγάνδα γιά τίς δανειακές ὑποχρεώσεις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς πού συνάπτονται γιά τήν διατήρηση τῶν Ἐκκλησιῶν τους ἢ γιά ἄλλες τρέχουσες ἀνάγκες, διαφορετικά θά ὑποδείκνυα σέ καθέναν νά μὴν χρεώνεται κατά βούληση, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι μετὰ θά ἐξοφληθοῦν τά δάνειά τους ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα, γιατί κατά τή γνώμη μου κάθε ἐπίσκοπος εἶναι ὑποχρεωμένος νά διατηρεῖ τή διοίκηση καί τά ἀγαθὰ τῶν Ἐκκλησιῶν του μέ τά εἰσοδήματα, τίς προσφορές καί τίς ἐλεημοσύνες πού

συγκεντρώνει αναλαμβάνοντας τά εκκλησιαστικά δικαιώματα *honoribus et oneribus suis*.

Τώρα παρατηρῶ στίς διαταγές τῶν σεβασμιότητων σας ἀπό 16 τοῦ παρελθόντος Φεβρουαρίου ὅτι ὁ σεβασμ. Καμίλλης σᾶς παρουσίασε, ἐκτός τῶν 300 *riastre*, ὅτι ἔχει ἄλλο ἓνα χρέος 120 *riastre* μέ τόν ἀνωτέρω Φακῆ, πατριαρχικό ρεφερενδάριο Κ/Πόλεως, γιά τό ὁποῖο σᾶς ἀποστέλλω ἀντίγραφο πού μοῦ ἔδωσε σημειώσεως, γραμμῆνης ἰδιοχείρως ἀπό τό τελευταῖο, γιά νά διαπιστώσουν οἱ σεβασμιότητές σας ὅτι περιλαμβάνονται οἱ 120 *riastre* στίς 300, ὅπως μέ εἶχε διαβεβαιώσει σέ ἄλλο λογαριασμό, μολοντί οἱ εἰρημένες 120 *riastre* οἱ ὀφειλόμενες στόν Ἑλληνα τῆς Κ/Πόλεως Γεώργιο Φακῆ ἐάν προήρχοντο ἀπό σύμβαση χρέους τοῦ προκατόχου του Σέρρα, θά ἔπρεπε νά καταβληθεῖ ἀπό τούς κληρονόμους του ἢ ἀπό τήν περιουσία τοῦ ἐπισκόπου Σέρρα κανένας ἀπό τούς πιστωτές δέν μοῦ ὑπέβαλε ἔνσταση ὅταν ἐκτελοῦσα τήν ἐπιθεώρηση γιά νά ἀναγκάσω τόν σεβασμ. Καμίλλη νά τόν ἐξοφλήσει, ὅπως ἤδη σᾶς παρουσιάζει ὁ τελευταῖος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει σι ν ἐπίσκοπο Μήλου δέν ἀπολείπουν οἱ ἐλεημοσύνες ἀπό τά πλεῖα, τόσο ἐμπορικά ὅσο και κουρσαρικά πού καθημερινά καταπλέουν σ' αὐτά τά λιμάνια καί ἰδιαίτερα μετά τήν ἀναχώρηση τῶν πατέρων καπουτσίνων ἀπό τό νησί λόγω καταστροφῆς τοῦ μοναστηριοῦ τους, ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶχε παράπονα ὅτι τοῦ ἔπερναν τίς ἐλεημοσύνες καί τίς ἐνισχύσεις τῶν χριστιανῶν. Φέτος τοῦ ἔδωρήθησαν 100 σκουδα ἀπό ἓνα καβαλλιέρε γάλλο τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ *Munsu Duchena* καί τακτικά δέχεται παρόμοιες συνεισφορές, μέ τίς ὁποῖες θά μπορούσε μέχρι σήμερα νά μειώσει τό ὑπόλοιπο αὐτοῦ τοῦ χρέους, ὅπως πληροφόρησα τίς σεβασμιότητές σας στήν ἔκθεση τῆς ἐπιθεωρήσεώς μου καί ἀκόμη δέν ὑπάρχει ἐπίσκοπος στήν Ἀνατολή πού νά μήν ἔχει κάποιο χρέος πού τό δημιούργησε γιά νά ἀντιμετωπίσει τα οἰκονομικά τῆς Ἐκκλησίας του.

Προσωπικά ἐγώ, μέσα σέ χρονικό διάστημα δέκα χρόνων πού βρίσκομαι σ' αὐτήν τήν ἐπαρχία ἔχω πληρώσει 800 *riastre* γιά νά ἀνοικοδομήσω ἐκ θεμελίων τό ναό τῆς ἐπισκοπῆς τιμημένον στό ὄνομα τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἔξω τῆς πόλεως, γιά θερινή κατοικία, γιά δικαστικούς ἀγῶνες προκειμένου νά κατοχυρωθοῦν τά δικαιώματα καί τά κτήματα τῆς ἐπισκοπῆς, γιά πληρωμές ἐνοικίων κατοικίας ἐντός τοῦ Κάστρου καί γιά αὔξηση τῶν κτημάτων τοῦ ἐπισκοπικοῦ ταμείου, ἰκανό μέρος τῶν ἀνωτέρω χρημάτων χρεωστῶ ἀκόμη ὅμως

ὅταν μέ μετακαλέσει στήν ἄλλη ζωή ὁ μεγαλοδύναμος πρὶν τακτοποιήσω αὐτὰ τὰ χρέη, δέν θά παραμείνουν ὑποχρεῖρια τὰ ἀκίνητα τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε ὑποχρεωμένη ἡ Προπαγάνδα νά ἐξοφλήσει τούς πιστωτές, ἀλλά οἱ κληρονόμοι μου ἢ ἡ φτωχή περιουσία μου.

Ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Σαντορινῆς κύριος Ξαθάκης γιά νά γλυτώσει ἀπό τίς τουρκικές καταπιέσεις, ἐνεχυρίασε τόν περασμένο χρόνο γιά 13 *riastre* στόν Κολονέλλο κ. Ἄγγελο Μαρία Βιτάλη τὰ ἀρχιερατικά του ἄμφια, τὰ ὁποῖα πουλήθηκαν ἀπό τόν πιστωτή ἐδῶ στήν Τήνο.

Θά συγκεντρώσω πιό ἀκριβεῖς πληροφορίες γιά τό πραγματικό ὕψος τοῦ χρέους πού κατέλιπε ὁ σεβασμ. Σέρρα, τόσο σέ κεφάλαιο, ὅσο καί σέ τόκους, ἐάν ὑπάρχουν συμβόλαια τῶν δανείων γιά τήν ποιότητα καί τήν ἀξία τῶν ἀκινήτων πού πῆραν οἱ πιστωτές, σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες τῶν σεβασμιότητων σας καί ὅ, τι περισσότερο μπορέσω νά συγκεντρώσω ἀπό ἀνθρώπους τῆς Μήλου καί μέ ἄλλη εὐκαιρία θά σᾶς ἀποστείλω ὅσο τό δυνατόν πιο ἀκριβεῖς πληροφορίες.

Ἀναφορικά μέ τούς ἀνθρώπους πού διατηρεῖ ὁ σεβασμιώτατος Μήλου γιά νά τόν βοηθοῦν καί τόν συμπαραστέκονται στίς ἱερές τελετές εἶναι, κάποιος γιός τῆς παπαδιάς ἡλικίας 20 χρόνων πού ἀπό δύο χρόνια τώρα ἔχει φορέσει το ράσο μέ πρόθεση νά τόν προωθήσει περαιτέρω στήν ἱερατική καριέρα καί κάποιος μαρωνίτης χειροτονημένος ὑποδιάκονος, πού ἔχει ἀναλάβει τήν ὑποχρέωση νά ὑπηρετεῖ τήν ἐκκλησία του μέ ὑπόσχεση νά τόν κάνει ἱερέα ἔν πάσῃ περιπτώσει ἐάν οἱ σεβασμιότητες σας θέλουν νά τόν ἱκανοποιήσουν μέ τή διατήρηση τῶν ἀνωτέρω καί ἴσως κάποιου ἄλλου κληρικοῦ ἀκόμα νά ὑπολογίζετε ὅτι μέ 15 σκουδα ἐτησίως, θά μπορούσατε νά τόν ἱκανοποιήσετε, ἀφαιρώντας ἀπό τό ἀνωτέρω ποσόν τόν μισθό τῶν μισσιοναρίων τοῦ Ἄρχιελάγου ἐπαναθέτω ἐν τούτοις πάντοτε στήν ἄκρα ἐπιείκεια τῶν σεβασμιότητων σας χωρίς νά εἶμαι σέ θέση νά αἰτιολογήσω, ὅτι ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος Μήλου ἀποδέχτηκε πρόσφατα τήν ἐκλογή του ἀπό τόν ὀρθόδοξο Πατριάρχη Κ/Πόλεως ὡς ἐξάρχου του, καί γυρίζοντας τὰ νησιά τοῦ Ἄρχιελάγου εἰσπράττει ἀπό τούς Ἑλλήνες ἱερεῖς διάφορες ἀπαιτήσεις πού ἀξιώνει ὁ Πατριάρχης ὡς φορολογίες του, καταπιέζοντας γιά τήν ἐξόφλησή τους μέ ἀφορισμούς πού φέρει ἐγγράφως ἀπό τόν Πατριάρχη καί μέ τήν βία καί τήν ἀπειλή τῶν κουρσάρων, γεγονότα πού δημιουργοῦν μεγάλο σκάνδαλο, ὄχι μόνο σ' αὐτούς τούς Ἑλλήνες, ἀλλ' ἐπίσης καί στούς λατίνους, πού ποτέ μέχρι σήμερα δέν ξαναεῖδαν παρόμοιες ἐνέργειες ἀπό ἕναν λατῖνο ἐπίσκοπο,

ἀλλά μόνο από ἑλληνες ἀπεσταλμένους ἀπό τόν Πατριάρχη.

Μέ βαθύτατο σέβας πρὸς τίς σεβασμιότητές σας κατασπάζομαι τίς ἅγιες πορφύρες σας.

Τήνος, 13 Ἰουλίου 1683 σ.η.

*Ταπεινός καί εὐπειθής δοῦλος
Ἄγγελος Βενιέρης, ἐπίσκοπος Τήνου*

(Scr. Rif. nei Congr/Arcip. 4, φ.φ. 62^{RV}, 69^R)

Ὑπόμνημα

Τὸ ἔγγραφο εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον καί προστίθεται στὰ ὅμοια πού ἤδη μᾶς ἔδωσαν τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου [βλ. Σ. Συμεωνίδη, «Τὰ Οἰκονομικά», στόν Α τόμο τῶν «Μηλιακῶν»]. Εἶναι ἀκόμη συμπληρωματικὴ ἀναφορὰ στὴν ἔκθεση τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη Ἄγγελου Βενιέρη, ἐπισκόπου Τήνου, πού ἔχει συνταχθεῖ στὰ 1678. Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ὁ Βενιέρης δέν παραδέχεται τίς ἐνέργειες τοῦ Καμίλλη στὰ οἰκονομικά, μολοντί δέν εἶχε ἀσχοληθεῖ, κατὰ τὴν πραγματοποιήση τῆς ἐπιθεώρησης τῆς Ἐκκλησίας Μήλου, μέ τό σοβαρό αὐτὸ ζήτημα, γιατί εἶχε πιστέψει ὅτι δέν ἦταν στὰ καθήκοντά του καί ὁ αὐστηρὸς καί συστηματικὸς οἰκονομικὸς ἔλεγχος.

Κρίνοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του καί τὴ δική του ἐπισκοπικὴ περιφέρεια, ἡ ὁποία εἶχε πλῆθος λατινικῶν οικογενειῶν, συνεπῶς καί τακτικά καί ἱκανοποιητικά εἰσοδήματα, βγάζει ἀστήρικτα συμπεράσματα καί παραλληλισμούς γιὰ τὸν Καμίλλη πού δέν διέθετε παρά ἐλάχιστους πιστούς καί μιὰν ἐπισκοπὴ καταχρεωμένην ἤδη ἀπὸ τὸν προκάτοχό του. Δέν ἐξέτασε φαίνεται οὔτε τοὺς δικαστικούς ἀγῶνες πού ἔκανε ὁ Καμίλλης γιὰ τὴν ἀποκατάσταση πλήθους ζητημάτων πού ἀπειλοῦσαν τὴν κτηματικὴ περιουσία τῆς ἐπισκοπῆς, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐπιβαρύνθηκε μέ σημαντικὰ ποσά, οὔτε τίς ἀποπληρωμὲς διαφόρων ὑπολοίπων ἀπὸ ἀγορᾶς κτημάτων πού εἶχε πραγματοποιήσει ὁ προηγούμενος ἐπίσκοπος. [βλ. λεπτομέρειες στοῦ Σ. Συμεωνίδη, «Τὰ Οἰκονομικά», σ. 126-127].

Μέσα στόν ἴδιο ὅμοιο χρόνο (1683) φαίνεται πὼς ὁ Βενιέρης ἄλλαξε γνώμη γιὰ τὸν Καμίλλη [βλ. Β. J. Slot, «Ἐκκλησιαί», σελ. 82 ὑποσ. 1] προφανῶς ὕστερα ἀπὸ τὴ χορήγηση ἀπὸ τὸν τελευταῖο λεπτομερῶν πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων τῆς ἐπισκοπῆς. Στις 10 Νοεμβρίου 1683 ἔγραφε ὁ Καμίλλης: «Στόν σεβασμιώτατο Τήνου ἔστειλα ὅλα τὰ ἀποδεικτικά στοιχεῖα τοῦ χρέους αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸν προκάτοχό μου καί ἀπὸ ἐμένα γιὰ τὴ διατήρηση τῆς περιουσίας της καί μέ πληροφόρησε πὼς μέ πρώτη εὐκαιρία θά τὰ στείλει στήν Ἁγία Προπαγάνδα» [PFS/Scr. Rif. nei Congr/Arcipelago No 4, φ. 161^R]. Φαίνεται ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶχαν σταλεῖ πρό τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1683 στόν Τήνου μαζί μέ ἕνα ἔγγραφο ἀπόψεων τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1682 τῶν ἐπιτρόπων τῆς Μήλου «στό ὅποιο ὀρίζονται ἐπακριβῶς τὰ χρέη πού συνῆψε ὁ σεβασμ. Καμίλλης γιὰ νά ἐξοφλήσει ἐκεῖνα τοῦ προκατόχου του πού ἦταν ἐπίδικα, καθὼς καί τό χρέος πού

αὐτός ὁ ἴδιος συνήψε, καί πού συμποσοῦνται σέ 230 *riastre* κατά κεφάλαιο, ἐκτός τῶν τόκων πού τρέχουν πρὸς δέκα τοῖς ἑκατόν' γιά τά ποσά αὐτά οἱ πιστωτές ἔχουν προσημειώσει ἓνα κτῆμα τῆς ἐπισκοπῆς πού βρίσκεται κοντά στήν πόλη, ἐξαιρετικῆς ἀποδόσεως, καί τό κρατοῦν δεσμευμένο μέχρι τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους, τό ὁποῖο (κτῆμα) ἀξίζει περίπου 800 *riastre* ὅπως μέ πληροφοροῦν οἱ εἰρημένοι ἐπίτροποι» ἔγραφε στή Ρώμη ὁ Τήνου Βενιέρης στίς 15 Ὀκτωβρίου 1683 [PFS/Scr. Rif. nei Congr/Arcip. No 4, φ. 125^{RV}]. Πέραν τῶν ἀνωτέρω ὑποχρεώσεων, σημείωνε στό ἴδιο ἔγγραφο ὁ Βενιέρης «ὑπάρχει καί ἓνα ἄλλο χρέος τοῦ σεβασμ. Σέρρα 120 *riastre* πρὸς τόν κ. Γεώργιο, ἕλληνα ρεφενδάριο τοῦ Οἴκουμεικοῦ Πατριάρχου γιά μιάν ἐντολή τῆς Πόρτας γιά νά μπορέσει νά ἀνοικοδομήσει τήν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Κοσμά καί Δαμιανῶ, γιά τό ὁποῖο, ὅπως πληροφορήθηκα ἀπό διάφορες πηγές μέχρι τώρα δέν ἔχει ἐξοφληθεῖ». [PFS, Αὐτόθι]

Ἄναφορικά μέ τό τελευταῖο αὐτό χρέος, τό ὁποῖο εἶχε δημιουργήσει παλαιότερα καί θέμα γύρω ἀπό τό χρόνο ἐκδοσης τῆς ἐντολῆς τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν γιά τήν ἀνοικοδόμησι τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων [Σ. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 85-86], νεότερη ἔρευνα στά Ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ ἔφερε σέ φῶς ἐπιστολή τοῦ δανειστή Γεωργίου Φακῆ πρὸς τόν Καμίλλη, τό κείμενο τῆς ὁποίας ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Πανιερώτατε καί ἐκλαμπρότατε ἀφέντη ἀφέντη δεσπότη μίλου καί κιμίλου, προσκυνοῦμεν τήν ἐκλαμπρότισου.

Λέν τό ἐθάρον δέσποτά μου εἰς τήν πανιερότησου νά μέ βασάνισης τόσον. Ὁ Ἀντώνιος σέρρας μῆγραψαν καί τοῦ ἔκαμαν ἓναν ὀρισμό διά νά χτίση τήν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων ἀναργύρων καί εὐθύς τόν ἔκαμα, εἰς τόνόποιον ἐξοδιάστηκαν ρεάλια ἑκατόν εἴκοσι, No 120 καί πριχῶ νά μέ τά δώση καί πλερώση ἐπώθανε καί ἡ πανιερότης σου ἤλθες εἰς τόν τόπον του καί κάθσαι εἰς τήν ἴδιαν Ἐκκλησίαν καί ἐπειδή ἐπήρες τήν Ἐκκλησία καί ἐπαρχίαν του κάμνει χρεία νά τά πλερώσης ἡ πανιερότης σου, ὁμοίως καί τά ἰντερέσατος καί μήν μέ βρίσκεις ἀφορμαῖς πῶς εἶσαι πτωχός καί δέν ἔχεις, διατί τήν πανιερότησου σέ θρέφῃ ὁ κόσμος, ἀμή ἐγὼ θρέφομαι μέ τόν ἴδρωτα καί κόπους μου καί σύρνω τούς καμάτους τῶν ἑκατόν ἴκοσι γροσιῶν σήμερον δεκαεξί χρόνους καί εἶναι κρίμα εἰς τοῦ λόγου μου νά εἶμαι τόσον ζημιωμένος καί ἡ πανιερότης σου νά κάθσαι εἰς τήν ἐκκλησίαν. Ἦνσόμα δόσμου μιάν ἀπόκρισιν νά ἡξεύρω, πλερώνης μέ ἡ ὄχι, νά ἡξεύρω καί ἐγὼ νά γυρεύσω ἄλλην μου δουλειά νά μή χάσω τό ἔχει μου. καί μέ τό τέλος ἀπομένω εἰς τούς ὀρισμούς τῆς πανιερότης σου καί οἱ χρόνοι σου πολλοί καί καλοί.

Ἄφέντη δεσπότη ἡ πλερώσε τό δικαίό μου ἡ ζημιώνω σε χίλια γρόσια καί ἄς εἶναι ἀπό λόγου σου, διατί σώνει ὅσον ὅπου μέ βασάνισες. Ἰουνίου 22. 1676

*Δούλος τῆς ἐκλαμπρότης σου
ὁ ρεφενδάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας γεώργιος*

(Βλ. PFS/Scr. Rif. nei Congr/Arcipelago No 4, φ. 258^V)

Στό ἔγγραφο 12, ὁ συντάκτης του ἀρχιεπίσκοπος Νάξου Βαρθολομαῖος Πόλλα, ὁ ὁποῖος βρέθηκε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1660 στή Μῆλο ὕστερα ἀπό παραγγελία τοῦ Βατικανοῦ, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι βρῆκε τόν ἐπίσκοπο Σέρρα ἀπασχολημένο στήν ἀποπεράτωσι τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων «τήν ὁποῖαν ξαναέφτιαξε ὀλόκληρη ἐκ θεμελίων καί τήν ἔκανε πιό εὐρύχωρη ἀπό πρῖν» καί

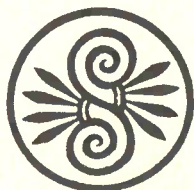
ὅτι δὲν ἀπέμενε παρά ἢ ἀποπεράτωση τοῦ τρούλλου.

Ἐπίσης στό ἔγγραφο 11, ὁ εὐρισκόμενος στίς 24 Αὐγούστου 1659 στή Μῆλο ἰησοῦτης Fransesco Recharo ἀναφέρει ὅτι ὁ Σέρρα «κατασκευάζει μιά ὠραιότατη ἐκκλησία ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό τετραγωνισμένες πέτρες μέ ἓνα ὠραιότατο παρεκκλήσι· ἡ ἐκκλησία ἔχει μήκος 46 πόδια καί πλάτος 17». Συνεπῶς, ὕστερα καί ἀπό τήν ἐπιστολή τοῦ Γεωργίου Φακῆ πού δημοσιεύεται σ' αὐτό τό ὑπόμνημα, σύμφωνα μέ τήν ὁποία φρόντισε νά ἐκδοθεῖ στά 1660 ἡ ἔγκριση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν γιά τήν κατασκευή τῆς ἐκκλησίας, τό πρόβλημα πρέπει νά θεωρηθεῖ ὅτι διευκρινίζεται ἤδη καί μπορούμε νά δεχτοῦμε ὅτι ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἐναργύρων ἀνακατασκευάστηκε ἐκ θεμελίων μεταξύ 1659-1660 καί σέ μεγαλύτερες οἰκοδομικές διαστάσεις (ἀφοῦ γύρω στά 1650-1652 εἶχε ἐπισκευαστεῖ γιά νά μπορέσει νά λειτουργήσει, μιά καί παλαιότερα εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ χωρίς οἰκοδομικές συντηρήσεις καί ἐπισκευές).

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΜΗΛΙΩΝ

ΜΗΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Γ΄

ΑΘΗΝΑ 1989

**ΤΟ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ
ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΒΕΝΕΤΙΑΣ (1645-1669) ΚΑΙ ΟΙ
ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΕΣ**

Ο βενετοτουρκικός πόλεμος τῶν ἐτῶν 1645-1669, μέ κύριο πεδίο διεξαγωγῆς του τήν Κρήτη, εἶχε καταστροφικές ἐπιπτώσεις καί στόν αἰγαιακό χῶρο, ιδιαίτερα μάλιστα στό στρατηγικῆς σημασίας κυκλαδικό σύμπλεγμα, τόσο ἀπό τούς διερχόμενους ἢ τούς πολεμικούς στόλους πού στάθμευαν σ' αὐτό, ὅσο καί ἀπό μωαμεθανούς καί χριστιανούς πειρατές καί κουρσάρους πού χρησιμοποιοῦσαν τά λιμάνια τῶν νησιῶν σάν ὀρμητήριά τους. Κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου οἱ νησιῶτες ὑπέφεραν τά πάνδεινα καί μόνο ἡ καρτερικότητα καί ἡ Πίστη τους, ἀλλά καί ἡ ὀξυδέρκεια καί διπλωματικότητα σπουδαίων πολιτικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν ἡγητόρων, πού ἔτυχε νά διακριθοῦν τότε ἀνάμεσά τους, συντέλεσαν στήν ἐπιβίωσή τους ὡς (ἐλληνορθόδοξου, ιδιαίτερα) λαοῦ μέ τίς, κατά τό δυνατό, λιγότερες ἀπώλειες. Ἡ διαπίστωση, μετά ἀπό ἐκτεταμένες καί συστηματικές ἔρευνες, «ὅτι ἡ “τουρκοκρατούμενη” νεοελληνική κοινωνία δέν ἦταν μιά ἀπολιτική, θρησκευτική κοινότητα ἰσοδούλων, ἀλλά διαφοροποιημένη πολιτική κοινωνία μέ θεσμική συγκρότηση» καί «ἀκόμη, ὅτι ἡ ἰδεολογία μέ τήν ὁποία λειτούργησε ἡ κοινωνία αὐτή τήν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικυριαρχίας δέν περιορίστηκε στούς θρήνους γιά τήν “Ἀλωση”**, ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στίς κυκλαδίτικες κοινωνίες τῆς ἰστορουμένης ἐδῶ, ιδιαίτερα, ἐποχῆς, ἀλλά καί τῆς παλαιότερης.

Στίς πολεμικές συγκυρίες ἀνεζήτησα τά βασικά αἷτια τῶν ἀρχιερατικῶν ἐναλλαγῶν στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές τῶν Κυκλάδων κατά τήν εἰκοσιπεντάχρονη διάρκεια τοῦ βενετοτουρκικοῦ

* Ο κ. Σίμος Συμεωνίδης εἶναι ἰστοριοδίφης.

** Δ. Γ. Ἀποστολόπουλου — Π.Δ. Μιχαηλάρη, Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσιθέου, μία πηγὴ καί ἓνα τεκμήριο. Ἀθήνα 1987, σελ. 7 (Ἔκδοσις Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν).

πολέμου. Πιστεύω ότι, με τη νέα αυτή τομή στο ζήτημα, την οποία επιχειρώ στηριζόμενος σε άριθμό συγκεκριμένων ιστορικών ειδίσεων που έχουν προέλθει από άρχαιακές έρευνες, αλλά και στη γνωστή μου βιβλιογραφία, έπιτυγχάνεται σημαντική άποκατάσταση των έπισκοπικων καταλόγων των Κυκλάδων κατά την περίοδο αυτή. Κατά την άποψή μου, ή μη άναζήτηση των λόγων που προκάλεσαν τίς άρχιερατικές έναλλαγές στα πολιτικά και άλλα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην περιοχή, αλλά και σ' αυτόν τον χώρο του Οίκουμηνικού Πατριαρχείου, είναι ή αίτια που δημιούργησε τίς περιπλοκές και τη σύγχυση στους έπισκοπικούς καταλόγους των Κυκλάδων. 'Η κατάστρωση τους με τό «σύστημα» τής άνάγνωσης ύπογραφων των άρχιερέων σε διάφορα έγγραφα, πολλές μάάλιστα φορές χωρίς καν μελέτη του κειμένου των έγγραφων αυτών, συντέλεσε στη δημιουργία σημαντικων άτοπημάτων και άπερίγραπτης άναστάτωσης.

Προκειμένου να άντιληφθώ τί ακριβώς δημιουργούσε τό πρόβλημα έπιδόθηκα στην έξέταση των διαφόρων αιτίων του με παράλληλη συγκέντρωση στοιχείων και μελέτη των παραπομπών τής βιβλιογραφίας. 'Αποτέλεσμα τής προσπάθειας είναι ή κατάστρωση τής παρούσης έργασίας ή όποία, όπως πιστεύω, άποτελεί μία θετική συμβολή στην έπίλυσή του. 'Η όλη δομή της έχει διττό στόχο: α) τη μεταφορά μας στην έποχή εκείνη, όσο είναι δυνατή μιά τέτοια μεταφορά, προκειμένου να γίνουν κατανοητά τά αίτια των άρχιερατικων έναλλαγων γιατί, διαφορετικά, γίνονται άκατανόητες, και β) την κατάστρωση νέων έπισκοπικων καταλόγων τής συγκεκριμένης περιόδου με βάση τά νέα δεδομένα. Τά τελευταία αυτά παρέχουν άκόμη τη δυνατότητα για μιά σαφέστερη άντίληψη τής έλληνικής ρώμης στην πλατύτερη έννοια και δυναμική της. Μέ την παράθεση, τέλος, ίκανου άριθμου άποδεικτικων στοιχείων, άνακινω, κατά κάποιο τρόπο, και ένα πολύ σημαντικό ζήτημα, εκείνο των σχέσεων καθολικων και όρθόδοξων. 'Εχω πεισθεί άπόλυτα (και από τά άλλα στοιχεία που γνωρίζω, αλλά παραλείπω για να μην κάνω κατάχρηση του χώρου) ότι οι σχέσεις αυτές δέν ύπηρεξαν ποτέ αγαθές, όπως θέλουν να εμφανίζουν κάποιοι συγγραφείς θυσιάζοντας στο σκοπό την ψυχή τής 'Ιστορίας που είναι ή 'Αλήθεια. 'Αν πράγματι ήταν αγαθές, ό όρθόδοξος έλληνισμός δέν θά είχε έπιδιώσει. Είχα την ύπομονή να συγκεντρώσω σε πάμπολλες σελίδες όλους τούς περιφρονητικούς χαρακτηρισμούς για τούς 'Ελληνες που περιλαμβάνονται σε πολυάριθ-

μα ιστορικά έγγραφα πού έχουν συντάξει διάφοροι, κληρικοί και λαϊκοί, καθολικοί συντάκτες. Και τούτο, γιατί μέσα απ' αυτούς ξεπηδούν συνήθως τὰ ακριβῶς αντίθετα, ὅπως ἡ καρτερία, ἡ ἔμμονή, ἡ ἔφεση γιὰ μάθηση καὶ πληροφόρηση, ἡ ἐπίγνωση στήν καταγωγή καὶ τήν Ὁρθοδοξία, ἀκόμη καὶ ὁ ρομαντισμός γιὰ τήν ἀπελευθέρωση κ.λπ., ἀτόφιος δηλαδή ὁ πραγματικός ἑλληνικός χαρακτήρας σέ ὄλο τό μεγαλεῖο του.

Στήν ἔννοια ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο δογμάτων στίς Κυκλάδες δέν ὑπῆρξαν ποτέ ἀγαθές, δέν περιλαμβάνεται φυσικά ἡ διαρκῆς δυναμική πολεμική, ἀλλά ἡ μόνιμη καχυποψία καὶ ἡ ἀτελεύτητη ἀπέχθεια πού ἐκδηλώνονταν σέ πολεμικό μένος ὅταν τό ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις. Κι αὐτές φάνηκαν ἀρκετές φορές. Ἡ ὀρθόδοξη ἑλληνική θέση, θεμελιωμένη στή μνήμη ἑνός μακραίωνος παρελθόντος Καθολικῆς καταδυναστευσης, δέν μποροῦσε καὶ δέν ἦταν δυνατόν νά εἶναι θέση σύμπνοιας μέ τή δογματικά ἀντίθετη κοινότητα, ἐνώπιον μάλιστα καὶ τῶν ἐκάστοτε γεγονότων πού προμήνυαν, λίγο-πολύ, μία Λατινική «επιστροφή», ὅπως τότε, κατὰ τήν ἱστορουμένη ἐποχή τοῦ τουρκοβενετικοῦ πολέμου. Σέ περιστάσεις δύσκολες οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἀκολούθησαν τήν πολιτική τῶν δῆθεν «ἀγαθῶν σχέσεων» μέχρι νά παρέλθουν οἱ δυσχέρειες.

Μαρτυρίες γιὰ τίς σχέσεις τῶν δύο κοινοτήτων ἔχει συγκεντρώσει ὁ Σιμόπουλος*** καὶ ἄλλες, ἀπό τίς δικές μου ἔρευνες, θά δώσω παρακάτω. Γιὰ τή στήριξη τῶν ἀναλύσεων πού ἐπιχειρῶ, παραθέτω τόσο τὰ βιβλιογραφικά στοιχεῖα, ὅσο καὶ τίς ἀναφορές τῶν Πηγῶν, εἴτε οἱ τελευταῖες δίνονται αὐτούσιες στό παράρτημα ἐγγράφων, εἴτε ἀποσπασματικά μέσα στό κείμενο τῆς μελέτης. Πρέπει ἀκόμη νά διευκρινίσω ὅτι τὰ ἱστορικά ἐγγράφα, ὅσα εἶναι γραμμένα στήν ἑλληνική γλῶσσα, τὰ παρουσιάζω μέ ἐλάχιστες ὀρθογραφικές διορθώσεις καὶ κάποια ἀποκατάσταση στίς σίξεις, ὅσα δέ εἶναι στήν ἰταλική τὰ ἀποδίδω σέ ἐλεύθερη μετάφραση στά ἑλληνικά, ἀλλά μέ μεγάλη φροντίδα στήν ἀκριβή μεταφορά τῶν ἐννοιῶν τους. Τὰ ἱστορικά ἐγγράφα προέρχονται ἀπό τὰ Ἀρχεῖα:

*** Κυριάκου Σιμόπουλου, Ξένοι ταξιδιώτες στήν Ἑλλάδα 333 μ.Χ. - 1700, Ἀθήνα 1972 (Β' ἔκδοση), σελ. 146 ἑπ.

α) Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Γ.Α.Κ.) β) Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.
Τμῆμα Χειρογράφων (Ἐθν. Βιβλιοθήκη), γ) Archivio di Stato di
Venezia (ASV) καί, κατὰ κύριο λόγο, ἀπὸ τὸ δ) Archivio della
Sacra Congregazione de Propaganda Fide (SCPF).

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

I. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Ἡ κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στίς Κυκλάδες πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, σέ ὅλους σχεδὸν τοὺς κοινωνικοὺς τομεῖς, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἔντονη ἑλληνικότητά της. Διοίκηση, ναυτιλία, βιοτεχνία, ἐμπόριο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφυπνιζόμενη Παιδεία, εἶχαν περιέλθει σέ ἑλληνικά χέρια ἢ βρισκόνταν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία διακρίνεται στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ἀγῶνα, ἥδη ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 16ου αἰῶνα, μετὰ μιά μακροαίωνα καταπίεσή της ἐπὶ φραγκοκρατίας. Στούς κόλπους της ἔχουν ἀφομοιωθεῖ ἑκατοντάδες καθολικοὶ σέ ὅλα σχεδὸν τὰ νησιά, σέ τέτοιό μάλιστα βαθμὸ, ὥστε το λατινικὸ στοιχεῖο, ἀποτελούμενο ἀπὸ κάποια κατάλοιπα τοῦ φραγκικοῦ παρελθόντος, νὰ ἔχει συρρικνωθεῖ στὸ ἐλάχιστο¹. Μόνον στὴ Σύρα, «τό νησί τοῦ πάπα», οἱ ὀρθόδοξοι ἀποτελοῦσαν μιά ἀσήμαντη μειονότητα, ὁμῶς πάντοτε ἀμετακίνητη στὴν πίστη καὶ τὴν ἑλληνικότητά της². Ἀξιόλογες καθολικὲς κοινότητες ὑπῆρχαν μόνον στὴ βενετοκρατούμενη Τήνο, στὴ Νάξο³, στὴν Πάρο καὶ στὴν Σαντορίνη. Στὰ ὑπόλοιπα νησιά, Μῆλο, Κίμωλο, Σίφνο, Σίκινο, Φολέγανδρο, Μύκονο, Κέα, Κύθνο, Ἄνδρο, Ἴο, Σέριφο κ.λπ. οἱ καθολικὲς

1 Ἀποστ. Ε. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1968, τόμ. Γ΄, σελ. 408 κ.ἐπ. Β. J. Slot, Καθολικαὶ Ἐκκλησιαὶ Κιμῶλου καὶ τῶν πέριξ νήσων, στὰ Κιμωλιακά, Ἀθήναι 1974, τόμος Ε΄, σελ. 55 κ. ἐπ. καὶ σέ ἀνάπτυπο.

2 Βακαλόπ., Γ΄ σελ. 409.

3 Ὁ Ἱερεμίας Βαρθαρίγος, μητροπολ. Παροναξίας, πρὸς τὸν Γραμματεὰ τῆς Προπαγάνδας Fr. Ingoli, 25 Μαΐου 1629, ἔγραφε γιὰ τίς διαφορὰς τοῦ μέ τὸν καθολικὸ συνάδελφου τοῦ Raphael Schiattini καὶ τόνιζε: «Ἐγὼ ἔχω ὑπὸ τὴ διοίκησή μου τέσσερα νησιά, Νάξο - Πάρο - Ἀντίπαρο - Μύκονο καὶ δέκα χιλιάδες πιστοῦς, ἐνῶ ἐκεῖνος (ὁ Schiattini) ὄχι περισσότερους ἀπὸ τριακόσιους» (SCPF/SOG 114, 183^f-184^v, βλ. καὶ Giorgio Hofmann, Vescovadi Cattolici della Grecia, IV Naxos, Roma 1938).

κοινότητες ήταν ολιγάριθμες ή έντελως άνύπαρκτες⁴. Όσοι νέοι καθολικοί μέτοικοι έρχονταν κάθε τόσο να προστεθοϋν σαυτές, έμποροι ή συνήθως πειρατές, πολύ γρήγορα τίς έγκατέλειπαν όταν παντρεύονταν Έλληνίδες, παρά τήν αντίδραση και τών δύο Έκκλησιών για τούς γάμους αυτών.

Η έποχή χαρακτηρίζεται άκόμη από μία γενική πρόοδο σε όλους τούς τομείς πού ήταν, κατά κύριο λόγο, έργο τών οικονομικών παραγόντων τών νησιών, κυρίως τών εμπορών. Άρκετοί από αυτούς υπήρξαν φωτισμένες προσωπικότητες και άναδείχθηκαν, μέ τήν πολυσχιδή δραστηριότητά τους, σε πραγματικούς ήγέτες και αξιόλογους πολιτικούς ή διακεκριμένους διπλωμάτες, τόσο οί έπιτόπια μετερχόμενοι τό έργο τους, όσο και οί έγκατεστημένοι στην ΚΠολη ή τή Βενετία. Άναφέρεται λ.χ. ό Νάξιος Δημήτριος Κομνηνός ως «διάσημη προσωπικότητα με κύρος μεταξύ τών έξεχόντων στην ΚΠολη», ό όποίος συμπαραστέκονταν πάντοτε τή γενέτειρά του στα διάφορα ζητήματά της⁵, ή ό Άντριώτης Νικολός Κοντόσταυλος στη Βενετία, όπου πρακτόρευε τό κυκλαδικό έμπόριο και ρύθμιζε ζητήματα τών νησιών μέ τίς άρχές τής Γαληνότατης ή μέ τό Βατικανό⁶. Μεταξύ τών εμπορών αυτών κορυφαία φυσιογνωμία, πολύ μάλιστα γνωστή και στό τότε διεθνές προσκήνιο, είχε άναδειχθεί ο Βασίλειος Λογοθέτης μέ

4 α) Στη Σίφνο υπήρχαν περί τό 1645 «μόνον έπτά ψυχαι του καθολικού δόγματος» γιατί μετά τήν άναχώρηση τών άρχόντων Γαζαδίνων τό 1617 «σχεδόν όλοι έδώ ήσπάσθησαν τό ελληνικό δόγμα» β) στό Θερμιά «παραμένει ένας λατίνος» και γ) στην Κέα «λατίνος είναι ό υιός του κονσόλου τής Βενετίας και ό κονσόλος τής Γαλλίας μέ τήν οικογένειάν του έκαμε καθολικήν όμολογίαν πίστεως και τήν διατηρεί έξομολογούμενος πάντοτε εις έμέ, παρ' όλον ότι άκολουθεί τό ελληνικό δόγμα» έγραφε σε άναφορά του 1650 ό δικάριος Σίφνου-Κέας-Θερμιών. Ό ίδιος γνωστοποιούσε ότι οί όρθόδοξοι στη Σίφνο ήταν περίπου 4.000, στό Θερμιά 2.000 και 1.500 στην Κέα (B. J. Slot, ό.π., σελίδες 114-121). Στά 1652 ό καθολικός άποστολ. επισκέπτης φρά Ά Bernardo da Parigi έγραφε για τήν κατάσταση τής καθολικής κοινότητας Άνδρου: «Οί λατίνοι, άποκλεισμένοι από κάθε πνευματική βοήθεια, θά έξαναγκασθοϋν να έγκαταλείψουν (τό δόγμα τους) ή μάλλον να προσχωρήσουν στό ελληνικό. Μ' αυτόν τόν τρόπο θά γίνουν όλοι Έλληνες, όπως σε άλλα μέρη, όπου, ενώ ό περισσότερος πληθυσμός τών κατοίκων ήταν λατινικός, σιγά-σιγά απέμειναν όλίγοι ή κανένας μέ τό να γίνουν Έλληνες...». (SCPF/SOCG. 187, 575^R).

5 SCPF/SOCG. 275, 57^{RV}.

6 Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Οί Κοντόσταυλοι τής Άνδρου και ό Άγιος Γεώργιος Καθολικών τής Σύρου, στό Κυκλαδικά Θέματα, Α' (1985), τεϋχος 6, σελίδες 346-351.

έδρα τή Σίφνο. Φανατικός ὀρθόδοξος, ἀλλά καί «προστάτης» τοῦ καθολικισμοῦ στίς Κυκλάδες, πρόξενος τῆς Γαλλίας καί ἄλλων δυτικῶν δυνάμεων, ὑπῆρξε ὁ ρυθμιστής τῶν νησιωτικῶν ὑποθέσεων, στήν κυριολεξία ὁ Διοικητής τῶν Κυκλάδων γιά τριάντα τοῦλάχιστον χρόνια (1630-1659). Μέ τήν εὐφυΐα πού τόν διέκρινε, εἶχε ἐπιτύχει νά εἶναι φίλος καί ἔμπιστος τῶν μεγάλων βεζύρηδων καί τῶν Τούρκων ναύαρχων πού τόν ἐκτιμοῦσαν ιδιαίτερα. Σημειώνεται στίς πηγές: «Ἐπί τῆν Κωνσταντινούπολη παρέχουν τή δύναμη στόν κ. Λογοθέτη νά ἔχει λόγο σέ ὅλα τά ζητήματα τοῦ Ἀρχιεπελάγου· εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Τούρκου ἀρχιναύαρχου, δηλαδή τοῦ καπουδάν πασᾶ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔχει ἀναθέσει τή φροντίδα γιά τή συγκέντρωση ὅλων τῶν φορολογιῶν ὡς πρόσωπο ἔμπιστο σέ ὅλους τούς προκρίτους»⁷. Ὁ ἴδιος ὁ Λογοθέτης, σέ ἐπιστολή πρὸς τόν ἡγούμενο τῆς μονῆς Πάτμου τοῦ ἔγραφε (3 Σεπτ. 1643) πῶς ἀδυνατοῦσε νά τόν ἐπισκεφθεῖ, μολοντί τό ἐπιθυμοῦσε πολύ, λόγω τῶν μεγάλων κρατικῶν ἀσχολιῶν του, ἀλλά καί τῶν ὑποθέσεων ὅλων τῶν νησιῶν: «...δέν ὀρίζω τοῦ λόγου μου (δηλ. δέν ὀρίζω τόν ἑαυτό μου), διά νά ἐσκλαδῶθηκα ὄχι μόνο εἰσέ ὑπηρεσίες τῶν ἀφεντάδω(ν), μας, μά ἀκόμη καί τῶν νησιῶν ὁλωνῶ...»⁸. Ἀλλά καί κατά τόν πόλεμο διατήρησε τήν αἵγλη του ὁ Λογοθέτης, γιατί εἶχε καταφέρει, ὅπως ἔγραφε ὁ ἀποστολικός ἐπισκέπτης φρά Bernardo da Parigi, πού ἐπισκέφθηκε τή Σίφνο τόν Αὐγουστο τοῦ 1652⁹, «νά διατηρεῖ ἄριστες σχέσεις καί μέ τούς δύο, Βενετούς καί Τούρκους,... γιατί ἐξυπηρετεῖ καί τούς μέν καί τούς δέ». Ἄλλωστε, τό γεγονός ὅτι ὁ καπουδάν πασᾶς, ὅταν γύριζε ἀπό τήν Κρήτη στήν ΚΠολη στά 1654, σταμάτησε στή Σίφνο, συναντήθηκε μέ τό Λογοθέτη καί τοῦ ἀνέθεσε νά διαπραγματευθεῖ μέ τούς Βενετούς, γιά λογαριασμό τῆς Τουρκίας, τούς ὄρους γιά τή σύναψη εἰρήνης καί τερματισμοῦ τοῦ πολέμου¹⁰, φανερώνει πόσο σπουδαῖος καί σημαντικός ἦταν πράγματι ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Πέρα ἀπό τίς ἐπιγαμίες συγγενικῶν του προσώπων μέ μέλη διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῶν ἄλλων νησιῶν (Κοτάκηδων τῆς Μήλου, Κοντόσταυλων τῆς Ἄνδρου,

7 Ἐπιστολή 4-5-1643 δικαρίου Σίφνου Μάρκου Πόλλα (SCPF/SOCG. 39, 416^{RV}).

8 Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἡ Κυρία Βρυσιανή (Τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεία), Ἀθήναι 1981, σελίδες 15 καί 50.

9 SCPF/VISITE 31, 59^R ἐπ.

10 Βακαλόπ., Γ', σελ. 499.

Ἀλιπράντηδων τῆς Τήνου, Ρόζα τῆς Χίου κ.ἄ.)¹¹, ἐξαγόραζε χριστιανούς σκλάβους μέ ἱκανότητες, τούς πάντρευε μέ Ἑλληνίδες καί τούς ἐγκαθιστοῦσε σέ διάφορα νησιά ὡς ἀντιπροσώπους του¹². Ἔτσι, εἶχε ἐπιτύχει νά ἐλέγχει ἄμεσα, τόσο οἰκονομικά, ὅσο καί πολιτικά, ὁλόκληρο τό Ἀρχιπέλαγος. Αὐτός καί οἱ συνεργάτες του ἔμποροι, συγκέντρωναν ὅλα τά προϊόντα τῆς κυκλαδικῆς παραγωγῆς καί ἄλλα ἐμπορεύματα, τά ὁποῖα διακινουῦσαν πρὸς τὴν ΚΠολῆ, Σμύρνη, Κρήτη, Μοριά, Μάλτα, Ἀγκόνα, Βενετία, Μασσαλία κ.ἄ., ἀπὸ ὅπου παραλάμβαναν ἄλλα εἶδη γιὰ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Ὁ πολυάριθμος ἐμπορικὸς στόλος τους καί ἐκεῖνος τῶν συνεργατῶν τους, παράλληλα μέ τό κυρίως ναυτιλιακὸ καί ἐμπορικὸ του ἔργο, ἔφερεν σὸ Ἀρχιπέλαγος, ἐκτός ἀπὸ πολύτιμες εἰδήσεις καί πληροφορίες, καί ὅλα τὰ πολιτιστικὰ μηνύματα ἀπὸ τά μεγάλα ἀστικά κέντρα τοῦ ἔσωτερου καί τῆς Εὐρώπης. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούς ἐμπόρους τῶν Κυκλάδων ἦταν καί πρόξενοι ἢ ὑποπρόξενοι τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας, Βενετίας, Ὀλλανδίας κ.ἄ. Κρατῶν¹³.

Ἔτσι, ἡ ἀνάγκη διεξεργαγωγῆς τῆς ἐμπορικῆς, προξενικῆς καί κοινοτικῆς ἀλληλογραφίας, εἶχε πολὺ νωρὶς καταδείξει τὴ χρησιμότητα καί ἀναγκαιότητα τῶν Γραμμάτων καί τῆς Παιδείας γενικότερα σέ ὅλα σχεδὸν τά νησιά, ἰδιαιτέρα ὁμῶς στὰ μεγαλύτερα καί πολυανθρωπότερα. Ἀπὸ τά τέλη τοῦ 16ου αἰ., περισσότερο ὁμῶς κατὰ τό πρῶτο τέταρτο τοῦ 17ου, παρατηρεῖται ἡ συνεχῆς σύσταση μικρῶν σχολείων τῶν «ιερῶν γραμμάτων», μέ προτροπὴ καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τούς ἀρχιερεῖς¹⁴, ἀλλὰ

11 Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ὁ Νικολός Κοτάκης γαμβρός τοῦ μεγαλέμπορου Σίφρου Βασίλη Λογοθέτη, ἐφημ. Μῆλος, Δεκ. 1985, φ. 101.

12 Ἐπιστολὴ 10-1-1654 Βασιλείου Λογοθέτη πρὸς Προπαγάνδα, ὅπου ἀναφέρεται σέ ἀπελευθέρωση χριστιανῶν σκλάβων ἀπὸ τῆ Σικελία καί τὴν Ἀγκόνα πού στὴ συνέχεια πάντρευε (SCPF/SOCG 187, 419^R).

13 Βλ. προξένους Μήλου-Κιμῶλου τῶν χωρῶν Γαλλίας, Βενετίας, Ἀγγλίας, Ὀλλανδίας στυ Β. J. Slot, ὁ.π. σελίδες 278-281. Στὴ Σίφνω ὁ Β. Λογοθέτης, τῆς Γαλλίας, περὶ τά 30 χρόνια, ὁ διάδοχός του Pietro Rosa, τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας, Βενετίας καί ὁ ἀδελφός του Henrico Rosa, τῆς Βενετίας, στὴν Κέα (SCPF/SOCG 285, 20^{RV}).

14 Βακαλοπ., Β' (1976), σελ. 305. Σέ σύνοδο πού συγκάλεσε στὰ 1593 ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός ἀποφασίσθηκε νά μερμνήσουν οἱ ὀρθόδοξοι μητροπολίτες γιὰ τὴν ἴδρυση σχολείων «ὥστε τά θεῖα καί ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δέ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσιν διδάσκειν καί τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις». Βλ. καί Ἀρβανίτου Βασ. I., Ἡ Ἐκπαίδευση τῶν ἑλληνοπαίδων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθήνα, χ.χ. σελ. 17.

καί ἡ ἀποστολή νέων στά μεγάλα σχολεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ γιά εὐρύτερες σπουδές¹⁵. Ἀκόμη, τό φαινόμενο τῆς ἀθρόας ἀνέγερσης ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν σέ ὅλα τά νησιά ἀποδίδεται, κατά μία ἄποψη, ἐκτός ἀπό ἐμμονή στήν ὀρθόδοξη πίστη καί τόν ἑλληνισμό τῶν κατοίκων, καί σάν ἐκδήλωση ἐκπαιδευτικῆς ἑξαρσης, ἀφοῦ κάθε σχεδόν ναός ἀποτελοῦσε καί ἓνα μικρό σχολεῖο μέ δάσκαλο τόν ἐφημέριό του¹⁶.

Ἡ ἑλληνορθόδοξη ἰδεολογία τῶν νησιωτῶν διαφαίνεται ἐντονότερα ἀπό τό 1625 περίπου καί ἔπειτα, ὅταν ἄρχισε στίς Κυκλάδες ἡ προσηλυτιστική δράση τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας μέ τήν ἀναδιοργάνωση τῶν καθολικῶν ἐπισκοπῶν καί τήν ἀποστολή τῶν λεγομένων ἀποστολοῦν μισιοναριῶν. Καί οἱ τοπικές ἐκκλησίες καί οἱ ἱεραπόστολοι εἶχαν ἔργο τή συγκράτηση τῶν καθολικῶν στό δόγμα τους, τήν ἐπιστροφή ἐκείνων πού τό εἶχαν ἐγκαταλείψει καί, κυρίως, τή διδασκαλία τῶν «αἰρετικῶν» (ὅπως χαρακτηρίζαν τούς ὀρθοδόξους Ἕλληνες) καί τή μεταστροφή τους στόν καθολικισμό. Αὐτοί ἦταν οἱ βασικοί στόχοι τῆς νεοσύστατης τότε Ἁγίας Προπαγάνδας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καί τοῦ Γάλλου βασιλέα πού τῆς συμπαραστάθηκε οἰκονομικά καί σε μορφωμένους κληρικούς καί μοναχοῦς γιά τήν ἐπέκταση τῶν πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν του στόχων στήν Ἀνατολή¹⁷. Ἡ μαχητικότητα τῶν καθολικῶν ἱεραποστολικῶν ταγμάτων καί τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν ΚΠολη, ἀναστάτωσαν τότε τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί τήν Ὀρθοδοξία γενικότερα¹⁸ μέχρι πού προκάλεσαν τή δολοφονία τοῦ διακεκριμένου Πατριάρχου Κύριλλου Λούκαρη, τόν Ἰούνιο τοῦ 1638, ὁ ὁποῖος μέ τήν κατάρτιση καί τήν ἀγωνιστικότητα πού τόν χαρακτηρίζαν, ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στήν ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν τους. Στίς ραδιουργίες τῶν καθολικῶν παραγόντων τῆς

15 Μέχρι τά μισά τοῦ 17ου αἰ. εἶχαν ἀποσταλεῖ μόνο στό Κολλέγιο Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης 28 μαθητές ἀπό τά νησιά τῶν Κυκλάδων, βλ. Ζαχαρία Ν. Τσιρεπανλή, Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του (1576-1700), Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 161 καί Θωμά Ἰω. Παπαδοπούλου, Αἰγαιοπελατιτικαί μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, στήν Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Κυκλάδ. Μελετῶν (ΕΕΚΜ), τόμ. Η΄ (1969-1970) σελίδες 484-566.

16 Μαρίας Κ. Χαιρέτη, Εἰδήσεις γιά τρεῖς μονές τῆς περιοχῆς Χανίων στίς ἀρχές τοῦ 1Ζ΄ αἰ., Θησαυρίσματα, Βενετία 2 (1963) σελ. 1-35.

17 Ἐλένης Ε. Κούγκου, Αἱ διωμολογήσεις καί ἡ Γαλλική προστασία εἰς τήν Ἀνατολήν 1535-1789, Ἀθήνα 1967, σελ. 63 ἐπ.

18 Κούγκου, ὁ.π., σελ. 73.

ΚΠολης αποδίδεται ἡ ἀναταραχή πού ἐπικράτησε ἀπό τότε¹⁹ καί ἐπί πολλά χρόνια στούς κύκλους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέ ἀλλεπάλληλες ἀλλαγές πατριαρχῶν καί ἐπικίνδυνη φθορά τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ. Ἡ ἄμεση ἀντίδραση καί δραστηριοποίηση τῆς Ὁρθοδοξίας ἀνέτρεψε τά τεκταινόμενα σέ ἄλλο μέτρο καί μέσο. Στόν κυκλαδικό χῶρο, ἰδιαίτερα, ἐκτός ἀπό τούς ἐπιτόπιους «μαχητές» ὀρθόδόξους μοναχοὺς τῶν μικρῶν ἢ μεγαλύτερων μοναστηριῶν τῶν νησιῶν καί ὄλου τοῦ ἄλλου κλήρου, κατέφθασαν τότε καί πολλοί ἀγιορεῖτες καί μοναχοί τῆς Ἱεροσολιμῆς Ἀδελφότητος²⁰ ἢ τῆς διάσημης μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου²¹, οἱ ὁποῖοι, τόσο μέ τίς διδασκαλίες τους γιὰ ἐμμονή στήν ὀρθόδοξη ἑλληνική πίστη, ὅσο καί μέ τίς δυναμικές συγκρούσεις τους μέ τούς καθολικτικά ἱεραποστόλους, ματαίωσαν καί ἐμψύχωναν κυριολεκτικά ὅλα τά σχέδια τῶν τελευταίων παρά τή μεγάλη, πράγματι, μόρφωσή τους, τήν ὀλιγάρκεια, τίς προσφορές ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν καί τοῦ ἄλλου ἔργου τους.

Μεγαλύτερη ἀνάπτυξη τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ θά ξέφευγε ἀπό τό ἀντικείμενό του πού εἶναι ἡ σύντομη περιγραφή τῆς κυκλαδικῆς κοινωνίας στήν, πρὶν ἀπό τό βενετοτουρκικό πόλεμο, ἐποχή. Ἐκεῖνο πού ἔχει ἰδιαίτερη σημασία ἐδῶ εἶναι ἡ συμπερασματική κατάληξη ὅτι τό ἑλληνικό στοιχεῖο τῶν Κυκλάδων κυριάρχησε τότε στήν περιοχή μέ τήν πολύπλευρη δραστηριότητα καί πρόοδο του, πέτυχε μέ σύστημα τήν ἀποδυνάμωση τοῦ ἀντίπαλου καθολικοῦ, πού ἄλλοτε τό καταδυνάστευε, ἐξελλήνισε μάλιστα τό μεγαλύτερο μέρος του καί ἀκολούθησε καθαρά δικό του δρόμο μέσα στά πλαίσια τοῦ ἀποκαλούμενου «θαύματος» τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης. Ἡ ἀδυναμία τοῦ τουρκικοῦ κράτους νά διοικήσει

19 Βακαλοπ., Γ', σελ. 453, Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Ἰωσήφ Δόξας Ζακύνθιος Μητροπολίτης Σεβαστείας καί Ἐξαρχος Ἀρμενίας Πρόεδρος τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας, στήν Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν (ΕΕΒΣ), ἐν Ἀθήναις 1975-6, ΜΒ' σελ. 27 καί σέ ἀνάτυπο στα 1976.

20 Β. J. Slot, ὀ.π., σελ. 164.

21 Ἡ Μονή Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου διατηροῦσε μετόχια στή Νάξο, Πάρο, Μήλο, Κέα, Ἀμοργό, Σίφνο, Σαντορίνη ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων τοποθετοῦσε οἰκονόμους-μοναχοὺς τῆς, οἱ ὁποῖοι πρόσφεραν παράλληλα καί πνευματικό ἔργο στους ντόπιους. Βλ. Χρυσοστόμου Γ. Φλωρεντή, Βραβεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Ἀθήναι, 1980. Γιά τό μετόχι τῆς Σίφνου βλ. ἀρκετά στοῦ Συμεωνίδη, Βρυσιανή, 1981.

Άμεσα, μέ δικά του δηλαδή ὄργανα ἐγκατεστημένα σέ ὅλα τά νησιά, τό κυκλαδικό σύμπλεγμα καί, ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἡ εὐστροφία καί ὁ δυναμισμός τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἀποτελοῦν τούς δύο βασικούς μοχλοὺς μετακίνησής του στήν ἀξιόμαχη θέση γιά τήν κοινωνική του ἀνάπτυξη. Μέ αὐτήν δημιουργήσε βασικούς θεσμικούς κανόνες πού ἐξελίχθηκαν σέ σύμβολο ἐνότητας τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ²², ἡ ὁποία τό ὀδήγησε στή μετέπειτα πορεία του ἀταλάντευτο καί ἀμετακίνητο στίς ἑλληνορθόδοξες ἀρχές ἡ πεποιθήσεις του. Αὐτές πού τό ἐφοδιάσαν μέ ἐγκαρτέρηση καί τό ἐνδυναμώσαν στή σκλαβιά, γιά νά μπορέσει, ὅταν ἐφτασε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, νά τήν ἀποτινάξει ἀπό τούς ὤμους γενεῶν ὀλοκλήρων.

II. Η «ΤΑΚΤΙΚΗ» ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Μέ τήν ἐναρξη τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1645) καί τή συχνή, στή συνέχεια, παρουσία τοῦ βενετικοῦ στόλου στίς Κυκλάδες, ὅπου θαλασσοκράτησε, τά πράγματα, ὅπως ἦταν φυσικό, ἄρχισαν νά δυσκολεύουν γιά τούς Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι, παρόλο τοῦτο, οὔτε ἀπόψεις ἄλλαξαν, οὔτε τούς στόχους καί ἐπιδιώξεις τους ἐγκατέλειψαν. Προσάρμοσαν μόνο κατάλληλα τήν πολιτική τους «τακτική» γιατί ἀντιλήφθηκαν ἀμέσως ὅτι οἱ Βενετοί εἶχαν τήν ἀνάγκη τους γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν σκοπῶν τοῦ πολέμου. Ὅπως ὁμως μαρτυροῦν διάφορες ἐνέργειές τους, φαίνεται ὅτι ταυτόχρονα εἶχαν κατανοήσει πῶς θά ἦταν οὐτοπία νά πιστέψουν ὅτι ὁ πόλεμος ἐκείνος μπορούσε νά ὀδηγήσει στήν ἀπελευθέρωσή τους. Ἄλλωστε, γνῶριζαν ἄριστα, τόσο τίς μεγάλες ἀλλαγές πού εἶχαν ἐπέλθει στό διεθνές προσκῆνιο καί τή μείωση τῆς δύναμης τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ὅσο καί τούς Βενετούς, γιά τούς ὁποίους ἔτρεφαν ἀπό παλαιά ἄσθεστο μίσος²³, ἰσοδύναμο μέ ἐκεῖνο πού

22 Ἑλένης Ε. Κούγκου, Οἱ Κοινοτικοί Θεσμοί στίς Κυκλάδες κατά τήν Τουρκοκρατία, Ἀθήναι 1980, σελ. 14.

23 Ὁ πόλεμος μεταξὺ Γερμανίας-Τουρκίας κατά τήν περίοδο 1593-1606 καί οἱ ἐπιτυχίες πού εἶχαν σ' αὐτόν οἱ χριστιανικές δυνάμεις εἶχε ἀναπτρώσει τό ἠθικό τῶν λαῶν τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου πού ἄρχισαν νά πιστεύουν ὅτι ἡ ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ δέν ἦταν ἀδύνατη. Τότε σημειώθηκε καί στίς Κυκλάδες σχετική κίνηση ὅταν τόν Αὐγούστο τοῦ 1595 ἀντιπρόσωποι δεκαπέντε νησιῶν συναντήθηκαν σέ συνωμοτική σύσκεψη στή Νάξο. Ἐκεῖ ἔλαβαν ἀπόφαση νά ἀποτινάξουν τόν

είχαν για τούς Φράγκους δυνάστες τους και τά τότε κατάλοιπά τους. Ἐπὶ τὸ ἄλλο μέρος γνώριζαν καλύτερα ὅτι ὁ τουρκικὸς ζυγὸς στὰ νησιά τους δὲν ἦταν καταπιεστικὸς ἀφοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καταβολὴ τῶν φορολογιῶν, ἡ παρουσία Τούρκων στὴν περιοχὴ τους ἦταν περίπου ἀνύπαρκτη, ἢ δὲ διοίκησή της βρισκόνταν στὰ δικά τους χέρια. Ὅταν μάλιστα τὰ πληρώματα τοῦ χριστιανικοῦ στόλου, εὐθύς μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου, λαφυραγωγῆσαν καὶ κακοποίησαν τοὺς κατοίκους τῆς Μήλου, τῆς Σίφνου καὶ τῆς Πάρου²⁴, συνειδητοποίησαν ἀμέσως ὅτι μιὰ τελικὴ νίκη τῶν Βενετῶν δὲν εἶχε τόση μεγάλη σημασία γι' αὐτούς, οὔτε μποροῦσε νὰ σημαίνει ἀπελευθέρωση τῶν νησιῶν τους, ἀλλὰ νέα καθυπόταξη σὲ ἕναν ἄλλο ζυγὸ, ἔστω χριστιανικό. Ἐν δὲ οἱ Βενετοὶ ἀσκοῦσαν οἱ ἴδιοι τὴν ἐπιτόπια διοίκησιν, ὅπως παλαιότερα οἱ φράγκοι, ἴσως νὰ ἦταν καὶ χειρότερα^{24α}. Ὅμως δὲν ἔπαυε νὰ

τουρκικὸ ζυγὸ ζητώντας τὴ βοήθεια τοῦ Ἰσπανοῦ βασιλεῆ καὶ ὄχι τοῦ μισητοῦ Βενετικοῦ Κράτους. Σὲ ἐπιστολὴ τους (9 Αὐγούστου) ἐξιστόρησαν τὰ δεινὰ τους, δεβαίωσαν ὅτι στὴ νῆα Ἑλλάδα ἐπικρατοῦσε γενικὸ ἐπαναστατικὸ κλίμα, ποῦ εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπὸ τίς στρατιωτικὲς ἀποτυχίες τῶν Τούρκων στὴν Οὐγγαρία, καὶ ζήτησαν ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς νὰ στείλουν 100 γαλέρες οἱ ὁποῖες, μαζί μὲ τὰ δικά τους πλοία, θὰ κατανικοῦσαν τὸ κράτος τοῦ διεφθαρμένου σουλτάνου Μεχμέτ Γ'. Ὁ Ἰσπανὸς βασιλεὺς ἦταν γι' αὐτοὺς ὁ ποθητὸς μονάρχης ποῦ, ὅπως σημείωναν οἱ συνωμότες, «ὄλοι τὸν λατρεύουμε καὶ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ δοῦμε τὴ Μεγαλειότητα τοῦ Ἀυτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως». Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἔχει διασωθεῖ στὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ σὲ ἰταλικὴ μετάφραση στὴν ὁποία ἀναγράφονται μόνον ἡ Σίφνος, ἡ Σαντορίνη καὶ ἕνα ἀκόμη ὄνομα νησιοῦ ποῦ ἴσως νὰ εἶναι ἡ Μήλος. Βλ. λεπτομέρειες στοῦ Χασιώτη Ι.Κ., Ἐργαστὴ συνωμοτικῆς κίνησιν στὶς Κυκλάδες στὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα, περιοδ. Ἑλληνικά, 1969, τομ. 22, σελίδες 377-388.

²⁴ Βακαλόπ., Γ', σελ. 491.

^{24α} Στὰ διάφορα σχέδια ποῦ καταρτίζονταν στὶς Αὐλές τῶν ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν συντριβὴ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους προβλέπονταν ἡ χρησιμοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀπίστων. Δὲν γίνονταν ὅμως κἂν ἀναφορὴς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του. Ἀντίθετα, διατυπώνονταν σχέδια διαμελισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν καὶ διανομῆς τους στοὺς Λατίνους φεουδάρχους. Σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ σχέδια αὐτὰ, ποῦ εἶχε συντάξει γιὰ τὸ Γάλλο βασιλεῆ ὁ πρόξενός του στὴ Δαμιέτη καὶ στοὺς Ἁγίους Τόπους Jean Corpin, τὸ 1638, προβλέπονταν καὶ ἡ διανομὴ τῶν νησιῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους: στοὺς Βενετούς ἡ Πάρος, ἡ Νάξος, ἡ Πάτμος, ἡ Κῶς, ἡ Μύκονος καὶ ἡ Σάμος· στὸ Δούκα τῆς Φλωρεντίας ἡ Σίφνος (μαζὶ μὲ τὴν Θάσο, Σαμοθράκη καὶ Ἰμβρο)· στὸ Δούκα τῆς Πάρμας ἡ Μήλος, ἡ Φαλκονέρα καὶ ἡ Ἀνάφη· στὸ Δούκα τῆς Μόδενας ἡ Κέα καὶ ἡ Σέριφος· στὸ Δούκα τῆς Μάντοβας ἡ Φολέγανδρος, ἡ Σίκινος καὶ ἡ Σαντορίνη καὶ στὸ Δούκα De la Mirandola ἡ Ἄνδρος μὲ τὴ Σκύρο (βλ. Σιμόπουλου, Ξένοι Ταξιδιώτες, σελ. 475).

υπάρχει και τό άδέβαιο τής τελικῆς έκδρασης τών πολεμικῶν επιχειρήσεων πού μέ τήν πάροδο μάλιστα τών χρόνων γίνονταν άκόμη μεγαλύτερο. "Αν ό πόλεμος έκλινε υπέρ τών Τούρκων; Τά μεγάλα εκείνα έρωτηματικά, πού φυσικά δέν ἦταν δυνατόν νά έχουν άμεσες άπαντήσεις, τούς άνάγκασαν, όπως ἦταν φυσικό, νά ακολουθήσουν τή μέση όδό πού άποσκοποῦσε στήν, κατά τό δυνατόν, διατήρηση ίκανοποιητικῶν σχέσεων και μέ τούς δύο έμπολέμους. "Η τήρηση τής πολιτικῆς αὐτῆς ἦταν δυσχερέστατη λόγω τής παρουσίας στά νησιά τοῦ καθολικοῦ στοιχείου πού, σάν όμόδοξο μέ τούς Βενετούς, πρόσβλεπε, όπως ἦταν φυσικό, στήν άνάκτηση, μέ τή βοήθειά τους, τοῦ παλαιού γοήτρου και τής υπεροχῆς του έναντι τών όρθοδόξων Έλλήνων. "Η νέα αὐτή κατάσταση πραγμάτων, άκόμη και όταν οί Βενετοί επιχειροῦσαν ώμές έπεμβάσεις στά κοινοτικά ἢ και στά εκκλησιαστικά ζητήματα, δέν έμείωσε τό φρόνημα τών Έλλήνων, οὔτε περιέστειλε τίς επιδιώξεις τους. "Αλλωστε γνώριζαν ότι εἶναι πολυπληθέστεροι και οί φορεῖς τής οικονομίας και τής παραγωγῆς στήν περιοχή και ότι οί Βενετοί υπολόγιζαν πολύ στή συμπαράστασή τους, τότε τοῦλάχιστον, για τήν αντιμετώπιση τών άναγκῶν τοῦ πολέμου. "Ετσι, στήν άτελεύτητη πάλη τους μέ τίς καθολικές κοινότητες ακολουθήσαν άλλη πρακτική, εκείνην τοῦ φαινομενικά ἡπιου κλίματος. Οί ρίζες ἢ τά σπέρματα τής πολιτικῆς αὐτῆς άνευρίσκονται και στά πριν από τόν πόλεμο χρόνια, στή δεκαετία τοῦ 1630, όμως σέ μερική έφαρμογή. Τήν ακολουθοῦσαν δηλαδή μόνο οί κοσμικοί ιθύνοντες τών νησιῶν, οί οικονομικοί κυρίως παράγοντες, στό έμπορικό τους άνοιγμα μέ τή Δύση για τήν επιτυχία τών σκοπῶν τους²⁴⁶. "Οχι όμως και ό όρθόδοξος Κληρος τόν όποιο οί καθολικοί ιερεῖς και ιεραπόστολοι χαρακτηρίζαν άστοιχείωτο και

246 Εἶναι γνωστό ότι στή Σίφνο, παρά τή φαινομενική συνεργασία μέ τούς καθολικούς, όταν έγκαταστάθηκαν εκεί τριάντα περίπου όμόδοξοί τους από τή Σύρα, οί Έλληνες έκίνησαν γῆ και οὐρανό για νά τούς διώξουν. "Εγραφε ό άποστολ. μισιονάριος τοῦ νησιοῦ Domenico Dellagrammatica στίς 3-8-1631: «... αὐτοί οί σχισματικοί και διώκτες τής καθολικῆς πίστεως (οί Έλληνες δηλαδή) έπεδίωξαν μέσω Τούρκων άξιωματοῦχων νά τούς εκδιώξουν από τό νησί, ώστε φεύγοντας αὐτοί νά αρχίσει σιγά-σιγά νά σβύνει εδῶ τό λατινικό δόγμα...» (SCPF-SOCG. 149, 208^R). Φαίνεται δέ ότι τελικά τούς έδιωξαν, γιατί έπτά χρόνια άργότερα, στήν άναφορά τοῦ άποστολ. επισκέπτη Lorenzo Giro Tubino (17-6-1638) σημειώνεται: «Υπάρχουν οκτώ ψυχές καθολικῶν... Οί Έλληνες άνέρχονται σέ 4.000 περίπου» (SCPF/Visite, vol. 17, 72^{RV}). "Οχι δηλ. τριάντα, αλλά μόνο οκτώ, από τούς όποιους μάλιστα μόνο οί 4 παλαιοί κάτοικοι.

βάρβαρο ἀκριβῶς γιατί τούς ἀντιμετώπιζε μέ σθένος καί ἀποτελεσματικότητα παρά τό πράγματι ὀλιγογράμματό του. Πολυσέλιδες ἐκθέσεις καθολικῶν ἱεραποστόλων μέ ἀναφορές γιά δυναμικές ἀντικρούσεις τους ἀπό ὀρθόδοξους μοναχοὺς, ἰδιαίτερα ἀγιορεῖτες πού ἔδρασαν τότε στίς Κυκλάδες, ἔχουν παρασιωπηθεῖ προκειμένου νά καταδειχθεῖ ἡ δῆθεν ἄρμονική συμβίωση τῶν νησιωτῶν τῶν δύο δογμάτων, ἡ ὁποία στήν πραγματικότητα δέν ὑπῆρξε ποτέ. Κατά τήν περίοδο ὅμως τοῦ πολέμου ἡ πολιτική γραμμή τοῦ «ἤπιου κλίματος» ἀποτελέσει ἀνάγκη καί πρακτική διπλωματίας. Καί ἔτσι ἐφαρμόσθηκε. Περιλάμβανε δέ, ἂν καί ὄχι πάντοτε, τήν παρακολούθηση ἀπό τούς ὀρθόδοξους τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν τῶν καθολικῶν, τήν ἀκρόαση τῶν κηρυγμάτων τῶν ἱεραποστόλων, τή θερμή ὑποδοχή τῶν τελευταίων κατά τίς ἀφίξεις τους στά νησιά, ἀκόμη καί τήν ἐξομολόγηση σαυτοῦς. Οἱ τελευταῖοι θά ἔδιναν μέ τίς ἀναφορές τους, ὅπως καί τό ἔκαναν, στά ἐκκλησιαστικά καί πολιτικά τους κέντρα, εὐνοϊκές περιγραφές γιά τό ὀρθόδοξο ποίμνιο, χρήσιμες μελλοντικά σέ περίπτωση ἤττας τῆς Τουρκίας κατά τόν πόλεμο. Οἱ ἐπιτόπιοι ὅμως καθολικοί κληρικοί, πού δέν ἦταν διερχόμενοι ὅπως οἱ ἱεραπόστολοι, βεβαίως ἀνὰ τίς δικές τους ἀναφορές τό καλοπροαίρετο καί τήν εὐσέβεια τῶν Ἑλλήνων, τόνιζαν ὅμως καί τό ἀμετακίνητό τους ἀπό τήν Ὀρθοδοξία γιατί τό ζοῦσαν καί τό ἔβλεπαν. Ἐγγραφε χαρακτηριστικά ὁ δικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα (ὁ μετὰ καθολικός ἀρχιεπίσκοπος Νάξου) σέ ἀναφορά του πρὸς τό Βατικανό στά 1657: «...εἶναι ὅμως (οἱ Ἑλληνας) ἀμετακίνητοι στίς ἀπόψεις τους γιά τίς πέντε διαφιλονικούμενες διαφορές μεταξὺ τῶν δύο δογμάτων ἀναφορικά μέ τήν ὑπόσταση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μιά ἀνοησία τους πού δέν ἐννοοῦν νά παραδεχθοῦν γιατί ἰσχυρίζονται πὺς εἶναι θέματα θεμελιωμένα ἀπό τόν Δαμασκηνό καί τόν Ἅγιο Βασίλειο... Στό νησί κυκλοφορεῖ ἕνα βιβλίον, τιτλοφορούμενο Φιλαδέλφεια, πού εἶναι ἡ ἀπάντηση στό βιβλίον πού τύπωσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα ἀναφορικά μέ τίς πέντε κορυφαίες διαφορές τῶν δύο δογμάτων. Μέ αὐτό ὑπερασπίζονται οἱ ἑλληνικές σχισματικές ἀπόψεις»²⁵. Οἱ πληροφορίες αὐτές τοῦ Πόλλα εἶναι βαρυσήμαντες, ὅπως πιστεύω, γιατί φανερώνουν ὅτι οἱ Ἑλληνας τῆς Σίφνου γνώριζαν πολύ καλά ποιοί εἶχαν στερεώσει τίς δογματικές παραδοχές τους σέ παλαιότατους

25 SCPF/SOCG. 272, 206^R-207^R.

χρόνους. Ἄλλωστε ἡ ἀναταραχή πού ξέσπασε στή Σαντορίνη, μετὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ ἠφαιστείου στὰ 1650, κατὰ τῶν ἰησουϊτῶν γιὰ τίς προκλητικέες διακηρύξεις τους στό ζήτημα τῆς ἀγιότητος τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἐπεκτάθηκε καί στὰ ἄλλα νησιά, ἰδιαίτερα, στή Νάξο²⁶, ὅπου σημειώθηκαν καί ἐπεισόδια καί ἀπειλήθηκε παγκυκλαδική ἀναστάτωση μεταξὺ τῶν δύο δογμάτων. Ἐπεισόδια σημειώθηκαν καί στή Σίφνο στὰ 1664, ὅταν ὁ ἰησουϊτῆς μοναχὸς Riccardi ἐπιχείρησε νὰ ἐξομολογήσει ὀρθοδόξους καί νὰ κηρύξει σέ ἑλληνικέες ἐκκλησίες χωρὶς ἄδεια τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν²⁷. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ γεγονός ὅτι οἱ Βενετοὶ ἀκολουθοῦσαν, γιὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος, διάφορη τακτικὴ ἀπὸ ἐκείνην τοῦ Βατικανοῦ, ἐνθάρρυνε τοὺς Ἑλλήνες νὰ ἀντιμάχονται τοὺς καθολικοὺς φανερά, ὅταν οἱ τελευταῖοι προσπαθοῦσαν, εἴτε νὰ τοὺς μειώσουν, εἴτε νὰ τοὺς προσεταιρισθοῦν δογματικά. Παρατηρεῖται μάλιστα τὸ ἐκπληκτικὸ φαινόμενο τῆς ἀδιάκοπης προσέλευσης καθολικῶν στίς τάξεις τῶν ὀρθοδόξων ἀκριδῶς τότε, παρὰ τὴν ἔντονη παρουσία τῶν Βενετῶν στίς Κυκλάδες²⁸. Ἀξίζει ἀκόμη νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ὅλοι σχεδόν οἱ μεγαλέμποροι τῶν Κυκλάδων, μὲ ἐξαιρέση τὸν ὀρθόδοξο Βασίλη Λογοθέτη στή Σίφνο, ἀκολουθοῦσαν ἐπίσημα τὸ καθολικὸ δόγμα, ἐνίσχυναν οἰκονομικά ναοὺς καί ἱερεῖς, διευκόλυναν τοὺς ἱεραποστόλους στίς μετακινήσεις τους κ.λπ. πάντοτε ὅμως γιὰ τὴν καλύτερη ἐξυπηρέτηση τῶν ἐργασιῶν τους μὲ τὴ Δύση, ὅπως γνωρίζω ἀπὸ πολλές πληροφορίες τῶν Πηγῶν. Στὴ μεταστροφή τῶν καθολικῶν πρὸς τὴν Ὀρθοδοξία, συντέλεσαν καί ἄλλοι, πολιτικοὶ καί οἰκονομικοὶ, λόγοι πού δέν ἐξετάζονται ἐδῶ, κυρίως ὅμως ἡ σήψη πού ἐπικράτησε μέσα στίς καθολικέες κοινότητες καί ὁ ἀδυσώπητος ἐμφύλιος πόλεμος τῶν μελῶν τους, θέματα στα ὁποῖα θὰ ἀναφερθοῦμε ἐκτενέστερα στὴ συνέχεια.

Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν γενικέες διαπιστώσεις, ὅ,τι δηλαδή, ἐπέπλευσε στὸν ὠκεανὸ τῶν γεγονότων πού ἔλαβαν χώρα κατὰ τὴν εἰκοσιπεντάχρονη πολεμικὴ περίοδο καί συγκλόνησαν κυριολεκτι-

26 Βακαλόπ., Γ', σελ. 419.

27 Ἐπιστολὴ 5-2-1664 δικαρίου Σίφνου G. B. Paterio (SCPF/SOCG, 276, 365^R-367^V).

28 Βακαλόπ., Γ', σελ. 427. Βλ. καί SCPF. Memoria Rerum 1622-1972, vol. 1/2 (1622-1700). ROM-Freiburg-Wien 1972 ὅπου ἡ ἑαθμαῖα μείωση τῶν καθολικῶν στίς Κυκλάδες μὲ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα.

κά τις κυκλαδικές κοινωνίες από τις πιο μικρές μέχρι τις μεγαλύτερες. Ίδιαίτερη μάλιστα σημασία έχουν οι άρνητικές επιπτώσεις των γεγονότων σέ θεσμούς και αξίες τῆς νησιώτικης ζωῆς, οἱ ὁποῖες, ὅπως σέ ὅλες τις πολεμικές περιόδους, συντέλεσαν σέ παρεκκλίσεις ἢ, ἀκριδέστερα, σέ παρεκτροπές ἀπό τά καθιερωμένα πού μέ ἀγῶνες και κόπους εἶχαν παγιωθεί. Στίς παρεκτροπές αὐτές θά ἀναφερθοῦμε περισσότερο στή συνέχεια γιατί ἔχουν ἄμεσο ἐνδιαφέρον και σημασία γιά τό θέμα μας.

III. ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΣΥΓΚΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΠΤΩΣΗ

1. Πολεμικές δοκιμασίες. Πειρατεία.

Τά νησιά τά ὁποῖα πρῶτα εἶχαν τήν ἀτυχία νά δοκιμάσουν τις ἐπιπτώσεις τοῦ πολέμου ἦταν ἡ Μήλος, ἡ Σίφνος και ἡ Πάρος. Τά πληρώματα τοῦ βενετσιάνικου στόλου, πού εἶχε καταπλεύσει στίς Κυκλάδες γιά τή στρατολόγηση ἀνδρῶν, ἀντί αὐτοῦ τοῦ ἔργου, ἐπιδόθηκαν σέ λεηλασίες και κακοποιήσεις τῶν κατοίκων τῶν τριῶν αὐτῶν νησιῶν. Στίς διαμαρτυρίες τους ἡ Βενετική Δημοκρατία, πού ὑπολόγιζε στη συμπαράσταση τῶν νησιωτῶν κατά τόν πόλεμο, φρόντισε νά ἀπαλλάξει ἀμέσως ἀπό τά καθήκοντά του τόν ναύαρχο Girolamo Morosini γιατί εἶχε ξεφύγει ἀπό τά χέρια του ὁ ἔλεγχος τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου²⁹.

Τά διάφορα πολεμικά γεγονότα πού ἀκολούθησαν στή συνέχεια, ἰδιαίτερα δέ οἱ διελεύσεις ἀπό τήν περιοχὴ τεραστίων ναυτικῶν δυνάμεων και οἱ φήμες πού διέτρεχαν ἀπό νησί σέ νησί γιά μεγάλες ναυμαχίες τῶν ἀντιμαχομένων προξενοῦσαν στό λαό, ὅπως ἦταν φυσικό, δέος, τρόμο και πανικό, τοῦλάχιστον τόν πρῶτο καιρό. Κατά τό μεγαλύτερο διάστημα τοῦ πολέμου στήν Κρήτη, οἱ Βενετοί εἶχαν τόν ἔλεγχο στίς θάλασσες, ὁμως και σημαντικές ἦτες. Ὁ δικάριος Σίφνου Μάρκος Πόλλα ἔγραψε στίς 9 Ἀπριλίου 1648: «... ἡ ἀρμάδα ρημάζει τά νησιά. Στίς 5 Ἀπριλίου πληροφορηθήκαμε πῶς βύθισε 16 γαλλίοτες και 6 βατσέλια τοῦ βενετσιάνικου στόλου... και εἴμαστε σέ μεγάλη θλίψη γιατί βλέπουμε πῶς τά πράγματα τῶν Βενετῶν δέν πηγαίνουν καλά, ὅπως ἐλπίζαμε ὅλοι οἱ χριστιανοί... Ἡ Κρήτη διατρέχει

²⁹ Βακαλόπ., Γ', σελ. 491.

μεγάλο κίνδυνο... Οί επίσκοποι του Ἀρχιπελάγους ἀναχωροῦν γιά τή Δύση γιά νά σώσουν τή ζωή τους, γιατί οί ἄπιστοι ἀπειλοῦν ὅλα τά νησιά τῶν Κυκλάδων ὡς ἐπαναστατημένα κατὰ τοῦ Μεγάλου Κυρίου...»³⁰. Τό χειμῶνα ὅμως τοῦ 1649 «ἡ τούρκικη ἀρμάδα μέ 30 γαλέρες καί 4 γαλιάτσες γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη μισοκατεστραμμένη...»³¹. Τό 1650 μεγάλες ναυτικές δυνάμεις διασχίζουν τίς θάλασσες μέ κατεύθυνση τήν Κρήτη, ἐνώ μοῖρες τοῦ τουρκικοῦ στόλου θρῖσκονται στό Ἀρχιπέλαγος καί τοῦ Βενετοῦ στό Τσιρίγο καί στόν Κάβο Σπάντα, ἐγράφε στίς 20 Μαΐου ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Μήλου Ἀντώνιος Σέρρα³². Στίς 10 Ἰουλίου 1651 οἱ Βενετοί νικοῦν τοὺς Τούρκους στή θαλάσσια περιοχὴ τῆς Παροναξίας καί τόν Ἰούλιο τοῦ 1656 στόν Ἑλλησποντο. Μέσα στό πρῶτο ἐξάμηνο τοῦ 1657 κυριαρχοῦν στό Β.Α. Αἰγαῖο, ἀπό ὅπου ὅμως ἀναγκάζονται νά ἀποχωρήσουν τό Σεπτέμβριο³³.

Οἱ θαλάσσιες συγκρούσεις συνεχίστηκαν ἐπὶ χρόνια, τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Κρήτης εἶχε περιέλθει στούς Τούρκους, ὅμως τερματισμός τοῦ πολέμου δέν διαφαίνονταν στόν ὀρίζοντα. Παράλληλα μέ τοὺς πολεμικοὺς στόλους μεγάλος ἀριθμὸς πειρατῶν καί κουρσάρων ἄρχισε νά λυμαινέται τό Ἀρχιπέλαγος, ὅπου εὗρισκαν ἀσφαλῆ ἀραξοδόλια. Πολλοὶ ἐπίσης ἔμποροι, ἀπό διάφορα μέρη τῆς Δύσης, ἐγκαταστάθηκαν στά νησιά καί κέρδιζαν ἀπὸ τό ἐμπόριο τῶν λαφύρων, εἴτε ἀντικείμενα ἦταν αὐτά, εἴτε

30 SCPF/SOCG. 177, 220^{RV}. Τὴν προηγούμενη ἡμέρα, 8 Ἀπριλίου, εἶχε γράψει ἀπὸ τὴ Σίφνο καί ὁ καθολικός κληρικός Φραγκίσκος Μικελούτσι: «... πρόσφατα ἐγιναν γνωστά τά θλιβερὰ συμβάντα στό χριστιανικό στόλο πού ἔχασε 16 γαλέρες καί 6 μερτόνια μέ 3.000 ἄνδρες, γεγονός πού προξένησε μεγάλη θλίψη σ' αὐτοὺς πού ἀγαποῦν τὴ Βενετική Δημοκρατία» (SCPF/SOCG. 177, 168^R). Διηλ. δέν λυπήθηκαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ μόνο αὐτοὶ πού ἀγαποῦσαν τοὺς Βενετοὺς, δηλ. οἱ λίγοι καθολικοί.

31 Σίμου Μιλτ. Συμειωνίδη, Ἱστορικά Ἐγγραφα Μήλου (1628-1683) ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ, στὰ Μηλιακά, Β' (1985), σελ. 113.

32 Ἐπιστολὴ 20-5-1650 καθολικοῦ ἐπισκόπου Μήλου πρὸς τὴν Προπαγάνδα, ὅπου λεπτομέρειες γιά τίς ναυτικές κινήσεις τῶν ἐμπολέμων, στοῦ Συμειωνίδη, Ἱστορ. Ἐγγραφα..., σελ. 113-114.

33 Βακαλόπ., Γ', σελ. 500. Σὲ ἐπιστολὴ τῆς 24-7-1655 ἀπὸ τὴ Βενετία τοῦ καθολ. κληρικοῦ Giorgio Peris σημειώνεται: «... πληροφορηθήκαμε τὴ ζημιὰ πού ἔκαναν οἱ Βενετοὶ στούς Τούρκους, δηλ. σὲ 16 βατσέλια, μία μαούνα καί 6 γαλέρες· Τούρκοι ἀχμάλωτοι 4.000, ἔναντι ἀπωλείας ἐνὸς μόνο σκάφους πού κάηκε...» (SCPF/SOCG. 187, 371^{RV}).

σκλάβοι. Στο εμπόριο αυτό διέπρεψαν και άρκετοί Έλληνες, άκόμη και κληρικοί και τών δύο δογμάτων³⁴.

Οί διελεύσεις έπειτα ή ή διαμονή τό χειμώνα στα λιμάνια τών νησιών τών χριστιανικών δυνάμεων, τόσο του βενετσιάνικου στόλου, όσο και τών κουρσάρων, κυρίως Γάλλων (όπως οί d' Hocquincourt, de Crainville και de Téméricourt, ό Marchese Villa, ό Almeras κ.ά.)³⁵, σήμαιναν λεηλασίες, διαρπαγές, ήθικά σκάνδαλα κ.λπ. δεινά για τούς δυστυχημένους νησιώτες. Στα 1653 οί Βενετοί λεηλάτησαν τή Νάξο³⁶, όπως και στα 1660 οί άνδρες του Almeras (Άλμερίγου) που έδιωξαν τούς κατοίκους από τά σπίτια και τά κτήματά τους και λεηλάτησαν τά πάντα³⁷. Τίς τρομερές αυτές καταστροφές περιγράφει με γλαφυρότητα ό άρχιεπίσκοπος Σίφνου Άθανάσιος σέ έπιστολή του προς τό Βατικανό, στην όποία σημείωνε ότι δέν έφτανε ή σκλαβιά στους Τούρκους γιαυτό «κακοποιηθήκαμε και από τούς δικούς μας χριστιανούς με τρομερές λεηλασίες... έπήγαν στην Πάρο, τήν όποία σχεδόν έρήμωσαν συλλαμβάνοντας πλήθος κόσμου και διαρπάζοντας τήν παραγωγή· από εκεί στή Σίφνο, στην πόλη και τά χωριά τής όποίας προξένησαν βαρύτατο πλήγμα με τήν άρπαγή 200 άτόμων... και άλλες σημαντικές ζημιές στην κτηνοτροφία και πράξεις άναίσχυντες. Δέν έχουμε κατάλληλα λόγια νά εκφράσουμε τή συμπόνοια μας για τή Σύρα· στή Νάξο διπλή λεηλασία μεγαλύτερη τών 70.000 σκούδων· στή Νιό, άφου κατέκαψαν τά σπίτια, άρπαξαν 800 βόδια και 3.000 αίγοπρόβατα. ...στη Σέριφο 1.200 βόδια, 500 όνους και 2.500 αίγοπρόβατα· στη Μύκονο άπεγύμνωσαν άνδρες και γυναίκες και για τήν Άνδρο είναι αδύνατο νά περιγράψουμε τήν έκταση τής καταστροφής στην παραγωγή, σέ κεφάλαια και άκίνητα. Οί άνθρωποι εκεί δέν θά μπορέσουν νά αναλάβουν για πολλά χρόνια, όπως και στα ύπόλοιπα νησιά, τά

34 Δημ. Π. Πασχάλη, Πειρατεία και δουλεμπορία άνά τās Κυκλάδας επί Τουρκοκρατίας, στα Άνδριακά Χρονικά, 1, Ίαν. 1948, σελ. 152. Κων. Ντόκου, Μία ύπόθεση πειρατείας κατά τόν 17ο αιώνα (1678-1680), στα Θησαυρίσματα, Βενετία, 2 (1963) σελ. 36 έπ. Σίμου Μιλτ Συμεωνίδη, Τούρκος σκλάβος ένέχυρο για χρέη του κυρίου του, στα Συριανά Γράμματα, 1988, τεύχ. 3.

35 Βακαλόπ., Γ' σελ. 501, Τωμαδάκης, Ίωσήφ Δόξας σελ. 12.

36. Περ. Ζερλέντη, Ίστορικά Σημειώματα εκ του βιβλίου τών έν Νάξω Καπουκίνων (1649-1753), έν Έρμουπόλει 1922, σελ. 31, Τωμαδάκης, Ίωσήφ Δόξας..., σελ. 12.

37 Τωμαδάκης, Ίωσήφ Δόξας, σελ. 12.

όποια επίσης έρημώθηκαν. Δέν θά λησμονηθεῖ ποτέ ὅτι δέν ἐφείσθησαν καί αὐτῶν τῶν ἱερῶν ναῶν, οὔτε σεβάσθησαν τά ἱερά σκεύη ἀπογυμνώνοντας τά μοναστήρια τῶν πτωχῶν μοναχῶν καθώς καί τίς ἀπορες χήρες καί τά ὄρφανά πού ἐξόντωσαν· τά κλάμματα καί τά δάκρυα τῶν τελευταίων ἔφτασαν μέχρι τοὺς οὐρανούς καί ἴσως νά ἦταν ἐκεῖνα πού ἀνέκοψαν τήν καταστροφή καί δέν πάθαμε μεγαλύτερες συμφορές»³⁸.

Ὅπως ἦταν φυσικό, δεινά ὅπως τά ἀνωτέρω, ἀκόμη καί ἄν θεωρηθοῦν ὑπερβολικοί οἱ ἀριθμοί πού ἀναφέρονται στήν ἐπιστολή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου, ἐπηρεάζαν δυσμενέστατα τήν Οἰκονομία τῶν νησιῶν, ἡ ὁποία δέν μποροῦσε βέβαια νά ἀναλάβει στή συνέχεια καί νά συνεχίσει τήν πορεία της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ ἀπελπισία τῶν νησιωτῶν μετά τίς ἀνωτέρω λεηλασίες καί κακοποιήσεις τους, ὥστε ἔστειλαν ἀντιπροσωπία στήν Κωνσταντινούπολη καί ζήτησαν τήν προστασία τοῦ Σουλτάνου³⁹!

Παρόμοια γεγονότα ἔκαναν τοὺς Ἕλληνες νά μισοῦν τοὺς βάρβαρους ἐκείνους καθολικούς χριστιανούς καί νά στερεώνονται περισσότερο στήν Ὁρθοδοξία τους. Ἀκόμη, μέ τό φανατισμό στή θρησκεία τους, πίστευαν ὅτι συντηροῦσαν καί διατηροῦσαν στό

38 Ἐγγραφο Νο 5. Εἶναι ἀχρονολόγητο, ἔχει ὁμως συνταχθεῖ μεταξύ 1660-1661 γιατί σέ ἀναφορά τῆς 7-1-1662 τοῦ νούντσιου Βενετίας πρὸς τόν καρδινάλιο Ἀντόνιο Μπαρμπερίνη, πού θά τοῦ εἶχε στείλει τήν ἐπιστολή τοῦ Ἀθανασίου, σημειώνεται: «Ἀναφερόμενος στά δεινά, τά ὁποία ὁ ἐπίσκοπος Σίφνου παρέστησε πρὸς τήν Ἁγία Προπαγάνδα ὅτι ὑπέστησαν ἀπό τοὺς Βενετούς... καί ὕστερα ἀπό τή διαταγή σας τῆς 23ης Νοεμβρίου παρελθ. ἔτους (δηλ. 1661)... ἔγραψα στόν ἀνωτέρω ἐπίσκοπο διαβεβαιώνοντάς τον μέ τόν καλύτερο τρόπο ὅτι ἔστειλα ἐπιστολή στόν ἐκλαμπρότατο καπετάν γενεράλε Μοροζζίνη, ἀπό τόν ὁποῖο ἔξαφτῶνται τά πάντα, μέ τήν παράκληση νά μέ ἐνημερώσει γιά κάθε σχετική καλή ἐνέργεια του...» (SCPF/SOCG. 276, 304^{RV}). Ὁ Β. J. Slot, *Archipelagus Turbatus, les Cyclades entre Colonisation Latine et Occupation Ottomane c. 1500-1718*, Belgium 1982, σελ. 165 ἀναφέρει τίς καταστροφές τῶν Βενετῶν στά νησιά, ὁμως, ὅπως σημειώνει ἡ Ευτυχία Δ. Λιάτα, Ἡ Σέρειφος κατά τήν Τουρκοκρατία (17ος-19ος αἰ.), Ἀθήνα 1987, σελ. 26 «δέν δηλώνει μέ σαφήνεια τήν ἄγνωστη ὡς τώρα πηγή του. Πρόκειται γιά μιὰ ἐπιστολή κάποιου καθολικοῦ ἐπισκόπου πρὸς τήν Propaganda Fide, ἀλλά δέν δηλώνεται οὔτε ποιός εἶναι ὁ ἐπιστολογράφος, οὔτε πότε γράφει, οὔτε πού ἀπέκειται τό ντοκουμέντο αὐτό (προφανῶς στά Ἀρχεῖα τῆς Προπαγάνδας, ἀλλά δέν ὑπάρχει ἀρχεῖακή παραπομπή)». Πιστεύω ὅτι ἤδη διευκρινίζονται ὅλα τά σχετικά ἐρωτηματικά πού διατυπώνει ἡ κ. Λιάτα, μόνο πού ἐσφαλμένα ἀναφέρει «για μιὰ ἐπιστολή κάποιου καθολικοῦ ἐπισκόπου», ἐνῶ ὁ Slot γράφει Ἐλληνα ἐπίσκοπου.

39 Τομαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 12.

ἀκέραιο τό γένος τους. Ἡ ἐγκατάλειψη δέ τῶν νησιῶν ἀπό τούς Τούρκους κατοίκους καί τούς ἐκπροσώπους τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ὅπου ὑπῆρχαν, ἀπό τό φόβο τῶν χριστιανικῶν πληρωμάτων καί τῶν πειρατῶν, συντέλεσε στήν ἀμεση περιέλευση τῆς διοίκησης τῶν κοινῶν ὀλοκληρωτικά στά χέρια τους, μέ ἀποτέλεσμα, τό κοινοτικό καθεστῶς νά συνεχίζει τήν ἀναπτυξιακή πορεία του παρά τά περιστασιακά δεινά ἀπό τίς πολεμικές συγκυρίες.

2. Ἡ ἐπίδραση τῶν πολεμικῶν γεγονότων καί τῶν «θεϊκῶν» μαστίγων στήν Οἰκονομία καί στήν κοινωνική διαβίωση.

Τό ἐμπόριο καί ἡ παραγωγή, οἱ δύο βασικοί πόλοι τῆς νησιώτικης Οἰκονομίας, δοκιμάσθηκαν σκληρά σέ ὅλη τή διάρκεια τοῦ πολέμου. Ἡ διεξαγωγή τοῦ ἐμπορίου καί ὁ ἐφοδιασμός τῶν νησιῶν σέ βασικά προϊόντα εἶχε γίνει ἔργο δυσχερέστατο καί προβληματικό. Οἱ караβοκῆρηδες καί οἱ ἔμποροι ἐπιτελοῦσαν ἔργο ἥρωικό καί τρομερά ἐπικίνδυνο. Οἱ χριστιανοί πειρατές, Γάλλοι, ἰππότες τῆς Μάλτας κ.ἀ., πού εἶχαν καταφθάσει στίς ἑλληνικές θάλασσες γιά νά βοηθήσουν τούς Βενετούς, ἐξελίχθηκαν σέ κουρσάρους, χειρότερους ἀπό τούς Τούρκους συναδέλφους τους, ιδιαίτερα ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, τῶν «σχισματικῶν» ὅπως τούς χαρακτήριζαν, ἄν καί, ὄχι λίγες φορές, ἡ θηριωδία τους ἐπεκτείνονταν καί στούς ὁμόδοξους μ' αὐτούς, τούς καθολικούς νησιώτες. Ἡ ζωή εἶχε γίνει ἀφόρητη. Ἐγραψε ὁ δικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα στίς 18 Ἰουνίου 1653: «Δέν μπορούμε πλέον νά ζήσουμε σ' αὐτά τά μέρη ἀπό τό πλῆθος τῶν κουρσάρων, τόσο Τούρκων, ὅσο καί Χριστιανῶν. Καί ἄν οἱ μὲν ἀρπάζουν τά ὑπάρχοντά μας, οἱ ἄλλοι, μαζί μ' αὐτά καί τήν ἐλευθερία καί καμιά φορά καί τήν ἴδια τή ζωή μας»⁴⁰. Στίς 16/26 Ἀπριλίου 1648 ὁ Βασιλεὺς Λογοθέτης, πρόξενος τῆς Γαλλίας στό Ἀρχιεπίσκοπο, ἔγραψε στό Βατικανό ζητώντας τή μεσολάβησή του στόν Μεγάλον Μάγιστρο τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας προκειμένου νά διατάξει τούς πλοίαρχους του νά μὴν ἐνοχλοῦν τά ἐμπορικά σκάφη του, ἀφοῦ αὐτός, ὅπως ἦταν γνωστό, ἦταν προστάτης τοῦ καθολικισμοῦ στίς Κυκλάδες»⁴¹. Μετά ἀπό δέκα χρόνια, ὁ καθολικός ἐπίσκοπος

40 SCPF/SOCG. 187, 638^R.

41 SCPF/SOCG. 177, 158^{RV}.

Τήνου Mauricio, έγραφε σέ έπιστολή του (18 Μαΐου 1658) πρός τό Βατικανό: «Η τουρκική άρμάδα, άποτελουμένη άπό 50 γαλέρες γυρίζει σέ όλο τό 'Αρχιπέλαγος· γι' αυτό τό λόγο τό έμπόριο τών νησιών άδρανεΐ άπό φόβο, όπως και όλοι έμεις άφου' τά ταξΐδια έγιναν έπικίνδυνα»⁴². Ο στόλος τής Βενετίας έπίσης είχε θέσει υπό τόν έλεγχο του τό έμπόριο τής περιοχής γιά τήν έξασφάλιση του' έφοδιασμού τών δυνάμεών του. Έτσι, τόν 'Ιούνιο του' 1666 ό ναύαρχος Andrea Corner υπέγραψε διαταγή στήν Πάρο γιά τήν έλεύθερη ναυσιπλοΐα τών έμπορικών σκαφών του' μεγαλεμπόρου 'Ανδρου και Σίφνου Μιχαέλου Κοντόσταυλου⁴³.

Στίς δυσχέρειες αυτές, πού ήταν άπότοκες τών πολεμικών γεγονότων, έρχονταν νά προστεθοΐν τρομερές έπιδημίες, φυσικές καταστροφές και περίοδοι πείνας άπό τήν έλλειψη προϊόντων πού άποδυνάμωναν τό ανθρώπινο δυναμικό σέ βάρος τής παραγωγής. Στά 1648 (9 'Απριλίου) ό δικάριος Σίφνου Μάρκος Πόλλα έγραφε: «Τόν περασμένο χρόνο είχαμε επί' έξι συνεχώς μήνες πανούκλα, φέτος δέ ύπάρχει μεγάλη έλλειψη τροφίμων, τόση μάλιστα πού όλος σχεδόν ό κόσμος πεθαίνει άπό τήν πείνα»⁴⁴. Μαζί μέ τήν ασθένεια, τόν ίδιο χρόνο, 1647, υπήρχε στά νησιά λιμός λόγω άνομβρίας. Μόνο στή Σαντορίνη, ύστερα άπό παρακλήσεις ενός ιησουΐτη μοναχού «εκατέθηκε παρευθύς άπό τόν ουρανό μία ευλόγημένη βροχή, όπου τόσον έδρόσισεν όλον τό νησί τής Σαντορίνης και' έκαμεν' ένα τόσο θαυμαστόν θέρος, ότι δέν ένθυμούνται ποτε άνθρωπος νά το' είδε καλλίτερον, μάλιστα εις τήν χρονία όταν' έξηράνθησαν τά' άλλα νησιά και' απέθανον άπό τήν πείναν»⁴⁵. Στήν έπιδημία τής πανούκλας αναφέρεται και' ό άποστολ. έπισκέπτης φρά Bernardo da Parigi στήν' έκεσή του γιά τήν 'Ανδρο (2 Αυγ. 1652), όπου σημειώνει ότι ό δωρητής κτημάτων Nicolo Camillo άπεβίωσε «πρίν τέσσερα περίπου χρόνια, τόν καιρό τής πανούκλας»⁴⁶. 'Ακόμη, έγραφε, πώς ή 'Ανδρος, ένα άπό τά μεγαλύτερα νησιά, ευφορο και' πλούσιο γενικά, δέν ήταν, κατά τήν' έποχή τής έπίσκεψής του, πυκνοκατοι-

42 SCPF/SOCG 276, 260^R-261^V.

43 ASV/Bailo, φάκ. 116.

44. SCPF/SOCG. 177, 220^{RV}.

45 Πεφ. Ζερλέντη, Έκ τών νησιωτικών γεωγραφικά, ιστορικά, γλωσσικά, Νησιωτική Έπετηρίς, έν Έρμουπόλει Σύρου 1918, σελ. 16.

46 SCPF/SOCG. 187, 574^R.

κημένη «τόσο από τήν πανούκλα πού ὑπῆρξε τρομερή τά τελευταία χρόνια, ὅσο καί ἀπό τόν πόλεμο μέ τό νά θρίζεται ἐκτεθειμένη στίς ἐπιδρομές καί τῶν δύο ἐμπολέμων»⁴⁷. Καί τόν Αὐγουστο τοῦ 1663 γίνεται λόγος γιά πανούκλα στά νησιά σύμφωνα μέ μαρτυρία τοῦ δικαρίου Σίφνου: «... ἀλλά γιά τήν κακή μου τύχη, μετά τήν ἀσθένειά μου, γιά τήν ὁποία σᾶς ἔχω ἤδη γράψει μέσω Σμύρνης, ἄρχισε νά γίνεται ἐδῶ λόγος γιά πανούκλα, γεγονός πού μᾶς ἔβαλε σέ ἀνησυχία καί περιμένουμε νά δοῦμε τί θά γίνει, προκειμένου νά ἀναχωρήσω γιά τή Μύκονο...»⁴⁸.

«Στίς ἀρχές Μαρτίου τοῦ ἔτους 1650, δύο ἡμέρες, συνεχῶς, ἄρχισε νά τρέμει τό νησί τῆς Ἁγίας Εἰρήνης... Τούς σεισμούς ἀκολούθησε μεγάλη ξηρασία πού προξένησε σημαντική καταστροφή σέ ὁλόκληρο τό νησί... Στίς 14 Σεπτεμβρίου ἔγιναν σεισμοί τέτοιας ἐντασης πού ἀναστάτωσαν ὅλα σχεδόν τά νησιά τοῦ Ἁρχιπελάγους... Στίς 29 τοῦ ἴδιου μήνα, ἡ ἡμέρα ἦταν ἡ πιό φοβερή καί τρομερή πού ἀναφέρεται στήν Ἱστορία, γιατί ἡ θάλασσα ἀγκομαχοῦσε, ἡ γῆ ἔτρεμε, ἡ ἀτμόσφαιρα ἔμοιαζε φλογισμένη, τά νέφη τῶν καπνῶν ἀνέβαιναν ψηλά περιτυλιγμένα μέ φλόγες καί δέν φαίνονταν τίποτα ἄλλο παρὰ λάμπεις, βροντές καί κερανοί σέ μορφές φιδιῶν, λογχῶν, σπαθιῶν καί βελῶν πυρακτωμένων. Ἔτσι πέρασε ὅλη ἡ φοβερή ἐκείνη ἡμέρα καί σέ ἀπόσταση τριακοσίων μιλίων μακριά αἰσθάνονταν τούς κλονισμούς τῆς γῆς, ἡ δέ τέφρα, πού τήν ἐσήκωναν ψηλά οἱ ἄνεμοι, μεταφέρθηκε μέχρι καί σέ περιοχές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τό γεγονός ἔκανε τούς Τούρκους τῶν περιοχῶν ἐκείνων νά πιστέψουν ὅτι ὅλα τά νησιά τοῦ Ἁρχιπελάγους καταστράφηκαν ἀπό θεϊκή (οὐράνια) πυρκαϊά... φούσκωσε ἡ θάλασσα κατά τρόπο φοβερό καί τά κύματα κάλυψαν παραθαλάσσιες περιοχές στό νησί τῆς Ἰου ὕψους 50 ποδῶν· στό νησί τῆς Σικίνου εἰσέδυσαν σέ βάθος τριακοσίων πενήντα δημάτων, ὥστε ἔγιναν πολλά ναυάγια μέχρι τό λιμάνι τῆς Candia... στό νησί τῆς Ἁγίας Εἰρήνης κατέρρευσε ἕνα τεράστιο κομμάτι γῆς πού κατεπλάκωσε δύο μεγάλα χωριά καί ἀπό ὅμοιες ριζικές μεταβολές ἄλλες περιοχές ἐξαφανίσθηκαν. Πλέον ἀπό διακόσια σπίτια κατακρημνήσθηκαν καί ἕνα βουνό ὀνομαζόμενο Μεροδίγλι, κοντά στό κάστρο τοῦ Σκάρου, διαμελίσθηκε σέ περισσότερα τμήματα... Πενήντα ἄνθρωποι καί περισσό-

47 SCPF/SOCG. 187, 573^R.

48. SCPF/SOCG. 276, 347^R-348^R.

τερα από 1.000 ζῶα ἔχασαν τή ζωή ους...». Πρόκειται γιά μιὰ συγκλονιστική περιγραφή τῆς ἔκρηξης τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης, τήν ὁποία ἔκανε, ὑπό μορφή προλόγου, στήν ἀναφορά του γιά τήν ὁμοία τοῦ 1707, ὁ καθολικός ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας Ἄντωνιος Γουστινιάνι πρὸς τό Βατικανό⁴⁹.

Θά ἦταν βασική παράλειψη, ἀλήθεια, ἂν δέν γίνονταν εἰδική μνεία τῆς ἀπόγνωσης πού ἔφερε, μαζί μέ ὅλα τά ἄλλα δεινά, ἡ ἐπαχθέστατη διπλή φορολόγηση τῶν νησιωτῶν ἀπό Τούρκους καί Βενετούς. Ἔχει μάλιστα ἰδιαίτερη σημασία γιά τό ἀντικείμενο τῆς μελέτης μας, δηλαδή τίς ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές, περισσότερες ἀπό τίς ὁποῖες ὀφείλονταν σέ ἀδυναμία καταβολῆς, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τῶν φορολογιῶν. Εἰδικές μνεῖες θά γίνουν στό οἶκος μέρος καί κεφάλαια. Γενικότερα μποροῦν νά σημειωθοῦν κάποιες ἄλλες μαρτυρίες: α) Στίς 30 Ἀπριλίου 1652 ἔγραφε σέ ἐπιστολή του ὁ δικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα πῶς ἡ ἐκκλησία του ἦταν φτωχή γιατί πλήρωνε «βαρεῖς φόρους στούς Τούρκους καί τούς Βενετούς»⁵⁰, στίς 2 Ἰουλίου δέ τοῦ ἴδιου χρόνου παρακαλοῦσε θρηνητικά τό Βατικανό «νά στείλει ἕνα γράμμα στό Βενετό ναύαρχο Foscolo προκειμένου νά μειωθεῖ ἡ φορολογία ἢ νά μὴν πληρώνει καθόλου ἡ λατινική ἐκκλησία Σίφνου στούς Βενετούς, ἀφοῦ τούς φόρους πρὸς τούς Τούρκους δέν ἦταν δυνατόν νά τούς ἀποφύγει...»⁵¹. β) Ὁ ἀποστολ. ἐπισκέπτης Bernardo ἔγραψε τόν ἴδιο χρόνο στήν ἐκθεσή του γιά τή Σύρα ὅτι τό νησί «παλαιότερα ἦταν πυκνοκατοικημένο, λόγω ὁμως τῆς φτώχειας τῶν κατοίκων ἀπό τίς πολεμικές περιστάσεις καί τίς ἐπιδρομές τῶν δύο ἐμπολέμων καί μέ τό νά πληρώνουν διπλά, τόσο σέ χριστιανούς, ὅσο καί σέ Τούρκους, περιῆλθε σέ οἰκονομική ἀνέχεια, ἕνας δέ μεγάλος ἀριθμός τῶν κατοίκων ἀναγκάστηκε νά μεταναστεύσει γιά νά μπορέσει νά ζήσει... Σήμερα οἱ χριστιανοί τοῦ καθολικοῦ δόγματος κάθε ἡλικίας ἀνέρχονται σέ δύο περίπου χιλιάδες ἢ 448 οἰκογένειες... οἱ δέ τοῦ ἑλληνικοῦ, κάθε ἡλικίας καί φύλου, μόνο σε 174 ἢ 47

49 Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Περιγραφή κοσμογονικῶν γεγονότων τοῦ ἔτους 1707 στή Σαντορίνη ἀπό τόν καθολικό ἀρχιεπίσκοπο Νάξου Ἄντωνιο Γουστινιάνι, στά Κυκλαδικά Θέματα, Δ' (1988), τεῦχος 24, σελ. 333-337 καί τεῦχος Ε (1988), σελ. 26-31.

50 SCPF/SOCG. 187, 711^{RV}, 719^R.

51 SCPF/SOCG, 187, 426^R.

οικογένειες υπό τή διοίκηση ενός πρωτοπαπᾶ...»⁵². γ) Τὴν 1η Μαΐου 1662, ὁ βενετός ναύαρχος Γεώργιος Μοροζίνης, ἔγραψε ἀπὸ τὰ Κύθηρα, ἀπαντώντας σέ ἔγγραφο τοῦ Δόγη, πού προκλήθηκε ἀπὸ αἴτημα τῆς Ἱεραίας Προπαγάνδας, ὅτι θά φρόντιζε γιά τόν «ἀνακουφισμό τῶν (καθολικῶν) ἐκκλησιῶν Κέας καί Ἄνδρου, ἀφοῦ τῆς πρώτης ἔχουν διαρπαγεῖ τὰ ἀκίνητα καί τῆς δεύτερης ἔχει γίνει ἀπὸ λάθος ἐπιβάρυνση κατὰ τή διενεργηθεῖσα καταγραφή τῶν ἀκινήτων»⁵³.

Μέσα σ' αὐτή λοιπόν τή γενική ἀντάρα πού δημιούργησε ὁ πόλεμος, τίς λεηλασίες καί καταστροφές, τίς ἐπιδημίες, τίς διαρπαγές τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς καί τὴν ἀβάστακτη διπλῆ φορολόγησή τους, πού ἔφερναν τή δυστυχία καί τὴν πείνα, ἦταν ἐπόμενο οἱ νησιῶτες νά προοραῖν σέ πράξεις καί ἐνέργειες ἔξω ἀπὸ κάθε κοινωνική ἀρχή καί κανόνα. Ἰδιαίτερα οἱ ἐπιρρεπεῖς σέ παρόμοιες ἐνέργειες βρῆκαν τότε τὴν εὐκαιρία νά ἐξαχρηωθοῦν, ἐκεῖνοι πού θεωροῦσαν ὅτι εἶχαν ἀδικηθεῖ νά πιστέψουν ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα νά ἀποκατασταθοῦν ἢ νά ἐκδικηθοῦν· ἐκεῖνοι πού ἐπιζητοῦσαν ἀξιώματα νά μηχανορραφοῦν. Οἱ νησιωτικές κοινωνίες, μικρές ἢ μεγαλύτερες, ἀναστατώθηκαν ἀπὸ παρόμοια γεγονότα καί ἡ σήψη ἀρχισε νά θωπεύει τίς συνειδήσεις καί νά μειώνει, ὅπως ἦταν φυσικό, τὴν ἀνθεκτικότητα καί τὴν ἀντίστασή τους. Ἰδιαίτερα οἱ πληροφοριοδότες καί οἱ, ἀκόμη χειρότερο, καταδότες τῶν ἐμπολέμων ἢ τῶν κουρσάρων, πού ἀνευρίσκονται τόσο μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων, ὅσο καί μεταξύ τῶν καθολικῶν, δημιούργησαν σοβαρά ζητήματα καί ἀναστατώσεις, μεγάλης ἔκτασης, ὑπῆρξαν δέ, πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς, πρωτεργάτες στίς ἀρχιερατικές ἐναλλαγές τῆς ἐποχῆς. Οἱ καθολικοὶ τῶν νησιῶν, ἐκμεταλλεῖομενοι τὴν παρουσία τῆς βενετικῆς ναυτικῆς δύναμης στὰ νερά τῶν Κυκλάδων ἢ διαφόρων χριστιανῶν κουρσάρων, προσπαθοῦσαν νά ἱκανοποιήσουν διάφορα ζητήματά τους σέ βάρος τῶν ὀρθοδόξων τῶν «σχισματικῶν», ὅπως τούς ἀποκαλοῦσαν περιφρονητικά. Ἡ προσφυγὴ στοὺς Βενετούς δημιουργοῦσε, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀντιπαράθεσις ἀνάμεσα στίς δύο κοινότητες. Ὅταν λ.χ. ὁ δικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα, ὕστερα ἀπὸ παράστασή του στὸ βενετὸ ναύαρχο Leonardo Foscolo, πέτυχε τὸ 1653 τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς Ἐκκλησίας του ἀπὸ τὸ βενετικὸ φόρο, ὁ

52 SCPG/SOCG. 187, 559^R.

53 Ἐγγραφο Νο 9.

Βασίλης Λογοθέτης άντέδρασε έντονα στήν ένέργεια ατή γιατί ό φόρος θά έπιρρίπτονταν στις πλάτες τών όθροδόξων. Τό γεγονός άποτέλεσε τήν άφορμή νά ψυχρανθοϋν οί σχέσεις τους και νά άρχίσει ό Πόλλα τόν πόλεμο κατά τοϋ Λογοθέτη μέ κατηγορίες προς κάθε κατεύθυνση. Βέβαια ό τελευταίος έλαβε τά μέτρα του, όταν πληροφορήθηκε τίς ένέργειες τοϋ Πόλλα και άποδυνάμωσε τίς κατηγορίες του, μέ τή διπλωματία πού τόν διέκρινε, κάνοντας είσήγηση στό Βατικανό νά τόν προαγάγει σέ έπίσκοπο τής κενής τότε, έπισκοπής Σύρου⁵⁴!

Μία άπό τίς κατηγορίες τοϋ Πόλλα πού έγραψε στό Βατικανό έναντίον τοϋ Λογοθέτη είναι άξια ιδιαίτερης προσοχής γιατί μ' ατήν βεβαιώνεται ή μεγάλη πολιτική προσωπικότητα τοϋ δευτέρου και ή διακεκριμένη διορατικότητά του. «Δέν παραλείπω νά ένημερώσω ταπεινά τίς σεβασμιότητές σας», έγραφε ό Πόλλα, «ότι μέ έντολή τοϋ κ. Βασιλείου Λογοθέτη άνεχώρησε γιά τή Μάλτα κάποιος Βιτόριο Κορφιότης γιά νά άπελευθερώσει εκείνον τόν πασίγνωστο κουρσάρο Καραπατακή, τόν όποίο συνέλαβαν πέρυσι οί γαλέρες τής Μάλτας κατά τήν επίθεση τών Τούρκων έναντίον τοϋ κάστρου τής Τήνου. Έκείνον τόν Καραπατακή πού έκανε νά τρέμει όλόκληρο τό Άρχιεπίσκοπος, εκείνον πού ήταν ή άφορμή νά πεθάνουν άδικα τόσοι χριστιανοί στή γαλέρα του και, τέλος, γιά νά μή μακρυγορώ, εκείνον πού συντέλεσε μέ τίς κατασκοπίες του νά πέσει στά χέρια τών Όθωμανών ή πόλη τών Χανίων, γεγονός πού ήταν ή άφορμή άπό άσήμαντος και φτωχός στρατιώτης νά γίνει Μπέης, πού στά τουρκικά σημαίνει πρίγκιπας. Ό Μεγαλοδύναμος βοήθησε νά συλληφθεί και νά γίνει σκλάβος γιά νά ήρεμήσει τό Άρχιεπίσκοπος άπό μύριες καταδρομές. Τώρα άπό εδώ προσπαθοϋν, όπως άνέφερα, νά τόν άπελευθερώσουν, γεγονός πού κάνει όλους τούς χριστιανούς νά οδύρονται και νά ίκετεύουν τό Θεό νά μην τόν δούν ποτέ έλεύθερο και πολλοί μέ παρακαλοϋν νά γράψω στή Μάλτα και στις σεβασμιότητές σας»⁵⁵, προφανώς γιά νά άντιδράσουν στήν άπελευθέρωσή του.

Άν ή κατηγορία είναι πράγματι σωστή (δέν μπόρεσα μέχρι τώρα νά διασταυρώσω τήν πληροφορία), τότε φανερώνεται, είτε ή διορατικότητα τοϋ Λογοθέτη γιά τήν εξέλιξη τοϋ Καραπατακή

54 Έπιστολή Λογοθέτη τής 22-10-1654 προς τό Βατικανό (SCPF/SOCG. 187, 544^R).

55 SCPF/SOCG. 187, 638^{RV}.

στήν τουρκική διοίκηση και ήθελε να τόν υποχρεώσει με την απελευθέρωσή του, είτε ο μεσολαβητικός ρόλος του σε διάφορα ζητήματα, όπως τό ιστορούμενο, πού τοῦ ἀνέθεσαν οἱ Τοῦρκοι γιατί ἐπιθυμοῦσαν νά ἀπελευθερώσουν ἕνα χρήσιμο στέλεχος τους⁵⁶. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, είτε εἶναι ἀληθινή ἢ πληροφορία, εἶτε ὄχι, ἀποτελεῖ παράδειγμα, ἕνα ἀπό τά πολλά, καταδοτικού ἔργου, «ἀθανίας» ὅπως λέγονταν, πού δηλητηρίαζε τίς σχέσεις μεταξύ τῶν δύο κοινοτήτων στά νησιά. Ὁ Πόλλα δέ, ὅπως μαρτυροῦν οἱ Πηγές, εἶχε ἰδιαίτερη ἐπίδοση στίς καταδόσεις⁵⁷.

3. Οἱ ἐσωτερικές διαμάχες καί ἡ «κατάπτωση» τῶν λατινικῶν κοινοτήτων.

Γιά τή διάβρωση τῶν συνειδήσεων ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικός καί ἀντικειμενικός εἶναι ὁ ἀποστολ. ἐπισκέπτης φρά Bernardo στήν ἔκθεσή του γιά τήν Ἄνδρο (2 Αὐγ. 1652):

«...ὄλοι οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι ἀνεχώρησαν (ἀπό τήν Ἄνδρο) γιά ἄλλα μέρη ἢ πιάστηκαν σκλάβοι ἀπό χριστιανούς κουρσάρους· οἱ χριστιανοί τοῦ καθολικοῦ δόγματος, ἰδιαίτερα, ἔφυγαν ἀπό τό φόβο τῶν ἀρμάδων καί τῶν τουρκικῶν φελουκῶν ἢ καί ἀπό τίς ἀθανίες πού δημιουργοῦν οἱ Ἕλληνες μέ τούς ὁποίους δέν διατηροῦν καλές σχέσεις σ' αὐτό τό νησί... Σήμερα ἔχουν ἀπομείνει μόνο 28 καθολικοί, ἀπό τούς ὁποίους οἱ ἕξι εἶναι ἀπό τήν Τήνο καί ἕνας ἀπό τή Σύρα· ὄλοι οἱ ἄλλοι (κάτοικοι) εἶναι Ἕλληνες... Ἐχει (ἡ Ἄνδρος, καθολικό) ἐπίσκοπο, τόν Domenico della Grammatica, γέννημα αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ τῆς Ἄνδρου, ἡλικίας 52 ἐτῶν, τά ὁποῖα ἔκλεισε στίς 25 τοῦ περασμένου Ἰουλίου (ἔχει

56 Ἐπιστολή Λογοθέτη τῆς 10-1-1654 πρὸς τό Βατικανό μέ τήν ὁποία παρακαλοῦσε νά μή δίνουν βάση στίς ἐναντίον του κατηγορίες γιατί αὐτός «ὑπηρετοῦσε πάντοτε πρόθυμα τήν Ἁγία Ἐδρα καί τή Γαλλική Κυβέρνηση τῆς ὁποίας ἦταν πρόξενος» (SCPF/SOCG. 187, 419^R).

57 Ἐπιστολή Βαρθολ. Πόλλα τῆς 7-10-1653 πρὸς τό Βατικανό ὅπου δίνει τήν πληροφορία ὅτι ὁ Λογοθέτης καί κάποιοι ἄλλοι ἔστειλαν στήν Κ/πολη, στόν Μεγ. Βεζύση, τόν Γεώργιο Γρυπάρη ἀπό τά Χανιά, γιά νά ὑποδείξει τόν τρόπο κατάληψης τοῦ Σέλινου τῆς Κρήτης. Στήν ἴδια ἐπιστολή ἔγραφε ὅτι ὁ Γρυπάρης αὐτός εἶχε τήν οἰκογένειά του καί πολλούς συγγενεῖς στή Ρώμη (ὅπως γνῶριζε καλά ἀπόταν ἦταν μαθητής στό Κολλέγιο Urbano) τούς ὁποίους ἐδεργετοῦσε ἡ Ἁγία Ἐδρα (SCPF/SOCG. 187, 714^R).

γεννηθεῖ τὴν ἴδια ἡμέρα τοῦ ἔτους 1600). Τό 1636 χειροτονήθηκε στή Χίο ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου καί ἀπό τότε ὑπηρετήσε συνεχῶς σ' αὐτήν μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1647, ὅποτε τὴν ἐγκατέλειψε γιά νά γλυτώσει ἀπό τῆς διώξεως τῶν Τούρκων καί τῆς συκοφαντίας τῶν Ἑλλήνων πού διέσπειραν τή φήμη ὅτι αὐτός ἦταν ἡ αἰτία τῆς σύλληψης τῶν Τούρκων προκρίτων τοῦ νησιοῦ καί μάλιστα ὅτι ἡ σεβασμιότητά του εἰδοποίησε τῆς χριστιανικές φελοῦκες νά ἔλθουν μέ ἀντάλλαγμα τῆς χρεωστικές ὁμολογίες πού κατεῖχαν οἱ Τούρκοι μέ τῆς ὁποῖες καί πλούτισε. Ἡ διάδοση (τῶν κατηγοριῶν) εἶναι ἐξολοκλήρου συκοφαντική, γιατί καί στή Νάξο πού συνέβησαν τά ἴδια, οἱ φελοῦκες αὐτές, ὑπό τό πρόσχημα ὅτι ἐπῆραν νά ἀναζητήσουν Τούρκους, λεηλάτησαν τόσον αὐτούς, ὅσο καί τούς χριστιανούς καί ἄρπαξαν ὅλες τῆς ὁμολογίες τους, τῆς ὁποῖες, ὅπως διαδίδεται, μετέφεραν στήν Τήνο καί τῆς παρέδωσαν στόν ἐκεῖ Προβλεπτή. Ἔτσι, μολοντί ἀποκαλύφθηκε σέ πολλούς ἡ συκοφαντία αὐτή, χρησιμοποιήθηκε ἀπό τούς ἐχθρούς τῆς σεβασμιότητάς του ἀπό μοχθηρία γιά νά τόν καταστρέψουν. Ἐν τούτοις, ὅπως φαίνεται, ἡ σεβασμιότητά του δέν αἰσθάνεται σίγουρος γι' αὐτό δέν ἐπιστρέφει στήν ἐπαρχία του ἄν δέν προηγηθεῖ εἰρήνη. Τά ἀνωτέρω δέν εἶναι τελείως ξεκαθαρισμένα καί ἡ ἀθωότητά του (δέν γίνεται) κοινῶς ἀποδεκτή»⁵⁸.

Ὅταν ρωτήθηκε ἀπό τό Βατικανό ὁ δικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα ποιά γνώμη εἶχε γιά τὴν ἔνωση τῶν δύο καθολικῶν ἐπισκοπῶν Μήλου-Κιμῶλου καί Σίφνου-Κέας-Θερμίων, αὐτός ἀπάντησε (μεταξὺ 1657-1658) ὅτι δέν τὴν ἔβλεπε δυνατή γιά δύο σπουδαίους λόγους: α) «ὁ σεβασμιώτατος Μήλου (Ἀντώνιος Σέρρα) παίρνει μισθό ἀπό τὴ Βενετική Δημοκρατία 15 pezze da otto κάθε μήνα γιά τῆς πληροφορίες καί καταδόσεις πού κάνει ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι, γιά τό λόγο αὐτό τόν μισοῦν καί ἐπιδιώκουν συνεχῶς νά τόν συλλάβουν μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς του καί δήμευση τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας Μήλου. Μέχρι τώρα δέν τό ἔχουν ἐπιχειρήσει ἐξ αἰτίας τῆς βενετικῆς ἀρμάδας, ὅταν ὁμως βελτιωθῶν γι' αὐτούς τά πράγματα, θά χάσει τὴ ζωὴ του, ὅπως παραδέχονται Τούρκοι καί Ἕλληνες, β) ἐπὶ πολλά τώρα χρόνια πού ὑπάρχει ὁ πόλεμος, ὁ ἐπίσκοπος αὐτός δέν πληρώνει φόρους στοὺς Τούρκους, ὅπως πληρώνουν ὅλοι οἱ

58 SCPF/SOCG. 187, 573^R.

ἄλλοι, γι' αυτό ἔχει χαρακτηρισθεῖ ὡς *publico ribello al Turco* (= κοινός ἐπαναστάτης). Θά ἔλθει ὁμως ἡ ἡμέρα πού ἡ κτηματική περιουσία τῆς Ἐκκλησίας Μήλου θά δημευθεῖ γιά νά ἐξοφληθοῦν τά χρέη... Ἐγώ ὑπηρετῶ μέχρι σήμερα τήν Ἐκκλησία Σίφνου ὑπό τήν προστασία τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας (ὄχι δηλ. τῶν Βενετῶν) καί γιά νά μήν ὑπάρξουν κίνδυνοι πληρώνω πάντοτε, ὄχι μόνο τό φόρο στούς Τούρκους, ἀλλά καί στούς Βενετούς»⁵⁹. Ἐννοοῦσε δηλαδή ὁ Βαρθολομαῖος ὅτι ἡ ἔνωση τῶν δύο ἐπίσκοπῶν δέν θά ἦταν διώσιμη λύση, γιατί ἀργά ἢ γρήγορα οἱ Τούρκοι θά δήμευαν καί θά ἐκποιοῦσαν τήν περιουσία τῆς μᾶς λόγω τῆς τακτικῆς πού ἀκολουθοῦσε ἀπέναντί τους ὁ Σέρρα σέ βάρος τῆς ἐκκλησίας του.

Ὁμως καί αὐτός ὁ Βαρθολομαῖος, πού κατηγοροῦσε τόν καθολικό ἐπίσκοπο Μήλου ὡς ἀμειβόμενο καταδότη τῶν Βενετῶν, φαίνεται ὅτι εἶχε κάνει τό ἴδιο γιά ἕναν παλαιό συμμαθητή του στό Κολλέγιο τῆς Προπαγάνδας, τόν ὁποῖο ἔδεσαν οἱ Βενετοί ὡς κωπηλάτη στίς γαλέρες τους. Ὅταν τελικά αὐτός ἀπελευθερώθηκε προσχώρησε στούς Τούρκους γιά νά ἐκδικηθεῖ τόν Βαρθολομαῖο. Ἔτι, ὁ Marco Rossi, canonico di Candia, πού πληροφορήθηκε τά διατρέξαντά, ἔγραψε ἀπό τή Βενετία στίς 8 Φεβρουαρίου 1659 πρὸς τόν καρδινάλιο Mario Albrici, ὅτι «Ὁ Δελη Χουσεῖν πασάς ἔστειλε τρεῖς γαλέρες στή Μήλο γιά νά συλλάβουν τόν ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ καί μερικές γαλιῶτες στή Σίφνο γιά νά συλλάβουν τόν (Βαρθολομαῖο) Πόλλα, ἀλλά ὁ ἐπίσκοπος δραπέτευσε στήν Κρήτη καί ὁ Πόλλα κρύφτηκε στά βουνά»⁶⁰.

Ὁ Pietro Rosa, καθολικός μεγαλέμπορος Σίφνου, ἔγραψε στίς 22 Ἰουλίου 1659 στό Βατικανό γιά τόν διάδοχο τοῦ Πόλλα (ὁ ὁποῖος τότε εἶχε προαχθεῖ σέ ἀρχιεπίσκοπο Παροναξίας), δικαρίου Ἀντώνιο Γοζαδίνο, ὅτι «πηγαινοέρχεται ἀπό νησί σέ νησί μετερχόμενος ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό τό ἔργο τοῦ δικαρίου, ὅτι εἶναι κατάσκοπος τῶν Βενετῶν στούς ὁποῖους καταδίδει καί παραδίδει πολλούς φτωχοὺς νησιῶτες πού δραπετεύουν ἀπό τή βενετική ἀρμάδα. Ἔτσι καταφέρει νά ἀποσπᾶ χρήματα ἀπό τοὺς μὲν (γιά νά μήν τοὺς προδίδει) καί ἀπό τήν ἄλλη ἔχει τη συμπαράσταση τῶν Βενετῶν. Σέ ὅλα αὐτά ἔχει τήν ὑποστήριξη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου Πόλλα, ἀπό τόν ὁποῖο ἀποστέλλεται (στά νησιά) ὑπό τόν τίτλο τοῦ ἀρχιμανδρίτη τοῦ Ἀρχιελάγου γιά τήν

59 SCPF/SOCG. 272, 205^{RV} καί 208^R.

60 SCPF/SOCG. 276, 264^{RV}.

εκτέλεση δήτην ἐντολῶν πού ἔχει πάρει ἀπό τόν πάπα. Μεταξύ ἄλλων κατέστησε ἐδῶ ἐγκυο μίαν Ἑλληνίδα... τό ἴδιο δέ ἔκανε τώρα καί στήν Πάρο...⁶¹.

Γιά ἠθικά σκάνδαλα, ὅπως τά ἀνωτέρω τοῦ Γοζαδίνου, ὑπάρχει πλήθος μαρτυριῶν στίς Πηγές. Ἐνδεικτικά ἀναφέρονται: α) στή Σίφνο, τοῦ καθολικοῦ κληρικοῦ Φραγκίσκου Μικελλούτσι στά 1653 πού ἀποκαλύφθηκε ὅτι εἶχε σαρκικές ἐπαφές μέ μοναχούς τῆς ὀρθόδοξης μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τοῦ Μογκου⁶², καί ἄλλη ἀνήθικη δράση, β) στή Νάξο, τοῦ πρέ Λίβιου Σουμμαρίτα, τοῦ ὁποίου δύο ἐρωμένες κατήγγειλαν ἐπίσημα καί ἐνώπιον μαρτύρων στήν καντζελαρία ὅτι τίς εἶχε καταστήσει ἐγκύου⁶³, γ) στή Σύρα, τοῦ Giovanni Pascale, console di Veneziani, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μέ τήν ἔκθεση τοῦ ἀποστολ. ἐπισκέπτη ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως (2 Φεβρ. 1667), ἦταν δημόσιος σκανδαλοποιός μέ τό νά διατηρεῖ στό σπίτι του μίαν ἐγγαμη καί διαζευγμένη ἀνεψιά του, ὅπως καί ἄλλη μία ξένη, ἐπίσης ἐγγαμη καί διαζευγμένη, ἐνώ τῆ σύζυγό του τήν εἶχε στείλει νά μένει στή Μύκονο⁶⁴ καί δ) στή Σύρα ἐπίσης, καί στήν ἴδια ἔκθεση, καταγγέλλεται γιά τούς μοναχοῦς καπουτσινοῦς: «μετά τό θάνατο τοῦ σεβασμιωτάτου Marengo οἱ καπουτσινοί κυβέρνησαν ἐπί 12 χρόνια αὐτή τήν ἐπαρχία... Οἱ μοναχοί αὐτοί εἶχαν συνεργασία μέ τούς Φράγκους κουρσάρους καί τούς φιλοξενοῦσαν στό μοναστήρι τους, μέσω δέ αὐτῶν ἀπειλοῦσαν καί ἔκαναν κάθε ἀντίθετόν τους νά τρέμει, τό δέ χειρότερο ἀναλάμβαναν τή φροντίδα τῶν παλλακίδων πού ἀρκετοί ἀπό τούς κουρσάρους ἐγκαθιστοῦσαν στή Σύρα καί τίς ἐμπιστεύονταν στα χέρια τῶν εἰρημένων πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης δέχονταν στήν Ἀδελφότητά τους μερικές φραγκισκανές μοναχές»⁶⁵. Εἶναι ἀλήθεια, ἄλλωστε, ὅτι οἱ μοναχοί τῶν διαφόρων καθολικῶν ταγματῶν ἀκολουθοῦσαν δικό τους δρόμο καί μάλιστα προσπαθοῦσαν νά ἐπιβληθοῦν στούς ἐπισκόπους τῶν νησιῶν στούς ὁποῖους δημιουργοῦσαν καί τρομερά προβλήματα. Οἱ καπουτσινοί στή Μῆλο μάλιστα ὑπῆρξαν ἡ ἀφορμή νά πεθάνει ὁ

61 SCPF/SOCG. 276, 298^{RV}.

62 Συμεωνίδη, Βρυσιανή (1981), σελ. 31 Τοῦ ἴδιου, Μοναστήρια τῆς Σίφνου, Ἀθήνα 1984, σελ. 38-39.

63 SCPF/SOCG. 188, 239^F, 240^F.

64 SCPF/SC. ARCIP. 2⁶, 408^V.

65 SCPF. ὁ.π., 407^P.

ἐπίσκοπος τοῦ νησιοῦ Ἰωνίου Ἀντώνιος Σέρρα ἀπό ἀποπληξία, σύμφωνα μέ μαρτυρία τοῦ διαδόχου του Ἰωάννη Ἀντωνίου Καμίλλη⁶⁶. Γιὰ φατριασμούς καί σκάνδαλα κατηγορήθηκαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Τήνου Maurizio Dogia (ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου οἱ καθολικοὶ τοῦ νησιοῦ εἶχαν χωριστεῖ σε δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα)⁶⁷ καί ἰδιαίτερα τῆς Σύρου Giuseppe Guarci. Ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε μέγας σκανδαλοποιός, ἴσως καί ἀνισόρροπος ἄνθρωπος. Ἔγινε πρόξενος πολλῶν συμφορῶν, τόσο στήν ἐπαρχία του, ὅσο καί στίς ἄλλες Κυκλάδες. Στίς ἀνακρισεις πού διενεργήθηκαν γιά τήν ὅλη πολιτεία του, κατά Φεβρουάριο τοῦ 1667, δέν ὑπῆρξε καθολικός κληρικός ἢ λαϊκός τοῦ νησιοῦ πού νά μήν περιγράψει μέ τά μελανότερα χρώματα τή διαγωγή καί συμπεριφορά του. Συνεργάστηκε τόσο μέ τοὺς Βενετούς, ὅσο καί μέ τοὺς Τούρκους, προκειμένου νά βλάψει τόσο τό ποιμνίό του, ὅσο καί τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας⁶⁸.

Τό 1658, κλήρος καί Λαός τῆς καθολικῆς παροικίας Νάξου, ὕστερα ἀπό κανονική ψηφοφορία, διάλεξαν γιά ἀρχιεπίσκοπό τους τόν δικάριο Francesco Compneo, decano τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ὁ ὁποῖος, κατά κοινή ἀναγνώριση διέθετε, ἐκτός ἀπό τά προσόντα πού ἐπιθυμοῦσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, γνώση τῆς γλώσσας, ἐντοπιότητα, πείρα τῆς ἐπαρχίας, καί, κυρίως, τή λαϊκή ἀποδοχή. Ἀκόμη εἶχε εὐγενῆ καταγωγή γιατί ἦταν ἀνεπιός τοῦ ἀειμνήστου

66 Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Τά Οἰκονομικά τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου δύο ἀρχιερατειῶν (1642-1699), στά Μηλιακά, Ἀθήνα 1983, τόμ. Α', σελ. 91. Γιὰ τά προβλήματα πού δημιουργοῦσαν ὁ μοναχοὶ τῶν διαφόρων ταγματῶν στοὺς καθολικούς ἐπισκόπους τῶν νησιῶν βλ. Συμεωνίδη, ὁ.π., σελ. 99.

67 Δύο ἐπιστολές ἀπό τή Μήλο τοῦ ἐκεῖ καθολικοῦ ἱερέα δόν Giorgio Peris, ἀπό 19-1-1656 καί 25-4-1656, στίς ὁποῖες περιγράφονται τά γεγονότα τῆς Σύρας, πού ἦταν καί πατρίδα του, (SCPF/SOCG, 187, 365^R καί 370^V).

68 Τό ἀνακριτικό ὄλικό κατά τοῦ Guarci δρῖσκειται στό Ἀρχεῖο τῆς SCPF/SC, ARCIP. 2°, 406^R-431^R. Βλ. καί Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀπό τό Νικολό Κοντόσταυλο (1662) καταγγελία καθολικοῦ ἐπισκόπου Σύρου καί σύσταση κληροδοτήματος στή Σίφνο, στά Κυκλαδικά Θέματα, χρόνος Γ' (1986) τεύχος 13 καί Δρ. Μάρκου Ν. Ρούσου-Μηλιδῶνη, Ἰωσήφ Γουάρκις ἐπίσκοπος Σύρου (1655-1669), ἐπίσης στά Κυκλαδικά Θέματα, χρόνος Γ' (1986), Τεύχος 14., ὅπου παρατίθεται καί ἓνα πολύ διαφωτιστικό γιά τόν Γκουάρκι σημείωμα ἀπό τό Ἀρχεῖο τῶν Καπουκίνων Ἄνω Σύρου (φάκ. 17 τοῦ 17ου αἰ.): «Ἀφότου ὁ ἀφέντης μας ὁ Πίσκοπος ἐπάτησεν ἐτοῦτο τό νησί μηδέ μία ἡμέραν καλῆν εἶδομεν... ἐπειδή καθόλου δέ σχολάζει ταῖς κακῆς του γῶμες, μά καθημερινά πάγει γυρεῦοντας πειράζει τόσο τοὺς ἐκκλησιαστικούς, ὅσο καί τοὺς κοσμικούς ἀνθρώπους κ.λπ.»

συμπολίτη τους Δημητρίου Κομνηνού, διακεκριμένης προσωπικότητας στην Κ/Πόλη που είχε συμπαρασταθεί πάντοτε με επιτυχία την πατρίδα του Νάξο σε όλα τα προβλήματα της με τό Κράτος. Τη λαϊκή απόφαση γνωστοποίησαν στο Βατικανό, με αναφορά της 15ης Σεπτεμβρίου 1658 (νέο ήμ.) οι εκλεγμένοι από τη Βενετική Δημοκρατία για τη διοίκηση της Νάξου σύντιχοι και προκουρατόροι του νησιού, οι όποιοι και ζήτησαν τό διορισμό του στον κενό θρόνο της Παροναξίας⁶⁹. Η Ἁγία Προπαγάνδα δέν αποδέχθηκε τήν πρόταση και ἐψήφισε ἀρχιεπίσκοπο τόν δικάριο Σίφνου Βαρθολομαίο Πόλλα, ἀπόφοιτο του Κολλεγίου Urbano τῆς Ρώμης, ὅμως ἀπό ταπεινή οἰκογένεια τῆς Σύρας. Ὅταν τό πληροφορήθηκαν οἱ Νάξιοι θέλησαν νά στείλουν στή Ρώμη, ὅπως φανέρωσε κάποιος Giovanni Mattia Crespo, Νάξιος πού πῆγε στή Βενετία τό Δεκέμβριο του 1658 «δύο κληρικούς μέ ἐπιστολές τους παρακαλώντας τήν Ἁγία Προπαγάνδα νά μὴν ἀπονείμει στον Βαρθολομαίο ἐκεῖνο τό ἀξίωμα γιά πολλούς λόγους, τόσο γιά τό ταπεινότατο τῆς καταγωγῆς του, μιά και εἶναι γιός ἐνός τσαγκάρη και ἔχει δύο ἀδελφούς ἀξιους και κατάλληλους γιά ὁ,τιδήποτε μολοντί προσποιῶνται πώς δουλεύουν μέ ἕναν τρίτο ἀδελφό τους γεωργό ἐνώ τά οἰκονομοῦν ἐπιδέξια ἀπό τίς πλάτες ἐκείνων τῶν ἐμπόρων στους ὁποίους δούλευαν ὅταν ἦταν νεαροί σάν κράχτες και μεγάλωσαν μετερχόμενοι διεφθαρμένα ἔργα εἰσπράττοντας εἰκοσι τά ἑκατό (ὅπως ἔκανε ἀκόμη και ὁ εἰρημένος Βαρθολομαῖος), ὅσο και για τίς φήμες πού διατρέχουν στά νησιά γιά κάποιες σχέσεις πού εἶχε μέ μία κονινιάδα του ἡ ὁποία δέν μποροῦσε νά διαβίῃσει μέ τό σύζυγό της και ἄλλα παρόμοια...⁷⁰.

69 Τό ἔγγραφο, σέ ἐπίσημο νοταριακό ἀντίγραφο τῆς 19-10-1658 ν. ήμ. θρῖσκεται στό Ἄρχειο SCPF/SOCG. 275, 57^{RV}. Τό ἀντίγραφο ἔγινε ἀπό τόν Ἰωάννη Γά, δημόσιο νοτάριο Νάξου και ἀρχιεπισκοπικό καντζηλιέρη μέ παραβολή του κειμένου ἀπό δύο μάρτυρες, τούς Γεώργιο και Μάριο Σομμαρίπα και ἔχει ἐπικυρωθεῖ και σφραγισθεῖ στίς 20-10-1658 ἀπό τόν πρόξενο τῆς Γαλλίας Κρουσίνο Κορονέλλο. Ὑπογράφεται ἀπό τούς συντίχους Ἀντώνιο Γριμάλδη, Ἰάκωβο Κορονέλλο, Χρυσή Φραγόπουλο και τούς προκουράτορες Φραντζέσκο Μπαρότση, Φραντζέσκο Σομμαρίπα, Κρουσίνο Κάστρη, Ἰωάννη Γιουστινιάνο, Γώργιο Γεράρδη, Ἀντώνιο Λορεντάνο, Θεοδωρή Τάγαρη, Ἰάκωβο Κόκκο, Κρουσίνο Σομμαρίπα, Φίλιππο Λορεντάνο, Λουκά Ἀναπλιώτη, Ἰάκωβο Δέσδε, Θεόφιλο Διασίτη, Γιώργη Σκληρό, Γιώργη Χριστόδουλο, Γιάκωβο Ἀμάη, Σονεράλντο Ρουγκιέρ και Μιχελή Μπαρμπαρίο.

70 Ἐπιστολή τῆς 18-1-1659 ἀπό Βενετία του Giorgio Peris (τῆς ὑποσημ. 67) πρὸς τήν Ἁγία Προπαγάνδα (SCPF/SOCG. 275, 80^R-81^R).

Ὁ πόλεμος πού εἶχε ἀρχίσει κατά τοῦ Βαρθολομαίου, πρὶν ἀκόμη ἀναλάβει τὴν Ἐκκλησία Νάξου, συνεχίσθηκε ἐντονότερος καί στὰ ἐπόμενα χρόνια σέ σημεῖο πού τό ποίμνιο νά χωρισθεῖ σέ δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, το δέ 1668, ὅταν ὁ Βαρθολομαῖος, βρισκόνταν στή Βενετία, ἐπιστρέφοντας ἀπό τή Ρώμη, ἔφτασε διαταγή τῆς τελευταίας νά μὴν ἐπιστρέψει στήν ἔδρα του μέχρι νά διευκρινισθοῦν διάφορες κατηγορίες ἐναντίον του⁷¹. Στὴ συνέχεια τοῦ ἐπιτράπηκε νά πάει στήν Πάρο, νά διαμένει δηλαδή ἐκεῖ μέχρι νά ἡρεμήσουν τὰ πνεύματα τῶν ἀντιθέτων στή Νάξο κ.ἄ. περιπέτειες πού δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναπτυχθοῦν ἐδῶ. Ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Μήλου Καμίλλης ἔγραφε σέ ἐπιστολή του τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου 1670 γιά τὴν κατάσταση στήν καθολικὴ Ἐκκλησία Νάξου: «Ὑπηρετήσα στή Νάξο, σέ διάφορα ἀξιώματα, εικοσιπέντε χρόνια, οὐδέποτε ὅμως εἶδα τό χάος πού ἐπικρατεῖ ἐκεῖ σήμερα καί στό ὁποῖο βαδίζει καθημερινά ὁ Κλήρος τῆς. Παραλείπω δέ νά ἀναφέρω τὰ μεγάλα σκάνδαλα πού συμβαίνουν ἐκεῖ...»⁷². Τόσο μάλιστα ἐκρυθμῆ ἦταν ἐκεῖ ἡ κατάσταση ὥστε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βαρθολομαῖος ἀναγκάσθηκε νά εἰσηγηθεῖ στή Ρώμη νά ζητήσῃ ἀπό τόν βενετό ναύαρχο νά ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξη⁷³.

Οἱ περιγραφές γιά τὴν αὐτοδιάβρωση τοῦ καθολικισμοῦ στίς Κυκλάδες κατά τὴν ἱστορούμενη ἐποχὴ εἶναι ἐκτεταμένες, οἱ δέ μαρτυρίες στίς Πηγές πολυάριθμες. Πιστεύω ὅτι εἶναι ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον θέμα, τό ὁποῖο ἀξίζει πράγματι τόν κόπο νά παρουσιάσω κάποτε στίς λεπτομέρειές του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ σήψη στίς καθολικὲς κοινότητες, πού ἀποτέλεσε μία ἀκόμη ἀπό τίς ἀφορμὲς ἀθρόας μεταπήδησης τῶν μελῶν τους στίς ὀρθόδοξες ὁμοίες, βοήθησε σημαντικά στήν τελικὴ ὑπερίσχυση τῶν Ἑλλήνων, παρὰ τὰ πολεμικά καί ἄλλα δεινά. Ἡ ἰδιαίτερη ἀναφορά καί πρόταξη τῶν «λατινικῶν περιστατικῶν» τῆς περιόδου ἐκείνης ἔγινε γιά δύο, κυρίως, λόγους: α) γιά νά ἐπισημανθεῖ ἡ πολύτροπη δραστηριότητα τοῦ αὐτοδιαβρωμένου καθολικισμοῦ στὰ κυκλαδικὰ πράγματα, πού ἀνατρέπει τίς κατά καιροὺς προσπάθειες γιά τὴν ὠραιοποίηση τοῦ παρελθόντος τῶν καθολικῶν στήν περιοχὴ μέ μείωση τοῦ ὀρθοδόξου, κυρίως Κλήρου (που χαρακτηρίζεται

71 Γιά τό ζήτημα ὑπάρχει μεγάλη ἀλληλογραφία στό Ἀρχεῖο τῆς SCPF (ἴδη καί στό δικό μου σέ φωτογραφίες).

72 SCPF/SCRITT. RIF. CONGR./ ARCIP. 2^a, 70^{RV}.

73 Ἐπιστολή του ἔτους 1668, SCPF/SOCG. 275, 525^{RV}.

ἀγροϊκος, ἀστοιχείωτος, φιλοχρήματος κ.λπ) καί β) γιά νά φανερί καλύτερα ἢ ἐπίδραση τῶν πολεμικῶν γεγονότων καί τῶν συγκυριῶν τους στόν ὀρθόδοξο ἑλληνισμό καί ἰδιαίτερα στίς ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ἐπισκοπές τῶν Κυκλάδων.

4. Οἱ κλυδωνισμοί στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τό οἰκονομικό χάος καί οἱ θεσπισμένες καταπιέσεις.

Σημαντικά γεγονότα καί ἐσωτερικοί καί ἐξωτερικοί κλυδωνισμοί συντάραζαν παράλληλα καί τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Στή δημιουργία τους εἶχαν, ὅπως εἶναι γνωστό, ἐνεργό ρόλο ἀπό παλαιότερα, οἱ καθολικοί κῆκλοι καί παράγοντες τῆς Κ/πόλεως μέσω τῶν Αὐστριακῶν καί, κυρίως, τῶν Γάλλων πρεσβευτῶν-συνεργατῶν τοῦ Βατικανοῦ. Ἀπό τίς συνέπειες τῶν γεγονότων ἐκείνων καί ἰδιαίτερα τίς ἀλλεπάλληλες ἀλλαξο-πατριαρχίες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν μιά θλιβερή περίοδο στή μακροαίωνα ζωή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, δοκιμάσθηκε σκληρά ὀλόκληρη ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί μάλιστα αὐτή τῶν Κυκλάδων. Τεράστια οἰκονομικά χρέη τοῦ Πατριαρχείου, ὀδηγοῦσαν σέ ἐπαχθῆ καταπίεση τῶν ἱεραρχῶν γιά τήν πληρωμή τακτικῶν καί ἐκτάκτων φορολογιῶν. Σέ ἰδιαίτερα δυσχερῆ θέση βρισκόνταν οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Κυκλάδων οἱ ὁποῖοι, λόγω καί τῶν ἄλλων πολλαπλῶν φορολογιῶν, ἀδυνατοῦσαν νά συγκεντρώσουν τά ἐκκλησιαστικά ἔσοδα ἀπό τό δοκιμαζόμενο σκληρά ἀπό τίς πολεμικές συγκυρίες ποίμνιό τους.

Συνοδικός τόμος τῆς 12ης Δεκεμβρίου 1644 εἶχε ἐξουσιοδοτήσῃ τόν πατριάρχη νά προέρχεται στήν καθαίρεση τῶν ἀρχιερέων πού δέν φαίνονταν συνεπείς στίς οἰκονομικές τους ὑποχρεώσεις⁷⁴. Ἐνα χρόνο κατόπιν, στίς 6 Δεκεμβρίου 1645, ἄλλος συνοδικός τόμος ἐπέβαλε ὑποχρεωτική καταβολή ἀπό ὅλους τούς ἀρχιερεῖς ἑνός κατ' ἀποκοπήν ποσοῦ προκειμένου νά ἀντιμετωπισθοῦν τά «δυσβάστακτα χρέη» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἡ μή καταβολή του θα ἐπέφερε τήν ἄμεση καθαίρεση τῶν ἀρχιερέων⁷⁵. Ἔτσι, μέ τήν ἀπλή διαδικασία τῆς ἐπιβολῆς κυρώσεων (ἀργιῶν, καθαιρέσεων) μόνο ἀπό τόν Πατριάρχη κατά τῶν ἀρχιερέων πού

74 Ἀποστολόπ. - Μιχαήλαρη, Δοσίθεος, σελ. 179.

75 Ἀποστολόπ. - Μιχαήλαρη, Δοσίθεος, σελ. 180.

άδυνατοῦσαν νά ἐκπληρώσουν τίς ὑποχρεώσεις τους ἢ τῆς «συγχωρήσεως» τους βραδύτερα (δηλ. τῆς ἀνάκλησης τῶν κυρώσεων) ἀπό τόν ἴδιο πατριάρχη ἢ τό διάδοχό του μέ τήν πληρωμή κάποιων χρηματικῶν ποσῶν, ἄρχισε μία ἄνευ προηγούμενου θλιβερή συναλλαγή ἢ ὁποία εἶχε πάρει τόση ἔκταση, ὥστε «ὑπόνοιάν τινα ἀναφύεσθαι, καί... μεμπιμοίριαν τινά δι' ἀλλήλων»⁷⁶. Βραδύτερα, ἐπί πατριάρχου Παρθενίου Δ', για νά περισταλεῖ προφανῶς τό κακό, ψηφίσθηκε στίς 11 Αὐγούστου 1659, νέος συνοδικός τόμος, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο α) ἀρχιερεῖς, πού εἶχαν τιμωρηθεῖ γιά παραπτώματα καί ἰδίως γιά τήν μή καταβολή τῶν ἐκκλησιαστικῶν δοσιμάτων, δέν ἦταν πλέον δυνατόν νά συγχωροῦνται μέ πατριαρχική μόνο πράξη «ἄνευ τῆς κοινῆς εἰδήσεως τῶν ἐγκρίτων καί ἐπισήμων ἐνταῦθα διατριβόντων ἀρχιερέων», χωρίς δηλαδή γνώμη καί τῆς ἱεραῆς συνόδου καί β) ἡ μεσολάβηση ἀρχιερέων καί πολιτικῶν ἀρχόντων στόν πατριάρχη γιά τήν ἀθώωση ἀρχιερέων πού εἶχαν τιμωρηθεῖ δέν ἦταν πλέον ἐπιτρεπτή⁷⁷.

Πρέπει, τέλος, νά ἐπισημανθεῖ ὅτι οἱ πράξεις ἐπιβολῆς τῶν κυρώσεων κατά ἀρχιερέων, εἶχαν προσλάβει, ὡς τύπος ἐγγράφων, μία περίπου ὁμοία μορφή, μέ τήν παράθεση σοβαρῶν κατηγοριῶν κατά τῶν κατηγορουμένων, μέ μνεῖα καταγγελίας γραπτῆς ἢ προφορικῆς τῶν ἐπαρχιωτῶν τους καί πρόσθετης ἀναφορᾶς στό γεγονός ὅτι δέν εἶχαν ἐκπληρώσει, παράλληλα, καί τίς οικονομικές τους ὑποχρεώσεις, πού ἦταν στήν πραγματικότητα ἡ κύρια, ἂν ὄχι ἡ μοναδική, αἰτία ἐπιβολῆς τῶν κυρώσεων, χωρίς φυσικά τοῦτο νά σημαίνει ὅτι δέν ὑπῆρχαν καί περιπτώσεις πού οἱ πραγματικοί λόγοι ἦταν ἄλλοι, ἄσχετοι μέ τούς οικονομικούς.

Οἱ ὀρθόδοξοι λοιπόν ἱεράρχες τῶν Κυκλάδων εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν, παράλληλα μέ τά ἐπιτόπια δεινά ἀπό τίς πολεμικές καί λοιπές περιστάσεις, καί αὐτό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο στίς ἀξιώσεις του γιά τήν εἰσπραξη τῶν φορολογιῶν ἀπό ἕνα οικονομικά ἐξουθενωμένο ποίμνιο, τό ὁποῖο ἔπρεπε νά πληρώνει σέ Τούρκους καί σέ Βενετούς ἀπό τό ὑστέρημά του ἀφοῦ καί τήν παραγωγή του ἄρπαζαν καί τό λαφυραγωγούσαν ἐμπόλεμοι καί κουρσάροι. Οἱ ἀποδιδόμενες, λοιπόν στούς ὀρθοδόξους ἀρχιερεῖς κατηγορίες, ὅτι μοναδικό ἔργο εἶχαν τή συγκέντρωση τῶν φορολογιῶν γιά τή συντήρησή τους καί τή συντήρηση τοῦ Πατριαρχείου

76 Ἀποστολόπ - Μιχαηλάρη, Δοσίθεος, σελ. 324.

77 Ἀποστολόπ - Μιχαηλάρη, ὁ.π.

κ.λπ. (ὅπως ἔγραφαν στίς ἐκθέσεις τους οἱ περιερχόμενοι τὰ νησιά ἀποστολ. ἐπισκέπτες καί ἱεραπόστολοι, ἄνθρωποι δηλαδή πού ἔμεναν λίγες ἡμέρες σέ κάθε νησί καί δέν ἦταν δυνατό νά ἔχουν ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῶν πραγμάτων), στεροῦνται τοῦλάχιστον ἀντικειμενικότητας. Παρόμοια γεγονότα ἔλαδαν πράγματι χώρα. Πῶς ὅμως καί γιατί, δέν προσπάθησε κανείς νά ἐξηγήσει. Ἀντίθετα, ὑπάρχουν καί ἱστορικοί συγγραφεῖς οἱ ὅποιοι ἀσχολήθηκαν μέ τήν ἐποχή ἐκείνη περιγράφοντας μέ μελανά χρώματα τούς ὀρθοδόξους, τονίζοντας ἰδιαίτερα τήν «ἀνωτερότητα», τό ἀφιλοχρήματο, τήν ταπεινότητα κ.λπ. τῶν καθολικῶν στηριζόμενοι στίς πληροφορίες τῶν ἀνωτέρω ἐκθέσεων. Τούς διέφυγαν ὅμως ἀναρίθμητες εἰδήσεις πού ὑπάρχουν στίς ἴδιες Πηγές, ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλήσαν μόνο τίς κατηγορίες ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων, καί ἀναφέρονται στούς τρόπους πού μετῆλθαν οἱ καθολικοὶ ἐπίσκοποι, ἱερεῖς καί μοναχοί γιά τή συγκέντρωση χρημάτων, τόσο γιά τή συντήρησή τους, ὅσο καί γιά τήν ἐπιτέλεση διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἔργων, παρά τό γεγονός ὅτι δέν ἦταν «ἀμόρφωτοι» ἢ «ἀστοιχειῶτοι». Ἄλλωστε δέν εἶχαν τή βαρῆτατη ὑποχρέωση καταβολῆς φορολογιῶν γιά τή συντήρηση τοῦ Βατικανού, ἀντίθετα μάλιστα, πολλοί ἀπό αὐτούς, εἶχαν καί ἱκανοποιητικές ἐτήσιες ἐπιχορηγήσεις τῆς Ρώμης, ἀδιάφορο ἂν δέν ἔφταναν πάντοτε ἔγκαιρα, ὅπως καί οἰκονομικές ἐνισχύσεις της γιά τήν ἀγορά κτημάτων, προκειμένου νά ἔχουν ἔσοδα. Ἀξίζει ὅμως νά σημειωθεί, ὄχι σάν περιεργό, ἀφοῦ ἦταν πρακτική τῆς ἐποχῆς, ἀλλά σάν φαινόμενο πού ἔλαβε τεράστια ἔκταση ἀκριβῶς λόγω τοῦ πολέμου, ἢ πώληση σκλάβων ἢ ἡ ἀποδοχή δωρεᾶς σκλάβων ἀπό κληρικούς γιά τήν ἱκανοποίηση ἐκκλησιαστικῶν σκοπῶν. Χωρίς νά εἶναι ἄμοιροι καί οἱ ὀρθόδοξοι κληρικοί στή βδελυρή δουλειὰ, οἱ καθολικοὶ συνάδελφοί τους διατήρησαν τό προβάδισμα σ' αὐτήν. Δικαιολογημένα ἄλλωστε γιατί οἱ Βενετοί καί οἱ περισσότεροι χριστιανοὶ κουρσάροι ἦταν ὀμόδοξοί τους καί ἤθελαν νά τούς βοηθοῦν οἰκονομικά, οὔτε δέβαια μποροῦσαν νά ἀρνηθοῦν τίς «προσφορές» τους οἱ καθολικοὶ κληρικοί, ἀφοῦ οἱ «εὐσεβεῖς» αὐτοὶ δωρητές ἦταν ἄνθρωποι ἐπικίνδυνοι πού μποροῦσαν νά ἀντιδράσουν βίαια καί καταστροφικά. Στίς Πηγές ὑπάρχει σημαντικός ἀριθμός μαρτυριῶν γιά τίς ἀνθρώπινες αὐτές «προσφορές», θά τίς χρησιμοποίησω ὅμως σέ ἄλλη ἐργασία μου⁷⁸.

78 Ἐν τῷ μεταξῷ βλ. βιβλιογραφία ὑποσημ. 34.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω εἰδικές ἀναφορές καὶ περιγραφές διαφόρων πτυχῶν τῆς ζωῆς στὰ νησιά τοῦ Ἄρχιεπελάγουσ κατά τὴν ἱστορουμένη περίοδο, ποὺ φανερώνουν τὴν ἐπικράτηση ἑνὸς κλίματος φθορᾶς τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν καὶ θεσμῶν, ὅπως μέ σύστημα καὶ πολυχρόνια πρακτικὴ καὶ ὑπομονὴ εἶχαν μέχρι τότε διαμορφωθεῖ, θὰ ἀναζητηθοῦν στή συνέχεια οἱ αἰτίες τῶν ἀρχιερατικῶν ἐναλλαγῶν στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές τῶν Κυκλάδων καί, ὅπως πιστεύω, θὰ γίνουν καλύτερα κατανοητές.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΑΛΛΑΓΕΣ

Κατά τήν έναρξη του πολέμου (1645) οι ὀρθόδοξες ἐκκλησιαστικές ἐπαρχίες τῶν Κυκλάδων ἦταν πέντε: α) ἡ Μητρόπολη Παροναξίας καί οἱ Ἀρχιεπισκοπές, β) Ἄνδρου, γ) Κέας ἢ Τζίας καί Θερμίων, δ) Μήλου καί Κιμώλου καί ε) Σαντορίνης. Τόν ἐπόμενο χρόνο (1646) ἰδρύθηκε στ) ἡ Ἀρχιεπισκοπή Σίφνου. Τό ποίμνιό τους ἦταν ἀρκετά μεγάλο, ὅπως καί ὁ πληθυσμός τῶν νησιῶν, κατά τήν ἴδια ἐποχή, ἄν ἀναλογισθεῖ κανεῖς ὅτι στά 1667, δύο χρόνια δηλαδή πρὶν τελειώσει ὁ πόλεμος καί ὕστερα ἀπό σημαντικές ἀπώλειες ψυχῶν, ἡ Νάξος, ἡ Πάρος, ἡ Μήλος, ἡ Σίφος, ἡ Ἄνδρος, ἡ Μύκονος, ἡ Σύρα, ἡ Κέα, ἡ Κύθνος καί ἡ Ἀνάφη ἀναφέρονται ὡς *popolatissime* = πολυάνθρωπες*.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, παρά τή μεγάλη μείωση τῶν πιστῶν της, ἐξακολουθοῦσε νά διατηρεῖ ἔξι ἐπίσης ἐκκλησιαστικές ἐπαρχίες: α) τήν Ἀρχιεπισκοπή Παροναξίας καί τίς ἐπισκοπές β) Ἄνδρου, γ) Σαντορίνης, δ) Σίφνου - Κέας - Θερμίων, ε) Σύρου καί στ) Τήνου, γιά λόγους πολιτικούς καί γοήτρου ἄν καί οἱ τρεῖς ἐπισκοπές, τῆς Ἄνδρου, τῆς Μήλου καί τῆς Σίφνου, οὔτε ἀνάλογο ποίμνιο εἶχαν, οὔτε ἱερεῖς, οὔτε καί μέσα οἰκονομικά γιά νά δικαιολογεῖται ἡ διατήρησή τους.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΠΑΡΟΝΑΞΙΑΣ

Οἱ συνέπειες τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου ὑπῆρξαν ιδιαίτερα αἰσθητές στήν περιοχὴ τῆς Παροναξίας καί στήν ὀρθόδοξη μητρόπολή της, ὅπως θά ἱστορηθεῖ στή συνέχεια. Κατά τήν έναρξή του μητροπολίτης ἀνευρίσκεται ὁ

* Στεργίου Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, Ἡράκλειο 1976, τόμος VI., ὅπου Π. Relazione Antonio Barbaro, provveditor Generale delle armi in Candia 24 Febrero 1667, σελ. 156.

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΓΕΡΑΡΔΗΣ ὁ Νάξιος

Σύμφωνα μέ τίς δημοσιευόμενες στό παράρτημα Πηγές, ὁ Νικόδημος Γεράρδης γεννήθηκε στή Νάξο¹ καί ὑπῆρξε μοναχός τοῦ μοναστηριοῦ Κυρίας τῆς Ὑψηλοτέρας τοῦ νησιοῦ². Πρώτη μαρτυρία γι' αὐτόν εἶναι τῆς 8ης Ἰανουαρίου 1645, κατά τήν ὁποία «ὁ πρωταποστολάριος Μιχαήλ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας» ἐξουσιοδότησε τόν σινιόρ Τζωρτζάκη Γεραρίτη νά εἰσπράξει «ἀπό τόν πανιερώτατον μητροπολίτην Παροναξίας κύρ Νικόδημον τό ρέστος τῆς ὁμολογίας» πού εἶχε ὑπογράψει ὁ τελευταῖος, ἀνερχόμενο σέ 50 γρόσια³.

Πότε ἀνήλθε στήν ἔδρα τῆς Παροναξίας ὁ Νικόδημος δέν εἶναι ἐξακριβωμένο, ὅπως διάφορες ἐπικρατοῦν ἀπόψεις στή βιβλιογραφία γιά τή διάρκεια τῆς πολυκύμαντης πράγματι ἀρχιερατείας του⁴. Ἡ ἔναρξή της μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ σέ κάποιον χρονικό σημεῖο προγενέστερο τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας (8 Ἰαν. 1645) καί μεταγενέστερο τῆς 20ης Δεκεμβρίου 1642, κατά τήν ὁποία ὑπάρχει τελευταία εἰδηση γιά τόν προκατόχό του Βενιαμίν⁵, δηλαδή μεταξύ 1643 - τέλους 1644. Καί ἐνῶ ἡ λήξη τῆς ἀρχιερατείας του ἀνάγεται στόν μήνα Μάρτιο τοῦ ἔτους 1654, ὁπότε ἔγινε ἡ καθάρσεσή του ἐπί πατριάρχου Παΐσιου Α' ⁶, εἶχε θεθεῖ, παλαιότερα, θέμα ἐμφάνισης καί Παροναξίας Ἀθανασίου (ὅτι εἶχε

1 Παράρτημα ἔγγραφο Νο 11.

2 ΓΑΚ., Ζερλέντη Φακ. 173, ἔγγραφο 4 Μαΐου 1670.

3 ΓΑΚ., Ζερλέντη Φακ. 173.

4 Νικολ. Β. Τωμαδάκη, Ἰωσήφ Δόξας Ζακύνθιος μητροπολίτης Σεβαστείας καί Ἀρμενίας Πρόεδρος τῆς μητροπόλεως Παροναξίας, στήν Ε.Ε.Β.Σ., τόμ ΜΒ', 1975-1976, σελ. 8-9 ὅπου καί ἡ βιβλιογραφία.

5 ΓΑΚ., Ζερλέντη, Φάκ. 173, ὅπου τό ἔγγραφο. Ὁ Βενιαμίν, ὡς πρόην Παροναξίας, ἔχει προσυπογράψει σιγίλλιο τοῦ πατριάρχου Παρθενίου Α' γιά τήν ἀνακήρυσή σέ σταυροπήγιο καί μετόχι τοῦ Ἁγίου Τάφου τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου στήν ἐπαρχία Προυλάδου (βλ. Καλλιν. Δελικάκη, Πατριαρχ. ἔγγραφα Ρωσίας, Βλαχίας καί Μολδαβίας, Σερβίας, Ἀχριδῶν καί Πεκίου, Κ/Πολις 1905, σσ. 340-341), ἦταν δέ συνυποψήφιος στήν ἐκλογή τοῦ Σάμου Παρθενίου καί τοῦ Λήμνου Καλλίστου, κατά Μάιο καί Ἰούλιο τοῦ 1644 ἀντίστοιχα (βλ. ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΜΠΤ. 2, φφ. 126^{RV} καί Μανουήλ Ἰω. Γεδεών, Πατριαρχικαί Εφημερίδες. Εἰδήσεις ἐκ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας 1500-1912, ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 105).

6 Κ.Ν. Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, Γ' (1872), σ. 589, Δ.Γ. Ἀποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσιθέου, Ἀθήνα 1987, Α', σελ. 323.

υπογράψει σιγίλλιο έτους 1652 του ίδιου πατριάρχου «περί του έν Πάρω μονυδρίου της Ζωοδόχου Πηγής»⁷, όπως και, πρόσφατα, Παροναξίας Μακαρίου (ότι τον ίδιο αυτό χρόνο 1652 βρίσκονταν στή Μήλο)⁸. Άλλά για τον «Άθανάσιο» έγινε άργότερα όρθή ανάγνωση του όνόματος σέ Νικόδημος, για δέ τον «Μακάριο» διακριδύώθηκε ότι ήταν ό πρώην Παροναξίας της περιόδου 1637-1638 Μακάριος Μαμούνης ό Μήλιος⁹ σέ έπίσκεψη στήν πατρίδα του (προερχόμενος από τή Ρώμη, όπου ύπηρετούσε στον Άγιο Άθανάσιο του Έλληνικού Κολλεγίου). Έτσι, είναι πλέον ξεκαθαρισμένο ότι ό Νικόδημος Γεράρδης άρχιεράτευσε μέχρι τον Μάρτιο 1654 χωρίς νά έχουν παρεμβληθεί άλλοι έπίσκοποι κατά τή διάρκεια της θητείας του.

Γνωστές πληροφορίες για αυτόν είναι της 9ης Άπριλίου 1653, κατά τήν όποία έξαπέλυσε έγκύκλιο προς όλους τους ένοριακούς ναούς μέ τήν όποία άπαγόρευσε στους πιστούς της έπαρχίας του νά έξομολογούνται στους καθολικούς ιερείς, καθώς και της 29ης του ίδιου μηνός κατά τήν όποία επέτρεψε τήν έξομολόγηση των όρθοδόξων μόνο από τους καπουτσίνους διευκρινίζοντας μέ έγκύκλιο του ότι ή προηγούμενη άναφέρονταν στους πατέρες Ιησουίτες¹⁰. Άναφέρεται άκόμη ότι στις 24 Ιουνίου 1653 είχε συζήτηση μέ τον προϊστάμενο των καπουτσίνων Νάξου έπί θεολογικού ζητήματος¹¹.

Τόν ίδιο αυτό χρόνο και κατά πΆσα πιθανότητα προς τά τέλη του, τό Πατριαρχείο έλαβε έναντίον του τό διοικητικό μέτρο της άργίας, πιθανόν γιατί είχε φανεί άσυνεπής στις οικονομικές του ύποχρεώσεις. Στή συνέχεια και κατά Μάρτιο του 1654, έπί πατριάρχου Παϊσίου Α΄, εκδόθηκε πράξη καθαίρεσής του από τον θρόνο της Παροναξίας. Στήν πράξη αυτή γίνεται μνεία ότι

7. Διον. Ζακυνθινού, Άνέκδοτα πατριαρχικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας, περιόδ. «Έλληνικά», Β΄ (1929) Σ. 157. Γ. Δημητροκάλλη, Οί κατά τον ΙΣΤ΄ αιώνα μητροπολίτες Παροναξίας, περ. «Παρνασσός», ΙΣΤ΄ (1974), σ. 473.

8. SCPF/SOCG 187, 335^{RV}.

9. Σίμου Μιλτ. Συμειωνίδη, Δύο Μηλιοί άρχιεπίσκοποι Μήλου, έφημερ. «Μήλος» Φεβρ. 1984.

10. Περ. Γ. Ζερλέντη, Ιστορικά Σημειώματα εκ του βιβλίου των έν Νάξω Καπουκίνων (1649-1753), έν Έρμουπόλει 1922, σελ. 31, Π. Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικών και Όθροδόξων, Άθήναι 1958, σελ. 10.

11. Ζερλ., Σημειωμ., σελ. 31.

προηγουμένως, επί πατριάρχου Ἰωαννικίου Β΄, εἶχε τεθεῖ σέ ἀργία¹².

Καί μολοντί ἡ καθαίρεση τοῦ Νικοδήμου ἐγινε κατά Μάρτιο τοῦ 1654, στίς 3 Ἀπριλίου ἰδίου ἔτους ἀνευρίσκεται νά ὑπογράψῃ, ὡς μητροπολίτης Παροναξίας, συστατικό ἔγγραφο ὑπέρ τοῦ Νικολάου Ἀναπλιώτη γιά τήν εἰσαγωγή του στοῦ ἑλληνικό κολλέγιο τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου Ρώμης¹³ καί νά ἐπικυρῶνῃ, στίς 3 Ἰουλίου ἰδίου ἔτους, πράξη τοῦ νοταρίου Νάξου Παντολέοντα Μηνιάτη¹⁴, γεγονότα πού σημαίνουν ἡ τήν ἄμεση σχεδόν ἀποκατάστασή του ἡ αὐθαίρετη παραμονή στήν ἔδρα, ὅπως ἐπραξε καί βραδύτερα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἂν ἡ ἀνάκληση τῆς καθαιρέσεως του δέν ἐγινε τόν ἴδιο χρόνο, πραγματοποιήθηκε, τό δίχως ἄλλο, τόν ἐπόμενο, γιατί σέ σιγίλλιο τοῦ 1655, πατριάρχου Ἰωαννικίου Β΄, ὑπέρ «τοῦ ἐρημοκκλησίου εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου εἰς τό Καλόν Ὅρος... τό σπήλαιον καλούμενον...» τῆς ἐπαρχίας Παροναξίας, ἀναγράφεται: «... τοῦ κατά τόπον ἱερωτάτου μητροπολίτου Παροναξίας, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου παντός Αἰγαίου Πελάγους, τοῦ ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καί συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ Νικοδήμου»¹⁵, πού βέβαια σημαίνει ὅτι ἦταν ὁ οἰκεῖος μητροπολίτης Παροναξίας. Τό ἐπόμενο ἔτος 1656, στίς 22 Ἰουνίου, ὡς μητροπολίτης πάντοτε Παροναξίας, ἐτέλεσε τά ἐγκαίνια τοῦ μονυδρίου τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα Νάξου, πού ἦταν μετόχι τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου τοῦ Ἀγίου Ὁρους¹⁶ καί στίς 27 Μαρτίου 1657 συνῆψε δάνειο στήν Πάρο, ἀπό τόν ἐκεῖ εὑρισκόμενο «αὐθέντην

12. Ἀποστολ.-Μιχαηλάρη, Δοσίθεος, σ. 323.

13. Γρηγορίου, Σχέσεις..., σελ. 22-23, Θ. Παπαδοπούλου, Αἰγαιοπελαγίται μαθηταί τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ΕΕΚΜ, Η΄ (1969-1970), σ. 492, Ζαχ. Τσιριπανλή. Τό ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του (1576-1700), Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 589.

14. Διον. Α. Ζακυνθνοῦ, Παλαιογραφικά ἐρευνα εἰς τās Κυκλάδας Νήσους, ΕΕΚΜ, Ε΄ (1965-6), σελ. 718.

15. Ἐθνική Βιβλιοθήκη, Τμήμα Χειρογρ. Σιγίλλιο Νο 33 (6λ. Ἐγγραφο Νο 4 (δέν γνωρίζω ἂν εἶναι ἀνέκδοτο).

16. Βασ. Σφυρόερα, Τό ἐν Νάξῳ μονύδριον τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα μετόχιον τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, ΕΕΒΣ, ΑΒ΄ (1963) σελ. 486.

Μιχελέτο Κοντόσταυλο»¹⁷ 160 ρεαλιών¹⁸. Ἡ σύναψη τοῦ δανείου αὐτοῦ φανερώνει ὅτι βρῖσκονταν σέ δυσχερῆ οἰκονομική κατάσταση καί τόν ἀνάγκασε νά μὴν ἐξοφλήσει «τὴν πατριαρχική ζητεία» παρά τὸ γεγονός ὅτι ἀπεστάλησαν καί πατριαρχικοί ἑξαρχοὶ γιὰ νά τόν πιέσουν¹⁹. Ἔτσι, μέ πράξη, ἀπὸ 10 Αὐγούστου 1657, τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Δ΄, ἔγινε γνωστό στὸν κληρο καί τὸ λαὸ τῆς μητροπόλεως Παροναξίας ὅτι «καθαιρεῖται καί στερεῖται τῆς ἀρχιεροσύνης ὁ μητροπολίτης Παροναξίας Νικόδημος, ἐπειδὴ δέν κατέβαλε τὴν πατριαρχική ζητεία καί περιφρόνησε τοὺς πατριαρχικούς ἑξαρχοὺς»²⁰. Στὴ θέση του διορίστηκε, πιθανόν ἀμέσως καί πάντως μέσα στὸ 1657, ὁ πρωτοσύγκελλος ἱερομόναχος Μακάριος²¹.

Ἐν τούτοις, παρά τὴν καθαίρεση τοῦ Νικοδήμου καί τὴν ἐκλογὴ τοῦ Μακαρίου, τῆ διοίκηση τῆς μητροπόλεως ἐξακολούθησε νά ἀσκεῖ ὁ πρῶτος, ὅπως προκύπτει ἀπὸ διάφορες ἐνέργειές του, ἀπόλυτα δεσμευτικές γιὰ τὴ μητρόπολη, ὡς οἰκείος ἱεράρχης της. Ἔτσι, α) στίς 5 Φεβρουαρίου 1658, ὑπέγραψε σέ ἔγγραφο ἐπίλυσης διαφορᾶς μεταξὺ μισέρ Μικέ Μπαδιάτη καί κερὰ Βαρβάρας Μπιτζιά, στὸ ὁποῖο μάλιστα σημειώνεται «τῆς ἡμῶν ταπεινότητος προκαθημένης ἐν τῷ συνοδικῷ τῆς ἡμετέρας μητροπόλεως...» πού ἔχει τὴν ἔννοια ὅτι οἱ διάδικοι προσέφυγαν στὸν οἰκείο ἱεράρχη γιὰ τὴν ἐπίλυση τῆς διαφορᾶς τους καί αὐτὸς προήλθε στὴν ἐκδίκασή της στὸν καθορισμένο τόπο διεξαγωγῆς τῶν δικῶν («ἐν τῷ συνοδικῷ τῆς ἡμετέρας μητροπόλεως»)²², β) στίς 31 Μαΐου 1658 οἱ ἱερεῖς τοῦ Καστελλίου τῆς Παροικιάς, μέ χρεωστικό ὁμολογὸ τους, ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωση «εἰς τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην κύρ Νικόδημον» νά τοῦ παραδώσουν «ἔως τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων... διὰ τὴν πατριαρχικήν ζητίαν ρεάλια ἐξήντα πέντε, ἦγουν 65», γεγονός πού σημαίνει ὅτι ὁ Νικόδημος προέδαινε σέ ἐνέργειες ἔγκαιρης συγκέντρωσης τῶν

17. Γιὰ τὸν Μιχ. Κοντόσταυλο βλ. Σίμου Μιλτ. Συμμεωνίδη, Οἱ Κοντόσταυλοι τῆς Ἄνδρου καί ὁ Ἅγιος Γώργιος Καθολικῶν τῆς Σύρου, στὰ «Κυκλαδικὰ Θέματα», Ἰαν. Φεβρ. 1985.

18. ΓΑΚ. Ζερλέντη, Φαν. 173.

19. Ἄποστολ.-Μιχαήλ., Δοσίθεος, σελ. 281.

20. Ἄποστολ.-Μιχαήλ., ὁ.π.

21. Σάθα, ΜΒ, Γ΄, σ. 593, Ἄποστολ.-Μιχαήλ., Δοσίθεος, σελ. 330-331.

πατριαρχικῶν φόρων τῆς ἐπαρχίας Παροικιάς, οἱ ἱερεῖς τῆς ὁποίας μάλιστα ἀνελάμβαναν, μέ τό ἴδιο χρεωστικό ὁμόλογο, τήν ὑποχρέωση καταβολῆς τοῦ σχετικοῦ ποσοῦ σέ ρεάλια, τά ὁποία «ἀνίσως καί ἤθελέ τα εὔρη ὁ ἀρχιερέας (Νικόδημος) ἀπό τιναν νά τά δανεισθεῖ διά νά ἐξοφλήσει τόν πατριαρχικόν ἕξαρχον (κατά τήν ἐπικείμενη, προφανῶς, ἄφιξή του στό νησιά) ἀπομένομεν ἡμεῖς νά τοῦ τά δώσωμεν» τοῦ δανειστή, ἀποδέχονταν συλλογικά οἱ ἱερεῖς Παροικιάς²³, γ) στίς 2 Ἰουνίου 1658 οἱ ἱερεῖς Καστελλίου Ἀντιπάρου παρέδωσαν στό Νικόδημο χρεωστικό ὁμόλογο ὁμοίου περιεχομένου²⁴ καί δ) ὅταν ἡ συγκέντρωση τῶν φόρων δέν ἀπέδωσε τό προκαθορισμένο ποσόν, ὁ Νικόδημος ἀναγκάστηκε νά μεταβεῖ στή Σίφνο, ὅπου τόν Ἰούλιο ἰδίου ἔτους δανείσθηκε «ἀπό τόν εὐγενή ἀφέντην Μιχελέτο Κοντόσταυλο σωστά καί καλά ρεάλια τῆς σπάνιας μετρητά Νο 60» μέ ὑπόσχεση νά τά ἐξοφλήσει μέχρι τό τέλος τοῦ ἰδίου μηνός «καί διά σιγουριτά τῶν ἄνωθεν ὀμπλιγᾶρεται αὐτός καί τά καλάν του, ἔχοντα καί μέλλοντα καί τήν ἐπαρχίαν του»²⁵.

Οἱ ἀνωτέρω μαρτυρίες φανερόνουν, ιδιαίτερα ἡ τελευταία, τόσο τή δυσχερέστατη οἰκονομική κατάσταση στήν ὁποία εἶχε περιέλθει ἡ μητρόπολη Παροναξίας καί ὀλόκληρη ἡ ἐπαρχία της, ὅσο βέβαια καί τήν ἀδιάκοπη παραμονή τοῦ Νικοδήμου στό θρόνο παρά τήν καθαίρεσή του, ἀκόμη καί τή στέρηση τῆς ἀρχιερατικῆς ιδιότητάς του. Τό τελευταῖο γεγονός δημιούργησε ἀπερίγραπτη σύγχυση κατά τήν κατάρτιση, κατά καιρούς, τοῦ ἐπισκοπικοῦ καταλόγου Παροναξίας. Εἶναι ὅμως φανερό, ὅτι ὁ Νικόδημος δέν ἐγκατέλειψε τήν ἔδρα του γιατί θεωροῦσε ὅτι οἱ λόγοι τῆς καθαίρεσής του (μῆ καταβολή φορολογιῶν πού ἀδυνατοῦσε νά συγκεντρώσει ἀπό ἕνα ποῖμνιο τό ὁποῖο δοκιμάζονταν ἀπό τά πολεμικά καί λοιπά γεγονότα) δέν ἦταν σοβαροί καί πίστευε ὅτι μέ τήν ἐξόφληση τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεών του καί τήν καταβολή κάποιων ἄλλων ποσῶν θά ἐξαγόραζε τήν ἀποκατάστασή του μελλοντικά. Ἄλλωστε εἶχε καί τή συμπαράσταση τῶν Βενετῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀπαγορεύσει κάθε ἐπικοινωνία τῶν ὀρθοδόξων μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο²⁶, τίς πράξεις τοῦ ὁποίου δέν ἀναγνώ-

22-25. ΓΑΚ. Ζερλέντη, Φάκ. 173.

26. ΓΑΚ. Ζερλέντη, Φάκ. 173, ὅπου ἀντίγραφο διαταγῆς τοῦ Φρ. Μοροζίνη πρὸς μητροπολίτες, ἐπισκόπους καί κληρικούς τοῦ Αἰγαίου νά μὴν ἐκτελοῦν τίς ἐντολές τοῦ Πατριαρχείου χωρὶς εἰδοποίησή του καί ἔγγραφο συναίνεση. Βλ. καί ΔΙΕΕ, 7

ριζαν και ἐπιθυμοῦσαν τὴ δημιουργία στίς Κυκλάδες μιᾶς ἀνεξάρτητης Ἐκκλησίας πού θά ἐξυπηρετοῦσε τότε τόν πόλεμο και τὰ μελλοντικά πολιτικά τους σχέδια. Οἱ ὀρθόδοξοι, ὅμως, ἰεράρχες, μέ δεδομένη τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ἔκβασης τοῦ πολέμου, ἀπό τὴν ὁποία και μόνο θά ἐξαρτιόταν και ἡ δική τους τύχη, προσπαθοῦσαν μέ κάθε τρόπο νά διατηρήσουν τοὺς φυσικούς δεσμούς τους μέ τό Πατριαρχεῖο, ἀλλά και τίς καλές σχέσεις μέ τοὺς Βενετούς μέ πολιτική πού εἶναι ἀγνωστη στήν ὄλη ἔκτασή της και θά παραμείνει ἀγνωστη ὅσα και ἂν ἀνεύρει σχετικά στοιχεῖα ἢ ἱστορική ἔρευνα. Μέ τὰ μέχρι σήμερα δεδομένα, ἀρκετά ἀπό τὰ ὁποία θά ἐκτεθοῦν στή συνέχεια, ὁ Νικόδημος Γεράρδης πρέπει νά ὑπῆρξε μία δυναμική ἐκκλησιαστική φυσιογνωμία πού ἀντιστάθηκε και πρὸς τό Πατριαρχεῖο και πρὸς τοὺς καθολικούς κύκλους τῆς Νάξου παρά τὴ συνεχῆ σχεδόν παρουσία τῶν ὁμοδόξων τους Βενετῶν στήν περιοχή. Ἡ συνέχιση τῆς παραμονῆς του στό θρόνο διευκολύνθηκε σημαντικά και ἀπό τὴ μὴ κάθοδο και ἀνάληψη ὑπηρεσίας στήν Παροναξία τοῦ νέου μητροπολίτου Μακαρίου, ὁ ὁποῖος παρέμενε στήν ΚΠολη συνεχῶς μέ τὴν ἀνοχή τοῦ Πατριαρχείου και τὴ βοήθεια τῶν συνοδικῶν.

Ἡ ἐξακολούθηση τοῦ πολέμου στήν Κρήτη και οἱ συγκρούσεις τῶν στόλων στίς θάλασσες εἶχαν φυσικά τρομερές ἐπιπτώσεις στίς δυνάμεις τῶν ἐμπολέμων, ἰδιαίτερα τῶν Βενετῶν, πού δέν εἶχαν τὴν ἴδια εὐχέρεια μέ τοὺς Τούρκους σέ ἀνεφοδιασμούς. Ἔτσι τό 1660 ὁ χριστιανικός στόλος προκειμένου νά συγκεντρώσει ἀναγκαῖες προμήθειες, προξένησε μεγάλες ζημιές στήν οἰκονομία τῶν νησιῶν, τόσο μέ ἀρπαγές προϊόντων τῆς παραγωγῆς, ὅσο και ἀνθρώπινου δυναμικοῦ γιά ἐνίσχυση τῶν πολεμικῶν δυνάμεῶν του. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος Μαρμαρᾶς, στήν ἐπιστολή του πρὸς τό Βατικανό²⁷, περιέγραψε μέ γλαφυρότητα και ἀριθμητικά στοιχεῖα τὴν ἔκταση τῶν καταστροφῶν και διευτύωσε τό ἐρώτημα ἂν οἱ χριστιανοὶ καταστρέφουν χριστιανούς τί θά ἔπρεπε νά περιμένουν οἱ τελευταῖοι ἀπό τοὺς ἄλλοθρήσκους;

(1916), σελίδες 436-439, ὅπου και ἄλλη διαταγή τῆς 28 Νοεμβρ. 1658 μέ τὴν ὁποία ἀνανέωνε τὰ διαλαμβανόμενα στήν προηγούμενη. Ἀνάλυση τοῦ ζητήματος βλ. στοῦ Τομαδάκη, Ἰωσήφ Δόξας κ.λπ. Γιά τὴν ἴδια θρησκευτική πολιτική τῆς Βενετίας και παλαιότερα στοῦ Μ. Ι. Μανούσκα, Μέτρα τῆς Βενετίας ἔναντι τῆς ἐν Κρήτη ἐπιρροῆς τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατ' ἀνέκδοτα βενετικά ἔγγραφα (1418-1419), στήν ΕΕΒΣ, Λ' (1960-1961) σελ. 85 ἐπ.

27. Βλ. Μέρος Α', σελ. 34.

Ἀποτέλεσμα τῶν δηώσεων ἦταν νά δημιουργηθεῖ οἰκονομική κρίση ἐξαιτίας τῆς ὁποίας δέν ἔγινε δυνατή καί ἡ συγκέντρωση τῶν φορολογιῶν. Ἔτσι οἱ ὀρθόδοξοι ἀρχιερεῖς βρέθηκαν καί πάλι σέ δυσχερέστατη θέση. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1660 ἢ στίς ἀρχές τοῦ 1661, ὁ Παρωναξίας Νικόδημος ἀπασχόλησε, ἀκόμη μία φορά, τὸ Πατριαρχεῖο, τὸ ὁποῖο μέ πράξη του²⁸ ἐπανέλαβε τὴν καθαίρεσή του ἢ ἐπέβαλε νέα ἂν ἡ προηγουμένη τοῦ ἔτους 1657 εἶχε ἀνακληθεῖ, πράγμα πού δέν εἶναι ἀκόμη διακριδωμένο. Στὴ νέα αὐτὴ ἔξωση δέν ἀποκλείεται νά ἔλαβαν μέρος καί καθολικοὶ παράγοντες τῆς ΚΠόλεως, ὕστερα ἀπὸ διαδήματα τῶν ὁμοδόξων τους τῆς Παρωναξίας, μέ τούς ὁποίους τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε ἔλθει σέ ἀνοικτὴ ρῆξη ὁ Νικόδημος. Ὁ λατίνος ἀρχιεπίσκοπος Νάξου χαρακτηρισε τὸν τελευταῖο ὡς «ἄκρως ἐνάντιον πρὸς τὸ δικό μας ἀγιώτατο δόγμα σέ τέτοιο βαθμὸ ὥστε... ἀπειλοῦσε μέ ἀφορισμό (τούς ὀρθοδόξους πιστούς) ἂν πλησίαζαν τούς λατίνους ἔξομολόγους καί ἂν παρακολουθοῦσαν τίς τελετουργίες τους»²⁹. Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ὁ Νικόδημος, παρὰ τίς ἀντιδικίες του μέ τὸ Πατριαρχεῖο καί παρὰ τὸ γεγονός ὅτι εἶχε τὴν ἀνοχὴ τῶν Βενετῶν γιὰ τὴν αὐθαίρετη παραμονή του στὴ διοίκηση τῆς μητροπόλεως, δέν ἐδίσταζε νά ἀντιμάχεται τούς ἐντόπιους ἢ διερχόμενους ὁμοδόξους τους γιὰ τὴν προσηλυτιστικὴ τους δράση, πού εἶχε πάρει τότε ἔκταση ἐπιδημίας, προασπιζόμενος δυναμικὰ τὴν ὀρθοδοξία. Ὅταν λοιπὸν γνωστοποιήθηκε στὴ Νάξο ἡ ἔξωση τοῦ Νικοδήμου, ὁ Βενετὸς ναύαρχος Φραγκίσκος Μοροζίνης, πού ἀσκοῦσε καί ἐξουσία στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς περιοχῆς διὰ τῆς βίας καί ἀντικανονικά, τοποθέτησε στὸ θρόνο ἀνθρώπο τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ἦταν δέ αὐτός ὁ

ΙΩΣΗΦ ΔΟΞΑΣ, ἀρχιεπ. Σεβαστείας, Πάρου τε καί Ναξίας

ὀρθόδοξος κληρικός ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Φίλος καί προστατευόμενος τοῦ Μοροζίνη ὁ Δόξας, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στίς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, ἐμφανίζεται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὸ προσκήνιο τῶν Κυκλάδων τιτλοφορούμενος ὡς «ἀρχιεπίσκοπος Σεβαστείας, Πάρου τε καί Ναξίας καί παντὸς Αἰγαίου Πελάγους»³⁰. Στίς 20

28. Ἐγγραφο No 6.

29. Ἐγγραφο No 6.

30. Βλ. πανομοιότυπο ἀριθ. 1.

Ἰουνίου 1661 ἔγραφε ὁ καθολικός ἀρχιεπίσκοπος Νάξου: Ὁ στόλαρχος τοποθέτησε «ὡς τοποτηρητὴ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τὸ σεβασμιώτατο Ἰωσήφ Δόξα, Ζακύνθιο, ἄνδρα ἐπιφανή. Αὐτός εἶναι εὐσεβὴς πρὸς τὴν Ἁγία Ἀποστολικὴ Ἔδρα καὶ ἐπεσήμανε δημοσίᾳ στοὺς Ἕλληνες ὅτι ὁ Ρωμαῖος Ποντίφικας ὑπάρχει κεφαλὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας· ἐπέτρεψε στοὺς δικούς μας νὰ ἔξομολογοῦν, νὰ κηρύττουν καὶ νὰ προέρχονται σὲ ἱεροπραξίες γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν τῶν ὀρθοδόξων· ἀκόμη κατέστησε ὑποχρεωτικὴ τὴ συμμετοχὴ ὅλων τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων στίς δικές μας δημόσιες τελετές μὲ τὰ ἱερά τους ἄμφια, πρᾶγμα ποὺ κάνει καὶ ὁ ἴδιος ὅταν παρίσταται»³¹, ἐνέργειες δηλ. ποὺ ἀπαγόρευε αὐστηρὰ ὁ μητροπολίτης Νικόδημος.

Δέν πρόκειται γιὰ τὸν Ἰωσήφ ποὺ, κατὰ Μάιο 1629, ἐξέλεξε ἡ σύνοδος, ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου Α΄ τοῦ Λούκαρη, ὡς τιτουλάριο Σεβαστείας³², ἀλλὰ γιὰ συνώνυμο ἢ ἐκλογή τοῦ ὁποίου δέν εἶναι γνωστὸ τότε ἔγινε καὶ ἂν ἔγινε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο ΚΠόλεως. Κατὰ τίς μέχρι σήμερα γνωστὲς εἰδήσεις, ὁ Ἰωσήφ τοποθετήθηκε προξικιοσηματικὰ τοποτηρητὴς ἢ «πρόεδρος Παροναξίας» ἀπὸ τὸν Μοροζίνη περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1661, ἀφοῦ τὸ πρῶτο ἔγγραφο ποὺ ὑπέγραψε ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῆ, εὐνοϊκὸ ὑπὲρ τῶν πατέρων καλουτσίνων τῆς Νάξου, εἶναι τῆς 1ης Μαρτίου ἰδίου ἔτους³³. Ὁ Νικόδημος φαίνεται ὅτι ἀντέδρασε σ' αὐτὴ τὴν ἐνέργεια μὲ κάθε τρόπο. Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὰ διαλαμβανόμενα στὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα «γιὰ τὰ ζιζάνια καὶ τίς ξριδες ποὺ ἔσπερνε μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων (ὁ Νικόδημος), ὡς ταραξίας τῆς εἰρήνης τοῦ νησιοῦ, ἐξορίσθηκε ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατο καπετάν γενεράλε Φραγκίσκο Μοροζίνη». Ποῦ κατέφυγε τότε εἶναι ἀγνωστο, ὑποθέτω στὴ Σίφνο, ὅπου στὴ συνέχεια ἀνευρίσκεται τακτικά.

Ὁ Ἰωσήφ Δόξας, τὸν ὁποῖο ἀγνοοῦσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, διετέλεσε «πρόεδρος Παροναξίας» μικρὸ μόνο χρονικὸ διάστημα τοῦ 1661³⁴, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τίς πληροφορίες τῶν

31. Ἐγγραφο Νο 6.

32. Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχ. Ἐφημερ., σσ. 97-98., Τωμαδάκη, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 5., Ἀποστολ.-Μιχαηλ., Δοσίθεος, σελ. 392.

33. Τωμαδάκη, Ἰωσήφ Δόξας, σ. 30.

34. Ἐγγραφα Νο 6, 7 καὶ 8.

πηγών. Λόγω τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας κατά τῆς Κρήτης, ἡ Βενετία ἀντικατέστησε, τὴν ἀνοιξη τοῦ ἴδιου χρόνου, τὸν προστάτη του ναύαρχο Μοροζίνη, γεγονός πού τὸν ἀνάγκασε, ὅπως φαίνεται, νά ἐγκαταλείψει σύντομα τὴν περιοχὴ τῶν Κυκλάδων. Ὁ μητροπολίτης Νικόδημος παρέστησε τὸ ζήτημά του στὸ νέο ναύαρχο Γεώργιο Μοροζίνη, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε σχέσεις μὲ τὸ Δόξα, πού ἦταν ἄνθρωπος τοῦ ἀποτυχημένου προκατόχου του, καὶ ἀνακατέλαβε τὴν ἔδρα, ἀφοῦ εἶχε ἐξασφαλίσει κατὰ πάσα πιθανότητα καὶ τὴ «συγχώρεση» του ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, ὅπως θὰ ἰστορηθεῖ στὴ συνέχεια. Γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Νικοδήμου ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Νάξου ἔγραφε ὅτι δωροδόκησε τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Γεωργίου Μοροζίνη προκειμένου νά πάρει τὴν ἔγκριση τοῦ τελευταίου³⁵. Ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος, ὅταν πληροφοροφρήθηκε τίς ἐνέργειες τοῦ Νικοδήμου ἔσπευσε νά ἐνημερώσει τὸ Βατικανὸ προκειμένου τὸ τελευταῖο «νά συστήσει στὴ Γερουσία τῆς Γαληνοτάτης Βενετικῆς Δημοκρατίας τὸ σεβασμώτατο Δόξα ὥστε νά ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ τοὺς καπετάν γενεράληδες ἀφοῦ τὸ ζήτημα αὐτὸ βρῖσκεται περισσότερο στὰ χέρια τῶν Βενετῶν»³⁶ πού κυριαρχοῦσαν στὴν περιοχὴ, παρὰ τοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου φανερῶνει τὴν ἔκταση τῶν ἀπροκάλυπτων ἐπεμβάσεων τῶν Βενετῶν σὲ ὅλα τὰ ζητήματα τῶν νησιῶν, ἀκόμη καὶ στὰ ἐκκλησιαστικά. Τὸ Βατικανὸ δὲν ἀδιαφόρησε στὴν πρόταση τοῦ Παροναξίας. Μὲ διαταγὴ τῆς 21ης Νοεμβρίου 1661 πρὸς τὸν νούντιο τῆς Βενετίας τοῦ ἔδωσε ὁδηγίες χειρισμοῦ τοῦ ζητήματος στὴν Κυβέρνηση τῆς Γαληνοτάτης γιὰ τὴν παραμονὴ τοῦ Δόξα στὴ Νάξο³⁷.

Στὸ διάστημα ὅμως πού μεσολάβησε ὁ Νικόδημος εἶχε ἐπιτύχει νά πάρει τὴν ἔγκριση ἀπὸ τὸ νέο Βενετὸ ναύαρχο γιὰ τὴν ἐπάνοδό του στὴ Νάξο, πράγμα πού ἔκανε φυσικὰ ἀμέσως. Μάλιστα στίς 28

35. Ἐγγραφο Νο 12. Βλ. καὶ σμμ. 51.

36. Ἐγγραφο Νο 6.

37. Ἐγγραφα Νο 6, 7 καὶ 8. Στὸ Νο 7 ὁ νούντιος ἔγραφε: «νά μεριμνήσω ὥστε ὁ σεβασμ. Πόλλα, λατίνος ἀρχιεπ. Νάξου, νά μὴν ἀποκατασταθεῖ στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο μετὰ τὴν ἔκπτωσή του ἀπὸ αὐτόν...», γεγονός πού δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶχε καθαιρεθεῖ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος. Ἐσπευσε ὅμως μὲ τὸ ἔγγραφο Νο 8 νά ἐξηγήσει ὅτι εἶχε κάνει λάθος στὸ πρόσωπο τοῦ ὀρθοδόξου μητροπολίτη, πού ἦταν κάποιος Νικόδημος καὶ ὅτι θὰ φρόντιζε κατὰλληλα ὥστε οἱ διαταγές τῆς Ἁγ. Προπαγάνδας, ἀπὸ 21 Νοεμβρ. 1661, νά ἐφαρμοσθοῦν ἀκριβῶς.

Ίουνιου 1661 είχε πληρώσει και τις πατριαρχικές φορολογίες της έπαρχίας του με δάνειο που είχε συνάψει στη Σίφνο από τον Μιχελέτο Κοντόσταυλο, ύψους 305 ρεαλιών «τά όποια έγχειρίσεν τών πατριαρχικών έξάρχων»³⁸. Τό γεγονός φανερώνει ότι οί πατριαρχικοί έξαρχοι, δηλ. τό Πατριαρχείο, άγνοούσε ή δέν άναγνώριζε τόν Ίωσήφ Δόξα, αλλά τόν Νικόδημο, ό όποίος πρέπει νά είχε άποκατασταθει ή έστω νά είχε τήν άνοχή του Πατριαρχείου. Για τήν έπάνοδο του Νικόδημου στο θρόνο ύπάρχει και άλλη μαρτυρία, του Βενετού στόλαρχου Γεωργίου Μοροζίνη, στον όποίο είχε δώσει έντολή ό δόγης της Βενετίας, μέ έγγραφο της 4ης Μαρτίου 1662, μετά τις παραστάσεις του νούντιου, νά φροντίσει για τήν παραμονή του Δόξα στην Παροναξία. Ό Μοροζίνης άπάντησε μέ άναφορά του της 1ης Μαΐου ίδιου έτους στην όποία σημείωνε ότι είχε τή γνώμη πως, τότε τουλάχιστον, δέν θεωρούσε σωστό νά δείξει ένδιαφέρον για τό Δόξα, επειδή ό Νικόδημος «πού τώρα κατέχει τό θρόνο, άφου παύθηκε και καθαιρέθηκε από τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, μέ νεώτερη διαταγή τοποθετήθηκε εκ νέου και άποκαταστάθηκε μέσα σε λίγους μήνες στο ίδιο αξίωμα»³⁹, έδινε όμως τήν ύπόσχεση νά φροντίσει για τό ζήτημα αυτό μέ τήν πρώτη κατάλληλη εύκαιρία. Στην ίδια άναφορά ό Μοροζίνης δέν παρέλειψε νά σημειώσει τήν πολύ ένδιαφέρουσα πράγματι πληροφορία ότι ό Νικόδημος «μέ σκληρούς άγώνες κατέχει συνεχώς τήν έδρα» της Παροναξίας.

Άπό τά άνωτέρω συνάγεται α) ότι ή τοποθέτηση του Δόξα από τόν Φραγκ. Μοροζίνη έγινε όταν ή έδρα της Παροναξίας βρέθηκε κενή μέ άπομάκρυνση του Νικόδημου (τέλη 1660 / άρχές 1661) από τό Πατριαρχείο και β) ότι ό διάδοχός του Γεώργιος Μοροζίνης, όταν έπληρε τή διαταγή του δόγη, ό θρόνος δέν ήταν κενός και θεωρούσε ότι δέν υπήρχε πρόσχημα για τόν διορισμό του Δόξα μέ έξωση του Νικόδημου ό όποίος ήταν ικανός, άφου «μέ σκληρούς άγώνες κατείχε συνεχώς τήν έδρα», νά δημιουργήσει πολιτικό

38. ΓΑΚ. Ζεφλ. φάκ. 173. Ό κ. Ν. Κεφαλληνιάδης, Οί κοινοί καγκελλάριοι και νοτάριοι στη Νάξο στα χρόνια της Φραγκοκρατίας-Τουρκοκρατίας, «Ναξιακά», ΙΙ, τεύχος 8/9, Μάιος-Αύγουστος 1986, σελ. 35, σημ. 15, άναφερόμενος στο έγγραφο και τόν Νικόδημο προσδιορίζει τή θητεία του στο θρόνο της Νάξου μόνο στη δεκαετία 1657-1667.

39. Έγγραφα 9 και 10.

ζήτημα και έντυπώσεις σέ θάρους τῆς Γαλινοτάτης καί τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολέμου. Ἄλλωστε ἦταν γνωστό ὅτι ὁ Νικόδημος ἀσκοῦσε μεγάλη ἐπιρροή στό πολυάριθμο ποιμνιοῦ του⁴⁰, ἴσως δέ καί στοὺς λοιποὺς ὀρθόδοξοὺς ἀρχιερεῖς τῶν Κυκλάδων.

Ἔτσι, ὁ Ἰωσήφ Δόξας δέν πρέπει νά παρέμεινε στή Νάξο «μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ Αὐγούστου 1662»⁴¹, ἀλλά νά ἐγκατέλειψε τήν περιοχὴ πολὺ σύντομα, ἴσως μάλιστα (ἀμέσως μετὰ τήν παύση τοῦ προστάτη τοῦ Φραγκ. Μοροζίνη) μέσα στόν Ἰούνιο τοῦ 1661. Ἐξ ἄλλου σέ ἔγγραφο, ἀπό 16 Ἰουνίου 1662, ὁ καθολικός ἀρχιεπίσκοπος Νάξου σημειώνει πληροφορίες σχετικὲς μέ τίς κινήσεις τοῦ Δόξα, μετὰ τήν ἀναχώρησή του ἀπό τό νησί, πού δέν εἶναι δυνατὸν νά ἔλαβαν χώρα τότε, ἀλλά μερικοὺς τοῦλάχιστον μῆνες ἐνωρίτερα: «Ἀναφορικά μέ τήν ὑπόθεση τοῦ σεβασμιωτάτου Δόξα περί τῆς ἔδρας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιεπισκοπῆς Νάξου (σᾶς πληροφορῶ ὅτι) μέ τό νά δωροδοκήσει ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Νικόδημος τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἐκλαμπροτάτου καπετάν γενεράλε ὑπερίσχυσε αὐτός καί ὁ σεβασμ. Δόξας ἐπέστρεψε στή Ζάκυνθο καί ἀπό τή Ζάκυνθο ἐπῆγε στήν Κέρκυρα ἡγούμενος ἐνός μοναστηριοῦ»⁴². Μετὰ τό ἔγγραφο αὐτό τοῦ ἀρχιεπ. Νάξου, στό ὁποῖο ἔκανε καίτῃν πρόταση νά ὑποστηριχθεῖ ὁ Δόξας ἀπό τοὺς ναυάρχους τῆς Βενετίας γιά νά παραμείνει στήν ὀρθόδοξη μητρόπολη Παροναξίας, τό Βατικανό, ἐκτός ἀπό τίς ὁδηγίες του πρὸς τόν νούντιο Βενετίας νά κάνει σχετικὸ διάδημα στήν κυβέρνηση τῆς Γαλινοτάτης, ἔδειξε καί ἄλλο, ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιά τόν Ἰωσήφ Δόξα. Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας⁴³ θεώρησαν ὅτι μποροῦσαν, σέ περίπτωση πού τελικά δέν παρέμενε στή Νάξο ὁ Δόξας, νά τόν χρησιμοποιήσουν στήν ἐκκλησία καί τό ἑλληνικό κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης, ὅπου χρησιμοποιοῦσαν Ἕλληνες, κυρίως, ἀρχιερεῖς (ἐνωτικούς) γιά τίς θρησκευτικὲς ἀνάγκες καί χειροτονίες τῶν μαθητῶν⁴⁴. Μέ

40. Τομαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 26.

41. Τομαδάκης, σελ. 9.

42. Ἐγγραφο 12.

43. Νικολ. Β. Τομαδάκη, Νέα στοιχεῖα περὶ τοῦ Ἰωσήφ Δόξα, ἀρχιεπισκόπου Σεβαστιείας καί πάσης Ἀρμενίας, ΕΕΒΣ, ΜΒ' (1975-1976), σελ. 376.

44. Τομαδάκης, Νέα στοιχεῖα, σ. 376. Ἡ Προπαγάνδα, μολοντοῖ εἶχε καί πρόταση γιά ἄλλον Ἕλληνα ἀρχιερέα, τόν Σαντορίνης Παθβένιο, γιά τόν Ἅγιο Ἀθανάσιο Ρώμης (βλ. παρακάτω σελ. 97) προτιμοῦσε, ὅπως φαίνεται, τόν Ἰωσήφ Δόξα.

τό πνεῦμα αὐτό ἔγραψαν στόν καθολικό ἀρχιεπίσκοπο τῆς Κέρκυρας Carlo καί ζήτησαν νά τούς δώσει περισσότερες πληροφορίες γιά τήν προσωπικότητα τοῦ Δόξα, πιστεύοντας ὅτι ὁ τελευταῖος, ὅπως εἶχε γράψει ὁ ἀρχιεπ. Νάξου, ἔμενε σέ μοναστήρι τῆς περιοχῆς του. Ὁ Carlo ἀνέφερε ὅσα μπόρεσε νά πληροφορηθεῖ γιά τόν Δόξα καί γνωστοποίησε μέ ἀναφορές του, ἀπό 11 καί 15 Μαρτίου⁴⁵ καί 28 Σεπτεμβρίου 1663⁴⁶, ὅτι αὐτός δέν διέμενε στήν Κέρκυρα ἀλλά στήν Κεφαλληνία καί ὅτι, ὅπως γνώριζε, δέν ἦταν ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας, ἀλλά Σεβαστείας in Armenia.

Ἡ Ἁγία Προπαγάνδα ζήτησε τότε νά ἐνημερωθεῖ ἀπό τόν εὐρισκόμενο στή Ρώμη καθολικό ἀρχιεπίσκοπο Κεφαλληνίας Φραγκίσκο Γοζαδῖνο τόν Σίφνιο⁴⁷. Αὐτός περιέγραψε τόν Δόξα ὡς φανατικό ὀρθόδοξο, πολυπράγμονα καί πρόσωπο ἐπικίνδυνο καί ἔκανε τήν πρόταση νά γίνει δεκτός γιά ὑπηρεσία στό κολλέγιο, ἀλλά νά θροῖσεται ὑπό συνεχῆ παρακολούθησιν⁴⁸. Δέν παρέλειψε ἀκόμη νά ἀναφέρει ὅτι, κατά τίς πληροφορίες του, ἡ χειροτονία τοῦ Δόξα σέ ἐπίσκοπο εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἀπό ἐκπαιτω πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως καί θεωροῦσε ὅτι ἡ χειροτονία αὐτή δέν εἶχε κῦρος⁴⁹. Τό Βατικανό φαίνεται ὅτι συγκέντρωσε καί ἄλλες πληροφορίες καί τελικά ἀποφάσισε νά προσκαλέσει τόν Ἰωσήφ Δόξα στή Ρώμη, κατά τήν ἐπόμενη μαρτυρία: «1η Ὀκτωβρίου 1663. Παραγγέλλεται νά προσκληθεῖ ὁ σεβασμιώτατος Δόξας, ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας, στό Ἑλληνικό Κολλέγιο, ἐάν ἤθελε νά ἔλθει στή Ρώμη, γιατί τό κῦρος τῆς χειροτονίας του εἶναι βεβαιωμένο»⁵⁰. Ἡ μαρτυρία αὐτή ἀναφορικά μέ τή

45. SCPF/SOCG. 370, 139^R, 140^R.

46. SCPF/SOCG, 370, 143^R.

47. Ὁχι Νάξιο, ὅπως πιθανολογεῖ ὁ καθηγητής κ. Τωμαδάκης, Νέα στοιχεία κ.λπ., σελ. 375. Γιά τήν καταγωγή τοῦ Γοζαδίνου ἀπό τή Σίφνο βλ. καί Παπαδοπούλου, Αἰγαιοπελαγίται..., σελ. 500 καί Τσιροπανῆ, Τό Κολλέγιο..., σελ. 452.

48. Τωμαδάκης, Νέα στοιχεία, σελ. 377.

49. Τωμαδάκης, Νέα στοιχεία, σελ. 377 καί Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 28-29. Ὁρθά ὁ Γοζαδῖνος ἔλεγε ὅτι ὁ πατριάρχης ἦταν ἐκπαιτωσ τοῦ θρόνου Κ/Πολως. Δέν εἶχε ὁμως ἀπωλέσει καί τό ἀρχιερατικό ἀξίωμα, ὁπότε οἱ χειροτονίες του ἦταν ἔγκυρες.

50. Josef Metzler, Le antiche e principali fonti storiche sul Pontificio Collegio Greco presso l' Archivio della Sacra Congregazione per l' Evangelizzazione dei Popoli o «de Propaganda Fide», στή «Analecta Collegi Graecorum», τόμος «Il Collegio Greco di Roma», Roma 1983, σελ. 338.

χειροτονία του Δόξα σέ επίσκοπο (ή όποία αποτελεί ένα δισεπίλυτο ζήτημα πού έχει ανακύψει κατά τήν εξέταση του βίου του), συνδυαζόμενη μέ τά διαλαμβανόμενα στήν, από 16 Ίουνίου 1662, επιστολή του καθολικού αρχιεπισκόπου Νάξου, σύμφωνα μέ τά όποια «ό Δόξας είχε χειροτονηθεί από τόν πατριάρχη Ίωαννίκιο, ό όποίος όταν εξώσθηκε από τόν πατριαρχικό θρόνο εξησε στό τέλος για ένα διάστημα σ' αυτά τά νησιά...»⁵¹ και ακόμη μέ τήν πληροφορία πού είχε ό καθολικός αρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας Φραγκ. Γοζαδίνος ότι ή χειροτονία του είχε πραγματοποιηθεί από έκπτωτο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ξερχεται νά ενισχύσει, άν όχι νά ισχυροποιήσει, τήν υπόθεση πού έχει κάνει ό καθηγητής του Πανεπιστημίου κ. Ν.Β. Τωμαδάκης ότι «πρό του 1654 ό Δόξας, άν έτι ιερομόναχος και ως ιερεύς έχρησιμοποιήθη κατ' αρχάς εις Κρήτην ή τό Αιγαίον και ότι χειροτονήθη υπό Ίωαννίκιου Β'»⁵² σέ τιτουλάριο επίσκοπο Σεβαστείας. Είναι πολύ πιθανόν ή χειροτονία του Ίωσήφ νά έγινε στό διάστημα μεταξύ 29ης Οκτ. 1648 - αρχών Ίουν. 1651, όταν ό πατριάρχης Ίωαννίνιος, έκπτωτος του θρόνου ΚΠόλεως, θρίσκονταν στή Σίφνο, κατά μαρτυρία του δικαρίου του νησιού και μετά αρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου Πόλλα⁵³.

51. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ίστορικά Ήγγραφα Μήλου (1628-1683) από τά Ήρχεία του Βατικανού, στά «Μηλιακά», Β' (1985) σελ. 132-3. Ο ίδιος καθολικός αρχιεπίσκοπος Νάξου Βαρθολομαίος Πόλλα, είχε γράψει και παλαιότερα, όταν ακόμη ήταν δικάριος Σίφνου (1651-1658), για τόν Πατριάρχη Ίωαννίκιο σε μεγάλη αναφορά του προς τό Βατικανό, σχετική μέ τήν κατάσταση στα τρία νησιά Σίφνο, Κέα και Θεοριά, ή όποία διασώζεται σε πολύ κακογραμμένο σχέδιο περιληπτικού αντίγραφου (SCPF/SOCG 272, 206^R-207^V), τά εξής: «Ο Έλληνας Πατριάρχης έχασε τήν έδρα του και διαμένει σ' αυτό τό νησί (Σίφνο). Έχει αγαθή ψυχή, άριστη φήμη και είναι δίκαιος, όμως οί συνεργάτες του ήταν τό αντίθετο και μέ τό να δημιουργήσουν ζήτημα σχετικό μέ τό Καθατήριο και... νά παραδεχθούν (τελικά) τήν άποψή του, δέν ετόλμησαν πλέον νά τό ξανασυζητήσουν ενόπιόν του. Μολονότι τούς κατετρόπως δέν αισθάνονταν όμορφα γιατί ένας από τούς στενοίς συνεργάτες του... άποδείχθηκε ένοχος». Τό αντίγραφο αυτό είναι άχρονολόγητο, από μία έπισημείωση όμως πού υπάρχει στό άριστερό περιθώριό του, σύμφωνα μέ τήν όποία: «έπισυνάπτεται επιστολή του όρθοδόξου μητροπολίτου Νάξου συστατική για τήν ανάδειξή του (του Πόλλα) σέ αρχιεπίσκοπο τής κενής έδρας του νησιού», συνάγεται ότι είναι προγενέστερη του 1657, όταν δηλ. ό Βαρθολομαίος δέν είχε εκλεγεί επίσκοπος Νάξου, έκλογή που πραγματοποιήθηκε κατά τά τέλη του 1657.

52. Τωμαδάκης, Ίωσήφ, Δόξας, σελ. 22.

53. Περιληπτικό αντίγραφο αναφοράς τής ύποσ. 51.

Ὁ Ἰωσήφ Δόξας ὑπῆρξε πράγματι διακεκριμένη προσωπικότητα καί ἀκραιφνῆς ὀρθόδοξος κληρικός, παρά τίς σχέσεις του μέ τούς καθολικούς καί τό ναύαρχο Μοροζίνη. Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο ὁ Κεφαλληνιάς Φραγκίσκος Γοζαδίνος τόν κατηγοροῦσε «σχισματικό», δηλαδή φανατικό ὀρθόδοξο καί «πρόσωπο ἐπικίνδυνο», γιά τόν καθολικισμό φυσικά. Δέν μπόρεσε ὁμως νά ἀρνηθεῖ καί τήν ἀξία του καί ἀναγκάστηκε, παρά τίς κατηγορίες του, νά εισηγηθεῖ τήν πρόσληψή του στό Κολλέγιο τῆς Ρώμης προκειμένου προφανῶς νά τόν ἀπομακρύνει ἀπό τόν ἑπτανησιακό χῶρο. Ὁ Δόξας ἐν τούτοις δέν ἐπῆγε στή Ρώμη, παρά τό γεγονός ὅτι εἶχαν ἀποτύχει καί οἱ προσπάθειές του νά καταλάβει τό θρόνο τῆς ὀρθόδοξης ἀρχιεπισκοπῆς Κεφαλληνίας. Ἀρκέστηκε μόνο στά εἰσοδήματα τῶν μοναστηριῶν πού τοῦ παραχώρησε γιά ἐπιβίωση ἡ Βενετική Δημοκρατία στήν Κεφαλληνία καί τή Ζάκυνθο, ἐναντι τῶν διακεκριμένων ὑπηρεσιῶν του σ' αὐτήν, καί πέθανε ὀρθόδοξος⁵⁴.

ΜΑΚΑΡΙΟΣ, τό πρόβλημα

Ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, μετά τήν καθαίρεση, στίς 10 Αὐγούστου 1657, τοῦ Νικοδήμου, τό Πατριαρχεῖο, μέσα στόν ἴδιο χρόνο, διόρισε στήν ἔδρα τῆς Παροναξίας τόν πρωτοσύγκελλο ἱερομόναχο Μακάριο. Δέν εἶναι γνωστό ἂν ὁ Μακάριος αὐτός ἦταν πρωτοσύγκελλος στήν ἴδια ἢ σέ ἄλλη μητρόπολη. Ἐν πάση περιπτώσει ἢ μή περαιτέρω ἐμφάνιση τοῦ Μακαρίου στήν ἔδρα του καί ἡ συμμετοχή, στίς 14 Αὐγούστου 1661, μετά τέσσερα δηλαδή χρόνια, Παροναξίας ἐπίσης Μακαρίου στήν ἐκλογή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Τζίας καί Θεομίων Γρηγορίου, εἶχε δημιουργήσει λογικές ἀμφιβολίες κατά τήν κατάρτιση τοῦ ἐπισκοπικοῦ καταλόγου Παροναξίας⁵⁵ γιατί ὁ τελευταῖος Μακάριος εἶχε θεωρηθεῖ ὡς τρίτος μετά τούς ὁμωνύμους τῶν ἐτῶν 1637-1638 καί τοῦ 1657. Ἦδη ὁμως εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ Μακάριος τοῦ 1657, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκλεγεῖ, ἀπό ἱερομόναχων, «ἀντί τοῦ καθαιρεθέντος Νικοδήμου»,

54. Τωμαδάκης, Νέα στοιχεῖα, σελ. 377.

55. Βασιλ. Ἀτέση, μητροπ. πρ. Λήμνου, Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερα, ἀνατύπ. ἀπό τόν «Ἐκκλησ. Φάρο», τόμοι ΝΣΤ' καί ΝΖ', 1974 καί 1975, σελ. 217.

καί ὁ Μακάριος τοῦ 1661 πού ἔλαβε μέρος στήν ἐκλογή τοῦ Τζίας Γρηγορίου εἶναι ἓνα καί τό αὐτό πρόσωπο. Ἀκόμη φέρεται ὅτι ἔχει προσυπογράψει τόσο τό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Γ' τοῦ ἀπό Λαρίσης (Ἰούνιος 1662)⁵⁶, ὅσο καί τό πατριαρχικό γράμμα (Ἀπρίλιος 1666) τοῦ Παρθενίου Δ' γιά τήν ἀνάληψη ποιμαντορίας στή μητρόπολη Θεσσαλονίκης ἀπό τόν πρῶν πατριάρχη Διονύσιο Γ'⁵⁷. Τό περίεργο τῆς ταυτόχρονης ὑπαρξης δύο μητροπολιτῶν Παροναξίας, τοῦ Νικοδήμου δηλαδή στή μητρόπολη καί τοῦ Μακαρίου στήν ΚΠολη, ὅπου μάλιστα συμμετεῖχε καί στήν ἔκδοση πατριαρχικῶν καί συνοδικῶν πράξεων, διευκρινίζεται ἤδη ἐντελῶς ἀπό πατριαρχική πράξη πού ἐκδόθηκε μετὰ τήν ἐκλογή τοῦ μητροπολίτου Παροναξίας Θεοφάνη Μαυρογορδάτου, μηνός Ἰουνίου 1667, ἡ ὁποία ἐλάνθανε, προφανῶς, τῆς προσοχῆς τῶν συγγραφέων. Στήν πράξη αὐτή, πού ἔχει δημοσιεῦσε στά 1893 ὁ Ἰωάννης Βελοῦδος «εὐρόντες, οὐκ οἶδαμεν ὅπως, μετὰ καί τῶν ἄλλων τοῖς Φιλαδελφείας Μητροπολίταις ἀνηκόντων... ὡς λίαν τό σπουδαῖον ἔχον, διά τε τήν ἄγνωστον ἡμῖν γε διαδοχήν τινων τῆς Παροναξίας Ἀρχιερέων...»⁵⁸, ἀναγράφεται: «... εἶτα τοῦ μετ' ἐκεῖνον (ἐννοεῖ τόν Νικόδημο) χειροτονηθέντος Μακαρίου, φανέντος ἀναξίου καί ἀπροσφόρου πρὸς ἀρχιερατεῖαν καί μή καταδεξαμένου, χρόνους ἡ διηδέκα, παραγένεσθαι καί ἐπιλάβεσθαι τῆς ἐπαρχίας, νῦν τε κανονικῶς καθαιρεθέντος...»⁵⁹. Ἐπί ὀλόκληρη δηλαδή δεκαετία (1657-1667) ὁ κανονικός μητροπολίτης Μακάριος δέν εἶχε ἀναλάβει τή διοίκηση τῆς μητροπόλεως του καί παρέμενε στήν ΚΠολη, ὅπου προφανῶς ἔλαβε μέρος στήν ἔκδοση τῶν ἀνωτέρω τριῶν πατριαρχικῶν πράξεων. Μέ ποιάν ὁμως πρόφαση βρῖσκο-

56. Μητροπολ. Σάρδων καί Παισίδας Γερμανοῦ, Συμβολή εἰς τοὺς Πατριαρχικούς Καταλόγους Κ/Πολεως ἀπό τῆς ἀλώσεως καί ἐξῆς, ἐν Κ/Πόλει 1935, Μέρος Α', σελ. 152. Ὁ Δ. Π. Πασχάλης, Μονή Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ Ἁγίας, στά Ἀνδριακά Χρονικά, 10 (1961), σελ. 123-125 δημοσιεύει σιγίλλιο πατριάρχου Διονυσίου ὑπὲρ τῆς Μονῆς τό ὁποῖο προσυπογράφει καί ὁ Παροναξίας Μελέτιος. Τό σιγίλλιο εἶναι Δεκεμ. 1662, ὅποτε τό σωστό εἶναι Παροναξίας Μακάριος, ὄχι Μελέτιος.

57. Μητρο. Σάρδων, Συμβολή, σελ. 153-154.

58. Ἰω. Βελοῦδου, Χρυσόβουλλα καί Γράμματα τῶν Οἰκουμην. Πατριαρχῶν ἀνήκοντα εἰς τοὺς Φιλαδελφείας μητροπολίτας ὑπερτίμους καί ἐξάρχους πατριαρχικούς καί προέδρους πνευματικούς τῆς Ἐνετίῃσι τῶν Ὁρθοδόξων Κοινότητος, Βενετία 1892, σελ. 99.

59. Ἰω. Βελοῦδου, Χρυσόβουλλα, σελ. 101.

νταν μακριά από την επαρχία του και επί τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα; Σχετικές πληροφορίες παρέχονται από άνεπισημο αντίγραφο της καθαιρετικής του πράξης που βρίσκεται στα φφ. 121⁶-123⁶ του Κώδικα 731 τῆς μονῆς Ἱθῆρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀναγράφεται: «Ἐπειδὴ τοιγαροῦν τοιοῦτος ἀνεδείχθη καὶ νῦν Φευγεῖσκοπος... Μητροπολίτης ὀνομασθεῖς Παροναξίας Μακάριος... Ξένα τινὰ καὶ ἀλλοπρόσαλλα λέγων καὶ πράττων αἰεὶ, μανιώδεις τινὰς κενοφανίας ἐκπέμπων καὶ γραώδεις ἀδολεσχίας ἐκφαίνων μαγγανευόμενον γάρ ἑαυτὸν καὶ γοητευόμενον ὑπεδείκνυε, χασμώμενον τε καὶ ἐντεροκροτούμενον, καταπληττόμενον τε σχεδὸν σκιάσματα καὶ ὑποπτεύμενον τὰ ἀνύποπτα, πλάττων τε καθημέραν ἀπὸ κωνώπων ἐλέφαντας ὄνειροπλόκους προφάσεις προβάλλετο, ὡς ἐμποδοστατούσας δῆθεν αὐτῷ καὶ ἀνακοπιούσας τὴν πρὸς τὴν Ἐπαρχίαν ἀποδημίαν αὐτοῦ... Καὶ χρόνοι παρερρῶσαν ὑπὲρ τοὺς ἐννέα μέχρι τῆς δεῦρο, περικυκλοῦντες αὐτὸν, ἀνίατα τοιαύταις φρενοβλαβίαις βαλλόμενον, ἐξότου τὴν δυστυχῆ χειροτονίαν ἐδέξατο... Καὶ οὕτως αὐτὸν μὲν τὸν ἀδόκιμον καὶ ἀπεγνωμένον τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας, γνώμη κοινῇ συνοδικῇ καθυπεβάλλομεν καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀπεγυμνώσαμεν καὶ ξένον καὶ ἀπρόσφορον καὶ ἀλλότριον τῆς αὐτῆς Ἐπαρχίας ἐδείξαμεν... 1667 κατὰ Μάϊον»⁶⁰.

Ἐτσι, ἡ μὴ κάθοδος στὴν Παροναξία τοῦ Μακαρίου διευκόλυνε τὸν Νικόδημο, ὁ ὁποῖος, προερχόμενος σὲ διαφορὲς θετικὲς ἐνέργειες πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο, ὅπως λ.χ. στὴ συγκέντρωση τῶν φορολογιῶν, διαιώνιζε τὴν παραμονὴ του στὸ θρόνο, προφανῶς μὲ τὴν ἀνοχὴ του καὶ μὲ αὐτὴν τῶν Βενετῶν. Ἡ πληροφορία ἐν τούτοις τοῦ Γ. Μοροζίνη ὅτι ὁ Νικόδημος εἶχε καθαιρεθεῖ, συγχωρεθεῖ καὶ ἀνακαταλάβει, μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, τὴν ἔδρα, ἐρχεται ἤδη σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ διαλαμβανόμενα στὴν καθαιρετικὴ πράξη τοῦ Μακαρίου καὶ στὸ ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Θεοφάνη, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ μὲν Μακάριος φέρεται ὡς κανονικὸς μητροπολίτης ἐπὶ δέκα χρόνια (1657-1667), μολονότι δὲν ἄσκησε ποτὲ καθήκοντα, ὁ δὲ Νικόδημος καθηρημένος ἀπὸ τὸ ἔτος 1657. Τὸ ζήτημα εἶναι βέβαια περίπλοκο καὶ δισεπίλυτο λόγω τῆς ἑλλειψῆς ἄλλων μαρτυριῶν. Ὑποθετικὰ μόνον μπορεῖ νὰ δεχθεῖ κανεὶς ὅτι, τὸ ἀνώμαλο τῶν περιστάσεων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ μὴ

60. Ἰωακεῖμ Ἱθιερῆτη, Καθαίρεσις Παροναξίας Μακαρίου 1667, περιοδ. Γρηγόριος Παλαμᾶς, τόμ 1ος, 1917, σελ. 529-531.

κάθοδος τοῦ Μακαρίου στήν Παροναξία, διευκόλυναν τόν Νικόδημο νά παραμείνει στήν ἔδρα, μέ τήν ἀνοχή τῶν Βενετῶν καί τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχων, οἱ ὁποῖοι περιέρχονταν τά νησιά γιά τή συγκέντρωση τῶν φορολογιῶν, ζήτημα γιά τό ὁποῖο φρόντιζε σχετικά ὁ Νικόδημος, ὅσο μποροῦσε περισσότερο, ἀκόμη καί μέ δάνεια. Τήν ιδιότυπη αὐτή παραμονή του στή διοίκηση τῆς μητροπόλεως παρέτεινε ὁ Νικόδημος μέχρι τίς ἀρχές τοῦ 1667, προβάλλοντας ἴσως καί τόν ἰσχυρισμό τῆς πιθανότητας διορισμοῦ στήν ἔδρα τῆς Παροναξίας προσώπων τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Βενετῶν, κατά τό προηγούμενο τοῦ Ἰωσήφ Δόξα, ἐνεργεία τους πού ἐγκυμονοῦσε προφανῶς ἰδιαίτερους κινδύνους. Μέ τήν ἐλπίδα μιᾶς μελλοντικῆς δικαίωσής του, γιά τήν ὁποία φρόντιζε συνεχῶς καί μέ διαφόρους τρόπους, παρέμενε στό θρόνο ἐνεργώντας ὡς κανονικός ἱεράρχης του, ἐνῶ παράλληλα ἀνευρίσκεται νά διοργανώνει καί φιλοβενετική πολιτική κίνηση μέ τή συμμετοχή καί τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων τῶν Κυκλάδων (βλ. Μέρος Γ'). Μέ τήν κίνηση αὐτή σχετικά εἶναι τρία ἔγγραφα πού ὑπέγραψε τό 1662, ἓνα πρὸς τόν πάπα (χωρίς ἡμερομηνία)^{60α} καί δύο πρὸς τόν πρόξενο τῆς Βενετίας καί Γαλλίας στή Νάξο Κρουσίνο Κορονέλλο, τῆς 30 Ὀκτωβρίου^{60β} καί 1 Δεκεμβρίου^{60γ}, ὡς μητροπολίτης Παροναξίας πάντοτε. Τό 1662 ἐπίσης ἀνευρίσκεται νά ὑπογράψει α) τόν Ἰούλιο, ἐπίλυση διαφορᾶς μεταξύ Μανώλη Ποντικᾶκη καί Ἀνέζας Τουλούπαινας⁶¹ καί β) στίς 13 Ὀκτωβρίου ἐπίλυση διαφορᾶς εἰς τό ἀμπέλι ὅπου εἶχεν ὁ ποτέ μακαρίτης Ἰάκωβος τοῦ Ξένου»⁶², γ) στίς 2/12 Ἰουνίου 1664, σύναψη δανείου, ἐνός ἀκόμη δανείου, ἀπό τόν Μιχελέτο Κοντόσταυλο καί ὑπογραφή σχετικοῦ δανειστικοῦ ἔγγραφου. Στό ἴδιο ἔγγραφο συμφώνησαν ἀκόμη καί τά ἐξῆς:

«ἔσονται καί ὁ εὐγενέστατος ἀφέντης Μιχελέτος Κοντόσταυλος νά γράψῃ πρὸς τόν πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅτι ἂν ὀρίζῃ ἡ παναγιότης του νά στείλλῃ ἐδῶ εἰς τά χέρια τοῦ ἄνωθεν ἀφέντη Μιχελέτου τήν ἀθώωσιν τοῦ εἰρηθέντος μητροπολίτου Παροναξίας καί τήν παραίτησιν τοῦ

60^α. Ἐγγραφο 14.

60^β. Β. J. Slot, «Οὐνίται» τῆς Μήλου καί τῆς Κιμῶλου κατά τόν 17ον αἰῶνα, στή Κιμωλιακά, ΣΤ' (1976), σελ. 211.

60^γ. Ἐγγραφο 15.

61-63. ΓΑΚ Ζεφλ., Φάκ. 173.

Μακαρούδη και από τήν αφεντίαν του νά γνωρίζη γρώσα τετρακόσια Νο 400... »⁶³

Ἐκ τῶν διαλαμβανόμενων στήν ἀνωτέρω παράγραφο προκύπτουν πολύ σημαντικά συμπεράσματα. Πρῶτον, ὅτι ἡ παραμονή στό θρόνο τοῦ Νικοδήμου, πού εἶχε καθαιρεθεῖ ἄδικα, κατά τήν ἄποψή του (γι' αὐτό ζητοῦσε τήν «ἀθώωσιν» του), ἀπό τοῦ ἔτους 1657, ἐξακολουθοῦσε πάντοτε νά μὴν εἶναι νομότυπη, ἀλλά, Δεύτερο, μέ τήν ἀνοχή τοῦ Πατριαρχείου, τό ὁποῖο ἐπιδαψίλευε τήν ἴδια ἀνοχή καί πρὸς τόν Μακάριο, τόν κανονικό μητροπολίτη, πού παρέμενε μακριά ἀπό τήν ἐπαρχία του μέχρι τότε (1664) μέ μύριες ὅσες προφάσεις καί Τρίτο, ὅτι ὁ Νικόδημος, μέ τή μεσολάβηση τοῦ Μιχαέλου Κοντόσταυλου, διακεκριμένης προσωπικότητος τῶν Κυκλάδων, γνωστῆς ἀσφαλῶς καί στούς κύκλους τοῦ Πατριαρχείου, ἐπιζητοῦσε ἤδη τήν ὀριστική τακτοποίηση τοῦ ζητήματός του, ἔναντι καταβολῆς 400 γροσίων πρὸς τόν Πατριάρχη, μέ προηγούμενη παραίτηση τοῦ Μακαρίου (πού ἀναγράφεται στό ἔγγραφο χλευαστικά «Μακαρούδης», δηλ. πρόσωπο χωρίς σοβαρότητα) καί ἔκδοση πατριαρχικῆς πράξης μέ τήν ὁποία θά ἀναγνωρίζονταν ἐξαρχῆς (1657) τό νομότυπο τῆς παραμονῆς του στό θρόνο («ἀθώωσις»).

Μετά τά ἀνωτέρω πρέπει νά γίνει ἀναφορά καί στήν ἄποψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία «τό 1664 ὁ Νικόδημος φέρεται ὡς πρῶην Παροναξίας, ζῆ δέ τοῦλάχιστον μέχρι τῆς 4ης Μαΐου 1670 ὡς πρῶην Παροναξίας πάντοτε»⁶⁴. Ἡ ἄποψη αὐτή ἔχει στηριχθεῖ βέβαια στό ἀνωτέρω, ἀπό 2/12 Ἰουνίου 1664 συμβολαιογραφικό ἔγγραφο μεταξύ Νικοδήμου καί Κοντόσταυλου, ὅπου ἀνεφέρεται «νά στείλλη τήν ἀθώωσιν» ὁ πατριάρχης, διατύπωση πού συντέλεσε στό σχηματισμό τῆς γνώμης ὅτι τότε, δηλαδή τόν Ἰούνιο 1664, ὁ Νικόδημος ἦταν καθηρημένος γι' αὐτό καί θεωρήθηκε ὡς «πρῶην Παροναξίας τό 1664», μολονότι στό ἔγγραφο ἔχει ὑπογράψει ὡς «ἢ ὁ Παροναξίας Νικόδημος στέργω καί βεβαιῶ τό παρόν», ὅπως καί ὅλα τά ἄλλα ἔγγραφα πού ἔχει ὑπογράψει μετά τήν καθάρεσή του τό ἔτος 1657 κατά τήν ἰδιότυπη ἄσκηση τῶν καθηκόντων του στήν Παροναξία, ὅπως ἔχουμε περιγράψει ἀνωτέρω μέ κάθε λεπτομέρεια. Ἄλλωστε τό ἴδιο ἔτος 1664, σέ ἐπιστολή τῆς 3ης Σεπτεμβρίου, τοῦ ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκόπου Ἀνδρου Ἀὔξεντιοῦ πρὸς τό

64. Τωμαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 9.

Βατικανό, μέ τήν όποία συνηγορεί γιά τήν ανάδειξη σέ καθολικό έπίσκοπο Ἰωάννη Ἀντωνίου Καμίλλη σημειώνεται ότι «οἱ προεστοί τῆς ἡμετέρας έπαρχίας... έγραψαν τοῦ πανιερωτάτου άγίου Παροναξίας κυρίου Νικοδήμου, ό όποίος άποκρίθη μέ ίδιαν αὐτοῦ έπιστολήν τήν άξιαν καί λαμπράν αὐτοῦ (τοῦ Καμίλλη) πολιτείαν... »⁶⁵.

Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τή λύση στό ζήτημα τών δύο μητροπολιτῶν Παροναξίας, δηλαδή τοῦ τυπικά νομίμου Μακαρίου τῆς Κ/Πολεως καί τοῦ Νικοδήμου Γεράρδη τῆς Νάξου, έλυσε τελικά καί κατά τρόπο όριστικό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχείο. Κατά Μάιο τοῦ 1667 προήλθε στήν καθαίρεση τοῦ Μακαρίου ώς «φανέντος άναξίου καί άπροσφόρου πρὸς άρχιερατείαν καί μή καταδεξαμένου, χρόνους ἤδη δέκα, παραγένεσθαι καί έπιλάβεσθαι τῆς έπαρχίας», χωρίς όμως παράλληλη άποκατάσταση τοῦ Νικοδήμου, παρά τίς προσπάθειες καί τίς σχετικές αίτήσεις τοῦ τελευταίου. Ἀντίθετα, προκειμένου νά διαδηλώσει τήν αντίθεσή του πρὸς αὐτόν καί γιά νά άποκαταστήσει τό κῦρος του στήν περιοχή, άποφάνθηκε τότε, δηλαδή δέκα χρόνια μετά τή γνωστή καθαίρεσή του, ότι, επειδή «τοῦ προαρχιερατεύειν (τοῦ Μακαρίου) λαχόντος κακοΝικοδήμου, καθαιρέσει νομίμω ταύτης (τῆς μητροπόλεως) άποβληθέντος διά τά μυριάριθμα έγκλήματα αὐτοῦ καί άνομα παραπτώματα καί τῆς άγιωσύνης άπογυμνωθέντος πρὸ χρόνων...»⁶⁶, ἡ άπομάκρυνση άπό τόν θρόνο ἦταν νόμιμη έκτοτε, παρά, προφανώς, τοῦς ίσχυρισμούς του ότι δέν εἶχε νόμιμο έρεισμα. Μάλιστα στίς 5 Ἰουνίου τοῦ 1667 ἡ σύνοδος (άποτελουμένη άπό τοῦς άρχιερεῖς Κυζίκου Μητροφάνη, Νικομηδείας Νεόφυτο, Χαλκηδόνο Γαβριήλ, πρόεδρο Χίου Ἰγνάτιο, Μελενίκου Ζαχαρία, Δέρκων Χρυσάνθο καί Χαλδίας καί Χερσιάνων Γρηγόριο)⁶⁷ προήλθε στήν έκλογή νέου μητροπολίτη, τοῦ ιερομονάχου Θεοφάνη Μαυρογορδάτου, πρωτοσυγκέλου Σμύρνης⁶⁸. Μετά τήν έκλογή καί

65. Ἐγγραφο 17.

66. Βελούδου, ό.π.

67. Βελούδου, ό.π.

68. Ἐπιστολόπ.-Μιχαήλ. Δοσίθεος, σε. 303.

χειροτονία του σέ ἀρχιερέα, ἐκδόθηκε καί ἡ ἀνωτέρω (ὑπόσημ. 58) πράξη τοῦ πατριάρχου Παρθενίου Δ΄, ἡ ὁποία «καί ἐνεχειρίσθη τῷ ἱεράτῳ μητροπολίτῃ Παροναξίας... κύρ Θεοφάνη». Σ' αὐτὴν ἐπισημαίνεται, μεταξύ τῶν ἄλλων, ὅτι ἡ πατριαρχική σύνοδος, ἐπειδή «τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Παροναξίας ἐπὶ πλείονι χρονικῇ παρατάσει, ἀρχιερατικῆς προστασίας ἐστερημένην, ἀέφθαλόν τε καί ἄναρχον καί τούς ἐν αὐτῇ χριστιανούς, κατηφεία καί λύπη σκυνθρωπάζοντας... ἅτε τοῦ προαρχιερατεύειν λαχόντος κακοΝικοδήμου καθαιρέσει νομίμω ταύτης ἀπροβληθέντος... εἶτα τοῦ μετ' ἐκείνων, χειροτονηθέντος Μακαρίου φανέντος ἀναξίου καί ἀπροσφόρου πρὸς ἀρχιερατείαν... ἔθετο φροντίδα λίαν περισπούδαστον εὑρεῖν τόν ἀξίως αὐτὴν προστησόμενον. Καί ψήφω κανονικῶν γενομένων... προεξελέγη τῶν ἄλλων καί προεκρίθη εὐλόγως... ὁ ὁσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις καί πνευματικοῖς κύρ Θεοφάνης». Τονίζεται ἀκόμη σ' αὐτὴν «ὀφείλει τοιγαροῦν ἦδη... ἀπελθεῖν εἰς τήνδε τὴν θεόθεν αὐτοῦ λαχοῦσαν ἀγιωτάτην μητρόπολιν καί ἀρχιερατικῶς ἐπιλαδέσθαι αὐτῆς... ὡς γνήσιος μητροπολίτης Παροναξίας καί ὧν καί ὀνομαζόμενος...».

Ἔτσι, ἡ ἐκλογή τοῦ Θεοφάνη ἀποτέλεσε γιὰ τόν Νικόδημο ὀριστικό καί καθοριστικό γεγονός πού τόν ἀνάγκασε νά παραιτηθεῖ ἀπό κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν κανονικὴ ἐπάνοδό του στὴν ἔδρα. Ἄλλωστε ὁ Θεοφάνης κατέθηκε ἀμέσως στὴν Παροναξία καί ἀνέλαβε τὴ διοίκηση τῆς ἐπαρχίας του χωρὶς καμιάν ἀντίδραση τῶν Βενετῶν οἱ ὁποῖοι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, γνώριζαν καλά τὰ φιλοδυτικά του αἰσθήματα. Ὁ Νικόδημος δέν ἐγκατέλειψε τὴ Νάξο πού ἦταν καί πατρίδα του. Τελευταία εἶδηση γι' αὐτόν εἶναι μαρτυρικό ἔγγραφο του τῆς 4ης Μαΐου 1670 τὸ ὁποῖο καί μόνο ὑπέγραψε ὡς πρῶην μητροπολίτης Παροναξίας⁶⁹. Ἀναφερόμενος στὴν πολυκύμαντη πράγματι ζωὴ καί τὴν προσωπικότητά του ὁ ἡγούμενος τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς Νάξου Gaspar Emmanuel παραδέχεται ὅτι ὁ Νικόδημος εἶχε σπουδαῖες διοικητικὲς ικανότητες καί ἡ ἐπιρροή πού ἀσκούσε στό ποίμνιό του ἦταν μεγάλη⁷⁰.

69. ΓΑΚ. Ζεργ. Φάκ. 173.

70. Τομαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 25-26.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ

«Ὁ δσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις καί πνευματικοῖς κύρ Θεοφάνης», πρωτοσύγκελλος τῆς μητροπόλεως Σμύρνης, ἐκλέχθηκε ἀπό τή σύνοδο, ὕστερα ἀπό μεγάλη περίσκεψη, «ὡς ἀνήρ ἔντιμος, συνέσει τε καί φρονήσει κεκοσμημένος, ψυχικοῖς τε, καί σωματικοῖς προτερήμασι προέχων, βίου σεμονῦ, καί πολιτείας ἐναρέτου διαγιγνωσκόμενος, ἐξ ἀπαλῶν δνύχων τῷ ἀγγελωνύμῳ ἐμπρέψας σχήματι, καί Θεῷ εὐαρέστως θεβιωκῶς, καλῶς, καί εὐσεβῶς τά θεῖα πεπαιδευμένος... σῶφρων, νηφάλιος, καί τ' ἄλλα ὅσα ὁ ἀποστολικός ἀπαριθμεῖ ἀρχιερεῖ προσήκοντα, ἐκ περιουσίας πλουτῶν, καί σχεδόν μᾶλλον ἢ κατ' ἐπιτήδευσιν, φύσεως προτερήμασιν ἀρχεῖν εἰδῶς καί δυνάμενος σὺν Θεῷ συλλήπτορι, τήν ἐπαρχίαν ταύτην ἐπισυστήσαι καί ἀναζωπυρῆσαι». Θεωρήθηκε δηλαδή ὁ πιό κατάλληλος ἀνθρωπος γιά νά διαποιμάνει τή μητρόπολη Παροναξίας, ἢ ὁποία «ἐπί πλείονι χρονικῇ παρατάσει, ἀρχιερατικῆς προστασίας ἐστερημένην, ἀκέφαλόν τε καί ἀναρχον» εἶχε ἀνάγκη τίς ὑπηρεσίες του, κατά τήν ἄποψη τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Θεοφάνης ἀνευρίσκεται στήν ἔδρα του μέχρι τά τέλη τοῦ 1670. Οἱ Βενετοί, ἀπό τόν προηγούμενο χρόνο πού ἔχασαν τόν πόλεμο, εἶχαν ἐγκαταλείψει τήν περιοχὴ καί οἱ Τοῦρκοι, μετά τή νίκη τους «ἔγιναν τυραννικότεροι. Δέν υπάρχει νησί, ἀκόμη και το πιο μικρό» ἔγραφε στίς 20 Νοεμβρίου 1670 ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Μήλου «πού νά μή χρωστάει χιλιάδες καί νά πληρώνουν οἱ δυστυχεῖς νησιώτες ἀκόμη καί μέ ξυλοδαρμούς...»⁷¹. Φαίνεται λοιπόν ὅτι ο Θεοφάνης, μπροστά σ' αὐτή τήν κατάσταση καί τά ἄλλα οἰκονομικά θάρη τῆς ἐπαρχίας του πρὸς τό Πατριαρχεῖο, πού θά τόν εἶχαν φέρεῖ σέ ἀπελπιστικὴ θέση, ἀποφάσισε νά διαψεύσει ὅσα ἀνέγραψε γιά τίς ἱκανότητές του ἡ πατριαρχικὴ πράξη πού ἐκδόθηκε μετά τή χειροτονία του σέ ἀρχιερέα τόν Ἰούνιο τοῦ 1667. Ὑστερα λοιπόν ἀπό συνεννοήσεις πού ἔκανε μέ τόν καθολικό ἀρχιεπίσκοπο Βαρθολομαῖο, ἀποφάσισε νά ἐγκαταλείψει τήν ἔδρα καί τό ποιμνιό του. Πρὸς τά τέλη τοῦ 1670, ἔχοντας μαζί του καί συστατικά γράμματα τοῦ τελευταίου, ἐπιβιβάσθηκε σέ πλοῖο πού τόν ἐπῆγε στή Βενετία καί ἀπό ἐκεῖ

71. SCPF/SC. ARCIP. 2^A, 76^{RV}.

κατευθύνθηκε στη Ρώμη, όπου και προσχώρησε στον καθολικισμό υπογράφοντας τη σχετική όμολογία πίστεως. Στην συνέχεια του ανατέθηκαν προσηλυτιστικές και άλλες αποστολές στον Ιταλικό χώρο, στην Αυστρία και Ουγγαρία, χωρίς όμως επιτυχή αποτελέσματα⁷². Μετά δεκαπέντε και πλέον χρόνια «ούτος οικείος γενόμενος ἐν Ρώμῃ τῆς πρώην βασιλείσεως τῆς Σουηκίας Χριστίνας, συνεστάθη παρ' αὐτῆς τῷ δόγῃ τῆς Ἑνετίας Φραγκίσκῳ Μοροζίνῃ ἔτεσι 1685-1689» ζητώντας νά καταλάβει ἀρχιερατική ἔδρα στήν Πελοπόννησο⁷³.

Ἔτσι διακρίνεται, νομίζω, καλύτερα καί ἡ σπουδαία καί δυναμική πράγματι φυσιογνωμία τοῦ Νικοδήμου, τοῦ ὀρθοδόξου Νικοδήμου, στήν ὁποία ἀντικατοπτρίζεται ὁλόκληρος ὁ ἑλληνισμός τῆς ἐποχῆς καί τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀρχιεπελάγου με τήν ἐμμονή του στήν Πίστη, τήν καρτερικότητα καί τό ἀκατάβλητο τῶν δυνάμεών του.

I. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΝΔΡΟΥ

Ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου κατά τήν ἔναρξη τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου ἦταν ὁ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ (13 Μαρτίου 1630 - τέλος 1651)

Ἡ ἐκλογή του ἔγινε στίς 13 Μαρτίου 1630, μετά τήν καθαίρεση τοῦ Ἄνδρου Μακαρίου⁷⁴. Γιά τή χρονική διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Κυρίλλου ὑπῆρχαν διωστάμενες ἀπόψεις. Σύμφωνα μ' αὐτές ἀρχιεράτευσε μέχρι τό 1644⁷⁵ ἢ «μέχρι καί πέραν τοῦ ἔτους 1644»⁷⁶ καί τόν διαδέχτηκε ὁ Αὐξέντιος τό 1657⁷⁷ ἢ τό 1652⁷⁸.

72. Ἀνέκδοτη μελέτη μου μέ τίτλο «Ἡ εὐρωπαϊκή πορεία τοῦ πρώην Παροναξίας Θεοφάνη Μαυρογορδάτου», ὅπου τά σχετικά ἔγγραφα ἀπό τό Ἀρχεῖο τῆς SCPF.

73. Περικλ. Γ. Ζεργέντου, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνική Ἐκκλησία ἐπί Ἑνετῶν, ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 16.

74. Σάθα, ΜΒ, Γ', σελ. 567. Ἀποστολ.-Μιχαηλ. Δοσίθεος, σελ. 403.

75. Ἀτέσης, Ἐπισκο. Κατάλ. σελ. 250.

76. Δημ. Π. Πασχάλη, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἄνδρου ἀπό τοῦ Δ' αἰῶνος μέχρι τῆς συγχρόνου περιόδου, στήν Ἀνδριακά χρονικά, 1, Ἰανουαρ. 1948, σελ. 72.

77. Πασχάλης, Ἡ Ἐκκλησία, σελ. 72.

78. Ἀτέσης, Ἐπισκ. Κατάλ., σελ. 251.

Εἶναι ὁμως πλέον γνωστό ὅτι ὁ τελευταῖος ἀνήλθε στό θρόνο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας τῶν Ἑσπερίων στίς 10 Φεβρουαρίου 1654 «μετά τήν καθαίρεση τοῦ Κυρίλλου»⁷⁹, γεγονός πού ἀποκλείει τήν μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ἀρχιερέων ὑπαρξη ἄλλου ἀρχιεπισκόπου. Μόνο δηλαδή σημεῖο πού ἀπομένει γιά διευκρίνιση εἶναι ὁ χρόνος τῆς καθάρσεως τοῦ Κυρίλλου στήν ἀνεύρεση τοῦ ὁποίου ἔρχεται ἤδη ἀρωγός μία πληροφορία ἀπό τίς πηγές. Σέ ἀναφορά τοῦ δικαρίου Σίφνου Βαρθολομαίου Πόλλα, ἀπό 19 Μαΐου 1653, ἀναγράφεται: «Ὁ Ἐλληνας ἐπίσκοπος Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας τῶν Ἑσπερίων προσπάθησε νά ἰδιοποιηθεῖ τά κτήματα (τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Σίφνου πού ὑπῆρχαν στήν Ἐκκλησία τῆς Ἁγίας τῶν Ἑσπερίων) μέ ἐγκριση μάλιστα πού εἶχε πάρει ἀπό τόν Μεγάλο Τοῦρκο, ὁμως ὁ Θεός εὐδόκησε νά συλληφθεῖ καί φυλακισθεῖ στήν Τήνο ἐξαιτίας κάποιων πλαστών ἐγγράφων πού εἶχε φτιάξει μέ κάποιους ἄλλους ἐναντίον τοῦ κ. Φραντσέσκου Δελλαγραμμάτικα»⁸⁰. Λεπτομέρειες γιά τό ἀνωτέρω γεγονός δέν εἶναι γνωστές, ἔχει ὁμως, ὡς πληροφορία, ἰδιαίτερη σημασία γιατί, σέ συνδυασμό μέ τά διαλαμβανόμενα στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του, σύμφωνα μέ τά ὁποῖα: «...τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας τῶν Ἑσπερίων δίχα ἀρχιερέως ἐναπομεινάσης, ὡς τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος Κυρίλλου ὑπερορίου ὄντος ἤδη ὑπέρ τούς δύο χρόνους...», ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα, ἀφοῦ τό ἀνωτέρω ὑπόμνημα καταστρώθηκε στίς 10 Φεβρουαρίου 1654⁸¹, ὅτι ὁ Κύριλλος ἀπουσίαζε ἀπό τήν ἔδρα του τοῦλάχιστον ἀπό τά τέλη τοῦ 1651. Ἡ ἀπουσία του ἀπό τήν ἀρχιεπισκοπή, ὅπως καί ἄλλα «ἐγκλήματα αὐτοῦ» συντέλεσαν στήν καθάρσέ του καί τήν τοποθέτησή στήν ἔδρα ἄλλου ἀρχιεπισκόπου, πού ἦταν «ὁ πανοσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις καί πνευματικοῖς».

ΑΥΞΕΝΤΙΟΣ (10 Φεβρ. 1654 - Ἰαν. 1666)

Ὁ ὁποῖος, ἀμέσως μετά τήν ἐκλογή του, ἔδωσε τήν ἀπαραίτητη ὁμολογία πίστεως καί χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος. Ὁ Αὐξέντιος, Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας τῶν Ἑσπερίων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας τῶν Ἑσπερίων, ὑπέγραψε σιγίλλιο τοῦ πατριάρχου

79. Ἀποστολόπ.-Μιχαήλ., Δοσίθεος, σελ. 322.

80. SCPF/SOCG. 187, 709^{RV}.

81. Ἐθνική Βιβλιοθήκη, ΜΠΤ., 2, φ. 255'. Ἀποστολ.-Μιχαήλ, Δοσίθεος, σελ. 322.

82. Ἐγγραφο No 11.

Ἰωαννικίου Β', μέ τό ὁποῖο ἀναγνωρίζεται τό μονύδριο τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου Σίφνου ὡς μετόχι τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους⁸³. Ἄλλες πληροφορίες γι' αὐτόν εἶναι οἱ ἐπόμενες: α) ἐπιστολή τῆς 2 Ἰουνίου 1662 τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπ. Νάξου Βαρθολομαίου, στήν ὁποία κατονομάζεται ὁ Αὐξέντιος ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου καί ἀναγράφεται ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς του (patino di Andro = γέννημα τῆς Ἄνδρου⁸⁴). β) ἐπιστολή τοῦ ἰδίου τοῦ Αὐξεντίου, ἀπό 3 Σεπτεμβρίου 1664 πρὸς τήν Ἁγία Προπαγάνδα, μέ τήν ὁποία συνηγορεῖ γιά τήν ἀνάδειξη σέ καθολικό ἐπίσκοπο τῆς Ἄνδρου τοῦ κληρικοῦ Ἰωάννη Ἀντώνιου Καμίλλη, canonico τῆς Νάξου⁸⁵, καί γ) ἄλλη ἐπιστολή του, ἀπό 10 Ἀπριλίου 1665, γιά τό ἴδιο ζήτημα⁸⁶. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ Αὐξέντιος δέν ἐπῆρε μέρος στίς συσκέψεις τῶν ἀρχιερέων τῶν Κυκλάδων στή Σίφνο, οὔτε προσυπέγραψε τά ἔγγραφα πρὸς τόν πάπα καί πρὸς τόν πρόξενο Βενετίας καί Γαλλίας στή Νάξο Κρουσίνο Κορονέλο, ἔτους 1662. Πιθανόν νά εἶχε ἀντίθετη γνώμη μέ τήν ἐνέργεια αὐτή ἃν κρίνει κανεῖς ἀπό τήν ἐπιστολή τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων τῆς 1 Δεκ. 1662 πρὸς τόν Κορονέλλο, ἀπό τόν ὁποῖο ζητοῦσαν νά φροντίσει γιά τήν ἐκδοση δουκικοῦ διατάγματος «διά ἐμᾶς τούς πέντε ἀρχιερεῖς», πλὴν δηλ. τοῦ Ἄνδρου.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, μέσα στό 1666 ἔγινε ἡ καθαίρεσή του καί μάλιστα δύο φορές. Στό σχετικό ἔγγραφο γίνεται ἀναφορά καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐκλέχτηκε ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου: /...ὁ κατά παραχώρησιν Θεοῦ χρηματίσας ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου κακοΑὐξέντιος... ἐξότου γάρ ἐν ἱερομονάχῳ διετέλει, διεσῦρετο φαύλως, ἐν ἀταξίαις καί ἠδυπαθείαις σαρκός, ἅπαξ καί φοραθείς ἐπί μοιχείᾳ καί συλληφθείς ἐν τῷ Γαλατᾷ τοῖς ἔξω κρατοῦσιν καί καθειρχθείς φύλακῇ, μόλις ἀπελύθη... προσεπέλασε τῷ καταδυναστεύοντι τότε τῆς Ἐκκλησίας ἐξωτερικῶς Ἰσμαήλ Ἀγᾶ, χρήμασι τε καί πᾶσι τρόποις... κατεξάνεστησε τοῦ τῆνικαῦτα πατριαρχεύοντος κύρ Ἰωαννικίου, βία τε μεγάλη καί δυναστεία συνταράξας ὁ

83. Τό σιγίλλιο ἔχω δημοσιεύσει, ἀπό ἀντίγραφο πού μοῦ παραχώρησε εὐγενικά ἡ διοίκησις τῆς Σιμωνόπετρας, στό βιβλίον μου *Μοναστήρια τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1984, σελίδες 62-63. Φέρει ὁμως, ἡμερομηνία 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1654, δηλ. προγενέστερη τοῦ πρακτικοῦ ἐκλογῆς τοῦ Αὐξεντίου.

84. Ἐγγραφο Νο 11.

85. Ἐγγραφο Νο 17.

86. Ἐγγραφο Νο 18.

δυνάστης ἐκείνον τόν Πατριάρχη ἀπέσπασε ἐκείνου κατανεύσει, δι' ἧς τῆς ὀπωσθήπως, αὐτός ὁ παναίσχυντος χειροτονίας ἐδράξατο καί προστασίας ἔτυχεν ἀναξίως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης Ἐκκλῆσιᾶς... Ἄλλὰ πλειστάκις κατά πάντα καιρόν, ἐγγράφως τε καί ζῶση τῇ λαλιᾷ οἱ ἐκείθεν ἀφικόμενοι πρὸς τὰ ὧδε, κατεστηλίτευσαν τὰ παράθεσμα ἐκείνου κατατολμήματα...», τὰ ὁποῖα, μετὰ τόσα χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκλογή του, ὀδήγησαν τὴ Σύνοδο στὴν ἀπόφαση νὰ τὸν καθαιρέσει τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1666⁸⁷. Ἐκεῖνος ὁμως ἐξακολούθησε νὰ κατέχει τὴν ἔδρα, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι τὸ καθαιρετικὸ ἔγγραφο εἶχε φθάσει εἰς τὴν Ἐκκλῆσιαν. Μάλιστα, «ἀντὶ τοῦ ταπεινοθεῖναι καὶ συγκαμφθῆναι... αὐτεξανέστη καὶ ἀφηνιάσατο κατὰ τῆς Ἐκκλῆσιᾶς», ἡ ὁποῖα, μὲ δεύτερον ἔγγραφο, μέσα στὸν ἴδιον χρόνον, ἐπανέλαβε τὴν καθάρισήν⁸⁸ καὶ στη συνέχεια προῆλθε εἰς τὴν ἐκλογή νέου ἀρχιεπισκόπου. Ἦταν δὲ αὐτός ὁ ἱερομόναχος.

ΙΑΚΩΒΟΣ (Δεκ. 1666 - πρὸ 1689)

Ἡ ἐκλογή τοῦ ὁποίου ἐγένετο τὸ Δεκέμβριον 1666⁸⁹. Τὸν ἐπόμενον χρόνον βρισκόνταν εἰς τὴν Μῆλον, ὅπου, μαζί μὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχιερεῖς, ἐπῆρε μέρος εἰς τὴν σύσκεψιν πού πραγματοποιήθηκε παρουσία τοῦ βενετοῦ ναύαρχου Μοροζίνη καὶ τοῦ ἀποστολ. ἐπισκέπτη Sebastiani καὶ εἰς τὴν συνέχεια ὑπέγραψε στίς <25 Μαρτίου> / 3 Ἀπριλίου 1667 τὴν κοινὴν δήλωσιν γιὰ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα⁹⁰. Σύμφωνα μὲ ἐμπιστευτικὴ ἔκθεσιν, ἔτους 1671, τοῦ βενετοῦ βαίλου εἰς τὴν Κ/Πολη, ὁ Ἰάκωβος ἦταν κρυφοκαθολικὸς καὶ φιλενωτικὸς. Ἐπῆρε μάλιστα μέρος εἰς τὴν κίνησιν ἀρχιερέων γιὰ τὴν προαξιοκοπητικὴν κατάληψιν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀπὸ φιλενωτικὸν πατριάρχη⁹¹. Τὸ 1678, Ἀπριλίου 24, συντάχθηκε ἡ

87. Σάθα, ΜΒ, Γ', σελ. 597. Μ.Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σελ. 591, 594. Πασχάλης, Ἡ Ἐκκλῆσις..., σελ. 72.

88. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, ΜΠΤ, 2, φ. 78^v-79^R. Ἀποστολόπ.-Μιχαήλ. Δοσίθεος, σελ. 146.

89. Πασχάλης, Ἡ Ἐκκλῆσις, σελ. 73. Ἀτέσης, Ἐπισκ. Κατάλ., σελ. 251.

90. Τωμαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 55-56 (ὅπου τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου, εἰς ὁποῖον ὁμως ἀναφέρεται ὡς Gabriele = Γαβριήλ).

91. Κων. Δ. Μέττζιου, Πατριαρχικά, ἤτοι ἀνεκδότοι πληροφοροὶα σχετικά πρὸς τοὺς πατριαρχὰς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1556-1702, εἰς τὴν ἐκδόσιν «Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν». 15 (1951), σελ. 80.

διαθήκη του Λεονάρδου Καΐρη, την οποία προσυπέγραψε και ο Ἰάκωβος⁹². Πρὸ τοῦ 1689 ἀναγκάσθηκε νὰ παραιτηθεῖ⁹³.

II. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΕΑΣ ΚΑΙ ΘΕΡΜΙΩΝ

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου, ἀρχιεπίσκοπος Κέας καὶ Θερμιῶν διατελοῦσε, ἀπὸ τὸ 1630⁹⁴, ὁ

ΔΑΝΙΗΛ (1630-1646)

Σὲ ἀναφορὰ του πρὸς τὸ Βατικανό, πού ἔγραψε περὶ τὸ 1650, ὁ δικαίριος καὶ ἀποστολικὸς μισσιονάριος Σίφνου-Κέας καὶ Θερμιῶν Μάρκος Πόλλα σημείωνε, μεταξὺ ἄλλων: «Ἐχομε ἐντὸς τῆς πόλεως (τῆς Κέας) μίαν ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην, τὴν ὁποίαν ἀνέκτησα ἀπὸ τὸν Ἑλληνα ἐπίσκοπον ὀνόματι Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος ἦτο καθολικὸς καὶ ἀπέθανε μετὰ τὴ σύγκρουση τοῦ πλοίου τοῦ Μοροζίνη μὲ τούς Τούρκους πλησίον τῆς νήσου, δαρεῖς ἀγρίως ὑπὸ τῶν Τούρκων»⁹⁵. Ὁ Πόλλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένη ἀναγραφή τοῦ ὀνόματος τοῦ Δανιήλ σὲ Γαβριήλ, τὸν θέλει καὶ καθολικὸ, ἐπειδὴ τὸν ἐξυληρέτησε νὰ ἀνακτήσουν οἱ ὁμόδοξοὶ τοῦ τὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε, ὅπως ἔγραφε στὴν ἴδια ἀναφορὰ, νὰ ἀποδώσει στοὺς λατίνους καὶ τὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πισκοπῆς μὲ τούς ἀγρούς της, «εἰάν ἐπεστρέφοντο αἱ γενόμεναι δαπάναι διὰ τούς ἀγρούς».

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Δανιήλ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλη πληροφορία πού παρέχει ὁ ἐνωτικὸς κληρικὸς Σταμάτιος Καλογερόπουλος ἀπὸ τὴν Εὐβοία. Σύμφωνα μ' αὐτὴν τὸ 1646 οἱ Τούρκοι δολοφόνησαν δύο καπουτσίνοὺς μοναχοὺς καὶ τὸν ὀρθόδοξο ἀρχιεπίσκοπο Κέας «μὲ βαδδισμούς

92. Δημ. Π. Πασχάλης, Τουρκοκρατούμεναι Κυκλάδες. Ἐρχαί ἐν Ἄνδρῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, στὴν ΕΕΚΜ, Β' (1962), σελ. 40. Δ. Ι. Πολέμη, Εἴκοσι Διαθῆκαι ἐξ Ἄνδρου (1678-1831), στὸ «Πέταλον», τεύχος πρῶτον, Ἄνδρου 1977, σελίδες 28-39.

93. Πολέμη, Εἴκοσι Διαθῆκαι, σελ. 39.

94. Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Ἀρχιεπίσκοποι Τζίας καὶ Θερμιῶν κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα, στὰ Κυκλαδικὰ Θέματα, χρόνος Γ' (1986), τεύχος 16-17, σελ. 237 ἐπὶ. Βασικά σημεῖα τῆς μελέτης αὐτῆς ἀνασχευάζονται ἐδῶ μὲ νέα στοιχεῖα τῆς ἔρευνας.

95. Slot, Ἐκκλησίαι, σελ. 120.

στόν κοιλιακό χώρο μέχρι πού βγήκαν έξω τὰ έντερα του»⁹⁶. Ἡ πληροφορία εἶναι πολύ σημαντική γιατί ὁ Δανιήλ, ἀδιάφορο γιά ποιους λόγους βρῆκε τόν φριχτό αὐτό θάνατο, προβάλλει ἤδη σέ μοῦτρα ἱεράρχη τῶν Κυκλάδων κατά τήν ἱστορουμένη περίοδο⁹⁷.

Μετά τό θάνατο τοῦ Δανιήλ στό θρόνο τῆς ἀρχιεπισκοπῆς «Ντζίας καί Θερμίων» ἀνῆλθε ὁ

ΝΕΙΛΟΣ (5 Δεκ. 1646 - 1650, Σεπτ. 16)

Ἡ ἐκλογή του, ἀπό ἱερομονάχων, ἔγινε στίς 5 Δεκεμβρίου 1646, ἀναφέρεται δέ στό ὑπόμνημά του ὡς «ζωγράφος»⁹⁸. Τήν τελευταία αὐτή ιδιότητά του ἀναφέρει καί ὁ δικάριος Σίφνου Μάρκος Πόλλα στήν ἀνωτέρω ἔκθεσή του: «Σήμερον εἶναι ἐπίσκοπος Κέας καί Θερμίων ἕνας Κρητικός, ζωγράφος, ὁμολογεῖ le lettere (= τὰ γράμματα· ἐννοεῖ τίς καθολικές παραδοχές) μέ συναναστρέφεται εὐχαρίστως καί ἐπιδεικνύει σεβασμόν διά τήν Ρωμαϊκήν Ἐκκλησίαν»⁹⁹.

Ἡ χειροτονία του ἔγινε στήν Κ/Πολη καί τόν ἴδιο μήνα καί ἔτος (Δεκέμβριο 1646) προσυπέγραψε συνοδική ἐπιστολή τοῦ πατριαρχοῦ Ἰωαννικίου Β΄ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Σκύρου «περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν λαμβάνεται ἡ πατριαρχική ζητία»¹⁰⁰. Μετά τέσσερα χρόνια, τό 1650, βρισκόνταν στή Σίφνο ἀπό ὅπου, μέ ἰδιόχειρο γράμμα του τῆς 16ης Σεπτεμβρίου πρὸς τό πατριαρχεῖο, γνωστοποίησε τήν πρόθεσή του νά παραιτηθεῖ ἀπό τήν ἔδρα του, ὄχι ὁμως καί ἀπό τό ἀρχιερατικό ἀξίωμα. Ἡ ἀφορμή πού τόν ὀδήγησε στήν ἀπόφαση αὐτή ἦταν «τό συχνά καί ἀσθενές τῆς φύσεώς του», κυρίως ὁμως τὰ πολεμικά γεγονότα «τῶν ἀρμάδων καί τῶν κουρσάρων» ἕξαιτίας τῶν ὁποίων ἡ μετάβασή του στή νησιά τῆς ἐπαρχίας του ἦταν προβληματική καί ἐπικίνδυνη καί δέν μποροῦσε νά ἀσκήσει τὰ καθήκοντά του. Μέ τήν ἴδια ἐπιστολή πρότεινε γιά διάδοχό του τόν πρωτοσύγκελλο τῆς ἀρχιεπισκοπῆς

96. Συμεωνίδη, Ἄρχιεπίσκοποι Τζίας, σελ. 237.

97. Τό Πατριαρχεῖο ὁμως, γιά λόγους εὐνοήτους, ἀνέγραψε στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του «τοῦ ἐν αὐτῇ (ἀρχιεπισκοπῇ) ἀρχιερατεύοντος κυροῦ Δανιήλ φυσικῶ θανάτω ἀποθανόντος» (Ἐθνική Βιβλιοθ., ΜΠΤ., 2, φ. 227^ν).

98. Ἐθν. Βιβλιοθ., ὁ.π. Ἀποστολόπ.-Μιχαήλ., Δοσίθεος, σελ. 289.

99. Slot, Ἐκκλησιαί, σελ. 121.

100. Ἄθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ἐν Πετροπούλει 1899, τόμ. Δ', σελ 14 (impression anastatique, BRuxelles 1963).

καί άνεψιό του Γερμανό («...εἰς χεῖρας τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις, τοῦ ἡγαπημένου μου άνεψιοῦ κυρίου Γερμανοῦ...») ¹⁰¹, δῆλωσε ὅμως ὅτι, ἂν δέν ἐκλέγονταν ὁ τελευταῖος, θά γύριζε στή θέση του (προφανῶς ἀπό τή Σίφνο, τήν ὁποία εἶχε ἐπιλέξει ὡς τόπο διαμονῆς του).

ΓΕΡΜΑΝΟΣ (Ἰούν. 1651 - Ἰούλ. 1656)

Ἡ παραίτηση, κατά τά ἀνωτέρω, τοῦ Νείλου, ἔγινε ἀποδεκτή. Ἔτσι, τόν Ἰούνιο τοῦ 1651, ἡ σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου κατέστρωσε τό σχετικό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ στό ὁποῖο ἀναγράφεται: «...πρῶτον ἐθέμεθα τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καί πνευματικοῖς κύρ Γερμανόν, τόν άνεψιόν καί πρωτοσύγκελλον ἐκείνου (τοῦ Νείλου), πρὸς ὄν καί τήν παραίτησιν αὐτοῦ ποιήσας...» ¹⁰². Στή συνέχεια ἔγινε ἡ χειροτονία του σέ ἀρχιερέα, μετὰ τήν ὁποία, μέσα στόν ἴδιο μήνα, προσυπέγραψε χρυσόβουλο συνοδικό γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἰωαννικίου Β΄ μέ τό ὁποῖο ἀναεώθησαν τά προνόμια πού εἶχαν παραχωρηθεῖ, ἐπί Παρθενίου Γ΄ τοῦ Γέροντα, στο μητροπολίτη Φιλαδελφείας Ἀθανάσιο Βαλεριανό ¹⁰³, καί κατέδθηκε στήν ἐπαρχία του. Ἄλλη πληροφορία γι' αὐτόν εἶναι τοῦ 1653, ἰνδικτ. στ΄, κατά τήν ὁποία προσυπέγραψε τό πατριαρχικό σιγίλλιο ἀναγνώρισης ὡς πατριαρχικοῦ σταυροπηγίου τῆς μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου ¹⁰⁴, μόνο πού τό ὄνομά του εἶχε διαβαστεῖ λάθος Γεράσιμος.

Στήν ἔδρα του διατηρήθηκε μέχρι καί τόν Ἰούλιο τοῦ 1656, ὅποτε ἡ ἀρχιεπισκοπή παραχωρήθηκε «προεδρικῶς» στον πρῶην πατριάρχη Κ/Πολεως Ἰωαννίκιο Β΄, πού τότε ἐξώσθηκε ἀπό τό θρόνο, μέ παράλληλη ἔκπτω ση καί τοῦ Γερμανοῦ ἀπό ἐκεῖνον τῆς Τζίας καί Θεσμίων, ἄγνωστο μέ ποιό αἰτιολογικό.

101. Ἐγγραφο Νο 1.

102. Σάθα, ΜΒ΄, Γ΄, σελ. 585. Νικ. Β. Τωμαδάκη, Ἰωαννικίου Β΄ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τοῦ ἀπό Ἡρακλείας Γράμματα, Ἐπιστολαί, Τόμοι, Ὑπομνήματα καί ἄλλα ὑπ' αὐτοῦ ὑπογραφέντα ἔγγραφα (1624-1657), ΕΕΒΣ., Ἀθήνα ΜΒ (1975-6), σελ. 78. Σμειωνίδη, Ἀρχιεπισκ. Τζίας, σελ. 238. Ἀποστολόπ.-Μιχαηλ., Δοσίθεος, σελ. 301.

103. Ἰωάνν. Βελλοῦδου, Χρυσόβουλλα Γράμματα, σελ. 52. Μ. Ι. Μανούσακα, Ἀνέκδοτα Πατριαρχικά Γράμματα (1547-1806) πρὸς τοὺς ἐν Βενετία Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καί τήν Ὁθρόδοξον Ἑλληνικήν Ἀδελφότητα, Βενετία 1968, σελ. 6.

104. Περ. Ζερλέντου, Ἱστορικά Ἐρευναί περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου Θαλάσσης, ἐν Ἐρμουπόλει 1922, σελ. 76.

ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ, πρώην Πατριάρχης (προεδρικῶς)
Αὐγουστος 1656 - ἀρχές 1660

Τεράστια οικονομικά χρέη, δολοπλοκίες, ἀλλεπάλληλες ἀλλαγές πατριαρχῶν καί πολλά παρόμοια δυσάρεστα χαρακτηρίζουν τήν ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατά τήν περίοδο αὐτή. Στίς 18 Ἰουνίου 1653 ἔγραφε στό Βατικανό περιγελαστικά ὁ δικάριος Σίφνου: «Οἱ Ἕλληνες στήν Κωνσταντινούπολη ἄλλαξαν καί πάλι Πατριάρχη κατά τόν ἴδιο τρόπο, πού κάθε δύο-τρεῖς μῆνες ἄλλον θάζουν καί ἄλλον θγάζουν...»¹⁰⁵, ἀναφερόμενος προφανῶς στήν πρώτη ἀπομάκρυνση ἀπό τό θρόνο Παϊσίου τοῦ Α΄ καί στήν τρίτη ἀνάρρηση (ἀρχές Ἀπριλίου 1653) τοῦ Ἰωαννικίου Β΄. Ὁ τελευταῖος, ἀφοῦ πατριάρχευσε περί τούς ἔντεκα μῆνες, μέσα στους ὁποίους δέν κατάφερε νά ἀνταποκριθεῖ στίς «καθ' ἑκάστην ἐνοχλήσεις καί ἀπαιτήσεις τῶν ἀπειρῶν χρεῶν τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», φυλακίσθηκε καί τελικά ἀναγκάσθηκε στίς 17 Μαρτίου 1654 νά παραιτηθεῖ ὑπέρ τοῦ προκατόχου του Παϊσίου Α΄, ἔλαβε δέ «παρά τῆς τῶν ἀρχιερέων ὁμηγύρευς διά τά ἴδια προζωάρκεια τάς διδομένας τῇ Ἐκκλησίᾳ ζητείας παρά τῶν Κυκλάδων Νήσων»¹⁰⁶, ὅπου εἶχε διαμείνει, ἄγνωστο πόσο διάστημα, μετά τήν πρώτη ἀπομάκρυνσή του ἀπό τό θρόνο, τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1648¹⁰⁷. Ὑστερα ἀπό ἕνα χρόνο τόν Μάρτιο 1655, ἀνακλήθηκε καί πάλι στήν Κ/Πολη, χωρίς νά τό ἐπιθυμῆ, καί ἀφοῦ πατριάρχευσε μέχρι καί τόν Ἰούλιο 1656, ἀπομακρύνθηκε ὀριστικά ἀφοῦ τοῦ παραχωρήθηκε «τῇ συνοδικῇ ψήφῳ καί κρίσει καί ἀποφάσει» ἡ ἐπαρχία Τζίας καί Θερμίων «ἐπί τῷ καρπούσθαι τά εἰσοδήματα αὐτῆς κατά προεδρείαν ἐφ' ὄρου ζωῆς»¹⁰⁸.

Ὁ πατριάρχης κατέβηκε ἀμέσως στίς Κυκλάδες, ὅπου διαδραματίζονταν τά πολεμικά καί λοιπά γεγονότα πού περιγράφηκαν στά προηγούμενα καί ἀνέλαβε προεδρικῶς τήν ἀρχιεπισκοπή Κέας καί Θερμίων χωρίς ὅμως νά περιορισθεῖ μόνο στά ὄρια τῆς. Διαμένοντας τόν περισσότερο καιρό στή Σίφνο, κοντά στους πολιτικούς καί οικονομικούς ἡγέτες τοῦ Ἀρχιεπελάγου Βασίλη

105. SCPF/SOCG. 187, 638^R.

106. Γερμανός Σάρδεων, Συμβολή, σελ. 129-131.

107. Βλ. ὑποσ. 51.

108. Γερμανός Σάρδεων, Συμβολή, σελ. 129-131.

Λογοθέτη, Πετράκη Ρόζα, αδελφούς Κοντόσταυλους κ.λπ., μέ τους όποιους, όχι άστοχα, μπορεί νά ύποθέσει κανείς ότι συνεργάσθηκε στενά γιά τήν άνεύρεση τρόπων άντιμετώπισης τών πολλών προβλημάτων τής περιοχής, περιέρχονταν καί τά άλλα νησιά¹⁰⁹, όπου ή παρουσία του έμψύχωνε τούς ταλαίπωρους κατοίκους καί δυνάμωνε τό ήθικό τους. Ο βενετός ναύαρχος Φραγκίσκος Μοροζίνης έτρεφε ιδιαίτερη εκτίμηση καί θαυμασμό γιά τόν πρώην πατριάρχη, ό δέ τελευταίος συνεργάσθηκε στενά μαζί του γιά τήν επιτυχία του πολέμου. Τόν άκολούθησε μάλιστα γιά έμψύχωση τών Έλλήνων κατά τήν πολιορκία του Χάνδακα καί από εκεί στήν εκστρατεία τής Μάνης¹¹⁰. Τήν άνοιξη του 1659 πέρασε στά Κύθηρα, όπου, στίς 12 Νοεμβρίου υπέγραψε άφοριστικό έναντίον όσων κρατούσαν «πράγμα κινητόν ή άκίνητον, γραφές, γραφή ή κατάστιχον κ.λπ.» τής μονής Άγκαράθου¹¹¹. Ο καθολικός επίσκοπος Μήλου Άντώνιος Σέρρα έγραφε στό Βατικανό στίς 24 Δεκεμβρίου 1657: «...σάς στέλνω ένα νέο συγχωροχάρτι του Πατριάρχη Ιωαννίκιου μέ τό όποιο έξαπατάται ό κόσμος καί παρέχεται, χωρίς μυστική έξομολόγηση, άφεση κάθε άμαρτήματος»¹¹². Ο πρώην πατριάρχης, υπό τήν ιδιότητά του αυτή καί γιά τόν πορισμό, προφανώς, έσόσων, έδινε συγχωροχάρτια μέ τά όποια οι πιστοί, μέσα στό πνεύμα τής εποχής εκείνης καί γιά παραμυθία τών ψυχών τους, έξαγόραζαν τήν άναμάρτητη μετάβασή τους στόν άλλο κόσμο¹¹³.

109. Γιά τήν παρουσία του Ιωαννίκιου στή Σίφνο καί τήν Πάρο βλ. Π. Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικών καί Όρθοδόξων, Άθήναι 1958, σελ. 223, στή Μήλο βλ. Κων. Μέρτζιου, Η Μάνη εις τά Άρχεία τής Βενετίας (1611-1674), περιοδ. Λακωνικά Σπουδαί, εν Άθήναις 1972, σελίδες 149-154.

110. Ο Βενετός ναύαρχος, Φρ. Μοροζίνης έγραφε (Μέρτζιος, ό.π.) από τή Μήλο στίς 8 Άπριλίου 1659 γιά τόν Ιωαννίκιο: «Ο σεβασμώτατος Πατριάρχης Κων/πόλεως θά περάση εις τό Τσερίγο, Έχει ανάγκην νά καταφύγη εις άσφαλές μέρος, διότι οι Τούρκοι είναι έξηγρωμένοι έναντίον του καί έπιζητούν νά τόν συλλάβουν. Καί επειδή έχασεν ούτος τήν έλπίδα νά επανέλθι εις τήν προτέραν του θέσιν καί επειδή τά μετρίωτατα μέσα πού διαθέτει δέν του επιτρέπουν νά διάγη άξιοπρεπώς, κρίνω ότι πρέπει νά του χορηγηθί μία επιχορήγησης, πού θά εισπράττη από τάς νήσους... Η ηλικία του καί ό ύποδειγματικός του βίος έμπνέουν εις πάντα σεβασμόν. Χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως λόγω τής δράσεώς του εις τόν θρόνον τής ορθοδόξου Έκκλησίας εν Κων/πόλει επί σειράν ετών...». (σελ. 154).

111. Τωμαδάκης, Ιωσήφ, Δόξας, σελ. 37 έπ.

112. Συμεωνίδης, Ιστορικά Έγγραφα, σελ. 123.

113. Βλ. λεπτομέρειες στού Φίλ. Ηλιού, Συγχωροχάρτια, περιοδ. Ιστορικά, τόμ. Α΄, τεύχος, 1, Σεπτ. 1983 καί τόμ. Β΄, τεύχος, 3, Μάιος 1985.

Ἀπό τὰ Κύθηρα καί ὀπωσδήποτε μετὰ τίς 12 Νοεμβρίου 1659, ὁ Ἰωαννίκιος γύρισε στίς Κυκλάδες καί μάλιστα στή Μήλο, ὅπου τόν βρήκε ὁ θάνατος κατά τὰ τέλη Δεκεμβρίου ἢ τίς πρώτες ἡμέρες τοῦ Ἰανουαρίου 1660. Σύμφωνα μέ μαρτυρία τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου, ὁ πρῶν πατριάρχης «πέρασε στήν ἄλλη ζωή τό 1660, ὅταν βρισκονταν στό νησί τῆς Μήλου»¹¹⁴. Ἡ πληροφορία ἰσχυροποιεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι μέσα στούς δύο, τοῦλάχιστον, πρώτους μήνες τοῦ χρόνου ἐκείνου, ἡ ἀρχιεπισκοπή Τζίας δόθηκε στόν Γερμανό, ὁ ὁποῖος ὅμως μέσα στό Μάρτιο καθαιρέθηκε γιατί δέν προσήλθε στήν Κ/Πολη «ἀπονεύμαι τήν ὀφειλομένην προσκύνησιν τῶ... πατριαρχικῶ θρόνῳ»¹¹⁵.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ (τό 6', Ἰανουάρ. - Μάρτιος 1660)

Πρόκειται γιά τόν πρῶν Τζίας καί Θερμίων σέ δεύτερη ἀνάρρηση στό θρόνο, ὅπως προκύπτει ἀπό τό ἔγγραφο τῆς καθαιρέσεώς του. Σ' αὐτό, μεταξύ τῶν ἄλλων, σημειώνεται: «...δοθείσης τῆς ἐπαρχίας ταύτης... πρὸς τόν ἐν μακαρία τῇ μνήμῃ ποτέ πατριάρχην κύρ Ἰωαννίκιον ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς κατά προεδρίαν ἐφ' ὄρου ζωῆς αὐτοῦ, εἶτα πρὸς Κύριον τόν Θεόν ἐκδημήσαντος... προσεκαλέσθη παρ' ἡμῶν ὁ χρηματίας πρῶτερον αὐτῇ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανός ἐπὶ τῷ παραγενέσθαι ἐνταῦθα πρὸς ἡμᾶς, πρώτον μὲν ἀπονεύμαι τήν ὀφειλομένην προσκύνησιν τῷ οἰκουμενικῶ θρόνῳ... εἶτα βραβεῦσαι ἡμᾶς αὐτῷ τήν συγχώρησιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης...»¹¹⁶. Ὁ Γερμανός ὅμως δέν ἐπῆγε στήν Κ/Πολη, ἴσως ἐπειδή νά μὴν ἐπιθυμοῦσε τήν ἐπάνοδό του στό θρόνο ἢ γιά ἄλλον, ἀγνωστο ποῖον, λόγο. Ἡ μὴ μετάβασί του θεωρήθηκε ὡς ἀπειθεία καί καθαιρέθηκε, γιά δεύτερη φορά, το Μάρτιο τοῦ ἴδιου χρόνου. Πολύ ἀργότερα, τό ἔτος 1675, ἰνδ. ιγ', κατά Μάρτιο, τό Πατριαρχεῖο, μέ ἄλλη πράξη του, συγχώρεσε τό Γερμανό γιά τὰ παραπτώματά του¹¹⁷. Εἶναι ἀκόμη γνωστό ὅτι τόν ἐπόμενο χρόνο «1676, Γεναρίου 10, ἀπό τό μοναστήριον τῆς Παναγίας μου τῆς Φανερω-

114. Συμεωνίδη, Ἱστορικά Ἐγγραφα, σελ. 132. Ὁ Slot. Turbatus tome II, p. 400, ἀναφέρει ὅτι ἀπεβίωσε πρὶν ἀπὸ τίς 16 Ἰουνίου 1662 πού εἶναι ἡ ἡμερομηνία καί χρονολογία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαρθολομαίου. Δέν πρόσεξε τό κείμενο τῆς ὅπου σημειώνεται ὅτι ἀπεβίωσε στη Μήλο τό 1660.

115. Ἀποστολόφ. Μιχαήλ. Δοσίθεος, σελ. 380.

116. Ἐθνική Βιβλιοθήκη, ΜΠΤ. 2, φ. 296^{RV}.

117. Σάθα, ΜΒ, Γ', σελ. 600.

μένης, από Θερμιά, ο Γερμανός αρχιεπίσκοπος πρώην Τζίας και Θερμίων, ο Χαλκινόπουλος» υπέγραψε πιστοποίηση υπέρ του δικαίου Κέας και Θερμίων Φραγκίσκου Ρότσι¹¹⁸.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΨΥΧΗΣ (14 Αύγ. 1661 - Ίούν. 1662)

Μετά τή δεύτερη καθάρωση του Γερμανού Χαλκινόπουλου, νέος αρχιεπίσκοπος αναδείχθηκε, στις 14 Αυγούστου 1661¹¹⁹, ο ιερομόναχος Γρηγόριος Ψυχής από τήν Κρήτη¹²⁰. Τό 1662 του ανατέθηκαν καθήκοντα πατριαρχικού έξάρχου. Ύπό τήν ιδιότητα ατή άνευρίσκεται στή Σίφνο, όπου στις 5 Ίπριλιου, παρέλαβε από τό μοναστήρι τής Παναγίας Βρυσιανής τήν έτήσια εισφορά του προς τό Πατριαρχείο¹²¹. Πρίν από τόν Ίούνιο του ίδιου χρόνου φαίνεται ότι άπώλεσε τό θρόνο του, γιατί δέν είχε έξοφλήσει τίς οικονομικές ύποχρεώσεις του προς τό Πατριαρχείο, όπως και οι ύπόλοιποι άρχιερείς τών Κυκλάδων «μερικοί από τους όποιους έξώσθησαν από τίς έδρες τους από τόν πατριάρχη... και μερικοί έπιτιμήθηκαν»¹²². Άνάμεσα σ' αυτούς που έχασαν τήν έδρα τους πρέπει νά ήταν και ο Γρηγόριος γιατί στή συνέχεια άνευρίσκεται άλλος αρχιεπίσκοπος Τζίας μέ τό όνομα

ΓΕΡΜΑΝΟΣ (πρό Ώκτ. 1662 - πρό Ίουλ. 1664)

ο όποιος έπήρε μέρος στή σύσκεψη τών αρχιερέων που πραγματοποιήθηκε στή Σίφνο και υπέγραψε μαζί τους τόσο τό έγγραφο προς τόν πάπα, έτους 1662¹²³, όσο και τίς δύο έπιστολές προς τόν πρόξενο Βενετίας-Γαλλίας στή Νάξο Κρουσίνο Κορονέλλο, από 30 Ώκτωβρίου¹²⁴ και 1 Δεκεμβρίου ίδιου έτους¹²⁵. Τόν έπόμενο

118. Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Οί αρχιεπίσκοποι Τζίας και Θερμίων Γρηγόριος και Γερμανός Χαλκινόπουλος, έφημ. «Κυκλαδικόν Φώς», 1981, φφ. Μαρτίου, Ίπριλιου και Ίουνίου. στό φ. Ίουνίου τό παράρτημα μέ τέσσερα έγγραφα του Ώρχείου τής SCPF. Τό τέταρτο είναι ή πιστοποίηση υπέρ του Ρότσι.

119. Σάθα, ΜΒ΄, Γ΄, σελ. 595. Άποστολόπ.-Μιχαήλ. Δοσίθεος, σελ. 380.

120. Ώγγραφο Νο 11.

121. Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Ώ Κυρία Βρυσιανή, Ώθήνα, 1966, σελ. 158.

122. Ώπιστολή 2 Ίουνίου 1662 καθολικού άρχιεπ. Νάξου. βλ. Ώγγραφο Νο 11.

123. Ώγγραφο Νο 14.

124. Β.Ώ. Slot, «Ονίται» τής Μήλου και τής Κιμώλου κατά τόν 17ον αιώνα, στά Κιμωλιακά, τόμος, ΣΤ΄, 1976, σελ. 211, όπου δημοσιεύεται αντίγραφο του έγγραφου μέ έσφαλμένο τό όνομα του Τζίας σέ Γεράσιμος. Γιά τή διόρθωσή του βλ. Συμεωνίδη, οί Ώρχιεπίσκοποι... Γρηγόριος και Γερμανός..., στό Κυκλαδικόν Φώς, 1981.

125. Ώγγραφο Νο 15.

χρόνο 1663, Μαΐου 10, υπέγραψε βεβαίωση υπέρ του δικαρίου Θερμίων Φραγκίσκου Βαρθαλίτη¹²⁶ και τό 1664 παραιτήθηκε αὐτοθέλητα τοῦ θρόνου¹²⁷. Τό τελευταῖο αὐτό μέ κάνει νά πιστεύω ὅτι δέν πρόκειται γιά τό Γερμανό Χαλκιόπουλο, σέ τρίτη ἀνοδο στήν ἔδρα Τζίας, (ἀπαγορευμένο ἄλλωστε κανονικά), ἀλλά γιά διαφορετικό πρόσωπο. Καί δέν πρόκειται γιά τόν Χαλκιόπουλο γιατί αὐτός ἔτυχε τῆς συγγνώμης τοῦ Πατριαρχείου γιά τά παραπτώματα πού ἔκανε στά 1656 (ὅταν παραχωρήθηκε ἡ ἀρχιεπισκοπή στόν πρῶν πατριάρχη Ἰωαννίκιο) καί 1660, μόλις κατά το 1675, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ. Κατά συνέπεια ὁ Γερμανός τῆς περιόδου αὐτῆς πρέπει νά εἶναι ἕνας ἀκόμη ἀρχιεπίσκοπος Τζίας καί Θερμίων Γερμανός, ὁ ὁποῖος, ἄγνωστο γιά ποιούς λόγους, παραιτήθηκε υπέρ τοῦ διαδόχου του σύμφωνα μέ αὐθεντικές μαρτυρίες πού ἔχω δημοσιεύσει¹²⁸.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (πρό Ἰουλ. 1664 - πρό 1672)

Διάδοχος τοῦ Γερμανοῦ ὁ Γρηγόριος, ἄγνωστο ὅμως ἄν πρόκειται γιά τόν πρῶν Τζίας. Σέ πιστοποίηση τῆς 15ης Ἰουλίου 1664 υπέρ τοῦ δικαρίου Θερμίων, τήν ὁποία ὑπογράφουν ὁ μέν Γρηγόριος ὡς ἀρχιεπίσκοπος, ὁ δέ Γερμανός ὡς πρῶν Τζίας καί Θερμίων, ἀναγράφεται στήν ἀρχή τοῦ κειμένου: «Ὅπως μᾶς παρέστησαν ὁ ἱερός μας κληρός καί ὁ σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος κύριος Γερμανός, προκάτοχός μας πού παραιτήθηκε υπέρ ἡμῶν...»¹²⁹. Ἡ ἐπισήμανση τοῦ τελευταίου αὐτοῦ γεγονότος, τῆς παραίτησης δηλαδή τοῦ Γερμανοῦ υπέρ τοῦ Γρηγορίου, στό κείμενο μιᾶς κοινῆς καί ἄσχετης πιστοποίησης, ἐπιτρέπει, νομίζω, τήν ἐξαγωγή τοῦ συμπεράσματος ὅτι ἡ ἀρχιερατική αὐτή ἐναλλαγή ἦταν πολύ πρόσφατη καί σημειώθηκε, προφανῶς, ἀπό φιλοφρόνηση τοῦ Γρηγορίου πρὸς τόν Γερμανό. Ἀποτελεῖ μέ ἄλλα λόγια χρονικό προσδιορισμό τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἀρχιερέων.

Ἄν ἐξετάσουμε μάλιστα μέ προσοχή τό κείμενο τῆς ἀνωτέρω πιστοποίησης, μπορούμε ἀκόμη νά κάνουμε μερικές ιδιαίτερες, σκέψεις, γι' αὐτούς. Τό κείμενο:

«Ὅπως μᾶς παρέστησαν ὁ ἱερός μας κληρός καί ὁ

126. Συμεωνίδης, ὀ.π.

127. Συμεωνίδης, ὀ.π.

128. Συμεωνίδης ὀ.π.

129. Συμεωνίδης, ὀ.π.

σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος κύριος Γερμανός, προκατόχος μας, πού παραιτήθηκε υπέρ ἡμῶν, ὁ αἰδεσιμώτατος δόν Φραγκίσκος Βαρθαλίτης, ἦλθε ἐδῶ στό νησί τῶν Θερμίων τό 1659 γιά ἐκπλήρωση τοῦ ἀποστολικοῦ του ἔργου, καθῶς μέχρι σήμερα δέν ἔχει παραλείψει νά τό ἐπιτελεῖ ἐρχόμενος κάθε χρόνο δύο φορές κ.λπ.»¹³⁰.

α) Ὁ Γρηγόριος προῆλθε στήν ἔκδοση τῆς ἀνωτέρω πιστοποίησης υπέρ τοῦ Βαρθαλίτη, ὕστερα ἀπό ἀσφαλεῖς πληροφορίες τοῦ προκατόχου του καί τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς ἐπαρχίας. Δηλαδή ὁ ἴδιος δέν εἶχε προσωπική ἀντίληψη ἄν ὁ δικάριος ἐπιτελοῦσε τά καθήκοντά του ἀπό τό 1659 μέχρι τότε. Κατά συνέπεια πρέπει νά θεωρηθεῖ ὅτι πρόκειται γιά διαφορετικό πρόσωπο ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Τζίας Γρηγόριο τῆς περιόδου 1661-1662 γιατί, σέ ἀντίθετη περίπτωση, ἔπρεπε νά εἶχε γνώση τοῦ ζητήματος.

β) Ὁ προκατόχος του ὁμως Γερμανός, ὁ ὁποῖος διαβεβαίωσε ὅτι ὁ Βαρθαλίτης πράγματι ἐπιτελοῦσε τά καθήκοντά του ἀπό τό 1659, μήπως εἶναι ὁ πρῶτος Γερμανός, ὁ Χαλκιόπουλος, ὁπότε εἶναι τό ἴδιο πρόσωπο μέ τόν ὁμώνυμο τῆς περιόδου 1662-1664 σέ τρίτη ἄνοδο στό θρόνο τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Τζίας; Ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα εἶναι δύσκολη ἄν ἀναλογισθεῖ κανεῖς ὅτι τρίτη ἄνοδος στόν ἴδιο ἐπισκοπικό θρόνο ἀποτελοῦσε κανονικό παράπτωμα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, χωρῖς νά ἀποκλείεται τίποτα μέσα στήν ἀντάρα τῶν καιρῶν ἐκείνων, οἱ σκέψεις αὐτές εἶναι ἀπλές ὑποθέσεις καί ὄχι γεγονότα ἱστορικά δεδαιωμένα.

Τό δέβαιο εἶναι ὅτι ὁ δεύτερος Γερμανός διετέλεσε κανονικός ἀρχιεπίσκοπος Τζίας κατά τήν περίοδο 1662-1664, παραιτήθηκε υπέρ τοῦ Γρηγορίου, πού δέν ἀποκλείεται νά εἶναι ὁ Ψυχῆς σέ δεύτερη ἄνοδο στό θρόνο καί τό Πατριαρχεῖο, ἀφοῦ ἀποδέχθηκε τήν παραίτησή του, παρεχώρησε τήν ἀρχιεπισκοπή στό Γρηγόριο. Ὅλα αὐτά δεδαιώνονται ἀπό τήν ἐπικεφαλίδα τῆς πιστοποίησης υπέρ τοῦ Βαρθαλίτη, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: «Γρηγόριος, χάριτι τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου Κ/Πόλεως ἀρχιεπίσκοπος Τζίας καί Θερμίων^{130α}. Ὅλα δηλαδή εἶχαν γίνει κανονικά, μέ ἔγκριση τοῦ Πατριαρχείου.

130. Συμεωνίδης, ὁ.π.

130^α. Συμεωνίδης, ὁ.π.

Ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Γρηγόριος ἐπικύρωσε τὴν πράξη ἀναγνώρισης ὡς μετοχίου τῆς Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου τοῦ μονυδρίου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Κύθνου στις 15 Μαΐου 1670⁽¹³¹⁾ καὶ το 1672 ἀναφέρεται ὡς πρῶτην⁽¹³²⁾.

III. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

«Ἐπειδὴ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Μήλου καὶ Κιμώλου ἀπροστατεῦτου μεινάσης, ὡς τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κύρ Μελετίου ἀποθανόντος...» ἐκλέχθηκε τὸ 1643, Μαρτίου 31¹³³, ἐπὶ πατριάρχου Παρθενίου Α΄, ἀρχιεπίσκοπος Μήλου ὁ ἀπὸ ἱερομονάχων.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ (1643 - Μάιος 1654)

Σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν πηγῶν «ὁ Διονύσιος καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του ἔζησε ἔντιμα καὶ χριστιανικότητα», διατηροῦσε ἐπιδέξια φιλικές σχέσεις μὲ τὸν καθλικὸ συνάδελφό του καὶ τὴ μικρὴ καθολικὴ παροικία τῆς ἐπαρχίας του, ἴδρυσε σχολεῖο τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἀνήγειρε ἐπισκοπικὸ μέγαρο πλᾶϊ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου¹³⁴. Ἄλλες πληροφορίες γι' αὐτὸν εἶναι τῆς 8ης Αυγούστου 1652, κατὰ τὴν ὁποία ὑπέγραψε σὲ ἔγγραφο τῶν κατοίκων τῆς Μήλου πρὸς τὸ Βασιλεῖο ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Ἄντωνίου Σέρρα¹³⁵ καὶ τοῦ Ἰουνίου 1653, ὁπότε καθιέρωσε ἀντιμήνσιο ἀγίας τραπέζης¹³⁶.

Ἡ ἀδυναμία του, τὴν περίοδο 1652-1653, νά ἐκπληρώσει τὶς οἰκονομικὲς ὑποχρεώσεις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς πρὸς τὸ πατριαρχεῖο, συντέλεσε καταλυτικὰ γι' αὐτόν. Στὶς διαταγὲς νά φανεῖ

131. Περ. Ζερλέντη, Ἱστορ. ἔρευνα σελ. 69.

132. Μάρκου Φώσκολλου, Συμπληρώσεις εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκοπικούς καταλόγους τῶν Κυκλάδων ἐφημ. Καθολικὴ, 30 Ἀπρ. 1974, φ. 1862.

133. Βασίλ. Ἀτέσης, Ἀρχιερεῖς Μήλου καὶ Κιμώλου, Κιμωλιακά 3 (1973), σελ. 49. Ἀποστολόπ-Μιχαήλ. Δοσίθεος, σελ. 172.

134. Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Ἡ καθαίρεση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μήλου Διονυσίου μὲ μηχανορραφίαι τοῦ Ἱεροθέου Κρίστου, ἐφημ. Μήλος, φ. 87, 4 Ἰουν. 1984 καὶ Συμεωνίδη, Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 120.

135. Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Τὰ Οἰκονομικά τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου δύο ἀρχιερατείων (1642-1699), Μηλιακά, Α΄ (1983) σελ. 113.

136. Ἰωάννου Ράμφου, πρωτοπρ., Τὰ χριστιανικά μνημεῖα τῆς Κιμώλου καὶ τῶν πέριξ νησίδων, Κιμωλιακά, Β΄ (1972), σελ. 268 καὶ Ἀτέσης, Ἀρχιερεῖς Μήλου, σελ. 49.

συνεπής και στούς πατριαρχικούς εξάρχους πού απεστάλησαν στη Μήλο για το σκοπό αυτό «μυρίας τάς επιβουλάς ετεχνεύετο και έρραδιούργει, ούτε ζητείαν πατριαρχικήν διδόντι, ούτε χαράτζιον βασιλικόν, ούτε βοήθειαν, ούτ' άλλ' ούδέν...»¹³⁷, αφού δέν ήταν δυνατόν νά συγκεντρώσει χρήματα από ένα ποίμνιο πού είχε ήδη επιβαρυνθει και μέ τίς βενετσιάνικες φορολογίες. 'Η μή εξόφληση τών ύποχρεώσεών του θεωρήθηκε «άναισχυντία... και άπειθεια» από τό οίκουμενικό πατριαρχείο, τό όποιο μάλιστα (Ίανουάριος 1650) είχε κοινοποιήσει πρός όλους τούς άρχιερείς «συνοδικό τόμο» πού καθόριζε, «έπί ποινη καθαιρέσως», τό ποσόν τής νέας πατριαρχικής ζητείας πού αναλογούσε στόν καθένα σύμφωνα μέ το νέο συνοδικό κατάστιχο¹³⁸. Τά πρόβλήματα πού αντιμετώπιζε ό Διονύσιος έγιναν φυσικά γνωστά στην έπαρχία του. Τότε ακριβώς ξευφάνθηκε εναντίον του όλόκληρη σκευωρία προκειμένου νά διαβληθει στό Πατριαρχείο, παράλληλα μέ τους οικονομικούς, και για άλλους λόγους, ώστε νά επιταχυνθει ή απομάκρυνσή του από τό θρόνο τής Μήλου. Τή διοργάνωσή της ανέλαβε ό Μηλιός ιερομόναχος Ίερόθεος Κρίσπος, ό όποιος έποφθαλμιούσε τήν έδρα τής άρχιεπισκοπής. Ήπηγε στην Κ/Πολη και παρουσίασε στην ιερά σύνοδο άναφορές τής κοινότητας Μήλου εναντίον του Διονυσίου («έγγραφα πλαστά, φτιαγμένα εκεί στην Κωνσταντινούπολη, σύμφωνα μέ τά όποια δηλώνεται ότι έμεις δέν επιθυμούμε πλέον τόν Διονύσιο, τόν έπίσκοπό μας»¹³⁹, έγγραφαν άργότερα οί έπίτροποι του κοινου) καθώς και ψευδομάρτυρες οί όποιοι «έν φόβω Θεου και άδόλω διανοία» έμαρτύρησαν «θεβαίαν είναι τήν άναφοράν» τών προκρίτων, μέ αποτέλεσμα ή σύνοδος, κατά Μάιο του 1654, «διά τε τάς παρανομίας» του Διονυσίου «άθεμιτογαμίας και άισχυρουργίας και τήν πρός τήν Μεγάλην του Χριστου Ήκκλησίαν άπειθειαν και άνυποταξίαν και καταφρόνησιν τών πατριαρχικών και συνοδικών γραμμάτων» πού είχαν αποσταλεί για τήν εκπλήρωση τών οικονομικών ύποχρεώσεών του, «εκάθηρε και τής άρχιερατικής έξουσίας τε και χάριτος γεγύμνωκε και ξένον και άλλότριον τής άρχιεπισκοπής Μήλου αποκατέστησεν ώστε από του νυν και εις τό έξηξ έν τάξει ιδιώτου διάγειν, Διονύσιον μοναχόν αποκαλούμενον, μακράν απέχοντα του θρόνου και τής

137. 'Ατέσης, ό.π.

138. 'Αποστολόπ.-Μιχαήλ., Δοσίθεος, σελ. 207.

139. Συμειωνίδη, 'Η καθαιρέση...

ἐπαρχίας ταύτης, ὡς νομίμως καί δικαίως καθαιρεθέντα καί ἀποδιωχθέντα, χειροτονηθησομένου ἐτέρου ἀρχιεπισκόπου Μήλου ἐν αὐτῇ...»¹⁴⁰. Ὁ νέος αὐτός ἀρχιεπίσκοπος ἐκλέχθηκε ἀμέσως, μέσα στόν ἴδιο μήνα, καί ἦταν ὁ σκευωρός Ἱεροθεός Κρίσπος, στήν ἐκλογή τοῦ ὁποίου συνεργάστηκε παρασκηνιακά καί ὁ Γάλλος πρεσβευτής στήν Κ/Πολη¹⁴¹. Οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Μήλου καί Κιμώλου δυσαρραστήθηκαν ἀπό τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Διονυσίου, πολύ δέ περισσότερο ἀπό τήν τοποθέτηση στό θρόνο τοῦ συμπολίτη τους Ἱεροθέου στό πρόσωπο τοῦ ὁποίου δέν ἔτρεφαν καμία ἐκτίμηση. Οἱ λεπτομέρειες τῆς ἐκλογῆς του δέν ἔγιναν ἀμέσως γνωστές, ὅπως, μαρτυροῦν οἱ πληροφορίες τῶν πηγῶν. Μερικούς μόνο μήνες ἀργότερα περιήλθαν σέ γνώση τῶν προκρίτων, οἱ ὁποῖοι ὅμως δέν τίς κοινολόγησαν γιά νά μή δημιουργηθεῖ σάλος στό ποίμνιο. Ἄρχισαν ἐν τούτοις παραστάσεις πρὸς κάθε κατεύθυνση. Σέ ἐπιστολή τους πρὸς τό Βατικανό, ἀπό τό ὁποῖο ζήτησαν νά ἐνημερώσει τόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Κ/Πολη γιά τίς ραδιουργίες τοῦ Ἱεροθέου, ἔγραψαν πῶς «ὅταν ἐκλείπει ἡ ἀνοχή μας γι' αὐτόν δέν θά ἔχει ἐδῶ θέση, μολοντί ὁ κόσμος δέν ἔχει ἀκόμη πληροφορηθεῖ τά ἔργα του καί τήν κακή μας διάθεση νά μὴν τοῦ παρέξουμε προστασία» γιατί, «χωρίς φόβο Θεοῦ καί σεβασμό πρὸς τήν Κοινότητα, ἐπῆγε σὴν Κωνσταντινούπολη καί μέ τίς συνηθισμένες μηχανορραφίες του καί τά διαβολικά τεχνάσματα ἀνέφερε στόν πατριάρχη πρὸς τὴν ἄπεισταλμένους ὅλης τῆς Κοινότητος γιά νά τοῦ παραχωρηθεῖ ἡ ἐξουσία τῆς ἐπισκοπῆς...»¹⁴². Μέ τήν ἀράοδο τοῦ χρόνου

140. Ἀτέσης, ὁ.π.

141. Βλ. καί ὑποσημ. 146.

142. Συμεωνίδης, Ἡ καθαιρέση, ὁ.π. Τό δημοσιευμένο ἐκεῖ ἔγγραφο τῶν προκρίτων Μήλου πρὸς τό Βατικανό φέρει χρονολογία 1654 (6 Ἰανουαρίου) γεγονός πού φανερώνει ὅτι ὁ Διονύσιος ἦταν καθηρημένος πρὶν ἀπό τό Μάιο τοῦ 1654, κατὰ τό ὁποῖο ἔγινε ἡ πράξη τῆς καθαιρέσεώς του (ὄλ. Ἀποστολόπ.-Μιχαηλ. Δοσίθεος, σελ. 162). Τό ζήτημα νομίζω ὅτι ἔχει τήν ἐπομένη ἐξήγηση: ὅπως σημειώνεται στό ἔγγραφο οἱ πρόκριτοι πληροφορήθηκαν τίς μηχανορραφίες τοῦ Ἱεροθέου μετὰ παρέλευση μηνῶν, ὅποτε ἀρχισαν νά ἐνεργοῦν, κρυφά ἀπό τό ὑπόλοιπο ποίμνιο, πρὸς κάθε κατεύθυνση προκειμένου νά ἀποδείξουν τά διατρέξαντα. Στήν ἐπιθυμία τους νά πληροφορηθεῖ καί ὁ Γάλλος πρεσβευτής Κ/Πόλεως, ὁ προστάτης τοῦ Ἱεροθέου, τήν ἀλήθεια, σκέφθηκαν νά τοῦ τῆ γνωστοποιήσουν μέσω τοῦ Βατικανοῦ. Ἔτσι παρεκάλεσαν νά τους γράψει ἰταλικά τό ἔγγραφο ὁ Βενετός πρόξενος Μήλου Μαρκαντώνιος Κίναμος (γνωρίζω τόν γραφικό χαρακτήρα του ἀπό πληθος ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου Βενετίας, Bailo, 116), ὁ ὁποῖος

φανερώθηκαν οι ραδιουργίες του Ἱεροθέου καί οι ἀντιδράσεις ἐναντίον του πολλαπλασιάσθηκαν. Ἔτσι, μέ «ἐπιθυμία ὄλων τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ» τῆς Μήλου, ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Ἀντώνιος Σέρρα ἔγραψε τό Μάρτιο τοῦ 1655 στό Βατικανό τήν παράκλησή τους καί δική του παράκληση νά ἀποστείλει στόν Γάλλο πρεσβευτή Κ/Πόλεως συστατικά γράμματα ὑπέρ τοῦ Διονυσίου καί ἐναντίον τοῦ Ἱεροθέου πρὸς τόν ὁποῖο κακῶς εἶχε συμπαρασταθεῖ¹⁴³. Βέβαια καί ὁ Διονύσιος θά ἔκανε τίς δικές του παραστάσεις καί εἶναι πολύ πιθανόν νά ἐπῆγε καί στήν Κ/Πολη, ὅπου καί θά πληροφορηθῆκε τά διατρέξαντα καί ἐνημέρωσε σχετικῶς τούς προκρίτους τῆς Μήλου, οἱ ὁποῖοι μόλις τότε ξεκίνησαν τίς δικές τους ἐνέργειες κατά τοῦ Ἱεροθέου καί ὑπέρ τοῦ προκατόχου του, τόν ὁποῖο καθήρεσε ἡ σύνοδος «χωρίς ἄλλη ιδιαίτερη ἐξέταση γιά τήν ἐξακρίβωση τῆς ἀλήθειας, πρὸς μεγάλην θλίψιν ὄλων ἀνεξαιρέτως...»¹⁴⁴, σημείωναν.

2. ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΚΡΙΣΠΟΣ (Μάϊος 1654 - Ἰούν. 1655)

Ἀμέσως μετά τήν ἐκλογή του, τόν Μάϊο τοῦ 1654, ὁ Ἱερόθεος Κρίσπος ἀνέλαβε τήν «ἐπισκοπή, πρὸς μεγίστην θλίψιν ὄλων ἀνεξαιρέτως». Τό ποίμνιο δέν ἔτρεφε γι' αὐτόν ἐκτίμηση γιατί γνώριζε πολύ καλά ὅτι ἦταν «πρόσωπο κακῆς πάστας» πού ἀναστάτωνε τήν κοινότητα μέ «συκοφαντίες πρὸς τούς Τούρκους καί ἄλλες παρόμοιες πράξεις». Κανένας μάλιστα δέν μπορούσε νά λησμονήσει ὅτι εἶχε καταφερθεῖ ἀκόμη καί «ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ πατέρα του» μέ ἀποτέλεσμα ὁ τελευταῖος «νά καταδικασθεῖ, μέ ἄλλους δέκα προκρίτους, ἀπό τόν καπουδάν πασᾶ, κατά τήν ἐδῶ ἀφιξή του, μέ διάφορες κατηγορίες»¹⁴⁵. Τό ὅτι ἦταν ἄνθρωπος τῶν

ἀνέγραψε, ἀντί 1655, ἔτος 1654, Ἰανουαρίου 6 πρῶγμα πού συμβαίνει συχνά κατά τήν ἀλλαγὴ τοῦ χρόνου. Ἄλλωστε δύο μῆνες ἀργότερα ἔγραψε στό Βατικανό καί ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Ἀντώνιος Σέρρα γιά τό ἴδιο ζήτημα καί τό γράμμα του, μέ συντάκτη πάλι τόν Κίναμο, ἔχει χρονολογία 1655, κατά Μάρτιο. Τότε δηλ. περίπου, τούς πρώτους μῆνες τοῦ 1655, εἶχαν ἀρχίσει οἱ διαμαρτυρίες κατά τοῦ μηχανορράφου Ἱερόθεου Κρίσπου. Ἄς σημειωθεῖ, τέλος, ὅτι τό ἔγγραφο τῶν προκρίτων, πού δημοσιεύθηκε στήν ἐφημ. Μήλος, φ. 87, ἔχει ἀπό τυπογραφικό λάθος ἔτος 1665, ἀντί 1655.

143. Συμεωνίδη, Ἡ καθαίρεση.

144. Συμεωνίδη, ὁ.π.

145. Συμεωνίδη, ὁ.π.

Τούρκων προκύπτει και από το γεγονός της ανάθεσης σ' αυτόν, το 1653, δηλ. πριν χειροτονηθεί επίσκοπος, της είσπραξης του εκκλησιαστικού χρέους της αρχιεπισκοπής Σαντορίνης που η Μ. Ἐκκλησία είχε εκχωρήσει στο δανειστή της Χαλήλ πασά (βλ. κεφάλαιο, Ἀρχιεπισκ. Σαντορίνης)¹⁴⁶.

Ὡς αρχιεπίσκοπος Μήλου ὁ Ἱερόθεος φαίνεται ὅτι ἐπέδειξε ἀλαζονεία καὶ ἔπαρση, πιθανόν γιατί ἦταν ἄνθρωπος τοῦ Χαλήλ πασά, ὅσο καὶ γιατί διέδιδε ὅτι «στηρίζει τὴ δύναμή του στὴν προστασία πού τοῦ παρέχει ὁ πρεσβευτῆς» τῆς Γαλλίας στὴν Κ/Πολη. Ἔτσι, ὅταν ἀργότερα ἐγινε γνωστός καὶ ὁ ρόλος του γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Διονυσίου, ἡ ἀντίδραση ἐναντίον του ὑπῆρξε φαίνεται καθολικὴ καί, ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τὴ σύντομη ἀρχιερατεία του στὴ Μῆλο (1654-1655), ἀποτελεσματικὴ. Στὸ προσκήνιο τῆς ἐπαρχίας Μήλου ἐμφανίζεται γιὰ τελευταία φορά στίς 15 Ἰουνίου 1655, ὅποτε προσδιόρισε τὸν τρόπο διοίκησης τοῦ ναοῦ τῆς Γεννήσεως Χριστοῦ τῆς Κιμώλου¹⁴⁷.

Ἐπὶ τὴν ἔκταση αὐτὴν, ὅμως ἀναπόδεικτη καὶ συνεπῶς ἀπορριπτεία, ὅτι τὸν διαδέχθηκε, μέσα στὸν ἴδιο χρόνο, ὁ Θεόφιλος¹⁴⁸.

3. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΛΛΑΜΑΝΟΣ (τό 6') (1656/1657-1671)

Στὸν ἐπισκοπικὸ κατάλογο τῆς Μήλου, μετὰ τὸν Ἱερόθεο, ἀκολουθεῖ ἓνα ἐπτάχρονο κενὸ διάστημα (1655-1662), μετὰ τὸ

146. Συμεωνίδη, ὁ.π. Βλ. καὶ Ἀρχιεπισκοπὴ Σαντορίνης,

147. Ἀτέσης, Ἀρχιερεῖς Μήλου, σελ. 52.

148. Ἀνδρέα Λεντάκη, Οἱ ἱερεῖς καὶ Ἀγιογράφοι Ἐμμανουὴλ καὶ Ἀντώνιος Σκορδύλης, Κιμωλιακά, Ζ' (1977), σελ. 344 καὶ 346 ὅπου καὶ ἐπισκοπικὸς κατάλογος τῆς Μήλου μὲ ἀρκετὲς αὐθαιρέσεις, ὅπως λ.χ. ἡ τοποθέτηση, ὡς 17ου ἐπισκόπου τοῦ Ἰωάννη Ἀντώνιου (1696) πού δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν καθολικὸ ἐπίσκοπο Μήλου Καμίλλη ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει θέση σ' αὐτόν. Ὁ Θεόφιλος, 14ος ἐπίσκοπος Μήλου (1655) κατὰ τὸν συγγραφέα, εἶχε καὶ παλαιότερα ἀναφερθεῖ ἀπὸ τὸν αἰμίμηστο πρωτοπρ. Ἰωάννη Ράμφο στοῦ ἀναμνηστικοῦ τεύχους «Κιμωλιακά», Ἀθῆναι 1933, στὸ ἀρθρο γιὰ τὸ Μονύδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, σελ. 33-34, ὑποσ. 2, ὅτι δηλ. αὐτός καὶ ἄλλοι ἀρχιερεῖς Μήλου ἦταν γνωστοὶ «ἐξ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ σιγυλλίων εὐρισκομένων» στὰ χέρια του. Εἰδικὰ γιὰ τὸν Θεόφιλο ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ διαβάσει σωστὰ τὸ ὄνομά του γιατί καὶ στοὺς ὀκτὼ τόμους τῶν νεότερων «Κιμωλιακῶν», στοὺς ὁποίους ὁ αἰμίμηστος δημοσίευσε ἀκόμματα ἐγγραφοῦ τοῦ Ἀρχείου του, δὲν ἀναφέρθηκε πλέον στὸν Θεόφιλο, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐγγραφοῦ τῆς 15-6-1655, πού ἀφορᾷ τὴν διοίκησιν τοῦ ναοῦ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ Κιμώλου ὁ ἀρχιεπίσκοπος πού τὸ ἔχει ὑπογράψει ἀποδίδεται ΙΕΡΟΘΕΟΣ (;), βλ. Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, πρωτοπρ. Τὰ Χριστιανικὰ Μνημεῖα τῆς Κιμώλου καὶ τῶν πέριξ νησίδων,

όποιο τοποθετείται ένας ακόμη αρχιεπίσκοπος Διονύσιος με αρχιερατική περίοδο 1662-1669¹⁴⁹. Φαίνεται όμως ότι η έδρα της Μήλου δεν παρέμεινε κενή επί τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Πληροφορίες, πριν από τό 1662, αναφέρουν την ύπαρξη επισκόπου, δεν κάνουν όμως μνεία του όνόματός του. Έτσι, σέ άχρονολόγητη έκθεση του καθολικού επισκόπου Μήλου Άντωνίου Σέρρα, ή όποία όμως έχει συνταχθεί μεταξύ 1656-1657¹⁵⁰, σημειώνεται: «Είς τήν νήσον Μήλον δέν ύπάρχει άλλος καθολικός επισκόπος εκτός έμου και ένός άλλου, σχισματικού (έννοεί όρθόδοξου) και ό καθεδρικός ναός (τών καθολικών) είναι των Άγιών Κοσμά και Διαμιανού, εκείνος δέ του σχισματικού επισκόπου είναι του Άγίου Έλευθερίου»¹⁵¹. Επίσης, σέ επιστολή τής 7-1-1660 του καθολικού αρχιεπ. Νάξου Βαρθολομαίου, ό όποιος μόλις τότε είχε επιστρέψει στην έδρα του από τή Μήλο (όπου είχε πάει νά περάσει τά Χριστούγεννα μέ τόν Βενετό ναύαρχο Φρ. Μοροζίνη, ό στόλος του όποιου ναυλοχούσε εκεί), αναγράφεται ή πληροφορία, ότι, δεκαεπτά όρθόδοξοι ιερείς και μοναχοί του νησιού είχαν εκδηλώσει τήν επιθυμία «νά τεθούν υπό τή σκέπη τής Άγίας Ρωμαϊκής Έκκλησίας», γεγονός πού ό Βαρθολομαίος δέν θεωρούσε σοβαρό γιατί, κατά τή γνώμη του, οί όρθόδοξοι εκείνοι κληρικοί «μηχανεύτηκαν αυτή τήν πρόθεσή τους προκειμένου νά αποφύγουν κάποιες τιμωρίες πού επιβλήθηκαν σέ μερικούς από τόν επίσκοπό τους και όχι από άληθινή ευσέβειά τους προς τήν Άγία Έδρα»¹⁵².

Πρέπει συνεπώς νά θεωρηθεί ότι ό θρόνος τής όρθόδοξης

Κιμωλιακά, Β' (1972), σελ. 269, ούτε και τό 1972 ήταν σίγουρος γιά τό όνομα του αρχιεπισκόπου, αφού τό απέδωσε Έρθόθεος» μέ έρωτηματικό.

149. Άνδρ. Λεντάκη, δ.π. 'Ο Άτέσης. Άρχιερείς κ.λπ., σελ. 53 τόν τοποθετεί μόνο τό 1667.

150. Η έκθεση πρέπει νά έχει συνταχθεί σά μιάσά του 1656 και έπειτα, όπως προκύπτει από τή διασταύρωση δύο πληροφοριών: α) αναφέρεται σ' αυτήν ότι «εις τήν πόλιν δέν ύπάρχει άλλος διδάσκαλος εκτός έμου και του don Giorgio Peris κατά τό σύντομον διάστημα τής έδώ παραμονής του...», δηλ. ό Peris δέν βρίσκονταν επί μεγάλο χρονικό διάστημα στη Μήλο. β) είναι γνωστό ότι ό τελευταίος είχε φτάσει στό νησί τόν Άνουνάριο του 1656, ύστερα από τό διορισμό του στην έπαρχία Μήλου (βλ. Συμεωνίδη, 'Ιστορικά Έγγραφα, σελ. 117-121). Συνεπώς, αφού δέν είχε περάσει πολύς χρόνος από τήν άφιξη του κατά τήν εποχή πού έγραψε τήν έκθεση ό Σέρρα, μπορούμε νά ύποθέσουμε ότι ήταν τά μιάσά του 1656 και έπειτα.

151. Slot, Καθολικά Έκκλησία, σελ. 135.

152. Συμεωνίδης, 'Ιστορικά Έγγραφα, σελ. 129-130.

ἀρχιεπισκοπῆς δέν παρέμεινε κενός γιά μεγάλο διάστημα, μολονότι δέν εἶναι γνωστό τό ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ἡ ἀποκάλυψή του πραγματοποιεῖται στίς 17 Σεπτεμβρίου 1660, ὅποτε ὁ τελευταῖος, πού βρισκόνταν στη Σκῦρο, ἄγνωστο γιά ποιό λόγο, ὑπέγραψε μαζί μέ τόν ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ Θεοδόσιο πράξη παραχώρησης ἀκινήτου στήν ἱστορική μονή τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὡς «ὁ Μήλου Διονύσιος»¹⁵³.

Κατά τή γνώμη μου πρόκειται γιά τόν, πρῖν ἀπό τόν Ἱερόθεο, ἀρχιεπίσκοπο Διονύσιο, ὁ ὁποῖος, μετά τίς παραστάσεις του στό Πατριαρχεῖο, τίς διαμαρτυρίες τῶν Μηλίων, τήν ἀπόδειξη τῆς ἀθωότητάς του καί τήν τακτοποίηση τῶν οικονομικῶν ὑποχρεώσεών του, ἐπανῆλθε, μεταξύ 1656-1657, στό θρόνο του. Τή γνώμη αὐτή στηρίζω βασικά σέ δύο ἔγγραφα, ἕνα ἀπό τά ὁποῖα εἶναι τῆς 8-8-1652, τῆς πρώτης δηλ. ἀρχιερατείας του, τό δέ ἄλλο τῆς δεύτερης, ἔτους 1662, καί στίς αὐτόγραφες σ' αὐτά ὑπογραφές τοῦ Διονυσίου πού φανερόνουν τόν ἴδιο γραφικό χαρακτήρα¹⁵⁴. Σέ ἐπιστολή του ἀπό 13-12-1665 πρὸς τό Βατικανό, μέ τήν ὁποία συνηγοροῦσε γιά τήν ἀνάδειξη τοῦ δικαρίου Ἰωάννη Ἀντωνίου Καμίλλη σέ ἐπίσκοπο Μήλου, μάς γνωστοποιεῖ καί τό ἐπώνυμό του ὑπογράφοντας: «Ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Μήλου καί Κιμήλου Διονύσιος ἀλαμᾶνος δούλος τῆς ἐξοχότη(ς) σας»¹⁵⁵, ὁ δέ καθολικός ἀρχιεπίσκοπος Νάξου τήν καταγωγή του ἀπό τήν Ἄνδρο¹⁵⁶. Κατά συνέπεια, ἀφοῦ, ὁ Διονύσιος τῆς πρώτης περιόδου, γνωστός στη βιβλιογραφία ὡς Ἄλεμᾶνος¹⁵⁷, καί ὁ Διονύσιος τῆς δεύτερης, γνωστός ὡς καταγόμενος ἀπό τήν Ἄνδρο εἶναι ἰδιότητες πού βεβαιώνονται καί ἀπό τίς δημοσιευόμενες πηγές στό παράρτημα γιά τό ἴδιο πρόσωπο, δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Διονύσιος Ἄλαμᾶνος ὁ Ἄνδριος, ἐκτός ἀπό τήν παρεμβολή τοῦ Ἱεροθέου Κρίστου στά 1654-1655, ἀρχιεράτευσε στή Μήλο ἀπό τό 1643 μέχρι καί τό 1670, ὅπως θά ἱστορηθεῖ στή συνέχεια.

Κατά τή δεύτερη θητεία του στήν ἀρχιεπισκοπή Μήλου εἶναι

153. Κωστής Ἄναστ. Κωνσταντινίδης, Ὁ Κώδικας τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Σκύρου (1494-1852), στό Ἀρχεῖον Εὐδοϊκῶν Μελετῶν, τόμ. ΚΔ', Ἀθήνα 1981-1982, σελ. 61.

154. Βλ. τά πανομοιότυπα ἀριθ. 2 καί 4, 5 καί 6.

155. Συμεωνίδη, Τά οικονομικά, σελ. 113 καί πανομοιότυπο ἀριθ. 6.

156. Ἐγγραφο Νο 11.

157. Ἀτέσης, Ἐπισκ. Κατάλ., σελ. 256. Λεντάκης, Οἱ ἱερεῖς καί ἀγιογράφοι, σελ. 344.

γνωστές οι επόμενες μαρτυρίες για τό Διονύσιο, πέραν από εκείνες που ήδη αναφέρθηκαν για την Ισχυροποίηση της γνώμης μου ότι ο θρόνος δέν παρέμενε κενός μετά τον Ίερόθεο: α) στα 1662 υπέγραψε τά γνωστά ήδη τρία γράμματα τών αρχιερέων πρὸς τόν πάπα καί τόν Κρουσῖνο Κορονέλλο¹⁵⁸. β) τόν Ίούλιο τοῦ 1663, κατά πληροφορία τοῦ φρά Giacomo da Parigi, caruccino custode, «συγκρότησαν συνέλευση ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος, φίλος μας, οἱ καλόγεροι, οἱ ἱερεῖς καί οἱ δημογέροντες τῆς Κοινότητος Μήλου σέ μιά ὀρθόδοξη ἐκκλησία καί ἀποφάσισαν ὅτι ἡ Κοινότητα ἐπιθυμοῦσε καί ἐπιθυμεῖ τούς μισσιοναριοῦς μας», ἀντίθετα μέ τόν καθολικό ἐπίσκοπο που «δέν μᾶς συμπαρίσταται εἰλικρινά καί ἄς δηλώνει καί ἄς διαβεβαιώνει προφορικά ὅτι εἶναι φίλος μας». Ἡ συνέλευση ἐκείνη, ὑπό τόν Διονύσιο, ἀποφάσισε νά βοηθήσει τούς καπουτσινοῦς νά ἐγκατασταθοῦν στή Μήλο καί ἀνεκοίνωσε ἀπόφασή της ὅτι «παραχωρεῖ οἰκόπεδο ἐκεῖ, ἐργάτες καί πέτρες,» γιά νά ἀνεγερθεῖ κατάλληλο οἰκοδόμημα¹⁵⁹. «Τό δ' ἐπόμενον ἔτος 1664, μηνί Μαῖω ἤρξαντο τήν οἰκοδομία τοῦ ναοῦ, οὗ τόν πρῶτον λίθον ἔθηκεν ὁ Ἕλληγ ἐπίσκοπος Διονύσιος...», σημειώνεται στό βιβλίο τών καπουτσιῶν τῆς Νάξου¹⁶⁰. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος ἐπιθυμοῦσε τήν ἐγκατάσταση τών πατέρων τοῦ καθολικοῦ ἐκείνου τάγματος, «φτάνει μόνο νά μὴν καταφερθοῦμε στο δόγμα τους», ἔγραφε στό ἀνωτέρω γράμμα ὁ φρά Giacomo da Parigi¹⁶¹. Γιατί λοιπόν ἐπιθυμοῦσε τούς πατέρες καπουτσινοῦς στή Μήλο ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος; Προφανῶς γιά διδασκάλους τῆς νεολαίας τοῦ νησιοῦ, ἀφοῦ οἱ καπουτσινοῖ ἦταν καλοί διδάσκαλοι καί ὁ Διονύσιος ρέκτης τών γραμμάτων, ὅπως γνωρίζουμε ἀπό παλαιότερη εἶδηση¹⁶². γ) στίς 25 Μαρτίου/3 Ἀπριλίου 1667 υπέγραψε τή δεύτερη κοινή ἐπιστολή τών ἀρχιερέων μέ τήν ὁποία ἀνανέωσαν τήν ἐπιθυμία τους νά τεθοῦν ὑπό τη διοίκηση τοῦ πάπα¹⁶³.

Στά 1669 τελείωσε ὁ πόλεμος μέ νίκη τών Τούρκων, οἱ ὁποῖοι θέλοντας νά ξακαθαρίσουν τά φορολογικά τών νησιῶν, ὕστερα

158. Ἐγγραφα Νο 14 καί Νο 15 καί Slot, «Οὐνῖται», σελ. 211.

159. Συμεωνίδης, Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 133-135.

160. Ζερέντη, Ἱστορ. Σημειωμ., σελ. 8.

161. Συμεωνίδης, ὁ.π.

162. Συμεωνίδης, Ἡ καθάιρεση, ὁ.π. Βλ. καί σελ. 88 παρούσης.

163. Τωμαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 54.

από τις άνωμαλίες που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος, έστειλαν άνωτερο φορολογικό υπάλληλο (ταχυριτζή) στις Κυκλάδες για τις σχετικές καταγραφές και τον προσδιορισμό των νέων φορολογιών. Στις 15 Ιουνίου 1670 οι Τούρκοι φορολογικοί υπάλληλοι βρίσκονταν άκόμη στη Μήλο¹⁶⁴ καταγράφοντας κτήματα και πληθυσμό και προσδιορίζοντας φόρους. Μπροστά στα νέα βάρη που έβλεπε ο Διονύσιος και στη φυλάκισή του για ένα διάστημα λόγω άδυναμίας καταβολής των υποχρεώσεών του¹⁶⁵, ίσως και για τό προχωρημένο πλέον της ηλικίας του, ήλθε σέ συνεννόηση με τον Μηλιό ιερομόναχο Γεράσιμο Μοδινό και συμφώνησε «άντι 1500 ρεαλιών» νά παραιτηθεί της έδρας ύπέρ του τελευταίου¹⁶⁶.

Έτσι, τους πρώτους μήνες του 1671, άρχιεπίσκοπος Μήλου άνευρίσκεται ο Γεράσιμος Μοδινός που επίσης άρχιεράτευσε επί πολλά χρόνια.

IV. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

ΦΙΛΟΘΕΟΣ (1633-1653)

Η έναρξη του πολέμου Βενετίας-Τουρκίας βρήκε άρχιεπίσκοπο Σαντορίνης, από τό 1633, τον Φιλόθεο τό Σαντορινιό¹⁶⁷, ο οποίος, παράλληλα με τά δεινά του πολέμου, έζησε μαζί με τό ποιμνιό του και τά κοσμογονικά γεγονότα και τις πολλαπλές συνέπειες που προήλθαν από την έκρηξη του ήφαιστείου στα 1650. Και μολοντί σέ έγγραφο της 4ης Ιανουαρίου του χρόνου αυτού φέρεται άρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Ιάκωβος¹⁶⁸, διάδοχος του άποθανόντος κατά τό 1653 Φιλοθέου υπήρξε, κατά τις πηγές¹⁶⁹ ο ιερομόναχος

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ (Δεκ. 1653-1685)

Μετά την έκλογή του, τον Δεκ. 1653, ο Παρθένιος, που ήταν από

164. SCPF/SC, ARCIP. 2^A, 36^R-37^R.

165. SCPF/SC, ARCIP., 2^A, 77^{RV}.

166. Slot, Έκκλησίαι, σελ. 169.

167. Περικλ. Γ. Ζερλέντη, Άρχιεπίσκοποι Σαντορίνης (1537-1814). Παναγία της Γωνιάς. Τό Καθολικόν της έπισκοπής Θήρας. Ποίημα άδήλου ποιητού. Έν Έμουπόλει 1923, σελ. 6-7.

168. Άγαμ. Τσελίκα, Μαγυρίες από τη Σαντορίνη, Άθήνα 1985, σελ. 65.

169. Άποστολόπ.-Μιχαηλ., Δοσίθεος, σελ. 211.

τήν Κρήτη¹⁷⁰, άνευρίσκεται στήν Κ/Πολη καί στίς 29-1-1654, κατά τήν όποία ύπέγραψε ύποσχετικό γιά τή συγκέντρωση ποσοϋ 20.000 άσπρων πού άποτελοϋσαν χρέος τής έπαρχίας του πρός τό Πατριαρχείο, άν δέν είχε έν τώ μεταξύ συγκεντρωθει άπό πατριαρχικό έξαρχο πού είχε άποσταλει στη Σαντορίνη γιά το σκοπό αυτό. Μέ τό ίδιο ύποσχετικό άνελάμβανε καί τήν ύποχρέωση νά άποστείλει στή Μ. Έκκλησία καί τήν περιουσία του άποθανόντος προκατόχου του Φιλοθέου¹⁷¹. 'Ο Παρθένιος, όπως καί οι ύπόλοιποι άρχιερείς άντιμετώπιζε λόγω των πολεμικών συγκυριών μεγάλα οικονομικά προβλήματα καί άδυναμία στήν έξόφληση των ύποχρεώσεών του. Μέ τήν πάροδο των χρόνων καί τή συνέχιση των πολεμικών γεγονότων τά οικονομικά τής άρχιεπισκοπής του πήγαιναν άπό τό κακό στό χειρότερο. Στήν, άπό 2 'Ιουνίου 1662, έπιστολή του καθολικού άρχιεπισκόπου Νάξου, πού έχει ήδη άναφερθει στά προηγούμενα, άναγράφεται ή πληροφορία ότι όλοι οι άρχιερείς των Κυκλάδων είχαν τότε τιμωρηθει γιατί δέν μπόρεσαν νά πληρώσουν τίς πατριαρχικές φορολογίες. 'Ο Σαντορίνης Παρθένιος πρέπει νά είχε τιμωρηθει μέ άργία γιατί βρισκονταν εκτός έδρας, στή Σίφνο, επί μεγάλο χρονικό διάστημα, τουλάχιστον άπό τόν 'Ιούνιο μέχρι τό Δεκέμβριο 1662. Ήταν, όπως φαίνεται, καί πικραμένος καί τελείως άπογοητευμένος, όπως συνάγεται άπό έπιστολή τής 14ης Αυγούστου 1662 του Γεωργίου Πέρη, καθολικού κληρικού πού είχε προσληφθει διδάσκαλος στό σχολείο τής Σίφνου¹⁷². Στήν έπιστολή αυτή πρός τήν 'Αγία Προπαγάνδα έγραφε ό Πέρης πώς ό Παρθένιος έπιθυμούσε νά μεταδει στή Ρώμη καί νά ύπηρετήσει στό ναό του 'Αγίου 'Αθανασίου του 'Ελληνικού Κολλεγίου, εάν ή θέση ήταν κενή. Ήγραφε συγκεκριμένα ό Πέρης: «Εύρισκόμενος έδω (στή Σίφνο) ό 'Ελληνας έπίσκοπος τής Σαντορίνης, μου είπε νά γράψω στίς σεβασμότητές σας ότι, άν χηρεύει ό 'Αγιος 'Αθανάσιος νά έλθει εκει γιατί έπιθυμει νά τεθει στήν ύπηρεσία τής 'Αγίας Ρωμαικής Έκκλησίας· επί του ζητήματος αυτού παρακαλώ νά έχω τίς άπόψεις σας γιά νά γνωρίζω τί νά του πώ»¹⁷³. Η πληροφορία είναι πολύ ένδιαφέρουσα, γιατί φανερώνει τήν άπογοήτευση του

170. Ήγγραφο Νο 11.

171. Ήγγραφο Νο 3.

172. Συμειωίδης, 'Ιστορ. Ήγγραφα, σελ. 132.

173. SCPF/SOCG. 272, 329^R.

Παρθένιου καί, κατ' ἐπέκταση, καί τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, ἀπό τά πολλαπλά προβλήματα, πού ἀντιμετώπιζαν. Δεν ἐπῆγε ὁμοῦς ὁ Παρθένιος στή Ρώμη, γιατί ἀνευρίσκεται μέχρι το 1667 νά ὑπογράφει διάφορα ἔγγραφα ὡς ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης. Γνωστές μαρτυρίες γι' αὐτόν εἶναι οἱ ἐπόμενες: α) ἀναφορά, ἀπό 2 Ἰουνίου 1662, τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου, στήν ὁποία σημειώνεται ὅτι ὁ Παρθένιος εἶχε καταγωγή ἀπό τήν Κρήτη¹⁷⁴, β) συστατική ἐπιστολή τῆς 10-6-1662 ὑπέρ τοῦ καθολικοῦ κληρικοῦ Γεωργίου. Πέρη γιά τήν τοποθέτησή του στή Σίφνο, στήν κενή θέση τοῦ δικαρίου τοῦ νησιοῦ. Στήν ἐπιστολή ὑπογράφει ἀμέσως μετά τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Ἀθανάσιο, στήν ἐπαρχία τοῦ ὁποίου βρισκόνταν τότε ὁ Παρθένιος¹⁷⁵, γ) δήλωση, χωρίς ἡμερομηνία, ἔτους 1662 πρὸς τόν πάπα¹⁷⁶ καί δύο ἐπιστολές, ἀπό 30 Ὀκτωβρίου¹⁷⁷ καί 1 Δεκεμβρίου¹⁷⁸, ἰδίου ἔτους, πρὸς τόν πρόξενο Γαλλίας-Βενετίας στή Νάξο Κρουσίνο Κορονέλλο τήν ὁποία συνυπέγραψαν στή Σίφνο καί οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς τῶν Κυκλάδων, δ) ἄλλη δήλωση πρὸς τόν πάπα, ἀπό 25 Μαρτίου/3 Ἀπριλίου 1667, πού ὑπέγραψαν οἱ ἀρχιερεῖς στή Μήλο ὕστερα ἀπό τίς συνομιλίες πού εἶχαν ἐκεῖ μέ τόν ναύαρχο Φρ. Μοροζίνη καί τόν ἀποστολ. ἐπισκέπτη Sebastiani¹⁷⁹. Δέκα χρόνια μετά, στίς 23 Ἰουνίου 1677, ὑπέγραψε σέ συμφωνία τῆς Κοινότητος μέ τόν βοεβόδα Σαντορίνης¹⁸⁰, φέρεται δέ στήν ἀρχιεπισκοπή μέχρι καί τῆς 21-5-1685¹⁸¹, ἐνῶ στίς 30 Ἀπριλίου 1698 ὡς πρῶην Σαντορίνης¹⁸².

V. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΣΙΦΝΟΥ

Μέ συνοδικό τόμο, πού ἐκδόθηκε τόν Αὔγουστο τοῦ 1646, ἰνδικτ. ἰδ', ἰδρύθηκε ἡ ἀρχιεπισκοπή Σίφνου, ὕστερα ἀπό ἄλλε-

174. Ἐγγραφο Νο 11.

175. Ἐγγραφο Νο 13.

176. Ἐγγραφο Νο 14.

177. Slot, «Οὐνίται», σελ. 211.

178. Ἐγγραφο Νο 15.

179. Τωμαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 54.

180. Τσελίκας, Μαρτυρίες, σελ. 92.

181. Τσελίκας, Μαρτυρίες, σελ. 65.

182. Τσελίκας, ὁ.π.

πάλληλες παραστάσεις τῶν κατοίκων διαφόρων νησιῶν τῶν Κυκλάδων τὰ ὅποια δὲν ἀνήκαν ἐκκλησιαστικῶς σὲ καμμιά ἀπὸ τίς ὑπάρχουσες τότε ἐκκλησιαστικὲς ἐπαρχίες, τῆ μητροπόλεω δηλ. τῆς Παροναξίας καὶ τίς ἀρχιεπισκοπὲς πού ἐξετάσθησαν ἀνωτέρω. Στίς ἀναφορὲς τῶν νησιωτῶν ὅτι «μηδεμίαν ἐπίσκεψιν πνευματικὴν ἐσχηκέναι καὶ ὑστερεῖσθαι τῆς ποιμαντικῆς ἐπιμελείας καὶ πολλοὺς, λόγῳ δῆθεν ἐπιτροπικῆς ἐκεῖσε ἀπιέναι καὶ ἀτοπίας καί, ὡς εἰπεῖν, καὶ παρανομίας καὶ ἀθεμιτογαρίας ὅτι πλεῖστας ἀδεῶς τε καὶ ἀφόδως πράττειν καὶ ἐπιχειρεῖσθαι ἐν αὐτοῖς αἰσχροκερδεῖας ἔνεκα καὶ δωροληψίας κ.λπ.», τὸ Πατριαρχεῖο ἔδειξε κατανόηση καὶ «συνόδου οὖν ἱεραῶ ἀρχιερέων, κληρικῶν, ἀρχόντων τῆς πολιτείας καὶ τῶν λοιπῶν περὶ τῆς τούτων καταστάσεων συγκροτηθείσης δὶς καὶ τρίς καὶ τῆς διορθώσεω αὐτῶν εἰς μέσον προαχθείσης, ἀπεφάνθη παρὰ πάντων γενέσθαι τὸν συνοδικὸν τοῦτον τόμον καὶ ἐγνωμοδοτήθη... τὰ κατὰ τὴν Ἱεροσολιμὴν Ἱεραρχίαν κείμενα πατριαρχικά νησιά Σίφνος καὶ Ἰαπωνία, Πολύκανδρος, Ἀστυπάλαια, Σέρφος, Μύκονος, Ἀνάφη, Νίος, Σίκιμος, Ἀρακλείτσα καὶ τὰ πέριξ... εἰς ἐν καταστήναι καὶ ἀρχιεπισκοπὴν Σίφνου ὀνομασθῆναι καὶ χειροτονηθῆναι ἐν αὐτῇ ἀρχιερέα γνήσιον καὶ καθολικόν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ κανονικὴν προστασίαν τοῦ ἐν αὐτῇ χριστεπωνύμου πληρώματος...»¹⁸³, τὸ ὅποιο ἤδη ἀντιμετώπιζε καὶ τὰ δεινὰ τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου.

Στίς 17 Αὐγούστου ἡ Σύνοδος, μέ προτροπὴ τοῦ πατριάρχου Παρθενίου Β΄, ἀνέδειξε πρῶτο ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου «τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κύρ Ἀθανάσιον»¹⁸⁴, ὁ ὅποῖος αὐθημερόν ἔδωσε τὴν κανονικὴ ὁμολογία πίστεωσ καὶ χειροτονήθηκε σὲ ἀρχιερέα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΑΡΜΑΡΑΣ (17 Αὐγ. 1646 - μετὰ Ὀκτ. 1673)

Ὁ Ἀθανάσιος, ἐπωνυμούμενος Μαρμαρᾶς, κατὰ μαρτυρία

183. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου στὸν Ζερλέντη, Ἱστορικαὶ ἔρευναι, σελ. 46 ἐπ. Βλ. καὶ Σάθα, ΜΒ, Γ΄, σελ. 579. Μ.Ι. Γεδεών, Μνημεῖα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν ταῖς Καλύδναις νήσοις, στήν Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια, Κ/Πόλις 1883, τομ. Δ΄, σελ. 451, Μ.Ι. Γεδεών, Ἐγγραφοὶ λίθοι καὶ κεράμα, Κ/Πόλις 1893, σελ. ρμέ, Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σελ. 573. Β. Μυστακίδου, Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι, στήν ΕΕΒΣ., ΙΒ (1936), σελ. 216, Ἀποστολόπ.-Μιχαηλ. Δοσίθεωσ, σελ. 185.

184. Ἀποστολόπ.-Μιχαηλ. Δοσίθεωσ, σελ. 185-186.

του ίδιου¹⁸⁵, γεννήθηκε στή Σαντορίνη¹⁸⁶ και υπήρξε αδελφός τῆς μονῆς τῆς Χοζοβιώτισσας Ἀμοργού¹⁸⁷. Τό γεγονός ὅτι προκρίθηκε γιά τή νεοσύστατη ἀρχιεπισκοπή Σίφνου, κατά μία περίοδο μάλιστα πού τὸ ποιμνίό της δοκιμάζονταν ἀπό τὰ πολεμικά γεγονότα καί ἄλλα ζητήματα πνευματικά, πού ἀναφέρονται στόν ἰδρυτικό συνοδικό της τόμο, φανερώνει ὅτι ἦταν προσωπικότητα ἐξέχουσα καί ἔμπειρη, ἡ ὁποία γνώριζε ἄριστα τόσο τὰ προβλήματα τῆς περιοχῆς, ὅσο καί τούς τρόπους γιά τήν ἀντιμετώπισή τους. Ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀθανασίου υπήρξε μακρότατη, 27χρονη. Πλήν τῆς τετραετίας 1657-1660, κατά τήν ὁποία ἡ ἱστορική ἔρευνα δέν ἔχει, μέχρι σήμερα, ἀνεύρει σχετικές πληροφορίες γι' αὐτόν, ἡ συνεχῆ παρουσία του στήν ἔδρα ὅλο τό ἄλλο διάστημα εἶναι ἀδιαφιλονίκητη ἀπό πολυάριθμα ντοκουμέντα. Θά περίττεινε λοιπόν σχετική ἀναφορά μας στήν ἀρχιεπισκοπή Σίφνου, ἀφοῦ δέν σημειώθηκαν σ' αὐτήν ἀρχιερατικές ἐναλλαγές κατά τήν ἱστορουμένη περίοδο, ἂν δέν ἀνέκυπτε, ἀπό πρόσφατη ἔρευνά μου, κάποια ἀμφίβολη ἐνδειξη ἢ σκοτεινό σημεῖο πού χρειάζεται διευκρίνιση.

Μετά τήν ἐκλογή του, τόν Δεκέμβριο τοῦ 1653, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος, υπέγραψε, στίς 29 Ἰανουαρίου 1654, ἰδιόχειρη ὁμολογία μέ τήν ὁποία ἀνελάμβανε τήν ὑποχρέωση «ἐνώπιον τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καί δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καί τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων» α) νά ἐρευνήσει, νά ἀνεύρει καί νά συνάξει «τήν περιουσίαν ἅπασαν, πράγματά τε καί χρήματα τοῦ ἀποθανόντος» προκατόχου του Φιλοθέου «καί πέμψαι ταῦτα τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὡς δίκαια αὐτῆς» καί β) νά συγκεντρώσει «τήν ζητῖαν ὅπου ἐρίφθη εἰς τόν καιρόν τοῦ (πρώην πατριάρχου) κύρ Παΐσιου», ἡ ὁποία εἶχε ἐκχωρηθεῖ «εἰς τόν ἐνδοξώτατον Ἰσμαήλ Ἀγῶ διά χρέος τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας οὐσαν ἅσπρα χιλιάδες 20 εἴκοσι», ἐάν, ἐν τῷ

185. SCPF/SC, ARCIP 1^A, 232^R, 251^R, 257^R, 280^R, ὅπου τέσσερις ἐπιστολές τῶν προκρίτων Σίφνου (1-1-1664), Σερίφου (7-5-1664), Σίφνου (12-10-1664) καί Θερμίων (20-11-1664), μέ τίς ὁποῖες ζητοῦν ἀπό τόν καθολικό ἱερέα Giorgio Peris νά διδάξει τὰ γράμματα σά νησιά τους. Τίς ἐπιστολές αὐτές, σέ ἀντίγραφο, ἐπικύρωσε στή Μήλο, στίς 20-3-1667, γιά νά παραδοθοῦν στόν ἀποστολ. Ἐπισκέπτη Sebastiani, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου ὑπογράφοντας: «Noi Athanasio Marmara, Arcivercovo di Sifanto, Serfo κ.λπ.».

186. Ἐγγραφο 11.

187. Ζαφειρίου Δ. Γαβαλά, Ἡ Νῆσος Σίκινος, ἐν Ἀθήναις 1931, σελ. 47.

μεταξύ, δέν τά είχε συγκεντρώσει «ὁ ἀποσταλείς ἐξαρχικῶς παπᾶ Ἱερόθεος Γρίσπος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου ἀπό τήν ἐπαρχίαν μου Σαντορίνη...»¹⁸⁸.

Ἀπό τήν τελευταία αὐτή παράγραφο προκύπτει ὅτι ὁ Ἱερόθεος Γρίσπος ἦταν τότε, τόν Ἰανουάριο 1654, ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου μέ συνέπεια νά ἐπέρχεται ἀνατροπή στόν ἐπισκοπικό κατάλογο τῆς ὁμώνυμης ἀρχιεπισκοπῆς. Πιστεύω ὅμως ὅτι πρόκειται γιά σφάλμα κατά τήν καταγραφή τῆς χρεωστικῆς ὁμολογίας τοῦ Παρθενίου Σαντορίνης στόν σχετικό πατριαρχικό Κώδικα ἢ κατά τήν ἀντιγραφή τῆς ἀπό αὐτόν στή Νομική Συναγωγή Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων, ἀπό ὅπου καί παρέλαβα τό κείμενο τοῦ ὁμολόγου.

Στό πρόβλημα ὑπάρχει, νομίζω, ἐπαρκῆς ἐξήγηση, βάσει ἄλλων στοιχείων καί συλλογισμῶν: α) το χρέος θα εἰσπρατε καί θά ἀπέδιδε στο δανειστή «ὁ ἀποσταλείς ἐξαρχικῶς παπᾶ Ἱερόθεος Γρίσπος». Ὁ ἐξαρχος αὐτός, ἄν πράγματι ἦταν ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου, δέν ἔπρεπε κανονικά νά ἀποκαλεῖται «παπᾶ Ἱερόθεος», ἀλλά μέ τήν προσαγόρευση τῶν ἀρχιερέων «ιερώτατος» ἢ «πανιερώτατος» πού ἀνευρίσκεται σέ ὅλα τά κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀντίθετα, ἡ προσαγόρευση «παπᾶ» ἀποδίδεται σέ κατώτερο κληρικό καί αὐτό ἀκριβῶς ἐννοοῦσε ὁ Σαντορίνης Παρθένιος στό ὁμολόγῳ του. Ἄλλωστε, ὁ Ἱερόθεος Γρίσπος (κανονικά δέ Κρίσπος) εἶναι πολύ γνωστό πρόσωπο τῆς ἱστορουμένης περιόδου. Πρόκειται γιά τόν Ἱερόθεο πού ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἰδιαίτης πατρίδας του Μήλου, μετά τέσσερις περίπου μῆνες, κατά Μάιο τοῦ 1654, ἀπό ἱερομόναχος¹⁸⁹, ὕστερα ἀπό δολοπλοκίες του, τήν ἴδια αὐτή ἐποχή, στήν Κ/Πολη, κατά τοῦ προκατόχου του Διονυσίου καί τήν παράλληλη χρησιμοποίηση πολιτικῶν παραγόντων, τοῦ πρεσβευτῆ τῆς Γαλλίας στήν Κ/Πολη καί, πιθανόν, καί αὐτοῦ τοῦ Ἰσμαήλ Ἀγᾶ, πού τότε «καταδυνάστευε τήν Ἐκκλησία»¹⁹⁰, ὡς ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τήν ἀποστολή παραλαβῆς τοῦ χρέους τῆς ἐπαρχίας Σαντορίνης. Συνεπῶς ὀρθά προσαγορεύεται στό ὁμολόγῳ «παπᾶ Ἱερόθεος» γιατί ἀκόμη (Ἰανουαρ. 1654) ἦταν ἱερομόναχος. β) τό χρέος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σαντορίνης προέρχονταν ἀπό «ζητία» πού εἶχε ἐπιρριφθεῖ σ' αὐτήν ὅταν πατριάρχευε στήν Κ/Πολη ὁ Παῖσιος Α΄, δηλ. ἀπό ἀρχές Ἰουλίου

188. Ἐγγραφο 3.

189. Βλ. σελ. 91.

190. Ἐθνική Βιβλιοθ. ΜΠΤ. 2. φ. 78^V-79^R.

1652 μέχρι τις αρχές Ἀπριλίου 1653, ὅποτε τὸν διαδέχτηκε ὁ Ἰωαννίκιος Β΄ (γ' πατριαρχία)¹⁹¹, γιὰ ἔντεκα μόνο μῆνες, μετὰ τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ εἶχε φυλακισθεῖ γιὰ τὰ ὑπέρογκα χρῆματὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἀναγκάσθηκε νὰ παραιτηθεῖ. Ὁ Ἰσμαήλ Ἀγάς, πού εἶχε διανείσει μεγάλα ποσὰ στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο, «βία τε μεγάλη καὶ δυναστεία συνταράξας ὁ δυνάστης ἐκείνον τὸν πατριάρχη» Ἰωαννίκιο¹⁹², τὸν ἀνάγκασε νὰ πάρει σκληρὰ μέτρα γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν ἐσόδων τοῦ Πατριαρχείου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰωαννίκιου Β΄ ὑπέγραψε καὶ ὁ Σαντορίνης Παρθένιος τὸ ἐπίμαχο χρεωστικὸ ὁμολόγο καὶ λίγο νωρίτερα εἶχε ἀποσταλεῖ ὁ εἰδικὸς ἔξαρχος «παπὰ Ἱερόθεος Γριῖσπος» στὴ Σαντορίνη γιὰ συγκέντρωση τῶν εἰκοσι χιλιάδων ἄσπρων τῆς ζητίας, ἦταν δὲ ἀκόμη τότε (29 Ἰανουαρίου 1654) ἄγνωστο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς του. Ἔτσι ὁ Παρθένιος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση, ἂν δὲν εἶχαν συγκεντρωθεῖ τὰ χρήματα, νὰ φροντίσει ἐκεῖνος γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τους μὲν ἔφτανε στὴν ἐπαρχία πού πρόσφατα εἶχε ἐκλεγεῖ ποιμένας της.

γ) εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος ἄσκησε καθήκοντα πατριαρχικοῦ ἔξαρχου, τόσο κατὰ τὸ 1650¹⁹³, ὅσο καὶ στὰ 1652-1653. Τὸ 1653 μάλιστα θρῖσκονταν στὴν Κ/Πολὴ «διὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ χρείας»¹⁹⁴, ἴσως δηλαδὴ γιὰ νὰ δώσει λόγο ἐπὶ τῶν ἐξαρχικῶν ἐργασιῶν του.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι, ἡ σχετικὴ παράγραφος τῆς χρεωστικῆς ὁμολογίας τοῦ Σαντορίνης Παρθενίου, πάσχει ἀπὸ ἓνα διαζευκτικὸ «ἢ» μὲ τὴν πρόσθεση τοῦ ὁποίου διαμορφώνεται ὡς ἑξῆς:

«...ὁ ἀποστελεῖς ἔξαρχικῶς παπὰ Ἱερόθεος Γριῖσπος ἢ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου...», δηλαδὴ εἶτε «ὁ ἀποσταλεῖς» γιὰ τὸ συγκεκριμένο ἐξαρχικὸ ἔργο Ἱερόθεος, εἶτε ὁ ἔξαρχος μὲ τὶς εὐρύτερες ἀρμοδιότητες στὸν κυκλαδικὸ χῶρο ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος.

191. Ἀποστολόπ.-Μιχαήλ. Δοσίθεος, 541-542.

192. Ἐθνικὴ Βιβλιοθ., ΜΠΤ. 2, φ. 78^v-79^R.

193. Π. Ζερλέντη, Ἱστορ. Ἐρευναι, σελ. 125. Ἰωάννου Χ. Δελένδα, Οἱ Καθολικοὶ τῆς Σαντορίνης, Ἀθήναι, 1949, σελ. 176.

194. ΓΑΚ., Μοναστηριακά, Φάκ. 577. (ἔπου ἀντίγραφο κειμένου τοῦ 1653 ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου πού ἔκανε στίς 22-11-1832 ὁ καθηγούμενος Γαβριήλ Ράμμιος).

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Η ΔΗΘΕΝ «ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ» ΣΤΟΝ
ΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ
ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Στά 1662 οί σχέσεις τών αρχιερέων τών Κυκλάδων μέ τό Οίκουμνενικό Πατριαρχείο είχαν περιέλθει σέ δυσχερέστατη θέση λόγω τής μόνιμης αδυναμίας τους νά φανούν συνεπείς στίς οικονομικές τους υποχρεώσεις. Σε αναφορά του πρός τό Βατικανό, από 2 Ίουνίου 1662, ό καθολικός αρχιεπίσκοπος Παροναξίας Βαρθολομαίος, έγγραφε, μεταξύ άλλων, ότι λόγω τής αδυναμίας τους αὐτῆς μερικοί αρχιερεῖς «ἐξώσθησαν από τίς ἔδρες τους από τόν Πατριάρχη, πού χειροτόνησε άλλους στή θέση τους, και μερικοί ἐπιτιμήθηκαν»¹. Στήν αναφορά δέν ἀναφέρεται ποιοί καθαιρέθησαν και σέ ποιούς ἐπιδλήθησαν τά ἐπιτίμια. Τονίζεται όμως ότι οί ὀρθόδοξοι ἱεράρχες είχαν περιέλθει σέ δεινή θέση και «προκειμένου να διατηρήσουν τίς ἐπισκοπές τους» συνῆλθαν σέ σύναξη στήν ὁποία, ἀφοῦ συζήτησαν τά προβλήματά τους και τήν ἀκαμπτη στάση τού Πατριαρχείου στό οικονομικό ἀδιέξοδό τους, «σκέφθηκαν νά τεθοῦν ὑπό τήν προστασία τού ἐξοχότατου καπετάν γενεράλε και γιά νά ἐπιτύχουν πιο εὔκολα τό στόχο τους, ...ἀποφάσισαν νά γράψουν στήν Αὐτοῦ Ἁγιότητα (δηλ. τον πάπα) και νά δηλώσουν ὑποταγή στήν Ἁγία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία». Ἐγγραφε ἀκόμη ότι δέν ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος γιά τίς πληροφορίες του, εἰδικά μάλιστα ἄν πράγματι ἐπιθυμοῦσαν τήν ὑποταγή τους στον Καθολικισμό. γι' αὐτό, συνέχιζε, ἄν ἐγραφαν σχετικῶς στή Ρώμη, ἔπρεπε νά τοῦς ἀποσταλεῖ τό κείμενο τής «ὁμολογίας» πού εἶχε συντάξει εἰδικά γιά τοῦς Ἑλληνες ὀρθοδόξους τό Βατικανό «προκειμένου νά κάνουν τή δήλωση ὑποταγῆς στήν καθολική ρωμαϊκή Πίστη και τότε θα ἀποδειχθεῖ ἄν εἶναι εἰλικρινεῖς ἢ τό κάνουν γιά νά ἀποφύγουν τήν πληρωμή τών υποχρεώσεών τους στόν πατριάρχη».

1. Ἐγγραφο 11.

Οί ὀρθόδοξοι ἀρχιερεῖς φαίνεται ὅτι πράγματι ἔκαναν τή σκέψη νά ζητήσουν τήν προστασία τῶν Βενετῶν, ὄχι μέ τή μεταπήδησή τους στον Καθολικισμό, ὅπως ἄφινε νά ἐννοηθεῖ ὁ καθολικός ἀρχιεπίσκοπος Νάξου, ἀλλά ὑπό τό καθεστῶς πού ἐφάρμοζε ἡ Βενετία στήν Κρήτη καί στήν Τήνο² μέ τόν ἐπί πλέον ὄρο καί τῆς δικῆς τους παραμονῆς στίς ἔδρες, πρᾶγμα πού ἀπαγόρευαν στά ἀνωτέρω δύο νησιά. Ἔτσι οἱ πατριαρχικοί ἔξαρχοι δέν θά μπορούσαν νά περιέρχονται τίς Κυκλάδες γιά τή συγκέντρωση φορολογιῶν γιατί θά τούς τό ἀπαγόρευαν οἱ Βενετοί. Οἱ τελευταῖοι δέν ἐνδιαφέρονταν γιά δογματικά ζητήματα, ἀλλά γιά τήν ἐπικράτηση ὁμαλότητας καί τάξης στήν περιοχὴ ἢ ὅποια θά ἐπέρχονταν μόνο ἂν δέν ὑπῆρχαν προβλήματα μεταξύ τῶν δύο κοινοτήτων πρὸς ὄφελος τῶν σκοπῶν τοῦ πολέμου. Ἡ ὁμόνοια προϋπέθετε τήν ἀναγνώριση καί ἀπό τά δύο δόγματα μιᾶς Διοικητικῆς Ἀρχῆς πού δέν μπορούσε βέβαια νά εἶναι τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀφοῦ αὐτό τελοῦσε ὑπό τόν ἔλεγχο τοῦ τουρκικοῦ Κράτους. Ἔτσι, ἐκεῖνοι πού ἔπρεπε νά προέλθουν σέ ὑποχωρήσεις, μολοντί ἀριθμητικά περισσότεροι, ἦταν οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἄλλωστε ὑπέφεραν καί ἀπό τίς οἰκονομικές πιέσεις τοῦ Πατριαρχείου.

Τό σχέδιο τῆς «ἐνωτικῆς» αὐτῆς κίνησης δέν ἀποκλείεται νά ἦταν βενετικῆς ἐμπνευσης καί νά εἶχε κατάλληλα προταθεῖ στοὺς ὀρθοδόξους ἀρχιερεῖς. Οἱ τελευταῖοι ὅμως γνώριζαν ὅτι αὐτό μπορούσε νά εἶχε ἐπιτυχία μόνο ἀπό τήν καλὴ ἔκβαση τοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν Βενετῶν καί ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι ἀργότερα δέν θά ἀνακαλοῦσαν τά προτεινόμενα, πρᾶγμα ἀβέβαιο. Ἄν ἡ νίκη ἔκλινε ὑπὲρ τῶν Τούρκων τότε ἦταν μαθηματικά σίγουρη ἢ ἀπώλεια τῶν ἐδρῶν τους. Ἐνώπιον τοῦ διλήμματος καί τῶν πιθανῶν πιέσεων τῶν Βενετῶν συγκεντρώθηκαν στη Σίφνο γιά νά ἐξετάσουν τά πράγματα καί νά πάρουν ἀποφάσεις. Στη Σίφνο τότε διέμενε, πρόσφυγας ἀπὸ τήν Κρήτη, διακεκριμένος στά Γράμματα καί σέ θεολογικὴ κατάρτιση ἱερομόναχος, γνωστός σέ ὅλο τό Ἀρχιεπίσκοπος πού ἀσφαλῶς θά συνεργάζονταν μαζί τους. Πρόκειται γιά τόν Παρθένιο Χαιρέτη, πνευματικό καί ἐφημέριο τῆς γυναικειᾶς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου τοῦ Μογκοῦ³. Τό

2. Τωμαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 18.

3. Θεοδοσίου Κ. Σπεράντζα. Ἡ Παναγία ἡ Χρυσοπηγὴ τῆς Σίφνου. Ἀθήνα 1949, σελ. 35 ἐπ., Φιλαρτέου Ἀπ. Βιτάλη, Ἐν ἀξιόλογον Χειρόγραφον τῆς Σίφνου,

κείμενο τοῦ ἔγγραφου ποῦ καταρτίσθηκε στή Σίφνο, γιά νά σταλεῖ στόν πάπα⁴, φανερώνει τόν συντάκτη του ἄριστα καταρτισμένον στά δογματικά καί δέν περιλαμβάνει ἴχνος δογματικῆς ἀπόκλισης.

Οἱ καθολικοὶ κῦκλοι τῆς Νάξου ἔδειξαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καί δραστηριότητα γιά τή διαδιδόμενη ἤδη «ἐνωτικὴ» κίνηση. Ἔτσι, ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος φρόντισε νά τοὺς πληροφοροῦσῃ ὅτι ἔχουν τὴν ἀμέριστη δική του συμπαράσταση, ὅπως καί τοῦ προξένου Γαλλίας καί Βενετίας στή Νάξο Κρουσίνου Κορονέλλου, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἦταν πρόθυμος νά μεταφέρει αὐτοπροσώπως κάθε ἐπιθυμία τους στήν Κυβέρνηση τῆς Γαληνοτάτης Βενετικῆς Δημοκρατίας καί στό Βατικανό⁵. Τόν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου χρόνου ἐπῆραν, ὅπως φαίνεται, ὀριστικὴ ἀπόφαση, στή Σίφνο πάλι, ὅπου πραγματοποιήσαν νέα σύναξη (στήν ὁποία δέν προσήλθε ὁ Ἄνδρου Αὐξέντιος). Στίς 30 τοῦ μηνὸς αὐτοῦ ὑπέγραψαν κοινὴ ἐπιστολὴ τους πρὸς τόν Κρουσῖνο Κορονέλλο μέ τὴν ὁποία τόν παρακαλοῦσαν νά «μεταφέρῃ εἰς τὴν Αὐτοῦ Παναγιότητα τόν Πάπα τὰς ταπεινοτάτας ἡμῶν ἰκεσίας... ὅπως δώσῃ πίστιν εἰς ὃ,τι θέλει τοῦ εἰπῆ ἢ ἐξοχότης σας διὰ τὴν ὑπόθεσίν μας, ἥτοι νά εὐαρεστηθῇ ἢ Παναγιότης του νά μᾶς δεχθῇ μεταξύ τῶν πιστῶν καί ὑπὸ τὴν σκέπην του...»⁶. Ἐπίσης τοῦ παρέδωσαν καί κοινὴ δῆλωσή τους πρὸς τόν πάπα, γραμμμένη καί αὐτὴ στή Σίφνο, μέ χρονολογία 1662 καί χωρὶς ἡμερομηνία⁷, ἴσως ἐπειδὴ δέν ἦταν γνωστὸ πότε ἀκριβῶς θά ἀναχωροῦσε γιά τὴν Ἰταλία ὁ Κορο-νέλλος.

Μέ τὴ δῆλωση αὐτὴ δέν ἔπесαν σέ κανένα κανονικὸ, ἀπὸ ὀρθόδοξης σκοπιᾶς, παράπτωμα, γιατί ζητοῦσαν διοικητικὴ μόνον ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ Ρώμη μέ τὴ δικαιολογία ὅτι ἡ περιοχὴ τους, ποῦ βρισκόνταν, λόγῳ τοῦ πολέμου, ὑπὸ τὴν ἀμεση ἐπιρροή καθολικοῦ

σὴν ΕΕΚΜ, ΙΑ' (1979-1984), σελ. 559 ἐπ., Ἄγαμέμν. Τσελίκα, Παρθένιος Χαιρέτης, ἕνας ἀγνοημένος Κρητικὸς λόγιος στή Σίφνο (17ο αἰων.), σὴν Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α (Ἐταιρείας, Ἑλλην. Λογοτεχν. καί Ἱστορικοῦ Ἀρχείου), τόμος πρῶτος, Ἀθήνα 1986, σελ. 21 ἐπ., Σίμου Μ. Συμεωνίδη, Παρθένιος Χαιρέτης, συμπληρωμ. στοιχεία σὴν προηγούμε. μελέτη, Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α., τόμος δευτέρος, Ἀθήνα 1987,

4. Ἐγγραφο 14.

5. Β. J. Slot, «Ὀνίται» τῆς Μήλου καί τῆς Κιμῶλου κατὰ τόν 17ο αἰῶνα, σὴν Κιμωλιακά, τόμ. ΣΤ', 1976, σελ. 211.

6. Β. J. Slot, ὁ.π.

7. Ἐγγραφο 14.

κράτους, δηλ. τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, εἶχε ἀποκοπεῖ ἀπό τὴν πνευματικὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Σημειώ-
 ναν λοιπόν, μέ μεγάλη διπλωματικότητά, ὅτι «...τῶν ἀνατολικῶν
 ἡμῶν Ἀρχιερέων... τῶν ποικίλαις δυστυχίαις ληφθέντων καὶ
 συντριφθέντων...» μοναδική πλέον ἀπέμεινε ἐλπίδα «ἡ καταφυγὴ
 πρὸς τὸν Ἅγιον καὶ Ἀποστολικὸν Ρώμης θρόνον». Καὶ τοῦτο,
 γιατί «τά ἀρχιερατεῖα ἡμῶν... ἀπὸ τοῦ ἐπιλοῖπου τοῦ Κωνσταντι-
 νουπόλεως Πατριαρχείου... ὁ νικητῆριος καὶ χριστιανικός τῶν
 Ἑνετῶν στόλος ἐξέκοψε, γι' αὐτὸ «πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν τῆς
 σῆς μακαριότητος ὑπακοὴν καὶ μερικὴν τοῦ Ρώμης Πατριαρχεί-
 ου ὑποταγὴν ἀνάγεσθαι πεποθήκαμεν» ὥστε «καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν
 ἡμέτερον λαὸν ἀπὸ τῶν εἰσπραξέων τῶν τοῦ Κωνσταντι-
 νουπόλεως ἐξάρχων ἐλευθέρω καὶ ἀτελῆ ποιηθῆναι καὶ
 φρουρηθῆναι τῆ τῆς Μακαριότητος ὑμῶν ἐπιμελεία καὶ οἰκονομία
 πάντοτε ἐλπίζομεν»⁸. Ἀπέφυγαν δηλαδή ὁποιαδήποτε ἀναφορά
 σέ δογματικὸ θέμα, τονίζοντας μάλιστα μέ ἐπίφραση ὅτι αὐτοὶ δέν
 ἦταν οὔτε «τοῦ ὑψηλόφρονος Ἀλεξανδρείας Ἀναστασίου (Ἄθα-
 νασίου) μείζονες, οὐδέ τοῦ Χρυσοστόμου σοφότεροι, οὐδέ τοῦ
 Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου ἰσχυρότεροι» ὥστε νά παραβοῦν
 ὅσα οἱ πατέρες αὐτοὶ τῆς Ἐκκλησίας εἶχαν ἐμπεδώσει. Ἀναγνώρι-
 σαν ὅμως τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα (πού δέν εἶναι δογματικὸ θέμα)
 γιατί κατεῖχε «τὴν ἀποστολικὴ τοῦ Πέτρου καθέδρα, ἣν ἐκεῖ ἐξ
 ἀρχῆς τέθηκεν ὁ Χριστός» γιὰ νά ἀποτελεῖ «τῶν τεταλαιπωρημέ-
 νων ἐπισκόπων σκέπην, παρησίαν, φρούρησιν καὶ στερέωσιν»
 προκειμένου καὶ αὐτοὶ νά ἀπολαύσουν «εὐδίαν μετὰ τοσοῦτων
 θευλλῶν, ὧν τοσαῦτα ἔτη κυματιζόμεθα». Στό ἴδιο κείμενο, τέλος,
 ἀνέφεραν ὅτι γιὰ τὴ διοικητικὴ αὐτὴ ὑπαγωγὴ τους «ἀξιόπιστον
 μάρτυρα ἀπεστείλαμεν τὸν εὐγενέστατον καὶ ἐκλαμπρότατον
 κύριον κύριον Κρουσῖνον Κορονέλλον» ἀντιπρόσωπο στὴ Νάξο,
 τόσο τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας, ὅσο καὶ τοῦ δόγη τῆς Βενετίας.

Μέχρι το Δεκέμβριο ὁ Κορονέλλος δέν εἶχε ἀναχωρήσει γιὰ τὴν
 Ἰταλία. Μετὰ δέ τίς φῆμες ὅτι θά κατέπλεε στό Αἰγαῖο καὶ ὁ
 γαλλικός στόλος, ὁπότε ὑπῆρχε πιθανότητα νά ὑπερισχύσουν στὸν
 πόλεμο οἱ χριστιανικὲς δυνάμεις, οἱ ἀρχιερεῖς ἀπῆλθον στὸν
 Κορονέλλο τὴν 1η Δεκεμβρίου καὶ ὑπομνηστικὴ ἐπιστολὴ μέ τὴν
 ὁποία τοῦ ζητοῦσαν νά μεριμνήσει γιὰ τὴν ἔκδοσιν πέντε διαταγμά-

8. Ἐγγραφο 14.

των ἢ ἑνός πού νά αναφέρεται καί στίς πέντε ἐκκλησιαστικές ἐπαρχίες τῶν Κυκλάδων (πλὴν ἐκείνης τῆς Ἐνδρου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι δέν μετεῖχε στήν κίνηση) γιὰ τή διοικητική ἐξάρτησή τους ἀπό τή Ρώμη. Ζητοῦσαν ἀκόμη νά ἐκδοθοῦν καί διαταγές πρὸς «τούς αὐθέντες καπετάν γενεράληδες» νά ἐμποδίζουν τήν κάθοδο τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχων στήν περιοχή, ἀλλά καί νά φροντίσει ἰδιαίτερα, ὥστε τὰ παπικά ἔγγραφα ἢ ἔγγραφο «νά περιέχη διά ἐμᾶς τούς πέντε ἀρχιερεῖς τούς κάτωθεν ὑπογεγραμμένους νά ἔχουσιν οἱ μητροπόλεις καί οἱ ἀρχιεπισκοπές τὰ δίκαιά των κατὰ τήν παλαιάν συνήθειαν, κατὰ τὰ γράμματά μας καί κατὰ τὰ κατὰ-στιχὰ μας», δηλαδή σύμφωνα μέ τίς πράξεις ἢ συνοδικούς τόμους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πού εἶχαν ἰδρῦσει καί ὀρίσει τόν τρόπο λειτουργίας τῆς μητροπόλεως Παροναξίας καί τῶν ἀρχιεπισκοπῶν τῶν Κυκλάδων. Ἐκείνη δέν δέχονταν νά ἀλλάξει τό καθεστῶς πού ἴσχυε γιὰ τὰ μοναστήρια, τίς ἐκκλησίες καί τήν κινητή καί ἀκίνητη περιουσία τους. Τέλος τόν παρακαλοῦσαν, ἂν κατέπλεε ἡ γαλλική ἀρμάδα «εἰσέ τοῦτα τὰ μέρη», νά φρόντιζε καί γιὰ τήν ἀναγνώρισή τους ἀπό τή Γαλλική Κυβέρνηση⁹.

Τά ἀνωτέρω τρία ἔγγραφα τοῦ 1662, δηλαδή τή δήλωση πρὸς τόν πάπα καί τίς δύο ἐπιστολές, ἀπό 30 Ὀκτωβρίου καί 1 Δεκεμβρίου, πρὸς τόν Κορονέλλο, ὑπέγραψαν, κατὰ τήν ἴδια τάξη, ὁ μητροπολίτης Παροναξίας, Νικόδημος, καί οἱ ἀρχιεπίσκοποι Σίφνου Ἀθανάσιος, Τζίας καί Θεομίων Γερμανός, Σαντορίνης Παρθένιος καί Μήλου Διονύσιος¹⁰.

9. Ἐγγραφο 15.

10. Τό ἔγγραφο δίνεται σέ δύο πανομοιότυπα (ἀριθ. 3 καί 4) ὅπου καί οἱ ὑπογραφές τῶν ἀρχιερέων. Πρῶτος ὑπογράφει ὁ Παροναξίας, ὁ Νικόδημος δεβαιοτάτα καί ὄχι ὁ Μακάριος, ὅπως ἐσφαλμένα ἐπιμένει ὁ Γρηγορίου, Σχέσεις κ.λπ. σελ. 67-69, ὅμως δικαιολογημένα γιατί εἶχε ὑπόψη ὅτι ὁ δεύτερος ἦταν Παροναξίας ἀπό τό 1657 καί ἀγνοοῦσε τίς λεπτομέρειες πού ἀναπτύσσονται ἐδῶ. Τό ἔγγραφο βρίσκεται στό Ἀρχεῖο τῆς SCPF/SOCG. 272, 337^{RV} καί εἶναι γραμμένο ἑλληνικά· στό φ. 379_R ὑπάρχει καί ἀντίγραφο στά λατινικά. Σ' αὐτό ὁ ἀντιγραφέας ἔχει ἀποδώσει ἐσφαλμένα τό ὄνομα τοῦ Παροναξίας, ὡς Nilus, ἐνῶ ὁ ἴδιος στό ἀντίγραφο τοῦ ἔγγραφου τῆς 1ης Δεκ. 1662 (ἔγγραφο Νο 15), ἐπίσης στά λατινικά, πρὸς τόν Κορονέλλο, τόν γράφει σωστά Nicodemo, ὅπως καί τόν Τζίας Germano, ἐνῶ τόν τελευταῖο στό γράμμα πρὸς τόν πάπα ὡς Gerasimus, ἐσφαλμένα. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ παρααναγνώσεις τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἀρχιερέων πού, ὅπως εἶναι φυσικό, δημιουργοῦν τρομερή σύγχυση. Ἐκείνη, ἐπίσης, μεταφορᾷ τοῦ ὀνόματος

Τελικά ο Κορονέλλος, λόγω έσωτερικών διαταραχών της καθολικής κοινότητας της Παροναξίας και πολλών σκανδάλων (που απέδιδε στον καθολικό αρχιεπίσκοπο), δέν έπηγε στην Ίταλία αυτόπροσώπως, αλλά έστειλε τό θείο του Γεώργιο Σομμαρίπα, ό όποίος παρέδωσε στο Βατικανό τή δήλωση τών όρθοδόξων αρχιερέων πρός τον πάπα, τίς επιστολές τους πρός τόν Κορονέλλο και έπιστολή του τελευταίου από 28 Φεβρουαρίου 1662 m.v. (more veneto, δηλ. 1663). Τό κείμενο τής έπιστολής αυτής εΐναι πολύ ένδιαφέρον. Έγραφε ό Κορονέλλος ότι οί αρχιερείς, μέ τούς όποίους εΐχε συζητήσει τό θέμα, ζητούσαν τήν ύπαγωγή τους, «στην Άγία Καθολική Έδρα» γιατί γνώριζαν ότι σ' αυτήν «άπό παμπάλαια χρόνια ήταν ύποκειμενοι όλοι οί έπίσκοποι και οί αρχιεπίσκοποι τής Ίστριας, όχι μόνο ώς ύπερτατης κεφαλής τής χριστιανικής Έκκλησίας, αλλά άκόμη και ώς Πατριαρχου τών περιφερειών αυτών ιδιαίτερα, από τόν όποίο ήταν τοποθετημένοι σ' αυτά τά μέρη, μάλιστα ό έπίσκοπος Θεσσαλονίκης ...πρίν ό πατριάρχης Κ/Πόλεως τίς ιδιοποιηθεΐ»¹¹. Σημείωνε, τέλος, μεταξύ τών άλλων ότι δέν άγνοούσε «τήν έλληνική άστάθεια», δηλ. τό άδέβαιο άν θα τηρούσαν ή όχι τά προτεινόμενα οί Έλληνες αρχιερείς, πίστευε όμως ότι άν γίνονταν άποδεκτό τό αίτημά τους, οί καθολικοί ιεραπόστολοι θά εΐχαν τήν ευχέρεια νά έργασθοϋν άνεμπόδιστα και νά μεταστρέψουν τελικά τούς όρθοδόξους στον καθολικισμό¹².

Ό Γεώργιος Σομμαρίπας παρέδωσε την άλληλογραφία στό Βατικανό στις 4 Σεπτεμβρίου 1663¹³. Το τελευταίο κατάλαβε φυσικά ποιό ήταν τό πραγματικό νόημα τής δήλωσης τών

του Τζίας, στο έγγραφο τής 30 Όκτωβρίου 1662, από τόν άντιγραφέα του πρωτοτύπου νοτάριο Νάξου Νικόλαο Άναπλιώτη, που τόν θεώρησε Γεράσιμο, δημοσιεύθηκε έτσι και στοϋ Μ. Φώσκολου, Συμπληρώσεις εις τούς όρθοδόξους έπισκοπικούς καταλόγους τών Κυκλάδων, έφημ. Καθολική, 30 Άπρ. 1974, φ. 1862 και στοϋ Β. J. Slot, «Ούνίται». Έν πάση περιπτώσει και τά τρία αυτά έγγραφα φέρουν τίς ύπογραφές τών αρχιερέων Παροναξίας Νικοδήμου, Σίφνου Άθανασίου, Τζίας και Θεομίων Γερμανού, Σαντορίνης Παρθενίου και Μήλου Διονυσίου.

11. Γνώριζαν δηλαδή ότι μέχρι τόν 8ο αιών., όποτε περιήλθαν στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κ/Πόλεως, οί αρχιεπισκοπές, έπισκοπές κ.λπ. εΐχαν διοικητική έξάρτηση από τή Ρώμη, Βλ. Άθανασ. Α. Άγγελοπούλου, Ή Έκκλησία Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 89 έπόμ.

12. Έγγραφο Νο 16.

13. Η ήμερομηνία και τό έτος παραλαβής τής άλληλογραφίας, από τό Βατικανό σημειώνονται στο άνω περιθώριο τής πρώτης σελίδας του έγγραφου.

ὀρθοδόξων ἀρχιερέων καί δέν ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιά τήν πρόταση. Πέντε περίπου χρόνια ἀργότερα, τό 1667, ἀνακηνήθηκε πάλι τό ζήτημα, κατά πάσα πιθανότητα ἀπό τό βενετό ναύαρχο Φραγκίσκο Μοροζίνι. Τόν Ἀπρίλιο τοῦ χρόνου ἐκείνου ὁ τελευταῖος βρισκόνταν στή Μήλο ὅπου συγκεντρώθηκαν καί οἱ ὀρθόδοξοι ἀρχιερεῖς, ὁ Παροναξίας, ὁ Σίφνου, ὁ Σαντορίνης, ὁ Μήλου καί ὁ Ἄνδρου καθώς καί ὁ περιερχόμενος τίς καθολικές ἐκκλησίες τῶν νησιῶν ἀποστολ. ἐπισκέπτης ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως Sebastiani. Σέ μεγάλη σύσκεψη πού συγκροτήθηκε ἐκεῖ καί μετὰ ἀπό συζήτηση γύρω ἀπό τίς ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν δύο δογμάτων, ὁ Sebastiani τοῦς ὑπέδειξε νά ἀποστείλουν κοινή ἀναφορά τους πρός τόν πάπα στήν ὁποία ὅμως νά γίνεται σαφής ὁμολογία τοῦ πρωτείου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ὡς κεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Οἱ ὀρθόδοξοι ἀπήντησαν ὅτι εἶχαν κάνει παρόμοια δήλωση πρό χρόνων, ὁ Sebastiani ὅμως τοῦς πληροφόρησε ὅτι ἡ Ρώμη δέν τήν εἶχε πάρει ποτέ, εἴτε ψευδόμενος, εἴτε ἀπό πραγματική ἄγνοια. Ἴσως προκειμένου νά τοῦς κάνει νά ἐπαναλάβουν τήν «ὁμολογία» μέ πιο συγκεκριμένη διατύπωση κατά τίς ἐπιδιώξεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Στίς 25 Μαρτίου / 3 Ἀπριλίου 1667 κατέστρωσαν τή νέα δήλωση πρός τόν πάπα, στήν ὁποία ἀνέγραψαν: «...ὁμολογοῦντες Ὑμᾶς ἀληθῆ κεφαλὴν καί οἰκουμενικόν ποιμένα τῆς τοῦ Χριστοῦ ποιμένης... προβαίνομεν εἰς τὰς διακηρύξεις, ταῦτας» αὐθόρμητα καί «ἀναμένομεν ἀπό τήν Ὑμετέραν μακαριότητα σύστασίν τινα πρός τήν πολιτείαν τῆς Ἑνετίας, ἣτις σήμερον κυριαρχεῖ εἰς αὐτούς τοῦς τόπους, ἐπί τῷ σκοπῷ τῆς προστασίας ἡμῶν καί τῆς υπερασπίσεως ἀπό τῶν μεγάλων ἐπηρεϊῶν εἰς ἃς ἐκ πολλῶν πλευρῶν ὑποκειμέθα κατά τοῦς χρόνους τούτους τοῦ πολέμου»¹⁴. Σκοπός δηλαδή καί πάλι τῆς δήλωσης παρέμενε ὁ ἴδιος, μόνο πού τό κείμενο εἶχε διατυπωθεῖ διαφορετικά. Ὁ πάπας, πού ἀναγνωρίζονταν καί πάλι ὡς κεφαλὴ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, παρεκαλεῖτο νά τοῦς θέσει ὑπό τήν προστασία του καί νά μεσολαθῆσει στη Γαληνοτάτη νά τοῦς ἀπαλλάξει ἀπό τίς πιέσεις πού δέχονταν ἀπό πολλές πλευρές (ἐνῶ στήν προηγούμενη δήλωση ἀνέφεραν τοῦς πατριαρχικούς ἐξάρχους) καί τίποτα περισσότερο. Ἐτσι το Βατικανό, ἀφοῦ δέν δήλωναν προσχώρηση στόν Καθολικισμό καί ὑποταγή στόν πάπα δέν ἔδειξε πλέον

14. Τωμαδάκης, Ἰωσήφ Δόξας, σελ. 53-54.

ένδιαφέρον (όπως πιθανόν είχε κάνει μέσω του Sebastiani) και τό ζήτημα δένείχε περαιτέρω εξέλιξη, από όσα τουλάχιστον γνωρίζω εγώ.

Από τά άνωτέρω γίνεται φανερό ότι οί όρθόδοξοι άρχιερείς τών Κυκλάδων, παρά τά πολεμικά και άλλα δεινά, τίς πιέσεις που δέχονταν για άποσκίρτηση από τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο, άκόμη και τίς τεταμένες σχέσεις τους μέ το τελευταίο, διέθεταν, εκτός από πάγιες άρχές, και σθένος, και επίγνωση και διορατικότητα όχι συνηθισμένη. Πολύ περισσότερο απέδειξαν ότι δέν ήταν ευάλωτοι, αλλά ικανές πολιτικές και άρχηγικές προσωπικότητες και άς κατηγοροϋνται ως «άπαίδευτοι» ή «άστοιχείωτοι» κ.λπ. Δέν νομίζω ότι χρειάζεται άλλη δικαιολόγηση τό φαινόμενο τής άκλόνητης διατήρησης του όρθόδοξου Έλληνισμού και τότε και στους αιώνες.

1668. 2. 2. 224 144.
 355
 1668. 2. 2. 224 144.
 355

1668. 2. 2. 224 144.
 355
 1668. 2. 2. 224 144.
 355

1668. 2. 2. 224 144.
 355

Πανομοίτυπο αριθ. 2. Έγγραφο έτους 1652 ύπογραφόμενο από τον άρχιεπίσκοπο Μήλου Διονύσιο. (Γιά σύγκριση τής ύπογραφής του μέ την όμοια στά πανομοίτυπα 4, 5 και 6).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν στοχάζοντας τάς περιστάσεις τῶν ἐπαλλήλων ἀκαταστασιῶν καί τό στενόν τοῦ καιροῦ μέ τά καθημερινά λυπηρά τῆς ἐπαρχίας μου διά τῶν ἀρμάδων καί κουρσάρων μάλιστα καί τό πολύ βάρος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καί μή ὑποφέροντας διά τό συχνόν καί ἀσθενές τῆς φύσεώς μου, ἠθέλησα νά ἡσυχάσω τό λοιπόν καί βραχύ τῆς ζωῆς μου εἰρηνικόν· διά τοῦτο οἰκεία γνώμη τε καί βουλή θέλω καί κάμνω παραίτησιν τοῦ θρόνου μου μόνου καί ὄχι τῆς ἀριεροσύνης· τό δέ ἀξίωμα τῆς ἀρχιεροσύνης μου, εἰ καί ἀνάξιος, θέλω νά τό ἔχω καί νά το φυλάττω καθαρόν καί ἀμόλυντον ἕως τέλους τῆς ζωῆς μου. Καί τήν αὐτήν παραίτησιν συστείνω καί δίδω τιν εἰς χεῖρας τοῦ πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις τοῦ ἡγαπημένου μου ἀνεψιοῦ κυρίου Γερμανοῦ, ἔστοντα καί νά τόν γνωρίζω ἀξιώτατον καί καλοῦ βίου καί οὐχί τινος ἄλλου διά νά λάβῃ τόν αὐτόν θρόνον τῆς αὐτῆς μου ἐπαρχίας καθώς καί οἱ ἐπαρχιωῖτες μου θέλουσι καί ἀγαπῶσιν αὐτόν, καί τοῦτο διά νά περιποιεῖται καί νά ἐπισκέπτεται πρὸς ἡμᾶς ὡς φίλοπαις πρὸς τόν ἡγαπημένον αὐτοῦ πατέρα· εἰ δέ πάλιν καί ἐξ αἰτίας ἐμποδιζόμενος αὐτός καί ἂν δέν λάβοι τό ἀξίωμα τοῦ αὐτοῦ θρόνου ὁ ἄνωθέν μοι ἀνεψιός, οὐχ ἄλλου τινός ἐπεδίδοται, ἀλλά πάλιν νά καθέδομαι καί νά εὐρίσκωμαι ὡς καί πρότερον εἰς τόν θρόνον τῆς ἐπαρχίας μου καί ὄντος εἰς πίστῳσιν ἀληθείας ἔγγραψα οἰκεία χειρὶ ἔμπροσθεν τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων καί θέλουσιν ὑπογράψαι κάτωθεν. ἀχν' Σεπτεμβρίου 15. τὸ ἐν τῇ νήσῳ Σίφουνῳ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Τζίας καί Θεομίων Νεῖλος ἔγραψα καί στέργω τά ἄνωθεν.

2

Μακαριώτατε Πάτερ

Τίς περασμένες ἡμέρες ἐγροικήσαμε πῶς ἦλθε μίαν γραφή³ εἰς τό χέρι τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτα Παροναξίας κύρ Μα⁴|καρίου κάποια λόγια ἐνάντια διά τόν ἀφέντη τό δεσπότη τόν ἐδικό μας⁵ | Ἀντώνιο Σέρα ἀπό κανέναν ἀτυχον ἄνθρωπον τόν ὁποῖον παρα⁶|καλοῦμε τήν μακαριότη σου νά τόν ἤξεύρωμε διά νά παιδευ⁷|θεῖ ὡσάν πρέπει ἐπειδή νά λέγει τέτοια λόγια ὁποῦ δέν εἶναι ἀληθινά⁸ | μάλιστα ἐμεῖς ὅλοι μας μικροί καί μεγάλοι τόν εὐχαριστοῦμε πολύ⁹ | εἰς τόσες καλωσῦνες καί δούλεψες ὁποῦ γνωρίσαμε ἀ¹⁰|πό τήν πανιερώτη του τοῦτον τόν γγερῶν τῆς γέρας ὁποῦ ὁ Θεός¹¹ | νά τόν ἐμαντινήρη νά τόν ἔχομε θάρρος καί παρηγορία εἰς¹² | τόν τόπον μας ὡς καθῶς κάνει πλαιῖα παρὰ κανέναν ἄλλο ἄρχι¹³|ερέα εἰσέ σπουδή τῶν παιδιῶν μας καί διδασκαλίαν χριστιανική¹⁴ | πλην μακαριώτατε πάτερ παρακαλοῦ-
με τήν μακαριότη σου¹⁵ | νά ἔχη τίποτες περισσότερο ἀπό κείνο τό εἰσόδημα ὁποῦ ἔχει¹⁶ | τῆς ἐκκλησίας διότις ἡ ἐντρῶδα του εἶναι πολὺ ὀλίγη καί δέν τόν¹⁷ | φθάνει νά ζωοθρόφαται καί νά κάνει καί ἀνάστημα εἰς τήν ἐκκλη¹⁸|σίαν ὡς καθῶς κάνει ἡ πανιερότη του. δέν ἔχοντας ἄλλον διά τήν ¹⁹|σόρας καί ἡ ἀγία εὐχή τῆς μακαριότης σου νά εἶναι μαζί²⁰ | μας καί προσκυνώντας μικροί καί μεγάλοι φιλοῦμε τό ἀγι²¹|ώτατόν της χέρι

²² | ἀπό Μῆλο αὐγούστου μηνός 8 | 1652

²³ | † ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου Διονύσιος φιλω τὰς ἀγίας σου πόδας

²⁴ | — Γιάκουμος Ἐρμένης δούλος τῆς μακαριότησου

²⁵ | — Γεωργάκης Ταταράκης δούλος τῆς μακαριότησου

²⁶ | — Γεωργάκης, Χωματιανός δούλος τῆς μακαριότησου

²⁷ | — Γιακουμέτος Δελίνης δούλος τῆς μακαριότησου

²⁸ | — Μαθιός Κοτάκης δούλος ταπεινός τῆς μακαριότησου

²⁹ | — Μαρκουλῆς Ἐρμένης δούλος τῆς μακαριότησου

³⁰ | — Νικολός Κοτάκης δούλος τῆς μακαριότησου.

(SCPF/SOCG. 187, 335^{RV})

3

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῇ οἰκειοχείρου καὶ ἐνυπογράφου γραμματος ὁμολογεῖ καὶ ὑπόσχεται ἐνώπιον τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ὅτι τὴν ζητίαν ὁποῦ ἐρίφθη εἰς τὸν καιρὸν τοῦ κύρ Παΐσιου τὰ ὁποῖα ἐσατήθησαν εἰς τὸν ἐνδοξώτατον Ἰσμαήλ Ἁγᾶ διὰ χρέος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας οὐσαν ἄσπρα χιλιάδες εἴκοσι (20) εἰ μὲν τὰ ἐσύναξεν ὁ ἀποσταλεῖς ἐξαρχικῶς παπὰ Ἱερόθεος γριῖσπος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου, ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν μου Σαντορίνην καλῶς, εἰ δέ μή νά τὰ συνάξω καὶ νά τὰ πέμψω ὡς χρέος μου οἰκείον πρὸς τὸν εἰρημένον Ἁγᾶν χωρὶς ἀντιλογίας καὶ προφάσεως τινός, ἔτι ὑπόσχομαι ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἐρεῦνησε καὶ ἤϋρεν καὶ σύναξεν τὴν περιουσίαν ἅπασαν, πράγματά τε καὶ χρήματα τοῦ ἀποθανόντος πρὸ ἐμοῦ Σαντορίνης ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου καὶ πέμψαι ταῦτα τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὡς δίκαια αὐτῇ, ἂν δέ παρέθω καὶ ἀθετήσω τὴν ὑπόσχεσίν μου ταύτην, εἶναι με ὑπὸ παιδείας ἐκκλησιαστικῆς ὄντος μου ἀναπολογίτου. Ὅθεν ἐγράφη τό παρὸν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας Κώδικι εἰς δήλωσιν.

Ἢ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος ὑπόσχομαι ταῦτα.

ἐν ἔτει αχνδ', Ἰανουαρίου 29.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΜΠΤ. 2, φ. 175')

4

Ἰωαννίκιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἢ οὐκ ἀπεικός ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι καὶ τοῦτο μᾶλλον δέ καὶ λίαν εἰκός, τὰς καλῶς ἐχούσας τῶν ὑποθέσεων καὶ μετὰ λόγου ὀρθοῦ ἀρχομένας κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν, πόλιν τε καὶ χώραν καὶ διὰ πατριαρχικῶν συγκλι³ωδῶν γραμμάτων κτᾶσθαι τό ἀσφαλές καὶ ἀμετάθετον καὶ ἀδιαλώθητον μέχρι παντός, κατ' οἷον τρόπον τῶν... τοῦ κατὰ καιροῦς οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, φαίνεται γοῦν καὶ ἐν τῇ νήσῳ (sic) παροναξία εὐρίσκεισθαι τι⁴ ἐρημοκλήσιον εἰς

ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου εἰς τό Καλόν
 Ὅρος ἔρημον ὡς προεῖρηται καί ἀδιόρθωτον ὥστε κατοικεῖν τά
 ἄλογα ζῶα ἐν αὐτῷ, ὁ δέ ὀσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κύρ Ἰγνάτιος
 Ἰσχορφιάτης λεγόμενος εἰδὼν τόν τόπον ἐπιτήδειον εἰς κατοίκησιν
 μοναχῶν, πόρρω πόλεως πάσης καί χώρας, ἐζήτησεν ἄδειαν καί
 ἐξουσίαν παρά τοῦ κατὰ τόπον ἱερωτάτου μητροπολίτου Παρονα-
 ξίας, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου παντός Αἰγαίου⁶ Πελάγους τοῦ ἐν
 ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καί συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν
 μετριότητος κύρ Νικοδήμου, ὅπως ἐλθὼν ἀνακτίσῃ καί ἀνακαινί-
 σῃ τό σπήλαιον ἐκεῖνο καί ἐλεύθερον ἀποκαταστήσῃ πάσης
 ἀπαιτήσεως ἀναλώ⁷σας ἐξ ἰδίων, ὁ δέ ἱερώτατος αὐτός μητροπο-
 λίτης ἠδέως καί μετὰ χαρᾶς τόν λόγον αὐτοῦ δεξάμενος, ἔδωκεν
 αὐτῷ ἄδειαν καί ἐξουσίαν πᾶσαν γενέσθαι αὐτόν τόν κύρ
 Ἰγνάτιον μοναχόν ἴδιον καί καθολικόν⁸ οἰκοκύρην τοῦ ἐκκλησι-
 δίου αὐτοῦ τοῦ Σπηλαίου ἐπονομαζόμενον, διὰ γράμματος αὐτοῦ,
 ἐπί τῷ ἀνακτίσαι αὐτό καί ἀνακαινίσαι ὅπως ἂν βούλεται καί
 θέλει καί κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, μέχρις οὔ δῆ καί κατ' αὐτόν⁹ οἱ
 διάδοχοι αὐτοῦ καί εἶναι τό μονύδριον αὐτό ἀδούλωτον, ἐλεύθε-
 ρον καί ἀκαταπάτητον παρά παντός τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέων
 καί ἄλλως πως ἔχοντος πρόσωπον καθά φαίνονται τά γράμματα
 τοῦ αὐτοῦ μητροπο¹⁰λίτου, ζήτησαντος δέ καί παρά τῆς ἡμῶν
 μετριότητος ἐπεβεβαιῶσαι καί ἀσφαλίσαι τήν ὑπόθεσιν ταύτην τῆς
 ἐλευθερίας τοῦ μονυδρίου αὐτοῦ καί δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ
 καί σιγιλλιώδους γράμματος ἡ¹¹ μετριότης ἡμῶν τήν αἴτησιν
 αὐτοῦ μή παριδοῦσαν, ὡς εὐλογον οὔσαν καί οὐκ ἔξω τοῦ
 πρέποντος, γράφει καί ἀποφαίνεται διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς
 πατριαρχικοῦ καί σιγιλλιώδους γράμματος, συναίνεσει¹² καί τῶν
 παρευρεθέντων ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καί ὑπερτίμων τῶν ἐν
 ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καί συλλειτουργῶν τῆς ἡμῶν
 μετριότητος, ἵνα τό μονύδριον αὐτό εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς
 Ὑπεραγίας Θεοτό¹³κου, τό Σπήλαιον καλούμενον, εἴη ἀπό τοῦ
 νῦν ἀδιάσειστον, ἀδούλωτον καί ἀκαταπάτητον παρά παντός τοῦ
 κατὰ τόπον ἀρχιερέως καί ἄλλου τινός προσώπου, ὁ δέ μοναχός
 Ἰγνάτιος αὐτός εἴη ἐπιστάτης¹⁴ καί δεσπότης αὐτοῦ, ὡς νέος
 κτήτωρ ἀναφανείς, μηδένι μηδέν ὀφείλων διδόναι ἢ μνημονεύειν
 ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ τήν συνήθειαν τοῦ κατὰ καιρούς πατριαρχικοῦ
 ὀνόματος, μετὰ δέ τόν τοῦ μοναχοῦ¹⁵ αὐτοῦ τοῦ θάνατον εἴη
 μεταβαῖνον ἐπί τούς διαδόχους αὐτοῦ κατὰ τήν αὐτοῦ θέλησιν καί
 ἀπαιτήσιν καί μηδεῖς ἐχέτω ἄδειαν ἀπό τοῦ νῦν διασεῖσαι αὐτόν ἢ

ἐμποδίσει ἢ ζημίαν τινά προξενῆσαι αὐτῷ¹⁶ ἱερωμένος ἢ λαϊκός, ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀφορισμοῦ ἀλύτου τοῦ παρὰ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, ἂν δέ τις τῶν πάντων βουληθῆ ἔνοχλῆσαι αὐτόν κατὰ τι ἢ ἀποξενῶσαι τοῦ μονυδρίου¹⁷ αὐτοῦ δικαιολογίας τισὶ παραλόγοις χρησάμενος καταφρονητῆς φαινόμενος καὶ τὸ ἱερόν ἡμέτερον ἀμετάθετον πατριαρχικόν και σιγγιλιῶδες γράμμα, ὁποίας ἂν εἴη τάξεως καὶ βαθμοῦ καί¹⁸ ἀξίας, ἀφωρισμένος εἴη παρὰ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἔχει δέ καὶ τὰς ἀράς τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καί¹⁹ ὀκτώ θεοφόρων πατέρων καὶ κληρονομησαί τὴν λέπραν τοῦ Γιεξῆ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα καὶ εἴη στύων και τρέμων ἐπὶ τὴν γῆν ὡς ὁ Κάιν, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἴη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔως²⁰ οὗ ἔμμενῆ τῆ τοῦδε τοῦ σταυροπηγιακοῦ γραμματος ἀποφάσει, εἷς τε τὴν περὶ τούτου δῆλωσιν καὶ ἀσφάλειαν διηνεκῆ ἐγράφη τὸ παρὸν ἀμετάθετον και ἀδιάσειστον γράμμα²¹ καὶ ἐπεδόθη τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς κύρ Ἰγνατίῳ καὶ νέω κτήτορι τοῦ μονυδρίου αὐτοῦ. Ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ πεντηκοστῷ πέμπτῳ.

²² † Ἰωαννίκιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικός Πατριάρχης

²³ † ὁ Νικοδημηδεῖας Κύριλλος

²⁴ † ὁ Λαρίσης Διονύσιος

²⁵ † ὁ Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος

²⁶ † ὁ Προύσης Παρθένιος

²⁷ † ὁ Συληβρίας Μελέτιος

²⁸ † ὁ Σερῶν Κύριλλος

²⁹ † ὁ δρύστρης Μακάριος

³⁰ † ὁ Γάνου καὶ Χώρας Κοσμᾶς

³¹ † ὁ Λήμνου Παρθένιος

³² † ὁ Μαρωνείας Παγκράτιος

(ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Σιγγίλιο Νο 33)

5

Σεβασμιώτατοι

Ταπεινότατα και γονυκλινείς προσκυνούμε όλοι έμεις έξαιτούμενοι τή μοναδική έπιείκεια τών σεβασμιοτήτων σας να θελήσουν νά ακούσουν μέ συμπόνοια τά άτελείωτα δεινά πού ύφιστάμεθα από τό στόλο τής Γαληνοτάτης Βενετικής Δημοκρατίας και τά πονεντίνικα μπεργαντίνια, πέραν από κάθε έννοια δικαίου, μολονότι άνέκαθεν ύπήρξαμε έτοιμώτατοι στήν από καρδιάς έξυπηρέτηση τής ειρημένης Γαληνοτάτης άποδεικνύοντάς το μέ τίς άκατάπαυστες προσφορές μας σε προμήθειες και ότιδήποτε άλλο παράγουμε, κατά τίς δυνατότητές μας, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τίς παρούσες πολεμικές άνάγκες χωρίς νά αναλογιζόμαστε τούς μεγάλους κινδύνους πού διατρέχουμε από τήν όθωμανική σκληρότητα ώς ύπήκοοι (του τουρκικού κράτους) όχι αυτοθέλητα, αλλά διά τής βίας. Γι' αυτό τό λόγο παρακαλούμε διαρκώς νά τεθούμε υπό τάς πτέρυγας τής Χριστιανικής έξουσίας μέ συνεχείς παρακλήσεις και λιτανείες υπέρ άνυψώσεως και νίκης τής Άγίας Πίστεώς μας. Όμως λόγω πτώσεως του Χριστιανικού Κράτους και για τίς άμαρτίες μας βρισκόμαστε αιχμάλωτοι τών άπίστων κάτω από τή σκληρή τυραννία τους και έπειδή φαίνεται δέν είναι έπαρκής ή τιμωρία μας, κακοποιηθήκαμε και από τούς δικούς μας χριστιανούς με τρομερές λεηλασίες έξ αίτίας τών όποιων ήλθαμε σέ τόση άπόγνωση ώστε νά θέλουμε νά έγκαταλείψουμε τά ύπάρχοντα και τά σπίτια μας. Χωρίς να φοβηθούν τό Θεό, έπήγαν στην Πάρο τήν όποία σχεδόν έρήμωσαν συλλαμβάνοντας πλήθος κόσμου και διαρπάζοντας τήν παραγωγή· από εκεί ήλθαν στη Σίφνο, στήν πόλη και τά χωριά τής όποίας προξένησαν βαρύτατο πλήγμα μέ τήν άρπαγή 200 ατόμων, τά όποια μέσα σέ σύντομο χρονικό διάστημα άπεβίωσαν όλα εκτός από 14 πού κατάφεραν νά έπιστρέψουν και άλλες σημαντικές ζημιές στήν κτηνοτροφία και πράξεις άναισχυντες, δέν έχουμε κατάλληλα λόγια νά εκφράσουμε τή συμπόνοια μας για τη Σύρα· στην Νάξο διπλή λεηλασία μεγαλύτερη τών 70.000 σκούδων· στη Νιό, άφού κατέκαψαν τα σπίτια, άρπαξαν 800 βόδια και 3000 αίγοπρόβατα. Πρόσφατα στή Σέριφο, όπου ή λεηλασία δέν πρόκειται νά σβύσει από τη μνήμη τών ανθρώπων, άρπαξαν 1200 βοδια, 500 όνους και 2.500

αίγοπρόβατα. Στή Μύκονο απέγυμνωσαν ἄνδρες καί γυναῖκες καί γιά τήν Ἄνδρο εἶναι ἀδύνατο νά περιγράψουμε τήν ἔκταση τῆς καταστροφῆς στήν παραγωγή, σέ κεφάλαια καί ἀκίνητα. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ δέν θά μπορέσουν νά ἀναλάβουν γιά πολλά χρόνια, ὅπως καί στά ὑπόλοιπα νησιά, τά ὁποῖα ἐπίσης ἐρημώθηκαν. Δέν θά λησμονηθεῖ ποτέ ὅτι δέν ἐφείσθησαν καί αὐτῶν τῶν ἱερῶν ναῶν, οὔτε ἐσεβάσθηκαν τά ἱερά σκευή ἀπογυμνώνοντας τά μοναστήρια τῶν πτωχῶν μοναχῶν καθῶς καί τίς ἀπορες χῆρες καί τά ὄρφανά πού ἐξόντωσαν· τά κλάμματα καί τά δάκρυα τῶν τελευταίων ἐφθασαν μέχρι τούς οὐρανοὺς καί ἴσως νά ἦταν ἐκεῖνα πού ἀνέκοψαν τήν καταστροφή καί δέν ἐπάθαμε μεγαλύτερες συμφορές.

Γιά ὅλα αὐτά ταπεινά προσφεύγουμε στήν οἰκτίριμονα ἐπιείκεια τῶν σεβασμιότητων σας νά δεῖξουν ἔνθερμο ἐνδιαφέρον καί νά μεσολαθήσουν ὑπέρ ἡμῶν τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν ὥστε νά δοθοῦν ἐντολές στοὺς ἐξοχοτάτους καπεταναίους τῆς Ἀρμάδας νά μῆ μᾶς ἐνοχλοῦν γιά νά ζήσουμε στήν ἡρεμία μας καί νά παρακαλοῦμε τόν παντοδύναμο νά δίνει δύναμη καί νίκες στό Χριστιανισμό καί στίς σεβασμιότητές σας, πρὸς τίς ὁποῖες ἀπευθύνομε τίς εὐχαριστίες μας.

Ὁ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου καί τῶν Κυκλάδων νήσων Ἀθανάσιος δοῦλος σας.

†ὁ οἰκονόμος Σίφνου Ἀπόστολος ἱερεὺς δοῦλος σας.

†ὁ σακελλάριος Σίφνου ἱερεὺς δοῦλος σας.

†ὁ πρωτοπαπᾶς Σίφνου δοῦλος σας.

†ὁ χαρτοφύλαξ Σίφνου Νικόλαος ἱερεὺς δοῦλος σας.

†ὁ σκευοφύλαξ Σίφνου Ἱερώνυμος ἱερεὺς Βενέρης δοῦλος σας.

†ὁ πρωτονοτάριος Σίφνου Ζαννῆς Γοζαδίνος δοῦλος σας.
Νικόλαος Γοζαδίνος δοῦλος τῆς ὑψηλότης σας.

(SCPF/SOCG. 177, 156^B).

6

Σεβασμιώτατοι,

Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀπεμάκρυνε τόν Ἕλληνα ἀρχιεπίσκοπο Ναξίας καί Πάρου Νικόδημο, αἰρετικόν καί ἄκρωσ ἐνάντιον πρὸς τό δικό μας ἀγιότατο δόγμα σέ τέτοιο βαθμό ὥστε,

πολλούς Έλληνες πού από εὐλάβεια ἐξομολογούντο σέ δικούς μας κληρικούς, νά τούς ἀπειλεῖ μέ ἀφορισμούς νά μὴν πλησιάσουν τούς λατίνους ἐξομολόγους καί νά μὴν παρακολουθοῦν τίς ἱεροτελεστίες μας. Ὁ εἰρημένος ἀρχιεπίσκοπος γιά τὰ ζιζάνια καί τίς ξριδες πού ἐσπερνε μεταξύ Ἑλλήνων καί Λατίνων, ὡς ταραξίας τῆς εἰρήνης τοῦ νησιοῦ, ἐξορίστηκε ἀπό τόν ἐκλαμπρότατο καπετάν γκενεράλε Φραγκῖσκο Μοροζίνι, ὁ ὁποῖος ἐτοποθέτησε παράλληλα ὡς τοποτηρητὴ (suffraganeo = χωρεπίσκοπος) γιά τὴ διοίκηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τόν σεβασμιώτατο Ἰωσήφ Δόξα, Ζακύνθιον, ἄνδρα ἐπιφανή. Αὐτὸς εἶναι εὐσεβὴς πρὸς τὴν Ἁγία Ἀποστολικὴ Ἐδρα καί ἐπεσήμανε δημοσίᾳ στοὺς Ἕλληνες ὅτι ὁ Ρωμαῖος Ποντίφηκας ὑπάρχει κεφαλὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας· ἐπέτρεψε στοὺς δικούς μας νά ἐξομολογοῦν, νά κηρύττουν καί νά προέρχονται σέ ἱεροπραξίες γιά τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν τῶν ὀρθοδόξων· ἀκόμη κατέστησε ὑποχρεωτικὴ τὴ συμμετοχὴ ὅλων τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων στίς δικές μας δημόσιες τελετές μέ τὰ ἱερά τους ἄμφια, πράγμα πού κάνει καί ὁ ἴδιος ὅταν παρίσταται. Μέ τὴν ἀντικατάσταση ὅμως τοῦ ἀνωτέρω ἐκλαμπρότατου καπετάν γκενεράλε, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νικόδημος, ἐπιδιώκει, μέ τὴν μεσολάβηση διαφόρων προσώπων πρὸς τόν νέον καπετάν γκενεράλε, νά ἐπανέλθει στὴν ἔδρα του, πράγμα πού θά ἀποδεῖ ἄκρως ἐπιζήμιον στὴν πνευματικὴ ἡρεμία τῶν πιστῶν. Γιά τὸ λόγο αὐτὸ θέτω ὑπόψη τῶν σεβασμιότητων σας τὴν κατεπιέγουσα αὐτὴν ὑπόθεση προκειμένου νά δεχθοῦν νά συστήσουν τόν σεβασμό. Δόξα στὴ γερουσία τῆς Γαληνοτάτης Βενετικῆς Δημοκρατίας, ὥστε νά τύχει τῆς ὑποστήριξης τῶν καπετάν γκενεράληδων πού καταπλέουν ἐδῶ, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ζήτημα δρίσκεται περισσότερο στὰ χέρια τῶν Βενετῶν.

Ἄσπάζομαι ταπεινά τίς ἱερές πορφῦρες σας
Νάξος, 20 Ἰουνίου 1661.

Εὐπειθέστατος δούλος

Βαρθολομαῖος ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας καί Πάρου

(SCPF / SOCG. 275, 153^R)

Ἐπὶ τοῦ φ. 154^ν ἔχει σημειωθεῖ περίληψη τῶν ἀνωτέρω καί ἀπὸ κάτω ἡ ἐντολή, μέ ἡμερομηνία 14 Νοεμβρίου τοῦ 1661, «νά γίνει ἔγγραφο σὸ νούντιο Βενετίας». Παραπλεύρως σημειώνεται ὅτι ἡ ἐντολή δόθηκε στίς 21 Νοεμβρίου 1661, μέ κοινοποίησι τῆς καί στόν (καθολικό) ἀρχιεπίσκοπο Νάξου.

7

Σεβασμιώτατε.

Ἐφαρμόζοντας κατά χρέος διαταγή τῆς σεβασμιότητός σας ἀπό 21 Νοεμβρίου παρελθόντος ἔτους νά μεριμνήσω ὥστε ὁ σεβ. Πόλλα, λατίνος ἀρχιεπίσκοπος Νάξου, νά μὴν ἀποκατασταθεῖ στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο μετὰ τὴν ἐκπτώσή του ἀπ' αὐτόν καὶ διατηρήσεως ἐπ' αὐτοῦ μέ τὸν τίτλο τοῦ Προέδρου τοῦ σεβ. Ἰωσήφ Δόξα, ἐπῆρα ὅλα τὰ πρόσφορα μέτρα μέ τὸν σημερινὸ ναύαρχο Μοροζίνη καὶ ἐλπίζω ὅτι, δίνοντάς του νά καταλάβει πῶς ἡ ἀπομάκρυνσή του γίνεται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λατινικοῦ δόγματος, θά ἀντιληφθεῖ μέ τὸν ὕψιστο ζῆλο πού τὸν διακρίνει (τὸ νόημα τῶν ἐνεργειῶν) τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας.

Ταπεινότατα προσκυνῶ τὴ σεβασμιότητά σας
Βενετία, 7 Ἰανουαρίου 1662.

Εὐπειθὴς δοῦλος

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν

Καρδινάλιο κ. Antonio Alberizzi

Γραμματέα - Ρώμη

(SCPF / SOCG. 275, 161^R)

8

Σεβασμιώτατε

Μετὰ τὴν ἐπιστολὴ τῆς σεβασμιότητός σας τῆς 21ης τρέχοντος, κατάλαβα πλήρως τὸ σφάλμα μου περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἑλληνοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ὑπῆρξε κάποιος Νικόδημος πού ἤδη καθηρέθη καὶ ὅτι μέσω τοῦ σεβ. Πόλλα, λατίνου ἀρχιεπισκόπου, ἔπρεπε νά μεταβιδάσω τίς κατάλληλες ὁδηγίες τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας πού παρεσχέθησαν μέ τὴ Διαταγή τῆς 21ης παρελθόντος Νοεμβρίου· ἔχω ὁμως τὴν εὐχέρεια νά ἀποκαταστήσω τὰ πράγματα γιὰτὶ ἀκόμη δέν εὐρήκα τὸ χρέονο νά πληροφορηθῶ τὸ πλοῖο, μέ τὸ ὁποῖο θά ἀποστείλω τὸ ἔγγραφο μέ τίς συστάσεις.

Κατασπάζομαι τὰ χέρια σας
Βενετία, 24 Ἰανουαρίου 1662

Ταπεινὸς δοῦλος σας
ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν

Ἐπί τοῦ ἰδίου ζητήματος
ἔγραψα καί στον ἀποστολικό
δικάριο Σίφνου.

Σεβασμ. Alberizzi, Γραμματέα - Ρώμη
(SCPF / SOCG. 275, 163^R)

9

Ἀντίγραφο

Ἐκλαμπρότατε Πρίγκιπα

Στό ἀπό 4ης Μαΐου δονικικό διάταγμα τῆς ἐκλαμπρότητός σας ἀνευρίσκω διατυπωμένα τρία αἰτήματα τά οποία ἔχουν τεθεῖ ἀπό τόν νούντσιο γιά λογαριασμό τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας. Ἡ τελευταία παρακαλεῖ γιά τήν παροχή βοήθειας πρὸς ἐνίσχυση τῶν Ἐκκλησιῶν Κέας καί Ἄνδρου, ἀφοῦ τῆς πρώτης ἔχουν διαρπαγεῖ τά ἀκίνητα καί τῆς δεύτερης ἔχει γίνει, ἀπό λάθος, ἐπιβάρυνση κατά τῆ διενέργεια τῆς καταγραφῆς τῶν ἀκινήτων. Θα ἀποτελέσουν (τά αἰτήματα τῆς Προπαγάνδας) τούς ἀπαραίτητους, ὀδηγούς πού θά μέ κατευθύνουν στήν ἐπίλυση αὐτῶν τῶν ζητημάτων προκειμένου νά ἐξαλειφθεῖ, μέ κατάλληλο τρόπο, κάθε βάρος ὥστε νά ἀποκατασταθοῦν τά δικαιώματά τους.

Μοῦ συνιστᾶται ἀκόμη ἡ προσωπικότητα τοῦ σεβασμιωτάτου Ἰωσήφ Δόξα ὡς τοποτηρητοῦ τῆς Μητροπόλεως Ναξίας καί Πάρου, στήν ὁποία τώρα θρῖσκεται τοποθετημένος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νικόδημος Γεράρδης, ὁ ὁποῖος μέ σκληρούς ἀγῶνες κατέχει συνεχῶς τήν ἔδρα αὐτή. Θεωρῶ ὅτι δέν παρέχεται ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατότητα νά ἀνακινήσω ζήτημα πρὸς ὄφελος τοῦ Δόξα, γιὰ αὐτός πού τώρα κατέχει τό θρόνο, ἀφοῦ παύθηκε καί καθαιρέθηκε ἀπό τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, μέ νεότερη διαταγή ξανατοποθετήθηκε καί ἀποκαταστάθηκε μέσα σέ λίγους μῆνες στό ἴδιο ἀξίωμα, τυχόν δέ ἐνδιαφέρον μου ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σεβαστείας θά ἐξέθετε τόν τελευταῖο ὡς ἔχοντα βλάβεις στήν ἔδρα μέ ἔξωση τοῦ κατέχοντος.

Ὅταν ἀργότερα οἱ περιστάσεις μοῦ δώσουν τήν εὐκαιρία, χωρίς

δημιουργία κακῶν ἐντυπώσεων, δέν θά παραλείψω νά ἐνεργήσω τήν ἐκτέλεση τῶν διαταγῶν σας καί τήν ἱκανοποίηση τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας.

Ἐπί τῆς ναυαρχίδος, Κύθηρα 1η Μαΐου 1662

Γεώργιος Μοροζίνης

ναύαρχος

(Τό ἀντίγραφο, ἀπό ἐπισημείωση τῆς πρώτης σελίδας, περιήλθε στό Βατικανό τήν 1η Αὐγούστου 1662).

(SCPF / SOCG. 275, 169^{RV})

10

Αὐγουστος 1662

Ἀντίγραφο τῆς ἀπαντήσεως τοῦ ναυάρχου Μοροζίνη πρὸς τήν Δημοκρατία περὶ τῶν ἐκκλησιῶν Κέας καί Ἄνδρου καί τοῦ σεβασμ. Δόξα πού παραχωρήθηκε ἀπὸ αὐτὴν ὕστερα ἀπὸ αἴτηση τοῦ σεβασμ. νούντσιου.

Γράφει πὼς δέν θά παραλείψει νά διευθετήσῃ πρὸς χάρη τῆς (Προπαγάνδας) τό δίκαιο αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν γιατί τοῦ χορηγήθηκαν πληροφορίες κατάλληλες ὥστε νά προσαρμοσθεῖ στίς ἀνάγκες τους. Ὅτι δέν βλέπει κατάλληλη περίσταση νά βοηθήσῃ τόν σεβασμ. Δόξα νά ἀναλάβῃ τή διοίκηση τῆς Ναξίας γιατί ἡ ἔδρα αὐτή ἔχει ἤδη καταληφθεῖ ἀπὸ τόν σεβασμ. Νικόδημο Γεράρδη ὁ ὁποῖος, μολονότι εἶχε καθαιρεθεῖ, ἀποκαταστάθηκε ἐκ νέου ἀπὸ τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

(SCPF / SOCG. 275, 170^V)

11

Σεβασμιώτατοι

Ἐπάρχουν ἕξι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι στό Ἄρχιπέλαγος, περὶ τήν Νάξο, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νάξου Νικόδημος Γεράρδης, νάξιος, ὁ ἐπίσκοπος Ἄνδρου Αὐξέντιος, ἄνδριος, ὁ ἐπίσκοπος Θερμίων καί Κέας μέ το ἐπώνυμο ψυχῆς, ἀπὸ τήν Κρήτη, ὁ ἐπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος ἀπὸ τήν Σαντορίνη πού ἔχει ἀρκετά νησιά ὑπὸ τή

δικαιοδοσία του, ὁ ἐπίσκοπος Μήλου Διονύσιος, ἄνδριος, ὁ ἐπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος, κρητικός. Ἐπειδὴ δὲν ἐπλήρωσαν στὸν Ἑλληνα Πατριάρχη Κ/Πόλεως τὶς ἐξαρχίες, δηλαδὴ τὰ ποσὰ πού ἔδιναν κάθε χρόνο γιὰ τὴ συντήρηση τῆς Ἐκκλησίας Κ/Πόλεως, ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ἀπώλεσαν τὶς ἔδρες τοὺς ἀπὸ τὸν Πατριάρχη καὶ ἄλλοι ἐπιτιμήθηκαν (scomunicati = ἀφορίσθηκαν). Προκειμένου νὰ διατηρήσουν τὶς ἐπισκοπές τοὺς σκέφθηκαν νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ ἐξοχοτάτου καπετάν γενεράλε καὶ προκειμένου νὰ ἐπιτύχουν τὸν στόχο τοὺς πιο εὐκόλα, ἀπεφάσισαν, ὕστερα ἀπὸ σύσκεψη, νὰ γράψουν στὴν Αὐτοῦ Ἁγιότητα καὶ νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ στὴν Ἁγία Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία. Ἔτσι ἔχω πληροφορηθεῖ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ἂν εἶναι ἀλήθεια. Σὲ περίπτωσι πού τὰ πράγματα εἶναι ἔτσι, ὅταν γράψουν στὶς σεβασμιότητές σας, γιὰ νὰ δοκιμάσετε ὅτι τὸ ζητοῦν ἀπὸ ψυχῆς, νὰ ἀποκηρύξουν δηλαδὴ τὶς αἰρέσεις τοὺς καὶ νὰ ἀγκαλιάσουν τὴν ἀληθινὴ πίστι, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ στείλετε τὴν ὁμολογία πίστεως, αὐτὴν πού στέλνετε σὲ ὅποιον ἐπιθυμῆ σ' αὐτὰ τὰ μέρη, προκειμένου νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ στὴ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, ὅποτε θὰ ἀποδειχθεῖ ἂν εἶναι εἰλικρινεῖς ἢ τὸ κάνουν γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν πληρωμὴ τῶν ὑποχρεώσεών τοὺς στὸν Πατριάρχη.

Τὰ ἀνωτέρω θέτω ὑπόψη τῶν σεβασμιότητων σας εὐσεβάστως, ὅπως ἔχω ὑποχρέωσι, κατασπαζόμενος τὶς ἅγιες πορφύρες σας.
Ἄπὸ τῆ Νάξου, 2 Ἰουνίου 1662

ταπεινότητος δούλος σας

Βαρθολομαῖος ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας, καὶ Πάρου

(SCPF / SOCG, 272, 346^R)

12

Σεβασμώτατοι

Ἄναφέρομαι στὸ ζήτημα τοῦ σεβασμ. Δόξα περὶ τῆς ἔδρας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ναξίας· μέ τὸ νὰ ἔχει ἐξαγοράσει, ὁ Ἑλληνας ἀρχιεπίσκοπος Νικόδημος, τὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων (τῶν ἐμπίστων προφανῶς) τοῦ ἐκλαμπροτάτου καπετάν γενεράλε μέ φιλοδωρήματα, ὑπερίσχυσε αὐτὸς καὶ ὁ σεβασμ. Δόξας ἐπέστρεψε στὴ Ζάκυνθο καὶ ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο ἄκουσα ὅτι ἐπήγε στὴν Κέρκυρα, ὡς προϊστάμενος μοναστηριοῦ. Ὁ εἰρημένος

είχε χειροτονηθεί από τον πατριάρχη Ἰωαννίκιο, όταν ὁ τελευταῖος, ἔξωσμένος ἀπό τόν πατριαρχικό θρόνο, ἔζησε τελευταία γιά ἓνα διάστημα σ' αὐτά τά νησιά καί ἀπεβίωσε στή Μήλο τό ἔτος 1660. Ὑπήρξε (ὁ Δόξας) ὁ πιό καλλιεργημένος πνευματικά ἀπό τούς λοιπούς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους τῶν νησιῶν καί ἔδειξε μεγάλη ευσέβεια πρὸς τὴν Ἁγία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία, ὡς γέννημα τῆς Ζακύνθου.

Τά ἀνωτέρω θέτω ὑπόψη τῶν σεβασμιότητων σας γιά πληροφόρησή τους κατασπαζόμενος ταπεινά τίς πορφύρες σας.
Ναξία, 16 Ἰουνίου 1662

Ταπεινότητος καί ὑπόχρεως δοῦλος

Βαρθολομαῖος Ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας καί Πάρου.

(SCPF / SOCG. 275, 182^B)

13

Ἐξοχότατοι καί παναιδεσιμώτατοι κύριοι αὐθέντες

Ἐπειδὴ καί ὁ θεῖος ὀρισμός ἀπὸ τὴν παρούσαν εἰς τὴν καλύτεραν ζωὴν νά κραῖξη τόν εὐλαβὸν πρὲ Ἀντώνιον Γοζαδῖνον, δικάριον, ἀποστολικόν τοῦ παρόντος νησίου, ἔστερήθη ἡ ἰταλικὴ ἐκκλησία ἀπὸ κυβέρνησιν, ἀγκαλά καί ὁ ἄνωθεν εἰς ταῖς παραγγελίαις του ν' ἄφισε τὴν φροντίδα πρὸς τόν εὐλαδέστατον δόν Ζώρζη Πέρης, μέχρι ἄλλην ὀρδινίαν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος, ὅθεν ἡμεῖς γνωρίζοντας τόν ἄνωθεν Πέρης σήμερον δύο χρόνους εὐλαθητικόν καί ἄνδρα ἐναρέτου πολιτείας ἄξιον καί ζηλωτὴν περὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐστολισμένον μέ ἦθη χρηστά, νουθετώντας καί κρατώντας ἕως πενήντα παιδιά τόσοσιν εἰς τὰ γράμματα ὡσάν καί εἰς τὴν χριστιανικὴν εὐλάβειαν μέ κόπον περισσόν· διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν νά ἔχωμεν τὴν χάριν ἐτούτην ἀπὸ τὴν ὑμέτεραν ἐξοχότητα νά στερεωθεῖ ὁ ἄνωθεν Πέρης διὰ δικάριος τοῦ παρόντος νησίου, κραζόντας πὸς θέλει ἔχει τόσοσιν ἢ ἐξοχότης σας, ὡσάν καί ἡ παρούσα Κοινότης μεγάλην σοισφατζιόν καί ἔτοι εἰμεθα βέβαιον πὸς θέλομεν ἐπιτύχη τού τοιούτου ζητήματος. Ταῦτα μὲν καί δουλικῶς καί ταπεινῶς, φιλοῦμεν τὴν βέσταν ὑμῶν.

ἀπὸ Σίφνου κατὰ ἀχξβ, ἐν μηνί Ἰουλίῳ 10 (Παλαιῶ)

(ΤΣ) †ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος δοῦλος τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος.

†ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος δοῦλος τῆς ὑμῶν ἐξοχότητος.

τὸ οἰκονόμος σίφνου καὶ ἐπίτροπος δοῦλος ταπεινός — Θεοδωρῆς Κοζαδίνος ἐπίτροπος δοῦλος ταπεινός — πρωτοπαπᾶς Σίφνου δοῦλος ταπεινός — διάκος σερμαρτύς πρωτονοτάριος τῆς Κοινοτήτος Σίφνου.

(SCPF / SOCG. 272, 333^R)

14

Μακαριώτατε Πάτερ, ἀξιώτατε τοῦ σωτῆρος Ἰησοῦ Τοποτηρητά νόμιμε τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου Διάδοχε, ἀκρότατε τοῦ δεσποτικοῦ ποιμνίου ποιμέν, ὄρατή τῆς καθολικῆς καὶ τῆς ἀποστολικῆς τῆς ἐπὶ γῆς ἔτι παροικούσης Ἐκκλησίας Κεφαλῆ, ἅπαντες τῶν χριστιανῶν σύν ἀκροτάτη καὶ ἀπαρалаίπτω ἐν τοῖς τῆς πίστεως τε καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας ἐξουσία Μονάρχα.

Εἰς τό ἡμᾶς τοὺς ὑπογεγραμμένους ἐν τῷ παρόντι συγγράμματι Ἀρχιερεῖς τῆς σῆς μακαριότητος ποσὶν ταπεινοφρόνως προσπίπτειν, παμπολλαὶ ἔσω καὶ ἔξω αἰτίαι ἐπώτρυναν. Ἐσω μὲν τῶ νοῶν τῷ τῆς πίστεως φωτὶ περιφθεγξαμένους ταύτη τοῦ Χριστοῦ ἡ φωνή, ἣ καὶ καθεκᾶστους μόνον πιστοὺς τῇ τῶν ἀρνίων ὀνομασία σεσημειωμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν πιστῶν Ἐπισκόπους, τῇ τῶν προβάτων καὶ Πέτρου ἀδελφῶν λέξει δεικνυμένους, τῷ αὐτῷ Πέτρῳ ὡσπερ Ἀρχιποιμένι ποιμανθησομένης, καὶ ἐν τῇ τῆς ἀσφαλοῦς αὐτοῦ πίστεως πέτρα στερεωθησομένου αὐτός ὁ Χριστός παρέδωκεν. Ἐξω δέ τὰ τῶν ἀνατολικῶν ἡμῶν Ἀρχιερέων παραδείγματα, ἐξ ὧν Διδασκάλων μίαν μόνον εἶναι τῶν ποικίλαις δυστυχίαις ληφθέντων καὶ συντριφθέντων Ἐπισκόπων καταφυγὴ πρὸς τόν Ἅγιον καὶ Ἀποστολικόν Ρώμης θρόνον, τὴν ἀκράδαντον δηλαδὴ τῆς πίστεως ἀντὶ αἰρέσεων Πέτρων καὶ νικητηρίαν πασῶν τοῦ σχίσματος ζαλῶν νοῶν μεμαθήκαμε. Οὐ γάρ ἡμεῖς τοῦ ὑψηλόφρονος Ἀλεξανδρείας Ἀναστασίου^α μείζονες, οὐδέ τοῦ

Τό ἔγγραφο ἔχει δημοσιευθεῖ ἀπό τόν Π. Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὀρθοδόξων, Ἀθήναι 1958, σελ. 67-69 μέ δήλωση προέλευσής του τό ἴδιο Ἀρχεῖο, ἀλλά φάκ. Scrit. Rif. 272, 221^R-221^V. Τό ἐδῶ δημοσιευόμενο ἀπό τόν Φάκ. SOCG. 272, εἶναι γραμμένο στά ἑλληνικά, ἀλλά ὑπάρχει καὶ σέ ἀντίγραφο στά λατινικά, σὸ φ. 379^R.

(α) Προφανῶς Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας.

Χρυσοστόμου σοφότεροι, οὐδέ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἴγνα-
ντίου ἰσχυρότεροι ἐσμέν, οἱ ἅπαντες ἀπό τῆς ἀποστολικῆς τοῦ
Πέτρου καθέδρας, ἣν ἐκεῖ ἐξ ἀρχῆς τέθηκεν ὁ Χριστός καί καθ'
ἐξῆς αἰεὶ φυλλάττει τῶν τεταλαιπωρημένων Ἐπισκόπων σκέπη,
παρησίαν, φρούρησιν καί στερέωσιν, σαφῶς καί σοφῶς ἐξήτη-
σαν. Ἐκείθεν καί ἡμεῖς, τῶν προειρημένων Ἀγίων καί φωστήρων
μαθηταί καί ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτί τε καί ἀγάπῃ παῖδες
ἠλπίσαμεν, ὅτι μέλλει εὐδῖαν τέλος μετά τοσοῦτων θελλῶν, ὧν
τοσαῦτα ἔτη κυματιζόμεθα, λαμπρύνεσθαι, γαλήνην ἀναδιδεσθαι
καί δρόμον πρὸς τὴν τῆς ἀνέσεώς τε καί ἀναπαύσεως λιμένα τῇ τοῦ
Ρωμαϊκοῦ Ζεφύρου πνεύσει κατευθύνεσθαι. Διότι τὰ ἀρχιερατεῖα
ἡμῶν δηθὰ καί πλεῖστα θορυβόμενα πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν τῆς
σῆς μακαριότητος ὑπακοήν καί μερικὴν τοῦ Ρώμης Πατριαρχείου
ὑποταγὴν ἀνάγεσθαι πεποθήκαμεν καί ἐμεριμνήσαμεν καί μετά
τῆς τοῦ παναγάθου θεοῦ καί τῆς παναμώμου θεομήτορος βοηθείας
ἐπιτελέσομεν. Ἐπειδὴ αὐτὰ ἀπό τοῦ ἐπιλοίπου τοῦ Κωνσταντι-
νουπόλεως πατριαρχείου τῇ τῶν Τούρκων τυραννίδι καταθλασθέν-
τα τε καί καταθλιφθέντα, ὁ νικητῆριος καί Χριστιανικός τῶν
Ἐνετῶν στόλος ἐξέκοψε. μεθ' ἧς καθάπερ καί ἡμᾶς καί τόν
ἡμέτερον λαόν ἀπό τῶν εἰσπράξεων τῶν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως
ἐξάρχων ἐλευθέρα καί ἀτελῆ ποιηθῆναι καί φρουρηθῆναι τῇ τῆς
Μακαριότητος ὑμῶν ἐπιμελεία καί οἰκονομία πάντοτε ἐλπίζομεν.
Οὕτω ἡ μερικὴ ἀπάντων ἡμῶν σπουδὴ καί μέριμνα ταύτη ἔσται,
ἵνα τοιαύτης φρουρᾶς, σκέπης καί χάριτος ἄξιοι ἡμεῖς οἱ ὑποτε-
ταγμένοι καί ταπεινοὶ αὐτῆς ἐν Κυρίῳ παῖδες ἀποδειχθῶμεν. Τῆς
ἡμετέρας ταύτης ὑποταγῆς ἀξιόπιστον μάρτυρα ἀπεστείλαμεν τόν
εὐγενέστατον καί ἐκλαμπρότατον Κύριον κύριον Κρουσῖνον Κο-
ρονέλλον, ἀντί τοῦ χριστιανοτάτου Βασιλέως καί τοῦ Γαληνοτά-
του ἡμῶν Ἄρχου εἰς ἡμετέραν Νάξω ὕπατον. Αὐτῷ ἀσφαλῆ πίστιν
δίδεσθαι ἐπὶ πᾶσιν περὶ τῆς ἡμῶν ἐνώσεως καί ἀναγωγῆς, ἀκριδῶς
καί δουλοπρεπῶς τῆς σῆς Μακαριότητος δεόμεθα καί δι' αὐτοῦ
τούς χρησμούς αὐτῆς καί ὀρισμούς ἡμῖν σαφηνίζεσθαι ἐπιποθεῦ-
μεν, οὓς κληθεῖση πρὸς τὴν τῆς Μακαριότητος ὑμῶν εὐλογίαν
κεφαλῇ ἰλαροκάρδως καί θεοσεβῶς προσδοκῶμεν ἵνα πάντα τὰ
ὑπ' αὐτῆς παρηγγελμένα ἡμῖν πιστῶς πράξαντες τελέσομεν. Δοθὲν
ἐν Σίφνῳ καί ὑπὸ ἰδίας ἡμῶν χειρὸς ὑπογραφθέν, ἔτει Κυρίου,
αχξβ.

†ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Παροναξίας Νικόδημος δούλος
ἀχρεῖος τῆς σῆς μακαριότητος.

†ὁ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἰθανάσιος δοῦλος τῆς σῆς μακαριότητος.

†ὁ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Τζίας καὶ Θερμίων Γερμανός δοῦλος μικρός τῆς σῆς μακαριότητος.

†ὁ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος δοῦλος τῆς σῆς μακαριότητος.

†ὁ Μήλου Διονύσιος ἀρχιεπίσκοπος μικρός δοῦλος τῆς σῆς μακαριότητος.

(SCPF / SOCG. 272, 377^{Rv})

15

Ἐνθύμηση στά ὅσα παραγγέλλομεν τοῦ ἐκλαμπροτάτου αὐθέντη Χρουσίνη Κορονέλλου, θεοῦ θέλοντος καλόν κατευώδιον.

† Ἐν πρώτον νά πασχίσης ἄν εἶναι βολετό νά μᾶς εὐγάλης κάθα ἐνός μία τουκάλε ἀπό τόν μακαριώτατον νά μᾶς ἐστερεώση εἰς τέσ ἐπαρχίες μας εἰ δέ καί δέν βολέσει νά εὐγάλης κάθα ἐνός μία, νά εἶναι διά ὄλους μία καί νά μᾶς ἐφαβορίρη μέ ρακουμαντάραις εἰς τούς αὐθέντες καπετάν γενεράληδες νά μήν βρισκουσιν καιρό οἱ ὄχθροί ὁποῦ κατεβαίνουσιν ἀπό τήν Πόλη νά μᾶς συνχύζουσιν, ἢ ὁποῖα τουκάλε νά περιέχη διά ἐμᾶς τούς πέντε ἀρχιερεῖς τούς κάτωθεν ὑπογεγραμμένους νά ἔχουσιν οἱ μητροπόλεις καί οἱ ἀρχιεπισκοπές τά δίκαιά των κατά τήν παλαιά συνήθειαν κατά τά γράμματά μας καί κατά τά κατὰστικᾶ μας νά περιέχη καί διά τά μοναστήρια καί ἐκκλησίες καί πράγματα καθὼς ἐπερονούσαμεν ἀπό τό παλαιό ὅσα ἦτανε ἀφιερωμένα εἰς τέσ ἐπαρχίες καί ὅτι ἄλλο ἐγνωρίσης νά μᾶς ἀξιώση ὁ Θεός νά σε ἀπολαύσομε ὀγλήγορα μέ τό καλό, καί ἔχε τήν εὐχή μας. 1662 Δεκεμβρίω 1.

†ὁ Παροναξίας Νικόδημος ἸΑφέντη μου ἀνίσως καί εὐγένη
 †ὁ Σίφνου Ἰθανάσιος ἢ ἀρμάδα τῆς Φραντζας νά
 †ὁ Τζίας καὶ Θερμίων Γερ- ἔρχεται εἰσέ τοῦτα τά μέρη νά
 μανός θυμήση(ς) νά μᾶς γυρέψης ρε-
 †ὁ Σαντορίνης Παρθένιος κουμαντίζαις ἀπό τήν Φραντζα
 †ὁ Μήλου Διονύσιος καί ἀπό ὄλες τίς ἀφεντίες.

(SCPF / SOCG. 272, 374^R)

16

Σεβασμιώτατε Κύριέ μου.

Ἡ ικανοποίησή μου θά ἦταν πολύ μεγάλη ἂν συνεργαζόμουν μέ τή σεβασμιότητά σας γιά ὑποθέσεις πρὸς δόξα τοῦ Κυρίου, τιμῆ τῆς Ἁγίας Του Ἐκκλησίας, διατήρηση, πρόοδο καί λαμπρότητα τοῦ λατινικοῦ δόγματος καί ψυχική σωτηρία πολλῶν ἀνθρώπων. Τή στερήθηκα ὅμως μέ τὴν παρεμπόδιση τοῦ ταξιδιοῦ στὴ Ρώμη ἀπὸ αἰτίες ἀνυπερέδλητες καί δέν μοῦ ἀπόμεινε ἄλλο μέσον ἐλάχιστης γεύσης τῆς παρά ἢ παροῦσα ἐποστολή. Μαυτὴν σᾶς διαβεβαίω κατ' ἀρχὴν καί ἐνώπιον Θεοῦ δηλώνω ὅτι, οὔτε ἀπὸ ἀπέχθεια, οὔτε γιά ἐκδίκηση ἢ προσωπικὸ καί ἐγκόσμιο συμφέρον εἶχα ἀποφασίσει νά ἀναλάβω αὐτὸ τό ταξίδι, ἀλλὰ μόνο χάρη τῆς ἐπανάδου (στὴν πίστη) ἐκείνων τῶν ἔξι Ἑλλήνων ἐπισκόπων πού πρόστρεξαν σέ ἐμένα γιά νά προσπέσω στὰ πόδια τῆς Αὐτοῦ Ἁγιότητος καί τῶν σεβασμιωτάτων Κυρίων τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, ὡς προστάτου κατὰ τῶν ταλαιπωριῶν πού ὑφίστανται καθημερινά ἀπὸ τοὺς πατριαρχικοὺς ἐξάρχους Κ/Πόλεως γιὰ τὴν ἐπιθυμοῦν νά δηλώσουν ὑπακοή στὴν Ἁγία Ἀποστολικὴ Ἐδρα. Ἀπὸ αὐτὴν εἶναι εὐκόλο νά ἀπευθυνθεῖ ἐντολή πρὸς τὸν ἀποστολικὸ νούτιο Βενετίας νά μεριμνήσει γιά τὴν ἐκδοση Δουκικοῦ Διατάγματος πρὸς τὸν ἐξοχότατο καπετάν γενεράλε τῆς βενετικῆς ἀρμάδας νά ἀπαγορεύει στοὺς πατριαρχικοὺς ἐξάρχους τὴν ἐνόχληση τῶν ἔξι αὐτῶν ἐπισκόπων τοῦ Ἀρχιπελάγους, οἱ ὁποῖοι βρῖσκονται σέ νησιά ὑποκείμενα στὸν Πρίγκιπα, θά ἔχουν τὴν εὐλογία τῆς Αὐτοῦ Ἁγιότητος καί τὴν προστασία του.

Ἡ σεβασμιότητά σας θά διαβάσει τὴν ἐπιστολὴ πού ἔγραψαν οἱ εἰρημένοι ἐπίσκοποι τῶν Κυκλάδων πρὸς τὴν Ἁγιότητά του καί ἀκόμη ἐκείνην πού ἔστειλαν σ' ἐμένα παρακαλώντας με νά μεταβῶ καί νά χειρισθῶ στὴ Ρώμη τὴν ὑπόθεση τῆς ἔνωσης καί τῆς ὑποταγῆς τους στὴν Ἁγία Καθολικὴ Ἐδρα στὴν ὁποία ἀπὸ παλαιότατα χρόνια ἦταν ὑποκείμενοι ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι καί οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Ἰστρίας, ὄχι μόνο ὡς ὑπέρτατης κεφαλῆς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀκόμη καί ὡς Πατριάρχου τῶν περιφερειῶν αὐτῶν ἰδιαιτέρα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐτοποιητοῦντο σ' αὐτὰ τὰ μέρη, μάλιστα ὁ ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης ὅπως προκύπτει ἀπὸ τίς ἐπιστολές τοῦ ἀγιότατου Πάπα λέοντος, ἐκείνου τοῦ Θεσσαλονικέα καί τῶν Συνόδων πού ἔγιναν πρὶν ὁ πατριάρχης

Κ/Πόλεως τίς ιδιοποιηθεῖ. Δέν ἀγνοῶ τήν ἑλληνική ἀστάθεια, ἀλλά ἐλπίζω πῶς σύντομα θά ὑπάρξει μεγάλο καλό ἀπό τοὺς μισσιονάριους τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας πού ἐλεύθερα θά μποροῦν (νά κατηχοῦν) στίς περιφέρειες αὐτῶν τῶν ἐπισκόπων, ἀποψη πού σημειῶνω χωρὶς νά θεωρηθεῖ υἱόδειξη στήν Ἁγία Προπαγάνδα τρόπον χειρισμοῦ τῆς ὑπόθεσης αὐτῆς καί ἐκμετάλλευσης αὐτῆς τῆς εὐκαιρίας ἀλλά γιά νά μὴν παραλείψω συγχρόνως τὴν ὑποχρέωσή μου.

Ἡ ἄλλη αἰτία τοῦ ταξιδιοῦ ἦταν ἡ ἀναζήτηση λύτρωσης καὶ ἡρεμίας γιά τὴ φτωχή Νάξο, ἡ ὁποία ἐξαιτίας τῶν πολυχρονίων βασάνων τῆς ἀπὸ τίς τουρκικὲς καὶ τίς χριστιανικὲς ἀρμάδες ἀνέμενε ἐνδυνάμωση στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὅμως, ἀντίθετα, ἀκολούθησαν περιπέτειες φοβερές, ὅπως θά διακριθῶσι ἡ σεβασμιότητά σας ἀπὸ τὰ ἐσωκλειόμενα γράμματα, τὰ ὁποῖα, μετὰ τὴν ἐξέταση τοῦ περιεχομένου τους, θά θελήσει, γιά τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ συμπόνεση τῶν δυστυχιῶν μας, νά ἐξαλείψει πλῆθος σκανδάλων γιατί ἐμεῖς οἱ ἄξιοι καταφρόνησης δέν θά φανοῦμε ὑπερόπτες στήν ἀξιοπρέπεια καὶ τὸ κύρος τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ὁποία ἐμεῖς καὶ οἱ πρόγονοί μας ἔχουμε ἰδιαίτερα εὐεργετηθεῖ. Ἐκτός αὐτοῦ διαβεβαιῶνω τίς σεβασμιότητες σας ὅτι ὁ ἐξοχότατος καπετάν γενεράλες εἶναι πρόθυμος νά προέλθει σέ ἐνέργειες ἐάν φέρομε ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης του τὰ παράπονά μας. Γιά νά προασπίσουμε ὅμως, τὴν ἀσυλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ γιά νά μὴ μειώσουμε τὸ δόγμα μας ἀπὸ μιά τέτοια προσφυγή, δέν θελήσαμε νά προστρέξουμε ἀλλοῦ παρὰ στήν Ἁγία Προπαγάνδα, τὴν ὁποία ἐπιμόνως παρακαλοῦμε νά μὴν καθυστερήσει τὴ θεραπεία (τοῦ αἰτήματός μας). Ἐάν ὅμως ἔχει κάποια ἀμφιβολία σέ ὁποιοδήποτε σημεῖο τῶν ἀνωτέρω περιγραφόμενων, ἅς στείλει ἀποστολικό ἐπίτροπο ἢ ἅς προσκαλέσει στὴ Ρώμη τὸν ἀρχιεπίσκοπο καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἅς ἀναθέσει τὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας σέ ἀποστολικό δικάριο γιά τὴν ἐπιλογή τοῦ ὁποίου δέν λείπουν οὔτε ξένοι, οὔτε ἐντόπιοι.

Ἄλλο δέν ἔχω νά προσθέσω, παρὰ νά ἐπαναλάβω τίς παρακλήσεις ὅλων τῶν κατοίκων λατινικοῦ δόγματος, ἀκόμη καὶ ὀρθόδοξων τῆς Ναξίας, νά μεριμνήσετε γιά τὴν ἀνακούφιση τῶν ψυχῶν μας καὶ ὁ Θεὸς θά σάς ἀνταμείψει, ἐμεῖς δέ θά μείνουμε ὅλοι ἀνεξαιρέτως αἰώνια (εὐεργετημένοι), ἰδιαίτερα δέ ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἐξαιτίας τῶν προειρημένων ἐμποδίων δέν μπορῶ νά ἔλθω αὐτοπροσώπως γι' αὐτὸ στέλνω τὸν θεῖο μου, τὸν κ. Γεώργιο

Σομμαρίπα, πρὸς τὸν ὁποῖο οἱ σεβασμιότητες σας μποροῦν νὰ ἔχουν κάθε ἐμπιστοσύνη γιὰ ὅ,τιδήποτε, ὡσὰν νὰ εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, γιατί ἐνεργεῖ ἐξ ὀνόματός μου.

Τῆς σεβασμιότητός σας
Ταπεινός δούλος

Νάξος 28 Φεβρουαρίου 1662 m.v. Crussino Coronello, console della nazione francese e veneta.

(SCPF / SOCG, 272, 375^{RV}).

17

Ὑψηλότατοι καὶ ἐξοχότατοι αὐθένται Αὐθέντες

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν ἠκούσαμεν πῶς μέλλει νὰ χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος Δυτικὸς Ἄνδρου ὁ κύριος πρετζάν Ἀντώνιος Καμίλλης καὶ ἐπειδὴ πρό καιροῦ νὰ τὸ ἐπιθυμούσαμεν ὡς χρειαζόμενον καὶ πρέπον, ἐχάρημεν ἀγαλλόμενοι. Διατί ἡ οὕτως στέρωσις τοῦ ποιμνίου καὶ ὄφελος μεγαλότατον, ἅμα δέ καὶ εἰς ἡμετέραν ἀντίληψιν εἰς ταῖς χρεῖαις τοῦ ἐνεστώτος καιροῦ καὶ ἀνάγκαις ὅπου συμβαίνουν εἰς τοὺς ἡμετέρους τόπους. Καὶ μὴν ἐξεύροντας τὸν εἰρημένον ὑποψήφιον, ἐπαρρακινήθησαν οἱ προεστοὶ τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας, ὡς ὅτι καὶ αὐτοὶ πάντες, ποθοῦντες ἀκριβῶς διὰ ὀφέλειαν τοῦ νησίου, ἔγραψαν τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Παροναξίας κυρίου Νικοδήμου, ὁ ὁποῖος ἀποκρίθη μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιστολὴν τὴν ἀξίαν καὶ λαμπρὰν αὐτοῦ πολιτείαν καὶ βίον καθαρὸν, ἔτι καὶ σοφώτατον ἄνδρα, ἦτοι τὸν ἄνωθεν ὑποψήφιον. Διὰ τοῦτο χαρίεντες καὶ μετὰ θάρρους τολμῶντες γράφομεν ἐν ταπεινότητι εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος ἵνα ἀπολαύσωμεν τὸ ποθοῦμενον, ὡς πρέπον καὶ ἄξιον. Καὶ μὲ τὸ παρὸν καὶ οὐχ ἔτερον εἰμὴ κατὰ τὸ πρέπον ἀσπασίως προσκυνοῦμεν. Ἐξ Ἄνδρου, ἀχξδ' Σεπτεμβρίου μηνός 3.

†ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου Αὐξέντιος

Πρὸς τοὺς ἐξοχωτάτους αὐθέντας καρδιναλίους ἐν Ρώμῃ

(SCPF / SC. ARCIP. 1^A, 281^R)

18

Ἐξοχώτατοι καὶ Αἰδεσιμώτατοι Αὐθέντες Αὐθέντες

Ἄπερασμένος καιρός ἀφότου ταπεινῶς ἔγραψα καὶ δουλοπρεπῶς ἐσημείωσα³ τὴν χαρὰν ὅπου εἶδα, ὄχι μόνον ἐγὼ ἀλλὰ καὶ οἱ προεστοὶ καὶ ἅπαντες⁴ τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας γροικόντας πῶς καταξιῶνῃ ἡ ἐξοχότης σας νὰ διαλέ⁵ξεται διὰ ἐπίσκοπον λατῖνον, τὸν ἱερέαν Τζάν ἀντώνιον καμίλλον κανό⁶νικον τῆς ἀξίας, ἔστωντας καὶ νὰ ἦττον ἔργον καθολικόν χρειάζομενον. Ὅχι μό⁷νον διὰ ὀφέλιαν τοῦ παρῶν νησίου εἰς τοὺς καιροὺς ἐτούτους, ἀλλὰ καὶ ἐδικήν⁸ μου βοήθειαν, εἰς τὴν πνευματικὴν κυβέρνησιν τῶν ψυχῶν τῶν ὑμετέρων. Ἄμῃ ἡ χα⁹ρὰ καὶ ἀγαλλίασις ὅπου κοινός ἐλάθαμε ἐμεταβάλλθη εἰς θλύψιν μαν¹⁰θάνοντας τὸν διαγερόμνον τοῦ εἰρημένου ἱερέως χωρὶς τὴν χάριν εἰς τὴν ἀξίαν¹¹ Διὰ τὴν ὁποίαν τόσον θερμῶς, ἀλλὰ μὲ πᾶσαν ταπινοσύνην, ἐγὼ καὶ ὄλλοι τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας ἐξιτουῦμεν ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀγαθοσύνην¹³ τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος καὶ ἀπαντέχαμεν· μόλον τοῦτο ἡμε δέδοικος ὅτι ἡ ἄ¹⁴κρα φρόνεσις τῆς ἐξοχότης σας λογιάζοντας καὶ μετριώντας τὴν χρεῖαν ὅπου¹⁵ τυχέει νὰ μᾶς δόσετε συμβοηθόν, μὴν καταφρονώντας τὴν ἡμετέραν ἰ¹⁶κεσίαν. Γροικόντες ἀκόμη ἡ ὑμέτερα συλλογὴ ταῖς ἀρεταῖς καὶ ἀξιότητες¹⁷ τοῦ εἰρημένου ντόν τζαντωνίου, διὰ νὰ σικόσει μαζί μου τό θάρρος ετοῦτο. Ἀπὸ¹⁸ κάτω εἰς θάρρος νὰ ξαναπαρακαλέσω μὲ πᾶσαν ταπεινότητα τὴν ἐξοχώτητά σας¹⁹ ὅτι νὰ μᾶς ἀξιόσεται τὴν χάριν τὴν ὁποίαν ἐνταντικὸς ἐζητοῦμεν διὰ²⁰ νὰ μᾶς στείλλετε τὸν λεγόμενον καμίλλον ἐπίσκοπον, καθὼς καὶ μὲ ταῖς²¹ ἄλλες μας ταπεινά ἱκετεῦσαμεν τὴν ἐξοχώτητά σας τῆς ὁποίας δουλοπρεπῶς²² φιλῶ τὴν προρφήραν, ἐξ Ἄνδρου Ἀπριλίου 10, 1665.

²³ | †ὸ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου Αὐξέντιος

(SCPF / SOCG, 272, 11^R)

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΜΗΛΙΩΝ

ΜΗΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Δ'

ΑΘΗΝΑ 1999

ΣΙΜΟΥ ΜΙΑΤ.ΣΥΜΕΩΝΙΑΗ

**ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΣΕ ΙΕΡΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΜΗΛΟΥ
ΚΑΙ ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ**

Γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἱερῶν ναῶν τῆς Μήλου, Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ δόγματος, εἶναι γνωστὲς ἱκανὲς πληροφορίες. Περιέχονται στὰ βασικὰ ἔργα τῶν α) Ἰωσήφ Χατζιδάκη, «Ἱστορία τῆς Νήσου Μήλου», ἐν Ἀθήναις 1964 καὶ β) τοῦ Ζαφ. Ἀντ. Βάου, «Ναοὶ καὶ Ναῦδρια τῆς Μήλου», Ἀθήναι 1964. Τό δεύτερο μάλιστα, πέραν τῶν λεπτομερειῶν γιὰ ἕνα ἕκαστο ναό, περιλαμβάνει καὶ καταγραφή τοῦ συνόλου αὐτῶν καὶ τῶν ναῦδριων τῶν διάσπαρτων σ' ὅλοκληρο τό νησί. Πάρα ταῦτα, ἐξακολουθοῦν νά ὑπάρχουν ἀπορίες καὶ ἱστορικά προβλήματα γιὰ κάποιους ἀπό τοὺς ναοὺς αὐτοὺς, ὅπως λ.χ. γιὰ ὀνομασίες πού ἔφεραν κατὰ καιροὺς, γιὰ τὴν προέλευση τῶν ἀξιόλογων εἰκόνων πού τοὺς κοσμοῦν σήμερα, τὸν κοινοτικό ἢ ἰδιωτικό χαρακτῆρα τους κ.ἄ. ζητήματα, στὰ ὁποῖα καλεῖται νά δώσει ἀπαντήσεις ἡ ἱστορική ἔρευνα. Ἐνδιαφέρουσες ὑπῆρξαν οἱ σύντομες μαρτυρίες πού περιέχονται σέ πίνακα, ἔτους 1833, καταγραφῆς ναῶν τῶν χωριῶν Πλάκας, Κάστρου, Τρυπητῆς, Τριῶν Βασάλων, Παλαιᾶς Χώρας καὶ Λιμένος (= Ἀδάμαντος), μέ σημαντικώτερη τὴν ἀναφερομένη στὸν ἱερό ναό τοῦ τελευταίου, χαρακτηριζόμενον ὡς «Παναγία τῶν Ἀδαμάντων», ὀνομασία πού ἀγνοοῦσαμε καὶ πού ἐξηγεῖ γιατί ἡ περιοχὴ τοῦ Ἀδάμαντα ἀποκαλεῖται, ἀκόμη καὶ σήμερα, «Παναγία».

Ἦδη, μέ τὰ δημοσιευόμενα ἐδῶ, περισσότερα ἀπὸ 60, ἔγγραφα, νέα στοιχεῖα προάγουν τὴν ἱστορία τῶν παλαιότερων ναῶν τοῦ νησιοῦ κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους, προσδιορίζουν τὴν ἐποχὴ ἀνέγερσης τοῦ συγκροτούμενου οἰκισμοῦ τῶν Πλακῶν, περιγράφουν τίς προσπάθειες τῶν κατοίκων γιὰ τὴ διατήρηση ναῶν ὡς

ἐνοριακῶν ἢ τῆ συντήρηση τῶν οἰκοδομημάτων τους, βεβαιώνουν τῆ μὴ ἐγκατάλειψη τῆς Παλαιᾶς Χώρας καὶ τῆ συνέχιση διαμονῆς σ' αὐτὴν 60 οἰκογενειῶν μὲ ἐνοριακὸ νὰο τὴν Πορτιανὴ κ.ἄ. ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες.

Τὰ ἐν λόγω ἔγγραφα δημοσιεύονται αὐτοῦσια μὲ τὴ μορφή μικροῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου, δηλαδή χωρὶς ἀνάπτυξη καὶ ἀνάλυση τῶν στοιχείων τους, ἢ ὅποια ἐπαφίεται σὲ ἄλλους πού διαθέτουν καὶ ἄλλα σχετικὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς, προκειμένου, μὲ τὴ χρησιμοποίηση τοῦ συνόλου τῶν συναφῶν μαρτυριῶν, νὰ ἀποβεῖ ἐπιτυχέστερη. Ἡ καταχώριση τῶν ἐγγράφων γίνεται κατὰ νὰο, στὸν ὅποιο ἀναφέρονται, μὲ χρονολογικὴ τάξη καὶ ἀρίθμηση, ἀπὸ τὴν ὅποια ἐξαίρουνται τὰ συνημμένα στὰ ἀριθμούμενα. Ὅλα ἀνεξαιρέτως ἔχουν μοναδικὴ πηγὴ προέλευσης τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Γ.Α.Κ.), τὰ δὲ ἀρχεῖακά στοχεῖα τους περιέχονται σὲ ὑπόμνημα, τὸ ὅποιο καταχωρίζεται στὸ τέλος τῶν κειμένων.

Εἰδικὴ κατηγορία ἀποτελοῦν τὰ ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα στὸν ποτέ νὰο τῶν Ταξιαρχῶν Παλαιᾶς Χώρας, εὐρισκόμενον στὴν περιοχὴ «τοῦ Χαντάκου», ιδιόκτητον τοῦ Μιχαήλ Ταταράκη, πλὴν σὲ κατάσταση ἐρείπωσης. Ἐχουν σχέση μὲ κτῆμα που εἶχε ἀφιερωθεῖ στὸν νὰο κατὰ τὸ 1819 (ὅταν, προφανῶς, τοῦτος βρισκονταν ἀκόμη σὲ λειτουργία), τὸ ὅποιο κατεπάτησε ὁμορος πρὸς αὐτὸ κτηματίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀνακύψει διαφορά καὶ μεγάλη ἀλληλογραφία μεταξὺ ἐνδιαφερομένων, τοπικῶν καὶ κεντρικῶν Ἀρχῶν. Τὰ δημοσιευόμενα ἐδῶ ἔγγραφα ἔχουν ἐπιλεγεῖ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα περισσότερα στὸν οἰκεῖο ἀρχεῖακὸ φάκελλο, προκειμένου νὰ σχηματισθεῖ μία εἰκόνα τοῦ ζητήματος πού παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, τόσο γιὰ τὴ διαδικασίαν ἐπίλυσής του, ὅσο καὶ γιὰ τὰ ἐμπλεκόμενα σ' αὐτὸ πρόσωπα.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Α! ΠΟΡΤΙΑΝΗ

α) Διεκδίκηση κοινοτικοῦ χαρακτήρα καὶ κτηματικῆς περιοχίας.

I) «*Αρ. 6424*
Ἐν Ἐρμουπόλει
τῇ 20 Ἰουνίου 1834

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Βασ(ιλικήν) Γραμματεῖαν
τῆς Ἐπικρατείας.

Ἐσωκλείονται δύο ἀντίγραφα ὁμολογιῶν τῆς ἐν Μήλῳ ἐκκλησίας
ἢ Πορταΐτισα.

Ἀποστέλλω εἰς τὴν Βασ(ιλικήν) Γραμματεῖαν δύο ἀντίγραφα
χρεωστικῶν ἐνδείξεων ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος Μήλου πρὸς
ὄφελος τῆς ἐρημωθείσης ἐν Μήλῳ ἐκκλησίας Πορταΐτισας, ἀντι-
ποιουμένης παρὰ τῶν Μηλίων ὡς κοινῆς ἀπὸ γρῶσια τουρκικά
2804.

Τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ὡς ἐνοικιαζόμενα, προλαβόν-
τως παρὰ τῶν ἐφόρων τῶν σχολείων ὁμοῦ μέ ἄλλα Μοναστηρια-
κά κτήματα, ἐνοικιάσθησαν καὶ τώρα παρὰ τοῦ Ἐπαρχείου.

Εὐπειθέστατος
Ἐν ἐλλείψει Νομάρχου
Ὁ Διευθυντής
(ὑπογραφή)

Ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)»

Συνημμένα:

(α,γ)« (Τ.Σ.)

Διὰ τῆς παρουσίας κοινῆς ἡμῶν ὁμολογίας δηλοποιοῦμεν ἡμεῖς
οἱ ἐπίτροποι τῆς κοινότητος ὅτι ἐλάβαμεν δανειακῶς διὰ χρεῖαν
τοῦ κοινοῦ μας ἀπὸ τὴν Κυρίαν Πορταΐτισαν γρῶσια χίλια ὀκτα-
κόσια τέσσαρα, Νομι. 1804 μέ διάφορον τόκου τὰ δέκα ἕνδεκα τόν
ἅπαντα χρόνον ἐν ὄσω καιρῷ τὰ χρεωστῆι τό κοινόν μας. Ὅθεν

ὑποσχόμεθα ὅλοι κοινῶς νά τά ἐγχειρίσωμεν εἰς τόν κατά καιρούς ἐπιστάτην καί ἐπίτροπον τοῦ ἱεροῦ καί πανσέπτου ναοῦ τῆς Κυρίας ἡμῶν Πορταΐτισσας καί διά τό βέβαιον τῆς ἀληθείας δεδώκαμεν τήν παροῦσαν κοινήν ἡμῶν ὁμολογίαν εἰς χεῖρας τοῦ νέου ἐπιτρόπου κύρ παπα Κωνσταντίνου ὁ καί σκευοφύλαξ, ἐσφραγισμένην καί μέ τήν βοῦλαν τοῦ κοινοῦ εἰς ἀσφάλειαν.

1806 Αὐγούστου 7, Μῆλος.
Οἱ προεστῶτες καί ἐπίτροποι βεβαιοῦν.

1809, Αὐγούστου 7, ἔλαβε τό διάφορον τό δουλευμένον.

1810 καί 1811, Ἰουλίου 18, ἔλαβε τό διάφορον γρ. 360.

1818 καί 1819, ἐπλήρωσα τά διάφορα τῆς ὀπισθεν ὁμολογίας γρ. 360 Ἰαννῶν Βεργῆς.

Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μήλῳ τήν 30 Μαΐου 1834

Ὁ Ἐπαρχος

(Τ.Σ.)

Νικόλαος Ε. Γερακάρης»

(α₂) « Τ.Σ.)

Διά τῆς παρούσης ἡμῶν κοινῆς ὁμολογίας δηλοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ὡς ἐπιστάται τῆς κοινότητος ὅτι ἐλάβαμεν δανειακῶς διά χρεῖαν καί ἀνάγκην τοῦ κοινοῦ μας ἀπό τήν Κυρίαν Πορταΐτισσαν γρόσια χίλια, ἥτοι Ν. 1000. μέ τό διάφορόν τους τά δέκα ἔνδεκα τόν καθέκαστον χρόνον, ὅθεν ὑποσχόμεθα ὅλοι κοινῶς νά κάμωμεν τήν ἐκπλήρωσιν τόσον ἀσφάλειαν ὡσάν εἰς τό διάφορον καί διά βέβαιον τῆς ἀληθείας δεδώκαμεν τήν παροῦσαν μας ὡς κοινήν ὁμολογίαν εἰς χεῖρας τοῦ ἐπιτροπικοῦ τοῦ σιόρ Μιχελάκι Ταταράκη, ἐσφραγισμένην μέ τήν βοῦλαν τοῦ κοινοῦ μας εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν.

Αὐγουστος 1 : 1814

Ἰάκωβος Ἀρμένης ὡς κοινός ἐπιστάτης βεβαιοῦ.

1818 καί 1819: ἐπλήρωσα τό διάφορον τῆς ὄπισθεν ὁμολογίας.
 Γρ(όσια) 200. Ἀντώνιος Βεργῆς.
 Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς
 Ἐν Μήλω τήν 30 Μαΐου 1834
 Ὁ Ἐπαρχος
 (Τ.Σ.) Νικόλαος Ε. Γερακάρης»

2) «Ἄριθ. 764
 ἐν Μήλω
 τήν 9 Ὀκτωβρίου 1834.

Πρός
 τό Βασιλικόν Ἐπαρχεῖον Μήλου

Περί τῆς Δημοτικῆς ἐκκλησίας κειμένης εἰς τήν Παλαιάν Χώραν.

Ἡ κατά τήν Χώραν τῆς νήσου ταύτης κοινή Ἐκκλησία ἦτον ἀπ' ἀρχῆς τῆς οἰκοδομῆς τῆς Δημοτικῆ καί ἐλευθέρα πάσης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς καί τοιαύτη εἶναι μέχρι σήμερον, ἔχουσα περίπου τῶν 60 οἰκογενειῶν κατοίκων τῆς ἐκεῖ Παλαιᾶς Χώρας. Οἱ πρόγονοί μας τήν ἐπροίκισαν μέ διάφορα ἀναθήματα διά τῶν ὁποίων ἐξοικονομοῦντο τά ἀναγκαῖα ἔξοδα μέχρι προχθές καί αἱ κατ' ἔτος ἐπισκευαί ὁποῦ ὡς πεπαλαιομένης συνέβησαν.

Τό Β(ασιλικόν) Ἐφορεῖον τῆς Νήσου ταύτης, κατέταξεν αὐτήν μέ τά μοναστήρια καί ἐξέθεσεν εἰς δημοπρασίαν τās μελίσσας αὐτῆς καί τήν ἐπικαρπίαν τῶν κτημάτων τῆς, χωρίς, ὡς δοκεῖ πρὸς τήν Δημογεροντίαν ταύτην, νά διορίζηται τοῦτο δι' Ὑψ(ηλοῦ) Β(ασιλικοῦ) Διατάγματος· ἔνεκα τούτου, κρίνει χρέος τῆς ἡ Δημογεροντία αὐτῆ μετά τήν εἰρημένην ἔκθεσιν, νά παρακαλέσῃ τό Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον νά ἐνεργήσῃ νά χορηγηθῶσι τά ἐκ τῶν μελισσῶν καί ἐπικαρπίας εἰσπραχθέντα χρήματα πρὸς αὐτήν, νά χρησιμεύσουν ὡς πρότερον ἐχρησήμενον καί νά χαίρεται τοῦ λοιποῦ τό ὁποῖον ἡ Δημοτικῆ ἐκκλησία δικαίωμα χαίρονταν. Βέβαια ὅτι καί ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης δέν εὐαρεστήθη ποτέ νά

ύστερήση δημοτικά δικαιώματα, ἐν ᾧ μάλιστα εἰσάγει ὄπου δέν ὑπῆρχον.

Πεπεισμένη ἡ Δημογεροντία αὐτὴ εἰς τὴν πατρικὴν οὐχ ἤττον δέ καί φιλάνθρωπον πρόνοιαν τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σ(εβαστοῦ) ἡμῶν Μονάρχου, ἐλπίζει ὅτι θέλει γένει δεκτὴ ἡ δέησις αὐτῆς καί ἡ Δημοτικὴ μας ἐκκλησία θέλει μένει Δημοτικὴ διὰ παντός.

Εὐπειθέστατοι	Διὰ τὸ ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς
Οἱ Δημογέροντες	Ἐν Μήλῳ τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1834
Ἰάκωβος Ἀρμένης	Ὁ Ἐπαρχος
(Τ.Σ.) Ἐμμ. Βασιλείου	(Τ.Σ.) Νικόλαος Ε. Γερακάρης»

3) «Ἄρ. 1867/Διεκ. 1354
Ἐν Μήλῳ τὴν 16 Ὀκτωβρ. 1834

Πρὸς
τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν τῶν
Κυκλάδων

Περί τῆς, κατὰ τὴν ἐγκαταληφθεῖσαν Παλαιάν Πόλιν τῆς Μήλου, κοινῆς Ἐκκλησίας τῆς Πορτιανῆς.

Ἀπὸ τὴν εἰς ἀντίγραφον ἐσωκλειωμένην ὑπ' ἀριθ. 764 πρὸς τὸ Ἐπαρχεῖον ἀναφορὰν τῆς Δημογεροντίας τῆς Νήσου ταύτης, θεωρεῖ ἡ Β(ασιλικὴ) Νομαρχία τὰ περὶ τῆς κοινῆς κατὰ τὴν Παλαιάν Χώραν ἐκκλησίας ἐπιλεγομένης Πορτιανῆς τῆς ὁποίας τὰ κτήματα συμπεριληφθέντα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διαλυθέντων Μοναστηρίων καὶ Μετοχιῶν τῆς Ἐπαρχίας ταύτης ἐνοικιάσθησαν ὁμοῦ μὲ ἐκεῖνα.

Ἐνῶ καθυποβάλλομεν τὴν περὶ τούτου αἴτησιν τῆς Κοινότητος, κρίνομεν χρέος μας νὰ παρατηρήσωμεν καί ἡμεῖς εἰς τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν ὅτι ἂν καὶ τὰ κτήματα τῆς μνησθείσης ἐκκλησίας συμπεριελήφθησαν μετὰ τῶν μὴ διατηρουμένων Μοναστηρίων, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἐνοικιάζοντο πρότερον παρὰ τῶν ἐφό-

ρων τῶν ἐνταῦθα σχολείων ὁμοῦ μέ τά κτήματα τῶν διαλυθέντων Μοναστηρίων τῆς Ἁγίας Μαρίνης καί τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί τά ἐκ τούτων ποριζόμενα ἐχρησίμευον εἰς τήν πληρωμήν τῶν διδασκάλων, μολοντούτο ἡ ἐκκλησία περί οὗ (sic) ὁ λόγος ὑπῆρξεν ὡς πληροφορούμεθα παρά πάντων ἀνεκαθεν δημοτική καθὼς καί ἤδη εἰσέτι ὑπάρχει μόνη αὐτή εἰς τήν ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν τῆς νήσου ταύτης, ὅπου συννοικοῦσι ἐπέκεινα τῶν 50 οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖα ἐκκλησιάζονται εἰς αὐτήν, ἐπομένως καί τά κτήματα τῆς ὑπάγονται εἰς τήν κατηγορίαν τῶν κοινῶν ἐκκλησιῶν· αὐτό τοῦτο ἐσημειώσαμεν καί προλαβόντως εἰς τήν Β(ασιλικήν) Νομαρχίαν διά τῆς πρὸς αὐτήν ὑπ' ἀριθ. 944 ἀναφορᾶς μας.

Νομίζομεν ὅθεν εἶναι δίκαιον νά παραχωρηθῶσιν εἰς τήν μνησθεῖσαν ἐκκλησίαν τά μετὰ τῶν διαλυθέντων μοναστηρίων συμπεριληφθέντα κτήματά της καί νά θεωρεῖται τοῦ λοιποῦ ὡς δημοτική χείρουσα τό δικαίωμα τῶν κοινῶν ἐκκλησιῶν.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἐπαρχος Μήλου

(Τ.Σ.) Νικόλ. Ε. Γερακάρης»

4) Ἀριθ. 8940

Ἐν Ἐρμουπόλει τήν

9 Νοεμβρίου 1834

Πρὸς τήν Βασιλικήν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καί τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματεῖαν
τῆς Ἐπικρατείας.

Περί παραχωρήσεως τῶν κτημάτων τῆς ἐκκ(ησίας) Πορτιανῆς
εἰς τήν κοινότητα τῆς Μήλου.

Ἀπό τὰς ἐπισυναπτομένας εἰς ἀντίγραφον δύο ἀναφορᾶς τοῦ Ἐπαρχείου Μήλου καί τῆς Δημογεροντίας πληροφορεῖται ἡ Βασιλική Γραμματεία τά περὶ τῆς Κοινῆς ἐκκλησίας ἐπιλεγομένης ἡ

Πορτιανή. Τὴν γνωμοδότησιν τοῦ ἐπαρχείου παρατηρῶν δικαίαν τολμῶ νά παρατηρήσω εἰς τὴν Βασιλικὴν Γραμματείαν, ὅτι πρέπει νά παραχωρηθῶσι τὰ κτήματα αὐτῆς εἰς τὴν κοινότητα ἀφοῦ προηγουμένως ἀποδειχθῇ ὅτι ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν.

Εὐπειθέστατος

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Νομάρχου

Ὁ Διευθυντής

Ν. Δραγούμης

Ὁ Γραμματεὺς»

5) «Ἄρ. Πρ. 6437/2458

*Ἦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν κτλ. Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας.
Πρὸς τὸν Νομάρχην τῶν Κυκλάδων.*

*Ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 8940 περὶ τῶν κτημάτων τοῦ ἐν Μήλω ἐνοριακοῦ
ναοῦ τῆς Πορτιανῆς.*

Ἄν ὁ ἐν Μήλω, κατὰ τὴν παλαιάν χώραν, ἱερός ναός, ἐπιλεγόμενος τῆς Πορτιανῆς, ἀνήκει ἀποδεδειγμένως εἰς τὴν κοινότητα ἐκείνην, κατὰ τὴν ἀναφορὰν τῶν δημογερόντων καὶ τοῦ ἐπάρχου, τὸ Νομαρχεῖον δύναται μὲν, μετὰ ἐπανειλημμένας ἐξετάσεις, νά τὸν παραχωρήσῃ μετὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀνηκόντων εἰς αὐτὸν ἀμέσως κτημάτων, ὡς ἐνοριακὸν ναόν, εἰς τὴν κοινότητα, ὑποχρεοῦται ὁμως ἢ δημοτικὴ ἀρχή, ἀναδεχομένη τὴν διαχείρισιν τῶν κτημάτων τούτων, θεωρουμένων ὡς δημοτικὴ περιουσία, νά διατηρῇ ἀπὸ τοῦ εἰσοδήματος αὐτοῦ, καθὼς καὶ πρότερον ἐγένετο, τὸ δημοτικὸν αὐτῆς σχολεῖον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Δεκεμβρίου 1834

Ὁ Γραμματεὺς

(ὑπογραφή)»

6) «Ἄρ. 812

Ἐν Ἐρμουπόλει τῇ

22 Φεβρουαρίου 1835

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
 Δημοσίου Ἐκπαιδύσεως Βασ(ιλικῆν)
 Γραμ(ματεῖαν) τῆς Ἐπικρατείας.

Περὶ τῶν ὁμολογιῶν εἰς ὄφελος τῆς ἐκκλησίας ἐν Μήλω Πορ-
 τιανῆς

Παραχωρηθέντος εἰς τὴν Κοινότητα τῆς Μήλου τοῦ, κατὰ τὴν
 Παλαιάν Χώραν αὐτῆς, κοινοτικοῦ Ναοῦ τῆς Πορτιανῆς, ὁ
 Ἐπαρχος Μήλου ἐξαιτεῖται ἤδη τὰς διευθυνθεῖσας εἰς ὄφελος τῆς
 αὐτῆς ἐκκλησίας ὁμολογίας, τὰς ὁποίας ἀπέστειλα διὰ τῆς, ἀπὸ 28
 Ἰανουαρίου ἀναφορᾶς μου. Παρακαλεῖται λοιπὸν ἡ Βασ(λική)
 Γραμματεία νὰ τὰς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Νομαρχίαν διὰ νὰ δοθῶσιν
 εἰς τὴν Κοινότητα.

Εὐπειθέστατος
 Ὁ Νομάρχης τῶν Κυκλάδων
 Σ. Σκοῦφος
 Ὁ Γραμματεὺς
 (ὑπογραφή)».

7) «Ἀρ. Πρ. 7860/590

Ἡ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησ. κτλ. Γραμματεία
 τῆς Ἐπικρατείας
 Πρὸς τὸν Νομάρχην τῶν Κυκλάδων

Ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 812, ἐπιστρέφονται τὰ πρωτότυπα τῶν ὁμολογιῶν
 τῆς ἐν Μήλω Πορτιανῆς.

Αἱ μὲν ἀνήκουσαι εἰς τὸν ἐν Μήλω ναόν τῆς Πορτιανῆς ὁμολο-
 γία ἐπιστρέφονται διὰ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν δημοτικὴν ἀρχήν,
 εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη καὶ τῆς ἄλλης τοῦ ναοῦ τούτου περιουσίας
 ἢ διαχειρίσις. Περιμένομεν ἐν τούτῳ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ τὸ
 Νομαρχεῖον ἂν συγχρόνως μέ τὴν παραχώρησιν τοῦ ναοῦ, ἔλαβε
 καὶ τὰς ἀπαιτούμενας βεβαιώσεις ὅτι περὶ διατηρήσεως τοῦ Δημο-

τικοῦ Σχολείου ὑποχρεώσεις τῶν κατοίκων ἐνεργοῦνται κατὰ τὰ εἰς τὴν ἀπὸ 6 Δεκεμβρίου ἔ(τους) παρελθόντος) τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6437 ἀπάντησιν μας προσδιορισθέντα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαρτίου 1835
Ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)».

β) Ἄρνηση παραχώρησης τῆς καμπάνας τοῦ ναοῦ.

8) «Ἄρ. 785

Ἐν Μήλω, 10 Δεκεμβρ. 1834

Πρὸς
τὸ Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον Μήλου

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 764 ἀναφορᾶς μας ἐπαραστήσαμεν πρὸς τὸ Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον ὅτι ἡ εἰς τὴν Παλαιάν Χώραν κειμένη ἐκκλησία ἦτο Δημοτικὴ, ἐλευθέρᾳ πάσης ἐκκλησ(ιαστικῆς) ἀρχῆς ἔχουσα περίπου 60 ἐνορίτας κατοίκους τῆς ἐκεῖ Παλαιᾶς χώρας καὶ ἐπαρακαλοῦσαμεν νὰ ἐνεργήσῃ νὰ χορηγηθῶσι πάλιν πρὸς αὐτὴν τὰ κτήματά της, τὰ ὅποια συμπεριελήφθησαν μετὰ τῶν κτημάτων τῶν διαλυθέντων Μοναστηρίων καὶ ἐνοικιάσθησαν, διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς καὶ πρότερον ἐχρησίμευον καὶ νὰ χαίρεται τοῦ λοιποῦ τὸ ὅποιον χαίρονται αἱ λοιπαὶ ἐνοριακαὶ ἐκκλησῖαι δικαιομα καὶ ἐν ᾧ ἐπεριμέναμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τῆς δεήσεώς μας, θεωροῦμεν αἴφνης νὰ εἰδοποιούμεθα διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2087 ἐγγράφου του, ἃν εὐαρεστεῖται ἡ Κοινότης ν' ἀγοράσῃ τὸν κώδωνα αὐτῆς, εἰδ' ἄλλως νὰ τὸν ἀποστείλῃ εἰς Σύρον καὶ εἰς ἀπάντησιν λέγομεν:

Ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἶναι Δημοτικὴ ἐνοριακὴ, ἡ μόνη ἐκκλησία ὁποῦ σώζεται εἰς τὴν ἐκεῖ Παλαιάν Χώραν, ἡ Χώρα αὕτη δὲν ἐρημώθη ὀλοτελῶς, ἀλλὰ κατοικοῦσιν εἰς αὐτὴν μέχρι σήμερον ἑξήντα περίπου οἰκογένειαι, διὰ τὰς ὁποίας οἰκογενείας ἐθεωρήθη εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν ἐνοριακὴ καὶ ἐάν δέν

ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνοριακή τα κτήματα της βέβαια ἤθελον διανεμηθῆ ἀναλόγως εἰς τὰς λοιπὰς ἐνοριακάς ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον ἡ Ἱερά Σύνοδος. Ὅθεν θεωρουμένη ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐνοριακή, ἡ Κοινότης δέν στέργει νά ἀγοράσῃ τόν κώδωνα αὐτῆς, οὔτε εὐχαριστεῖται νά τόν χορηγήσῃ ἐκουσίως νά τόν ἀποστείλλετε εἰς Σύρον, ἀλλά ζητεῖ καί τὴν παραχώρησιν τῶν λοιπῶν κτημάτων αὐτῆς, διὰ μέσου τῶν ὁποίων νά πορίζηται τὰ περί καλλωπισμόν ἀναγκαῖα της ἔξοδα, διότι μὴ ποριζομένη ἐξ ἄλλου τὰ ἔξοδα της, βέβαια θέλει ἐρημώσῃ καί τότε οἱ ἐκεῖ κάτοικοι θέλουν μένει ὑστερημένοι ἐκκλησίας, εἶναι ὁμως πρόθυμη νά τόν χορηγήσῃ ὁψέποτε ἡ Κυβέρνησις τόν πληρώσει ἐκτιμώμενον παρὰ εἰδημόνων.

Εὐπειθέστατοι
Οἱ Δημογέροντες Μήλου
(Τ.Σ.) Ἰμμ. Βασιλείου
Ἰάκωβος Ἀρμένης.

Διὰ τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς
Ἐν Μήλῳ τὴν 5 Ἰαννουαρίου 1835
Ὁ Γραμματεὺς
(Τ.Σ.) Ἰ. Πρασάκῃης».

9) «Ἄρ. 2087/Δ. 1625
Ἐν Μήλῳ τῆ 5 Ἰαννουαρ. 1835.

Πρὸς τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν
τῶν Κυκλάδων.

Ἀπάντησις εἰς τὴν ὑπ. ἀρ. 9216 ἀπὸ 16 Νοεμβρ. 1834
Διαταγὴν της, περί τοῦ ἐνταῦθα εὐρισκομένου κώδωνος.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 2916 ὑμετέραν ἀπάντησιν τῆς 16 τοῦ ἀπελθόντος Νοεμβρίου ἀναφέρομεν ὅτι τό Ἐπαρχεῖον ἐπρότεινε πρὸς τὴν Δημογεροντίαν Μήλου τὴν περί κώδωνος πρότασιν τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας, ἥτις ἀποκριθεῖσα διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 785 ἐγγράφου της ἀναφέρει ὅτι δέν δύναται ἡ Κοινότης οὔτε νά ἀγοράσῃ τόν Δημοτικόν αὐτῆς κώδωνα, οὔτε στέργει νά τόν ὑστερηθῇ, ἀντίγραφον δέ τῆς ἀπαντήσεως της ταύτης ἐπισυνάπτομεν παρατηροῦντες

ὅτι περί αὐτοῦ πραγματεύονται αἱ ὑπ' ἀριθ. 347, 547, 867 καὶ 1703 πρὸς τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν ἀναφοραὶ μας καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 3593, 4492 καὶ 7473 ἀπαντήσεις τῆς Β. Νομαρχίας, νομίζομεν δὲ ὁ κώδων οὗτος ὢν τῆς Κοινότητος τῆς Μήλου, δέν στέργει καὶ νά τόν ἀγοράσῃ ὡς ἀναφέραμεν, οὔτε πάλιν τόν παραχωρεῖ. Περιμένομεν δέ, τάς περί τοῦ προκειμένου Διαταγὰς τῆς Β. Νομαρχίας.

Ὁ εὐπειθέστατος

Ἐπαρχος Μήλου.

(Τ.Σ.) Νικόλαος Ε. Γερακάρης

Ὁ Γραμματεὺς

Ε. Πρασσακάκης»

10) «Ἀρ. 466

Ἐν Ἐρμουπόλει

τῆ 29 Ἰαννουαρ. 1835

Πρὸς τὴν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ
τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Βασ(ιλικὴν)
Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας.

Ἐπί τοῦ ἀριθ. 6176, περί τοῦ ἐν Μήλω κώδωνος.

Κοινοποιήσασα ἐγκαίρως ἡ Νομαρχία πρὸς τόν Ἐπαρχον Μήλου τὴν, περί τοῦ ἐκεῖσε κώδωνος, ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1834 Διαταγὴν τῆς Βασ(ιλικῆς) ταύτης Γραμματείας, ἔλαβεν εἰς ἀπάντησιν τὴν ἐσωκλειόμενην ἀναφορὰν του, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐκείνης ἐπιμένουν εἰς τό νά κρατήσωσι τόν κώδωνα χωρὶς νά τόν ἀγοράσωσι, θεωροῦντες αὐτόν ὡς Κοινοτικόν.

Ἡ Νομαρχία εἶναι γνώμης, ἀφοῦ ἅπαξ ἡ Βασ(ιλικὴ) Γραμματεία διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 647 διαταγῆς της ἔδωσε τὴν ἄδειαν, ὁ ναὸς εἰς τόν ὁποῖον ὁ κώδων αὐτός ἀνήκει, νά διατηρηθῇ ὡς ἐνοριακός μετὰ τῶν κτημάτων του νά μείνῃ καὶ ὁ κώδων εἰς τὴν Κοινότητα.

Ἄλλ' ἀπόκειται εἰς τὴν Βασ(ιλικήν) Γραμματεῖαν νά διατάξη
τά εἰκότα.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Νομάρχης τῶν Κυκλάδων
Σ. Σκοῦφος.»

11) «Ἄριθ. 7478/411

Ἡ ἐπί τῶν Ἐκκλησιῶν κτλ. Γραμματεία
τῆς Ἐπικρατείας
Πρός τόν Νομάρχην Κυκλάδων

Ἐπί τοῦ ὑπ' ἀριθ. 466 περί τοῦ ἐν Μήλω κώδωνος.

Ἄν ὁ κατά τὴν Παλαιάν Χώραν τῆς Μήλου ἱερός ναός μένει
ὡς ἐνοριακός, ἔχει δηλονότι ἐνορίαν, καί τά ἐν αὐτῷ ἱερά σκευή
ἀποτελῶσιν ἐκκλησιαστικὴν τοῦ δήμου περιουσίαν, θέλει συμπε-
ριληφθῆ εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ καί ὁ περί οὗ ὁ λόγος κώδων
καί μένει εἰς τόν ναόν μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ σκευῶν ἀναφαίρε-
τος· ἄλλως τό Νομαρχεῖον θέλει μᾶς ἀναφέρει, ἀφ' οὗ προσέτι ἐξε-
τάση καί πληροφορηθῆ πόθεν ἀφιερῶθη καί παρὰ τίνος ἠγοράσθη
ὁ κώδων οὗτος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Φεβρουαρίου 1835
Ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)».

Β. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑΣ

12) «Ἄριθ. 756

Ἐν Μήλω τὴν 25 Σεπτ. 1834

Πρός
τό Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον Μήλου.

Περί τῆς ἐκκλησίας τῆς διαλυθείσης Μονῆς τῆς Ἁγίας Μαρίνης.

Τεσσαράκοντα περίπου οἰκογένειαι κατοικοῦσαι εἰς τό μέρος τοῦ Χάλακα ἐκκλησιάζοντο ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος εἰς τήν ἐκκλησίαν τῆς διαλυθείσης Μονῆς τῆς Ἁγίας Μαρίνης καί ἐδοξολογούν τόν Ὑψιστον μή ἔχουσαι εἰς τό μέρος των ἐτέραν ἐκκλησίαν διά νά ἐκκλησιάζωνται.

Ἦδη δέ θεωροῦσα ἡ Δημογεροντία αὕτη ὅτι τό Βασ(ιλικόν) Ἐπαρχεῖον θέλει μεταφέρει τάς ἁγίας εἰκόνας ἐκ τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας καί διανεῖμει ταύτας εἰς τάς ἐνταῦθα ἐνοριακάς ἐκκλησίας καί ἐπειδή εἰς τό μέρος ἐκεῖνο δέν ὑπάρχει ἄλλη ἐκκλησία διά νά ἐκκλησιάζωνται αἱ ἐκεῖ κατοικοῦσαι οἰκογένειαι καί νά μετακομίζωνται ἐνταῦθα διά νά ἐκκλησιάζωνται εἰς τάς ἐδῶ ἐκκλησίας εἶναι ἀδύνατον, διότι κατοικοῦσι μακράν πέντε ὥρας ἀπό τάς λοιπὰς κοινωνίας τῆς πόλεως μας, παρακαλεῖ τό Βασ(ιλικόν) Ἐπαρχεῖον, εἰ δυνατόν, νά ἀφήσῃ μόνον τήν ἐκκλησίαν τῆς διαλυθείσης Μονῆς διά νά ἐκκλησιάζωνται αἱ ἐκεῖ κατοικοῦσαι οἰκογένειαι καί νά ἀκούουν τουλάχιστον ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος τήν ἱεράν καί θείαν μυσταγωγίαν πληρώνουσαι ἐξ ἰδίων των τόν ἱερέα.

Εὐπειθέστατοι
Οἱ Δημογέροντες Μήλου
(Τ.Σ.) Ἐμ. Βασιλείου
Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς.
Τήν Σεπτεμβρίου 1834, ἐν Μήλῳ.
Ὁ Ἐπαρχος
(Τ.Σ.) Νικόλαος Ἐ. Γερακάρης».

13) «Ἀρ. 1817/Δ. 1278

Ἐν Μήλῳ τήν 27 Σεπτεμβρ. 1832

Πρός τήν Β(ασιλικήν) Νομαρχίαν
τῶν Κυκλάδων.

Διευθύνων αἰτήσεις περί παραχωρήσεως τοῦ Ναοῦ τῆς ἐνταῦθα διαλυθείσης Μονῆς τῆς Ἁγίας Μαρίνης εἰς τάς ἐκεῖ παροικοῦσας οἰκογενείας.

Ἡ δημογεροντία τῆς Μητροπόλεως ταύτης τῆς Νήσου, διά τοῦ ὑπ' ἀριθ. 756 ἐγγράφου τῆς τῆς 25 τοῦ λήγοντος, τοῦ ὁποῦ ἐσωκλείεται ἀντίγραφον, μᾶς ἀνέφερον ὅτι ἐπειδή καί εἰς τό μέρος τοῦ Χάλακος, ὅπου κεῖται τό διαλυθέν Μοναστήριον τῆς Ἁγίας Μαρίνης ἐνοικοῦσι τινές οἰκογένειες γεωργῶν τόν ἀριθμόν τεσσαράκοντα, αἱ ὁποῖαι μὴ ἔχουσι καμμίαν ἐκκλησίαν ἐκκλησιάζοντο πᾶσαν ἑορτήν εἰς τόν παρακείμενον ναόν τῆς αὐτῆς Μονῆς καί ἐπειδή διαλυομένου καί τούτου δέν ἔχουν πού νά προσφέρωσι τήν λατρείαν των πρὸς τόν Ὑψιστον κατοικοῦσαι πολλάς ὥρας μακράν ἀπό τάς λοιπὰς κοινωνίας, παρακαλεῖ νά ταῖς παραχωρηθῇ ὁ εἰρημένος ναός ὡς ἐνοριακός.

Τό Ἐπαρχεῖον, γνωρίζον τήν θέσιν καί τήν ἐνδεῆ κατάστασιν εἰς τήν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ οἰκογένειες αὗται, παρατηρεῖ εἰς τήν Β(ασιλικήν) Νομαρχίαν ὅτι τῶ ὄντι μὴ παραχωρουμένου τοῦ ναοῦ τούτου, δέν ἔχουσι πού ἄλλοῦ νά ἐκκλησιάζωνται, ἐπομένως νομίζει καλόν, κατά τήν ὑπ' ἀριθμόν 4256 ἐγκύκλιον τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας τῆς 28 Φεβρ., νά παραχωρηθῇ εἰς αὐτούς ὁ Ναός οὗτος ὡς ἐνοριακός καθὼς καί τά ἐν αὐτῷ ἱερά σκεύη, ἄμφια καί βιβλία.

Ἡ δέ Β(ασιλική) Νομαρχία, εἰς τήν ὁποίαν κατά χρέος καθυποβάλλομεν τήν περί τοῦ ἀντικειμένου τούτου αἴτησιν, ἄς πράξῃ ὅπως ἐγκρίνη.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Ἐπαρχος Μήλου
(Τ.Σ.) Νικόλαος Ε. Γερακάρης».

14) « Ἄρ. 8440 Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Ἐν Ἐρμουπόλει Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Βασ(ιλικήν)
τῆ 16 Ὀκτωβρ. 1832 Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικορατείας.

*Αἰτεῖται νά παραχωρηθῇ ὁ Ναός τῆς Ἁγίας Μαρίνης εἰς τὰς κατὰ
τόν Χάλακα Μήλου οἰκούσας οἰκογενείας.*

Ἄπό τὰ ἐπισυναπτόμενα εἰς ἀντίγραφα δύο ἔγγραφα τοῦ Ἐπαρχείου Μήλου καὶ τῆς Δημογεροντίας τῆς Νήσου ἐκείνης, πληροφορεῖται ἡ Βασιλική Γραμματεία τὴν αἴτησιν τῶν κατὰ τὸ μέρος Χάλακα οἰκουσῶν οἰκογενειῶν Μηλίων περὶ τῆς εἰς αὐτὰς παραχωρήσεως τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ ὡς ἐνοριακοῦ, τοῦ διαλυθέντος Μονηδρίου τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Ἡ Νομαρχία ἐγκρίνουσα τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἐπαρχείου, παρακαλεῖ τὴν Βασιλικὴν Γραμματεῖαν κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 2475 ἐγκύκλιόν της εἰς ἀπάντησιν νά διατάξῃ ὥστε νά παραχωρηθῇ δωρεάν ὁ διαληφθεὶς Ἱερός Ναός μέ τὰ ἐν αὐτῷ ὀλίγα ἱερά σκευῆ καὶ βιβλία εἰς τὴν εἰρημένην Κοινότητα, ἐν ᾧ διὰ τὴν πτωχείαν της δέν εἶναι εἰς κατάστασιν οὔτε ν' ἀγοράσῃ αὐτά.

Εὐπειθέστατος
Ἐν ἀπουσία τοῦ Νομάρχου
Ὁ Διευθυντής
Ν. Δραγούμης
Ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)».

Γ. ἘΘΑΛΑΣΣΙΤΡΑ

15) « Ἄρ. 612
Ἐν Μήλῳ τὴν 2 Ἰουλίου 1834.

Πρὸς
τό Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον Μήλου.

Περί τῆς ἀνακαινίσως τῆς οἰκοδομῆς τῆς Δημοτικῆς Ἐκκλησίας
τῆς Θαλασσίτριας.

Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν ἑνοριακῶν ἐκκλησιῶν, ἔμεινεν ἑνοριακὴ ἐκκλησία ἢ εἰς Κάστρον κειμένη Δημοτικὴ ἐκκλησία Θαλασσίτρια καλουμένη, διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ κατοικοῦντας, οὓσα κεντρικωτέρα διὰ τὴν θέσιν τῆς καὶ εὐρύχωρος, ὡς πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ αὕτη εἶναι πεπαλαιωμένη καὶ ἐγγὺς νὰ ἐρειπωθῆ, ἐπαπειλεῖ ἡμέρα τῇ ἡμέρα καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐκκλησιαζόμενους καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐν αὐτῇ ἐκκλησιαζόμενοι δέν δύνανται ἐξ ιδίῶν των νὰ ἀνακαινίσωσιν αὐτήν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκκλησιάζωνται εἰς ἄλλας διὰ τὸ μακρὺ ἀπόστημα αὐτῶν, διὰ νὰ ἀποφύγωσιν τὸν κίνδυνον ἐπαρρησιάσθησαν πρὸς τὴν Δημογεροντίαν ταύτην παρακαλοῦντες αὐτήν νὰ ἀναφέρῃ πρὸς τὸ Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον νὰ τοῖς παραχωρηθῆ τὸ χωράφιον τὸ ὁποῖον ἔχει ἀφιέρωμα ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν εὐσεβεῖς, κείμενον εἰς Μανδράκια, νὰ ἐκποιήσωσι τοῦτο, ὥστε μὲ τὴν ἐκποίησιν αὐτοῦ καὶ διὰ συνεισφορᾶς των νὰ ἀνακαινήσωσι τὴν ἐκκλησίαν ταύτην.

Ἡ Δημογεροντία αὕτη καθυποβάλλουσα ταῦτα πρὸς τὸ Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον, παρατηρεῖ πρὸς αὐτὸ ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη δέν ἀπολαμβάνει οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τοῦ χωραφίου τούτου διότι τὸ καρποῦται ὁ ἐπίσκοπος Μήλου· διὰ νὰ μὴν ὑπόκεινται λοιπὸν εἰς κίνδυνον οἱ ἐν αὐτῇ ἐκκλησιαζόμενοι, εἶναι καλὸν νὰ παραχωρηθῆ παρὰ τῆς Σ(εβαστῆς) Κυβερνήσεως τὸ κτῆμα τοῦτο, διὰ νὰ ἐκποιηθῆ, διότι οἱ ἑνοριτεῖς ὀλίγοι ὄντες δέν δύνανται νὰ ἀνακαινήσωσιν αὐτήν καὶ μόνοι τους.

Πρὸς δέ τούτους νὰ κρημνισθῶσι καὶ δύο ἄλλα παρεκκλησίδια τὰ ὁποῖα κεῖνται ἐντὸς τοῦ Κάστρου διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ἢ ὕλη αὐτῶν εἰς τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς. Τὰ παρεκκλησίδια ταῦτα εἶναι δημοτικά καὶ ἀχρησίμευτα.

Ταῦτα ἀναφέρουσα ἡ Δημογεροντία αὕτη πρὸς τὸ Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον, παρακαλεῖ αὐτὸ νὰ ἀναφέρῃ ταῦτα ὅπου ἀνήκει, διὰ νὰ λάβωμεν ἀπάντησιν τῆς παρούσης μας, νὰ ἐνεργήσωμεν τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς πρὶν ἔλθει ὁ χειμὼν.

Εὔπειθέστατοι
Οἱ Δημογέροντες Μήλου
(Τ.Σ.) Ἰάκωβος Ἀρμένης
Ἐμμ. Βασιλείου

Ὁ Γραμματεὺς
Ν. Ταταράκης

Διὰ τὸ ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς
Ἐν Μήλῳ τὴν 20 Ἰουνίου 1834
Ὁ Ἐπαρχος
(Τ.Σ.) Νικολ. Ε. Γερακάρης».

16) « Ἀρ. 6866
Ἐν Ἐρμουπόλει τῇ 14
Ἰουλίου 1834

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησι. καὶ τῆς Δημοσίου
Ἐκπαιδ. Βασ(ιλικὴν) Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας

Περί ἀνακαινίσεως τῆς εἰς Μήλον δημοτικῆς ἐκκλησίας ἢ Θαλασσί-
σίτρια.

Εἰς τὴν θέσιν τῆς Μήλου τὴν ἐπιλεγομένην Κάστρον ὑπάρχει
δημοτικὴ ἐκκλησία, Θαλασσίτρια καλουμένη, ἢ ὁποῖα ἔμεινε μόνη
τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ἐκκλησία αὕτη εὐρίσκειται ἤδη εἰς
κίνδυνον νὰ κρημισθῇ ἐξ αἰτίας τῆς παλαιότητος καὶ σαθρότητός
της. Οἱ κάτοικοι συναισθανθέντες τὴν ἀνάγκην αὐτὴν διὰ τῆς το-
πικῆς ἀρχῆς των, ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν τῆς ἀνακαινίσεώς της. Ἄλλ'
ἐπειδὴ καὶ ὑπάρχουσιν ἐνδεεῖς καὶ δέν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ
ἐξοδεύσωσιν ὅλα τὰ πρὸς ἀνακαινίστην της ἀπαιτούμενα δι' ἰδίων
των, παρακαλοῦν νὰ τοῖς παραχωρηθῇ ἡ ἐκποίησις ἐνός χωραφί-
ου, κειμένου εἰς τὴν θέσιν Μανδράκια, καὶ ἀνήκοντος εἰς τὴν
αὐτὴν ἐκκλησίαν καὶ ἡ παραλαβὴ τῆς ὕλης δύο ἄλλων παρακκλη-
σιδίων δημοτικῶν ὄλως διόλου ἀχρηστών, κειμένων καὶ αὐτῶν
ἐντός τῆς περιοχῆς της, διὰ νὰ δυνηθῶσι βοηθούμενοι ἀπὸ τὰ χρή-
ματα, ὅσα ἤθελαν συνάξει ἀπὸ τὴν ἐκποίησιν τοῦ χωραφίου καὶ

τήν ὕλην τῶν παρεκκλησιδίων καί ἀνασκευάσωσιν αὐτήν, καταβάλλοντες, τά ὑπόλοιπα ἐξ ἰδίων των.

Ἡ αἴτησις τῶν κατοίκων τούτων εἶναι, νομίζω, δίκαια, καί πρέπει νά συγχωρηθῇ ἡ ἐκπλήρωσίς της, τόσον διότι τά περί ὧν ὁ λόγος χωράφι καί παραεκκλησιδία εἶναι ἰδιοκτησία δημοτική, ὅσον καί διότι εἶναι μικρᾶς τιμῆς ἄξια. Ἡ ἕκτασις τοῦ χωραφίου εἶναι εἰς ἑπτὰ σχεδόν στρέμματα καί δύναται νά περὲξῃ διά τό μέτριον τῆς ποιότητος τῆς γῆς αὐτοῦ ἐκποιούμενον ἕως 600 δραχμάς, ἤτοι ἑξακοσίας, ἐν ᾧ ἡ ἐκκλησία διά ν' ἀνασυσταθῇ ἀπαιτοῦνται κατά τήν γνωμοδότησιν τοῦ ἐπάρχου ἕως 2.000 δραχμάς.

Ἀπόκειται εἰς τήν Βασ(ιλικήν) Γραμματεῖαν ἔχουσαν ὑπ' ὄψιν καί τήν ἔγκλειστον ἀναφοράν τῶν Δημογερόντων Μήλου νά διατάξῃ ὅ,τι ἐγκρίνει.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Νομάρχης τῶν Κυκλάδων

Γ. Πραϊῆδης.

Ὁ Γραμματεὺς

(ὑπογραφή)».

17) «Ἡ Γραμματ. τῶν Ἐκκλησιαστικῶν

Ἄρ. Πρ. 4529/Δ. 1509

Πρὸς

τόν Νομάρχην τῶν Κυκλάδων.

Ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 6866 περί τοῦ ἐν Μήλω ἱεροῦ ναοῦ τῆς Θαλασσί-
τριας.

Πρὶν διοργανισθοῦν οἱ Δήμοι καί ἐξακριβωθῇ ἡ καθ' αὐτό Δημοτική περιουσία, δέν δυνάμεθα νά ἀποφασίσωμεν τίποτε περί τῆς αἰτήσεως τῶν κατοίκων τοῦ ἐν Μήλω Κάστρου, προκειμένης μάλιστα ἐκποιήσεως κτήματος, ἔστω καί μικρᾶς τιμῆς.

Ἐπομένως, ἄν οἱ κάτοικοι νομίζουν ὅτι ἔχουν δικαιώματα ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ περι οὗ ὁ λόγος χωραφίου καὶ τῶν 2 παρεκκλησιδίων, ἄς καθυποβάλουν ἐν δέοντι διὰ τοῦ Δημορχιακοῦ Συμβουλίου τὰς ἀξιώσεις των συνωδευμένας μέ τὰς ἀνηκούσας ἀποδείξεις εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἄς ζητήσουν τότε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς αἰτήσεως των.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 20 Ἰουλίου 1834

Ὁ Γραμματεὺς

(ὑπογραφή)».

18) «Ἄρ. Πρ. 23 / Δ. 24

Ἐν Μήλῳ τὴν 11 Ἰουλίου 1836

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.
Β(ασιλικήν) Γραμματεῖαν τῆς Επικρατείας

Περὶ ἀνακαινίσεως τῆς εἰς τὸν Δήμον Μήλου ἐκκλησίας ἢ Θαλασσίτρια.

Τὸ ἐπισυναπτόμενον ὑπ' ἀριθ. 633 ἔγγραφον τοῦ πρώην Ἐπαρχείου Μήλου ἐπιστραφέν παρὰ τῆς Διοικήσεως Σύρου, σπεύδει ἢ Διοίκησιν αὕτη νά διευθύνῃ πρὸς τὴν Β(ασιλικήν) Γραμματεῖαν καὶ νά προσθέσῃ τὰ ἐφεξῆς.

Ἡ περι ἧς ὁ λόγος ἀνακαινίσεως τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τοὺς δημότας τοὺς διαμένοντας εἰς τὸ Κάστρον τῆς Μήλου καὶ ἀπαιτεῖται νά γείνη πρὸ τοῦ χειμῶνος, κινδυνευούσης τῆς ἐκκλησίας νά κρημισθῇ. Ὁ προϋπολογισμὸς τῆς γενησομένης δαπάνης δέν συμπεριελήφθη εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Δήμου, διότι εἶχε σταλεῖ πρότερον.

Ἐπομένως διὰ τὴν ἀνακαινίσιν τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας δέν θέλουν ἐξοδευθῇ κεφάλαια τοῦ Δήμου, ἀλλὰ μόνον τὸ ποσὸν τοῦ ἐκπονηθησομένου κτήματος καὶ ἀπὸ τὴν ἐκούσιον συνεισφορὰν τῶν κατοίκων ὅ,τι ἤθελε συναχθῆ.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Διοικητὴς Μήλου
Ι. Γ. Λάτρης

Ὁ Γραμματεὺς
Ε. Κορτέσης»

Τα συννημμένα έγγραφα:

α) «ἘΑρ. 633 / Δ. 509
Ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 2428 καὶ
ἀπὸ 21 Μαΐου.
Ἐν Μήλῳ τὴν 17 Ἰουνίου 1836

Πρὸς
τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν τῶν
Κυκλάδων

Περί τῆς ἀνακαινίσεως τῆς εἰς τὸν Δήμον Μήλου ἐκκλησίας
ἢ Θαλασσίτρια.

Προσκληθεῖς ὁ Δήμαρχος Μήλου νά γνωστοποιήσῃ εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ὅσα διαλαμβάνει ἡ ὑπ' ἀριθ. 2428 Διαταγὴ τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας περὶ τῆς μὴ ἐγκρίσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ αὐτοῦ Συμβουλίου, διεύθυνεν εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον τὴν ἀπὸ 11 τοῦ ἐνεστῶτος ἀπόφασιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἀφορῶσαν τὴν νομιμότητα τοῦ Δημοτικοῦ κτήματος, διὰ τὴν ἐκποίησιν τοῦ ὁποίου ζητεῖ τὴν ἐγκρίσιν τῆς Β(ασιλικῆς) Κυβερνήσεως καὶ τὰ συνοδεύοντα αὐτὴν ἔγγραφα, δηλ. τὴν περὶ τῆς ιδιοκτησίας τοῦ διαληφθέντος κτήματος ἔνορκον μαρτυρίαν, ἐν ἐλλείψει ἄλλων ἐγγράφων, τὸν διὰ τὴν ἀνακαινίσιν τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας προϋπολογισμόν καὶ τὴν περὶ τῶν ἐξόδων αὐτῆς γνωμοδότησιν τῶν ἀρχιτεκτόνων.

Καθυποβάλλοντες εἰς τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα, κρίνομεν χρῆος μας νά παρατηρήσωμεν ὅ,τι καθ' ὅς ἐλάβαμεν θετικὰς πληροφορίες, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κτῆμα ἦταν δημοτικὴ περιουσία, ἀφιερωθὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην παρὰ τῆς πο-

τέ αποθανούσης ἀδιαθέτου Μαρίας Κουτσάβλας. Καθ' ὅσον δέ ἀφορᾷ τόν εἰς τόν προϋπολογισμόν σημειούμενον ἐκούσιον ἔρανον, δέν θέλει ἐπιφέρει κανένα γογγυσμόν, διότι οἱ κάτοικοι τοῦ Δήμου ἔχουν εὐχαρίστησιν ν' ἀνακαινισθῇ ἡ ἐκκλησία αὕτη διά νά ἐκκλησιάζωνται. Εἶναι δέ ἀνάγκη νά γείνη ἡ ἀνακαινίσις αὕτη ὅσον τάχιον ἐντός τοῦ θέρους, διότι παρελθούσης τῆς ἐποχῆς ταύτης, θέλουν μείνη οἱ εἰς Κάστρον Μήλου δημόται χωρίς ἐκκλησίαν, φοβούμενοι νά εἰσέρχωνται εἰς αὐτήν τόν χειμῶνα καί μή ἔχοντες ἄλλην.

Παρακαλοῦμεν λοιπόν τήν Β(ασιλικήν) Νομαρχίαν νά ἐνεργήσῃ ὅσον ἔνεστι τάχιον ὅ,τι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐγκρίνει.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Ἐπαρχος Μήλου
Ν. Γαζέτης
Ὁ Γραμματεὺς
Ε. Κορτέσης»

Ἐπί τοῦ ἀριστεροῦ περιθωρίου ἐπισημειωματικά:

«Ἐπιστρέφεται εἰς τήν Διοίκησιν Μήλου διά νά ἐνεργήσῃ τά δέοντα· φρονοῦμεν ὅμως ὅτι τό πνεῦμα τῆς ὑπ' ἀριθ. 2428 προσκλήσεως τῆς παυσάσης Νομαρχίας δέν διετηρήθη καί νά γίνῃ ὡς πρὸς τήν καταχώρισιν τοῦ... εἰς αὐτό(;) ἐντός τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Δήμου.

Ἐν Ἐρμου(πόλει) Σύρου τήν α' Ἰουνίου 1836
Ἐν ἀπουσία τοῦ Διοικητοῦ Σύρου.
(ὑπογραφή)».

β) «Τήν 11 Ἰουνίου 1836, ἡμέραν Πέμπτην, ὥραν 10 π.μ.

Συνεδριάσαντος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Δήμου Μήλου κατά πρόσκλησιν τοῦ Δημάρχου, παρουσία καί τοῦ ἰδίου, ἀνεγνώσθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 570 τοῦ Β(ασιλικῶ) Ἐπαρχοῦ Μήλου πρὸς τόν Δήμαρχον εἰδοποίησις ὅτι δέν ἐνέκρινεν ἡ Β(ασιλική) Νομαρ-

χία τήν ἀπόφασιν τοῦ Δημοτικοῦ τούτου Συμβουλίου περί τῆς οἰκοδομῆς τῆς, κατὰ τό Κάστρον, ἐκκλησίας, ἡ Θαλασσίτρια διά τάς ἐν αὐτῇ ἐμπεριεχομένας αἰτίας, τάς ὁποίας προσκαλεῖ νά κοινοποιήσῃ πρός τό Δημοτ. Συμβ. καί νά καθυποβάλλῃ πρός αὐτόν τάς περὶ τούτου πράξεις του.

Τό Δημότ. λοιπόν τοῦτο Συμβούλιον καθυποβάλλει ὑπ' ὄψιν τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας, ὅτι ὁ κατὰ τὰ Μανδράκια ἀγρός εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τήν μνησθεῖσαν ἐκκλησίαν ἀπό τήν Μαρίαν Κουτζάβλαν ἐπιλεγομένην, δέν καθυπέβαλε δέ τάς ἀξιώσεις τῆς ἰδιοκτησίας, μήτε ἀνέφερε περὶ ἐγγράφων νομιμοποιούντων τήν περιστασιν ταύτην, διότι δέν θεωρεῖ μηδένα δι' αὐτόν ἀντιφερόμενον καί διότι ἐγγραφα δέν ὑπάρχουν, ἀποθανούσης ἀδιαθέτου τῆς ἀφιερωσάσης τόν ἀγρόν ὡς μηδέν ἐχούσης ἕτερον κτήμα ν' ἀφήσῃ εἰς ἕτερον, τάς δέ μαρτυρίας ἔκρινε περιττόν νά ζητήσῃ, διότι πάντες γνωρίζουν κτήμα τῆς ἐκκλησίας τοῦτον καί ἐνάγων περὶ τούτου δέν ὑπάρχει. Ἦδη δέ πρός σαφεστέραν πληροφορίαν τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας, τό Δημοτικόν Συμβούλιον, ζητήσαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἐπιτρόπου Μήλου, ἔλαβεν ἐνόρκως ἀπό τοὺς πλεόν παρηλίκοις τῆς νήσου μαρτυρίας περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, δηλ. καί περὶ τῆς ἐκκλησίας ὅτι εἶναι δημοτικῆ καί περὶ τοῦ εἰς αὐτήν ἀφιερωθέντος ἀγροῦ. Περί παρακκλησιδίων μητ' ἀνέφερε, μητ' ἀναφέρει μὴ θεωροῦν ταῦτα τιμῆς τινός ἄξια.

Δέν συμπεριελήφθη εἰς τόν ἐτήσιον δημοτικόν προϋπολογισμόν, οὔτε τό προκῦψον ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τοῦ ἀγροῦ ποσόν, οὔτε τὰ ἀναγκαιούντα διά τήν ἀνακαίνησιν τῆς ἐκκλησίας ἔξοδα, ἐπιζομένης τῆς ἀναπληρώσεως αὐτῶν δι' ἐκουσίων συνεισφορῶν δημοτικῶν καί δι' ἐκουσίων ἐπίσης ἐργασιῶν. Ἦδη δέ, κατὰ τό πνεῦμα τῆς μνησθείσης προσκλήσεως, τό Δημοτικόν Συμβούλιον κατέστρωσε τόν ἐπισυναπτόμενον προϋπολογισμόν, ἐν ᾧ σημειοῦνται ἀφ' ἐνός μέρους καί δια τήν οἰκοδομήν τῆς ἐκκλησίας ἀπαιτουμένης δαπάνης, κατὰ τήν ἐγγραφον γνωμοδότησιν τῶν κατὰ τήν νήσον ταύτην ἀρχιτεκτόνων Ἰωάννου Καστρινάκη καί Ἰωάννου Συρμαλάκη, καί ἀφ' ἑτέρου τό προκῦψον ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τοῦ ἀγροῦ καί τό πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐπιζόμενον διά συνεισφορῶν, ὡς εἴρηται.

Τό Δημοτικόν Συμβούλιον θεωροῦν ἀναγκαίαν τήν ἔγκαιρον ἀνακαίνησιν τῆς ἐκκλησίας, διότι τόν χειμῶνα μῆτε ἱερεῖς, μῆτε οἱ χριστιανοί τολμοῦν νά εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Θεωροῦν ἐπάναγκες νά ἐκποιηθῇ ὁ ἀγρός διὰ νά χρησιμεύσῃ διὰ τήν ἔναρξιν, βέβαιον ὅτι διὰ τὰ ἐλλείποντα θέλουν συνεισφέρει τινές δημότες καί ἄλλοι θέλουν δουλεύσει δωρεάν! Παρακαλεῖ καί ἐκ νέου νά παραχωρηθῇ ἡ ἄδεια ἐγκαίρως διὰ νά προληφθῇ πᾶν ἀπευκταῖον καί διὰ νά μὴ μένουν οἱ χριστιανοί ἀνεκκλησίαστοι μὴ ἔχοντες πλησίον ἐκκλησίαν ἐτέραν.

Ὁ Δήμαρχος νά ἐνεργήσῃ τήν ἀποστολήν τῆς παρούσης πράξεως ὅπου ἀνήκει, συνοδευομένην μέ τά ἐν αὐτῇ διαλαμβανομένα ἔγγραφα.

Ὁ Πρόεδρος

Ἰωάννης Βασιλείου

Τά Μέλη

Ἰάκωβος Ταταράκης

Ἰωάννης Ταταράκης

Νικόλαος Ταταράκης

Μιχαήλ Α. Ταταράκης

Ἰάκωβος Ἀρμένης

Διὰ τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς

Ὁ Πρόεδρος Ἰωάννης Βασιλείου

Διὰ τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς

τῇ αὐτῇ ἡμερομηνία

Ὁ Δήμαρχος

(Τ.Σ.) Ν. Ταταράκης.

Ἰσον ἐξ ἴσου

ἐν Μήλῳ τήν 17 Ἰουνίου 1836

Ὁ Γραμματεὺς τοῦ Ἐπαρχεῖου

Ε. Κορτέσης».

γ) «Σήμερον τήν 7 Ἰουνίου 1836, ὥρα 10 π.μ. παρουσιασθέντες ἐνώπιον τοῦ ὑποφαινομένου ἐπισκοπικοῦ Ἐπιτρόπου Μήλου κατ' αἴτησιν τοῦ Δημοτ(ικου) Συμβουλ(ίου) καί τοῦ Δημάρχου

Μήλου, οί ύπογεγραμμένοι μάλλον παρήλικες ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου ταύτης, ὠμολόγησαν ἐνόρκως ὅτι πρὸ πολλῶν χρόνων κρημνηθεῖσα ἢ κατὰ τὸ Κάστρον ἐκκλησία ἐπιλεγομένη Θαλασσί-τρια ἀνακαινίσθη διὰ μόχθων καὶ ἐξόδων τῶν κατοίκων καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1800 ἔτος ἀποβιώσασα ἄκληρος καὶ χωρὶς ἔγγραφον διά-ταξιν, ἡ Μαρία Κουτζάβλα ἐπιλεγομένη, κάτοικος τῆς νήσου ταύ-της, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν τὸ χωράφιόν της κεί-μενον εἰς τὰ Μανδράκια, διὰ νὰ μνημονεύουν τὸ ὄνομά της καὶ τὸ χωράφιον τοῦτο, μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνης, ἔμεινεν ἔκτοτε μέχρι τῆς ἡμερον εἰς τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν.

Ταῦτα γνωρίζοντες εὐσυνειδότως ὠμολόγησαν.

Ἐν Μήλῳ τῇ 7 Ἰουνίου 1836.

- Α. Βεργῆς
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Φραγκούλη Μικέλε, Μ. Μοδινός.
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Μάρκο Μαρκουτζῆ, Σεργέρος Μαρκου-
τζῆς.
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Ἀντώνιον Καλλέργην, Χριστὸς Κατη-
νιτόπουλος.
- Τζανῆς Βαλοσαμάκης.
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Θεοδωρῆ Κεντροτᾶ, Σωτήριος Λαμπα-
δάριος Ράμφος.
- Διὰ τὸν ἀγράμματο Γεώργιον Ἰω. Κώμην, Γ.Ν. Ἀφεντάκης.
- Διὰ τὸν ἀγράμματο Πέρο Βῆχο, Ἐμμανουήλ Πιριπινιάς.
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Ἡλίαν Βῆχον, Ἐμμανουήλ Χιουδάκης.
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Γεώργιον Κάτρην, Ἀναγνώστης Πει-
ρουνάκης.

Ἐπικυροῦνται τὸ γνήσιον τῶν ἄνω ὑπογραφῶν καὶ τὸ αὐτόγνω-
μον τῶν «διὰ τοὺς» ἀγραμμάτων.

Ἐν Μήλῳ τῇ αὐτῇ ἡμερομηνία
Ὁ Ἐπίσκοπικὸς Ἐπίτροπος Μήλου
Σακελλῆον Ἱατρός».

δ) «Οἱ ὑπογεγραμμένοι τέκτονες Ἰωάννης Καστροινάκης καὶ Ἰωάννης Συρμαλάκης, κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, προσκληθέντες παρὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Δήμου Μήλου καὶ τοῦ Δημάρχου διὰ νὰ ἐπεξεργασθοῦμεν καὶ γνωμοδοτήσωμεν περὶ τῶν ἀναγκαιούτων διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κατὰ τὸ Κάστρον ἐκκλησίας ἢ Θαλασσίτρια, ἀπῆλθομεν ἐπιτοπίως καὶ παρατηρήσαντες τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος οἰκοδομὴν, γνωμοδοτοῦμεν καθὼς ἐγνωρίσαμεν ὅτι διὰ τὸ ὑλικὸν αὐτῆς, ἐπειδὴ ὑπάρχει ὕλη ἐκ τοῦ παλαιοῦ κτηρίου ἀρκετὴ, θέλει ἐπαρκέσει ὡς ἔγγιστα διὰ τὸ ὑλικὸν δραχμῆς ὀκτακόσιες, ἀρ. 800, διὰ δὲ τὰ ἡμερομίσθια ὄλης ἐν τέλει τῆς οἰκοδομῆς δραχμῆς δύο χιλιάδες διακόσιαι, ἀρ. 2.200. Οὕτω γνωρίζοντες ὁμολογοῦμεν ἐνσυνειδότως καὶ ὑποφαινόμεθα δι' ἐτέρων ὡς ἀγράμματοι.

Ἐν Μήλῳ τῇ 11 Ἰουνίου 1836.

- Διὰ τὸν ἀγράμματον Ἰωάννη Καστροινάκη, Σέρπερος Μαρκούτζης
- Διὰ τὸν ἀγράμματον Ἰωάννη Συρμαλάκη, Ἐμμανουὴλ Πιρπινιάς

Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν τοῦ Σερπέρου Μαρκούτζη καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ Πιρπινιά, τῇ αὐτῇ ἡμερομηνία.

Ὁ Δήμαρχος

(Τ.Σ.) Ν. Ταταράκης».

19) «[Ἡ Γραμματ. Ἐκκλησιαστ.]

Ἄρ. Πρ. 7262 / 1971

Πρὸς

τὸν Διοικητὴν Μήλου.

Περὶ ἀνακαινίσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δήμου Μήλου.

Ἀπαντᾶται εἰς τὴν, ἀπὸ 11 Ἰουλ(ίου) καὶ ὑπ' ἀριθ. 23, ἀναφορὰν σας ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἐπισκευὴ τῆς ἐκκλησίας εἰς Κάστρον Μήλου θεωρεῖται κατεπείγουσα καὶ ὁ Δήμος ἔχει πόθεν ἐξοικονομήσει τὰ ἔξοδα αὐτῆς, δίδεται ἢ δι' αὐτὴν ἄδεια.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Αὐγούστου 1836

[Ὁ Γραμματεὺς]

(ὑπογραφή)»

Δ. ΘΑΛΑΣΣΙΤΡΙΑ - ΚΟΡΦΙΑΤΙΣΣΑ

20) « Ἄρ. Πρ. 680

Ἐν Μήλω, 18 Μαΐου 1837

Πρὸς τὰς Β(ασιλικὰς) Γραμματείας, τὴν ἐπὶ τῶν
Ἑσωτερικῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν

Περὶ ἐνοικιάσεως τοῦ δημοτ. εἰσοδήματος δύο ἐκκλησιῶν ἐν
Μήλω.

Ὁ Δήμαρχος Μήλου ὑπέβαλε τὴν ἐπισυνημμένην εἰς ἀντίγραφον προᾶξιν τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Δήμου του περὶ τῆς ἐνταῦθα σημειουμένης ὑποθέσεως ζητῶν τὴν ἔγκρισιν αὐτῆς.

Ἡ Διοίκησις νομίζει μὲν καλὸν καὶ διὰ τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὰ θρησκευτικὰ σέβας καὶ διὰ τὴν κοινὴν τῶν ἐνοριτῶν εὐχαρίστησιν ὡς πρὸς τοῦτο καὶ δι' ἄλλους ὁμοίους λόγους, νὰ μὴν ἐκτίθεται εἰς δημοπρασίαν τὸ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν δημοτ(ικόν) εἰσόδημα, ἀλλὰ νὰ δίδεται μᾶλλον μὲ συμφωνίαν τινὰ εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ κατὰ προτίμησιν τοὺς τῆς ἐνορίας, ὡς ἔκαμε καὶ ὁ Δήμος Μηλίων εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν περὶ Δήμων Νόμον, ἄρθρ. 112, ἀπαιτεῖται ὄλαι αἱ πωλήσεις ἢ ἐνοικιάσεις ὁποιοῦνδήποτε μέρους τῆς δημοτ. περιουσίας κτλ. νὰ γίνωνται ἐπὶ δημοπρασίας, δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς πράξεως, πρὶν ἔχει ἐπὶ τούτου τὴν ἀνωτέραν γνώμην καὶ ἄδειαν.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Διοικητὴς Μήλου
I. Γ. Λάτρης

Ὁ Γραμματεὺς
Α. Γ. Μιουδάκης

Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ περιθωρίου, ἐπισημειωματικά:

«Δ. 1963

Πρὸς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τοῦ Βασιλείου ἐπὶ ἐπιστροφῇ, ὁμοῦ μὲ τὸ ἐπισυνημμένον, διὰ νὰ λάβῃ γνώσιν τῶν ἐνδιαλαμβανομένων καὶ κοινοποίησιν τὴν γνώμην τῆς εἰς τὴν Γραμματείαν.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 26 Ἰουνίου 1837
 Ὅ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστ. κτλ. Γραμματεῦς
 Ν. Πολυζωΐδης».

Ἡ συνημμένη Πράξι τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Μήλου:

«Συνεδρίασις 18 τὴν 10 Μαΐου 1837, ἡμέραν Δευτέρα, ὥρα 10 π.μ.

Εἰς τὴν σημερινὴν συνεδρίασιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Δήμου Μήλου, ἐκαλέσθησαν οἱ ἱερεῖς, ὅ, τε Σακελίων, Χαρτοφύλαξ, Ἀρχιμανδριτὴς καὶ Δευτερεύων, οἱ εφημερεύοντες εἰς τὰς δύο δημοτικὰς ἐκκλησίας, τῆς τε Θαλασσίτριαις εἰς Κάστρον καὶ τῆς Κορφιάτισσας εἰς Πλάκαν καὶ παρουσία τοῦ Δημάρχου καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου μελῶν, ἐγένεν ἡ συμφωνία τῆς ἐνοικίασεως τῶν δύο τούτων ἐκκλησιῶν καὶ ἀπεφασίσθη κατ' ἀρέσκειαν ἀμφοτέρων νά δώσουν οἱ ἱερεῖς δι' ἐτήσιον ἐνοίκιον τῆς Θαλασσίτριαις δραχ. 45 καὶ τῆς Κορφιάτισσας δραχ. 75 νά ἱερουργοῦν ἐνιαυσίως εἰς τὴν Κορφιάτισσαν, ὡς καὶ τό παρελθόν, καὶ νά λαμβάνουν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν ὅλα τὰ κανονισμένα δικαιώματα καὶ τυχηρά ὡς καὶ πρότερον.

Ἡ ἐνοικίασις αὕτη ἰσχύει δι' ἓνα μόνο χρόνον, ἀρχόμενον ἀπὸ τὴν 23 τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου, ἡ δὲ πληρωμὴ τοῦ ἐνοικίου ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν θέλει γίνη κατά τό τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου τ.ξ̄.

Ὁ Δήμαρχος νά ἐνεργήσῃ τὰ περαιτέρω.

Ὁ Πρόεδρος
 Ἰω. Βασιλείου

Τά Μέλη
 Ν. Ταταράκης
 Μ. Ταταράκης
 Ἰω. Ταταράκης
 Ἰακ. Ταταράκης
 Ἰάκ. Ἀρμενής.

Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς
 Ἐν Μήλῳ τῇ 17 Μαΐου 1837
 (Τ.Σ. Ὁ Δήμαρχος Μήλου
 Ν. Α. Ταταράκης

Ὅτι ἴσον ἐξ ἴσου
 Ἐν Μήλῳ 18 Μαΐου 1837
 Ὁ Γραμματεὺς
 (Τ.Σ.) Α. Γ. Μιουδάκης

21) « Ἄρ. Πρωτ. 5976
 Ἄριθ. Διεκ. 382
 Ἐν Ἀθήναις τὴν 7 Ἰουλ. 1837

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ
 ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστ. κτλ.
 Β(ασιλικήν) Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας

Ἐπί τῆς ὑπ' ἀριθ. 13014 / 1963 Διευθύνσεως

Λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ἡ Σύνοδος τό ἀπό 18 Μαΐου πρὸς τὴν Β(ασιλικήν) ταύτην Γραμματείαν ἐγγραφον τοῦ Διοικητοῦ Μήλου, μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ πράξεως τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Νήσου ἐκείνης, καί σκεφθεῖσα ἐπὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διαλαβανομένων, κρίνει εὐλόγον ν' ἀπαντήσῃ ὅτι δέν δύναται νὰ γνωμοδοτήσῃ οὔτε ὑπέρ τῆς μιᾶς, οὔτε ὑπέρ τῆς ἄλλης περιστάσεως, δηλαδή οὔτε περὶ τῆς ἐπὶ δημοπρασίας ἐνοικιάσεως τοῦ ἐκ τῶν ἱερῶν τελετῶν καὶ πράξεων εἰσοδήματος τῆς ἐκκλησίας, οὔτε περὶ τῆς ἐπι συμφωνία ἰδιαιτέρα παραχωρήσεως αὐτοῦ εἰς τοὺς ἱερεῖς. Διότι καί τό ἓν καί τό ἄλλο εἶναι πρᾶσις τῆς θείας χάριτος καί ἐπομένως ἐναντία τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀσυμβίβαστος πάντῃ πρὸς τόν ἱερόν σκοπόν τῶν ἐκκλησιῶν καί τῶν ἐν αὐταῖς ἱερουργούντων ἱερέων καί ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς καταχρήσεις. Καί ἐπειδὴ ὁ,τι ἔπραξε τό δημοτικόν συμβούλιον Μήλου, ἤμποροῦν νὰ πράξῃσι καί ἄλλα δημοτικά συμβούλια, παρακαλεῖται ἡ Β(ασιλική) αὕτη Γραμματεία νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τοιαύτην κατάχρησιν.

Κατά ταῦτα δέ ἀπαντῶσα ἡ Σύνοδος ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἐπιστρέφει καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦ τε Διοικητοῦ μετὰ τῆς πράξεως τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Μήλου.

– ὁ Κυνουρίας Διονύσιος, πρόεδρος

– ὁ Ἀττικῆς Νεόφυτος

ὁ Γραμματεὺς

– ὁ Ἀργολίδος Κύριλλος

Θ. Φαρμακίδης».

(Τ.Σ.) † ὁ πρῶτον Ἡλείας Ἰωνᾶς

– ὁ Κυκλάδων Ἄνθιμος

22) «[Ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιῶν.]

13950/2209

Ἐν Ἀθήναις τὴν 22 Ἰουλίου 1837

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν.

Περὶ ἐνοικιάσεως τοῦ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν δημοτικοῦ εἰσοδήματος.

Ἡ Δημοτικὴ τῆς Νήσου Μήλου Ἀρχὴ ἐνοικίασεν εἰς δύο ἱερεῖς δύο ἐνοριακὰς ἐκκλησίας ἐπὶ ἓν ἔτος, τὴν μὲν διὰ δραχ. 45, τὴν δὲ διὰ δραχ. 75.

Ὁ Διοικητὴς Μήλου, τοῦ ὁποῦοι ἢ ἐπὶ τῆς ἐνοικιάσεως ταύτης ἔγκρισις ἦτον ἀναγκαία κατὰ τὸν νόμον, παρατηρήσας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν δώσῃ διότι ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνοικίασις δὲν ἔγινε διὰ δημοπρασίας, ἐξήτησεν ὁδηγίας διὰ τῆς ἀναφορᾶς του τῆς 18 Μαΐου τ.ἔ. τῆς ὁποίας ἐπισυνάπτεται τὸ πρωτότυπον.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, λαβόντες ὑπ' ὄψιν α) τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 112, α) τοῦ περὶ Δήμων νόμου, ἀπαγορευόντος πᾶσαν, εἴτε πώλησιν, εἴτε ἐνοικίασιν δημοτικῆς περιουσίας μὴ γινομένην διὰ τακτικῆς δημοπρασίας, β) τὸ ἄτοπον ἐνοικιάσεως τοῦ νὰ γίνωνται τοιαῦτα ἐκκλησιῶν ἐνοικιάσεις ἐν δημοπρασίᾳ καὶ γ) τὴν ὀρθότητα τῶν λόγων τοῦ ἀναφερομένου Διοικητοῦ, ἐνομίσαμεν ἡμέτερον χρέος νὰ ζητήσωμεν τὴν γνώμην τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ Ἀρχὴ ἐθεώρησεν, ὡς φαίνεται, τὸ πρᾶγμα ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν καί, ὡς θέλετε παρατηρήσει ἐκ τῆς ἐγκλειομένης

ἐκθέσεως τῆς τῆς 7 τοῦ παρόντος μηνός, ἀπεφάνητο ὅτι τόσον ἢ ἐπὶ δημοπρασίας ἐνοικίαισι τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐκκλησιῶν, ὅσον καὶ ἢ ἐπὶ ἰδιαίτερα συμφωνία παραχώρησις αὐτῶν εἰς ἱερεῖς, εἶναι πρᾶσις τῆς θείας χάριτος, εἶναι ἐναντία τῶν ἱερῶν κανόνων, εἶναι πάντῃ ἀσυμβίβαστος πρὸ τὸν ἱερόν σκοπὸν τῆς συστάσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς καταχρήσεις.

Τὴν γνώμην ταύτην τῆς Ἱεράς Συνόδου συμμεριζόμενοι ἐν μέρει, διευθύνομεν εἰς ὑμᾶς τὰ εἰρημένα ἔγγραφα. λέγομεν ἐν μέρει, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ στερήσωμεν τὸν Δῆμον ἀπὸ τὸν πόρον τῆς ἐνοικιάσεως τῶν Δημοτικῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσον μικρός καὶ ἂν εἶναι ὁ πόρος οὗτος. Πρὸς ἀποφυγὴν μολοντοῦτο σκανδάλου, νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃ ἢ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν (Γραμματεία) παρὰ τῆς Α.Μ. τὴν τροπολογία τοῦ 112 ἄρθρου τοῦ περὶ δήμων νόμου, καθόσον μόνον ἀφορᾷ τὴν ἐνοικίαισιν τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν, ὥστε νὰ μὴ γίνεταί διὰ δημοπρασίας. Τὴν περὶ τούτου δὲ Βασιλικὴν ἀπόφασιν παρακαλεῖσθε νὰ μᾶς γνωστοποιήσετε ἐν καιρῷ ἐπιστροφόντες εἰς ἡμᾶς καὶ τὰ ἐγκλειόμενα ἔγγραφα.

Ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)».

23) « Ἀρ. 11332

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜ. ΤΗΣ
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13950 ἐγγράφου σας, λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἀντὶ νὰ προκαλέσωμεν τροποποίησιν τοῦ ἄρθρου τοῦ περὶ Δήμων Νόμου, νομίζομεν καταλληλότερον ὅτι ἢ ἐνοικίαισι τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν νὰ γίνεταί συγκαλουμένων τῶν ἐφημερίων τοῦ Δήμου εἰς τὸ Δημοτικόν κατάστημα καὶ νὰ παραχωρῶνται εἰς τὸν ἱερέα ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε προσφέρει περισσότερον ἐνοίκιον καὶ τοιουτοτρόπως οὔτε ὁ

Νόμος παραβαίνεται, ὡς γινομένης τῆς ἐνοικιάσεως διὰ πλειστηριασμοῦ, οὔτε εἰς ἄτοπα δίδεται χώρα, ἐκτεθειμένων τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν δημόσιον ἀγορὰν καὶ ἐκτός τούτου προλαμβάνονται αἱ καταχρήσεις αἵτινες ἔπεται νὰ συμβαίνωσιν, ἂν ἀφεθῆ ἡ ἐνοικίασις τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὸ αὐθαίρετον τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς ἢ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτροπῶν. Διό ἐάν ἦσθε σύμφωνος μέ τὴν γνώμην μας, παρακαλοῦμεν νὰ μας διαβιβάσετε τὰς παρατηρήσεις σας.

Ἐπιστρέφονται δέ ἐσωκλείστως τὰ ἐπισυναπτόμενα τοῦ ἐγγράφου σας κατὰ τὴν αἴτησίν σας.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 29 Ἰουλίου 1837

Ὁ Γραμματεὺς

Α. Πολυζωΐδης».

24) «[Ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιῶν.]

13014, 13950, 14413

Ἐπὶ τοῦ ἀρ. 680

Ἐν Ἀθήναις τὴν 9 Αὐγούστου 1837

Πρὸς τὸν Διοικητὴν Μήλου.

Περὶ ἐνοικιάσεως τοῦ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν δημοτικοῦ εἰσοδήματος ἐν Μήλῳ.

Συνεννοηθέντες μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμματείας, ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἀπὸ 18 Μαΐου ἀναφορὰν τοῦ Διοικητηρίου τὰ ἑξῆς:

Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον 112 τοῦ περὶ Δήμων νόμου, ὅλαι αἱ πωλήσεις καὶ ἐνοικιάσεις ὁποιοῦδήποτε μέρους τῆς Δημοτικῆς περιουσίας πρέπει νὰ γίνονται ἐπὶ δημοπρασίας, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθέστατον ἢ ἐν δημοπρασία ἐνοικίασις τοῦ ἐκ τῶν ἱερῶν τελετῶν καὶ πράξεων εἰσοδήματος τῆς ἐκκλησίας εἶναι πρᾶσις τῆς θείας χάριτος καὶ ἐπομένως ἐναντίον τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἱεροουργούντων ἱερέων.

Διά ταῦτα θέλοντες νά συμβιβάσωμεν τόν νόμον μέ την ἀξιοπρέπειαν τῆς ἱεράς ἡμῶν θρησκείας, νομίζομεν κατάλληλον νά γίνεταί ἡ ἐνοικίασις τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν, συγκαλουμένων τῶν ἐφημεριῶν τοῦ Δήμου εἰς τό Δημοτικόν κατάστημα, ἡ δ' ἐκκλησία νά παραχωρῆται εἰς τόν ἱερέα ὅστις ἤθελε προσφέρει περισσότερον ἐνοίκιον. Οὕτως, οὔτε ὁ νόμος παραβαίνεται, ὡς γινομένης τῆς ἐνοικιάσεως διά πλειστηριασμοῦ, οὔτε εἰς ἀτοπήματα δίδεται χώρα ἄν ἐξετίθεντο τά ἱερά ἀντικείμενα εἰς δημοπρασίαν ἐν δημοσίῳ ἀγορᾷ. Παρεκτός τούτων προλαμβάνονται διά τοιούτου μέσου αἱ καταχρήσεις, αἵτινες ἔπεται νά συμβῶσιν ἄν ἄλλως, παρὰ τόν ἀνωτέρω τρόπον, ἐγίνετο ἡ ἐνοικίασις.

Ὁ Γραμματεὺς
Α. Πολυζωΐδης»

Κάτωθι τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου:

«2430
ἐπὶ τοῦ ἀρ. 11322

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν

Σύμφωνοι μέ τὴν ὁποῖαν διά τοῦ ἀπὸ 29 Ἰουλίου τ.ἔ. ἐγγράφου τῆς ἡ Γραμματεία αὐτὴ ἐξέφρασε γνώμην περὶ τῆς εἰς τὴν περίληψιν σημειουμένης ὑποθέσεως, ἐπεστείλαμεν ἤδη τά δέοντα εἰς τόν ἀνεχθέντα εἰς ἡμᾶς Διοικητὴν Μήλου.

Ὁ Γραμματεὺς
Α. Πολυζωΐδης»

Ε. ΣΙΚΙΝΙΩΤΙΣΣΑ

25) «Πρ. Ἀρ. 873: 999
Ἐν Μήλῳ τὴν 18 Δεκ. 1836

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.
Β(ασιλικήν) Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας

Περί τῆς ἐν Μήλῳ ἐκκλησίας ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου Σικινιώτισσας.

Ὅφείλω νά γνωστοποιήσω εἰς τήν Κυβέρνησιν, ὅτι ἐκκλησίαι τινές δημοτικά καί ιδιόκτητοι, αἱ ὁποῖαι ὡς περιτταί ἔπρεπε νά κλεισθῶσιν κατά τά περὶ αὐτῶν ἐκ πολλοῦ προδιαταχθέντα ἢ καί ἐκλείσθησαν, εὐρίσκονται ἀνοικταί ἀπό τόν καιρόν τῶν προκατόχων μου.

Ἦδη δέ κάτοικοι τινές τοῦ Κάστρου ἢ τῆς Περιωπῆς (ἡ ὁποία εἶναι ὡς τις ἀκρόπολις τῆς Πόλεως Μήλου) ἐζήτησαν δι' ἀναφορᾶς νά ἀνοιχθῇ ὡς ἐνοριακή αὐτῶν ἡ ιδιόκτητος ἐκκλησία (Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἐπονομαζομένης Σικινιώτισσα), ἐνῶ εἰς τό αὐτό Κάστρον εἶναι καί ἄλλη ἐκκλησία δημοτική τῆς Ὑπαπαντῆς, ἐπιλεγομένη Θελασσίτρα. Οἱ λόγοι των εἶναι ὅτι δυσκολεύονται νά καταβαίνουν εἰς τήν Θαλασσίτραν ὡς ἀπέχουσαν ὀλίγον ἀπό τήν γειτονίαν των. Ὅτι ἡ Σικινιώτισσα εἶναι παλαιότερα καί δέν ἔπαυσε νά λειτουργῆται, ἐνίστε ἔχουσα ὡς ἱερέα πτωχόν ἄξιον ἐλέους καί πατέρα οἰκογενείας. Ὅτι τέλος ἡ Θαλασσίτρα εἶναι ὀλίγον χαλασμένη καί μετὰ τινά καιρόν θέλει χρειασθῆ ἐπισκευήν. Ὁ Δήμαρχος ἀντιλέγει πρὸς ταῦτα ὅτι τό Κάστρον εἶναι μικρόν καί συγκεντρωμένον καί ἀρκεῖ μία ἐκκλησία, ἡ δημοτική, ἡ ὁποία ζημιώνεται ἀπό τήν ἀνοιξιν τῆς ιδιωτικῆς. Ὅτι ἡ Θαλασσίτρα εἶναι μεγαλύτερα καί θέλει ἐπισκευασθῆ.

Ἄν ἡ γνώμη τῆς Κυβερνήσεως εἶναι νά μὴν ἀνοίγωνται αἱ περιτταί ἢ αἱ ἅπαξ κλεισθεῖσαι ἐκκλησίαι, τότε πρέπει νά κλεισθῇ καί ἡ Σικινιώτισσα. Εἶδε μὴ ἀρμόζει νά παραβλέψωμεν διὰ τό ἀσκανδάλιστον, ἀφοῦ μάλιστα καί ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας ἔδωσε τήν ἄδειαν νά λειτουργῆται κατά συγκατάβασιν.

Οὕτως ἢ ἄλλως προσημένω τὰς ἀνηκούσας ὁδηγίας τῆς Β(ασιλικῆς) Γραμματείας περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων. Προσωρινῶς ἔδωσα τήν ἄδειαν κατ' αἴτησιν τῶν ἀναφερομένων νά κάμουν τὰς ἀκολουθίας τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καί τῶν Θεοφανείων εἰς τήν Σικινιώτισσαν.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Διοικητὴς Μήλου
Ι. Γ. Λάτρης

Ὁ Γραμματεὺς
Α. Γ. Μιουδάκης

26) «[Ἡ Γραμματ. τῶν Ἐκκλησιαστ.]
Ἄρ. 10337/131

Ἐν Ἀθήναις τὴν 14 Ἰανουαρίου 1837.

Διευθίνεται πρὸς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τοῦ Βασιλείου. Τό καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι τό 4 ἄρθρον τοῦ ἀπό 26 Ἀπριλίου / 8 Μαΐου 1834 ὑπ' ἀριθ. 12829 Βασιλ. Διατάγματος ἐφαρμόζεται κάλλιστα εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν. Ἄν ἡ Ἱερά Σύνοδος ἔχη ἐναντίαν ὡς πρὸς τοῦτο γνώμην παρακαλεῖται νά τὴν κοινοποιήσῃ εἰς τὴν Γραμματεῖαν, ἐπιστρέφουσα καί τό παρόν ἐγγραφον.

Ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)»

27) « Ἄριθ. πρωτ. 5538 – 5733
Ἄριθ. Διεκ. 240
Ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Μαΐου 1837

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἡ ἹΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.
Β. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας.

Ἐπὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 10337/131 Διευθύνσεως.

Ἐπιστρέφουσα ἡ Σύνοδος τὴν ἀναφοράν τοῦ Διοικητοῦ Μήλου, κρίνει εὐλογον ν' ἀναφέρῃ πρὸς τὴν Β(ασιλικήν) ταύτην Γραμματεῖαν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κατὰ τὴν Μήλον ἐκκλησία τῆς

Σικινιωτίσσης κατά τάς περί αὐτῆς πληροφορίας τοῦ κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν ἐκείνην Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἐπειδὴ ἡ δημοτικὴ ἐκκλησία ἀπέχει ὀλίγον μακρὰν καὶ οἱ περί ἐκείνην κάτοικοι χριστιανοὶ δυσκολεύονται ἐν καιρῷ χειμῶνος διὰ τὴν τοπικὴν αὐτῆς θέσιν ν' ἀπέρχονται εἰς αὐτὴν ὡς ἐνοριακὴν, δύνανται μὲν διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν περί αὐτὴν Χριστιανῶν νὰ ἱερουργῶσιν εἰς αὐτὴν οἱ ἱερεῖς, ὅχι ὁμως καὶ ν' ἀποκατασταθῇ αὕτη καὶ ἐνοριακὴ, ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ δημοτικὴ εἰρημμένη ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς.

– ὁ Κυνουρίας Διονύσιος Πρόεδρος

† ὁ Ἀττικῆς Νεόφυτος – ὁ πρῶν Ἡλείας Ἰωνᾶς

– ὁ Κυκλάδων Ἄνθιμος

Ὁ Γραμματεὺς

(Τ.Σ.) Θ. Φαρμακίδης».

Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ περιθωρίου, ἐπισημειωματικά:

«12586/1365

Πρὸς τὸν Διοικητὴν Μήλου, ἐπὶ ἐπιστροφῇ, εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 18 Δεκεμβρίου π.ἔ. ὑπ. ἀρ. 873.999 ἀναφορᾶς του, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ συμφώνως μέ τά ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γνωμοδοτούμενα.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 5 Μαΐου 1837

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστ. κτλ. Γραμματεὺς

Α. Πολυζωΐδης».

28) «Ἀρ. Πρ. 773

Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12586/5 Μαΐου

Ἐν Μήλῳ τῇ 22 Ἰουλ. 1837

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.
Β(ασιλικήν) Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας

Περὶ τῆς ἐν Μήλω ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου Σικινιώτισσας.

Ἐνεργήσασα ἡ Διοίκησις ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα σημειουμένης ὑποθέσεως κατὰ τὴν γνωμοδότησιν τῆς Ἱερῶς Συνόδου καὶ τὴν ἐπισημίωσιν τῆς Β(ασιλικῆς) Γραμματείας, ἐπιστρέφει τὴν ἀναφορὰν τῆς Ἱερῶς Συνόδου καθὼς διετάχθη.

Ὁ Γραμματεὺς
Α. Γ. Μιουδάκης

Εὐπειθέστατος
Ὁ Διοικητὴς Μήλου
Δ. Κυριακίδης

ΣΤ. ἍΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΛΑΚΩΝ ἍΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΖΕΦΥΡΙΑΣ

29) «Αρ. 573.602

Πρὸς τὸ Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον Μήλου.

Τά περαιτέρω τῆς οἰκοδομῆς τοῦ, εἰς τὸ χωρίον Πλάκες, ἀνεγειρομένου Ναοῦ, ἐμποδίσθησαν συνεπεῖα τῶν ἀπαντομένων ἐγγράφων ὑμῶν. Ἐκ τῆς ἐπισυνημμένης ὁμως ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων τοῦ εἰρημένου χωρίου παρατηρεῖτε, κ. Ἐπαρχε, ὅτι ἡ μόνη ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐκπληρῶσι τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα ἐκίνησεν αὐτούς τοῦ νὰ ἐπιχειρισθῶσι τὴν οἰκοδομὴν ταύτην καὶ ἐξ ἰδίων ἐξόδων χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀπαίτησιν συνδρομῆς ἄλλου τινός. Τοῦ ὅτι δέ εἰς τὸ εἰρημένον χωρίον ὑπάρχει ἀνάγκη τοιαύτης οἰκοδομῆς καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεώς των ταύτης τοῦ ν' ἀνεγείρωσι Ναὸν ἐξ ἰδίων ἐξόδων ἐξάγεται καὶ ὑμεῖς αὐτός κ. Ἐπαρχε καλῶς γνωσκητε, διότι ὑπὲρ τὰς 50 οἰκογενείας ὀλίγας ἡμέρας τοῦ ἔτους ἐκκλησιάζονται.

Ἐκ τούτων λοιπὸν πεποίθαμεν ὅτι θέλετε ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα

κ. Ἐπαρχε, ὅπως ἀποπερατωθῆ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη καὶ τῇ ἀδείᾳ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς.

Ἐν Μήλῳ τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1852

Εὐπειθέστατος

Ὁ Δήμαρχος

Α. Ἀρμένης

Διὰ τὴν ἀντιγραφὴν

Ἐν Μήλῳ τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1852

Ὁ Γραμματεὺς τοῦ Ἐπαρχείου

(Τ.Σ.) Γ. Φραγκούλης»

Συνημμένη ἡ ἀναφορά τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Πλάκας:

«Ἐν Μήλῳ τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1852

Πρὸς τὸν κ. Δήμαρχον Μήλου.

Μᾶς ἐπροσκαλέσατε κύριε Δήμαρχε κατὰ συνέπειαν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 1461 διαταγῆς τοῦ Β(ασιλικοῦ) Ἐπαρχείου Μήλου νά παύσωμεν τῆς ἀρξαμένης ἐν τῷ χωρίῳ μας οἰκοδομῆς τοῦ ἀνεγειρομένου ναοῦ καὶ νά σᾶς πληροφορήσωμεν πού βασιζόμενοι ἐπεχειρήσθημεν τοῦ ἔργου καὶ ἂν ἔγιναν σχέδια καὶ πρῆυπολογισμός τῆς δαπάνης καὶ ἂν πρό πάντων πρὶν νά λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ προκείμενα προσκόμματα εἰς τὸν κατὰ τό χωρίον Τριοβασάλων οἰκοδομηθέντα διὰ ν' ἀνταποκριθῶμεν ὡσάντως...

Ἐφ' ὅλων λοιπόν τούτων ἀπαντῶντες ὑμῖν σᾶς ἀναφέρομεν τ' ἀκόλουθα, τὰ ὅποια ἀφοῦ θέσετε ὑπ' ὄψιν του Σ(εβαστοῦ) Ἐπαρχείου πεποιθήαμεν ὅτι δέν θέλομεν ἐμποδισθῆ τῆς προόδου τῆς οἰκοδομῆς ἀφοῦ μάλιστα ἤδη εὕρισκόμεθα περὶ τό ἡμισυ. Γνωρίζετε κάλλιστα κ. Δήμαρχε, ὅτι μὴ ὑπάρχοντος εἰς τό χωρίον μας ναοῦ, ἐκκλησιαζόμεθα πρό πολλῶν ἐτῶν, οἱ μὲν ἡμίσεις εἰς τό κατὰ τό χωρίον Τριοβασάλου τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος ἀπέχοντος τοῦ ἰδιοῦ μας χωρίου πλέον τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας, οἱ δέ εἰς τὸν κα-

τά τήν κωμόπολιν Πλάκα τῆς Γεννήσεως τήν αὐτήν ἀπόστασιν μέ τόν τοῦ Τριοβασάλου ἔχοντος. Ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως δέ ταύτης, κατὰ τό πλείστον χρονικόν διάστημα καί μάλιστα κατὰ τάς χειμερινάς ὥρας εὐρισκόμεθα εἰς τήν ἀνάγκην ἢ νά καταβρεχώμεθα προσερχόμενοι εἰς τάς εἰρημένας ἐκκλησίας πρός ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν μας χρεῶν ἢ νά φαινόμεθα ἔλλειπεις, ὅπως τοῦτο ὡς ἐπί τό πλείστον συμβαίνει· καί τοῦτο μέν ἐγίνετο, ἂν καί μέ μεγίστην μας ἀπαρέσκεϊαν, ἕως οὔ ὁ τοῦ χωρίου μας πληθυσμός ἦτο μικρώτατος, ἥδη δ' ὅτι ὑπέρ τάς 50 ἀριθμούμεθα οἰκογενείας καί ὅτι διασκεφθέντες, ὅτι μέ τάς οἰκείας ἡμῶν δυνάμεις ἠμποροῦμεν νά φέρωμεν εἰς πέρας, ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἄλλου τινός, καί πρόπον ἐνομίσαμεν νά μήν ἀνεγείρωμεν ἀνάλογον τῶν δυνάμεων μας ναόν πρός θεραπείαν τῆς πρωτίστης τῶν ἀναγκῶν πάσης κοινωνίας. Προϋπολογίσταντες λοιπόν τήν δαπάνην εἰς δραχ. 1800 συμπεριλαμβανομένων εἰς αὐτήν καί αὐτῶν τῶν γενησομένων δωρεάν προσωπικῶν ἐργασιῶν ἐπεχειρήσθημεν τῆς οἰκοδομῆς, ἀξιοῦντες ὅτι ἔδει νά λάβομεν πρός τοῦτο ἄδειαν ἀρχῆς· ὅσον δ' ἀφορᾷ τά παρεγκύψαντα προσκόμματα εἰς τόν ἐν τῷ χωρίῳ Τριοβάσαλον ἀνεγερθέντα ναόν, δέν τά ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν, καθ' ὅτι ἐνταῦθα δέν θέλει λάβει χώραν παρεκτός τῆς ἐγκαινιάσεως, τήν ὁποίαν δέν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ Διοικ(ητική) ἀρχή θέλει διευκολύνει παριστάνοσα ὅπου δεῖ ὁ,τι ἀναπόφευκτος ἦτο ἡ ἀνεγερσις εἰς τό χωρίον μας ἐνός ναοῦ.

Περαίνομεν δέ κύριε Δήμαρχε, ὅτι ἀφοῦ ὑποβάλλετε τήν παροῦσαν μας πρός τόν κύριον Ἐπαρχον, μέ τάς δεούσας παρατηρήσεις, ὄχι μόνον δέν θέλει σᾶς προσκαλέση νά μᾶς ἀπαγορέυσετε τοῦ νά προοδεύσωμεν εἰς τήν ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς, ἀλλά μάλιστα καί θέλει σᾶς παραγγεῖλει νά προτρέψητε.

Ὑποσημειούμεθα εὐσεβάστως

εὐπειθέστατοι

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Πλακῶν

— Διά τοῦς ἀγγραμμάτους Πέρο Νῖνον, Γεώργιον Γιαννοῦλη Νῖνον, Ἐμμ. Νῖνον καί Βασίλη Νῖνον, Δ. Ζ. Ρώρης.

– Διά τούς ἀγραμμάτους Ζαννή Μάλη, Πέρο Α. Μάλη, Νικολό Ζέπου Μάλη καί Βασίλη Μάλη, Ἰάκωβος Καμακάρης.

– Διά τούς ἀγραμμάτους Φρανγκιό Κάτρη, Μανοῦσον Μ. Βῆχον, Στρατήν Ἰωάνν. Νίνος, Γεώργιος Κυριτζής».

30) « Ἀρ. 22

Τό Δημοτικόν Συμβούλιον τῶν Μηλιῶν ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει τῆς 30 Νοεμβρίου τ.ἔ. παρόντων τῶν μελῶν κυρίων Εὐστρ. Νοστράκη, Γ. Μπάου, Μ. Μοδινοῦ, Α. Π. Ραπαννάκη, Γ. Ξιδου, Ἄνδρ. Α. Βήχου, Π. Νίνου καί Γ. Μ. Βήχου, παρουσία καί τοῦ Δημάρχου, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τό ὑπ' ἀριθμ. 1702 ἔγγραφο τοῦ Β(ασιλικοῦ) ἐπαρχείου ἔχον ὀπισθόγραφον τήν ὑπ' ἀριθ. 7394 διαταγήν τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας Κυκλάδων ἐνδιαλαμβάνουσα τά περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ εἰς τό χωρίον Πλάκες ἀνεγειρομένου Ναοῦ, ὅτι τό Συμβούλιον ἀπαιτεῖται ν' ἀναλάβῃ τήν ὑποχρέωσιν τοῦ νά φροντίσῃ οὐ μόνον περὶ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν τυχόν ἀπαιτουμένων πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς, ἀλλά καί περὶ τῆς διατηρήσεως καί φωταγωγίας τοῦ εἰρημένου Ναοῦ.

Προχωρήσαν λοιπόν εἰς τήν συζήτησιν, παρατηρεῖ ὅτι ἐπειδὴ καί οἱ κάτοικοι τοῦ εἰρημένου χωρίου δι' ἀναφορᾶς των ἀνέλαβον εἰς βάρος των τά περὶ τῆς οἰκοδομῆς καί ἀποπερατώσεως τοῦ Ναοῦ ἔξοδα, ἐπειδὴ καί ὁ Ναός καί ἡ εἰς τό χωρίον τοῦτο ἐγερσίς του εἶναι ἀδιαφιλονίκητος μὴ ὑπάρχοντος τοῦ μέρους ἐκείνου ὅπου πρέπει νά ἐκκλησιάζωνται οἱ κάτοικοι.

διὰ ταῦτα τό Συμβούλιον ἀποφαίνεται παμψηφεί ὡς ἀκολούθως:

α) ἀναλαμβάνει εἰς βάρος του τά περὶ τῆς συντηρήσεως καί φωταγωγίας τοῦ εἰρημένου Ναοῦ ἔξοδα.

β) Παραχωρεῖ τὰς εἰκόνας τοῦ εἰς τό χωρίον Ζεφυρίας ὑπάρχοντος ἄχρηστου δημοτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπτου.

γ) Τό Συμβούλιον ἐπιφυλάττεται ν' ἀποφανθῇ δι' ἐτέρας πράξεως του περὶ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν τυχόν ἀπαιτησομένων πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς ἐξόδων, ἂν ἡ ἀνάγκη τό καλέσῃ.

Εἰς τόν κύριον Δήμαρχον ἀνατίθεται ἡ ἐνέργεια τῶν περαιτέρω.

Ἐν Μήλῳ τῇ 30 Νοεμβρίου 1852

Ὁ Πρόεδρος
Εὐστ. Νοστοράκης

Τά Μέλη
Γ. Μπάος
Μ. Μοδινός
Α. Π. Ραπανάκης
Διά τούς ἀγραμμάτους
Γ. Ξιδουῦ
Ἄνδρ. Α. Βῆχον
Π. Νίνον
Γ. Μ. Βῆχον Δ. Ε. Ρόρης.

(Τ.Σ.) Διά τήν ἀντιγραφὴν
τῇ 7 Δεκεμβρίου 1852
Ὁ Δήμαρχος
Α. Ἀρμένης

31) «Ἄριθ. 78

Πρός τό Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον Μήλου.

Λαβὼν ὑπ' ὄψιν τό ὑπ' ἀριθ. 1805 ἔγγραφον του, γνωμοδοτῶ ὅτι, εἰς τό κατά τό χωρίον Πλάκες, εἶναι ἀνάγκη νά ἐπιτραπῇ νά ἀνεγερθῇ καί περαιωθῇ ἡ ἐπιχειρησθεῖσα οἰκοδομή τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, διότι εἰς τούς κατοίκους τοῦ χωρίου εἶναι δύσκολον καί μάλιστα ἐν καιρῷ χειμῶνος, νά ἐκκλησιάζωνται εἰς τόν Ναόν τῆς Πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας ἢ εἰς ἐκείνους τῶν ἄλλων χωρίων.

Ἐν Μήλῳ τήν 12 Φεβρουαρίου 1853
Ὁ ἐπισκοπικός ἐπίτροπος Μήλου.
Ν. Ἀφεντάκης προεσβύτερος».

32) «Ἀρ. Πρ. 49

Διεκ. 30

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἀπριλ. 1853

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο ΣΥΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Πρός τὴν Β(ασιλικήν) Νομαρχίαν
Κυκλάδων.

Ἐπιστρέφων τά, διὰ τοῦ ἀπό 18 Μαρτίου ὑπ' ἀριθ. 1425 ἐπισημειωματικοῦ ἐγγράφου τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας ταύτης ἐπισταλέντα μοι ἔγγραφα, περὶ ἀνεγέρσεως Ναοῦ κατὰ τὸ χωρίον Πλάκες τῆς Μήλου, γνωμοδοτῶ ἵνα ἀνεγερθῇ ὁ εἰρημένος Ναός εἰς τὸ διαληφθέν χωρίον Πλάκες, καθόσον ἡ πρός τοῦτο ἀνάγκη ὑπάρχει ὁμολογουμένη.

Ταῦτα διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν περαιτέρω.

Ὁ Μητροπολίτης
(Τ.Σ.) † ὁ Σύρου καὶ Τήνου Δανιήλ».

33) «Ἀρ. Πρ. 2974

Ἐν Ἐρμουπόλει τῇ 28 Ἀπριλ. 1853

Ο ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Πρός
τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν

Περὶ ἀνεγέρσεως ναοῦ εἰς τὸ χωρίον Πλάκες τοῦ Δήμου Μήλου.
(Χαραλάμπους)

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Πλάκες τοῦ Δήμου Μήλου, διὰ τῆς ἐγκλείστου ἀναφορᾶς πρὸς τὸν Δήμαρχον, ἐξαιτοῦνται τὴν ἄδειαν τοῦ νά περαιώσωσιν ὃν ἤρξαντο οἰκοδομοῦντες ναόν, λίαν ἀναγκαῖον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων των, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄχρι τοῦδε ἐμποδίζοντο διὰ τὴν ἔλλειψιν ναοῦ.

Ἐπειδὴ δέ ἡ τε Δημοτ. ἀρχὴ ἀναλαμβάνει τὴν φροντίδα τῆς δια-

τηρήσεως τοῦ Ναοῦ καὶ τῆς ἀναπληρώσεως τῆς τυχόν ἀναγκαίας πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς δαπάνης καὶ ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σύρου καὶ Τήνου γνωμοδοτεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ναοῦ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν συνημμένων ἐγγράφων, παρακαλῶ τὸ Ὑπουργεῖον νὰ δώσῃ τὴν ἀναγκαίαν ἄδειαν.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Νομάρχης
(ὑπογραφή)».

34) «[Ὑπουργεῖον Ἐκκλησιαστικῶν κλπ.]
2354/1244
ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 2974

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαΐου 1853

Πρὸς τὸν Νομάρχην Κυκλάδων

Περί ἀνεγέρσεως Ναοῦ εἰς τὸ χωρίον Πλάκες ἐν Μήλω.

Κατὰ τὸ ἐγγραφον ὑμῶν 28 τοῦ παρελθόντος μηνός, λαβόντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ εἰς αὐτὸ ἐπισυνημμένα, κυρίως δέ τὴν ὑπ' ἀριθ. 22 προᾶξιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Δήμου Μηλίων καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 47 γνωμοδότησιν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύρου καὶ Τήνου, ἐπιτρέπομεν τὴν ἐκ βάθρων ἀνεγερσιν ναοῦ κατὰ τὸ χωρίον Πλάκες τοῦ εἰρημένου Δήμου.

Ἀνακοινώσατε ταῦτα διὰ τοῦ ἀρμοδίου Ἐπάρχου εἰς τὴν Δημοτικὴν Ἀρχὴν τοῦ δήμου Μηλίων καὶ καταστήσατε ταύτην προσεκτικὴν τόσον εἰς τὰ περὶ τῆς εὐρυθμίας καὶ τῆς στερεότητος τῆς οἰκοδομῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περὶ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν γένει διατάξεων.

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)».

Ζ΄ ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΖΕΦΥΡΙΑΣ

35) «Πρός τό, ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον.

Εἰς τήν Νῆσον μας, καί ἰδίως εἰς τήν κωμόπολιν τῆς Ζεφυρίας, ἐν ἧ οἱ ὑποφαινόμενοι κατοικοῦμεν, ὑπάρχει, κύριε Ὑπουργέ, ὁ περικαλής καί μόνος Ναός τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Χαραλάμπους, τόν ὁποῖον οἱ πατέρες ἡμῶν δι' ἀδρῶν ἀνακαινίσαντες ἐνορευόμεθα.

Ἐπειδή δέ, κύριε Ὑπουργέ, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Πλακῶν, ἀνακαινίσαντες νέον Ναόν, ὑστερούμενοι δέ ἱερῶν ἐπίπλων, ἐξήτησαν παρά τῆς Δημοτικῆς ἀρχῆς τά τοῦ ἀναφερομένου. Κατεφύγομεν παρακαλοῦντες θερμῶς αὐτήν νά μὴ ἐνδώσῃ εἰς τήν αἰτησίν των διότι, πρῶτον μὲν δέν ἔχομεν ἕτερον Ναόν, οὐδέ τά μέσα τοῦ νά μεταβῶμεν εἰς τήν Πόλιν καίτοι ὑπάρχοντες ἱκανοί ἐνορευόμενοι.

Διά ταῦτα παρακαλοῦμεν θερμῶς τό Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον νά μὴ ἐπιτρέψῃ τήν ἄδειαν ταύτην τοῦ νά ἀφαιρεθῶσι τά ἱερά σκευῆ καί ἡ εἰκῶν τοῦ ἀναφερομένου Ναοῦ καί ἐπομένως νά διατάξῃ ἐντόνως τό Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον νά μὴ ἐπιβάλῃ ἡ Δημοτική Ἀρχή χεῖρα ἐπί τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ, διότι εἶναι μέγιστον ἄδικον. Ἐπομένως θέλει ἐπιφέρει μέγιστα καί δυσχερῆ παράπονα ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῆς Ζεφυρίας.

Εὐέλπιδες ὅτι ἡ αἰτησίς μας αὕτη θέλει εἰσακουσθῆ.

Ὑποσημειούμεθα εὐσεβάστως.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ζεφυρία.

- Σ. Κυπρέος	- Σ. Μανράκης.	- Π. Κρημηδόνη.
- Μ. Μπίνος.	- Σ. Μιτρινός.	- Κωνσταντῖνος Ζανιδάκης.
- Ἰ. Φρενάζιας.	- Κ. Ζάγαρη.	- Α. Πυτῆς.
- Ἰ. Κολοβός.	- Α. Μαρτζελιάνης.	- Α. Ἀντρούσιανος.
- Σ. Στράτης.	- Α. Ρόμη.	- Φ. Ἀντρούσιανος.
- Δ. Μπουρδούμης.	- Δ. Κυργιάκου.	- Μ. Σιδέρης.
- Ν. Κοντογιάννη.	- Θ. Κουρέλας.	- Γ. Τζερόνης.
- Ν. Μπίνος.	- Ι. Σταθάκης.	Διά τούς ἀγραμμάτους.
- Μ. Κτιστάκη.	- Ι. Χαριτάκης.	Διμή(τριος;) Πυρπινιός.

Ἐν Ἐρμ(ουπόλει) Σύρου τὴν 21 Σεπτεμβρίου 1853.
 Ὁ Νομάρχης Κυκλάδων
 (ὑπογραφή)».

36)«Ἀριθ. Πρ. 1447

Ἀπάντησις εἰς τὴν ὑπ. ἀριθ. 7103

ἐπισημειωματικὴν Διαταγὴν τῆς.

Ἐν Μήλω τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1853

Πρὸς
 τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν Κυκλάδων.

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπέναντι διαταγὴν τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας πληροφορῶ αὐτήν, ὅτι ὁ περὶ οὗ γίνεται ὁ λόγος εἰς τὴν ἀντεπιστελλομένην ἐσωκλείστως ἐπισημειωματικὴν διαταγὴν, Ἰερὸς Ναὸς εἶναι ἐνοριακὸς ἀνήκων εἰς τὴν κοινότητα τοῦ Δήμου Μηλίων καὶ ὁ μόνος ὅστις ὑπάρχει διὰ τοῦς ἐκκλησιαζομένους τοῦ χωρίου κατοίκους. Ἐάν λοιπὸν ἀφαιρεθῶσι τὰ ἐν αὐτῷ Ἱερά σκευὴ κτλ. καὶ μετακομισθῶσιν εἰς τὸν νεόδμητον ναὸν τοῦ ἐτέρου χωρίου Πλάκαις, ἐκτός τοῦ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ζεφυρίας μένουν ἄνευ ἐκκλησίας, ἐπομένως καταστρέφεται μία λαμπρὰ οἰκοδομή, ἣτις δι' ἀδρῶν ἐξόδων τῶν προπατόρων των ὠκοδομήθη καὶ εὐτρεπίσθη καὶ ἣτις θαυμάζεται ὡς ἀρχαιότης παρὰ τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν ἀρχαίαν τῶν Μηλίων Πόλιν.

Εἶμαι ὅθεν γνώμης νά μένη εἰς ἣν ἤδη ὑπάρχει κατάστασιν ὁ εἰρημένος ναός, οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου Πλάκαις νά φροντίσωσι δι' ἰδίας δαπάνης περὶ τῆς διακοσμήσεως καὶ εὐτρεπείας τοῦ νεοδήτου Ναοῦ τοῦ χωρίου των. Ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ διετάχθη νά μὴν ἐπιτρέψη τὴν μετακόμισιν τῶν Ἱερῶν σκευῶν κλ. τοῦ μνησθέντος Ἱεροῦ Ναοῦ, συμφώνως μὲ τὰ διαταχθέντα.

Εὐπειθέστατος
 Ὁ Ἐπαρχος Μήλου.
 (ὑπογραφή)».

37) «Ἄριθ. 8138

Ἐπί τοῦ ὑπ. ἀρ. 4708 τῆς

14 Σεπτεμβρ. τ.ἔ.

Ἐν Σύρω τῆ 4 Νοεμβρ. 1853

Πρός
τό Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Περί τοῦ ἐν Πλάκαις χωρίου τῆς Μήλου νεοδημήτου Ναοῦ.

Ἐπιστρέφων τὴν ἐπισημειωματικῶς διαπεμφθεῖσαν μοι ἀναφορὰν κατοίκων τινῶν τοῦ χωρίου Ζεφυρία τοῦ δήμου Μήλου ἐξαιτουμένων νά μὴν ἐπιτραπῇ, ἡ εἰς τόν ἐν Πλάκαις νεόδημτον Ναόν, παραχώρησις τῶν ἐπίπλων κλπ. τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ αὐτῶν ἱεροῦ Ναοῦ ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος, ὑποβάλλω ἐγκλειστον τὴν ὑπ' ἀριθ. 1447 τῆς 2 Ὀκτωβρίου τ.ἔ. ἀναφορὰν τοῦ Ἐπάρχου Μήλου ὑποστηρίζοντος τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς δικαίαν. Τὴν γνώμην τοῦ Ἐπάρχου συμμερίζεται καὶ ἡ Νομαρχία.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Νομάρχης Κυκλάδων
(ὑπογραφή)».

38) «[Ὑπουργεῖον Ἐκκλησιαστ. κλπ.]

5899/3217

ἐπί τοῦ ὑπ' ἀριθ. 8138

Ἐν Ἀθήναις τῆ 12 Νοεμβρίου 1853.

Πρός τόν Νομάρχην Κυκλάδων.

Περί τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Ζεφυρίας τοῦ Δήμου Μηλίων Ἱεροῦ Ναοῦ.

Κατά τό ἔγγραφον σας 4 μηνός μεσοῦντος, λαβόντες ὑπ' ὄψιν

καί τήν εἰς ἡμᾶς ὑποβληθεῖσαν ὑπ' ἀριθ. 1447 ἀναφοράν τοῦ ἐπάρχου Μήλου ἀποδεχόμεθα καθ' ὀλοκληρίαν τήν ὑμετέραν γνώμην περί τῆς διατηρήσεως τοῦ τε ἐν τῷ χωρίῳ Ζεφυρίας τοῦ Δήμου Μηλίων Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους καί τοῦ ἐν αὐτῷ τῷ Ναῷ ὑπάρχοντος διακόσμου. Σᾶς παρακαλοῦμεν δέ νά ἐπαναλάβετε εἰς τήν Δημοτικήν Ἀρχήν Μήλου τήν ἤδη δοθεῖσαν αὐτῇ ἀπό τόν Ἐπαρχον παραγγελίαν ἵνα μή μετακινήθῃ τι τῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ Ναῷ, ἀλλά νά μένωσι ταῦτα εἰς ἣν ἐξ ἀρχῆς ἦσαν κατάστασιν, διότι εἶναι οὐ μόνον ἀπρεπές, ἀλλά καί ἀσεβές τό ν' ἀφαιρεθῇ αὐτός ὁ περιβλεπτός ναός τήν εὐπρέπειάν του.

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)».

39) «[Ἑπιτομή τῶν Ἐκκλησιῶν.]
5901

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Νοεμβρίου 1853

Πρός τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σύρου καί Τήνου.

Ἴνα λαβῶν γνῶσιν τῶν διαλαμβανομένων εἰς τήν παροῦσαν καί εἰς τά ἐν αὐτῇ ἐπισυνημιμένα, ἰδίως δέ εἰς τόν τελευταῖον παράγραφον τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Ἐπάρχου Μήλου, ἐνεργήσῃ, ὅ,τι ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τοῦ περι ὅ ὁ λόγος χωρίου, συνεννοούμενος καί μέ τήν ἀρμοδίαν Διοικητικήν Ἀρχήν τήν προϊσταμένην τοῦ Δήμου Μηλίων, διότι τό Δημοτικόν Ταμεῖον τό συνάγον τά εἰσοδήματα τῶν κτημάτων τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας ὀφείλει νά δαπανᾷ καί διά τήν εὐπρέπειαν καί φωταγωγίαν αὐτῆς καί διά τήν συντήρησιν τοῦ ἐν αὐτῇ ἐφημερεύοντος ἱερέως.

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)».

Ἐπί τοῦ ἰδίου ἐγγράφου καί τά ἐξῆς:

«3217

Πρός τόν Νομάρχηγιν Κυκλάδων

Ἐπί τοῦ ἀριθ. 8137, περί τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Ζεφυρίας
τῆς Μήλου ἐνοριακοῦ ναοῦ τῆς Πορτιανῆς.

Κοινοποιοῦμεν εἰς ὑμᾶς ἐν ὀπισθογράφῳ τά κατά συνέπειαν τοῦ ὑμετέρου ἐγγράφου 4 μηνός μεσοῦντος ἐπισταλέντα πρὸς τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σύρου καί Τήνου περί τῆς κάτωθι ὑποθέσεως, ὅπως ἔχη γνῶσιν τῶν ἤδη διαταχθέντων ἢ Νομαρχία μεθ ἧς μέλλει νά συνεννοηθῇ ἐν καιρῷ ὁ εἰρημένος ἱεράρχης περί του διαρκοῦς ἐφημερίου τῆς Ἐκκλησίας καί περί τοῦ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς ἐτησίου ἐπιδόματος εἰς αὐτόν τόν ἐφημέριον...

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)».

40)«Πρὸς τό Σεβαστόν) Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργεῖον.

Ὁ εὐπειθής ὑποφαινόμενος ἐπίτροπος τοῦ κατά τό χωρίον Πλάκας τοῦ Δήμου Μήλου νεοδημηθέντος ναοῦ, κατ'ἐντολήν τῶν συνδημοτῶν καί κατοίκων τοῦ εἰρημένου χωρίου παρακαλῶ ἤδη διά τῆς παρουσίας, ὅπως μᾶς ἐπιτραπῇ τοῦ νά λάβωμεν τάς κατά τό χωρίον Ζεφυρία τοῦ αὐτοῦ Δήμου εἰς τόν ἐπαπειλούμενον νά πέσῃ τοῦ Ἁγίου Χαλαράμπους ναόν ἀποκειμένας τρεῖς ἱεράς εἰκόνας, καθόσον καί ἀποροῦν οἱ ρηθέντες νά κατασκευάσωσι νέας καί ἐκεῖνας βλέπουσι ἐπαπειλουμένας καθ' ἐκάστην ὑπό τῶν διαρρηχθέντων τοῦ οἰκοδομήματος τοίχων καί ἀλειτουργήτους, ἀπειροποιήτους κλπ. μενούσας. Ἐστὲ δέ βέβαιος Σεβαστέ) Ὑπουργέ ὅτι οὐδεμία ἀδικία γίνεται εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου ἐκείνου, καθόσον ἔχουν ἐκκλησίαν πολλῶ μεγαλειτέραν τῆς περι ἧς ὁ λόγος (Ἁγίου Χαλαράμπους), ἧτις καί ἐνίστε λειτουργεῖται καί ἧτις

ἴσως γινώσκητε κατά τήν χορηγικότητα, τόν ἱερόν κόσμον κτλ. ἐκ τῶν σπανίων τοῦ Αἰγαίου εἶναι ἢ λαμπροτέρα τῆς Νήσου, ἀφ' ἑτέρου δέ μεγάλως θέλετε δικαίωση τά τῷ ὄντι δίκαια τῶν δυστυχῶν καί ἀπόρων συνδημοτῶν μου παράπονα, ἄν εὐαρεστηθῆτε νά ἐπιτρέψετε τό τοιοῦτον, καθόσον ἐκ τοῦ στερηήματος τῶν πρὸς ζωὴν συνεισφέροντες ὠκοδόμησαν ἐκκλησίαν ἵνα ἐπιτελῶσι καί οὗτοι ἐν αὐτῷ, ὅπως καί οἱ λοιποὶ χριστιανοί, τά πρὸς θεόν χρέη των, ἵνα ἀποφεύγωσι τὰς δυσκολίας τῶν μεταβάσεων των εἰς ἑτέραν, πλέον τῆς ἡμισείας ὥρας, ἀπέχουσαν καί ἵνα οὕτω πολλῶν δυσαρέστων καί θλιβερῶν ἀπομακρύνονται, ἅπερ κατά τὰς βαπτίσεις, τήν ἐγκυμοσύνην, τοὺς κινδύνους τοῦ χειμῶνος συνεχῶς συμβαίνουσι. Τά τοιαῦτα Σ(εβαστέ) Ὑπουργέ βλέπουσα ἢ ἐκεῖ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ μᾶς περεκίνησεν εἰς ἐπιχείρημα τοιοῦτον, ὅπερ τό Δημοτικόν μας Συμβούλιον ἐνέκρινε καί διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 22 πράξεως του ὑπεσχέθη συνδρομὴν καί παραχώρησιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἁγίων εἰκόνων, ἦν ἀκολουθῶς τό Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον διὰ τῆς ἀπὸ 5 Μαΐου π.ἔ. καί ὑπ' ἀριθ. 2354 διαταγῆς του ἐκύρωσε καί τήν ἐκ βάθρων ἀνέγερσιν ναοῦ ἐπέτρεψε. Καί ὁμως μέ... τοσαῦτα (δι' εἰσηγήσεων ἴσως τινῶν Ζεφυριωτῶν) ἐμποδίσθη ἢ παραχώρησις τῶν εἰκόνων ὑπὸ τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς, τό δέ ἔργον μένει ἀτέλές ἕως σήμερον, οἱ δέ γογκυσμοὶ καί τά παράπονα τῶν δυστυχῶν κατοίκων τοῦ χωρίου μου ὀσημέραι αὐξάνουν.

Διὰ ταῦτα λοιπόν σᾶς παρακαλῶ Σ(εβαστέ) Ὑπουργέ ὅπως δόσητε τῇ προστασίαν σας πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου, ὑπ' ὅψιν μάλιστα ἔχοντες ὅτι εἰς Ζεφυρίαν μόνις εἴκοσι ψυχαὶ εὐρίσκονται πλέον, καθόσον οἱ λοιποὶ ἔνεκα τῶν δυστυχημάτων τοῦ δυσκραοῦς κλίματος ἀνεχώρησαν, ἐνῶ εἰς Πλάκας κατοικοῦν τριακόσθαι καί πλέον.

Ἀθήναι 12 Μαρτίου 1854

Εὐπειθέστατος

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ κατὰ τό χωρίον Πλάκες
τῆς Μήλου νεοδημητῆ Ναοῦ.

Ἰάκωβος Καμακάρης Ι.»

[Ἐπισημειωματικά στήν, ἀπό 12–3–1854, ἀναφορά τοῦ Ἰακώβου Καμακάρη, πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν]

«611.

Ἐάν καὶ δέν ἔχομεν ἀφορμὴν ν' ἀνακαλέσωμεν ἢ κἂν νά τροπολογήσωμεν τὰ πρὸς τὸν Νομάρχην Κυκλάδων ἐπισταλέντα διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 5899 (12 Νοεμβρίου π.ἔ.) διαταγῆς μας, ἀλλ' ὅμως διευθύνομεν τὴν παροῦσαν πρὸ τὸν ἴδιον Νομάρχην, ἵνα ἐξετάσας, πληροφορήσῃ ἡμᾶς, ἐάν ἀληθῶς ὁ κατὰ τὸ χωρίον Ζεφυριά Ἱερός Ναὸς τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος εἶναι (καθὰ ὁ ἀναφέρων ἐκθέτει) ἐτοιμόρροπος καὶ ὑπάρχει κίνδυνος τῆς καταπτώσεως του καὶ ἐάν, ἔνεκα τῆς ἐπιφόβου καταστάσεως τῆς οἰκοδομῆς του, μένει ἀλειτούργητος καὶ ἀπεριποίητος.

Τῆς ἀφορμῆς δέ ταύτης δραττόμενοι, παραγγέλλομεν εἰς τὸ Νομαρχεῖον νά ἐνεργήσῃ τὰ ἑξῆς:

α) νά δηλώσῃ εἰς τὸν ἀναφέροντα διὰ τοῦ ἀρμοδίου Ἐπαρχου, ὅτι οὐδεμίαν ἱκανότητα εἶχεν ἢ ἔχει ν' ἀναφέρεται εἰς τὰς Πολιτικὰς Ἀρχὰς περὶ ὑποθέσεως ἀνηκούσης εἰς τὸν Δῆμον. Καὶ μέλος τοῦ τοπικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου ἂν εἶναι τυχόν, ὄφειλε νά γνωρίζῃ ὅτι τὰ Συμβούλια ταῦτα εἰσὶ, κατὰ τὸν Νόμον, ὑπάλληλοι τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς παρὰ τῆς ὁποίας διορίζονται καὶ πρὸς αὐτὴν καὶ μόνην, ὡς προϋσταμένην, ἀπευθύνουσι τὰς αἰτήσεις των.

β) νά ὑπομνήσῃ εἰς τὴν Δημοτικὴν Ἀρχὴν τοῦ Δήμου Μηλίων, ὅτι κάτοικοι τινὲς τοῦ χωρίου Πλάκες ἀνιήνεγκον πρὸς αὐτὴν διὰ τῆς ἀναφορᾶς των 12 Ὀκτωβρίου 1852, τουτέστιν ὅτι «διασκεφθέντες ὅτι μὲ τὰς οἰκείας ἡμῶν δυνάμεις ἠμποροῦμεν νά φέρωμεν εἰς πέρας τὸ ἔργον, ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἄλλου τινός, ἀπρεπῆ ἐνομίσαμεν νά μὴ ἀνεγείρωμεν ἀνάλογον τῶν δυνάμεων μας Ναόν» κτλ., πρὸς δέ καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Δήμαρχος Μηλίων διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἐπαρχον ἀναφορᾶς του 16 Ὀκτωβρίου 1852, ὑπ' ἀριθ. 573.602 διεβεβαίωσεν εἰπὼν ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων ἐκίνησε τοὺς κατοίκους νά ἐπιχειρήσωσιν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ «καὶ ἐξ ἰδίων ἐξόδων, χωρὶς νά ἔχωσιν ἀπαίτησιν συνδρομῆς ἄλλου τινός».

γ) *νά κάμη συγχρόνως εἰς αὐτήν ταύτην τήν Δημοτικήν Ἀρχήν τήν παρατήρησιν, διά τινά λόγον μέ τήν ὑπ' ἀριθ. 22 (30 Νοεμβρίου 1852) πράξιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, ἔχαρκτηρίσθη ὡς ἄχρηστος ὁ τοῦ Ἁγίου Χαράλάμπους Ναός, ὁ ὁποῖος κατά τάς νεωτέρας πληροφορίας τοῦ ἐπαρχείου (2 Ὀκτωβρίου 1853, ὑπ' ἀριθ. 1447) παριστᾶται ὡς λαμπρότατα ὠκοδομημένος καί νῦν τρεπισμένος καί ὡς ἀρχαιότατος θαυμαζόμενος παρά τῶν ἐπισκεπτομένων τήν ἀρχαίαν τῶν Μηλίων πόλιν.*

Νά ἐπιστροφῆ πρός ἡμᾶς ἡ παροῦσα μέ τήν κοινοποίησιν τῶν ἐνεργηθέντων καί μέ τάς πληροφορίας τάς διά τοῦ πρώτου παραγράφου τῆς παρούσης ἡμῶν διαταγῆς ζητούμενας.

*Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Μαρτίου 1854
Ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.
(ὑπογραφή)».*

«Ἄρ. Πρ. 754

*Διευθύνεται, ἐπί ἐπιστροφῆ, πρός τόν Ἐπαρχον Μήλου
ἵνα ἐκτελέσῃ τά διαταττόμενα.*

Ἐν Ἐρμουπόλει τῇ 11 Μαΐου 1854

*Ὁ Νομάρχης
(ὑπογραφή)».*

Σημείωση

Σέ ὅμοιο μέ τό ἀνωτέρω ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργοῦ, μέ ἀριθ. 7655/611/16-3-1854, σημειώνεται στό ἀριστερό περιθώριο:

«Καμακάρης Ι.

Περί παραχωρήσεως εἰκόνων κτλ. εἰς τόν Ναόν τοῦ χωρίου Πλάκες τῆς Νήσου Μήλου».

41) *«Πρός τό σεβαστόν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.*

Οἱ ταπεινῶς ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Πλάκες Δή-

μου Μήλου, ἔνεκα τῆς οὐ μικρᾶς ἀποστάσεως τοῦ χωρίου μας ἀπὸ τὰ λοιπὰ χωρία καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν ἅς ὑφιστάμεθα κατὰ τὸν χειμῶνα διὰ τὰ ἐκκλησιαζόμεθα εἰς μίαν τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἐκκλησιῶν, παρεκαλέσαμεν τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν νὰ μᾶς συμβουλευσῆ τί ποιητέον; ἥτις θεωροῦσα τὴν ἀνάγκην μᾶς ἐσυμβούλευσεν νὰ κτίσωμεν ἐκκλησίαν καὶ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐπισυνημένη αὐτοῦ πρᾶξις, παρατηρῶν ἐπίσης τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνοικοδομῆς ἐκκλησίας, ἀπεφάσισε νὰ ἀνεγείρῃ(;) αὐτὴν δι' ἐξόδων του καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὰς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Χαράλαμπος παρεκκλησίου ἀχρήστου ἀνήκοντος εἰς τὸν δῆμον τῆς Μήλου, ἔπραξε δὲ τοῦτο τὸ δημοτικὸν συμβούλιον γνωρίζων ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν πενίαν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Πλάκες, οἵτινες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κινουῦνται πρὸς ἀνέγερσιν ἐκκλησίας μόνον ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ ἐξ ἑτέρου ὅπως περιθάλλῃ αὐτούς ὡς ἔπραξε τοῦτο καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις.

Τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην καὶ ἡ νομαρχία καὶ τὸ σεβαστόν ὑπουργεῖον ἐκυρώσαντο καὶ εἰς ταύτην ἐλπίζοντες καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἄρθρον (β) τοῦ παραχωροῦντος ἡμῖν τὰς εἰκόνας τοῦ ἀνωτέρω παρεκκλησίου, ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἀνεγείραμεν ναὸν εἰς τὸν Ὑψιστον, εἰς ὃν ὁμως εἰσέτι δὲν δοξολογεῖται, διότι δι' ἑτέρας διαταγῆς του τὸ Σεβαστόν ὑπουργεῖον ἀνέτρεψεν τὰς προλαβούσας, κακῶς φαίνεται πληροφορηθέν, διότι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ μόλις 20 (;) εὐρίσκονται ψυχαὶ καὶ ὁμως δύο ὑπάρχουσιν ἐκκλησίαι, ἡ Θεοτόκος Πορτιανὴ καὶ ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος, ἐνῶ ἡ μία μόνη, ὅσον πολλοὶ καὶ ἂν θεωρησῶσιν οἱ κάτοικοι, ἡ Θεοτόκος, ἡ καλλιτέρα τῆς νήσου ἐκκλησία, χωρεῖ αὐτούς καὶ ὅλους τοῦ κατοίκους Μήλου.

Διὰ ταῦτα παρακαλοῦμεν τὸ Σεβαστόν Ὑπουργεῖον νὰ διατάξῃ τὴν παραχώρησιν τῶν ἀνωτέρω εἰκόνων κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ τε δημοτικοῦ συμβουλίου καὶ τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας, ὅπως καλύψῃ καὶ ἡμᾶς ὑπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸν πέπλον, τοὺς πρὸ τοσούτων χρόνων ἀσκεπεῖς.

Εἰς τὸ φιλοδίκαιον τοῦ Σεβαστοῦ Ὑπουργεῖου εὐελπιζόμεθα ὅτι καὶ τοὺς μὲν θέλει θεραπεύσῃ καὶ τοὺς δὲ ἐλεήσῃ,

ὑποσημειούμεθα μέ ὄλον το σέβας
 Ἐν Μήλω τήν 14 Ἀπριλίου 1854
 Οἱ εὐπειθέστατοι κάτοικοι
 τοῦ χωρίου Πλάκες

- Ὁ κατά τήν Μήλον ἐπίτροπος τοῦ Σ(εβασμιωτάτου) Μητρο-
 πολίτου Σύρου καί Τήνου Ν. Ἀφεντάκης.

Διά τούς ἀγραμμάτους:

- Πέρον Νίνον
- Ἐμμανουήλ Νίνον
- Ζέπον Μάλλην
- Νικόλαον Ζ. Μάλλην
- Πέρον Ζ. Μάλλην
 Νικόλαος Ἀφεντάκης.
 Διά τοῦ ἀγραμμάτους:
- Βασίλειον Ζ. Μάλλην
- Πέρον Μ. Μάλλην
- Ἰωάννην Ἡλ. Ζούλια
- Μιχαήλ Ἡλ. Ζούλια
- Πέτρον Ἡλ. Ζούλια
 Νικόλαος Φραντζεσκάκης

Διά τούς ἀγραμμάτους:

- Νικόλαο Φραντζεσκούλια
- Γεώργιο Ἀνάλατο
- Μανοῦσο Μ. Βῆχο
- Φραγκιό Κάτρη
- Φρατζέσκο Κάτρη
- Νικόλαο Γ. Βῆχο
 Νικόλαος Μ. Παναγιώτου
 Διά τούς ἀγραμμάτους:
- Νικόλαο Γ. Νίνο
- Κωνσταντίνο Κάτρη
- Θεοδοσίο Κάτρη
- Ἀθανάσιος Κολιαράκης

- Νικόλαος Γ. Βῆχος.
 Σταμάτιος Ἱερεῦς Στεργίου.
 Διά τούς ἀγραμμάτους:
- Γιάννην Γ. Βῆχο
- Γιάννην Μιχαεῆ Βῆχο
- Μάρκο Μιχαεῆ Βῆχο
- Γιάννην Ι. Βῆχο
- Στέφανος Γεωργίου Μωραΐτης
- Ἀντόνης Γεωργίου Μωραΐτης
- Νικόλαος Ἀντωνίου Μωραΐτη
- Γιώργης Γιαννούλη Νίνος
- Γιώργης Βασίλη Νίνου
 Ἰάκωβος Καμακάρης
 Δεστουניᾶς Καλέργης
 Διά τούς ἀγραμμάτους:
- Γεώργιο Θεοδώρου
- Ἀντώνη Θ. Κετροτᾶ
- Δημήτριο Θ. Κετροτᾶ
- Ἰάκωβος Καμακάρης
- Στρατῆς Ἰωάννη Νίκας
- Ἀποστ.(;)... Νίνος
- Ἀντόνης Γεωργίου(;) Μάλις
- Μιχαεῆς Ἰωάννου Νίνος
- Γιάκουμος Μωραΐτης
- Νικόλαος Μωραΐτη
- Ἀντώνιος Ἰωάννη Νίνος
- Γιώργης Ἀντων. Νίνος

- Χαρίτος Φρατζεσκάκης

- Θοδωρῆς Ἄντων. Νῆνος.

Ἐπικυροῦται τό γνήσιον τῶν ἀνωτέρω
ὑπογραφῶν.

Ἐν Μήλω τῇ 15 Ἀπριλίου 1854

Ὁ Δήμαρχος

(Τ.Σ.) Α. Ἀρμένης».

42) «»[Ἵπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστ.]

8078/996

Ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Μαΐου 1854

Πρός τόν Νομάρχη Κυκλάδων διευθύνοντες τήν παροῦσαν, κατά συνέπειαν τῶν προεπισταλέντων πρός αὐτόν διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 7655 (16 Μαρτίου τ.ἔ.) ἐπισημειώσεως ἡμῶν, περιμένομεν ὅσον τό δυνατόν ταχεῖαν τήν ἀποστολήν τῶν ἤδη ζητηθεισῶν πληροφοριῶν μέ τήν ἐπιστροφήν τῆς παρούσης.

Ὡς ἐν παρόδῳ δέ, παρατηροῦμεν α) τό ἄτοπον τῆς, εἰς τήν προκειμένην ἔριν, συμμετοχῆς τοῦ ἱερέως Ν. Ἀφεντάκη, οὐχί ὡς δημότου, ἀλλ' ὡς περιβεβλημένου μέ καθήκοντα ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς, διότι ὑπογράφεται «ὁ κατά τήν Μήλον Ἐπίτροπος τοῦ Σ(εβασμωτάτου) Μητροπολίτου Σύρου καί Τήνου», καί β) τό ἐπίσης ἄτοπον καί ἄτακτον τῆς βεβαιώσεως τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς περὶ τοῦ γνησίου τῶν ἐν τῇ ἀναφορᾷ ὑπογραφῶν, ἐν ᾧ ὄλοι, 49 τόν ἀριθμόν (πλήν δύο ἢ τριῶν) μαρτυροῦνται ὄντες ἀγράμματοι, ὁ Δήμαρχος ἐπικυροῖ τό γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν των.

Ὁ Ἵπουργός

(ὑπογραφή)».

Πλᾶκες χωρίον τῆς Μήλου
κάτοικοι περὶ Ἱερῶν εἰκόνων
διά τήν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου των.

43) «Ἄρ. Πρ. 841

ἐπί τῆς ἀπό 11 καὶ 24 Μαΐου ἐ.ἔ.
 ὑπ. ἀρ. 1846 καὶ 3175 διαταγῶν τῆς.
 Ἐν Μήλω τὴν 12 Ἰουνίου 1854

Πρὸς
 τὴν Β(ασιλικὴν) Νομαρχίαν
 τῶν Κυκλάδων.

Περὶ τοῦ κατὰ τό χωρίον Ζεφυρία τοῦ Δήμου Μήλου ἱεροῦ
 ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους.

Ἐνεργηθέντων τῶν διαταπτομένων διὰ τῶν ἐπιστρεφόμενων
 ἔσωκλείστως ἀπέναντι διαταγῶν τῆς, ἀναφέρω εἰς ἀπάντησιν,
 καθ' ἃς ὁ νῦν Δήμαρχος Μηλίων ἔδωσε πληροφορίας, ὅτι ὁ κατὰ
 τό χωρίον Ζεφυρία τοῦ Δήμου τοῦ ἱερός ναός τοῦ Ἁγίου Χαραλά-
 μπους δέν εὐρίσκεται εἰς τὴν κατάστασιν ἣν ὁ ἐπίτροπος Ἰάκωβος
 Καμακάρης ἐξέθεσεν εἰς τό ἀρμόδιον ὑπουργεῖον, ἀλλ' ἀπεναν-
 τίας εἰς καλυτέραν ἀφ' ὅτι ἦτο καὶ λειτουργεῖται καὶ ἤδη ὡς καὶ
 πρότερον.

Εὐπειθέστατος
 τοῦ Ἐλάρχου Μήλου ἀπόντος
 Ὁ Γραμματεὺς
 Μιχαὴλ Τζιμάκης».

44) «Ἄριθ. Πρωτ. 4371

Ἐν Ἐρμουπόλει τὴν 9 Ἰουλ. 1854
 Ἀπάντ. ἐπί τῶν ὑπ' ἀριθ. 7655
 καὶ 8078/16 Μαρτίου καὶ 6
 Μαΐου ἐ.ἔ. Διαταγῶν του

Πρὸς
 τό ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
 Ὑπουργεῖον.

Περί τοῦ ἐν τῶν χωρίῳ Ζεφυρίας τοῦ Δήμου Μήλου Ἱεροῦ
Ναοῦ τοῦ Ἀ. Χαραλάμπους.

Ἐποβάλλω τὴν ὑπ' ἀριθ. 841 τῆς 12 Ἰουνίου τρ. ἔ. ἀναφορὰν τοῦ Ἐπάρχου Μήλου μετὰ τῶν διαβιβασθεισῶν μοι παρὰ τοῦ Ὑπουργείου δύο ἀναφορῶν περὶ τοῦ ἐν Ζεφυρία Ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἀγ. Χαραλάμπους, ὅστις κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Ἐπάρχου εἶναι εἰς καλλήτεραν καστάστασιν ἀφ' ὅ,τι ἦτο καὶ ἱερουργεῖται ὡς καὶ πρότερον.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Νομάρχης Κυκλάδων
(ὑπογραφή)».

45) «[Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστ.]
9279/1460
ἐπὶ τοῦ ἀριθ. 4371

Ἐν Ἀθήναις τῆ 21 Ἰουλίου 1854

Πρὸς τὸν Νομάρχην Κυκλάδων.

Περί τοῦ ἐν Ζεφυρία ναοῦ τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἔγγραφον ὑμῶν 9 μηνός φθίνοντος καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπισυνημμένην ὑπ' ἀριθ. 841 ἀναφορὰν τοῦ Ἐπάρχου Μήλου περὶ τῆς κάτωθι ὑποθέσεως. Σᾶς προσκαλοῦμεν νὰ ἐπαναλάβετε ἐντονώτερον διὰ τοῦ Ἐπάρχου εἰς τὴν Δημοτικὴν Ἀρχὴν τοῦ Δήμου Μήλου τὰ πρὸς τὸ Νομαρχεῖον ἐπισταλέντα διὰ τῆς, ἀπὸ 12 Νοεμβρ. π.ἔ., ὑπ' ἀριθ. 5899 διαταγῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργείου, καθόσον οὐδεμίαν εὐρίσκομεν ἀφορμὴν διὰ ν' ἀνακαλέσωμεν ἢ τροπολογήσωμεν αὐτά, ἀφοῦ καὶ ὁ νῦν Δήμαρχος Μηλίων καὶ ὁ Ἐπαρχος διαβεβαιούσιν ὅτι ὁ ναός τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, εὐρίσκεται εἰς καλλήτεραν τῆς προτέρας καστάστασιν

καί αἱ ἱεροουργίαι τελοῦνται ἐν αὐτῷ.

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)

Ἐπί τοῦ ἐγγράφου, κάτωθι:

«9279/1461

Πρός τόν Σ. Μητροπολίτην Σύρου καί Τήνου.

Ὡς προσθήκην εἰς τά διά τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5901 ἐγγράφου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου ἐπισταλέντα πρὸς τήν ὑμετέραν Σεβασμιότητα, κοινοποιοῦμεν ἐν ὀπισθογράφῳ τήν περὶ τῆς κάτωθι ὑποθέσεως ἐκδοθεῖσαν παρ' ἡμῶν διαταγὴν πρὸς τόν Νομάρχην Κυκλάδων, καθόσον μάλιστα εἰς Ὑμᾶς ἀνήκει νά δώσετε τὰς ἀπαιτουμένας διαταγὰς πρὸς τόν ἐν Μήλῳ ἐπίτροπον, ἵνα μὴ ἀφαιρεθῆ παραλόγως ὁ, κατὰ τό χωρίον Ζεφυρίας Ναός τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους τῆς εὐπρεπείας του.

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)».

Η. ΤΑΞΙΑΡΧΕΣ ΠΑΛ. ΧΩΡΑΣ

46) «Ἄρ. 1185

Ἑλληνική Πολιτεία
Ἡ Δημογεροντία Μήλου.

Ὁ κύριος Μιχαὴλ Ταταράκης ἐπώλησεν εἰς τόν υἱόν του τόν Βασίλειον Ταταράκη ἐν χωράφιον κείμενον εἰς τὰ Ἁγιάσματα πλησίον τοῦ χωραφίου τοῦ Ἰωάννου Ράφου, λαβὼν αὐτό ἀπὸ τήν ἀποβιώσασαν Κουφολένην, σύζυγον τοῦ Νικολάου Μαλανδράκη. Νῦν δέ ἀναφερθεῖς ὁ Ἰωάννης Ράφος ἐξήτει νά οἰκειοποιηθῆ ἐν μέ-

ρος τοῦ αὐτοῦ χωραφίου ὡς κτῆμα τῆς ἀποβιωσάσης θείας του Εἰρήνης. Ἡ Δημογεροντία αὕτη παρευρεθεῖσα ἀτομικῶς, συγκαλέσασα καί τούς εἰδήμονας τῶν προκρίτων καί ἐξετάσασα τήν ὑπόθεσιν μέ ὄλην τήν ἀκριβειαν καί θεωροῦσα τάς μαρτυρίας ὅπου ὁ κύριος Μιχαήλ Ταταράκης παρέστησεν, θεωροῦσα δέ ὅτι ὁ ἅγιος Χωροπίσκοπος ὁμολογεῖ ὅτι τό αὐτό μέρος τοῦ χωραφίου κρισολογηθέν καί ἄλλοτε ἔμεινεν εἰς τήν ἐξουσίαν τῆς εἰρημένης Κουφολένης, πορευθεῖσα ἡ ἴδια καί ἰδοῦσα τοῦτο ἔν καί ὄχι κεχωρισμένον ὡς ὁ Ράφος ἔλεγεν.

Ἐπιφύλαξις

Νά μένη ὑπό τήν ἐξουσίαν τοῦ κυρίου Βασιλείου Ταταράκη ὡς νόμιμος ἀγοραστής τούτου, ὁ δέ κύριος Ράφος νά παραιτηθῆ ἀπό τοῦ νά οἰκειοποιεῖται τοῦτο ὡς μή ὄν κτῆμα τῆς θείας του. Διό εἰς ἐνδειξιν ἐγένετο τό παρόν ἐπίσημον ἐγγράφον ὑπογεγραμμένον καί ἐσφραγισμένον παρά τῆς Δημογεροντίας ταύτης, ἵνα ἔχη τό κύρος ἐν παντί καιρῶ, τόπω καί κριτηρίῳ.

Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς Ἐν Μήλῳ τῆ 25 Ἰαννουαρίου 1833
 Ἐν Μήλῳ τήν 17 Ἰαννουαρίου 1835 Οἱ Δημογέροντες
 Ὁ Γραμματεὺς (τοῦ Ἐπαρχείου) (Τ.Σ.) Ἰάκωβος Ἀρμένης
 Ἐμμ. Βασιλείου
 Ὁ Γραμματεὺς
 Ν. Ταταράκης

47) «Ἀρ. 283.377

Πρὸς τό Β(ασιλικόν) Ἐφορεῖον
 Μήλου.

Ὁ ὑποφαινόμενος ἀναφέρω εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 283 προσκλήσεώς του ὅτι κατὰ τό 1830 ἔτος ἠγόρασα παρά τοῦ πατρός μου τό εἰς τήν ἐκκλησίαν του ἀφιερωθέν κτῆμα παρά τῆς Κουφολένης κείμενον εἰς τά Ἁγιάσματα, δέν ἔλαβον ὁμως κανέν

είσόδημα παρ' αὐτοῦ ὄντα ἔρημιον καὶ χέρισον μέχρι τῶν 1833 ἔτος, κατὰ δέ τὸ 1833 ἔβαλα ἀνθρώπους καὶ ἐπάστρευσαν αὐτὸ καὶ ἐπλήρωσα δοχ. πέντε, ἄρ. 5, καὶ τὸ ἔδωκα τοῦ Ἀντωνίου Γ. Νίνου διὰ τὴν καλλιέργησιν ἐξημισείας, τοῦ ἔδωκα ἓνα (λέξις δυσαυ.) ἄρα καὶ τὸ ἔσπειρε, ἔδοκεν εἰσόδημα ὄκ(άδες) ἐξήκοντα ἕξι. ἄρ. 66, ἐδώκαμεν δέκατον ὄκ(άδες) 6 καὶ ἔλαβα εἰς τὸ μερίδιον μου ὄκ(άδες) 30, ἀφαιρῶ τὸν σπόρον ὅπου ἔβαλα ὄκ(άδες) 22 μένει τὴν δώσω ὄκ(άδες) ὀκτώ. ἔλαβον καὶ ἐλαίας ὄκ(άδες) δέκα ὀκτώ, ἄρ. 18.

Ταῦτα χρεωστῶ τὴν παραδώσω εἰς τὸ Β(ασιλικόν) Ἐφορεῖον καὶ τὴν λάβω τὰς δοχ. 5 τὰς ὁποίας διὰ καλλιέργειαν αὐτοῦ ἐξώδυσσα. ἓνα μέρος αὐτοῦ τὸ κατακρατεῖ ὁ κ. Ἰω. Ράφος καὶ ἄς δώσει λόγον περὶ τούτου.

Ἐν Μήλῳ τῇ 5 Αὐγούστου 1834
Βασίλειος Ταταράκης».

48) «Ἄρ. 2126

Ἐν Μήλῳ τὴν 17 Ἰαννουαῖ. 1835

Πρὸς τὴν Βασ(ιλικὴν) Νομαρχίαν
τῶν Κυκλάδων.

Ὁ Β(ασιλικός) Ἐφορος τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 283 καὶ 377 ἀπαντήσεων τοῦ ὑπὸ χρονολογίαν τῇ 18 Ὀκτωβρίου ἀναφέρει ὅτι μέρος τοῦ εἰς Ἀγιάσματα ἀφιερωθέντος κτήματος παρὰ τῆς Κοφολένης ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν (περὶ τοῦ ὁποίου πραγματεύεται ἡ ὑπ' ἀριθ. 1964 ἀπάντησις τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας, ὑπὸ τὰς 13 Ὀκτωβρίου 1833) ὁ Ἰωάννης Ράφος Μήλιος ἐσφετερίσθη οἰκειοποιούμενος αὐτό.

Τὸ Ἐπαρχεῖον τοῦτο διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1901 ἐγγράφου τοῦ τῆς 20 Ὀκτωβρίου, μέσον τοῦ Β(ασιλικοῦ) Ἐφόρου Μήλου διέταξε τὸν σφετερισθέντα Ράφον τὴν ἀφεθῆ ἀπὸ τοῦ κτήματος τούτου καὶ τὴν δώση πρὸς τὸν Β. Ἐφορον λόγον τῆς ἐπικαρπίας αὐτοῦ μέχρι

τοῦ νῦν ἀπό τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τό ἐσφετερισθῆ.

Ἄλλ' ὁ σφετερισθεὶς Ράφος εἰς τὴν ἀπάντησίν του λέγει ὅτι ὁ ἀγρός οὗτος δέν εἶναι παρά τῆς Κουφολένης ἀφιερωθεὶς, ἀλλ' ὁ πλησίον τούτου, μὴ πειθόμενος δέ νά τόν παραδώσῃ ἰδίᾳ θελήσει, ὡς καί τά λοιπά σφετερισθέντα παρ' αὐτοῦ περί ὧν ἀνέφερον τό Ἐπαρχεῖον διά τῶν ὑπ' ἀριθ. 280 καί 1902 ἐγγράφων του. ἐπισυναπτεται ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ. 1185 ἀποφάσεως τῆς Δημογεροντίας Μήλου μνηολογουμένης ὑπό τάς 15 Ἰαννουαρίου 1833 δι' ἧς καταδικάζει τόν μνησθέντα σφετεριστήν νά ἀπέχη τοῦ παρ' αὐτοῦ κατακρατομένου κτήματος καί νά τό λάβῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του ὁ ἀγοραστής αὐτοῦ Βασίλειος Ταταράκης. Ἐκ τῶν ἀναφερομένων καί τῶν ὑπ' ἀριθ. 280 καί 1902 ἀναφορῶν μας παρατηρεῖ ἡ Β(ασιλική) Νομαρχία τόν σφετερισμόν τοῦ εἰρημένου εἰς κτήματα ἀνήκοντα εἰς τό Ἐκκλησιαστικόν Ταμεῖον καί τὴν ἐλαττωματικὴν ἀπίθειαν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς διαταγὰς τῶν Ἀρχῶν μέ τρόπους σοφιστικούς.

Διά ταῦτα παρακαλεῖται ἡ Β. Νομαρχία νά μας διατάξῃ τά περαιτέρω.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἐπαρχος Μήλου

Νικόλαος Ε. Γερακάκης

Διά τό ἀκριβές τῆς αντιγραφῆς

Ἐν Ἐρμούπολει τῆ 20 Δεκεμβρίου 1835

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Νομαρχίας Κυκλάδων.

49) «Ἄρ. 808

Ἐρμούπολις

τὴν 15 Φεβρουαρίου. 1835

Ὁ Νομάρχης τῶν Κυκλάδων

Πρὸς τόν Ἐπαρχον Μήλου

Διά νά δυνηθῶμεν νά σταθμίσωμεν ἐντεῦθεν τό δίκαιον ἢ μὴ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἰωάννου Ράφου ὡς πρὸς το κατακρατούμενον παρ' αὐτοῦ χωράφιον τῆς ἐρημοθείσης ἐκκλησίας τῶν Ταξιάρχων.

χῶν, εἶναι προηγουμένως ἀναγκαῖον νά προσκαλέσετε τοῦτον διά νά σᾶς παραδώσῃ τά τῆς ἰδιοκτησίας του ἔγγραφα· συγχρόνως δέ νά λάβετε πληροφορίας ἐνυπογράφους, τόσον παρά τοῦ ἀναφερομένου χωρεπισκόπου Μήλου εἰς τήν ἀπό 25 Ἰανουαρίου 1833, πρᾶξιν τῆς Δημογεροντίας, ὅσον καί τῶν δημογερόντων καί τινων ἄλλων πολιτῶν, διά νά βεβαιωθῆτε λεπτομερέστερον πότε καί πρὸς ποίους διευθύνθη ἡ ἀναφερομένη ὡς προγεγονεῖα περὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ χωραφίου δίκη.

Τάς πληροφορίας αὐτάς, ὁμοῦ μέ τήν ἀπάντησιν τοῦ Ράφου, τήν ὁποίαν θέλετε τόν διατάξῃ νά κάμῃ εἰς τό Ἐπαρχεῖον πρὸς ἐπιστήριξιν τῶν δικαίων του ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ Νομαρχία, καθὼς καί τά τῆς ἰδιοκτησίας του ἔγγραφα, θέλει διατάξῃ ὅ,τι δίκαιον.

Ὁ Νομάρχης
Σ. Σκοῦφος

Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς
Ἐν Ἐρμουπόλει τῆ 19 Δεκεμβρίου 1835
Ὁ Γραμματεὺς τῆς Νομαρχίας Κυλλάδων
(ὑπογραφή)».

50) «Πρὸς τό Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον Μήλου.

Διαταττόμενος διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 2496 τῆς 20 Αὐγούστου π.ἔ. προσκλήσεως τοῦ Β(ασιλικοῦ) Ἐπάρχου, τήν ὁποίαν ἔλαβον εἰς τάς 21 λήγοντος διά νά παρρησιασθῶ πρὸς αὐτό ἀφορῶντα τήν ἰδιοκτησίαν ἔγγραφα τοῦ εἰς τά Ἁγιάσματα ἀγροῦ, ὅτι εἶναι ἰδιοκτησία τῆς ἐρημοθείσης ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν.

Παρουσιάζω διά τῆς παρουσίας μου ἀντίγραφον τῆς διαθήκης τοῦ μακαρίτου Δ. Τατάρη, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐξουσιάζω τό ἐλαϊόφυτον μέ χωράφια εἰς τά Ἁγιάσματα. Συντροφάω μέ αὐτό καί προικοσύμφωνον πρωτότυπον τῆς Κουφολένας, ἐκ τοῦ ὁποίου γνωρίζεται ὅτι ἐν χωράφιον εἶχεν εἰς τά Ἁγιάσματα καί διαθήκη πρωτότυπον τῆς ἰδίας, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐξουσίαζεν ὁ Ναός τῶν Ταξιαρχῶν τό ἀφιερωθέν παρ' αὐτῆς εἰς αὐτόν χωράφιον μέ ἐλαί-

ας, τό ὄποῖον ἐξουσιάζει μέχρι τοῦδε ὁ κύριος τοῦ Ναοῦ, ζῶσι καί μαρτυρες, ὁ Γεώργιος Λαφακάκης καί Κυριᾶκος Στράτης, ἴσως καί ἄλλοι, καί ὁμολογοῦν ὅτι τό χωράφιον τοῦτο εἶναι τῆς Μακέννας, ἣτις τό ἐπροικοδότησεν εἰς τόν Δ. Τάταρην, ἐκεῖνος δέ πρὸς τήν μητέρα μου καί μολονότι ἐγγράφων ὄντων, εἶναι περιττή ἡ συζήτησις μαρτύρων.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποδεικνύεται σαφέστατα ὅτι ἐγὼ ἔχω ἐλαιῶνα καί ἀγρούς εἰς Ἀγιάσματα καί ὅτι ἡ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν ἓνα μόνον ἐξουσίασεν ἀγρόν καί ἓνα ἔχει, δέν κατακρατῶ ἄρα ἀγρόν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἰδικόν μου, τό ὄποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχω παρατημένα εἰς τήν ἀπόφασιν τῶν Νόμων.

Συντροφεύεται μέ τά εἰρημένα πρωτότυπα ἔγγραφα καί μαρτυρία τοῦ Ἰω. Κάθου, συζύγου τῆς Κουφολένας, ὁ ὁποῖος βέβαια ἐγνώριζεν ὑπέρ πάντα ἄλλον τήν ἰδιοκτησίαν τῆς συζύγου του. Εἰμί εὐέλπις ὅτι το Β(ασιλικόν) Ἐπαρχεῖον θέλει γνωρίσει σταθερῶς ὅτι ὁ ἀγρός οὗτος εἶναι ἰδιοκτησία μου ἀναφαίρετος καί ὅτι ὁ ἐρημωθεὶς Ναός ἔχει τόν ὄποῖον ἀφιέρωσεν ἡ Κουφολένα πρὸς αὐτόν ἀγρόν.

Ἐπισυνάπτω ἔγγραφα πρωτότυπα καί ἀβαντάρια τῆς Κουφολένας 1800, Νοεμβρίου 10, διαθήκη τῆς ἰδίας 1819, Μαρτίου 11, Μαρτυρία τοῦ Ἰω. Κάθου 1832, 4 Νοεμβρίου καί διαθήκη τοῦ θεοῦ μου Δ. Τάταρη.

Με τοιαύτην ἐλπίδα ὑποσημειοῦμαι με σέβας βαθύτατον.

Ἐν Μήλω τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1835

λέγω εἰκοσιεπτὰ Σεπτεμβρίου.

Ὁ εὐπειθής πολίτης

Ἰώννης Ράφος.

Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μήλω τήν 6 Νοεμβρίου 1835

Ὁ Γραμματεὺς

(Τ.Σ.) Ε. Κορτέσης».

51) (Σελίδα 1) «Ἐν Μήλω τήν 30 Σεπτεμβρίου 1835)

Ἐξέτασις τοῦ Αἰδεσιμωτάτου κυρίου Παντελεήμονος, χοροπισκόπου Μήλου, περί τοῦ παρὰ τοῦ κυρίου Ἰωάννη Ράφου κατεχομένου χωραφίου τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν εἰς Παλαιάν Χώραν, κατὰ συνέπειαν τοῦ ὑπ' ἀρ. 808 ἐγγράφου τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας τῆς 15 Φεβρουαρίου τ.ἔ.

– Ἐρ(ώτησις): Πῶς ὀνομάζεσθε;

– Ἀπ(άντησις): Παντελεήμων Κυπραίος, ἱερεὺς καὶ χορεπίσκοπος.

– Ἐρ.: Πόσων χρόνων ἦσθε;

– Ἀπ.: Σαρανταοκτῶ ἕως πενήτηντα.

– Ἐ.: Γνωρίζεις τὸ χωράφι εἰς τὰ Ἁγιάσματα, τὸ ὁποῖον ἡ Κουφολένα εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν;

– Ἀπ.: Τὸ γνωρίζω, καθότι πρό εἰκοσιτριῶν σχεδόν χρόνων ἔχων ἕναν ἐξάδελφόν μου ἱερέα καὶ θέλων νά μέ κάμη κληρονόμον του, μέ ἐπῆγεν ἐπιτοπίως καὶ μέ ἔδειξεν τὰ κτήματά του ὅπου εἶχεν ἀπὸ ἕνα, εἰς ἕνα, μ' ἐπῆγεν καὶ εἰς τὸ χωράφι αὐτὸ τῆς Κουφολένης ὅπου εἶχεν ἐκεῖ συγκολητὰ καὶ ἕν ἐλαιόφυτον καὶ μοῦ δεικνύει τόσον τὸ χωράφι, ὅσον καὶ τὸ ἐλαιόφυτον ἰδικὰ του, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰ Ἁγιάσματα, ἐγώ, μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπῆγα διὰ νά μαζώξω τὰς ἐλαίας ἀπὸ τὸ ἐλαιόφυτον καὶ ἀπὸ ἐκείνας ὅπου ὑπάρχουν εἰς τὸ αὐτὸ χωράφι λεγόμενον τῆς Κουφολένας· τότε ὁ ἀνὴρ τῆς Κουφολένας ἦλθε καὶ μέ ἐμπόδισε λέγων μοι ὅτι εἶναι ἰδικόν του καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ δέν τοῦ τό ἄφινά, οὔτε αὐτός μοῦ το ἄφινε, ἐπήραμεν ἀνθρώπους γνωρίμους, τόν Ἀντώνιον Πουλᾶκην, Δημήτριον Πυρπινιάτην καὶ ἄν δέν λανθάνω, καὶ τόν κύριον Ἰωάννην Ταταράκην, ὅστις τότε ἦτον ταξιδάρης, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν ὅτι εἶναι τῆς Κουφολένας καὶ οὕτως τὸ ἔλαβε καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της το ἄφησεν εἰς τὸν Ταξιάρχην.

– Παντελεήμων χορεπίσκοπος Κυπραίος βεβεῶ.

– Ἀ. Ἀρμένης μάρτυς.

– Τζανίς Βαλσαμάκις μαρτῆρο.

(Σελίδα 2)

- Έρ.: Ἡ Κουφολένα εἶχε καὶ ἄλλα χωράφια ἐκεῖ συγκολυτά;
- Ἀπ.: Δέν εἶχε, παρ' αὐτό μόνο.
- Έρ.: Γνωρίζεις ἂν ὁ κύριος Ράφος κρατεῖ μέρος ἀπό αὐτό τό χωράφι, τό ὅποῖον ἄφησεν ἡ Κουφολένα εἰς τόν Ταξιαρχον;
- Ἀπ.: Μάλιστα γνωρίζω ὅτι ὁ κύριος Ράφος ἔχων ἐν ἄλλο χωράφι ἐλαιόφυτον συγκολυτά ἐκεῖ ἰδικόν του, οἰκειοποιήθη καί ἐν ἄλλο κομμάτι χωράφι ἀπ' αὐτό τῆς Κουφολένας, ἐκεῖνο τό κομμάτι, τό ὅποῖον εἶναι συγκολυτά μέ τό ἰδικόν μου ἐλαιόφυτον καί διά τό ὅποῖον ἐκρισολογούμην μέ τήν Κουφολέναν, αὐτό ὅμως τό χωράφι τό ὅποῖον ὁ κύριος Ράφος οἰκειοποιεῖται, γνωρίζω ὅτι εἶναι μέρος ἀπό ἐκεῖνο τό χωράφι, τό ὅποῖον ἡ Κουφολένα εἶχεν ἀφήσει εἰς τήν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν καί τοῦτο τό λέγω ἐν συνειδήσει.
- Έρ.: Γνωρίζεις τίποτε ἄλλο περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου;
- Ἀπ.: Ὅσκει.
- Έρ.: Ἡξεύρεις γράμματα;
- Ἀπ.: Μάλιστα.
- Τῷ ἀνεγνώσθη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καί βεβαιώσας τά γεγραμμένα ὑπέγραψε, προσθέσας ὅτι ὁ Ἀντώνιος Πουλλάκης καί Δημήτριος Πυρπινιώτης, τούς ὁποίους ἀνέφερεν, εἶναι ἀποθαμμένοι.
- Παντελεήμων Χορεπίσκοπος Κυπριαῖος βεβεῶ.
- Α. Ἀρμένης μάρτυς.
- Τζανίς Βαλσαμάκης μαρτηρό».

(Σελίδα 3) «Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐξέτασις τοῦ κυρίου Ἰωάννου Ταταράκη.

- Έρ(ώτησις): Πῶς ὀνομάζεσθε;
- Ἀπ(άντησις): Ἰωάννης Ταταράκης.
- Έρ.: Πόσων χρόνων εἴσθε;
- Ἀπ.: Πενήντα.
- Έρ.: Ποίου ἐπαγγέλματος;
- Ἀπ.: Κτηματίας.
- Έρ.: Γνωρίζετε τό χωράφι εἰς τά Ἁγιάσματα τό ὅποῖον εἶχεν ἀφήσει ἡ Κουφολένα εἰς τήν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν;
- Ἀπ.: Μάλιστα, τό γνωρίζω. Ἐπειδή καί ἀπό τά 1812 ἕως καί τά 1817 ἤμουν ταξιλάδρης, ἦτοι Διοικητής καί κατ' ἐκείνην τήν

ἐποχήν, δέν ἐνθυμοῦμαι πότε, διεφέρετο ὁ Παντελεήμων Χωρεπίσκοπος μέ τήν Κουφολένην διά αὐτό τό ἴδιον χωράφι, διότι ὁ χωρεπίσκοπος ἐπιστηριζόμενος εἰς μίαν διαθήκην τοῦ παππά-Κυριλλάκι ἑξαδέλφου αὐτοῦ καί τῆς Κουφολένης, μέ τήν ὁποίαν ἄφινε τό ἐλαιόφυτον εἰς τόν Παντελεήμονα, ἔζητοῦσε νά λάβη καί τό αὐτό χωράφι ὡς ἐνωμένον μέ τό ἐλαιόφυτον ἢ δέ Κουφολένη (δυσαν. λέξι) τοῦτο, λέγουσα ὅτι εἶναι ἰδικόν τῆς καί οὔτω ἐπῆγα ἐγώ ἐπιτοπίως μέ τόν Ἀντώνιον Πουλάκη καί Δημήτριον Πυρπινιώτην, οἵτινες ἀπέθανον, καί ἀκούσας τά δίκαια του χωρεπισκόπου ὁ ὁποῖος ἐπεστηρίζετο εἰς ἓν σημεῖον του χωραφίου τῆς Κουφολένας, διά τοῦ ὁποῖου ἔλεγεν ὁ χωρεπίσκοπος ὅτι ἐχώριζε τό χωράφι, ἢ δέ Κουφολένη ἐπεστηρίζετο ὅτι εἶναι ἓν χωράφι, παρατηρήσας ὅθεν ἐπιτοπίως ὅτι δέν ὑπῆρχε κανέν χωρίσμα, ἀπέδοσα τό δίκαιον εἰς τήν Κουφολένην, ὥστε οἰκειοποιήθη ἔκτοτε τό χωράφι ἀδιαφιλονικήτως.

– Ἐρ.: Αὐτό λοιπόν τό κομμάτι τό χωράφι τό ὁποῖον διαφιλονικεῖται μεταξύ τοῦ κυρίου Ράφου γνωρίζετε εἰς ποῖον ἀνήκει;

– Ἀπ.: Ἀνήκει εἰς τήν Κουφολένην καί εἶναι ἐκεῖνο τό κομμάτι τό ὁποῖον ἐξῆτει νά οἰκειοποιηθῇ ὁ Παντελεήμων χωρεπίσκοπος καί ἐγώ ἀπεφάσισα νά τό λάβη ἡ Κουφολένα ὡς σᾶς εἶπα.

– Ἐρ.: Ἐξεύρετε ἄλλο τίποτε;

– Ἀπ.: Ὅσκει.

– Ἐρ.: Ἐξεύρετε γράμματα;

– Ἀπ.: Μάλιστα.

Τῷ ἀνεγνώσθη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καί βεβαιώσας τά γεγραμμένα ὑπέγραψε.

– Ἰωάννης Ταταράκης βεβεό.

– Ἀ. Ἀρμένης μάρτυς.

– Ἰάκωβος σάρδης μά(ρ)τη».

52) «Ἀρ. 3341

Ἐπί τοῦ ἀρ. 808 καί ἀπό
15 Φεβρουαρίου.

Ἐν Μήλω τήν 6 Νοεμβρ. 1835

Δ/σεως 2782

Πρός

τήν Β(ασιλικήν) Νομαρχίαν τῶν

Κυκλάδων

Περί τοῦ κατακρατουμένου χωραφίου, ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐν Μήλω ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν παρὰ τοῦ Ἱ. Ράφου.

Τὴν ὑπ' ἀρ. 808 διαταγὴν τῆς Β(ασιλικῆς) Νομαρχίας ἐβράδυνε νὰ ἐνεργήσῃ τὸ Ἐπαρχεῖον διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰωάννου Ράφου καὶ διὰ νὰ λάβῃ τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας. Ἦδη σπεύδει ν' ἀναφέρῃ ὅτι ἀπὸ τὰ ἐπισυναπτόμενα ἔγγραφα ἐξάγεται περὶ τοῦ, παρὰ τοῦ Ἱ. Ράφου, κατακρατουμένου χωραφίου, ἀφιερωθέντος εἰς τὸν ἐρημωθέντα Ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν, προτοῦ δὲ νὰ ἐπέμβωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἐπισυνάπτομεν ἕν σχεδιάσμα σχετικὸν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν.

Κατὰ τὸ 1800, Νοεμβρίου 10, ὁ Ἰωάννης Θεριοφᾶς μετὰ τῆς συζύγου του ὑπανδρεύουσι τὴν θυγατέρα των (Κουφολένην) μετὰ τοῦ Ἰωάννου τῆς Γεωργοῦς, ἐπιλεγόμενον Βάθον, καὶ μεταξύ τῶν ἄλλων προικοδοτήσεων δίδουσιν εἰς αὐτὴν καὶ ἓνα κομμάτι χωράφι εἰς τὰ ἀγιάσματα με' ἐλαίας μέσα, ὡς τὸ ἐπισυναπτόμενον ὑπὸ Στ(οιχεῖον) Α'. Ἡ ρηθεῖσα γυνὴ χωρισθεῖσα μετ' ὀλίγων μηνῶν τὸν πρῶτον τῆς ἀνδρα, ἐνυμφεῦθη ἄλλον τινὰ Νικόλαον Μαλανδράκην καὶ κατὰ τὸ 1819, Μαρτίου 11, ἀφιερώνει διὰ διαθήκης τῆς εἰς τὸν Ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν, τοῦ Χαντάκου ἐπιλεγόμενον, τὸ χωράφι τῆς εἰς τὰ Ἀγιάσματα με' ὄλας τὰς ἐλαίας κτλ. ὡς τὸ ἐπισυναπτόμενον ὑπὸ Στ(οιχεῖον) Β'.

Ἄφ' ἑτέρου μέρους, κατὰ τὸ 1813, Ἀπριλίου 12, ὁ ποτὲ Δημήτριος Τάταρης, εὐρισκόμενος ἀσθενὴς ἀφίνει διὰ διαθήκης του εἰς τὴν ἐξαδέλφην του Φλωρέντσαν τὸ ἐλαιόφυτον ὅπου ἔχει εἰς τὰ Ἀγιάσματα με χωράφια κτλ. ὡς τὸ ἀπὸ Στ(οιχεῖον) Γ', τὸ ὁποῖον εἶναι συνεχόμενον με' ἐκεῖνο τῆς Κουφολένας.

Τὸ μὲν ἀφιερωθέν παρὰ τῆς ποτὲ Κουφολένας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν τὸ ἐνέμετο ὁ ἰδιοκτῆτης αὐτοῦ Μιχαὴλ λογοθέτης Ταταράκης, ὅστις κατὰ τὸ 1830 ἐπώλησεν εἰς τὸν υἱὸν του Βασιλείου τὸ αὐτὸ χωράφι διὰ λόγου, τὸ δὲ ἕτερον χωράφιον τοῦ Δημητρίου Τάταρης ἀπέρασεν εἰς τὴν διακατοχὴν τῆς μητρὸς τοῦ Ἱ. Ράφου. ἀμφότερα τὰ χωράφια ταῦτα καὶ με' ἕτερον τοῦ Παντελεήμονος χωροπικκόπου συνεχόμενον, ἔδωσαν ἀφορμὴν κρισολογιῶν μεταξύ τῶν τριῶν μετόχων αὐτῶν, ὡς εἰς τὸ ἐπισυναπτόμε-

νον σχεδίσμα δεικνύεται.

Μετά τήν μετάβασιν τῆς διακατοχῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χωραφίου εἰς τόν Βασιλείον Ταταράκην, ὁ Ἰ. Ράφος ἐπιστηριζόμενος κατά τήν πρός τό Ἐπαρχεῖον ἀναφοράν του τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1835 ὑπό στ(οιχεῖον) Δ' εἰς τό προικοσύμφωνον καί διαθήκην τῆς Κουφωλένας, στ(οιχεῖον) Α' καί Β', εἰς τά ὁποῖα ἀναφέρεται τό χωράφιον κτλ. καί ἀφ' ἑτέρου εἰς τήν διαθήκην τοῦ Δημ. Τάταρη, στ(οιχεῖον) Γ', εἰς τήν ὁποίαν ἀναφέρεται τό ἐλαιόφυτον μέ χωράφια καί θεωρῶν τό χωράφι τῆς Κουφολένης ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ στ(οιχεῖου) Α' καί χωρισμένον ἀπό αὐτό τοῦ Α.Β. διότι εἰς τά δύο ἄκρα αὐτοῦ ἔχει σημεῖα διαχωρίσεως ὅπου σημειοῦνται ἀνά δύο στιγμαί, τό οἰκειοποιήθη ὡς ἀνήκον εἰς αὐτόν, διότι ἡ διαθήκη τοῦ Τάταρη ἀναφέρει χωράφια.

Διαφερόμενοι ὁ, τε Βασίλειος Ταταράκης καί Ἰ. Ράφος ἀνεφέρθησαν εἰς τήν τοπικήν Δημογεροντίαν Μήλου κατά τό 1833, ἥτις μεταβάσα ἐπιτολίως ἀπεφάσισε διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 1185 πράξεως τῆς ἀπό 15 Ἰανουαρίου ὡς τό ὑπό Στ(οιχεῖον) Ε' ὅτι τό παρά τοῦ Ράφου σφετερισθέν μέρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀγροῦ ὑπό στ(οιχεῖα) ΑΒ τοῦ σχεδιάσματος ἀνήκει εἰς τόν Β. Ταταράκην ἀγοραστήν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀγροῦ, ὁ δέ Ράφος νά ἀφεθῇ ἀπ' αὐτό.

Ὁ εἰρημένος οὔτος, μή εἰσακούων εἰς τήν ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας κατακρατεῖ εἰσέτι τό μνησθέν χωράφι ἐπιστηριζόμενος εἰς ἕν παράνομον μαρτυρικόν ἔγγραφον τοῦ ποτέ Ἰωάννου Πάθου, πρώτου συζύγου τῆς ἀφιερωσάσης Κουφωλένης, ὡς τό ὑπό στ(οιχεῖν) Ζ' καί εἰς δύο ληφθείσας μαρτυρίας τῶν παρ' αὐτοῦ προτεινομένων δύο μαρτύρων Κυριάκου Στρατη καί Γεωργίου Λαφακάκη, ὡς τά ὑπό στ(οιχεῖα) Η' καί Θ', αἱ ὁποῖαι οὐδέν ἀποδεικνύουσι.

Ὅτι δέ ἀφ' ἑτέρου τό ὑπό στ(οιχεῖον) ΑΒ τοῦ σχεδιάσματος χωράφιον εἶναι μέρος τοῦ χωραφίου τοῦ ἀφιερωθέντος παρά τῆς Κουφωλένας, ἀποδεικνύεται τόσον ἀπό τήν ρηθεῖσα ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας, στ(οιχεῖον) Ε' καί ἀπό τήν μαρτυρίαν τοῦ Ἐμμ. Βασιλείου, τότε Δημογερέοντος, καθὼς καί ἀπό τὰς ληφθείσας μαρτυρίας τοῦ Χωρελισκόπου Παντελεήμονος καί τοῦ Β. Ἰωάννου Ταταράκη ὑπό Στ(οιχεῖον) Γ', διά τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται

ὅτι, διαφερομένου ποτέ τοῦ συμπλησιαστοῦ χωροπισκόπου μετά τῆς Κουφωλένης διά τό ἤδη κατακρατούμενον χωράφιον παρά τοῦ Ράφου, ἀπαιτῶν αὐτό ὁ χωροπίσκοπος ὡς ἀνήκον εἰς τό ἰδιόκτητόν του χωράφιον, ὁ κ. I. Ταταράκης τότε Βοεβόδας ὑπήγεν ἐπιτοπίως καί λαβὼν τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας ἀπεφάσισεν ὅτι τό διαφιλονικούμενον χωράφιον ἦτον τῆς Κουφωλένης. Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι τό παρά τοῦ Ράφου κατακρατούμενον μέρος, εἶναι ἔν καί το αὐτό μέ ἐκεῖνο τῆς Κουφωλένης καί γεωργεῖται μέ τό αὐτό ἄροτρον ὡς ἐν μόνον χωράφιον.

Ἐκ τούτων ὄλων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ κ. I. Ράφος ἀδίκως κατακρατεῖ τό ἀνήκον εἰς τό Ἐκκλ(ησιαστικόν) Ταμεῖον κτήμα καί νομίζομεν ὅτι πρέπει ὡς κατακρατῶν, νά ὑποχρεωθῆ νά τό ἐπιστρέψῃ μετά τῆς ἐπικαρπίας αὐτοῦ, δηλ. ἀπό τό 1833, καθ' ἦν ἐποχήν ἡ Δημογεροντία ἐξέδωκε τήν ἀπόφασιν της.

Ἐπισυνάπτεται καί κατάλογος τῶν ἐπισυναπτομένων ἐγγράφων.

Διά τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς	Εὐπειθέστατος
Ἐν Ἐρμουπόλει τήν 19 Δεκεμβρίου 1835	Ὁ Ἐπαρχος Μήλου
Ὁ Γραμματεὺς τῆς Νομαρχίας	Νικόλαος Ε. Γερακάρης
Κυκλάδων	
(ὑπογραφή)».	Ὁ Γραμματεὺς
	Ε. Κορτέσης

53) «Ἄρ. Πρ. 551

Διεκ. 99

Ἐν Ἀθήναις τήν 3 Ἰουνίου 1837

Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος
Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησι. κτλ. Β(ασιλικήν)
Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας
Ἡ Ἐπιτροπή τοῦ Ἐκκλησιαστ. Ταμεῖου

Ἀπό τὰ διευθυνθέντα εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν περὶ τῆς κάτω σημειομένης ὑποθέσεως ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀντιφάσκουν πρὸς ἄλληλα, δὲν ἐξάγεται, εἰ μὴ ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ παρά τῆς ἀποθανούσης Κουφολένας ἀφιερωθέν εἰς τὴν ιδιόκτητον ἐρημοθεϊσαν ἐκκλησίαν τοῦ Μ. Ταταράκη ἐπονομαζομένην τῶν Ταξιαρχῶν, χωράφιον καὶ ἄλλο τὸ πλησίον αὐτοῦ κείμενον ἐλαιόφυτον χωράφιον ιδιόκτητον τοῦ Ἰ. Ράφου.

Ἐπομένως, τὸ ἀφιερωθέν εἰς τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν παρά τῆς Κουφολένης, κατὰ τὴν διαθήκην τῆς τὸ ὁποῖον ἐνέμετο λόγῳ τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς δικαιωμάτων του, ὁ κύριος Μ. Ταταράκης καὶ τὸ ἐπώλησεν ἀκολούθως εἰς τὸν υἱόν του Βασίλειον, ὅστις κατεῖχεν αὐτὸ μέχρι τῆς διαλύσεως τῶν Μοναστηρίων, αὐτὸ μόνον ὡς ἀφιέρωμα ἀνήκει, κατὰ τὸ ἀπὸ 26 Ἀπριλίου / 8 Μαΐου 1834, Βασιλικὸν Διάταγμα, εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον χωρὶς καμμίαν περαιτέρω διαφιλονίκησιν καὶ ὁ κύριος Διοικητὴς Μήλου, θέλει διαταχθῆναι νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δι' ἐνόρκων εἰδημόνων προαπαιτουμένην ὀροθετικὴν διαγραφὴν καὶ ἐκτίμησιν μόνου τοῦ πραγματικῶς ἀνήκοντος εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον χωραφίου τοῦ ἀφιερωθέντος παρά τῆς Κουφολένας καὶ νὰ ἀποστείλῃ αὐτὴν εἰς τὴν Γραμματεῖαν ἄνευ ἀναβολῆς διὰ νὰ ζητηθῆ ἢ τῆς Α (ὑτοῦ) Μ(εγαλειότητος) ἔγκρισις διὰ τὴν ἐπὶ δημοπρασίας ἐκποίησίν του.

Τὸ δὲ πλησίον αὐτοῦ κείμενον ἄλλο χωράφιον τοῦ Ἰω. Ράφου, τὸ ὁποῖον εἶναι ιδιόκτητον του καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον νὰ ἔχῃ δικαίωμα ιδιοκτησίας διότι ἐν καὶ μόνον χωράφιον ἀφιερώθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν παρά τῆς διαληφθείσης Κουφολένας, θέλει διαταχθῆναι ὁ Διοικητὴς ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερον εἰς τὸν ιδιοκτῆτην, πρὸς τὸν ὁποῖον νὰ ἐπιστραφοῦν καὶ τὰ τῆς ιδιοκτησίας του ἔγγραφα, ὅσα κατὰ καιρὸν ἔδωσεν εἰς τὰς ἀρχάς.

Ταῦτα γνωμοδοτοῦσα ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, ἐπιστρέφει καὶ ὅλα τὰ διευθυνθέντα ἔγγραφα κατὰ τὴν παρὰ πόδας σημειώσιν.

Ἡ Ἐπιτροπή
 (Τ.Σ.) † ὁ πρόων Σμύρνης Σεραφεῖμ.
 † Νικηφόρος Χαο. Ἰβηρίτης.
 † φ. Παπαμανόλης
 † Νικόλαος Λεβίδης

Σημειώσεις τῶν ἐπιστρεφόμενων
 ἐγγράφων κλπ.»

Ἐπισημειωματικά:
 «[Ἡ Γραμματ. Ἐκκλησιαστ.]
 Δ. 2567

Πρὸς τὸν Διοικητὴν Μήλου, ἐπὶ ἐπιστροφῇ, κατὰ συνέπειαν
 τῶν ἀπὸ 17 Ἰαν. ὑπ' ἀριθ. 2126 καὶ ἀπὸ 6 Νοεμ. 1835 ὑπ' ἀριθ.
 3541 ἀναφορῶν τοῦ πρόων Ἐπάρχου Μήλου. Προσκαλεῖται δέ νά
 συμμορφωθῇ πρὸς τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα, γνωστοποιῶν ἐν δέοντι
 εἰς ἡμᾶς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πράξεών του.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 21 Αὐγούστου 1837
 Ὁ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησιαστ. κτλ. Γραμματεὺς.
 Α. Πολυζωΐδης».

54) «[Ἡ Γραμματ. Ἐκκλησιαστ.]
 Ἄρ. 22568–24075
 Τὴν 13 Ἰαννουάο. 1839, Ἀθῆναι

Πρὸς
 τὸν Ὑποδιοικητὴν Μήλου

Ἐπὶ τοῦ ἀρ. 919, περὶ ἐκποιήσεως ἐκκλησιαστικοῦ ἀγροῦ ἐν
 Μήλω.

Δυνάμει τοῦ, ἀπὸ 7/19 Νοεμβρίου, π.ἔ. ὑπ' ἀριθ. 3936, Βασιλι-
 κοῦ Διατάγματος, ἐγκρίνομεν νά ἐκτεθῇ εἰς δημοπρασίαν ἐκποιή-

σεως συμφώνως μέ τάς περί τῶν τοιούτων ὑπαρχούσας γενικᾶς διατάξεις, τό ἐπί τῆς νήσου Μήλου κείμενον τεμάχιον ἐκκλησιαστικοῦ ἀγροῦ, τό ἀφιερωθέν ὑπό τῆς Κουφολένης καί ἔχον ἕκτασιν Βασιλικῶν στρεμμάτων τεσσάρων καί μέτρων ὀκτακοσίων δέκα μετά τῶν ἐμπεριεχομένων ὀκτώ ἐλαιοδένδρων κατά τό εἰς ἡμᾶς ὑποβληθέν διά τῆς ἀπό 25 Ἰουλίου π.ἔ. ἀναφορᾶς ὑμῶν πρωτόκολλον τῆς διαγραφῆς καί ἐκτιμήσεως.

Προσκαλεῖσθε ἐπομένως νά ἐνεργήσετε τήν προκειμένην δημοπρασίαν καθ' ὅλην τήν τάξιν καί νά ὑπερβάλετε ἐν καιρῷ τά πρακτικά εἰς τήν ἡμετέραν ἔγκρισιν.

Ὁ Γραμματεὺς
Γ. Γλ(αράκης)»

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΗΓΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

1. «Γραμματεία Ἐκκλησιαστ. καί Δημοσ. Ἐκπαιδεύσεως» (1833–1848). Κλάδος Α' – Ἐκκλησιαστικῶν (καί Γενικῶν Θεμάτων).

α) **Θυρίς 34 – Φάκ. 1**, «Κυκλάδων ἰδιωτικά ἐκκλησία».

Τά ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 46 – 53.

β) **Θυρίς 34 – Φάκ. 2**, «Ἐνοριακαί ἐκκλησία».

Τά ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 12 – 14, 18–28.

γ) **Θυρίς 35 – Φάκ. 1**, «Ἐκκλησιῶν ἐνοριακῶν γενικά».

Τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθ. 54.

δ) **Θυρίς 63 – Φάκ. 7, (64/2)** «Κυκλάδων διατηρ. μοναστήρια».

Τά ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 1 – 7, 9 καί 11.

ε) **Θυρίς 78 – Φάκ. 6**, «Ἐπισκοπή Μήλου».

Τά ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 8, 10, 15 – 17.

2) «Υπουργεῖον Ἐκκλησιαστ. καί Δημοσ. Ἐκπαιδεύσεως». Τμήμα Α' – Ἐκκλησιαστικῶν καί Γενικῶν Θεμάτων.

α) **Θυρίς 77 – Φάκ. 24**, «Ἱερά Λείψανα καί ἄμφια ἐκκλησιῶν».

Τά ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 29 – 45.

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΜΗΛΙΩΝ

ΜΗΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΑΘΗΝΑ 2003

ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

**Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΑΨΗΣ,
Ο ΔΗΘΕΝ «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΜΗΛΟΥ»
[Ένα ιστορικό ζήτημα φαλκιδευμένο]
ΚΑΙ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΟΥ ΤΟΝ «ΕΣΤΕΨΕ»
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΙΛΛΗΣ**

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ ἱστορία τοῦ Μηλιῶ Γιώργη Κάψη, τοῦ δῆθεν ἐπὶ τρία χρόνια (1677-1680) «βασιλέα τῆς Μήλου», εἶναι γνωστή ἀπὸ παλαιὰ καὶ σέ διάφορες μάλιστα παραλλαγές μὲ πολλὰ φανταστικά στοιχεῖα. Πρωτοέγραψε γι' αὐτόν ὁ Γάλλος ἰησοῦϊτης μοναχός Robert Saulger στο βιβλίο του περὶ τῶν ἀρχαίων δουκῶν καὶ ἄλλων ἡγεμόνων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Παρίσι 1698), ἀπ' αὐτόν δέ παρέλαβαν οἱ μεταγενέστεροι, οἱ ὅποιοι πρόσθεσαν θέσεις καὶ ἀπόψεις ἐντελῶς ἀνιστόρητες. Ὁ Κων. Σάθας, πού φαίνεται πῶς ἀγνοοῦσε τό βιβλίο τοῦ Saulger, ταύτισε τόν Κάψη μὲ τόν Λιδωρικιώτη πειρατὴ καπετάν Τρομάρα στό ἔργο του «Ὁ Βασιλεὺς τῆς Μήλου», περιοδ. «Χρυσσαλλίς», τόμος 3^ο/1865, φ. 69, σελ. 633-636, ἄλλοι δέ ἔγραψαν ἄλλα καὶ ἄσχετα.

Ὁ ἀείμνηστος Ἀνδρέας Λεντάκης, πού εἶχε πέσει κι' αὐτός σέ σφάλματα, κατὰ δική του ὁμολογία, ἐπεχείρησε στή συνέχεια τή διόρθωσή τους, ἀλλά καὶ τόν ἔλεγχο καὶ ἀπομυθοποίηση τῶν θέσεων διαφόρων συγγραφέων πού ἔγραψαν γιά τὰ γεγονότα μὲ τόν Κάψη σέ ἐργασία του πού δημοσιεύτηκε στά «Μηλιακά», τόμ. Α'/1983, σελ. 337 ἐπόμεν., στηριζόμενος σέ ἔκθεση, ἔτους 1678, τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη Ἁγγελου Βενιέρη, ἐπισκόπου Τήνου. Στήν ἐν λόγω ἔκθεση, πού δημοσίευσε ὁ κ. Β. J. Slot, ὄχι πλήρη, ἀλλά σέ ἀποσπάσματα, ἀναφέρονται τὰ γεγονότα μὲ τόν Κάψη, ὄχι σέ λεπτομέρειες, ἀλλ' ὡς καταγγελία τῶν προυχόντων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μήλου Γεράσιμου Μοδινοῦ πρὸς τόν Βενιέρη κατὰ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Μήλου Ἰωάννη Ἀντωνίου Καμίλλη, γιά τή συμμετοχή του σ' αὐτά.

Τήν ἔκθεση Βενιέρη, ἐγγύτερη χρονικά στά γεγονότα (1678) ἀπὸ τό βιβλίο τοῦ ἰησοῦϊτη μοναχοῦ (1698), θεώρησε ὁ Λεντάκης ἀκριβέστερη καί, περίπου, ἀποκαταστατική τῶν πραγμάτων, παρὰ τό γεγονός ὅτι σ' αὐτήν δέν περιέχονται τὰ προσηγθέντα τῆς ἀνάδειξης τοῦ Κάψη σέ πρωταγωνιστή τους. Ὅμως, ὅπως θά ἐξηγήσουμε στόν οἰκείο τόπο, ὁ ἰησοῦϊτης

Saulger, ἐνῶ γνώριζε σέ ὄλες τίς λεπτομέρειές τους τά γεγονότα καί τίς αἰτίες πού ὀδήγησαν σ' αὐτά νωρίτερα καί ἀπό τόν Βενιέρη, τά φαλικίδευσε κατά τή συγγραφή τοῦ βιβλίου του, προκειμένου νά ικανοποιήσει δικούς του σκοπούς καί στόχους, στούς ὁποίους, ἐπίσης, θά ἀναφερθοῦμε. Πρέπει, τέλος, νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ δημοσίευση ἀπό τόν κ. Slot τῆς ἔκθεσης Βενιέρη σέ ἀποσπάσματα (πολύ πιθανόν λόγω τοῦ πολυσέλιδου της), εἶχε σάν συνέπεια νά παραμείνουν ἄγνωστα καί ἀναξιοποίητα πλεῖστα ἄλλα στοιχεῖα ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, εἰδικά γιά τόν ρόλο πού διεδραμάτισε ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Μήλου Καμίλλης, δηλ. τό δεύτερο κατονομαζόμενο, μετά τόν Κάψη, πρόσωπο τῆς ἱστορίας καί τίς δυσάρεστες πού εἶχε γι' αὐτόν συνέπειες.

Ἦδη, με βάση τό πλήρες κείμενο τῆς ἔκθεσης Βενιέρη, πού δημοσιεύεται στό παράρτημα σέ ἑλληνική μετάφραση, ἀλλά καί μαρτυρίες ἄλλων ἱστορικών πηγῶν, ἐπιχειροῦμε μίαν ἐπιτυχέστερη, ὅπως πιστεύουμε, προσέγγιση τοῦ θέματος (μέ κριτική ἀνάλυσή του), μέ ἀναφορά στά προηγηθέντα τοῦ Κάψη γεγονότα, στόν χρονικό προσδιορισμό τῆς, ὑπ' αὐτόν, ἐξέγερσης τῶν Μηλίων κατά τῶν προυχόντων καί τοῦ ἀρχιεπισκόπου τους, ἀλλά καί στά ὅσα ἐπακολούθησαν, ἐπί χρόνια, σέ βάρος τοῦ Καμίλλη.

Τοιοτοτρόπως παρέχεται καί ἡ δυνατότητα τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς εἰκόνας τοῦ βίου τῶν κατοίκων τῶν νησιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν, μετά τόν μακροχρόνιο (1645-1669) βενετοτουρκικό πόλεμο, ἀναγκῶν καί δυνατοτήτων τῶν νησιωτῶν, τοῦ ρόλου τῶν ἀρχιερέων καί προυχόντων τους, ἀλλά καί τῶν μεταξύ τῶν καθολικῶν ἐχθροτήτων καί διαβολῶν, γεγονός σὺνήθης κατά τίς ἐποχές ἐκείνες, πλήν παρασιωπούμενο ἀπό τοὺς συγγραφεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Ἰωάννης Βενιέρης, καθολικός ἐπίσκοπος Τήνου (1673-1699), μέ ἐντολή τοῦ Βατικανοῦ, διενήργησε κατά τό ἔτος 1678 ἐπιθεώρηση (ἢ «ἀποστολική ἐπίσκεψη», κατά τήν ὀρολογία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας) τῶν Λατινικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν νησιῶν, καί ἐκείνης τῆς Μήλου-Κιμῶλου¹. Στήν ἔκθεσή του, πρὸς τοὺς προϊσταμένους του στή Ρώμη, γιά τά ἀποτελέσματα τοῦ ἐλέγχου πού πραγματοποίησε στήν Ἐκκλησία Μήλου, ἀνέγραψε, μεταξύ ἄλλων ἐνδιαφερουσῶν πληροφοριῶν, ὅτι οἱ προύχοντες καί ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος τοῦ νησιοῦ, κατηγοροῦσαν τόν καθολικό ἐπίσκοπο Μήλου-Κιμῶλου καί ἀποστολικό διαχειριστή (=τοποτηρητή) τοῦ βικαριάτου Σίφνου Ἰωάννη Ἀντώνιο Καμίλλη:

α) ὅτι ἀναμειγνύεται στά πολιτικά πράγματα τοῦ τόπου «μέ ἀποτέλεσμα τήν πρόκληση συγχύσεων καί ταραχῶν στήν κοινότητα, ὅπως συνέβη ἰδίως περὶ τό ἔτος 1675 μέ τήν ὑπόθεση ἐνός Τζώρτζη Κάψη, ὁ ὁποῖος ἐξήγειρε τόν λαόν κατά τῶν ἀσπῶν καί προυχόντων, μερικoὺς ἀπό τοὺς ὁποῖους κακοποίησε καί ἄλλους ἐξεδίωξε βίαια ἀπό τό νησί, καί μάλιστα τόν ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο, ὅποτε οἱ προύχοντες προέβησαν σέ διαβήματα πρὸς τήν ὀθωμανική Πόρτα καί μέ σουλτανική ἐντολή ὀδηγήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη μέ μερικoὺς ὀπαδοὺς του, ὅπου καί ἀπαγχονίστηκε ὡς ἐπαναστάτης· ἐπειδή δέ ὁ μονσινιόρ Καμίλλη ἐπῆγε τότε στόν ὀρθόδοξο καθεδρικό ναό καί τοῦ κρέμασε στό λαιμό ἓνα χρυσό περιδέριο, πού τοῦ πρόσφερε ὁ λαός σέ ἀναγνώριση τῆς προστασίας του, θεωρήθηκε ἀπό τή στιγμή ἐκείνη ὅτι ἐπῆγε μέ τό μέρος του καί μισήθηκε θανάσιμα, τόσο ἀπό τόν Ἑλληνα ἐπίσκοπο, ὅσο καί ἀπό τοὺς προύχοντες, πού ἂν δέν ὑπῆρχε ὁ σεβασμός πρὸς τοὺς ὑψηλοὺς προστάτες του καί ὁ φόβος τῶν Δυτικῶν κουρσάρων, θά εἶχαν προέλθει πολλές φορές σέ ἀκρατεῖς ἐνέργειες ἐναντίον τοῦ ἐπισκόπου Καμίλλη. Γι' αὐτό μοῦ ζήτησαν ἐπιμόνως νά ἐνημερώσω σχετικῶς τίς σεβασμιότητές σας, προκειμένου νά δώσουν τίς πρέπουσες ἐντολές καί τονίσουν στόν μονσινιόρ νά περιορίζεται στα ποιμαντορικά καθήκοντά του καί νά μὴν ἀναμειγνύεται στά κοινά καί κοσμικά, πρᾶγμα πού δέν παρέλειψα νά κάνω κι' ὁ ἴδιος

1. B. J. Slot, Καθολικαὶ Ἐκκλησιαὶ Κιμῶλου καὶ τῶν πέριξ νήσων, «Κιμωλιακά», (Ἀθήνα), 1974, τόμος Ε', σελ. 152 ἑπ.

μέ προφορικές, αλλά και γραπτή, συστάσεις, ώστε να κατευνάσω τά πάθη τους και

β) ότι δέν λείπουν και άλλες καταγγελίες του Έλληνα επισκόπου έναντι του ειρηνένου μονσινιόρ και, ιδίως, ότι ύπεισέρχεται στις άρμοδιότητες του μέ την τέλεση γάμων μεταξύ Έλληνίδων γυναικών και Λατίνων, ώστε να δημιουργούνται συνεχώς φιλονικίες, γι' αυτό και δέν όμολούν πλέον μεταξύ τους.²

Έλεγχος τών πληροφοριών

Τό άνωτέρω κείμενο του Βενιέρη, θά μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι είναι ή πραγματική ιστορία περί Κάψη, άν περιλαμβάνονταν σ' αυτό και οι λόγοι έξέγερσης τών Μηλίων υπό την άρχηγία του, πράγμα πού είτε απέφυγαν οι καταγγείλαντες τόν Καμίλλη να πράξουν, είτε, σέ συνεννόηση μαζί τους, απέκρυψε ό συντάκτης του. Σημασία, πάντως, έχει ότι ό Κάψη δέν χαρακτηρίζεται σ' αυτό «βασιλεύς», αλλά προστάτης τών πολλών και αδυνάτων. Τόν χαρακτηρισμό «βασιλεύς» χρησιμοποίησε ό Saulger κατά ή συγγραφή του βιβλίου του, την όποία άρχισε στό Παρίσι τό 1690 και δημοσίευσε τό 1698, δηλ. τριάντα περίπου χρόνια άργότερα, γιά λόγους πολιτικούς και προπαγανδισμού. Ό μοναχός αυτός, πού είχε ζήσει πολλά χρόνια στην Άνατολή και, ιδιαίτερα, στις Κυνλάδες,³ πίστευε ότι οι άπόψεις του θά είχαν μεγάλη άπήχηση γιά την άφύπνιση του γαλλικού ενδιαφέροντος, πού είχε άτονίσει, υπέρ τών Χριστιανών της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, τό κεφάλαιο του βιβλίου περί Κάψη, ενός άπλου, στην πραγματικότητα, χριστιανού ναυτικού της Μήλου και της πρόσκαιρης επιτυχίας του να ανατρέψει την έξουσία του κατεστημένου του νησιού επί τρία, δήθεν, χρόνια, δέν είναι παρά μία επιτήδεια μεθόδευση τών ιστορικών γεγονότων (τά όποία γνώριζε πολύ καλά ό ίδιος, όπως θά εξηγήσουμε κατωτέρω), προκειμένου να καταδείξει την αδυναμία του τουρκικού κράτους ν' αποκαταστήσει ή διασαλευθείσα νόμιμη τάξη σέ ένα νησί, αλλά και γιά να καταφανεί ότι ήταν δυνατή μία αναβίωση του Δουκάτου του Αιγαίου μέ χριστιανό ήγεμόνα. Γι' αυτόν τόν λόγο έχρισε τόν Κάψη άκόμη και «βασιλέα της Μήλου».⁴ Τά άναφερόμενα από τόν Saulger σφάλματα στό όνομα του Κάψη, πού τόν άποκαλεί Γιάννη άντί Γιώργη, και στά χρόνια της «βασιλείας» του, πού προσδιόρισε σέ

2. Αυτόθι.

3. B. J. Slot, Ό ιεραπόστολος Robert Saulger (1637-1709), «Μνημοσίνη», (Έν Άθήνας), 1976-1977, τόμος 6^ο, σελ. 117-144.

4. Αυτόθι.

τρία, μέ λήξη της τό 1680 (δηλαδή 1677-1680)⁵, θά πρέπει ἴσως νά ἀποδοθοῦν στή μεγάλη χρονική ἀπόσταση πού μεσολάβησε μεταξύ τῆς ἐποχῆς πού συνέβησαν τά γεγονότα καί τῆς συγγραφῆς καί ἐκτύπωσης τοῦ βιβλίου του, δεδομένου ὅτι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Βενιέρης, πού ἐπισκεφτήκε τή Μῆλο τό 1678, ὁ Κάψης εἶχε ἤδη ἀπαγχονισθεῖ «περί τό 1675», ὅπως τοῦ γνωστοποίησαν οἱ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ.

Ὡς πρός τά διαλαμβανόμενα στήν ἐκθεση τοῦ Βενιέρη, πρέπει νά ἐπισημάνουμε τά ἑξῆς: α) ἀφήνεται νά ἐννοηθεῖ ὅτι ἓνα κοσμοϊστορικό γιά τίς Κυκλάδες γεγονός, ὅπως ἡ «βασιλεία Κάψη» (κατά Saulger), τοῦ ἦταν ἄγνωστο, καίτοι ἐπίσκοπος Τήνου ἀπό τοῦ ἔτους 1673, καί τό πληροφορήθηκε ἀπό τούς προύχοντες κατά τήν ἐπίσκεψή του (1678) στή Μῆλο, β) ἐνῶ τονίζει ὅτι ἔδωσε στόν ἐπίσκοπο Καμίλλη προφορικές καί γραπτές συστάσεις νά μὴ ἀναμειγνύεται στά κοσμικά ζητήματα, δέν κατεχώρησε στήν ἐκθεσή του τό κείμενο τῶν γραπτῶν αὐτῶν συστάσεων, ὅπως ἔκανε μέ γραπτές ἐπιλύσεις θεμάτων πού ἀπασχολοῦσαν τούς καθολικούς ἱερεῖς τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου-Κιμῶλου⁶ καί γ) δέν κατέγραψε τίς θέσεις καί ἀπόψεις τοῦ κατηγορουμένου Καμίλλη γιά τή συμμετοχή του στά γεγονότα, πράγμα πού αὐτός ἀσφαλῶς θά ἔκανε. Οἱ ἐν λόγῳ παραλείψεις, ὅπως καί κάποιες ἐνέργειες στίς ὁποῖες προῆλθε ὁ Βενιέρης (πού συνάγονται ἀπό τήν ἐκθεσή του) πρὶν μεταβεῖ στή Μῆλο γιά τή διενέργεια τῆς ἐπιθεώρησης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας της, φανερόνουν ὅτι τήρησε μεροληπτική στάση σέ βάρος τοῦ συναδέλφου του Καμίλλη, τήν ὁποία θά συζητήσουμε κατωτέρω.

Παρ' ὅλα ταῦτα καί οἱ δύο πηγές, Βενιέρης καί Saulger, ἄσχετα μέ τίς προθέσεις καί σκοπούς τους, βεβαιώνουν ὅτι μέσα στή δεκαετία 1670-1680, συνέβησαν στή Μῆλο σοβαρά γεγονότα πού ἐξελίχθηκαν σέ ἐξέγερση τοῦ Λαοῦ, ὑπὸ τήν ἀρχηγία τοῦ Γιώργη Κάψη.

Ὁ Saulger ἀναφέρει ὅτι τοῦτος ἦταν «Ἕλλην ἐκ Μήλου, γινώσκων καλῶς τὰς θαλάσσας καί ἐπὶ πολλά ἔτη διατελέσας πρῶρευς τῶν Γαλλικῶν πολεμικῶν πλοίων... Ἄναδειχθεὶς ἐκ τινῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ἀποκατέστη ἐν Μήλῳ, ἐνθα ἀποκτήσας φίλους τινάς, συνέλαβε τήν ἰδέαν νά ἀναγορευθῆ κύριος τῆς νήσου, ὅπερ καί κατόρθωσε. Οἱ Μήλιοι, φύσει ἀνδρεῖοι, μὴ ἀνεχόμενοι τόν Τουρκικόν ζυγόν καί θαυμασταὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Κάψη, οὐδόλως ἀποβλέψαντες εἰς τό ἄσημον τῆς κατα-

5. R. Saulger, Ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Δουκῶν καί τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, (Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου), 1878, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ἀλεξ. Μ. Καράλη. Ἀναδημοσίευση στά «Ἀπεραθίτικα», 1 ἔτος, V 1992, σελ. 123.

6. Βλ. τήν ἐκθεση στό Παράρτημα.

γαγωγής του, παραχρῆμα τόν ανεγνώρισαν ὡς τοιοῦτον, ἔστεψε δ' αὐτόν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῶν Ἑλλήνων ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος don Antonio Camillo...» σέ «βασίλεια τῆς Μήλου».⁷

Δηλαδή, κατ' αὐτόν, ὅλοι οἱ Μήλιοι, προύχοντες καί Λαός, μὴ ἀνεχόμενοι τόν τουρκικόν ζυγόν, ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους, μέ ἀρχηγό τόν Κάψη, γιά νά ζήσουν ἐλεύθεροι καί τό πέτυχαν! Αὐτό ἤθελε νά δείξει μέ τό βιβλίο του, φαλκιδεύοντας τά πραγματικά περιστατικά, τά ὁποῖα ὁμως ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικά, ὅπως θά ἐξηγήσουμε ἀμέσως.

7. Saulger, ὁ.π.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ
ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ ΤΩΝ ΜΗΛΙΩΝ

1. Ὁ προσδιορισμός τοῦ χρόνου ἐξεγερσης τῶν Μηλιῶν ὑπὸ τὸν Γιώργη Κάψη, δὲν παραδίδεται ἀκριβῶς στὶς γνωστὲς πηγές, δηλ. τοὺς Ἄγγελο Βενιέρη καὶ Robert Saulger. Ὁ πρῶτος ἔγραψε στὴν ἐκθεσὴ του ὅτι τὰ γεγονότα συνέβησαν, ὅπως τοῦ εἶπαν οἱ προύχοντες, «περὶ τὸ 1675», δηλ. ἀκόμη καὶ αὐτοὶ ποὺ τὰ ἔζησαν δὲν προσδιόρισαν τὸν ἀκριβῆ χρόνο, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ ἴδιος, ἐπίσκοπος Τήνου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1673, γνώριζε τὸ γεγονός ποὺ θὰ εἶχε ἐντυπωσιάσει τοὺς κατοίκους ὄλων τῶν νησιῶν. Ὁ Saulger, στὸ βιβλίον τοῦ ὁποίου οἱ περισσότερες χρονολογίες εἶναι ἐσφαλμένες, ἔγραψε ὅτι ὁ Κάψης ἀπαγχονίστηκε τὸ 1680, ὕστερ' ἀπὸ «βασιλεία» τριῶν χρόνων (1677-1680), ὅτι δηλ. τὰ γεγονότα συνέβησαν τὸ 1676/1677.

Στὰ πραγματικὰ αἴτια, ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἐξεγερση τοῦ λαοῦ τῆς Μήλου, ἔμμεσα λόγο κάνει μόνον ὁ Saulger, ποὺ ἔγραψε ὅτι ὁ Κάψης ἀπένευε δικαιοσύνην ἀμερολήπτως, μὴ χαριζόμενος δηλαδή στοὺς ἰσχυροὺς προύχοντες ποὺ, πρὸ τοῦ Κάψη, κατεπίεζαν τὸν λαό. Ὅμως, ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἐξεγερσης ἦταν ἡ ἐπιβολὴ κατὰ τὸ ἔτος 1670 ὑψηλῶν κρατικῶν φορολογιῶν καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ, καταπίεση τῶν φορολογουμένων γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τους.

Μετὰ τὴ λήξη τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου τὸ 1669, μὲ νικητὲς τοὺς Τούρκους, οἱ τελευταῖοι, ποὺ κατὰ τὴ διάρκειά του εἶχαν χάσει τὸν ἔλεγχον στὰ νησιά, λόγω τῆς ἀδιάκοπης παρουσίας στὶς θάλασσες μεγάλων ναυτικῶν δυνάμεων (τῶν Βενετῶν καὶ Δυτικῶν πειρατῶν-κουρσάρων, ποὺ καταδυνάστευαν, ἐπίσης, τοὺς νησιῶτες), θέλησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν τάξη στὴν περιοχὴ μὲ τὴ λήψη σκληρῶν μέτρων κατὰ τῶν νησιωτῶν, τοὺς ὁποίους θεωροῦσαν συμπαραστάτες τῶν Βενετῶν κατὰ τὸν πόλεμον. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴ λήξη του, τουρκικὲς ναυτικὲς-στρατιωτικὲς δυνάμεις καὶ κρατικοὶ ὑπάλληλοι κατέκλυσαν τὰ νησιά σὲ μιὰν ἐπίδειξη πυγμῆς τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐπιβολῆς φορολογιῶν, ποὺ ἦταν ὁ κύριος στόχος. Στὶς 15-6-1670, ὁ Καμίλλης, βικάριος ἀκόμη τῆς Μήλου¹ (ἐπίσκοπος τῆς χειροτονήθηκε τὸν Σεπτέμβριον ἰδίου ἔτους),² ἔγραψε σὲ ἀναφορὰ του πρὸς τὴ Ρώμη ὅτι οἱ Τούρκοι βροῖσκονταν στὸ νησί ἀπὸ ἐξαμῆνον καὶ

1. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Προβλήματα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Μήλου», ἐφημ. «Μήλος», φ. 54 - Μαΐου 1981.

2. SCPF/Scr. Rif. nei Congr., Arcipel. vol. 2°, 70RV.

κατέγραφαν τίς ακίνητες περιουσίες για τόν επαναπροσδιορισμό τών φορολογιῶν, τίς ὁποῖες καθόρισε τελικά ταχριτζής (=άνώτερος οἰκονομ. υπάλληλος), πού εἶχε πάει στή Μήλο περί τά τέλη Μαΐου. Σημείωσε ἀκόμη πῶς ἡ ἀκίνητη περιουσία τῆς Λατινικῆς ἐπισκοπῆς εἶχε φορολογηθεῖ μόνο για 12 ρεάλια ἐτησίως, πρᾶγμα πού κατάφερε μέ δωροδοκία τοῦ ταχριτζή «καί τοῦ πρώτου Μουλᾶ, δηλ. τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μεγάλου Βεζύρη, τόν ὁποῖο εἶχε μαζί του για καντζηλλιέρη σ' αὐτήν τήν καταγραφή» τών κτημάτων καί ὅτι ἐκεῖνες τίς ἡμέρες εἶχαν τελειώσει τό ἔργο τους στή Μήλο καί εἶχαν μεταβεῖ στή Σίφνο.

Σέ ἄλλην ἀναφορά του, τῆς 2^ας Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους³, ἔγραψε ὅτι «οἱ Τοῦρκοι δέν κάνουν τίποτα ἄλλο, παρά νά ζητοῦν χρήματα καί δέν ἀπολείπουν ξυλοδαρμοί, δέσιμο στά σίδερα, σκλαβιά καί φυλακή, ὅπως ἔκαναν στους πατέρες καπουτζίνους τῆς Μήλου, τούς ἰησοῦτες τῆς Νάξου καί τόν (ἐκεῖ) ἀρχιεπίσκοπο...», γεγονόςτα πού φανερώνουν τό κλίμα πού ἐπικρατοῦσε αὐτή τήν ἐποχή στά νησιά, φόβου δηλαδή καί τρομοκρατίας.

Ἀλλά καί τέσσερα χρόνια ἀργότερα (15 Σεπτεμβρίου 1674), πάλι ὁ ἴδιος ἔγραψε: «... ὅλα τά νησιά ὑποφέρουν ἀπό φτώχεια γιατί οἱ Τοῦρκοι ζητοῦν πολλά χαράτζια, ἐνῶ ἡ οἰκονομία δέν πηγαίνει καθόλου καλά λόγω τών πολλῶν κουρσάρων, μέ συνέπεια κάθε πλοῖο πού τολμᾶ νά βγεῖ στά ἀνοικτά, νά τούς συναντᾶ καί νά λαφυραγωγεῖται... Οἱ τούρκικες γαλέρες ἔρχονται δύο-τρεις φορές τό χρόνο, ἀρπάζουν ἀνθρώπους καί τούς βάζουν στά σίδερα μέχρι νά πληρώσουν τά χρήματα πού ἀξιῶνουν για τήν ἀπελευθέρωσή τους καί εἶναι πολλές οἱ φορές πού τά νησιά ἀδυνατοῦν τήν πληρωμή τους, μέ ἀποτέλεσμα οἱ δυστυχεῖς αὐτοί νά πεθαίνουν στά κάτεργα...».⁴

Κάτω ἀπ' αὐτές τίς δυσάρεστες συνθήκες κύλησε ἡ πρώτη, μετά τή λήξη τοῦ πολέμου, πενταετία, κατά τήν ὁποία οἱ κάτοικοι τῆς Μήλου καί τών ἄλλων νησιῶν περιῆλθαν σέ κατάσταση οἰκονομικῆς ἀδυναμίας καί, οἱ περισσότεροι, ἀνέχειας. Ὁ κοινωνικός ἀναβρασμός στή Μήλο πρέπει νά ἄρχισε τό 1671, ὅταν, μετά τόν προσδιορισμό τών νέων φορολογιῶν, ξεκίνησαν οἱ προύχοντες τή συγκέντρωσή τους, δέν ἀποκλείεται μάλιστα ν' ἀφοροῦσαν σέ ὑποχρεώσεις, δύο οἰκονομικῶν ἐτῶν, δηλ. 1670 καί 1671, ὅποτε τό βᾶρος ἦταν δυσβάστακτο, οἱ δέ πιέσεις τῶν ἀρχόντων μεγάλες για ἔγκαιρη καταβολή τῶν φόρων πρὸς ἀποφυγὴν κυρώσεων ἀπό τοὺς Τοῦρκους. Ἡ θέση τῶν φορολογουμένων ἔγινε δυσχερέστερη ἀπό τήν

3. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Ἀνταρσία τοῦ πληρώματος τῆς ὀρθόδοξης ἀρχιεπισκοπῆς Σίφνου», περιοδ. «Σιφνιακά», (Ἀθῆναι) 1991, τόμ. Α', σελ. 61.

4. Αὐτόθι.

αναζήτηση και τῶν ἐκκλησιαστικῶν φορολογιῶν, ἐπισκοπικῶν-πατριαρχικῶν, σημαντικῶν, ἐπίσης, ὕψους, πού ἦταν ὑποχρεωμένος νά συγκεντρώσει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου, ὁ ὁποῖος κινδύνευε νά χάσει τό θρόνο του, ἂν δέν ἐξοφλοῦσε κανονικά καί ἔγκαιρα τούς καθορισμένους πρὸς τό Πατριαρχεῖο φόρους,⁵ πού κι' αὐτό ἀντιμετώπιζε μεγάλα οἰκονομικά προβλήματα. Ἡ κατάσταση λοιπόν φαίνεται πῶς εἶχε περιέλθει σέ ἀδιέξοδο, τόσο στή Μήλο, ὅσο καί στήν Κίμωλο καί τή Σίφνο, ὅπως θά ἐξηγήσουμε στή συνέχεια.

2. Ἐνώπιον τῆς ἀνάγκης καταβολῆς ὑψηλῶν κρατικῶν φορολογιῶν, τὴν ὁποία δέν ἦταν δυνατόν νά ἀποφύγουν οἱ πολῖτες, οἱ ὀρθόδοξοι ἀπ' αὐτούς, δηλ. τό μεγάλο μέρος τοῦ Λαοῦ, ζήτησαν ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Μήλου Γεράσιμο Μοδινό νά μὴν πληρώσουν ἐκκλησιαστικὲς φορολογίες, πράγμα πού αὐτὸς ἀρνήθηκε φοβούμενος τίς συνέπειες πού θά εἶχε ἀπὸ τό Πατριαρχεῖο, δηλ. τὴν ἀπώλεια τοῦ θρόνου του, κατὰ τὰ ἰσχύοντα τότε.⁶ Ἡ ἄρνησή του ἐξόργισε κατώτερο κληρο καί λαό, πού περίμεναν κατανόηση καί συμπαράσταση τῆς Ἐκκλησίας στὶς ἐξαιρετικὲς ἀνάγκες τους καί ἡ ἀναταραχὴ ξεκίνησε καί θέρριψε. Τὰ πράγματα φαίνεται πῶς ὀξύνθηκαν τόσο πολὺ, ὥστε κληρος καί λαός, ἀπεφάσισαν καί αὐτὴν τὴν ἀπόσχισή τους ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί μεταστροφή τους στὸν Καθολικισμό, ὑπὸ τόν Λατῖνο ἐπίσκοπο Μήλου-Κιμῶλου Καμίλλη, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης δέν φορολογοῦσε τούς πιστοὺς της. Τὰ γεγονότα αὐτὰ συνέβησαν πρὸς τὰ τέλη τοῦ 1671 μὲ ἀρχές τοῦ 1672, ὅπως θά ἀποδείξουμε στή συνέχεια.

Μποροῦμε λοιπόν νά δεχτοῦμε ὅτι, τῆς ἐξέγερσης ὑπὸ τόν Κάψη, προηγήθηκε ἐκκλησιαστικὴ-κοινωνικὴ ἀναταραχὴ πού προετοίμασε τὴν ὀριστικὴ ρῆξη πού ἀκολούθησε. Ὁ Καμίλλη, ὄχι μόνο δέν ἀρνήθηκε νά δεχτεῖ στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας του τό πλῆθος τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλ', ὅπως φαίνεται, τούς ὑπεκίνησε πρὸς τοῦτο γιὰ δικoὺς του λόγους, στοὺς ὁποῖους θά ἀναφερθοῦμε κατωτέρω. Τό γεγονὸς θορύβησε προκρίτους καί ἀρχιεπίσκοπο Γεράσιμο, οἱ ὁποῖοι τόν ἀπειλησαν ὅτι θά λάβουν ἐναντίον του μέτρα. Τὰ ἴδια, ἄλλωστε, συνέβησαν καί στή Σίφνο, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ὁποίας Ἀθανάσιος Μαρμαράς ἦλθε σέ ρῆξη μὲ τόν Καμίλλη.

5. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Τὸ Ἀρχιεπίσκοπος κατὰ τὸν πόλεμο Τουρκίας-Βενετίας», «Μηλιακά», (Ἀθήνα) 1989, τόμ. Γ', σελ. 49. Περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τίς ἐκκλησιαστικὲς φορολογίες καί τίς συνέπειες μὴ πληρωμῆς τους βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Οἱ Ἀρχιερατικὲς ἐναλλαγές στή Μητρόπολη Παροναξίας (1632-1670)», περιοδ. «Ἀρχατοῦς» τῆς Νάξου, ἔτος I', τεύχος 4, Αὐγ.-Ὀκτ. 1997, σελ. 5-32. Εἰδικὰ γιὰ τὰ οἰκονομικά τῆς καθολικῆς ἐπισκοπῆς Μήλου βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Τὰ Οἰκονομικά τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου δύο ἀρχιερατειῶν (1642-1699)», «Μηλιακά», (Ἀθήνα) 1983, τόμ. Α', σελ. 81-144.

6. Συμεωνίδη, «Οἱ Ἀρχιερατικὲς ἐναλλαγές...».

Αὐτός ἔσπευσε τότε νά γράφει στόν πρεσβευτή τῆς Γαλλίας στήν Κωνσταντινούπολη de Nointel, ἀπό τόν ὁποῖο ζήτησε βοήθεια καί συμπαράσταση, ἐνώπιον τῆς εὐκαιρίας πού τοῦ δίνονταν γιά τή μεταστροφή τῶν ὀρθοδόξων στόν Καθολικισμό. Ὁ de Nointel κινήθηκε δραστήρια καί πέτυχε νά ἐκδοθεῖ σουλτανική διαταγή ὑπέρ τοῦ Καμίλλη, γεγονός πού ἐξόργισε προκρίτους καί ἀρχιεπισκόπους, οἱ ὁποῖοι φαίνεται πώς δέν ἔπαψαν νά πιέζουν γιά τήν εἰσπραξη τῶν φορολογιῶν μέ συνέπεια νά ἐξεγερθοῦν οἱ Μήλιοι, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Κάψη, γιατί πίστευαν ὅτι εἶχαν φορολογηθεῖ ὑπερβολικά. Ὁ Κάψης, βοηθούμενος καί ἀπό μερικούς ἱκανούς ἀνδρες, ἀνέτρεψε τή διοίκηση τῶν ἐπιτρόπων καί ἐξεδίωξε ἀπό τό νησί τόν ἀρχιεπίσκοπο Γεράσιμο. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐξέγερσης ἱκανοποίησε τό λαό πού ἀπεφάσισε νά τοῦ ἐμπιστευθεῖ τίς τύχες του. Σέ παλλαϊκή συγκέντρωση στόν ὀρθόδοξο καθεδρικό ναό τόν ἐξέλεξε διά βοῆς μοναδικόν ἐπίτροπο ἢ κυβερνήτη Μήλου, ὁ δέ Καμίλλης, ὡς πνευματικός ἡγέτης πλέον τοῦ «μεταστραφέντος» στόν Καθολικισμό πλήθους, κρέμασε στόν λαιμό του, τήν κατάλληλη στιγμή, τό περιδέραιο ἀναγνώρισης τῆς ἐξουσίας του.

3. Ἡ κατά τ' ἀνωτέρω ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων, δέν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἐπανάσταση κατά τοῦ κυριάρχου τουρκικοῦ κράτους, ὅπως ἐπεδίωξε νά φανεῖ ὁ Saulger, ἀλλ' ὡς ἐξέγερση κατά τῆς ἀναληθσίας τῶν τοπικῶν ἀρχόντων καί τοῦ ἀρχιεπισκόπου, μέ ἀντικατάστασή τους ἀπό τόν Κάψη καί τόν Καμίλλη. Ὁ τελευταῖος συμμετέσχε σ' αὐτήν γιά δύο, κυρίως, λόγους:

α) Εἶναι ἤδη γνωστό ὅτι ἀντιμετώπιζε μεγάλα οἰκονομικά προβλήματα τῆς ἐπισκοπῆς ἀπό χρέη τοῦ αἰφνίδια θανόντος προκατόχου του ἐπισκόπου Ἀντωνίου Σέρρα καί ἄλλες ὑποχρεώσεις πού ἀνέκυψαν στή συνέχεια.⁷ Κατά τή συγκέντρωση τῶν κρατικῶν φορολογιῶν, οἱ πρῶχοντες, πού γνώριζαν ὅτι τά 12 ρεάλια πού καθόρισε ὁ ταχριτζής ὡς ἐτήσιο φόρο ἐπί τῶν κτημάτων τῆς ἐπισκοπῆς του, δέν ἀντιπροσώπευαν τήν πρέπουσα φορολογία, τοῦ κατελόγισαν μεγαλύτερο ποσόν πού οἱ ἴδιοι προσδιόρισαν.

Ὁ Καμίλλης ἀρνήθηκε νά συμμορφωθεῖ καί ἦλθε σέ ρήξη μαζί τους, περνώντας ἔτσι στό στρατόπεδο τῶν πολλῶν καί καταπιεζομένων.

β) Λέγεται ὅτι τοῦτος ὑπῆρξεν ἐνθερμος ὁπαδός ἐνός κινήματος πού ἀναπτύχθηκε μέσα στους κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ 17^{ου} αἰῶνα, τό ὁποῖο ἀπέβλεπε στήν ἀναβίωση τοῦ Καθολικισμοῦ μέ πνευμα-

7. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά...».

τικά μέσα και αύξηση του αριθμού των πιστών.⁸ Θεώρησε λοιπόν σκόπιμο να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που παρουσιάστηκε για τη μεταστροφή των ὀρθοδόξων τριῶν νησιῶν που ἐπόπτευε (Μήλου-Κιμῶλου, Σίφνου), τόσο λόγω πεποιθήσεων για τὴν ἀναβίωση τοῦ Καθολικισμοῦ, ὅσο και γιατί μὲ τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ των πιστῶν του, θὰ εἶχε και ἀνάλογη αὐξηση ἐσόδων ἀπὸ τελετές-τυχηρὰ γιὰ τὴν εὐχερέστερη ἀντιμετώπιση των οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεών του.

Ἱστορική τεκμηρίωση τῶν γεγονότων

Ἡ, κατὰ τ' ἀνωτέρω, περιγραφή των γεγονότων δὲν εἶναι ὑποθετική, ἀλλὰ ἐδράζεται σὲ ἀναφορά τοῦ Καμίλλη πρὸς τὸ Βατικανό. Ἐγραψε σ' αὐτὴν, ἀποφεύγοντας ν' ἀναφερθεῖ στὴν ἐξέγερση ὑπὸ τὸν Κάφη, ὅτι τὸ ἔτος 1672 «ἀντιμετώπισε δυσάρεστες καταστάσεις μὲ τοὺς Ἑλληνες ἐπισκόπους (ἐννοεῖ τοὺς ἀρχιεπισκόπους Μήλου καὶ Σίφνου), σχετικές μὲ τὸ δόγμα καὶ τοὺς προύχοντες μὲ τὰ χαράτσια».⁹ Οἱ διαφορές βέβαια μὲ τὸ δόγμα δὲν ἦταν ἄλλο, παρὰ ἡ κίνηση των ὀρθοδόξων Μήλου καὶ Σίφνου γιὰ τὴ μεταστροφή τους στὸν Καθολικισμό, αὐτὲς δὲ μὲ τὰ χαράτσια καὶ τοὺς προύχοντες ἢ, ἐπὶ πλέον, φορολόγησή του, ζητήματα γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγραψε στὸν πρεσβευτὴ de Nointel. Ὁ τελευταῖος, ὅπως πρόσθεσε ὁ Καμίλλη στὴν ἴδια ἀναφορά, «φρόντισε καὶ μοῦ ἔστειλε βασιλικές διαταγές (δηλ. διαταγές τοῦ σουλτάνου), σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες, ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἑλληνες, λαϊκοὶ καὶ ἱερωμένοι τῆς Μήλου, Κιμῶλου καὶ Σίφνου, πού ἐπιθυμοῦν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ καθολικὸ δόγμα, δύνανται νὰ τὸ πράξουν ἐλευθέρως, ἐγὼ δὲ νὰ μὴν ἐμποδίζομαι πρὸς τοῦτο οὔτε καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν Καπουδάν Πασᾶ, νὰ μπορῶ δὲ νὰ τοὺς δέχομαι στίς ἐκκλησίες μου ἀκωλύτως καὶ νὰ τοὺς προσφέρω τὰ ἅγια μυστήρια: ὅσον δ' ἀφορᾶ στὰ χαράτσια, νὰ μὴν μπορῇ οὔτε Καδῆς, οὔτε Μπέης, οὔτε Πασᾶς, οὔτε κανένας ἐκ των Ἑλλήνων προυχόντων, νὰ μὲ ὑποχρεώνει νὰ πληρώνω πλέον ἐκείνων που καθορίστηκαν μὲ τὸ ταχίρ (ἐννοεῖ τὴν ἀπόφαση τοῦ ταχριτζῆ), δηλαδὴ ρεάλια ἢ pezze da otto 12 γιὰ τὴ Μήλο, 8 γιὰ τὴ Σίφνο καὶ ἄλλα 10 γιὰ τὴν Κίμωλο γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα...».¹⁰

Οἱ ἀνωτέρω μαρτυρίες τοῦ Καμίλλη βεβαιώνουν τὴν προσηγηθεῖσα πε-

8. Slot, «Καθολικαὶ Ἐκκλησίαι Κιμῶλου», σελ. 76.

9. SCPF/Scr. Rif. nei congr., Arcipel, vol. 2°, f. 591RV.

10. Αὐτόθι. Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι δέκα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1684, ὁ Καμίλλη, σὲ ἐξέγερση Κλήρου καὶ Λαοῦ τῆς Σίφνου κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ νηιοῦ Φιλαρέτου γιὰ τίς ἐκκλησιαστικὲς φορολογίες, δέχτηκε νὰ τοὺς διοικεῖ «κατὰ τὸ δόγμα τους». Τότε ὁμως φρόντισε τὸ αἴτημά τους νὰ γίνῃ γραπτὸ, ὅπως καὶ ἡ συμφωνία τους γιὰ τοὺς ὄρους διοικήσεώς τους. Βλ. τίς λεπτομέρειες στὸ περιοδικὸ «Σίφνιακά», (Ἀθήναι), 1991, τόμ. Α', σελ. 61-79.

ριγραφία τῶν γεγονότων καί τήν ἔκδοση, μέσα στό 1672, τῶν σουλτανικῶν διαταγμάτων ὑπέρ αὐτοῦ, διά τοῦ de Nointel. Θά πρέπει, ἴσως, νά ὑποθέσουμε ὅτι στήν ἔξουσία τῆς διοίκησης Μήλου βρισκόνταν ἀκόμη οἱ πρόκριτοι καί ὄχι ὁ Κάψης καί ἡ ἀναστάτωση στό νησί ἐξακολουθοῦσε. Τήν ἐμφάνιση τοῦ Κάψης μποροῦμε νά τοποθετήσουμε πρὸς τά τέλη τοῦ 1672 μέ ἀρχές τοῦ 1673, στηριζόμενοι σέ ἄλλην ἀναφορά, ἀπό 1-12-1674, τοῦ Καμίλλη, στήν ὁποία ἔγραψε:

«... ἐπῆγα στή Νάξο πρὶν ἓνα χρόνο ἀκριβῶς (δηλ. κατά Νοέμβριο τοῦ 1673) προκειμένου νά συναντήσω τόν Γάλλο πρέσβυ γιά νά τοῦ ζητήσω νά μέ συμπαρασταθῆ στήν Πόρτα (= Ὑψηλή Πύλη), ὅπως μοῦ συμπαραστάθηκε καί ἓνα χρόνο νωρίτερα (δηλ. τό 1672), ὅταν ἀντιμετώπιζα δυσάρεστες καταστάσεις μέ τούς Ἑλληνες ἐπισκόπους, κ.λπ.»,¹¹ ὅταν δηλ. τό ποιμνιό τους δήλωσε μεταστροφή στόν Καθολικισμό.

Ἴσως εἶναι λογικό νά ὑποθέσουμε ὅτι, ὅταν ὁ Καμίλλης ἐπῆγε στή Νάξο τό Νοέμβριο τοῦ 1673 γιά νά συναντήσῃ τόν εὐρισκόμενο σέ περιοδεία Γάλλο πρεσβευτή de Nointel, τό ζήτημα τοῦ Κάψης νά εἶχε πάρῃ τέλος μέ σύντονες ἐνέργειες τῶν προυχόντων στήν Ὑψηλή Πύλη, πού διέταξε τή σύλληψη καί ἀπαγχονισμό του. Ἀπό φόβο μήπως ἀκολουθήσῃ καί δικός του διωγμός, ὁ Καμίλλης, ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι ὁ de Nointel ἀναμένονταν στή Νάξο, ἔσπευσε νά τόν συναντήσῃ γιά νά ζητήσῃ τήν προστασία του.

Γνωρίζουμε ὅτι ὁ de Nointel, ἀπό τούς διακεκριμένους διπλωμάτες πού εἶχε στείλει στήν Κωνσταντινούπολη ἢ κυβέρνηση τῆς Γαλλίας, εἶχε ξεκινήσει μεγάλη περιοδεία στήν Ἀνατολή πού διήρκεσε ἐνάμισυ περίπου χρόνο (Σεπτ. 1673-Φεβρ. 1675) μέ ἐπισκέψεις σέ νησιά τοῦ Αἰγαίου, διάφορες πόλεις καί προσκύνημα στούς Ἅγιους Τόπους. Ὁ σκοπός τῆς περιοδείας ἦταν πολιτικός, προκειμένου «νά δείξῃ εἰς ὄλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν σπουδαῖαι διά τό γαλλικόν ἐμπόριον, τήν δύναμιν καί τήν λαμπρότητα τῆς Γαλλίας». Εἶχε μαζί του μεγάλη συνοδεία προσώπων, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τόν ἱησοῦιτη μοναχό Robert Saulger, τόν μετὰ συγγραφέα τοῦ βιβλίου περὶ τῶν Δουκῶν τοῦ Αἰγαίου καί τοῦ Κάψης.¹² Εἶναι προφανές ὅτι τοῦτος ἐγνώριζε ἔκτοτε τὰ διατρέξαντα στή Μῆλο μέ τόν Κάψη, νωρίτερα δηλαδή ἀπό τόν Ἄγγελο Βενιέρη.

11. SCPF, δ.π.τ. Βλ. καί Σίμου Μιάτ. Συμεωνίδη, «Μία περιγραφή τοῦ Κυκλαδικοῦ Καθολικισμοῦ ἀπὸ τόν ἐπίσκοπο Μήλου Ἰωάννη Ἀντώνιο Καμίλλη», στό «Κυκλαδικό Ἡμερολόγιο 1966» τῶν Ν.Α. Κεφαλληνιάδη-Σ.Γ. Φιλιππότι, σελ. 57, ὅπου ἄλλη ἀναφορά τοῦ Καμίλλη τῆς 15-9-1674, σχετική μέ τή συνάντησή του μέ τόν de Nointel.

12. Slot, «Ὁ ἱεραπόστολος Robert Saulger...», σελ. 120.

Ο de Nointel, προερχόμενος από τη Μύκονο, έφτασε στη Νάξο τó πρώτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου του 1673. Έκει είχε ήδη μεταβεί και ó Καμίλλης, όπως έγραψε και σέ άλλην άναφορά του της 15-9-1674, «όπως και πολλοί άλλοι, για νά τόν τιμήσω και νά ζητήσω τή βοήθεια και προστασία του από τούς Τούρκους και νά εκθέσω τίς ανάγκες της εκκλησίας μου». ¹³ Ζούσε δηλαδή ó Καμίλλης μέ τόν φόβο τών Τούρκων, μήπως, από ραδιοουργίες τών επιτρόπων και του άρχιεπισκόπου Μήλου, είχε τήν ίδια τύχη μέ τόν Κάψη. Όμως αυτοί που ήδη γνώριζαν τίς ύπέρ αυτού ένεργειες του de Nointel, φαίνεται πώς μέχρι τότε είχαν άρκεστεί στήν άπαλλαγή τους από τόν Κάψη, δέν έπαφαν όμως νά τόν θεωρούν έχθρό τους και ν' αναμένουν τήν κατάλληλη εύκαιρία νά τόν εκδικηθούν. Δέν αποκλείεται τότε ó de Nointel νά συνέστησε, μέ κάποιον τρόπο, στους επιτρόπους Μήλου νά μή λησμονούν ότι ó Καμίλλης τελούσε υπό τήν προστασία του. Πέραν δ' αυτού, ó πρεσβευτής, «έπανακάμπτων έξ Ίεροσολύμων, μηνός Νοεμβρίου 4, του έτους 1674, προσωρμίσθη εις Μήλον, ότε ó έπίσκοπος Μήλου Καμίλλης επέστρεψεν εκ Σίφνου, ύπεδέχθη δ' αυτόν, φέρων μίτραν, επί της θύρας του ναού». ¹⁴ Η παρουσία του de Nointel στό νησί ύπέρηξεν άσφαλώς έξαιρετικό γεγονός, ó δέ Καμίλλης, βοηθούμενος από δύο κληρικούς, έτέλεσε πανηγυρική λειτουργία προς τιμήν του, παρουσία προυχόντων και λαού.

Είται προφανές ότι ή έπίσκεψη του πρεσβευτή στή Μήλο πραγματοποιήθηκε για στερέωση της θέσης του Καμίλλη, ó όποιος φαίνεται πώς είχε καταφύγει στή Σίφνο αυτό τό διάστημα για νά αποφύγει τή μήνι τών προυχόντων και του άρχιεπισκόπου Γερασίμου. Ο de Nointel θά τόνισσε σ' αυτούς ότι ó Καμίλλης έξακολουθούσε νά τελεί υπό τήν προστασία της Γαλλίας, δήλωση που τούς απέτρεψε νά πάρουν μέτρα έναντίον του (όπως άνέφεραν άργότερα και στόν Βενιέρη, στόν όποίο είπαν πώς «άπό σεβασμό προς τούς ύψηλούς προστάτες του» δέν τόν κακοποίησαν, έννοώντας άσφαλώς τόν de Nointel). ¹⁵ Παρά ταύτα, δέν εγκατέλειψαν τήν έπιθυμία τους νά τόν εκδικηθούν, πράγμα που καλλιέργησαν συστηματικά μέ πλάγιους τρόπους και, κυρίως, μέ συκοφαντίες για ήθική μείωση του, ώστε νά προκαλέσουν επέμβαση του Βατικανού, μέ στόχο τήν απομάκρυνσή του από τή Μήλο. Ο άποστολικός έπισκέπτης Άγγελος Βενιέρης ήταν ή πιό κατάλληλη εύκαιρία για τήν κατασυκοφάντησή του, όχι

13. Βλ. ύποσ. 11.

14. Περ. Ζερλέντη, «Ίστορικά Σημειώματα εκ του βιβλίου τών εν Νάξω Καπουκίνων», (Έρμούπολις), 1922, σελ. 119.

15. Βλ. τήν έκθεση Βενιέρη στό παράρτημα.

μόνο για τὰ γεγονότα μέ τόν Κάψη, ἀλλά και για δῆθεν ἠθικὴν ἐκτροπή του. Ἡ δεύτερη αὐτὴ κατηγορία ἐναντίον του, περιέχεται στὰ ἀδημοσιεύτα ἀπὸ τόν κ. Slot τμήματα τῆς ἐκθεσης Βενιέρη, τὴν ὁποία ἤδη δημοσιεύουμε πλήρη στὸ παράρτημα.

Μετά τὰ ὅσα ἀνεπτύχθησαν στὸ παρὸν κεφάλαιο, θεωροῦμε ὅτι ἡ «βασίλεια» τοῦ Κάψη ἔληξε μέσα στὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1674, ἄποψη πού προσεγγίζει τὴν ἀναφορὰ Βενιέρη ὅτι τὰ γεγονότα συνέβησαν «περὶ τὸ 1675», ὑπῆρξε δ' αὐτὴ βραχύβια, μόλις ὀλίγων μηνῶν μεταξύ 1673-1674, ὅσο δηλ. διάστημα χρειάστηκαν οἱ πρόκριτοι νὰ ὀργανώσουν σπὴν Κωνσταντινούπολη τὴν καταστροφή του, μέ τόν ἰσχυρισμό ὅτι ἦταν ἀρχηγὸς ἐπαναστατικῶν κινήματος πού, ἂν ἐπιβίωνε, θὰ ἀποτελοῦσε κακὸ προηγούμενο καὶ πρόβλημα γιὰ τὸ κράτος.

Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσουμε ὅτι, πρὸ τῶν ἀνωτέρω γεγονότων, δὲν ὑπάρχει καμμία πληροφορία περὶ Κάψη καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Καμίλλης, πολιτικά σκεπτόμενος, ἀπέφυγε, στίς πολλές ἀναφορές του πρὸς τὸ Βατικανό, νὰ περιγράψει λεπτομερῶς τὰ διατρέξαντα καὶ τὰ τῆς συμμετοχῆς του σ' αὐτὰ κάνοντας μόνον ἀπλές μνείες γενικοῦ περιεχομένου γιὰ κάθε ἐνδεχόμενη κατηγορία ἐναντίον του. Ὁ κύριος στόχος του ὑπῆρξεν ἰδεολογικός, ἐκεῖνος δηλαδή τῆς μεταστροφῆς τῶν ὀρθοδόξων στὸν Καθολικισμό καὶ δευτερεῖον τὸ ζήτημα τῆς ὑπερφορολόγησής του. Ἄλλωστε, δέκα χρόνια μετά, τὸ 1684, ἐπεχείρησε τὰ ἴδια καὶ στὴ Σίφνο,¹⁶ τὰ ὁποῖα, καίτοι ἐφρόντισε ἰδιαιτέρως, δὲν εἶχαν ἐπιτυχία, ἀφοῦ οἱ ὀρθόδοξοι, παρὰ τίς καταπιέσεις τους, κυρίως οἰκονομικές, τίς ἔντονες διαμαρτυρίες ἢ καὶ ἐξεγέρσεις τους, τελικὰ παρέμειναν πιστοὶ στὸ δόγμα τους. Ὅποιος ἀμφιβάλλει γιὰ τὸ συνεκτικὸ ρόλο πού διεδραμάτισε τοῦτο στὴ διατήρηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὑπάρχουν πολλὰ ἱστορικά παραδείγματα γιὰ νὰ διασκεδάσουν τίς ἀμφιβολίες του.

16. Περιοδ. «Σιφνιακά», (Ἀθῆναι) 1991, τόμ. Α', σελ. 61 ἐπόμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΜΙΛΛΗ

1. Κατά τις τακτικές μεταβάσεις του στή Σίφνο, τή Λατινική Ἐκκλησία τῆς ὁποίας ἐπόπτευε καί διοικοῦσε, «ἐλοτζάριζεν (ιταλ. *alloggiare*=καταλύω, φιλοξενῶ) ὁ ἐκλαμπρότατος καί πανιερώτατος δεσπότης μονσινιόρ Ντεκαμίλλης... εἰς τό ἀρχοντικόν σπίτι τῆς κερά-παπαδιάς, χήρας τοῦ ποτέ Τζανῆ Μπαροῦ, θυγατρὸς τοῦ ἀφέντη Μπατῆ Γοζαδίνου... μέ τό θέλημα τῶν γονιῶν τῆς».¹ Ἄγνωστο ἂν μόνος ἦ κατόπιν συνεννοήσεως μέ τοὺς Μηλιούς –ἐχθρούς τοῦ Καμίλλη, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀλιπράντης, ἐκ Τήνου, ἐξαγοραστής τῶν φορολογιῶν τῆς Σίφνου, ζήτησε κι' αὐτός «δυναστικῶς» τόν Αὐγούστο τοῦ 1685, νά φιλοξενηθεῖ στό σπίτι τῆς χήρας παπαδιάς, «διά νά ἐντροπιάση αὐτήν», ὥστε «νά εὐρεθῆ ἐγκαστρομένη καί νά ἀπομείνῃ τό ὄνειδος ἀπάνω εἰς τόν ἀρχιερέα· ἀλλά, ὡσάν ὁπού αὐτὴ ἐστάθηκε πάντα τιμημένη καί καλὴ χήρα, δέν ἐπλανέθη, οὐδὲ ἀπὸ τὰ ταξίματα καί δῶρα, οὔτε ἀπὸ τοὺς φοβερισμούς τοῦ δυνάστη». Τότε αὐτός, γιά νά τὴν ἐκδικηθεῖ, ἔστειλε ἕναν ἀπὸ τοὺς Σκλαβούρους του, «ὀνόματι Πιέρο Μπρόντζα» νά τὴν κατοποιήσῃ, «νά τῆς κόψη τὴν μύτη τῆς καί τὰ χεῖλη καί νά τοῦ τὰ φέρῃ». Ὁ Μπρόντζας, «τὴν ἡμέραν τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Προδρόμου (29 Αὐγούστου) στοὺς 1675», ἐπῆγε στό σπίτι τῆς παπαδιάς, ἀλλά δέν κατάφερε νά ἐκτελέσῃ τὴ διαταγὴ τοῦ ἀφέντη του, γιατί αὐτὴ «μέ μίαν δουλεύτραν τῆς» ἀντιστάθηκαν καί «ὕστερα ἀπὸ πολὺν πόλεμον, τῆς ἔντασε δύο μαχαιριές: μίαν στό μάγουλο τό δεξιόν καί ἄλλην εἰς τόν μέλιγγα» καί ἔφυγε. Τό γεγονός συντάραξε τὴν κοινωνία τῆς Σίφνου, ὅταν δέ «ἕνας ἐγύρευε νά ἐλέγξῃ καί νά μαλώσῃ τόν ἄνωθεν Πιέρο, ἦγουν ὁ κόνσολος τῶν Φραντζέζω ὀνόματι Παυλῆς Ὅμηρος, τόσον ἐσκυλιάστη ὁ Ἀλιπράντης, ὅτι ἔστειλε τόν ἴδιο Πιέρο καί ἐσκότωσέν τον μέ ἄγριον καί σκληρόν θάνατον...».²

Ὁ Ἀλιπράντης ὁμως δέν ἠσύχασε καί «περάσσοντας κάμποσος καιρὸς, ἀποφάσισεν ὁ ἀναθεματισμένος... νά σκοτώσῃ τὴν ἄνω λεγομένη παπαδιά... καί μανθάνοντάς το ὁ ἀφέντης Φίλιππος Ναδάλες, κόνσολος τῆς Φραντζας, διάδοχος τοῦ εἰρημένου Παυλῆ, καί γροικόντας καί ἐμεῖς (ἐνν. οἱ πρόκριτοι Σίφνου) τὴν συμφορὰν ὁπού ἔμελε νά γίνῃ, διά νά μὴ χάσῃ τὴν ψυχὴν τῆς καί τὴν ζωὴν ἀντάμα καί ἀπομείνῃ πεντάρφανον τό παιδίον

1. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Ἐγγλήματα στή Σίφνο τοῦ 1675», περιοδ. «Κυκλαδικὰ Θέματα», (Ἀθήναι), 1984, τόμ. Α', τευχὸς 5, σελ. 272-274.

2. Αὐτόθι.

της, έπρωμηθήσαμεν και έστειλαμεν τηνα εις την Μήλον»³ (όπου ο Άλιπράντης δέν είχε, φαίνεται, δικαιοδοσία), γιά νά περιθάλλει μητέρα και παιδί ο Καμίλλης, πράγμα που αυτός έκανε. Έτσι οι έχθροι του βρήκαν πρόσφορο έδαφος νά τον κατηγορούν γιά άνηθικότητα.

2. Άλλοι πάλι έσπευσαν νά γράψουν στό Βατικανό ότι, κατά την έπίσκεψη του Γάλλου πρεσβευτή στή Μήλο τό 1674 και κατά τή θεία λειτουργία που χοροστάτησε ο Καμίλλης, έδωσε σ' αυτόν νά άσπασθει τό ευαγγέλιο, πράγμα που άπαγόρευε τό τυπικό τής Έκκλησίας τής Ρώμης. Τό Βατικανό ζήτησε εξηγήσεις και ο Καμίλλης, μέ άναφορά τής 10-9-1676, άπήντησε ότι έπρόκειτο γιά ψευδή καταγγελία και παρεκάλεσε νά μή δίνει βάση σέ κακόβουλους. Έπεσύναιψε μάλιστα και γραπτή μαρτυρία των δύο κληρικων που συλλειτουργησαν στον καθεδρικό ναό κατά την έπίσκεψη του de Nointel, που βεβαιώνουν τό άναληθές τής καταγγελίας.⁴ Στήν ίδια άναφορά του, επειδή, προφανώς, είχε πληροφορίες γιά τά σκευωρούμενα εναντίον του, έκρινε σκόπιμο νά σημειώσει ότι αντιμετώπιζε «τή θανάσιμη έχθρα και άναλόγους κατατρεγμούς κάποιων κληρικων και, όλως ιδιαίτερα, ενός άρχιερέως των νησιων,⁵ όπως και από έναν πάμπλουτο και πανίσχυρο, αλλά τύραννο άνθρωπο από την Τήνο (έννοεί τον Άλιπράντη), γιά τον όποιο, εν καιρώ, και αν ήθελε παραστεί άνάγκη, θά άνέφερε λεπτομερώς στίς σεβασμιότητες τους τό όνομα και τίς κακουργίες του. Αύτός ύποκινούσε πολλούς Έλληνες τής Σίφνου, ή μάλλον πίεζε και ύποχρώνε αυτούς νά γράφουν εναντίον του και νά τον κατηγορούν γιά πλείστες άναξιότητες προκειμένου νά έκτεθει στην Άγία Προπαγάνδα, ώστε νά την άναγκάσουν νά του αφαιρέσει την έποπτεία τής νήσου Σίφνου και άλλος δέν είναι ο σκοπός τους, παρά νά τον ταπεινώσουν και ζημιώσουν γιά πολλούς λόγους...»⁶

Η πολεμική εναντίον του Καμίλλη μέ συγκοφαντίες-σκευωρίες δέν είχε τέλος κι' εκράτησε επί πολλά χρόνια, άλλ' ή συνεχής παρουσία του de Nointel στην Κωνσταντινούπολη άπεθάρρυνε τους έχθρούς του από έμφανεϊς ένεργειες εναντίον του, ή έναρξη δέ τό 1684 νέου μακροχρόνιου βενετοτουρκικού πολέμου και ή έπιστροφή στίς θάλασσες των ναυτικών δυνάμεων τής Βενετίας, μέ τους ναύάρχους τής όποίας διατηρούσε πά-

3. Αυτόθι.

4. SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 2°, 7.160R, όπου και ή, από 15-8-1676, πιστοποίηση των κληρικων Gio-Dunavi Dallegio και Giorgio Rossi.

5. Ίσως πρόκειται γιά τον άρχιεπίσκοπο Μήλου Γεράσιμο Μοδιό ή γιά τον καθολικό άρχιεπίσκοπο Νάξου Βαρθολομαίο Πόλλα, θανάσιμον έχθρο του Καμίλλη (βλ. σχετικάς στον Συμεωνίδη, «Μία περιγραφή του Κηκλαδικού Καθολικισμού...»).

6. SCPF, δ.π.π.

ντοτε ἄριστες σχέσεις, ἀνάγκασε κάθε ἐχθρόν καί πολέμῳ του νά ἐγκαταλείψει κάθε ἰδέα ἐκδίκησης.

3. Τά περί χήρας παπαδιάς καί Κων. Ἀλιπράντη, περιέλαβε στήν ἐκθεσή του καί ὁ Ἄγγελος Βενιέρης,⁷ ἄλλ' ὅπως συνάγεται ἀπ' αὐτήν, γνώριζε τό ζήτημα πρὶν ἀκόμη μεταβεῖ γιά ἔλεγχο στή Μῆλο τό 1678, διευτύπως δέ θέσεις καί ἀπόψεις ὄλως ἐπιβαρυντικές γιά τόν Καμίλλη. Εἶναι πολύ πιθανόν οἱ ἐχθροί τοῦ τελευταίου, ὅταν πληροφορήθηκαν ὅτι τό Βατικανό τοῦ εἶχε ἀναθέσει τόν ἔλεγχο τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν νησιῶν, νά ἔσπευσαν νά τόν προσεταιριστοῦν καί αὐτός φαίνεται πῶς ἐνέδωσε. Ἔτσι ἔγραψε στήν ἐκθεσή του τά ἑξῆς:

«Ἐξ αἰτίας μᾶς γυναίκας, χήρας ὀρθόδοξης παπαδιάς, θυγατέρας τοῦ Μπατή Γοζαδίνου ἀπό τή Σίφνο, τήν ὁποία ἔθεσε ὑπό τήν προστασία του (ὁ Καμίλλης), ἐναντίον τοῦ κ. Κωνσταντίνου Ἀλιπράντη, ἐρωμένου της, ἔτυχε ἀπ' αὐτόν πολλῶν ἐνοχλήσεων καί δοκίμασε τήν ὀργή του μέ διάσωση τῆς ὑπόληψίς του· τήν εἰρημένη νέα ὁ μονσινιόρ Καμίλλης ἐπῆρε ἀπό τό πατρικό σπίτι της, παρά τή θέληση τῶν γονέων της, καί τήν ἐπῆγε στή Μῆλο, φιλοξενώντας την στό ἴδιο του τό σπίτι, μέ τό πρόσχημα διάσωσης τῆς ζωῆς της ἀπό τόν κατατρεγμό τοῦ ἀνωτέρω Ἀλιπράντη, ὁ ὁποῖος, γιά νά ντροσιάσῃ τόν ἐπίσκοπο, ἐπεχείρησε ἀκόμη καί νά τήν δολοφονήσῃ καί ὡς ἐκ τούτου ἀκολούθησαν ἀναστάτωση καί σκανδαλισμός πού ἔγιναν ἡ αἰτία οἱ ἐνορίτες του, ἰδιαίτερα ὁμως οἱ Ἕλληνες, νά ψιθυρίζουν διάφορα κατά τοῦ μονσινιόρ καί νά ἔχουν ἐλάχιστη ἐκτίμηση στό πρόσωπό του. Δέν παρέλειψα λοιπόν, πρὶν ἀναχωρήσω (ἀπό τήν Τῆνο) γιά τή Μῆλο, νά δώσω κατάλληλες συμβουλές σ' αὐτόν τόν Ἀλιπράντη, προκειμένου νά καταστείλῃ τήν ὀργή του, ἐπιτυγχάνοντας μέ διάφορες παραινήσεις νά καταπραῖνω τό θυμό καί τίς κακές προθέσεις πού μηχανεύονταν ἐναντίον τοῦ ἐπισκόπου. Κατόπιν συναντήθηκα μέ τόν τελευταῖο στή Μῆλο καί συζήτησα τό ζήτημα μαζί του, τοῦ συνέστησα δέ νά ἀπομακρύνῃ ἀπό τό σπίτι του τήν εἰρημένη χήρα, ὥστε νά μή δίνει ἀφορμή σ' ὅποιονδήποτε ἀναζητεῖ τήν εὐκαιρία νά δημιουργεῖ σκάνδαλα καί κουτσομπολιό καί μοῦ ὑποσχέθηκε πῶς θά τό κάνει. Λίγους μῆνες μετά τήν ἀναχώρησή μου ἀπό τό νησί ἐκεῖνο, μέ διαβεβαίωσε μέ γράμματά του ὅτι τήν ἀπεμάκρυνε ἀπό τό σπίτι του, πλὴν μέχρι σήμερα αὐτή ἔξακολουθεῖ νά μένει ἐκεῖ καί συντηρεῖται ἀπό τόν ἴδιο. Μετά παρέλευση μάλιστα ὀλίγου χρόνου, ἀπέθανε ἐδῶ (ἐννοεῖ στήν Τῆνο) ὁ ἀνωτέρω Κωνστ. Ἀλι-

7. Τό μέρος αὐτό δέν δημοσίευσε ὁ κ. Slot, «Ἐκκλησιαί Κιμῶλου...». Βλ. τώρα τό πλῆρες κείμενο τῆς ἐκθέσεως Βενιέρη στό Παράρτημα.

πράντης δηλητηριασμένος και δέν ἀπολείπουν κάποιοι, πού κάνουν τούς δικαστές, νά διατείνονται ὅτι, μᾶλλον μέ συνδρομή και συνεργία τοῦ ἀνωτέρω μονασινοῦ Καμίλλη, ἀκολούθησεν ὁ θάνατός του».⁸

Οἱ φοβερές αὐτές κατηγορίες τοῦ Βενιέρη κατά τοῦ Καμίλλη, ἀκόμη και γιά ἀνεύθυνες διαδόσεις ἀπό κάποιους πού δῆθεν γνώριζαν τά πάντα, τόν καθιστοῦν ἐντελῶς ἀναξιόπιστο και προσκείμενον πρὸς τούς ἐχθρούς του. Ἄλλωστε, και ἄλλες θέσεις του εἶναι ἀναληθεῖς, ὅπως λ.χ. ὅτι ὁ Καμίλλη ἐπῆρε τή χήρα ἀπό τό πατρικό της σπίτι (ἀφοῦ ἔμενε σέ δικό της) και μάλιστα χωρίς τή θέληση τῶν γονέων της, ὅτι στή Μῆλον τήν ἐγκατέστησε σπίτι του και τή συντηροῦσε ὁ ἴδιος κ.λπ. Μετά τήν περιέλευση τῆς ἐκθεσης στό Βατικανό, τοῦτο ἄρχισε ἔρευρες γιά τά καταγγελλθέντα και ζήτησε ἀπό τόν Καμίλλη ἐξηγήσεις. Αὐτός ἀντέκρουσε τίς θέσεις τοῦ Βενιέρη μέ ἔνορκη νοταριακή πράξη τῆς 18-1-1682 τῶν ἐπιτρόπων και δεκαῆξι προκρίτων τῆς Σίφνου, οἱ ὅποιοι διαβεβαίωσαν ὅτι (ἔμεῖς) «ἐπρομηθεύσαμεν και ἐστείλαμεν τήνα (τή χήρα) εἰς τήν Μῆλον και ἐπαρεκαλέσαμεν τόν ἀφέντη δεσπότη νά τῆς δώση ὀλίγον τόπον και τό σκέπος τῆς ἐκκλησίας νά γλιτώσῃ ἀπό τόν θάνατον, ἐπειδή και ἡ αἰτία τοῦ διωγμοῦ της ἐστάθηκεν ἡ ζηλία και ἡ ἐχθρα ὅπου ἐπῆρεν ὁ Ἄλιπράντες εἰς τόν μονασινοῦ. Διά τοῦτο και ἡ πανιερότητά της ἔδωκεν ἕνα σπιτάκι σιμά εἰς τήν ἐκκλησίαν, εἰς τό ὅποῖον κάθεται μέ τόν υἱό της, ὅπου εἶναι εἴκοσι χρονῶν παλικάρι και αὐτή τρίγυρου (=περίπου) σαράντα ὀκτώ και ζισοῦσι μέ τήν ἰντραδά (=εἰσόδημα) ὅπου τῆς ἔρχεται ἀπό τό πρᾶγμα της (=κτηματικῆ περιουσία) ἀπό τήν Σίφνον και εἰς τοῦτον τόν καιρόν δέν ἐφάνηκεν, μήτε ἀκούστηκε νά κάμῃ καμμίαν ἀταξίαν ἢ ἔντροπή τῆς τιμῆς της, ἀλλά ὡς και τό πρότερον περνᾷ ἄξια και τιμημένα. Καί ἂν ἐφαφλάτισε κανένas τίποτα διά τόν ἄνωθεν ἀρχιερέα εἰς τά λόγια ὅπου ἔσπειρεν ὁ διώχτης του Ἄλιπράντες και οἱ ἄθεοι ὑπηρέτες του διά τό ὅποῖον και διά ταῖς ἄλλαις και μεγάλης των ἀσέβειες, ὁ Θεός γλήγορα ἔκαμε τήν ἐδικησιν και ἐπέθανεν κενόν και ψυχρόν θάνατον ὁ Ἄλιπράντες και ἡ γυναῖκα του και ὁ Πιέρως ἔπεσε στῶν Τουρκῶν τό κάτεργο σκλάβος· ἐμεῖς δέ ἐπράξαμεν και ἐγνωρίσαμεν τόν ἀφέντη δεσπότην διά ἄξιον και ἐνάρετον ποιμένα, ἀπό τόν ὅποῖον ἐλάβαμε μεγάλην βοήθισιν εἰς ταῖς πείραξαις τῶν κουρσάρων και τούς ψυχοφελίμους του λόγους και ἔνθεον ζῆλον ὄλοι μας ἀναζητοῦμε».⁹

Τήν ἀνωτέρω μαρτυρία προσυπέγραψαν και τρεῖς πατέρες καπουτσῖ-

8. Βλ. τήν ἐκθεση στό Παράρτημα.

9. Συμεωνίδης, «Ἐγκλήματα στή Σίφνο τοῦ 1675», ὕποσ. 1.

νοι τῆς ἀποστολῆς Μήλου «χωρίς ἀμφιβολία διά τήν ἀλήθειαν τῆς» μέ συνομολόγησι τῆς ἠθικῆς ἀκεραιότητος τοῦ Καμίλλη, παρά τό γεγονός ὅτι καί αὐτοί δέν εἶχαν καλές σχέσεις μαζί του, ἐπειδή ἤλεγχε τίς ἐκτροπές τους ἀπό τήν κανονική τάξη τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Καί τοῦτο γιατί ὁ Καμίλλης ἦταν πράγματι ἠθικό στοιχεῖο καί διακεκριμένη προσωπικότητα, γι' αὐτό καί προκαλοῦσε τόν φθόνον τῶν ὁμοδόξων του πού ὑστεροῦσαν σέ ὅλα ἀπέναντί του. Ἄλλωστε τό Βατικανό δέν ἔλαβε μέτρα ἐναντίον του, οὔτε τόν μετεκάλεσε στή Ρώμη, παρά μόνο διόρισε τόν ἐπόμενο χρόνο (1683) βικάριο Σίφνου τόν Νάξιο Francesco Lorendano, περιορίζοντας τόν Καμίλλη στήν πνευματική μόνο ἐπιστάσι τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου.¹⁰ Ὄταν τόν Δεκέμβριον τοῦ 1691 ἀπεβίωσε ὁ Lorendano, πέραν τῆς πνευματικῆς ἐπιστάσις, ἀνεθεσε στόν Καμίλλη καί τή διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῆς, πού διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1698).¹¹

10. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Σίφνου», περιοδ. «Σιφνιακά» (Ἀθήναι) 1994, σελ. 43.

11. Συμεωνίδη, «Τά Οἰκονομικά», σελ. 136.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΕΝΙΕΡΗ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΝΟΥ
«Έκθεση τῆς επίσκεψης Μήλου κατά τό ἔτος 1688»

Ἡ ἐπισκοπή Μήλου, πού ἄλλοτε δέν ἦταν κατώτερη τῶν ἄλλων ἐπισκοπῶν τοῦ Ἀρχιεπελάγου, τόσο σέ πλῆθος τῶν καθολικῶν, ὅσο καί σέ εἰσοδήματα ἀπό ἀκίνητα, ἀφοῦ ἐχῆρψε ποιμένος ἐπί ὀγδόντα χρόνια, ἄρχισε νά ἐλαττώνεται τό Λατινικό δόγμα καί νά πολλαπλασιάζονται οἱ Ἕλληνες, σέ σημεῖο πού μπορεῖ κανεῖς νά πεῖ ὅτι σήμερα ἔχει ἐξαλειφθεῖ ἐντελῶς ἀφοῦ δέν ὑπάρχει οὔτε ἓνας Μηλιός καθολικός, οἱ δέ Ἕλληνες ἔχουν καταλάβει σημαντικό μέρος τῆς περιουσίας τῆς ἐκκλησίας. Ἐπειτα, κατά τήν ἐποχή τοῦ Κρητικοῦ πολέμου, ἀποκαταστάθηκαν ἐδῶ μέ Ἕλληνίδες μερικοί ξένοι, πού εἶναι περὶ τίς δεκαπέντε οἰκογένειες καί περὶ πέντε εἴκοσι ἀκόμη πρόσωπα, πού μέ τό νά εἶναι κουρσάροι πότε βρῖσκονται ἐδῶ καί πότε λείπουν, ἀφοῦ δέ ἦλθαν στό νησί Τοῦρκοι, τό ἐγκατέλειψαν γιά τήν ἀσφάλειά τους.

Τό νησί ἔχει περίμετρο 63 μιλίων καί ἓνα μόνο Κάστρο πού ἀπέχει ἀπό τῆ θάλασσα δύο μίλια, ὅπως καί ἓνα ἀρχαῖο ὄχυρό στήν ἄκρη τοῦ λιμανιοῦ ἀκατοίκητο. Ὑπάρχουν τρεῖς Λατινικές ἐκκλησίες, ἡ μητρόπολη, τό μοναστήρι τῶν πατέρων καπουτσίνων καί ὁ Ἅγιος Βερνάρδος, ἔξω τοῦ Κάστρου, μέσα σέ κτήμα τῆς ἐπισκοπῆς. Ἡ μητρόπολη τετιμημένη στούς Ἁγίους Κοσμά καί Δαμιανό, ἀποτελεῖται ἀπό ἓνα μόνο κλίτος, νεοκατασκευασμένη, μέ τροῦλλο στό μέσον, εἶναι καλοδιατηρημένη καί ἐφοδιασμένη μέ ὅλα τά ἀπαραίτητα· ἔχει τρία ἀλτάρια ἄριστα τακτοποιημένα καί σκευοφυλάκιο, τοῦ ὁποῦ οἱ ἐξοπλισμοί καί τά ἐφόδια ἔχουν ὡς ἑξῆς:

- Δύο ἅγια ποτήρια μέ κύπελο καί δισκάριο ἀσημένια, ἡ βάση χάλκινη.
- Ἄλλο ἓνα ἅγιο ποτήριο, ὀλόκληρο ἀπό ἀσημί, ἤδη ἐνεχυριασμένο γιά 50 ρεάλια, ἀπό χρέος τῆς ἐκκλησίας πού κατέλιπε ὁ προηγούμενος ἐπίσκοπος.
- Μιά πυξίδα μέ κύπελο ἀσημένιο καί βάση χάλκινη.
- Ἐνα ἀρτοφόριο χάλκινο μέ διακοσμήσεις.
- Ἐνα κηροπήγιο ἀσημένιο.
- Ὀκτώ καντηλιέρια, ἓνα θυμιατό καί τρία κηροπήγια ὀρειχάλκινα.
- Ἐνας μανδύας παλαιός.
- Ἐνας ἄλλος ἀπό δαμασκινό ὕφασμα πού ἔκανε ὁ μονσινιόρ Καμίλλης.
- Ἐνα ἀρχιερατικό διακοσμημένο μέ ῥοζ χρῶμα, καινούργιο.
- Ἐνα φελόνι μενεξεδί, παλαιό.

- Ένα φελόνι πράσινο από δαμάσκο, νέο.
- Άλλο ένα.
- Άλλο ένα από καναβάτσο, μαῦρο.
- Ένα φελόνι μπροκάρο μέ χιτώνα και μίτρα όλόλευκα πού έκανε ο μονσινιόρ Καμίλλης.
- Μία μίτρα ωραιότατη μέ διάφορους λίθους, όχι πολύτιμους.
- Υποκάμισα τρία, πετσέτες 6, σκεπάσματα δύο, καθαριστήρια του δισκοπότηρου 12, χαλιά 2.
- Καμπάνες τρεις, ή πρώτη και ή μεσαία αγοράστηκαν από τον μονσινιόρ Καμίλλη αντί 30 ρεαλιών.
- Ένα εμπρόσθιο κάλυμμα της αγίας τραπέζης από κόκκινο δαμάσκο ένα από καταλουφο(;) και ένα μενεξεδί.

Ο σεβασμιώτατος επίσκοπος εξυπηρετεί αυτοπροσώπως την εκκλησία του και άσκει όλες τις άρμοδιότητες του έφημερίου μέχρι και των πλέον ταπεινών εργασιών, όπως να σημαίνει ο ίδιος τις καμπάνες, αν και έχει προσλάβει δύο ιερείς και ένα λαϊκό, οι οποίοι επειδή είναι ξένοι και χωρίς εισοδήματα ή τυχηρά προσφέρουν ελάχιστες υπηρεσίες. Ο ένας απ' αυτούς, ο *Piero Paulo Venafrio*, Μαλτέζος, ήλθε μέ ένα κουρσάρικο πλοίο, ζήτησε να χειροτονηθεί από τον μονσινιόρ την πρώτη χειροτονία για να απολαύσει τά κληρικά προνόμια στη Μάλτα, για την όποια και άνεχώρησε, όμως επέστρεψε σύντομα μέ την ύπόσχεση των υπολοίπων χειροτονιών μέ δικαίωμα εισοδήματος σε μερικά κτήματα του Άγιου Βερνάρδου, άνηκοντα στο επισκοπικό ταμείο, πού ο επίσκοπος Καμίλλης του ύποσχέθηκε για τή δαπάνη πού έκανε άρκετου ποσού χρημάτων, πλην δέν του τά παρεχώρησε, γι' αυτό έτοιμάζονταν να άναχωρήσει μη έχοντας εισόδημα για να ζήσει, όπως συμβαίνει για κάποιο διάστημα τώρα.

Ο άλλος κληρικός, ο *Lunardo Tripsi*, από τή Σύρα, χειροτονήθηκε επίσης από τον μονσινιόρ Καμίλλη μέ τίτλο δικού του πατριμονίου, πού κατέχει στη Σύρα, μέ την ύποχρέωση να υπηρετεί την εκκλησία της Μήλου για πάντοτε, όπως συνάγεται από την έπομένη νοταριακή πράξη:

«Στίς 10 Σεπτεμβρίου 1672, Μήλος.

Ένεφανίσθη ενώπιόν μου, του ύπογεγραμμένου νοταριού και δημοσίου καντζηλλιέρη και των προσκληθέντων μαρτύρων ο κ. *Lunardo Tripsi* από τή Σύρο ο όποιος δήλωσε ότι, στην επιθυμία του να υπηρετήσει ως κληρικός τον Κύριο, προσέτρεξε στον σεβασμιώτατο *de Camillis*, επίσκοπό μας, για να χειροτονηθεί απ' αυτόν και επειδή, σύμφωνα μέ την εκκλησιαστική τάξη, τούτος προέρχεται από ξένη επισκοπική Διοίκηση και δέν δύναται να προσφέρει τις υπηρεσίες του, για τον λόγο αυτό μέ τή δύναμη του παρόντος δημοσίου συμβολαίου ύπόσχεται και ύποχρεούται να

διαμένει πάντοτε σ' αυτήν την πόλη και νά είναι ένοριτης Μήλου για όλη του τη ζωή και νά υπακούει τόσο στον παρόντα έπίσκοπο, όσο και στους διαδόχους του ώσάν νά είχε γεννηθεί σ' αυτήν την έπισκοπική Διοίκηση και επειδή πρόκειται νά χειροτονηθεί μέ τίτλο πατριμονίου, ύπόσχεται και ύποχρεούται νά τό μεταφέρει έδω ή νά λαμβάνει τά έσοδά του από καιρού σέ καιρό και τοιουτοτρόπως νά παραμένει συνεχώς στην ύπηρεσία του καθεδρικού ναού τής Μήλου σάν νόμιμο τέκνο. Ύπόσχεται έπίσης νά ύπηρετεί σύμφωνα μέ τίς διαταγές και άποφάσεις, ύπάρχουσες ή καθορισθησόμενες από τον έπίσκοπο για την καλή διοίκηση τής έπισκοπής και νά συμμετέχει σέ όλα τά καλά έργα όπως ύποχρεούνται οί καλοί κληρικοί και σέ έπιβεβαίωση των άνωτέρω ύπογράφει ιδιοχειρώς.

–Leonardo Tripsi ύπογράφω και βεβαιώνω ώς άνωθεν

–Pietro Sifonte, μάρτυς

–D. Francesco Querini, μάρτυς

Χριστόφαλος Άνδροσιάνος

Δημόσιος νοτάριος και καντζηλλιέρης».

Και ό κληρικός αυτός, έπίσης, δυσκολευόμενος νά ζήσει στή Μήλο χωρίς κάποια ένίσχυση τής έκκλησίας ή βοήθεια του έπισκόπου, μου υπέβαλε μέ αίτησή του την ακόλουθη παράκληση:

«Έχω έξι χρόνια που ό δυστυχής έγώ Lunardo Tripsi, ύπηρετώ αυτή την έκκλησία τής Μήλου χωρίς καμία ένίσχυση και βοήθεια έξ αίτίας του γεγονότος ότι χειροτονήθηκα από τον έπίσκοπο Μήλου μέ τίτλο πατριμονίου εύρισκομένου στή Σύρο, την πατρίδα μου, τό όποιο, μέ τό νά είναι πολύ χαμηλό, δέν μου άρκει νά ζήσω ούτε καν τρεις μήνες τον χρόνο και επειδή δέν έπηγα ποτέ νά φροντίσω αυτά τά λίγα κτήματά μου, περιήλθαν σέ κακή κατάσταση και είμαι άναγκασμένος νά περιέρχομαι αυτό τό νησί ζητιανεύοντας για νά ζήσω, πράγμα άπρεπές για τό σχήμα μου και λαιδωρία αυτών των Έλλήνων, οί όποιοι γνωρίζουν πολύ καλά ότι ό σεβασμιώτατος δέν θέλει νά μέ βοηθήσει, ούτε νά μου επιτρέψει νά μεταβώ στή Σύρο. Προστρέχω γι' αυτό στή δική σας σεβασμιότητα και την παρακαλώ ταπεινά να θελήσει νά μέ πάρει στή Σύρο για νά φροντίσω τά κτήματά μου, ώστε νά τακτοποιήσω κάπως τό πατριμόνιό μου και νά διαμείνω εκεί αυτό τό καλοκαιρι και ακολουθώς νά έπιστρέψω στην ύπηρεσία αυτής τής έκκλησίας εκτός άν ό έπίσκοπός μου μου προσφέρει βοήθεια νά ζήσω για νά μήν ύποχρεώνομαι νά ζητώ έλεημοσύνες από τους Έλληνες, αλλά και νά μου επιτρέπει νά μεταβαίνω από χρόνο σέ χρόνο (στή Σύρο), ώστε τό πατριμόνιό μου νά μήν μένει παραμελημένο έντελώς».

Τό ἐν λόγῳ αἵτημα θεώρησα σωστό καί δίκαιο καί, δυνάμει τῆς ἐξουσίας μου, ἐπέτρεψα στόν ἐν λόγῳ κληρικό νά μεταβεῖ στή Σῦρο, τήν πατρίδα του, γιά νά φροντίσει τό πατριμόνιό του παραμένοντας ἐκεῖ μόνο γιά τρεῖς μῆνες, μετά πάροδο τῶν ὁποίων ὀφείλει νά ἐπιστρέψει στήν ὑπηρεσία τῆς ἐκκλησίας Μήλου, ἔτσι δέ νά κάνει κάθε χρόνο ἐπὶ τρεῖς μῆνες, κατά διαστήματα ἢ συνεχῶς, χωρίς νά ἀπειλεῖται ἀπό τόν ἐπίσκοπό του μέ ἐπιπλήξεις ἢ ἄλλες ποινές θεωρούμενες ἄκυρες, δεδομένου ὅτι ὁ εἰρημένος *Lunardo* δέν ἔχει κάποιο ἐκκλησιαστικό εἰσόδημα γιά τή συντήρησή του, οὔτε ἐπιζητεῖ ἀξίωμα ἐφημερίου αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου.

Μέ ὅμοιες δεσμεύσεις διαρκοῦς παραμονῆς χειροτόνησε στό παρελθόν τρεῖς ἀκόμη ξένους κληρικούς, ἕναν ἐπίσης ἀπό τή Σῦρο, τόν πρὸ *Μάρκο Δουράτσο*, τόν ἄλλον ἀπό τὰ *Θερμιά*, πρὸ *Zorzi d' Angelis* καί ἄλλον ἀπό τήν Κρήτη, τόν πρὸ *Francesco Querini*, οἱ ὅποιοι μὴ δυνάμενοι κατόπιν νά παραμένουν χωρίς εὐεργέτημα ἢ ἐλαχίστη βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί μέ κακομεταχείριση τοῦ ἐπισκόπου, ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τή θέση τους, ἀφήνοντας κατά μέρος τίς ὑποχρεωτικές συγκροῦσεις καί μεταβαίνοντας ἄλλος στήν πατρίδα του καί ἄλλος στά κουρσάρικα καράβια ὡς ἱερέας τους, παραπονεμένοι μετά τοῦ ἐπισκόπου ὅτι ἐξαπατήθημε ἀπ' αὐτούς καί ἐπιδιώκοντας νά τοὺς ὑποχρεώσει νά ἐπιστρέψουν στήν ὑπηρεσία τῆς ἐκκλησίας του χωρίς νά ἔχει μεριμνήσει μέ ποιόν τρόπο μποροῦν νά ζήσουν.

Τά ἀκίνητα τῆς Ἐκκλησίας κείμενα στό ἴδιο νησί τῆς Μήλου, εἶναι τὰ ἐπόμενα

- Τά ἐπισκοπικά οἰκήματα, συνεχόμενα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, πολύ λειτουργικά καί καλοδιατηρημένα, δηλ. μία σάλα, δύο δωμάτια μέ ἐξώστη καί μία ἀποθήκη κάτω ἀπό τὰ δωμάτια, ἀγορασμένα ἀπό τόν προηγούμενο τοῦ σημερινοῦ ἐπισκόπου σεβασμιώτατο *Σέρρα*.
- Ἐνα ἄλλο οἶκημα ἐφαπτόμενο στά ἀνωτέρω, ἀγορασμένο ἀπό τόν ἴδιο *Σέρρα*.
- Ἄλλο ἕνα ὁμορφο, ἀνηγεμένο ἀπό τόν ἴδιο.
- Ἐνα ἀκόμη πού χρησιμεύει γιά ἱεροφυλάκιο.
- Τό κτῆμα ἢ κάμπος, ὀνομαζόμενο «ἐπισκοπιανό», κείμενο ἔξω ἀπό τήν πύλη τῆς πόλης.
- Τό κτῆμα τοῦ Ἁγίου *Βερναρδίνου*, κείμενο στό *Ντραπέλο*, δωρεά στήν ἐκκλησία ἀπό κάποιον κ. *Leonardo Rodothi*.
- Τό κτῆμα τοῦ Ἁγίου *Πολυκάρπου*, κοντά στήν πόλη, προσφορά στήν ἐκκλησία τοῦ *Βασιλείου Λογοθέτη*.

- Τό κτήμα στόν Χάλακα.
- Τό ἀμπέλι, ἀγορασιμένο ἀπό τόν ἐπίσκοπο Σέρρα, στά Βουνιά.
- Ἐπίσης ἕνα ἀμπέλι δωρεά στήν ἐκκλησία ἀπό τόν μακαρίτη Μιχαλάκη Δαμιανό, κείμενο στή θέση Καρνέρια.

Τά ἀνωτέρω κτήματα ἀποδίδουν ἐτησίως περί τά 40 ρεάλια, περισσότερο ἢ λιγότερο, ἀνάλογα μέ τή σοδεία καί τήν τρέχουσα ἀξία τῆς παραγωγῆς. Ὑπάρχουν ἐπίσης μερικά σπίτια πού πληρώνουν στήν ἐπισκοπή ἐξ ἐθίμου, ἄλλα λιγότερο, ἄλλα περισσότερο, πού μποροῦν νά ὑπολογιστοῦν συνολικά σέ 6 ρεάλια ἐτησίως. Ἐπίσης μερικά κτήματα πού πληρώνουν στήν ἐπισκοπή γιά τόν ἴδιο λόγο περί τά δεκαπέντε ρεάλια τό χρόνο.

Γιά ὅλα τά κτήματα τά κείμενα στή Μήλο, πληρώνει ἐτησίως γιά τούρκικο χαράτσι ρεάλια 12, ὥστε μέ τά ἔσοδα αὐτῶν καί τῶν κτημάτων τῆς ἐκκλησίας Σίφνου, μπορεῖ ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος νά συγκεντρώνει ἐτησίως 80 ρεάλια, ἀφαιρουμένων τῶν φορολογιῶν, καί τῆς ἀμοιβῆς πού πληρώνει στόν βικάριο Σίφνου, καί τά ἀπομένοντα ἔσοδα νά ἐπαρκοῦν γιά τή συντήρηση καί διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας του, ἀφοῦ δέν ἀπολείπουν πολλά τυχηρά καί ἔσοδα ἀπό ἐπισκοπικές τελετές πού συγκεντρώνει καί ἄλλες σοβαρές ἐλεημοσύνες καί δῶρα, πού συχνά τοῦ προσφέρονται ἀπό κουρσάρους, τά ὁποῖα αὐτός ζητᾶ ἐπιβιβαζόμενος στά πλοῖα τους, πρὸς μείωση τῆς ἀξιοπρέπειάς του.

Ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος, κατὰ διαφόρους καιρούς, χειροτόνησε περισσότερα ἀπό εἴκοσι πρόσωπα μέ τήν πρώτη χειροτονία, τά ὁποῖα ὑπηρετοῦσαν σέ κουρσάρικα πλοῖα, με σκοπό νά ἀποκτήσουν τά προνόμια καί τήν ἀσυλία κληρικῶν στή Μάλτα, λαμβάνοντας κάποιαν ἀμοιβή χρηματική ἢ ἄλλα δῶρα, ἰσχυριζόμενος ὅτι τό ἴδιο ἔπραττε καί ὁ προκατόχος του, ὅπως καί ἄλλοι ἐπίσκοποι τῶν νησιῶν γιά νά βοηθηθοῦν, διατηρεῖ δέ σέ ἰδιαίτερο βιβλίο τά ὀνόματα τῶν προχειρισθέντων καί τήν ἐποχή χειροτονίας τους· ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου θεώρησα ἐπιβεβλημένο νά προνοήσω μέ εἰδική διαταγή μου, ὅπως θά διαπιστώσουν οἱ σεβασμιότητές σας κατωτέρω. Λέγει ὅτι βρέθηκε ἀντιμέτωπος μέ μεγάλα χρεῖα ἀπό διάφορα ἔσοδα πού ἔκανε μετά τόν θάνατο τοῦ μοναχίου Σέρρα, προκατόχου του, τόσο τόν καιρό τοῦ Κρητικοῦ πολέμου ἐνώπιον χριστιανικῶν δικαστηρίων ἀπό διαφορές πού ἀνέκυψαν, ὅσο καί μετά τήν εἰρήνη σέ τουρκικά δικαστήρια γιά νά διατηρήσει τά ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας, ἀνερχόμενα σέ 500 ρεάλια, τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων λέγει ὅτι ἔχει μέχρι τώρα τακτοποιήσει, ἔτσι διαβεβαιώνει ὅτι ἡ ἐπισκοπή τοῦ ἀποδίδει περισσότερα ἀπό ὅσα ἔχει ἀνάγκη γιά τή συντήρησή του, ἂν καί ὁ ἴδιος δέν κατέχει προσωπικά του κτήματα ἀπό πατριμόνιο καί περὶ πολὺ μετρημένα, οὔτε κάνει ἔσοδα ἰδιαίτερα μὴ ἔχοντας παρὰ μόνο ἕνα ἱερέα

στήν ύπηρεσία του και μία γερόντισσα συγγενή του.

Έξ αίτιας μᾶς κάποιας χήρας, ἑλληνίδας πρεσβυτέρας, θυγατέρας τοῦ Μπατῆ Γοζαδίνου ἀπὸ τῆ Σίφνου, τὴν ὁποία ἔθεσε ὑπὸ τὴν προστασία του, κατὰ τοῦ κ. Κωνσταντίνου Ἀλιπράντη, ἐρωμένου της, δέχτηκε ἀπ' αὐτὸν πολλὰ δυσάρεστα καὶ περιφρονησεις τῆς τιμῆς του, ἐπειδὴ ἐπῆρε τὴ νεαρά ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης ἀπὸ τό σπίτι τῶν γονέων της, ἐνάντια στὴ θέλησή τους καὶ τὴν ἐπῆγε στὴ Μῆλο, ὅπου τὴν φιλοξενεῖ στό σπίτι του, μέ τό πρόσχημα τῆς προστασίας τῆς ζωῆς της καὶ τῆς ὑπόληψής της ἀπὸ τὴ βιαιότητα αὐτοῦ τοῦ Ἀλιπράντη, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ διασύρει τὸν ἐπίσκοπο, τῆς σημάδεψε ἀκόμη καὶ τό πρόσωπο καὶ ἀκολούθησαν μεγάλες διαδόσεις καὶ σκάνδαλα πού ἔδωσαν ἀφορμὴ στοὺς ἐνοριῖτες του καὶ ἰδιαίτερα στοὺς Ἑλλήνες νὰ καταφέρονται κατὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ νὰ χάσουν κάθε ἐκτίμηση γι' αὐτόν.

Δέν παρέλειψα, πρὶν μεταβῶ στὴ Μῆλο, νὰ ἀπευθίνω τίς πιὸ καλές συμβουλές μου στόν Ἀλιπράντη καὶ νὰ κατευνάσω τὴν ὀργή του γιὰ νὰ τὸν ἀποτρέψω μέ διάφορες παρατηρήσεις ἀπὸ τὸν θυμὸ του καὶ τίς κακές προθέσεις του πού μηχανεύονταν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Ἀκολούθως, συζήτησα μαζί του στὴ Μῆλο γιὰ πολλὴν ὥρα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, τοῦ συνέστησα νὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τό σπίτι του τὴν εἰρημένη χήρα γιὰ νὰ ἀποτρέψει τό σκάνδαλο καὶ τίς διαδόσεις· μοῦ ὑποσχέθηκε λοιπὸν ὅτι θὰ τό πράξει καὶ μετὰ μερικὸς μῆνες ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή μου ἀπὸ τό νησί ἐκεῖνο, μέ πληροφόρησε μέ γράμματά του ὅτι τὴν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τό σπίτι του. Παρ' ὅλο τοῦτο μέχρι σήμερα τῆς παρέχει στέγη καὶ τὴ συντηρεῖ ὁ ἴδιος. Λίγο καιρὸ ἀργότερα, ἀπεβίωσε ἐδῶ ὁ ἀνωτέρω Ἀλιπράντης ἀπὸ δηλητήριο καὶ δέν ἀπολείπουν κάποιοι, πού κάνουν τοὺς κριτές ὅλων, νὰ διατείνονται ὅτι μέ τὴ βοήθεια καὶ συνεργία τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλης ἀκολούθησε ὁ θάνατός του.

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ νησιοῦ καὶ ἄλλοι προύχοντες τῆς Μήλου ἦλθαν νὰ μοῦ παραπονεθοῦν πὼς ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης ἀναμειγνύεται συχνὰ στὰ πράγματα τῆς Κοινότητάς τους μέ ἀποτέλεσμα νὰ προκαλοῦνται συγχύσεις καὶ ταραχές στὴ διακυβέρνηση τοῦ κοινοῦ, ὅπως συνέβη ἰδίως περὶ τό ἔτος 1675 μέ τὴν περίπτωση κάποιου Ζώρξη Κάψη πού ξεσήκωνε τὸν λαὸ κατὰ τῶν ἀσπῶν καὶ προυχόντων, βάζοντας νὰ κακοποιήσουν μερικούς καὶ νὰ ἐκδιώξουν ἄλλους βιαίως ἀπὸ τό νησί, ἰδιαίτερα τὸν Ἑλληνα ἐπίσκοπο, ὁπότε αὐτοὶ διαμαρτυρήθηκαν στὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ μέ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου ὁδηγήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, μέ ἄλλους ὁπαδούς του, ὅπου ἀπαγχονίστηκε ὡς ἐπанаστάτης. Καὶ ἐπειδὴ τότε ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης ἐπῆγε στόν ὀρθόδοξο καθεδρικό ναὸ καὶ τοῦ κρέμασε στό λαιμὸ ἓνα χρυσὸ περιδέραιο, πού ἔκανε ὁ λαὸς σέ ἀναγνώριση τῆς

προστασίας του, θεωρήθηκε από τή στιγμή εκείνη ότι πέρασε με τό μέρος του, γι' αυτό και μισηθήκε θανάσιμα, τόσο από τόν Ἑλληνα ἐπίσκοπο, ὅσο και από τούς προύχοντες, πού ἄν ἔλειπε ὁ σεβασμός τους πρός τούς ισχυρούς προστάτες του και ὁ φόβος τῶν Δυτικῶν κουρσάρων, θά εἶχαν προέλθει στή λήψη ἀκραίων ἀποφάσεων ἐναντίον του. Ὅμως μοῦ ζήτησαν ἐπιμόνως νά ἐνημερώσω σχετικῶς τίς σεβασμιότητες σας προκειμένου νά τόν συμβουλευέστε καταλλήλως καί συστήσετε στόν εἰρημένο μοναχινόρε νά ἀρκεῖται στήν ἄσκηση τῶν ποιμαντορικῶν καθηκόντων του χωρίς νά ἐπεκτείνει τά ἐνδιαφέροντά του στά κοινά καί κοσμικά, πράγμα τό ὁποῖο δέν παρέλειψα νά κάνω κι' ἐγώ προφορικά, ἀλλά καί μέ ἰδιαίτερη γραπτή διαταγή προκειμένου μέ τήν ἐνέργειά μου αὐτή νά διασκεδάσω τά πάθη τους. Δέν ἀπολείπουν ἐπίσης καί ἄλλες διαμαρτυρίες τοῦ Ἑλληνα ἐπισκόπου κατά τοῦ μοναχινόρε Καμίλλη, ἰδίως ὅτι τοῦτος ὑπεισέρχεται στή δικαιοδοσία του μέ τό νά τελεῖ γάμους μεταξύ Ἑλληνίδων γυναικῶν καί ἀνδρῶν Λατίνων μέ συνέπεια νά δημιουργοῦνται διαρκῶς φιλονικίες καί πλέον δέν ὀμιλοῦν μεταξύ τους.

Συνεχίζεται ἐπίσης κάποια παλαιά ἐμπάθεια μεταξύ τοῦ ἐπισκόπου Μήλου Καμίλλη καί τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου, τήν ὁποία δέν μπόρεσαν νά μὴν ἐκδηλώσουν μέ τήν εὐκαιρία αὐτῆς τῆς ἐπίσκεψης μέ ἐκατέρωθεν διεκδικήσεις, τίς ὁποῖες πάντως διευθέτησα, ἀφοῦ ἄκουσα τά ἐπιχειρήματα ἀμφοτέρων, ἰδιαίτερα καθόσον ἀφορᾶ τά συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας, ὀρίζοντας στόν ἀρχιεπίσκοπο Νάξου νά ἐπιστρέφει κάποια σπουδαῖα ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου στόν μοναχινόρε Καμίλλη, ἐνῶ ἀπέριψα ἄλλες ἀξιώσεις τοῦ τελευταίου γιά κινητά πράγματα τῆς ἴδιας ἐκκλησίας γιατί δέν μπόρεσε νά ἀποδείξει ὅτι ταῦτα ἀνήκαν πράγματι στήν Ἐκκλησία τῆς Σίφνου. Τά ἔγγραφα εἶναι τά ἐπόμενα:

- Μία πράξη δωρεᾶς τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1657 πρός τήν λατινική ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου μιᾶς οἰκίας παρά τοῦ Giacomo Gozzadino, ἰδιόχειρη.
- Πωλητήριο ἀγρῶν ἀξίας 100 ρεαλιῶν κεμένων στήν Κίμωλο τῆς κυρίας Φλωρέντσας συζύγου Νικολοῦ Marin πρός τόν κ. Βασίλη Λογοθέτη, γενόμενο στίς 6 Ὀκτωβρίου 1640, ἀνεπίσημο.
- Ἄδεια τοῦ βικαρίου Σίφνου ὅτι ὁ Γιώργης Γαζαδίνος μπορεῖ νά κατασκευάσει παράθυρα ἄνωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἰδιόχειρη.
- Διαθήκη τῆς Μαριέτας τοῦ ἀποθανόντος Megolu Dellagrammatica, ἀπό 22 Μαρτίου 1651, μέ τήν ὁποία εὐεργετῆ τόν ἀνωτέρω ναό μέ διάφορα κληροδοτήματα, καταχωρισμένα στά ἀρχεῖα τοῦ καντζηλιέρε Ζαννῆ Γαζαδίνου.
- Ἄγορά γενομένη παρά τοῦ κ. Vincenzo Morone εἰς τό ὄνομα τῆς ἀνωτέ-

ρω έκκλησίας από τόν *Giovanni Giudicci*, δύο κτημάτων ἐξ ἀμπέλων καί ἀγρῶν στήν Ἄνδρο ἀντί 292 ρεαλιῶν, καταχωρισμένη στό ἀρχεῖα τοῦ *Nicolo da Portou*, νοταρίου, τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1639.

- Πώληση κτημάτων ἀπό τόν κ. *Giovanni Giudicci*, ἐκ Χίου, πρὸς τόν κ. *Vinzenzo Morone* τῶν κτημάτων Κορωνιά καί Δημοσιά ἀντί 290 ρεαλιῶν μέ πράξη τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1639 τοῦ ἀνωτέρω νοταρίου.
- Ἐγγραφο παραίτησης τοῦ κ. Βασίλη Λογοθέτη ἀπὸ ὠρισμένα κτήματα, ἀγορασμένα ἀπὸ τόν ἴδιο, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Θεομιῶν καί Σίφνου, τῆς 19 Νοεμβρίου 1640, στό ἀρχεῖα τοῦ ἀνωτέρω νοταρίου.
- Πωλητήριο τοῦ κ. Βασίλη Λογοθέτη πρὸς τόν κ. *Vinzenzo Morone* ἐκ Χίου, ὀκτώ κτημάτων καί ἄλλων ἀκινήτων, τῆς 16 Νοεμβρίου 1640, στό ἀρχεῖα τοῦ ἀνωτέρω νοταρίου.
- Πληρεξούσιο τοῦ κ. *Vinzenzo Morone* πρὸς τόν κ. Βασίλη Λογοθέτη γιά τὴν ἀγορά παρ' αὐτοῦ κτημάτων ἀξίας 350 ρεαλιῶν, στό ἀρχεῖα τοῦ ἀνωτέρω νοταρίου, ἀπὸ 30 Ἰουνίου 1640.
- Τρία χοτζέτια στήν τουρκική.
- Τρία ἄλλα ἔγγραφα στήν τουρκική.

Ὁ εἰρημένος μονσινιόρ Καμίλλης, δέν ἔχει καθόλου καλὴ γνώμη γιά τοὺς πατέρες καπουτσίνους-ιεραποστόλους τοῦ νησιοῦ, γιατί πιστεύει ὅτι ἐξ αἰτίας τους χάνει ἡ ἐκκλησία του ἱκανές ἐλεημοσύνες, ἐπειδὴ ἡ δική τους συχνάζεται περισσότερο ἀπὸ ξένους πού τοὺς εἶναι πιὸ εὐκολο νά τὴν ἐπισκεφτοῦν γιατί βρίσκεται σέ λοφίσκο ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Κάστρου. Ἡ ἐκκλησία τους, πού τιμᾶται στό ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆ, ἐγκαινιάστηκε πρὸ 15ετίας ἀπὸ τόν μονσινιόρ *Rodolfo*, τότε χωρεπίσκοπον Κων/πόλεως, εἶναι μονόκλιτη καί ἔχει μῆκος δώδεκα βημάτων καί πλάτος τεσσάρων· ἔχει μόνον μία κεντρικὴ ἀγία τράπεζα καί διπλα ἓνα μικρὸ παρεκκλήσι στό ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀντανίου τῆς Πάδοβας. Ὑπεράνω τῆς ἐκκλησίας εἶναι οἰκοδομημένος ὁ ξενώνας τους, πού περιλαμβάνει τέσσερα κελιά-ὑπνοδωμάτια τῶν πατέρων, τὴν τραπεζαρία, τὸ ἀναρρωτήριο καί ἓνα δωμάτιο στό ὁποῖο διατηροῦν διάφορα βιβλία καί ἀπὸ κάτω δυὸ ἀποθήκες καί τόν κῆπο πλάϊ στήν ἐκκλησία.

Ἐπάρχουν σήμερα τρεῖς πατέρες-ιερεῖς καί ἓνας λαϊκός στήν εἰρημένη ἀποστολή, Γαλλικῆς ἐθνικότητος, μέ ἠγούμενο τόν πατέρα *Renato da Reno*, ὁ ὁποῖος μοῦ παρουσίασε τὸ διοριστήριό του τοῦ μισσιοναρίου ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου 1668, πού τοῦ ἀπονεμήθηκε ἀπὸ τόν σεβασμιώτατο πατέρα *Giermano Sinonente*, ἐπαρχιακὸ προϊστάμενο τῶν ἀποστολῶν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀδεια νά κηρύττει, ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1672, ἐκδοθεῖσα ἀπὸ τόν πατέρα *Steffano a Cesina*, γενικὸν πληρεξούσιο, καί τὴν ἀνάδειξή του

σέ ἠγοούμενο τοπικό τῆς Μῆλου ἀπό 16 Αὐγούστου 1675 μέ ἔγγραφο τοῦ πατρὸς *Nicolo Ambiano*, τῆς ἐπαρχίας Παρισίων καί προϋσταμένου τῶν ἀποστολῶν τῆς Ἑλλάδος. Μοῦ ἐπέδειξε ἐπίσης τὴν ἐγκριση καταστάσεως μισσιοναρίων, ἐκδοθεῖσαν στίς 14 Δεκεμβρίου 1671 ἀπὸ τὴν ἀγιότητά του τὸν πάπα *Clemente 7^ο* πρὸς τὸν πατέρα *Basilio Perugino*, προϋσταμένον τῶν μισσιοναρίων στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, *Μικρῶς Ἀσίας καί Κων/πόλεως*, διαρκείας τεσσάρων ἐτῶν, ὅπως καί τὴν ἀνανέωσή της γιὰ ἄλλα τέσσερα χρόνια σέ χειρόγραφη πράξη τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1677, παραχωρηθεῖσα στὸν πατέρα *Nicolo Ambiano*, προϋσταμένον τῶν μισσιοναρίων, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου πού ἔληξε ἡ προηγουμένη τετραετία. Μοῦ παρουσίασε ἀκόμη τὴν ἀδεια πρὸς τοὺς μοναχοὺς καπουτσίνους νά οἰκοδομήσουν μοναστήρι στῆ Μῆλο, ἐκδοθεῖσαν στίς 9 Σεπτεμβρίου 1663, τῶν συνδίκων τοῦ νησιοῦ, καταχωρισμένην στὰ βιβλία τοῦ *Christofalo Androsiano*, καντζηλιέρη της Κοινότητος, ὅπως ἐπίσης πίνακα τῶν βιβλίων καί κατάλογο ἱερῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἀκολούθως:

– Δύο ἅγια ποτήρια μέ τὰ δισάκια.

– Μία σφαῖρα ἐπίδειξης τῶν τιμῶν δώρων.

– Φελόνια διαφόρων χρωμάτων 8. Ψμοφόρια λειτουργικά διαφόρων χρωμάτων 6. Σκεπάσματα τοῦ ἀρτοφορίου 4. Πέπλα τοῦ δισκοπότηρου 8. Καθαρτήρες 15. Ἀντιμήνια 6. Καλύμματα τῆς ἁγίας τραπέζης 8. Ὑποκάμισα μέ *amitti* (:) καί μονά 6. Πετσέτες χειρὸς 5. Μανδήλια προσφορᾶς τῆς θείας μετάληψης 3. Μερικά ματσάκια λουλούδια ἀπὸ ἀσημι καί κάδρα στολισμοῦ τῆς ἁγίας τραπέζης.

Ἐπιτελοῦν αὐτοὶ οἱ πατέρες, πολλές πνευματικές ἀσκήσεις πρὸς ψυχικό ὄφελος, λειτουργοῦν κατὰ τὴν Τεσσαρακοστή τῶν Χριστουγέννων στὸν μητροπολιτικό ναό, ὅταν τοὺς προσκαλεῖ ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ τὴν ἄλλη Τεσσαρακοστή στίς ἑλληνικές ἐκκλησίες ὁ καθένας σέ κάθε μία, ἐκτός Τρίτης πού λειτουργοῦν στῆ δική τους ἐκκλησία, εὐλογοῦν τοὺς πιστοὺς μέ τὴ θεία μετάληψη, κάνουν σχολεῖο στὰ παιδιά, περίπου 40, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δέκα εἶναι Λατινικοῦ δόγματος καί τὰ ἄλλα Ἑλληνες, διαβιοῦν μέ ἀγάπη καί περιέρονται κάθε Δευτέρα τὰ σπίτια καί ἀκόμη καί αὐτοὶ οἱ Ἑλληνες τοὺς προσφέρουν ἐλεημοσύνες.

Οἱ Ἑλληνες ἔχουν περί τίς 30 ἐκκλησίες ἐνοριακές μέσα στό Κάστρο πού διατηροῦν καλά καί λειτουργοῦνται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ἰδιοκτῆτες τους. Κοντὰ στό δικό μας καθεδρικό ναό βρίσκεται καί ὁ ὀρθόδοξος, ὅπου ὁ μητροπολίτης τους τελεῖ τίς ἱεροπραξίες του μέ μεγάλη εὐπρέπεια βοηθούμενος ἀπὸ πολλοὺς κληρικούς. Αὐτός, ἐκτός ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικά ὀφέλη καί συνήθη δικαιώματα, ὅπως καί οἱ λοιποὶ Ἑλληνες ἐπίσκοποι, ἔχει καί ἄλλα ἔσοδα ἀπὸ ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας καί μερικά τυχερά καί

έθιμικές υποχρεώσεις, από άμπέλια και κτήματα τῶν ιδιωτῶν.

Ἐντολές πού δόθηκαν στή Μήλο

Ἀναφορικά μέ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ σεβασμιωτάτου Μήλου Καμίλλη κατά τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νάξου Πόλλα, γιά τίς ὁποῖες ἀνέφερα στά προηγούμενα. Ἀπήλλαξα τόν εἰρημένο ἀρχιεπίσκοπο Νάξου Πόλλα ἀπό τήν ἀπαίτηση τοῦ ἀνωτέρω μοναχίου Καμίλλη, τοποτηρητῆ τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου, γιά τή λευκή μίτρα ἀπό δαμάσκο, τό ροκέττο (=εἶδος ἀμφίου) καί τό ἀρχιερατικό τυπικό τοῦ ποτέ μοναχίου *Della Rocca*, ἐπισκόπου Σίφνου, ἐπειδή ὁ μοναχίος Καμίλλη δέν ἐξέτασε ὅτι τά ἀνωτέρω ἀντικείμενα δέν ἀνήκαν στήν εἰρημένη ἐκκλησία, ἀλλά ἦταν προσωπικά τοῦ ἐπισκόπου *Della Rocca*, ὁ ὁποῖος ἀπεβίωσε καταλίποντας χρέη καί πωλήθηκαν τά πράγματά του γιά νά πληρωθοῦν οἱ δανειστές. Ὅσον ἀφορᾷ τό δισκολότηρο πού ἐπῆρε ὁ μοναχίος ἀρχιεπίσκοπος ἀπό τήν Ἐκκλησία Σίφνου, πλὴν ἄφισε στή θέση του ἓνα ἄλλο δικό του μεγαλύτερης ἀξίας, πού ἀνῆκε στόν ἀδελφό του πρέ Μάρκο, ποτέ μισσιονάριο τῆς εἰρημένης Ἐκκλησίας, ἀπεφάσισα πῶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὀφείλει νά τό ἀποδείξει μέ μάρτυρες ἢ ἔνορκη βεβαίωσή του, ἐλλείψει μαρτύρων, διαφορετικά ὑποχρεοῦται νά τό πληρώσει ἢ νά ἐπιστρέψει τό ἴδιο δισκολότηρο.

21 Μαΐου 1678

Ἄκουσα κατ' ἀντιμωλίαν τοὺς ἰσχυρισμούς τοῦ κ. *Iserro Mormori*, Μαλτέζου, ἀφ' ἑνός καί τοῦ κ. *Pietro Paulo Venafri*, Μαλτέζου, συνηγόρου στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας Μήλου, ἀφ' ἑτέρου καί εἶδα τήν, ἀπό 15 Δεκεμβρίου 1675, ἀπόδειξη πρὸς τόν μονσοῦ *Fugazza* τοῦ μονσοῦ *Baulier* καθὼς καί τίς ἐρευνες πού ἔγιναν ἀπό τόν εἰρημένο *Pietro Paulo* τήν 1 Ἀπριλίου 1678 στίς πράξεις τοῦ κ. Δημητρίου Κοντύλη, νοταρίου καί καντζηλλιέρη, ἐπῆρα δ' ἀκόμη προφορική πληροφορία ἀπό τόν μονσοῦ *Duros* καί τόν *Gio(vanni) Batista* πού προσῆλθαν νά τακτοποιήσουν τά ἔξοδα διατροφῆς πού δανείστηκαν ἀπό τόν εἰρημένο *Iserro* πρὸς τόν ἄνω *Pietro Paulo*, εἶδα ἀκόμη τήν τακτοποίηση καί τίς πληροφορίες πού ἐπῆρα ἀπό τόν μοναχίος ἐπίσκοπο Καμίλλη κατ' αἴτησιν τοῦ εἰρημένου *Pietro Paulo* τῆς 20 Δεκεμβρίου 1677 καί παρηγγεῖλα στόν *Pietro Paulo Venafri* νά πληρώσει στόν προαναφερθέντα *Iserro* ρεάλια 60 ἐπειδή διευκρινίστηκε ὡς ὀφειλέτης γιά τά ἔξοδα τοῦ βοδιοῦ πού τοῦ δάνεισε ὁ *Iserro*, ἀπαλλάσσοντάς τον ὁ *Iserro* ἀπό τίς λοιπές ἀξιώσεις του ἀπό λινάρι, ρῦξι καί λοιπά εἶδη σύμωνα μέ τίς ἐξετάσεις πού ἔκανε ὁ ἀνωτέρω *Pietro Paulo* τήν 1 Ἀπριλίου 1678 θεωρώντας ὅτι ἔχει τήν ἰκανότητα νά πραγματοποιήσῃ αὐτή τήν ὑποχρέωση σέ τρεῖς μῆνες, διαφορετικά μένει ὑπόδικος στόν Κύριο μέχρι ἐξοφλήσεως τῆς ὑποχρεώσεώς του.

2 Μαΐου 1678

Ἐμφανίστηκε ἐνώπιον τοῦ σεβασμιωτάτου Βενιέρη, ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη, ὁ κ. Μιχάλης Κολίνης, ὁ ὁποῖος ἀνέφερε ὅτι ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Μήλου Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης εἶχε ὑποχρέωση μέ ἐπίσημη συμβολαιογραφική πράξη τῆς 27 Ἰανουαρίου 1669 τοῦ κ. Χριστόφалу Ἀνδροσιάνου, καντζηλλιέρη, νά τοῦ πληρώσει ρεάλια 50 γιά τό κτήμα τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου ἐπειδή, κατά τήν ἐν λόγῳ πράξη κατεῖχε τό ἀνωτέρω ἀκίνητο. Ἦδη τοῦτος ἀφήνει στήν Ἐκκλησία τό ἐν λόγῳ ἀκίνητο, χωρίς ὑποχρέωση καταβολῆς τοῦ ποσοῦ τούτου, χάριν ψυχικῆς σωτηρίας του καί ζητᾶ νά ἐνημερωθεῖ πρός τοῦτο ὁ σεβασμιώτατος Καμίλλης καί ἡ δωρεά του νά ἔχει κῦρος σέ κάθε καιρό, ὄντας δέ παρῶν ὁ σεβασμ. Καμίλλης τοῦ ἀνακοινώθηκε ἀμέσως καί ἀποδέχτηκε τ' ἀνωτέρω.

Παραγγελίες πρός τή Διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας Μήλου, ἐκτός τῶν γενικῶν, κοινές καί γιά τίς λοιπές Ἐκκλησίες.

1. Κατά τίς ὑπάρχουσες διατάξεις περί ἀκινήτων, πρέπει ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος, τόσο στή Μήλο, ὅσο καί στήν Κίμωλο καί Σίφνο, νά ἐφαρμόζει πλήρως τά ἐπιτασσόμενα ἀπό τοῦς ἱερούς κανόνες, ἐπειδή ἡ ἰδιοκτησία καί κυριότητά τους δέν ἐξαρτᾶται σέ καμμία περίπτωση ἀπό ἄλλους, ἐκτός ἀπό ἐξαιρετικές περιπτώσεις, ἀλλ' εἶναι πρός ὄφελος, χρησιμότητα καί προσφορά στήν Ἐκκλησία, κατά τά γνωστά καί παραδεδωγμένα ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα.

2. Δέν ἐπιτρέπεται ἐπίσης νά προέροχεται σέ μίσθωση ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων πλέον τῆς τριετίας, ἐκτός ἂν ἄλλως εἶναι ἡ τοπική συνήθεια αὐτῶν τῶν νησιῶν, σέ ἀντίθετη δέ περίπτωση, νά μή λαμβάνει προκαταβολικῶς ἐνοίκια, τά ὁποῖα εἶναι δυνατόν νά ἐπιβαρύνουν τόν διάδοχό του, παρερχομένων δέ τῶν τριῶν χρόνων, ὀφείλει πάντοτε νά ἀνανεώνει τήν ἐνοικίαση μέ σχετικό ἔγγραφο ἀπό 3 σέ 3 χρόνια, διαφορετικά κάθε ἄλλη ἐκμίσθωση μεγαλύτερου χρονικοῦ διαστήματος εἶναι ἄκυρη καί δέν ἔχει ἰσχύ.

3. Ὑποχρεοῦται ὁ εἰρημένος μοναχόρε, ὁ ὁποῖος ἔλαβε πρός τριμήνου ἀπό τόν καπετάν Giovanni Maria Cardi 100 ρεάλια γιά νά τά ἐπενδύσει σέ προσοδοφόρα ἀκίνητα στή Σίφνο, νά προέλθει σ' αὐτήν σύμφωνα μέ τίς προϋποθέσεις καί ἐπιλογές τίς περιληφθεῖσες στήν, ἀπό 21 Μαΐου 1678, διαταγή μου, σέ ἀντίθετη δέ περίπτωση δεσμεύονται τά κύρια καί ἰδιαίτερα ἀκίνητά του, πρός ἐξασφάλιση τοῦ ἀνωτέρω κεφαλαίου.

4. Προκειμένου ν' ἀποφευχθεῖ, κατά τοῦς ἱερούς κανόνες, προχείριση ξένου μέ ὑποχρέωση μονίμου διαμονῆς γιά πάντα, ἐάν προηγουμένως δέν μεταφέρει προθύμως τά εἰσοδήματά του στήν ἐπισκοπική περιφέρεια Μήλου ἢ δέν καθιερωθεῖ στό ἴδιο νησί κάποιο ἐκκλησιαστικό εἰσόδημα γι'

αυτόν, νά τοῦ ἀποδίδει τὰ μέσα διαβίωσης, ἐπειδή ὑπάρχει τό προηγούμενο ὅτι ὄλοι ἐκείνοι τούς ὁποίους χειροτόνησε στό παρελθόν μέ ὄρο καί προϋπόθεση μονίμου διαμονῆς καί προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν στήν Ἐκκλησία του, ἀποξενώθηκαν τοῦ ὄρου μέ τό δίκαιο πρόσχημα ὅτι ἀδυνατοῦν νά διαμένουν καί διαβιοῦν χωρίς ἐκκλησιαστική οἰκονομική ἐνίσχυση, λόγω τῆς δυσχέρειας μεταφορᾶς τῶν εἰσοδημάτων τους στό νησί, γι' αὐτό καί ἀναγκάστηκαν νά ὑπηρετοῦν ἄλλοι σέ κουρσάρικα καράβια καί ἄλλοι στίς διοικήσεις τοῦ ἀνήκουν.

5. Γιά τήν παροχή, γενικῶς, τῆς πρώτης χειροτονίας σέ ξένους, περιοχόμενους καί ἀγνώστους, ὀφείλει νά λαμβάνει μεγαλύτερη πρόνοια, ὥστε χωρίς συστατικά γράμματα γιά τὰ ἀπαραίτητα προσόντα νά μήν παραχωρεῖται σέ πρόσωπα, ἀπό τὰ ὁποῖα δέν ἀναμένεται ἐλπίδα γιά πιθανή περίπτωση νά περάσουν στίς λοιπές χειροτονίες, ἐπειδή παραμένουν σ' αὐτήν προκειμένου ν' ἀποκτήσουν μόνο τήν κληρική ιδιότητα, φορολογική ἀπαλλαγή καί ἄλλα προτερήματα στίς χῶρες τους.

6. Τόσο ὁ εἰρημένος μονσινιόρ, ὅσο καί οἱ πατέρες καπουτσινοὶ ὀφείλουν νά ἀκολουθοῦν τίς διαταγές τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας κατά τό ἀπευθυνθέν ἀπ' εὐθείας στόν ἀποστολικό βικάριο αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ ἔγγραφο τῆς 10 Ἰανουαρίου 1667, μέ τό ὁποῖο ἀπηγόρευσε, ἐπί ποινῇ ἀργίας, τίς λειτουργίες ἐπάνω σέ ταρτάνες καί ἄλλα πλοῖα.

7. Ὁ εἰρημένος μονσινιόρ δέν πρέπει νά χορηγεῖ διπλώματα ἢ ἄδειες σέ κληρικούς πλοίων νά ψάλλουν ἐπ' αὐτῶν λειτουργίες κάποιες ἡμέρες, ἐάν δέν τοῦ δοθεῖ ἄδεια ἢ προνόμιο κατ' εὐθεῖαν ἀπό τήν εἰρημένη Προπαγάνδα.

8. Μέ τό νά εἶναι τό ἀρτοφόριο τῆς ἐκκλησίας τῶν πατέρων καπουτσιῶν μέ τρία πορτάκια ἢ θέσεις γιά τή διατήρηση τῶν τιμίων δώρων, ὀφείλουν νά τὰ ἐπανατοποθετήσουν στό μεσαῖο πρόσθιο μέρος, ὅπως κάνουν καί οἱ ἄλλες ἐκκλησίες, καί ὄχι στά πλάγια, ὅπως τώρα. Ὄφείλουν ἀκόμη οἱ εἰρημένοι πατέρες, ἐντός δέκα ἡμερῶν, νά κατασκευάσουν κλειδαριά καί κλειδί γιά νά διασφαλίσουν τό πρόσθιο τοῦτο μέρος, χωρίς νά διατηροῦν ἢ χρησιμοποιοῦν ἄλλες θέσεις γιά τό ἀρτοφόριο.

9. Ὄφείλουν οἱ πατέρες καπουτσινοὶ νά τοιχοκολήσουν στά ἐξομολογητήριά τους κατάλογο τῶν, πρὸς τόν ἡγούμενο, ἐντολῶν, δυνάμει τῶν ὁποίων, μέ καμμία πρόφαση, προνόμιο ἢ ἄδεια, πλὴν τοῦ περὶ τῶν νεκρῶν, ἀπαγορευεῖται ἡ χορήγηση ἄφεσης ἁμαρτιῶν ἐπί ποινῇ ἀφορισμοῦ καί ἄλλες ποινές περιεχόμενες στή διαταγή ὑπ' ἀριθμ. 8 τῆς 5 Ἰανουαρίου 1601.

Τέλος, στόν μητροπολιτικό ναό, σέ διάστημα τριῶν μηνῶν, πρέπει νά τοποθετηθεῖ ἡ μαρμάρινη κούπα τοῦ ἁγιασμοῦ καί τὰ τρία βαζάκια ἀπό κασίτερο, ἐπειδή τὰ ὑπάρχοντα εἶναι εὐθραυστα γιά τή διατήρηση τοῦ ἁγίου μύρου.

- Στό σκευοφυλάκιο πρέπει νά εὑρίσκεται βιβλίο, στό ὁποῖο νά ἀναγράφουν οἱ λειτουργοί, τόσο τῆς ἐπαρχίας, ὅσο καί οἱ ξένοι τήν ιδιότητα πού ἀντιπροσωπεύουν.
- Οἱ βικάριοι ἢ ἐφημέριοι Κιμώλου καί Σίφνου, ὅταν πρόκειται νά κάνουν κάποια δαπάνη γιά ἀνάγκες τῶν ἐκκλησιῶν τους ἀπό χρήματα προσφορῶν ἢ ἐλεημοσυνῶν ὑπέρ τῶν ἐκκλησιῶν, χωρίς εἰδοποίηση καί σύμφωνη γνώμη τοῦ ἐπισκόπου Μήλου, ἐπιβαρύνονται γι' αὐτήν οἱ ἴδιοι, δεδομένου ὅτι κάθε δαπάνη ὑπόκειται στήν ἔγκριση τοῦ σεβασμιωτάτου.
- Ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος ὀφείλει νά μὴν ἀναμειγνύεται, κατά τό δυνατόν, στά συντρέχοντα καί τήν τοπική διοίκηση τῶν εἰρημένων νησιῶν, πού ἀνήκουν καί εἶναι ἀρμοδιότητα τῶν ἐπιτρόπων καί προυχόντων τῆς Κοινότητος, ὥστε νά μὴν ἀναφύονται ἀντιθέσεις, ὅπως συνέβησαν ἄλλες φορές, μέ κίνδυνο δυσσαρέστων συνεπειῶν καί νά διαβιώνει εἰρηνικά μέ τούς κατοίκους.

Ἐδόθησαν στή Μῆλο, στίς 30 Μαΐου 1678».

[Ἀρχεαική Πηγὴ: SCPF/Visite e Collegi, vol. 37].

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΜΗΛΙΩΝ

ΜΗΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ'

ΑΘΗΝΑ 2009

ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

**ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΣΤΗ ΜΗΛΟ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ [1670-1700]
ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ**

Μετά τόν τετραετήσιμό του μακροχρόνιου πολέμου μεταξύ Βενετίας-Τουρκίας (1645-1669) και τήν παράδοση από τήν πρώτη στή δεύτερη τής Κρήτης, ό πολεμικός στόλος τής Γαληνοτάτης αποσύρθηκε από τά νερά του Ἄρχιπελάγους, όχι όμως και οί ποικιλώνυμοι πειρατές, Μωαμεθανοί και Χριστιανοί (Ἰταλοί, Ἰσπανοί, Γάλλοι, Ἄγγλοι, Ὀλλανδοί, Μαλτέζοι, Σκλαβοῦνοι), ἀκόμη και Ἑλληνες, συνήθως Σφακιανοί και Μανιάτες, πού συνέχισαν ἀπτόητοι τίς δραστηριότητές τους. Τό τουρκικό κράτος ἔπειτα, πού θεωροῦσε ότι οί νησιῶτες κατά τά χρόνια του πολέμου εἶχαν συμπαραταχθεῖ μέ τούς ἐχθρούς τους Βενετούς, εἶχε σκληρύνει τή στάση του ἀπέναντί τους μέ βαρύτερες καταπιέσεις, οἰκονομικές, στρατολογήσεις ναυτικῶν και τρομοκρατικές ἐνέργειες τῶν ἀνδρῶν του στόλου του, ἐπαυξάνοντας τίς ταλαιπωρίες τους. Ἡ παρουσία, ιδιαίτερα, τῶν πειρατῶν εἶχε καταστήσει ἀνασφαλῆ τή ναυσιπλοῖα στό Αἰγαῖο και ἐπιφέρει δυσχέρειες στή διακίνηση προϊόντων του ἐμπορίου και προσώπων, πολλά δέ νησιά, ὅπως ἡ Πάρος, ἡ Μήλος, ἡ Δήλος, ἡ Κίμωλος, ἡ Μύκονος κ.ἄ., εἶχαν μετατραπεί σέ κρησφύγετα πειρατῶν. Ἡ μικρή Ἴος μάλιστα χαρακτηρίζονταν τότε ὡς "μικρή Μάλτα", ἐπειδή σ' αὐτήν ξεχειμώνιαζαν στολίσκοι πειρατῶν, ἄνθρωποι σκληροτράχηλοι και ἀσύδοτοι, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους εἶχαν δημιουργήσει και οἰκογένειες στό νησί (βλ. τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 12), νόμιμες ἢ παράνομες. Τό ἴδιο και στή Μύκονο και τήν Πάρο.

Ἡ κατάσταση πού επικρατοῦσε τότε στά νησιά περιγράφεται γλαφυρά στίς δημοσιευόμενες ἐδῶ ἀναφορές-ἐπιστολές, οἱ περισσότερες γραμμένες ἀπό τόν Λατῖνο ἐπίσκοπο Μήλου-Κιμῶλου και ἀποστολικό διαχειριστή τής ἐκκλησίας Σίφνου Ἰωάννη-Ἀντώνιο Καμίλλη, γνωστόν στοὺς ἀναγνώστες τῶν "Μηλιακῶν" ἀπό προηγούμενες ἐργασίες μας. Ἄνθρωπος μέ μεγάλη μόρφωση και θεολογική κατάρτιση ὁ Καμίλλη ἐνημέρωνε μέ πλῆθος ἐπιστολῶν-ἀναφορῶν του τήν Ἁγία Προπαγάνδα τής Ρώμης ἢ ἀρχιερεῖς του Βατικανοῦ γιά τά συντρέχοντα στίς Κυκλάδες κοινωνικά-πολιτικά-πολεμικά γεγονότα, μονίμως τίς οἰκονομικές ἀνάγκες τής ἐκκλησίας και τής διαβίωσής του, τίς ἐκκλησιολογικές διαφορές του μέ Λατῖνους μοναχοὺς (κυρίως μέ τούς καπουτσίνους), τίς ἐνέργειές του σέ

διερευνήσεις "ἀθεμιτογαμιῶν" πού τοῦ ἀνέθετε ἡ Ρώμη καί ἄλλα ἐνδιαφέροντα.

Τά ἱστορικά αὐτά ντοκουμέντα μιᾶς τριαντάχρονης περιόδου (1670-1700), μετά τήν ἀπόδοση τῶν κειμένων τους ἀπό τά ἰταλικά στά ἑλληνικά (ὅπου χρειάστηκε τοῦτο, ἀφοῦ ἕνια ἐξ αὐτῶν εἶναι διατυπωμένα στήν ἑλληνική γλῶσσα), παρουσιάζονται μέ χρονολογική τάξη, αὔξοντα ἀριθμό καί ἀναγραφή τῆς ἀρχειακῆς πηγῆς προέλευσῆς τους, δηλαδή τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας τοῦ Βατικανοῦ (Ἀρχεῖο της Sacra Congregazione de Propaganda Fide = SCPF). Μετά τό κείμενο τῶν ἐγγράφων καί ὅπου κριθῆκε σκόπιμο προσετέθησαν σύντομα σχόλια ἢ σημειώσεις, μέ διαφορετικά τυπογραφικά στοιχεῖα, γιά τήν παράθεση διευκρινίσεων ἢ προσθετῶν πληροφοριῶν ἀπό ἄλλες ἀρχειακές ἢ βιβλιογραφικές πηγές.

Θά μπορούσε κανεῖς νά πεῖ ὅτι ἡ παρούσα ἐργασία εἶναι συνέχεια τῆς ὁμοίας πού δημοσιεύαμε στόν τόπο Γ' (1989) τῶν "Μηλιακῶν" μέ τίτλο "Τό Ἀρχιεπάγος κατά τόν πόλεμο Τουρκίας - Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές". Μ' αὐτήν ἀποδείξαμε ὅτι τά πολεμικά γεγονότα καί οἱ κοινωνικές ἐπιδράσεις τους εἶχαν ἄμεση σχέση μέ τίς ἀρχιερατικές ἐναλλαγές, εἰδικώτερα ἀπό τήν ἀνάμειξη τῶν Βενετῶν στά ἐκκλησιαστικά πράγματα τῶν ὀρθοδόξων νησιωτῶν γιά τήν ἀποκοπή τους ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, χάριν τοῦ πολέμου, ἀλλά καί τή σκληρή καί ἄτεγκτη στάση καί πολιτική τοῦ τελευταίου ἔναντι τοῦ ποιμνίου καί τῶν ποιμένων του πού, δικαιολογημένα, τοῦ ἀφαιρεῖ τόν πολυθρύλητο τίτλο τῆς "Μητροῦς Ἐκκλησίας".

Παρά τό γεγονός ὅτι ἡ νέα ἐργασία μας ἀρχίζει τυπικά σέ εἰρηνική περίοδο (1670 κ. ἐξῆς), οἱ ἐπιδράσεις τῶν γεγονότων τῆς προηγηθείσης πολεμικῆς συνεχίστηκαν ἢ καί αὐξήθηκαν ἀκόμη διά τῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν στίς θάλασσες σέ πλήρη δραστηριότητα. Ἄλλωστε ἡ εἰρήνη κράτησε μόνο δεκαπέντε χρόνια, ἀφοῦ τό ἔτος 1684 ξέσπασε νέος πόλεμος μεταξύ Βενετίας - Τουρκίας πού διήρκεσε μέχρι τό ἔτος 1698. Μέ ἄλλους λόγους τό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αἰῶνα κύλισε γιά τούς νησιώτες μέσα σέ πολεμικά - πειρατικά γεγονότα καί ποικίλες καί ἐπώδυνες καταστάσεις καί δυσχέρειες, τίς ὁποῖες ἀντιμετώπισαν μέ θυσίες, εἴτε σέ ἀνθρώπινο δυναμικό, εἴτε σέ προϊόντα τῆς παραγωγῆς τοῦ ἀτελεύτητου μόχθου τους καί ἄλλες ἀπώλειες. Ἀκόμη διαδραματίστηκαν καί ἐσωτερικές κοινωνικές ἀντιδράσεις κατά τοῦ κατεστημένου συστήματος μέ κύριο αἴτιο τίς οἰκονομικές καταπιέσεις, κρατικές - ἐκκλησιαστικές, στίς ὁποῖες ὁ Λαός ἀδυνατοῦσε νά ἀνταποκριθεῖ ἐκ τῶν πραγμάτων.

Πρώτη γνωστή ἀντίδραση - ἐξέγερση ἐκεῖνη τῆς Μήλου ὑπό τόν καπετάν Κάφη, μέ ἀνάμειξη καί τοῦ ἐπισκόπου Καμίλλη στίς ἀρχές τῆς δεκα-

ετίας τοῦ '70 ["Μηλιακά", Ε' (2003), σελ. 321 ἐπ., βλ. καί τό ἔγγραφο ἀριθμ. 4], ἀλλά καί στή Σίφνο, τήν ὁποία ἐπηρέαζε ὁ δεῦτερος, ὅπου ὁμως τά γεγονότα δέν ἔλαβαν τήν ἔκταση πού ἐπῆραν στή Μήλο. Ἡ Σίφνος πραγματοποίησε τή δική της ἐξέγερση, κατά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου αὐτή, στά 1684, μέ τήν ἑναρξη τοῦ νέου βενετοτουρκικοῦ πολέμου [βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἄνταρσία ἱερέων καί ποιμνίου τῆς Σίφνου κατά τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαρέτου (1684), περιοδ. "Κυκλαδικά Θέματα", τόμ. Β' (1985), τεῦχος 8. Τοῦ Ἰδίου, Εἰκοσιπέντε ἱερεῖς καί 3000 ὀρθόδοξοι τῆς Σίφνου ὑπό τόν καθολικό ἐπίσκοπο Μήλου Καμίλλη, ἔφημ. "Μήλος", φ. Ἀπριλίου 1985 καί "Σιφνιακά", Α' (1991), σελ. 61-79].

Τέλος, γεγονότα - προβλήματα - ζητήματα ἠθικῆς τάξης πού περιγράφονται στά δημοσιευόμενα ἐδῶ ἔγγραφα, τά ὁποία ἀναφέρονται σέ συγκεκριμένα νησιά, συνέβησαν καί σέ ἄλλα, μὴ κατονομαζόμενα, ὥστε ἡ ἐπίδρασή τους στό σύνολο τῆς κυκλαδικῆς κοινωνίας νά θεωρεῖται δεδομένη. Ἔχουν, ἰδιαίτερα, ἄμεση σχέση μέ τίς Λατινικές Κοινότητες τῶν Κυκλάδων, τίς ὁποῖες καί ἐπηρέασαν περισσότερο ἀφοῦ συντελεστές τῶν γεγονότων ὑπῆρξαν, κατά κύριο λόγο, ὁμόδοξοι κληρικοί καί λαϊκοί, πειρατές ἢ ἄνδρες τῶν στόλων, οἰκονομικοί παράγοντες καί ἄλλοι, χωρίς βέβαια νά ἀφήσουν ἀλώβητες καί τίς Κοινότητες τῶν Ὀρθοδόξων.

1. SCPF/SCR.RIF.CONGR. ARCIP., Vol. 2^a, 79^{RV}

Μήλος 20 Νοεμβρ. 1670

Σεβασμώτατοι

Ὁ δόν Μάρκος Δουράτσος χειροτονήθηκε, μέ τίτλο πατριμονίου, ἀπό τόν προκάτοχό μου, ἀπό τήν πρώτη κουρά μέχρι καί τῆς ἱερωσύνης περιλαμβανομένης· ὁ Δουράτσος αὐτός ἦταν ἀδελφός τοῦ σώματος τῶν Ἰησουϊτῶν καί, δέν γνωρίζω μέ ποιόν τρόπο, τοῦ ἐπετράπη ἀπό τοὺς προϊστάμενους του νά ἔλθῃ ἐδῶ στή Μήλο, ὅπου ὁ εἰρημένος προκάτοχός μου, ἔχοντας τίς ἴδιες ἀνάγκες πού ἀκόμη ἔχω κι' ἐγώ σέ κληρικούς, αὐτός δέ ὁ δόν Μάρκος τήν ἐπιθυμία νά γίνῃ ἱερέας, ἐνεγράφη στή δύναμη αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας. Δέν ἐπεζήτησε ἀπόλυση ἀπό τόν προϊστάμενό του τῆς Σύρας, γιατί ὑποσχέθηκε διαρκῆ διαμονή στή Μήλο, ἀνεζήτησε μόνο τό πιστοποιητικό τῆς βάπτισής του καί τήν ἐπιβεβαίωση τοῦ πατριμονίου του (*patrimonio* = πατρογονική περιουσία πρὸς κληρικούς γιά πορισμό ἐσόδων διαβίωσης), ὅπως πληροφορήθηκα ἀπό τόν πατέρα Ἰωάννη-Μαρία, καπουτσῖνο, ἤδη ἀποστολικόν βικάριο Σύρας. Ἐπειδή τώρα εὐρίσκομαι χωρίς κανέναν κληρικό, παρά μόνο μέ ἕναν *chierico* (= βοηθό κληρικό), ἔγραψα σ' αὐτόν τόν δόν Μάρκο, ὁ ὁποῖος πλέον οὔτε πού τό

διανοείται καν ότι πρέπει να επιστρέψει στην εκκλησία στην οποία είναι έγγεγραμμένος και στην οποία χειροτονήθηκε, αφού, εάν δεν έδινε υποσχηση μόνιμης διαμονής του, δεν θα είχε γίνει κληρικός· αν και τον παρεκάλεσα με πολλές επιστολές (να επιστρέψει), αυτός ούτε πού σκέπτεται να γυρίσει. Προβάλλει ότι χειροτονήθηκε επειδή είχε τότε απολυτήριο· ο πατέρας του, ο οποίος κατά τη συνήθεια ήταν ο μάρτυς του, λέγει ότι ουδέποτε έδωσε έγκριση χειροτονίας του. Προτείνω για μάρτυρες τόν δόν *Giorgio Rossi* και τόν δόν *Zuane Dalezio* ότι ο προκάτοχός μου επεδίωξε την επιστροφή του στην υπηρεσία ως ανήκοντα εδώ, αλλά ο καλός αυτός κληρικός τόν κοροϊδευε συνεχώς. Προστρέχω λοιπόν στό υπέρτατο κύρος τών σεβασμιότητων σας και τίς παρακαλώ ταπεινά να δώσουν έντολή στόν ειρηνέμο δόν Μάρκο να επιστρέψει στην υπηρεσία τής εκκλησίας. Η Άγία Προπαγάνδα στην υπέρτατη επιείκειά της μέ έτίμησε μέ τό ύπουργημα του έπισκόπου, καίτοι ανάξιος, εἶμαι όμως βέβαιος ότι θέλει να διατηρείται ή εὐπρέπεια, γι' αυτό είναι ανάγκη να έχω τό λιγώτερο δυό ιερείς για τήν τέλεση τών ιερῶν ακολουθιῶν. Όσον αφορά έμένα μέτ' εὐχαριστήσεως μπορώ να τελῶ βάπτισι, γάμο, τό χρίσμα μελλοθανάτου, να κάνω άγιασμό ή κηδεῖες και άλλες άρμοδιότητες έφημερίου, αλλά νομίζω ότι μονίμως να τελῶ όλα αυτά ο ίδιος, δεν είναι εὐπρεπές, ειδικά σ' αυτήν εδώ τήν πόλη, όπου ο Έλληνας έπίσκοπος έχει πλέον τών εκατό ιερέων και μοναχῶν και όταν έξέρχεται από τό σπίτι του ή τήν εκκλησία, τόν ακολουθεῖ ένα πλῆθος παπάδων και καλογήρων μέ πραγματική μεγαλοπρέπεια.

Τά περασμένα χρόνια, κατά τήν περίοδο του πολέμου δεν ζήλευα τόν Έλληνα έπίσκοπο, γιατί ή εκκλησία μου ήταν άριστα υπηρετούμενη, όπως όλες οι άλλες καθεδρικές του Αρχιελάγου, ενώ άφθονούσαν και οι έλεημοσύνες και τά έκτακτα, εἶχα δέ έξι ιερείς ξένους και απέκομιζα ένα τέταρτο του σκούδα από τόν καθένα έξ αὐτῶν.

Όταν όμως ήλθε ή ειρήνη, εξαφανίσθηκαν τά χρήματα, είδαν τούς Τούρκους μέ τίς φορολογίες να μέ απογυμνώνουν και όλοι έφυγαν μένοντας μόνος, ώστε καμιά φορά ντρέπομαι να βγῶ και από τό σπίτι. Κατά τόν ίδιο τρόπο μου συμπεριφέρεται και ο *Lorenzo Cochilary*, βοηθός *di dui minorì*, αφού τόν έθρεψα, έντυσα και δίδαξα επί τρία χρόνια ώστε να γίνει άξιος να προσφέρει υπηρεσία σ' αυτήν τήν εκκλησία, μόλις έλαβε δέκα σκούδα πού του έστειλε ή Άγία Προπαγάνδα, δελεάστηκε από κάποιους κληρικούς πώς στη Γαλλία, μέ δικές τους συστάσεις, θα βρεῖ καλύτερη τύχη και, ενάντια στίς δικές μου απαγορεύσεις, άνεχώρησε μέ τά συστατικά πού του έδωσαν αυτοί οι κληρικοί· τώρα βρίσκεται στό *Burgers* μέ 150 σκούδα έτησίως και προσφέρει υπηρεσία στην εκκλησία του Άγίου Μαρίνου, εδώ δέ έτοιμάζεται ο άλλος βοηθός πού μου

ἀπέμεινε, ὀνόματι *Carlo Conti*, νά πάει νά τόν βρεῖ, μόλις ἀνεύρει σχετικά συστατικά.

Ἐάν οἱ σεβασμιότητές σας δέν θεραπεύσουν (ὅπως ταπεινά παρακαλῶ) τήν κατάσταση, πιέζοντας τόν εἰρημένο *Cochilari* νά ἐπιστρέψει στήν ὑπηρεσία του, ἡ πτωχή αὐτή καθεδρική ἐκκλησία θά παραμείνει παντοτεινά ἀξιολύπητη καί τό δόγμα της, ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς σχισματικούς, θά εἶναι πάντοτε ὑποβαθμισμένο καί κανένας ἄλλος δέν θά ἐνστερνωθεῖ νά φορέσει τό κληρικό ἔνδυμα· εἶναι βέβαια ἀλήθεια ὅτι ἡ ἐπαρχία εἶναι πτωχή καί ταλαιπωρούμενη ἀπό τούς Τούρκους, ἀλλά, ὅταν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα θελήσει νά τήν ἐνισχύσει μέ ἄλλους δύο κληρικούς καί βοηθούς, ὅπως συνέβαινε στήν ἐποχή τοῦ προκατόχου μου, θά μπορέσουν νά παραμείνουν εὐχαρίστως· κατασπαζόμενος δέ τίς ἱερεῖς πορφύρες σας μέ ταπεινότητα,

Μῆλος 20 Νοεμβρίου 1670
Διατελῶ δοῦλος ὑπόχρεως
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.¹

2. SCPF/SC. ARCIP., Vol 2^a, 172^{RV}+175^R

Μῆλος, 15 Μαΐου 1671

Παρηγοροῦμαι διαβάζοντας τίς ἀξιολύπητες (ἐπιστολές) τῆς σεβασμιότητός σας μέ τίς ὁποῖες μέ διαβεβαιώνει ὅτι τελῶ ὑπό τό κύρος τῆς προστασίας της, ὥστε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα νά λυπηθεῖ τίς ἀνέχειές μου καί μοῦ ἀποστείλει κάποια βοήθεια γιά νά ξεχρεωθῶ. Γι' αὐτό πιστεύω πάντοτε στήν ἔμφυτη ἐπιείκεια τῆς σεβασμιότητός σας, ὡς δικό σας δημιούργημα καί ὑπόχρεως δοῦλος, ὅτι θά εὐαρεστεῖσθε νά σᾶς ἐμπιστεύομαι τά μικρά προβλήματα τῆς πτωχῆς ἐκκλησίας μου. Παρόλο τοῦτο ἀπό ἕνα γράμμα σας ἔμεινα ἐμβρόντητος γιατί μοῦ λέγατε ὅτι, ἀφοῦ ἀποκαταστάθηκα στήν ἐπισκοπή μου, ἄρχισα νά κλαψουρίζω καί νά ζητῶ βοήθεια.

1. Τό ἔγγραφο φανερώνει τήν κατάσταση στήν ὁποία βρέθηκε ἡ Λατινική Ἐπισκοπή Μήλου-Κιμῶλου μετά τόν τεματισμό (1669) τοῦ Βενετοτουρκικοῦ πολέμου, μέ ἐπικράτηση τῶν Τούρκων, καί στή στενότητα τῶν οικονομικῶν της ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιβληθείσης ἀπ' αὐτούς φορολογίας. [βλ. "Μηλιακά", Α' (1983), σέλ. 118]. Διαφορῶντος ὁμως τοῦ πολέμου (1645-1669) καί τῆς, ὡς ἐκ τούτου, παραμονῆς τοῦ βενετσιάνικου στόλου στήν περιοχὴ τῶν νησιῶν, τόσο ὁ προκατόχος τοῦ Καμίλλη ἐπίσκοπος Ἀντώνιος Σέρρας, ὅσο καί αὐτός εἶχαν τήν ὑποστήριξη τῶν Βενετῶν ναυάρχων καί οικονομικῆς ἐνισχύσεις, ὥστε ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τό δημοσιευόμενο ἐδῶ ἔγγραφο, διατηροῦσε ἔξι κληρικούς καί ἱκανά εἰσοδήματα. Ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Μήλου καί κατὰ τόν πόλεμο καί μέτ' αὐτόν διέθετε πολυάριθμο κλῆρο, περί τούς 100 ἱερεῖς καί μοναχοὺς, γεγονός πού ἔθλιβε ἤδη τόν Καμίλλη, ὁ ὁποῖος εἶχε παραμείνει μόνος, μετά τήν ἐγκατάλειψη τῶν ἱερέων του, ἦταν δέ ἀναγκασμένος, μολοντί ἐπίσκοπος, νά τελεῖ ἐφημεριακά καθήκοντα.

Παρακαλώ τήν ἀπαράμιλλη σύνεσή σας νά σκεφθεῖ ὅτι τά 300 ρεάλια πού ζητῶ ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα προέρχονται ἀπό χρέος πού κατέλιπε ὁ προκάτοχός μου καί, ἐάν δέν ἀναδεικνυόμουν σέ ἐπίσκοπο, θά ἔπρεπε τοῦτο νά πληρωθῆ καί ἀπό ποία εἰσοδήματα; τά εἰσοδήματα αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς δέν ἀνέρχονται οὔτε σέ 50 ρεάλια, πληρώνοντας δέ τά χαράτσια καί διάφορες ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας, δέν ἀπομένουν οὔτε 30! Δέν εἶναι τοῦ παρόντος νά δώσω ἐξηγήσεις γιά τό χρέος τοῦτο, ἀφοῦ ἀπό ἐξαιτίας, ἀπόταν ἔφτασα ὡς βικάριος σέ αὐτή τήν ἐκκλησία καί πρῖν ἀπό ἐμένα ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος *di Calamina* καί ὁ πατέρας καπουτσίνοσ πού παρέμεινε βικάριος μετὰ τόν θάνατο τοῦ ἐπισκόπου Σέρρα, ἐνημερώσαμε τήν Ἁγία Προπαγάνδα γιά τό εἰρημένο χρέος.

Αὐτά τά χρήματα δέν ἀνεζητοῦντο πρῖν 1) γιατί ὅσο δέν ἦμουν ἐπίσκοπος, δέν μποροῦσαν νά μέ ὑποχρεώσουν νά πληρώσω χρέος μιάς ἐκκλησίας πού δέν μοῦ ἀνῆκε, 2) γιατί δέν τολμοῦσε κανένας τῶν δανειστῶν νά ἐπιχειρήσει δίκες τόν καιρό τοῦ πολέμου, πιστεύοντας ὅτι θά μποροῦσα νά καταπνίξω τά δίκαιά τους μέ τή βοήθεια πού διέθετα τῶν Ἐπισήμων Ἐκπροσώπων. Ὅταν ὁμως ἀναδείχτηκα ἐπίσκοπος καί ἐπανῆλθαν στά πράγματα οἱ Τοῦρκοι, δέν ἔχασαν χρόνο νά μέ ὀδηγήσουν στόν Καδῆ, ἄλλος μέ μίαν, ἄλλος μέ ἄλλη δικαιολογία. Ἔτσι, ἐνώπιον τοσοῦτων ὑποχρεώσέων μου, προσέτρεξα στόν οἶκτο τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας καί τῆς σεβασμιότητός σας, ὄχι ἀπό ἀπληστία, ἀλλά ἀπό πραγματικὴν ἀνάγκη. Ἐάν λοιπόν πέφτει βαρὺ στήν Ἁγία Προπαγάνδα, ἐνώπιον τῶν μεγάλων ἐξόδων τῆς, ἄς μοῦ διαθέσει κάποια μικρὴ ἐνίσχυση, γιά ἐμένα καί ἕναν ἐφημέριο. Δέν ἐξαιτοῦμαι μεγάλο ποσόν, ἀλλ' ἄς θεωρήσει ὅτι ἔχει ἕναν ἐπί πλέον ἱεραπόστολο. Ὅσον δ' ἀφορᾷ στά 25 σκούδα τῆς ἐκκλησίας τῆς Σίφνου, οὔτε αὐτά εἶναι καινούργιο ζήτημα³. Ἐάν παρεχωροῦντο στοὺς βικαρίους, τόσο περισσότερο εἶναι ἀπαραίτητο νά προσφερθοῦν σ' ἐμένα, ἐνώπιον τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ Τοῦρκοι αὐξάνουν τοὺς φόρους,

2. "Ἐπισήμους Ἐκπροσώπους" ἐννοεῖ ὁ Καμίλλης τοὺς Βενετοὺς τοῦ στόλου πού τακτικὰ προσορμίζονταν στό καλὸ λυμάνι τῆς Μήλου καί, εἰδικώτερα τόν ναύαρχο (*capetan generale*), πού τοῦ συμπαραστέκονταν· μέσω δηλαδή τοῦ ναυάρχου θά μποροῦσε νά ματαιώσει ἐνέργειες τῶν δανειστῶν γιά εἰσπραξὴ τῶν ἀπαιτήσεών τους [βλ. "Μηλιακά" Α' (1983), σελ. 134-135, ὅπου ἐντολὴ τοῦ ναυάρχου Domenico Mocenigo πρὸς τοὺς προκρίτους Μήλου ὅτι ἀπεφάσισε τὴ διαγραφή τῶν χρεῶν τοῦ Καμίλλη, μείωση τῆς ἐτήσιας φορολόγησής του καί οικονομικὴ ἐνίσχυση 150 ρεαλιῶν τό χρόνο ἀπὸ τὸ Κοινὸ τῆς Μήλου. Ὁ προκάτοχός του ναύαρχος Φραγκίσκος Μοροζίνης, μέ διαταγὴ τῆς 8-1-1684 (more Veneto 8-1-1685) τόν εἶχε καταστήσει "κύριον τῆς νήσου Πολυαίγου"· βλ. σχετικῶς περιοδ. "Σιφνιακά", 15 (2007), σελ. 99].

3. Μὲ 25 σκούδα ἐτησίως ἐνίσχυε οικονομικὰ τὸ Βατικανὸ τοὺς βικαρίους τῆς Σίφνου· ὅταν ὁμως προήγαγε τόν Καμίλλη, ἀπὸ βικάριο Μήλου, σέ ἐπίσκοπο Μήλου-Κιμῶλου καί ἀποστολικὸ διαχειριστὴ Σίφνου (= τοποτηρητὴ) κατήργησε τὴ χορηγία πρὸς τὴ Σίφνο καί τόν περιορίσε στὰ ἔσοδα τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς, ἀνεπαρκῆ γιά τὴν πρόσληψη ἐνὸς ἱερέως, ἀνάγκες τῶν ναῶν καί κτημάτων κ.λπ.

εἶμαι δέ καί ὑποχρεωμένος νά διατηρῶ ἐκεῖ ἕναν ἱερέα.

Ἦς πρὸς τὴν ἐντολὴ τῆς σεβασιμότητός σας νά σᾶς πληροφορήσω πὼς ἔχει ἡ ὑπόθεση τῶν δύο ἐκείνων κληρικῶν γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ σεβασμ. Ἀρχιεπίσκοπος Νάξου λέγει ὅτι ἐγὼ τοὺς ἐπιτρέπω νά ἱερουργοῦν στὴν ἐπαρχία μου, ἐνῶ ἐκεῖνος τοὺς ἀπαγόρευσε τίς ἱεροπραξίες, περικλείω δύο ἀντίγραφα τῶν ἀπολυτηρίων πού ἐξέδωκε ὁ ἴδιος γι' αὐτοὺς τοὺς κληρικούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ὑπέροτατη ἐπιείκεια τῆς σεβασιμότητός σας θά διαπιστώσει τὴν κακότητα τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἱερωμένου καί τό μῖσος πού τρέφει ἐναντίον μου, γι' αὐτό δέν παραλείπω νά χρησιμοποιοῦν κάθε τρόπο γιὰ νά ἀποδεικνύω τὴν εἰλικρίνειά μου ἀπέναντί του, ὅτι δηλ. ἐπιθυμῶ νά εἶμαι ἕνας ἀπλὸς ὑπηρέτης καί τίποτα περισσότερο καί ὅτι αὐτὸς δέν σταματᾷ, οὔτε θά σταματήσει νά θέλει τό κακό μου⁴.

Ἦς πρὸς τὸν πρῶτο λοιπὸν τῶν κληρικῶν αὐτῶν, ὀνομαζόμενον δὸν Φραντσέσκο Σομμαρίπα εἶναι ἀλήθεια ὅτι συνελήφθη ἀπὸ τὸν Τοῦρκο Διοικητὴ μέ μία γυναῖκα κοινῆς διαγωγῆς, ἀλλὰ δέν εἶναι σωστό ὅτι παύθηκε γι' αὐτὴν τὴν πράξη του, οὔτε γιὰ ἄλλον λόγο· καί τότε τιμώρησε κάποιον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς του γιὰ παρόμοια καί μεγαλύτερα ἀκόμη ἐγκλήματα πού καθημερινὰ ἐνεργοῦνται ἀπ' αὐτοὺς πρὸς κοινὸν σκανδαλισμὸ καί ἠθέλησε νά τιμωρήσει αὐτόν μέ παύση; Ὁ δὸν Φραντσέσκος Λορεντάνο, ὁ πρῶτος τῶν ἐφημερίων (*preposito*), μέσα σέ δυό-τρὶα χρόνια ἔκανε πέντε μπάσταρδα· ὁ δὸν Λίβιο Σομμαρίπας, βικάριός του, σέ ἴδιο χρονικὸ διάστημα ἄλλα τόσα καί καθημερινὰ ἔχουν φανερά, ὄχι μία, ἀλλὰ δύο παλλακίδες, οὐδέποτε δέ τιμωρήθηκαν, ἀντίθετα μάλιστα τοὺς βραβεύει μέ θέσεις καί ἐκκλησιαστικὲς τιμές. Κάποιος κληρικὸς Λεονάρδος Φρέρης, ἐφημέριος Ἄγουσας, ἕνας ἄλλος πρὸς Gregorio ἀπὸ τὴ Νάξο, πού ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τίς γυναῖκες μετακόμισαν καί διαμένουν στὴν Ἄγουσα, καί οἱ δύο δημόσιοι σκανδαλοποιοί, ποιά τιμωρία ἔλαβαν ποτέ; Ἀντίθετα, εἶναι ἀπὸ τὸν μονσινιὸρ ἐναγκαλισμένοι, ἀγαπώμενοι καί τό δεξί του χέρι· ἀποστέρησε τὸν φρα Φαμπιάνι, καρμελιτάνο, ὁ ὁποῖος μέ τό καλὸ παράδειγμα καί μέ τὰ χρήματά του ἐνίσχυε ἐκεῖνη τὴν ἐκκλησία καί ἐγκατέστησε (στὴ θέση του) τὸν ἀνωτέρω δὸν Λεονάρδο, ὥστε μέ τὴ συνήθεια νά φέρνει σέ ἀντίθεση τὸν ἕνα μέ τὸν ἄλλο, τοὺς καταστρέφει· καί μέ ποιὸν τρόπο μπορεῖ νά γίνεῖ πιστευτὸς ὅτι ἀπαγό-

4. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νάξου Βαρθολομαῖος Πόλλα ἐχθρεύονταν, πράγματι, τὸν Καμίλλη, ἀλλὰ καί πολλοὺς ἄλλους στὴν ἐπαρχία του, ὅπου τό ποιῆμα τοῦ ἦταν χωρισμένο στὰ δύο· ἕνα ὑπὲρ του καί τό ἄλλο ἐναντίον του, ὅπως καί ὁ, ὑπ' αὐτόν, Κληρὸς [Βλ. Ιωάννα γιὰ τὸν Βαρθολομαῖο στὰ "Μηλακὰ", Γ' (1989), σελ. 46 ἑπ.]. Ὅτι ὁ Καμίλλης ἰσχυρίζονταν πὼς κινδύνευε καί αὐτὴ ἡ ζωὴ του ἀπὸ τὸν Βαρθολομαῖο βλ. καί στὸν Σίμο Μιλτ. Συμμεωνίδη, Μιά περιγραφή τοῦ Κυκλαδικοῦ Καθολικισμοῦ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Μήλου Ἰωάννη-Ἀντόνιο Καμίλλη, "Κυκλαδικὸ Ἡμερολόγιο 1996 - Χρόνος Α', σελ. 157-170]

D. Bartholomaeus ^{us} ~~Papa~~ Dei & S. Sedis ^{us} ~~Apostolicae~~ gratia Archiepiscopus.
Naxo-Lariens nec non totius Aegei maris Primas

174

Dilecto nobis in Xpo D. Nicolao Gaura salutem in Dno.
tibi ut ad quamcumque civitatem vel Provinciam ubi tamen
Xpi fides colitur & adoratur profuisi, ad sustentandam
vita tua aegritatem ibique sacrum peragere aliaque divina
officia celebrare de licentia tamen Ordinarii loci vel eius
vicarii quibus possis & valeas hinc litteris facultatem
concedimus et impartimur. Attestantes te in sacro
Presbyteratus ordinem constitutum esse, non excom-
municatum, suspensum, interdictum, seu ecclesiastica
censura vinculo irretitum nec de aliquo crimine
ad presens inquisitum vel diffamatum, quod sciamus.
In quorum fidem testes propria manu subscripsimus, et
nostro solito sigillo roboratas dedimus.

Dat. Naxi in Palatio Archiepiscopi die 7. Januarij. An. 1670
B. Archiepiscopus qui subscripsit

us sigilli

Leonardus freri de mandato

ρευσε τό ιεροπράττειν στόν δόν Φραντσέσκο Σομμαρίπα ἐξ αἰτίας ἐκείνης τῆς γυναίκας; μέ τί μούτρα μπορεῖ νά τιμωρήσει τούς κληρικούς του ἐξ αἰτίας τῶν γυναικῶν, ἀφοῦ αὐτός ὁ ἴδιος ἔχει καταπέσει στήν ἴδια κόλαση τῆς ἁμαρτίας;

Ὁ Σομμαρίπας ἦλθε ἐδῶ συνοδεύοντας τόν ἀδελφό του κ. Μάρκο, ὁ ὁποῖος ἀποκαταστάθηκε μέ μιὰ κοπέλλα ἀπό τίς πρώτες τοῦ τόπου καί παρέμεινε δυό-τρεῖς μῆνες, ὅσο διήρκεσε ὁ γάμος καί κατόπιν ἐπέστρεψε στή Νάξο καί ὁ κολασμένος ἱερουργεῖ καί παρίσταται στό χορό· δέν ἦταν ἀπολυμένος⁵;

Ὁ δεύτερος λέγεται δόν Νικολός Γαβρᾶς, ὁ ὁποῖος, ὄντας φτωχός, χειροτονήθηκε ἀπό τόν εἰρημένο ἀρχιεπίσκοπο μέ τίτλο *benefitio*· ἐρχόμενοι ὁμοῦ στή Νάξο οἱ Τούρκοι ἐπέρριψαν πολλά οἰκονομικά βάρη, ὥστε μή ἐπαρκούντων τῶν εἰσοδημάτων του νά πληρώνει τό χαράτσι, ἀναγκάσθηκε νά δανείζεται γιά νά τό πληρώνει. Ὁ φτωχός αὐτός κληρικός πνιγμένος στά χρέη, περίμενε ἀπό ἡμέρα σέ ἡμέρα νά κλειστεῖ στή φυλακή, γι' αὐτό ζητοῦσε ἄδεια ἀπό τόν μονσινιόρε νά τοῦ ἐπιτρέψει νά φύγει, ἀποδεχόμενος ἀπώλεια του *beneficio*. Ἔτσι ἀντιλαμβανόμενος τήν πτωχεία του, τοῦ ἔδωσε ἀπολυτήριο, ἀλλά προηγουμένως ὁ μονσινιόρε τοῦ ἀνανέωσε το *beneficio* ἐγγράφως. Ἐν τῷ μεταξύ ἔπρεπε τοῦτος νά πληρώσει μιὰ *pezza da otto* στόν Τούρκο, ἀλλά δέν εὑρίσκει κάποιον νά τοῦ τή δανείσει καί ἀναγκάσθηκε νά ραβδιστεῖ καί νά κλειστεῖ σέ φυλακή, ὁ δέ μονσινιόρε πού ἔχει ἔσοδα 500 *pezze da otto* δέν τόν συμπόνεσε καί δέν ἔδωσε μιὰ *pezza* νά ἐλευθερώσει τόν ἱερέα του. Δυσραεστημένος λοιπόν αὐτός ὁ πτωχός κληρικός ἔφυγε ἀπό τή Νάξο καί ἦλθε στή Μήλο ὅπου ἔμεινε κοντά μου ἐπί πέντε μῆνες προκειμένου νά βρεῖ πλοῖο νά μεταβεῖ στήν Ἰταλία. Εἶναι ἀναληθές λοιπόν ὅτι ὁ εἰρημένος κληρικός Νικολός ὑπῆρξε χρεώστης τῶν Τούρκων καί ὅτι ὁ μονσινιόρε βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά τόν ἀποκλείσει ἀπό τό *beneficio* προκειμένου νά πληρώσει τό χαράτσι, γιατί ὁ ἱερέας τό εἶχε πληρώσει ὀλόκληρο ἐκτός ἐνός ρεαλιού· ἀναληθές ὅτι ὑπῆρξε γι' αὐτόν τόν λόγο ὑποπτος, γιατί μετά ταῦτα τοῦ ἔδωσε τό ἀπολυτήριο⁶. Μὴν πιστεύετε λοιπόν σεβασμιώτατε κύριέ μου τίς ψευδεῖς διαβεβαιώσεις του, ὄντας τοῦτος ἄνθρωπος ἐλάχιστης συνείδησης, οὔτε Θεοῦ φοβᾶται, οὔτε ἀνθρώπους ἐντρέπεται, οὔτε γιά τή σεβασμιότητά σας καί ἐκείνην τῶν κυρίων μας τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας διατηρεῖ ἐλάχιστο σεβασμό. Διαβεβαιῶ τή σεβασμιότητά

5. Γιά ἠθικά σκάνδαλα τῶν Λατίνων κληρικῶν στή Νάξο βλ. στόν Σίμο Μιλτ. Συμεωνίδη, Μία περιγραφή κλπ. καί στόν Ἴδιο, Ἡ αὐτοφθορά τοῦ Καθολικισμοῦ στή Νάξο, περιόδ. "Ναξιακά", ἔτος VIII (Οκτ.-Δέκ. 1992), τεῦχος 34, σελ. 28 ἑπ.

6. Βλ. τό ἀπολυτήριο τοῦτο δημοσιευμένο ἐδῶ σέ πανομοιότυπο.

σας ότι σύντομα θά ακούσει ότι περιέπεσε σέ παραλήρημα. Ὁ Κύριος εἶναι μάρτυς μου πόσο βρισκομαι στήν ἀνάγκη νά γράφω αὐτά τά πράγματα καί πόσο δέν ἐπιθυμῶ νά λέω κακό γιά τόν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Νάξου, πρὸς τόν ὁποῖο ὀφείλω κάποιες ὑποχρεώσεις, ἀλλά πιέζομαι ἀπό ἐρεθισμό τῆς συνείδησης παρὰ τήν ὑψηλότητά του, ὅπως ἡ Ἁγία Προπαγάνδα μέ τήν ἐπιστολή της μέ ὑποχρεώνει νά τῆς παρέχω εἰλικρινῆ πληροφορία γιά τήν τακτική καί τίς συνήθειές του καί ἐδῶ, γιά νά μή σᾶς κουράζω ἄλλο, τελειώνω καί ταπεινά κατασπάζομαι τά ἄμφιά σας.

Μῆλος, 15 Μαΐου 1671

Τῆς ὑμετέρας σεβασμιότητος Δοῦλος ταπεινός
Ἰωάννης Ἀντωνίος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.

3. SCPF/SCR. RIF. NEI CONGR. ARCIP. 2^a, 591^{RV}

Μῆλος, 1 Δεκεμβρ. 1674

Μέ κατηγορεῖ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νάξου στίς σεβασμιότητές σας ὅτι μέ διάφορες προτάσεις πηγαίνω στήν ἐπαρχία του καί κάνω λειτουργίες ἀκόμη καί ἐνώπιόν του, ὅτι σπέρνω ζιζάνια μεταξύ τοῦ ἱερατείου του καί συμπλέω μέ τούς ἐχθρούς του προκειμένου νά ἐπαναφέρω τούς κληρικούς τοῦ ὑπό τόν ἔλεγχό μου. Ἐκπλήσσομαι πῶς δέν ἐντρέπεται, τουλάχιστον, ἀφοῦ δέν φοβάται τό Θεό, νά γράφει στήν Ἁγία Προπαγάνδα τέτοια ἐξόφθαλμα ψεύδη. Ἐδῶ καί δέκα χρόνια πού ὑπηρετῶ τήν ἐκκλησία μου, δέν ἐπῆγα στή Νάξο παρὰ μόνο τρεῖς φορές. Τήν πρώτη μέ προσεκάλεσε ὁ σεβασμιώτατος *Sebastiani*, ἀποστολικός ἐπισκέπτης⁷, νά πάω νά προσφέρω ὑπηρεσίες στήν ἐπίσκεψη· ἀπό τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἄρχισε νά μέ μισεῖ καί ἔκτοτε συνεχίζει. Τή δεύτερη γιά νά τοῦ δώσω τήν εὐκαιρία νά συμφιλιωθοῦμε γιά νά ἀποδιώξει ὄλες τίς πικρίες πού πιθανόν μποροῦσε νά εἶχε διανοηθεῖ, ἐπῆγα δέ γιά νά τόν παρακαλέσω νά μέ χειροτονήσει, πράγμα πού ἔκανε, μά ἴσως ὄχι καί τόσο εὐχάριστα καί τήν τρίτη ἓνα χρόνο ἀκριβῶς σάν σήμερα, ὅταν εὐρίσκονταν ἐκεῖ ὁ ἐκλαμπρότατος κ. πρέσβυς τῆς Γαλλίας⁸, ἐπῆγα δέ νά τόν χαιρετήσω, ὄχι μόνο

7. Ἡ ἐπιθεώρηση τῶν Λατινικῶν ἐκκλησιῶν τῶν Κυκλάδων ("ἀποστολική ἐπίσκεψη", κατά τή Λατινική Ἐκκλησία) πραγματοποιήθηκε, κατ' ἐντολήν τοῦ Βατικανοῦ, ἀπό τον *Sebastiani*, ἐπίσκοπον Ἱεραιπόλεως, τό ἔτος 1667. Βοηθό γραμματέα τῆς ἐπίσκεψης προσέλαβε τότε ὁ *Sebastiani* τόν Καμίλλη, βικάριο στή Μῆλο, γεγονός φαίνεται πῶς ἔκανε τόν Βαρθολομαῖο τῆς Νάξου νά τόν φθονήσει [βλ. τόν Συμεωνίδη, στό "Κυκλαδικό Ἡμερολόγιο 1996 - Χρόνος Α', σέλ. 168, ὑπόσ. 15].

γιατί είναι προστάτης μου και δηλώνει ότι με εκτιμᾷ πολύ, ἀλλά και γιὰ νὰ τοῦ ἀναπτύξω τίς πολλές ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας μου καί ξαναζητήσω τῆ βοήθειά του καί προστασία του στήν Ὑψηλὴ Πύλη (Πόρτα), ἐπειδὴ ἕνα χρόνο πρὶν ἀντιμετώπιζα δυσάρεστες καταστάσεις μέ τούς Ἑλληνας ἐπισκόπους σχετικές μέ τό δόγμα καί μέ τούς δημογέροντες γιὰ τὰ χαράτσια⁸ γιὰ νὰ μέ προμηθεύσει καί μοῦ ἀποστείλει σουλτανικές (βασιλικές γράφει) Διαταγές, ὥστε ὅλοι αὐτοί οἱ Ἑλληνας, λαϊκοί ἢ ἐκκλησιαστικοί τῆς Μήλου, Κιμῶλου καί Σίφνου πού ἐπιθυμοῦσαν νὰ προσέλθουν στό Λατινικό δόγμα, νὰ μποροῦν νὰ τό κάνουν ἐλεύθερα, καί ἐγώ νὰ μὴν ἐμποδιζομαι, οὔτε ἀπό τόν καπουδάν πασᾶ, νὰ δύναμαι νὰ τούς ὑποδέχομαι στίς ἐκκλησίες μου καί νὰ τούς κατηγῶ στά ἅγια μυστήρια· ὡς πρὸς τὰ χαράτσια δέ νὰ μὴν μπορεῖ οὔτε Καδῆς, οὔτε Μπέης ἢ Πασᾶς, οὔτε περισσότερο κανένας τῶν Ἑλλήνων προκρίτων νὰ μέ πιέζει νὰ πληρώνω περισσότερο ἀπό ἐκεῖνο πού καθορίστηκε στό ταχρήρ, δηλ. ρεάλια ἢ *prezze da otto 12* γιὰ τῆ Μήλο, ὀκτώ γιὰ τῆ Σίφνο καί ἄλλα δέκα γιὰ τὴν Κιμῶλο γιὰ τὰ ἀκίνητα. Φθάνοντας λοιπόν στή Νάξο, ἐπισκέφθηκα τόν κ. πρέσβυ καί τόν εὐχαρίστησα γιὰ τίς ἐξυπηρετήσεις του, προσκλήθηκα δέ ἀπό τούς πατέρες Ἰησουῖτες, διδασκάλους μου ἄλλοτε, νὰ κάνω τό κήρυγμα στήν ἑορτῆ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου *Xaverio* στήν ἐκκλησία τους παρουσία τοῦ πρεσβευτοῦ. Καί ἐπειδὴ μέ προσεκάλεσαν χωρὶς νὰ πάρουν τὴν ἄδεια τοῦ ἀρχιεπισκόπου, γνωρίζοντας ὅτι δέν ἔπρεπε, παρὰ ταῦτα δέν εἶπε τίποτα στούς πατέρες, ἀλλὰ διέδωσε ὅτι ἐγώ ἠθέλησα νὰ κηρύξω. Ὅταν πληροφορήθηκε τό κήρυγμά μου βγήκε σάν τρελλός στό δρόμο, κατὰ τό συνήθειό του, ὅπως τόν βόλευε νὰ βγεῖ ἀπό τό σπίτι, ὅπως ἔκανε μία Μεγάλη Παρασκευή, χωρὶς καπέλλο καί κάλτσες τρέχοντας καί βρίζοντας σάν δαιμονισμένος. Τόν παρεκάλεσε ὁ κ. πρέσβυς μέ ἐπιμονή ὅτι ἐπιθυμοῦσε νὰ μέ ἀκούσει, ὁμως δέν ἐννοοῦσε νὰ τό ἐπιτρέψει, θεωρώντας ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ προσωπική προσβολή. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶχε κάποιον δίκιο, γιατί αὐτός δέν κατέστη ποτέ δυνατόν νὰ ἐκφέρει δημοσίᾳ δύο λόγια, οὔτε νὰ κάνει μιὰ μικρὴ παραίνεση γιὰ τὰ ἁμαρτήματα. Ἔτσι γιὰ νὰ μὴν ψυχρανθῶ ἀπέφυγα ὁ,τιδήποτε ἄλλο, πλὴν μετὰ ὀκτώ-δέκα ἡμέρες τό πραγματοποιήσα στή Μήλο. Ἐγώ δέν

8. Ἐννοεῖ τόν πρεσβευτὴ τῆς Γαλλίας στήν Κ/πολη Κάρολο Φραγκίσκο Olivier de Nointel (1670-1679), ὁ ὁποῖος πραγματοποίησε μεγάλη περιοδεία στήν Ἀνατολή [βλ. περισσότερα στά "Μηλιακά", Ε' (2003), σελ. 331 ἑπ.].

9. Ἀναφέρεται στά γεγονότα πού συνέβησαν στή Μήλο μέ πρωταγωνιστὴ τόν καπετάν-Κάφη [βλ. στά "Μηλιακά", Ε' (2003), σελ. 321 ἑπ. καί Σίμου Μιλτ. Συμειωμένη, Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, Λατίνος ἐπίσκοπος Μήλου καί Ἀποστολικὸς Διαχειριστὴς Σίφνου (1668-1698), στὸ περιόδ. "Σιφνιακά", 15 (2007), σελ. 97-98].

ἀνεζήτησα νά προέλθω σέ ἀρχιερατική ἀκολουθία καί μάλιστα ἐνώπιόν του. Μοῦ συμπαραστάθηκαν¹⁰, ἐπειδή ἐγώ δέν ἔχω παρά ἕναν δόκιμο κληρικό, δικοί τοῦ ἱερεῖς πού ἦλθαν νά μέ ἐπισκεφθοῦν κρυφά, φοβούμενοι μήπως δυσσαρεστηθεῖ ὁ ποιμένας τους καί τί θά διαδίδονταν στήν ἐπαρχία του εἶναι ἐντελῶς ψευδές ὅτι ἐτέλεσα λειτουργία καί ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, ἐάν τό ἐπιθυμεῖ, μπορεῖ νά τό πληροφορηθεῖ ἄριστα, ὅπως καί ὅτι ἐγώ δέν εἶμαι ἄνθρωπος νά σπέρνω ζιζάνια, οὔτε στή Νάξο, οὔτε ὅπουδήποτε ἄλλοῦ ἀναφέρθηκα δυσμενῶς γιά τόν ἀρχιεπίσκοπο ἢ γιά ὅποιονδήποτε κληρικό του ἢ ἐπεδίωξα νά πληροφορηθῶ ἀπό τρίτους. Ἐπί πλέον τίνι τρόπῳ ἐγώ ἔχω πρόσβαση στά φορολογικά τῶν Τούρκων γιά νά ἐπαναφέρω τούς ἱερεῖς τοῦ ὑπό τό καθεστῶς τοῦ χαραιοῦ;

Σεβασμιώτατοι, ἄς εἴσθε βέβαιοι ὅτι αὐτός ὁ καλός ποιμένας δέν εἶναι χριστιανός (σηγνώμη γι' αὐτό πού γράφω) γιατί δέν ἔχει οὔτε εἰλικρίνεια, οὔτε φόβο Θεοῦ, οὔτε ἐντροπή καί φοβοῦμαι πολύ, ὅσο βλέπω τά ψεύδη πού γράφει ἐναντίον μου στίς σεβασμιότητές σας ὅτι δέν θά μπορέσει νά σταματήσει τήν ψυχική κακότητά του νά μέ ἐξολοθρεύσει καί καταστρέψει, ἴσως μέ μία κατάδοσή μου τούς Τούρκους γιά νά μέ ἐξαφανίσει ἀπό προσώπου γῆς· γνωρίζω μέ ποιόν τρόπο ἐπετύγχανε τίς ἀβανίες του στέλνοντας κρυφά σημαντικά χρηματικά ποσά γιά ἀπαγορευσιμούς. Μάρτυς μου ὁ Θεός ὅτι δέν δίνω καμμία ἀφορμή στόν καλόν αὐτόν ἄνθρωπο· αὐτό μόνο λέγω, ἀλλ' ἂν αὐτός εἶναι τρελλός, τί πρέπει νά κάνω; Ἐδῶ τελειῶνω κατασπαζόμενος τίς πορφύρες σας.

Μῆλος, πρώτη Δεκεμβρίου 1674

Τῶν σεβασμιότητων σας δοῦλος ταπεινός

Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης

ἐπίσκοπος Μήλου.

4. SCPE/ SCR. ARCIP. Vol. 2^b, 229^r

Μῆλος, 15 Ὀκτωβρ. 1676

Ἀποστέλλω μέ ταπεινή σκέψη στίς σεβασμιότητές σας τήν πιστοποίηση πού ὑποσχέθηκα μέ προηγούμενες ἐπιστολές γιά τή δικαίωσή μου σχετικά μέ τήν ἐναντίον μου κατηγορία ὅτι ἐπέτρεψα τόν ἀσπασμό τοῦ εὐαγγελίου γιά νά κολακεύσω τόν ἐξοχώτατο προσβευτή τῆς Γαλλίας πρό

10. Ὁ de Nointel, μετά τή Νάξο, ἐπισκέφθηκε τή Μῆλο γιά ἠθική συμπαράσταση τοῦ Καμίλλη, μετά τά γεγονότα μέ τόν Κάψη [“Μηλιακά”, Ε' (2003), σελ. 333 ἐπομ.].

τῆς λειτουργίας· ἐκτιμῶ λοιπόν ὅτι ἡ ἀπαράμιλλη δικαιοσύνη σας θά ἱκανοποιηθεῖ μέ αὐτὴν τῶν δύο ἱερέων καί δέν θά πιστεῦσει αὐτούς πού θέλουν τό κακό μου¹¹.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ λαμβάνω τὴν τόλμη νά ἐμπιστευθῶ στὴν ἐπιείκεια τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας τὴν ἀκόλουθη εἶδηση, ὅτι διατελῶ, ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ, μισούμενος ὑπέρομετρα καί καταδιωκόμενος ἀπὸ μερικὸς κληρικούς, ἰδιαίτερα ἀπὸ ἓναν ἀρχιερέα ἐξ αὐτῶν πού ὑπάρχουν στὰ νησιά¹² καί ἀπὸ κάποιον ἐξέχοντα τῆς Τήνου, πλουσιώτατον, θρασυτάτον καί τύραννο· ἴσως βραδύτερα, ἐάν χρειαστεῖ, νά ἀποκαλύψω στίς σεβασμιότητές σας τό ὄνομά του καί τίς κακουργίες του¹³· αὐτός ἐπηρεάζει πολλούς τῆς νήσου Σίφνου, τοὺς ὁποίους ὑποχρεώνει νά γράφουν ἐναντίον μου καί νά μοῦ προσάπτουν πολλές ἀναξιότητες γιὰ νά μέ ἐκθέσουν ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας καί νά τὴν ἀναγκάσουν νά μοῦ στερήσει τὴν ἐκκλησία τῆς Σίφνου καί ἄλλος δέν εἶναι ὁ στόχος του παρά νά ἐπιτύχει αὐτὴν τὴ μείωση καί ζημία μου ὄχι μικρὴ γιὰ πολλούς λόγους.

Παρακαλῶ γι' αὐτό τὴν ὑψηλότητά σας νά μὴ δίνει πίστη στὰ ὄσα τῆς ἀναφέρουν μέχρι νά ἀκούσει τὰ δίκαιά μου, ὁπότε θά εἶναι ἔτοιμη νά ἐφαρμόσει ἐκεῖνο πού πρέπει· ἐντεῦθεν κατασπάζομαι ταπεινά τίς ἱερές πορφύρες σας.

Μήλος, 15 Ὀκτωβρίου 1676

Τῆς ὑμετέρας σεβασμιότητος δοῦλος ταπεινός

Ἰωάννης-Ἀντώνιος Καμίλλης

ἐπίσκοπος Μήλου.

11. Ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ Καμίλλη ὅτι ἔδωσε στὸν de Nointel νά ἀσπασθεῖ τό ἱερό εὐαγγέλιο κατὰ τὴ θεία λειτουργία στὴ Μήλο ἦταν βέβαια ψευδής γιατί αὐτός ἦταν αὐστηρὸς τηρητὴς τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἔψεγε δέ τοὺς μοναχοὺς καπουτσίνοους πού ἐφήρμοζαν τὸν ἀσπασμὸ τοῦ εὐαγγελίου ἀπὸ τοὺς Γάλλους προξένους στὰ νησιά καί ἄλλες παρανομίες τοὺς ἐκκλησιαστικῆς φύσεως [βλ. "Μηλιακά", Α' (1983), σελ. 124 καί "Κυκλαδικὸ Ἡμερολόγιο 1996 - Χρόνος Α'", σελ. 167, ὑπόσημ. 10, ὅπου ἀπόσπασμα τῆς βεβαίωσης τῶν δύο ἱερέων πού συμπαραστάθηκαν στὸν Καμίλλη κατὰ τὴν τελεσθεῖσα στὴ Μήλο λειτουργία χάριν τοῦ de Nointel, ἐπίσης βλ. καί ὑπόσημ. 18, αὐτόθι].

12. Ἐννοεῖ τὸν ὀρθόδοξο ἀρχιεπίσκοπο Μήλου Γεράσιμο, μέ τὸν ὁποῖο ἦλθε σέ προστριβὴ κατὰ τὰ γεγονότα μέ τὸν καπετὰν Κάψη [βλ. "Μηλιακά", Ε' (2003), σελ. 329 ἐπ.].

13. Ἀναφέρεται στὸν Τήνιο Κων. Ἀλιπράντη (γαμβρὸ τοῦ μεγαλεμπόρου τῶν Κυκλάδων καί προξένου τῆς Βενετίας στὴν Κρήτη Γάσπαρη Κοντόσταβλου, τοῦ Ἄνδριου), ἐξαγοραστὴ τῶν φορολογιῶν τῶν νησιῶν, ἀνθρώπου πράγματι κακόβουλου καί τυραννικοῦ, ὁ ὁποῖος, εἰδικά στὴ Σίφνο, δημιούργησε μεγάλα ζητήματα, ἀκόμη καί ἐγκλημα, διατάζοντας τὴ δολοφονία τοῦ Παύλου Ὁμηροῦ, προξένου τῆς Γαλλίας στὴ Σίφνο [Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἐγκλήματα στὴ Σίφνο τοῦ 1675, περιοδ. "Κυκλαδικὰ Θέματα", 1984, τόμ. Α', τεῦχος 5, σελ. 272-274 καί "Μηλιακά", Ε' (2003), σελ. 335 ἐπ.].

5. SCPF/SC. ARCIP., Vol. 2^b, 700^R

Μήλος, 4 Ιουνίου 1680.

Σεβασμιώτατε

Λίγες ημέρες μετά την αποστολή στη σεβασμιότητά Σας, μέσω Λιβόρονου, του αντιγράφου μιᾶς ἐπιστολῆς πού μου ἔγραψε ὁ Γεώργιος Σταγγελήνης ἀπὸ τὴ Μύκονο, πατέρας τῆς γυναίκας πού συζεύχθηκε τὸν μονσοῦ *Auge*, ἔφθασε ἐδῶ αὐτοπροσώπως ὁ εἰρημένος Γεώργιος, ὁ ὁποῖος μου παρουσίασε ἓνα ἔγγραφο καὶ μία βεβαίωση γραπτὴ τοῦ ἔλληνα κληρικοῦ πού ἱερούργησε στό γάμο¹⁴. Τὰ ἀντίγραφα καὶ τῶν δύο ἀποστέλλω στη σεβασμιότητά σας καὶ γιὰ νὰ μὴ μακρυνγοῶ ἔρχομαι νὰ τῆς φανερώσω τὰ κλάματα καὶ τοὺς θρήνους αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου πού προξενεῖ συμπόνοια νὰ τὸν ἀκοῦς νὰ καταγράφει τὴν ἀσέβεια πού χρησιμοποίησε αὐτός ὁ *Auge* γιὰ νὰ φθάσει στὸν σκοπὸ του νὰ ἀποκτήσει ἐκεῖνη τὴ γυναίκα. Ἐφθασε ἐπίσης ἐδῶ ὁ ἴδιος ὁ βικάριος Μυκόνου δὸν Λεονάρδος Ξανθάκης καὶ μιλώντας μαζί του μέ θέμα αὐτόν τὸν γάμο, μέ διαβεβαίωσε ὅτι τελέσθηκε ὀρθόδοξα μέ τελετουργὸ ἑφημέριο, πρᾶγμα πού προσυπογράφουν τόσο ἄλλοι Μυκονιάτες πού ἦλθαν ἐδῶ αὐτές τὶς ἡμέρες γιὰ νὰ προμηθευτοῦν μερικὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὶς λειῖες πού ἔφθασαν στό λιμάνι μας ἀπὸ κουρσάρους¹⁵. Χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι ἀποδεδειγμένα ἀνίερος αὐτός ὁ γάμος, ἂν καὶ δὲν μπόρεσα νὰ ἔχω αὐθεντικὸ ἀντίγραφο τοῦ βιβλίου τῶν γάμων, ὅπως ἐπιθυμοῦσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, κατὰ τὴ συνήθεια τῆς δικῆς μας Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ δὲν χρησιμοποιοεῖ παρόμοια βιβλία, ὅπως ἔχω πολλάκις ἀναφέρει στη σεβασμιότητά σας· μένω δὲ ταπεινὸς ὑπηρετῆς τῶν ἀξιοτιμῆτων ἐπιταγῶν της κατασπαζόμενος τὰ χέρια της.

Μήλος, 4 Ιουνίου 1680

Πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας
Τῆς σεβασμιότητός σας δοῦλος ταπεινός
Ἰωάννης Ἀντώνιος-Καμίλλης, ἐπίσκοπος Μήλου.

14. Περί τοῦ γάμου αὐτοῦ, μεταξύ καθολικοῦ ἱερέως (religioso fraservente = κληρικοῦ σέ πολεμικό πλοίο), τοῦ φρα *Mari Antonio Auge*, ἀπὸ τὴ Μάλτα καὶ ὀρθόδοξης Ἑλληνίδας βλ. Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης, Ἀνίερος γάμος μεταξύ Μάλτεζου κουρσάρου καὶ Μυκονιάτισσας, ἔφημ. "Νέα Μύκονος", φ. Αυγ.-Σέπτ. 1980. Καὶ ἐκεῖ πού ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἤθελε νὰ ἀποφεύγονται οἱ γάμοι μεταξύ καθολικῶν - ὀρθοδόξων, οἱ δὲ κληρικοὶ τῆς ὅλων τῶν βαθμίδων ἦταν καὶ εἶναι ἀγαμοί, τόσο πολὺ ἀγάπησε ὁ *Auge* τὴ Μυκονιάτισσα, ὥστε παρέστησε τὸν λαϊκὸ, προκειμένου νὰ χαρεῖ τὸν ἔρωτά της, χωρὶς βέβαια νὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ γιὰ τὸ δρᾶμα πού δημιούργησε σὲ βάρος τῆς γυναίκας καὶ τῆς οἰκογένειάς της, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ δημοσιεύμενο ἐδῶ ἔγγραφο.

15. Τὸ ἐμπόριο τῶν λειῶν ἀπὸ τὶς δραστηριότητες τῶν κουρσάρων συνεχίζονταν ἀμείωτα. Μυκονιάτες ἐμπορευόμενοι μετέβησαν στό κουρσάρικο "παζάρι" τῆς Μήλου γιὰ νὰ ἐφοδιαστοῦν μέ ἐμπορεύματα καί, ἐπ' εὐκαιρία, ὁ Καμίλλης ἔσπευσε νὰ πληροφορηθεῖ καὶ ἀπὸ αὐτούς ἂν πρᾶγματι τελέσθηκε ὁ γάμος τοῦ *Auge* γιὰ νὰ ἐνημερώσει τὴ Ρώμη, ἡ ὁποία τοῦ ἀνέθετε τὴ διεξαγωγὴν ἐρευνῶν γιὰ ἀνακρίπτονται ἠθικά ζητήματα, μόνο σ' αὐτόν, ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε.

6. SCPF/SC. ARCIP. Vol. 4, 256^R+257^R

Μήλος, 15 Σεπτεμβρ. 1682

1682. Σεπτεμβρίου 15. Μήλος.

Τὴν σήμερον ἐνεφανίστη(σαν) ἔμπροσθεν εἰς ἐμᾶς τούς κάτω γεγραμμένους ἐπιτρόπους τῆς Μήλου οἱ εὐγενέστατοι ἀφέντες Ἀναγνώστης Ναδάλες¹⁶ μαζί με τόν ἀφέντη Μιχελάκη Ἀρμενή, τόν γαμπρόν του, λέγοντας πῶς εἶναι δέκα χρόνοι περασμένοι ὅπου θωρώντας τόν ἐκλαμπρότατον μονσινιόρ Ντεκαμίλλης πῶς τονε σίρνασι εἰς ταῖς κρίσασι¹⁷, τόσον οἱ χροιοφελετάδες τῆς ἐκκλησίας του ἢ ὅποια ἐπώμεινε χρεώστρα διὰ τόν θάνατον τοῦ μακαρίτη μοσινιόρε Σέρρα, ὡσάν ἀκόμη καί ὁ ἀδελφός καί ἀνημιός τοῦ ἰδίου Σέρρα, οἱ ὅποιοι ἐγύρευαν εἰς τόν καιρό τοῦ καδῆ Χαλῆλ ἐφέντη¹⁸ νά πάρουν ὅτι πράμα κινήτον καί ἀκίνητο ἔχει ἡ ἐκκλησία ἐπισκοπή τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ὡσάν ἀκίστα τοῦ Σέρρα καί λυπούμενος ὁ ἄνωθεν ἀφ(έντης) Ἀνεγνώστης, τόσον τὴν ἐκκλησίαν νά μὴν ξεκουμιστιῆ, ὡσάν καί διὰ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀφ(έντη) δεσπότη, ὅπου τόν ἔβλεπε πολλά βασανισμένον καί χρειάζόμενον ἀπό ἄσπρα διὰ νά διαφεντέψη τό πράμα του καί νά πλερώση τά χρέη καί νά δώση τοῦ καδῆ τά χαράτζια του καί ἔξοδες πού ἐγίνοντανε στά κρίσιματα, τοῦ ἐδάνεισε εἰς ἓνα σκλητό καμωμένο στή Σίφνο στά 1670, γεναρίου 16, ρηάλια ἑκατό καί εἰς ἄλλο ἓνα καμωμένο στά 1677, σεπτεμβρίου πρώτη, εἰς διάφορες φορές ρηάλια ἑκατό τριάντα, μέ τά ὅποια ἐπλήρωσε τόν μαγαζέ τῶν σπιτιῶν τῆς ἐκκλησίας ὅπου εἶχε ἀπλήρωτον ὁ Σέρρας καί ἐπλήρωσεν ἀκόμη τό χάρτζι τοῦ καδῆ εἰς τὴν λίτη τῶν κληρονόμων λεγομένων. Καί τοῦτα τά ἐδανείστη μέ ἐλπίδα πῶς μανθάνοντάς το ἡ ἀγία κοινγερατζιῶνε τῆς Ρώμης, ἤθελεν στείλη νά ξεχρηῶση τὴν ἐκκλησία της καί τό πράμα της, ὡς καθὼς πάντα ὁ μονσινιόρ ντέ Καμίλλης τόν ἐτρατενίριζε¹⁹ μέ τό σήμερο καί μέ τό αὔριο, μέ τό πῶς ἔχει νά νάρθη βηζιτατόρες²⁰ καί νά εἰδή ταῖς χρεῖαις

16. Ἀναγνώστης Ναδάλες, Σίφνιος "χρηματιστής" τῆς ἐποχῆς, δηλ. δανειστής χρημάτων ἐντόκως. Στό οἰκονομικό προσκήνιο τῆς Σίφνου καί, εἰδικώτερα, στήν ἐμπορία τοῦ χρηματος, ἐμφανίζονται κατά τὴ δεκαετία τοῦ 1660 τρεῖς ἀδελφοί, "ὁ μισέρ Ζονάννης, ὁ μισέρ Ἀναγνώστης καί ὁ μισέρ Ζόρζης". Ὁ Ἀναγνώστης ἀπέκτησε μεγάλη κτηματικὴ περιουσία καί τόν ἐνοριακὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμιῶνος ἀξέανοντας τόν ἀριθμὸ τῶν ἐνοριτῶν του μέ παραχωρήσεις ἀκινήτων, κατὰ τὴ συνθήκη τοῦ τόπου. [Βλ. σχετικῶς στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Σίφνου, περιόδ. "Σίφνιακά", 4 (1994), σελ. 52 ἐπ.]. Τελικὰ ὁ Ἀναγνώστης περιβλήθηκε τό ἱερατικὸ σχῆμα καί ἀναδείχτηκε σέ οἰκονόμο Σίφνου [Βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἱστορικὰ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμιῶνος Σίφνου, Ἀθῆναι 1991, σελ. 34 ἐπ. καί Τοῦ Ἰδίου, Παρθένιος Χαιρέτης, περιόδ. ἔκδοση "Τεῦχη τοῦ Ἐ.Λ.Ι.Α.", 1989, τόμος δευτέρος, σελ. 91].

17. Κρίσας = δικαστήρια.

18. Χαλῆλ ἐφέντης, καδῆς, πού θά διορίστηκε, προφανῶς, ἀμέσως μετὰ τὴν παύση (1669) τοῦ πολέμου Βενετίας - Τουρκίας.

19. Ἐτρατενίριζε = ἰταλ. trattenerne = κοινῶς τράβαγε τόν καιρό.

20. Βηζιτατόρες = ἰταλ. visitatore = ἐπισκέπτης.

τῆς ἐπισκοπῆς του καί ὕστερα πάλι μέ τό πῶς γρήγορα ἔρχονται οἱ ἀποκρίσεις τῆς βίβητας καί ἡ βοήθεια ἡ χρειάζομενη· τώρα βλέποντας πῶς ἦλθε ἡ βίβητα καί ἦλθασιν καί οἱ ὀρδινίαις²¹ καί ἐπηκολούθησεν καί καμιᾶς λογῆς ἔγνοια, δέν φαίνεται νά εἶναι διά νά πλερωθῆ τά ἄσπρα του ὅπου τόσους χρόνους τοῦ λείπουν μέ τό διάφορόν²² τως, ζητᾶ ἀπό ἐμᾶς δικαιοσύνη, νά κάμωμεν τρόπον νά εἶναι σιγούρα νά μήν χάση το ἐδικόν του καί νά πλερώνεται ἀπεδῶ καί ὀμπρός τό διάφορο ὅπου θέλει τρέχει· διά τοῦτο βλέποντας ἐμεῖς τήν δικαίαν ἔνστασιν ὅπου μᾶς κάμνη καί κατέχοντας πολλά καλά πῶς ὅλα τά ἄνω ἀναφερόμενα εἶναι ἡ αὐτή ἀλήθεια, ἐπειδή καί ἐμεῖς ἀτοί μας κατέχομεν τό χρέος ὅπου ἔφηκε ὁ Σέρρας καί ταῖς ἀβανιαῖς²³ καί κρισολογήματα ὅπου οἱ εἰδικοί τοῦ ἐσύρνασιν εἰς τούς Τούρκους τοῦ παρόντος δεσπότη καί πῶς ἀφόρτζα²⁴ τῶν ἄσπρων ἐβάσταξε τό πρᾶμα τῆς ἐκκλησίας του, ἀποφασίζομεν ὅτι, ὁ ἄνωθεν ἀφέντης Ἄνεγνώστης καί ὁ γαμπρός του ἀφέντης Μιχελάκης, τοῦ ὁποίου ἔδωκε τό ἄνω λεγόμενο χρέος ἀνάμεσα εἰς τό πουρκί²⁵ πού τοῦ ἔταξε, νά μποροῦν νά πιάνουσιν τό χωράφι τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, τοποθεμένον ὀμπρός στήν Χώρα, σύμπλια μέ τούς ἔξε μύλους²⁶ νά τό κρατεῖ καί νά τό οὐξοφρουτουάρι²⁷ ὁ ἀφέντης Μιχελάκης Ἄρμενης ὥστε πού νά πληρωθῆ τά διακόσια τριάντα ριάλια τῶν δύο σκρίτων μέ τό διάφορόν τως κατά την τάξιν τοῦ τόπου μας. Καί διά τό διάφορο πού θέλει τρέχει ἀπεδῶ κι' ὀμπρός νά τρώγη τήν ἐντράδα τοῦ λεγομένου χωραφιοῦ ὀμπλιγάροντας τόν ἄνωθεν ἀφ(έντη) Ἄνεγνώστη νά τυχαῖνη νά στρέψη τῆς ἐκκλησίας τά δύο δυσκολότηρα ὅπου τῆς κρατεῖ διά ἀμάχη²⁸, ἐπειδή καί διά σιγουρά του τοῦ δίδωμεν νά κρατῆ τό λεγόμενο χωράφι, ἐγένονεν εἰς τήν Μῆλο, εἰς τόν οἶκον τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπικῆς συνάξεως²⁹ εἰς ταῖς 15 τοῦ σεπτεμβρίου 1682

- μιχέλης τζούκος ἐπίτροπος

- μανώλης κρίσπος ἐπίτροπος

- μανώλης ὁ χωματιανός ἐπίτροπος

Δημήτρης Κοντίλης Καντζελλάριος Μήλου.

[τό κείμενο γραμμμένο στά ἑλληνικά].

21. Ὀρδινίαις = ἰταλ. ordine = διαταγή, ἐντολή, ἀλλά καί χειροτονία.

22. Διάφορον = τόκος.

23. Ἀβανιαῖς = ἰταλ. avania = ὑπέρμετρος φόρος, καταδυνάστευση καί κατάδοση.

24. Ἀφόρτζα = ἰταλ. afforzare = ὀχυρώνω, ἐνισχύω.

25. Πουρκί = ἡ προῖκα.

26. Ἐξε Μύλους = Ὑπῆρχαν λοιπόν ἔξω ἀπό τή χώρα καί ἔξι ἀνεμόμυλοι.

27. Οὐξοφρουτουάρι = ἰταλ. uzufruttuare = ἐπικαρποῦμαι.

28. Ἀμάχη = ἐνέχυρο, εἶχε ὁ Ναδάλης δύο δυσκολότηρα!

29. Οἶκος Ἐπιτροπικῆς Συνάξεως, δηλ. ἡ Κοινότητα διέθετε καί δικό της οἶκημα γραφείων.

7. SCPF/SCR. RIF. NEI CONGR. ARCIP., Vol. 4, 25^{RV}

Μήλος, 15 Μαΐου 1683

Σεβασμιώτατε κύριε

Ἐνῶ ἐτοιμαζόμενα νά ἀπαντήσω εὐπειθῶς στήν ἀποσταλεῖσα διαταγή τῆς σεβασμιότητός σας σχετικά μέ τόν γάμο του Carlo Mifsud μέ τήν Κατερίνα, ἑλληνίδα τῆς Ἰου, γιά τόν ὁποῖο γάμο εἶχα καί παραγγελία ἀπό τόν σεβασμιώτατο κ. Cantelino, ἱεροεξεταστή στή Μάλτα ἐδῶ καί καιρό³⁰, ἔλαβα μιὰ πιστοποίηση ἀπό τόν Ἕλληνα παπᾶ, ἐφημέριο τῆς εἰρημένης, ὁ ὁποῖος εὐλόγησε τόν γάμο αὐτόν. Ἀντίγραφό τῆς ἀποστέλλω ἐσώκλειστα στή σεβασμιότητά σας, παρόμοιο δέ ἀποστέλλω καί στόν ἀνωτέρω ἱεροεξεταστή. Πέραν δ' αὐτῶν, προκειμένου νά ἀνταποκριθῶ ἀκριβέστερα στίς ἐντολές σας, ἔστειλα στή Νιό τόν βοηθό μου, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ καί καθήκοντα καντζηλιέρη, ὀνόματι Γεώργιο Μπαρόνιο, νά ἀποσπάσει ἄλλη μιὰ βεβαίωση ἀπό τόν ἴδιο ἐφημέριο, ἐπειδή μεταξύ τῶν ἀμαθειῶν ἀπό τίς ὁποῖες γέμουν οἱ Ἕλληνες, μιὰ εἶναι καί ἡ μὴ τήρηση ἀπό τούς ναούς τούς βιβλίων, ἢ ἄλλου εἴδους ἀποδείξεων γιά βαπτίσεις, γάμους, ἢ ἄλλες ἐφημεριακές ἢ ἀρχιερατικές πράξεις. Σέ περίπτωση ἀνάγκης, πιστοποιοῦν οἱ ἀρχιερεῖς ἢ οἱ κληρικοί κατά τό πρότυπο τῆς πιστοποίησης πού διευθύνω στή σεβασμιότητά σας μαζί μέ τήν ἐξέταση πού

30. Τό περιεχόμενο τοῦ ἐγγράφου, σαφέστατα διατυπωμένο, δέν χρῆζει ἐξηγήσεων. Σημασία ἔχει τό γεγονός τῆς ἀνάμιξης ἱεροεξεταστή στά ζητήματα γάμων μεταξύ Λατίνων καί ὀρθοδόξων γυναικῶν, προφανῶς σέ περιπτώσεις πού οἱ πρῶτοι προέρχονταν σ' αὐτοὺς παρανόμως. Ὁ Μαιτζός Carlo Mifsud πρέπει νά ἴπταν συζευγμένος στήν πατρίδα του καί θάταν βρέθηκε μέ τά πειρατικά πλοῖα στή Νιό, ἐπειδή τοῦ ἄρεσε ἡ ἑλληνίδα Κατερίνα, τήν παντρεύθηκε προκειμένου νά ικανοποιήσει τό πάθος του γ' αὐτήν, ἴσως ἐπειδή δέν ἐνέδιδε στίς ὀρέξεις του ἀνεύ γάμου.

Παρομοίους γάμους τελοῦσαν, τόσο ὀρθόδοξοι, ὅσο καί Λατίνοι κληρικοί μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργοῦνται δράματα, ιδιαίτερα στίς περιπτώσεις γέννησης καί παιδιῶν. Ὑπῆρχαν ὁμως καί γάμοι μέ αἴσια ἔκβαση, ὅπως λ.χ. γάμοι ξένων-πειρατῶν μέ ἑλληνίδες Κιμῶλου [βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀποκατάσταση κουρσάρων στήν Κίμωλο, ἐφημ. "Κιμωλιακά Νέα", φ. Μαρτ./Ἀπριλ. 1997] ἢ τῆς Σίφνου, ὅπου λ.χ. ἀφοῦ κατά τήν 20ετία 1660-1680 τέσσερις κουρσάροι μέ τό ἐπώνυμο "Μπρόντζα", ἀπό τό Περάστο τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἐπέδειξαν μεγάλη δραστηριότητα στό δουλεμπόριο, τελικά ἓνας ἐξ αὐτῶν, ὁ Βιντσέντσο ἢ ὁ Ζουάνες, ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στό νησί, ἐξελληνίσθηκε καί δημιούργησε οἰκογένεια, μέλη τῆς ὁποίας ἀνευρίσκονται μετά 150 χρόνια μέ ὀνόματα ἑλληνικά, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος Μπρόντζας καί ὁ γιός του Ἀποστόλης. Ὁ Κων/νος αὐτός ἀπό τό ἓνα μέρος καί ἀπό τό ἄλλο ὁ σιορ Νικολάκης Ραφελέτος καί ἡ σύζυγός του κερὰ Κατέ, καθήρτησαν στίς 9 Ὀκτωβρίου 1821 πρῶτο ἐγγράφο ὑπέρ τῶν παιδιῶν τους Ἀποστόλη καί Μαρίας πού ἐπρόκειτο νά συζευθοῦν καθ' ὅλους τούς τύπους τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀπό τό προικοδιῆρι συνάγεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Μπρόντζας, τοῦ ὁποῖου ἡ σύζυγος εἶχε ἀποβιώσει, διέθετε ἀξιόλογη προγονική του περιουσία τήν ὁποία προικοδοτοῦσε στό γιό του, ἀκόμη καί "ἓνα τουφέκι, ἓνα γιαταγάνι" καί διάφορα χρυσαφικά, κληρονομίες, προφανῶς, ἀπό τόν πρόγονο πειρατή τοῦ 17ου αἰῶνα. Τέλος, ὁ Ἀποστόλης Μπρόντζας σέ ἔρανο ὑπέρ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21 προσέφερε 2 γρόσια, τό δ' ἔτος 1828, στό χωρίον Σταυρί, κατοικοῦσε "ὁ Ἰωάννης Πρόντζας, ζωγράφος" [βλ. περιοδ. "Σιφνιακά", τόμ. 1 (1991), σελ. 114-115 καί τόμ. 10 (2002), σελ. 126].

πραγματοποίησε ὁ βοηθός μου τοῦ Ἑλληνα ἐφημερίου. Ἀκόμη, ὅταν ἦλθαν ἐδῶ δύο κύριοι ἀπὸ τῆ Νιό, θεώρησα εὐκαιρία νά τοὺς ἐξετάσω κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο, ὅπως θά διαπιστώσετε ἀπὸ τὰ συναποστελλόμενα.

Γιὰ νά μὴ διακινδυνεύσουν τὰ πρωτότυπα, θεώρησα σωστό νά παραμείνουν σ' ἐμένα καὶ ὅταν ἡ σεβασμιότητά σας μὲ διατάξει νά τῆς τὰ στείλω, θά τό πράξω μὲ τό πρῶτο ἀσφαλές μεταφορικό μέσον. Συμβαίνουν σέ πολλά ἀπὸ τὰ νησιά αὐτά ὄχι ὀλίγα ἀπαράδεκτα καὶ καταχρήσεις, ἰδιαίτερα σέ γάμους, ἀπὸ τὴν ἀπειρία τῶν Ἑλλήνων ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν κακοήθεια κάποιων κακῶν χριστιανῶν Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐρχόμενοι σ' αὐτὰ τὰ μέρη μὲ τὰ κουρσάρικα πλοῖα, κάποιοι βίαια, ἄλλοι μὲ παρότρυνση γυναικῶν Ἑλληνίδων, νυμφεύονται κατὰ τό ὀρθόδοξο δόγμα, μερικές δέ φορές, ἐπίσης, τοὺς νυμφεύουν καὶ οἱ δικοὶ μας Λατῖνοι ἱερεῖς σέ ἀνυπόστατους γάμους ὡς (δηθεν) ἀγάμους ἢ χήρους καὶ κατόπιν, ἀφοῦ ἱκανοποιήσουν τό πάθος τους, ἐγκαταλείπουν τίς γυναῖκες, μερικές ἤδη σέ ἐγκυμοσύνη καὶ ἄλλες μὲ δύο ἢ τρία παιδιὰ βαπτισμένα κατὰ τό Λατινικὸ δόγμα, ἀλλὰ οἱ μητέρες τὰ ξαναβαπτίζουν κατὰ τό ὀρθόδοξο ἢ τοὺς δίνουν τό ἅγιον μύρο, δηλ. ἔλαιο χρίσματος, ὅπως ἐπίσης καὶ θεῖα κοινωνία, ὥστε νά γίνουν ἀληθινοὶ χριστιανοί, γιατί εἶναι παιδιὰ τῶν σκυλόφραγκων, ὅπως τοὺς χαρακτηρίζουν. Δημιουργεῖ λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἀσέβεια στίς ψυχές τῶν Ἑλλήνων μία τρομερὴ ἄποψη, ὅτι δηλ. πιστεύουν πὼς ὅλοι οἱ Φράγκοι εἶναι, ὅπως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἄθεοι³¹. Ἔτσι, ὅλοι οἱ κόποι καὶ τὰ δάκρυα πού ἐξοδεύτηκαν ἐπὶ τόσα χρόνια ἀπὸ τοὺς μισσιοναριοὺς, σέ ἓνα λεπτό καταστρέφονται ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν κακῶν χριστιανῶν πού ἱερόσυλα ἐκμηδενίζουν τὸν γάμο. Γιὰ νά ἀποτραποῦν τὰ ἀνωτέρω ἀνάρμοστα πού καθημερινὰ συμβαίνουν, θά πρέπει οἱ σεβασμιότητές σας, ἔαν συμφωνοῦν, νά ἐξετάσουν τό ἐνδεχόμενο νά μοῦ ἀποστείλουν κάποια σχετικὴ διαταγή, σύμφωνη μὲ τὴ σύνεση καὶ ἔμφυτη στοργή σας πού θά θεωρήσετε πλέον ἐνδεδειγμένη, τὴν ὁποία ἐγὼ θά δημοσιοποιήσω σέ ὅλα αὐτὰ τὰ νησιά, ὅπου δέν ὑπάρχουν δικοὶ μᾶς ἐπίσκοποι, μὲ τὴν ἀναγκαῖα προσοχή, ἐπειδὴ εἶναι περιοχές τῶν Τούρκων, καὶ ὅλοι σχισματικοὶ πού δέν πιστεύουν στὸ ἀδιάλυτο τοῦ γάμου καὶ γιὰ δέκα πιάστρες παρέχουν ἄδεια νά παντρεύονται μιά φορά τό μήνα, πού λέει ὁ λόγος.

Ἔχω ἤδη πραγματοποιήσει μία συλλογὴ ἀπὸ σφάλματα καὶ ἄγνοιες

31. Κατὰ τὸν Καμίλλη, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δέν ἀκολουθοῦσαν τό Λατινικὸ δόγμα, ἦταν γενικῶς ἄθεοι.

ἀπό τις πιό συνηθισμένες τῶν Ἑλλήνων³² καί πιστεύω, ἂν δέν κάνω λάθος, ὅτι ἄλλοι μισσιονάριοι τοῦ Ἀρχιεπελάγου δέν ἔχουν δώσει ποτέ πληροφορίες στήν Ἁγία Προπαγάνδα γιά παρόμοια καί ἄλλα σφάλματα πού ἔχω παρατηρήσει ἐδῶ καί σαράντα χρόνια πού τήν ὑπηρετῶ, τήν ὁποία θά μπορούσα νά στείλω στίς σεβασμιότητές σας κατά τό χρέος μου. Παρόλο τοῦτο αἰσθάνομαι ἀρκετά ἀμήχανος ἐπειδή εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ Ἁγία Προπαγάνδα θά μείνει ἐκθαμβη μαθαίνοντας πράγματα ἀδιανόητα. Ἄν, τέλος, θελήσει νά μέ διατάξει νά τῆς τά γνωστοποιήσω, θά ἀπομείνει ἀναυδη ἀπό τή γνησιότητα καί τήν πιστότητα τῶν ὄσων δηλώνω· κατασπαζόμενος ταπεινά τά χέρια σας.

Μῆλος, 15 Μαΐου 1683

Τῶν σεβασμιότητων σας Δουῖλος ταπεινός

Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης

ἐπίσκοπος Μήλου.

8-9. \A'. SCR. RIF. NEI CONGR. ARCIP., Vol 4, 25^{RV}+27^R+26^R

Ἀπρίλιος 1683

Ἐξήχθη ἀπό τό πρωτότυπο, τό καταχωρισμένο στήν ἐπισκοπική καντσελλαρία τῆς Μήλου.

Στίς 15 Ἀπριλίου 1683 ἀποσταλείς σ' αὐτό τό νησί τῆς Νίου, ἐγώ ὁ Γεώργιος Μπαρώνιο, κληρικός-ἐπισκοπικός καντσελλάριος Μήλου, δυνάμει ἐντολῆς πού τοῦ δόθηκε ἀπό τή Ρώμη, νά πληροφορηθῶ περί τοῦ γάμου τοῦ μάστορο Carlo Mifsud, Μαλτέζου, μέ τήν Ἑλληνίδα Κατερίνα τῆς Νίου, συνεζήτησα μέ τόν κύριο παπα-Στέφα Κότη, τόν ὁποῖο ἐρώτησα ἐάν παρουσία του καί μέ τήν ιδιότητά του τοῦ ἐφημερίου πραγματοποιήσαν σύμφωνο γάμου ὁ μαστρο Carlo Mifsud καί ἡ Κατερίνα τοῦ Ντούνη:

32. Ἐκτός ἀπό τή "συλλογή" ἀπό σφάλματα καί ἄγνοιας τῶν ὀρθοδόξων πού εἶχε συγκροτήσει ὁ Καμίλλης, τό ἔτος 1661 κατέθεσε στήν Προπαγάνδα καί αὐτή ἐνέκρινε "μερικούς κανόνες γιά τήν καλύτερη διοίκηση" τῆς ἐκκλησίας του, ἀλλ' "οἱ πατέρες καπουτοῖνοι, ὄχι μόνο δέν ἐτήρησαν κανέναν ἀπό αὐτούς", ἀλλ' εἶχαν προσθέσει καί ἄλλες παρεκκλίσεις ἀπό τό Τυπικό, πού σκανδάλιζαν "ὄχι μόνο τούς σχισματικούς πού περιγελοῦσαν, ἀλλά καί τούς ἴδιους τούς Καθολικούς", χωρίς νά μπορεῖ νά ἐπέμβει γιατί, ὅπως ἔγραφε στίς 29 Αὐγούστου 1671, "ὄχι μόνο δέν θά μέ ἀκούσουν, οὔτε ἐκτιμήσουν, ἀλλά θά μέ μισήσουν τόσο καί θά μοῦ δημιουργήσουν τόσα ζητήματα, πού θά μέ κάνουν νά πεθάνω ἀπό ἀπελπισία" [βλ. "Μηλιακά", Α' (1983), σελ. 124-125]. Ὁ ἴδιος πάντως ἄνθρωπος μέ ἀξιόλογη μόρφωση καί θεολογική καί ἐκκλησιολογική κατάρτιση, ἦταν γιά τό Βατικανό ὁ μόνος ἱκανός νά ἐλέγξει καί διακριθῶσει παρατυπίες - παρανομίες καί ἠθικοῦ περιεχομένου καταστάσεις πού συνέβαιναν στίς Λατινικές ἐπισκοπές τῶν Κυκλάδων, ἀκόμη καί τοῦ Ναυπλίου [SCPF/SC. ARCIP. Vol. 6, 464R], ὅπου ἐπῆγε ἱκανές φορές, τόσο γιά νά συναντήσει τούς Βενετούς ναυάρχους, προκειμένου νά ζητήσει οικονομική ἐνίσχυση, ὅσο καί γιά νά ἐξετάσει καταστάσεις παρανομῶν πνευματικῶν περιεχομένου.

Ἀπάντησε: Ἐγὼ ἐτέλεσα αὐτόν τόν γάμο. Ἐγὼ τοὺς πάντρευα καὶ εὐλόγησα τόν γάμο, ὡς ἐφημέριος τους καὶ κατὰ τὴ συνήθεια τῆς ἐκκλησίας μας.

Ρωτήθηκε: Πόσοι ὑπῆρξαν παρόντες ὡς μάρτυρες σέ αὐτόν τόν γάμο;

Ἀπάντησε: Ὑπῆρξαν μερικοὶ λεβέντες τοῦ κουρσάρικου πλοίου "Ἡ Εὐσέβεια", ἐνθυμοῦμαι δὲ μία γυναίκα ὀνόματι Κυριακὴ Κρητικιά, καὶ Ἄννα καὶ Κατερίνα Τουλῆ μέ ἄλλους συγγενεῖς τῆς νύφης.

Ρωτήθηκε: Πρὸ πόσου χρόνου πραγματοποιήθηκε ὁ γάμος;

Ἀπάντησε: Θὰ εἶναι ὀκτώ ἢ ἑννέα χρόνια.

Ρωτήθηκε: Ἄν μπορεῖ νά μοῦ δώσει ἀντίγραφο τοῦ πρακτικοῦ ἀπὸ τὸ κατάστιχο γάμων τῆς ἐνορίας του;

Ἀπάντησε: Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες δέν συνηθίζουμε νά τηροῦμε βιβλία αὐτοῦ τοῦ εἶδους, πλὴν ὁμως ἐπειδὴ προηγουμένως εἶχε ζητήσῃ πληροφορίες ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὁ σεβασμιώτατος Μῆλου, τοῦ εἶχα ἀποστείλει μιά πιστοποίηση καὶ μπορῶ νά σᾶς δώσω μιάν ἄλλη, καὶ τελείωσε ἡ ἐξέταση.

Γεώργιος Μπαρώνιο, ἐπισκοπικός καντσελλάριος.

Πιστοποίηση πού παρέδωσε ὁ παπα-Στέφας Κότης ἀπὸ τὴ Νίο.

Εἰς ταῖς 6 τοῦ Ἀπριλίου 1683, στήν Νίο, ὁμολογῶ ἐγὼ παπα-Στέφας Κότης τὸ πῶς εὐλόγησα τὴν Κατερίνα τοῦ ποτέ Μιχαλῆ τοῦ Ντούνη μέ τόν μάστρο Κάρλο τόν μαλτέζο εἰς τὸ σπίτι της καὶ εἶτονε κουμπάροι ἀνθρώποι ἀπὸ τὰ καράβια, ἀκόμη καὶ γυναῖκες ἡ Κυριακὴ Κρητικιά, ἡ Κατερίνα καὶ Ἄννα Τουλῆ, μά ἐμεῖς διὰ νά μὴν τὰ γράφωμεν δέ θυμοῦμαι καὶ τοὺς ἄλλους, διατὶ εἶναι τῶρα ὀχτῶ χρόνια περασμένοι. Τοῦτο ὁμολογῶ ἀπάνω εἰς τὴν ψυχὴν μου.

ἐγὼ παπᾶ Στέφας.

Β'. Στὶς 27 Ἀπριλίου 1683 ἔφτασαν σ' αὐτὴν τὴν πόλη τῆς Μῆλου ὁ Βασίλειος Κονίδης καὶ ὁ μπάραμπα Πέρος Πουλήτης γεννημένοι καὶ κατοικοῦντες στή Νιό, οἱ ὁποῖοι προσεκλήθησαν ἀπὸ τόν σεβασμ. de Camillis καὶ παρουσία του, ἐξετάσθηκαν ἀπὸ ἐμένα τόν ὑπογεγραμμένο ἐπισκοπικὸ καντσελλάριο· πρῶτος ὁ κ. Βασίλειος Κονίδης ἐρωτηθεὶς ἐάν γνωρίζει τὴν Κατερίνα, θυγατέρα τοῦ Μιχάλη Ντούνη καὶ πόσο διάστημα ἔχει νά τὴν ἰδῇ.

Ἀπάντηση: Τὴ γνωρίζω καλά, ἀλλὰ εἶναι περίπου ἕξι μῆνες πού δέν τὴν

Εκταραχὴ ἀβ Οὐρῆ

26

Ὁ παπὰς ἔχει ὁμολογῶ ἐνόπιον ἔδωκε ἡ ἀπόμια τὸν
 Κάρλο Ἐμαλιζὸ με τὴν καταγεγῶνα τοῦ μηχέλι τῆ νύνη κῆ
 εἶναι καλλὰ. καὶ δὴν διῆμε αἱ εἶναι ὄχι ἢ ἐντα χρόνοι
 παρῶδες μάρτερις ἀνα εἶναι νύνη, ἢ καλοργιὰ ἀνα νύνη,
 καὶ ἡ καταγεγῶνα νύνη, εἰς τὴν νύνη, γρηγορῆς 20. 1683.
 Ἐρῶ Ἐπαπὲ ἔχει εἶναι ἔγραφε.

Joannes Antonius de Camillis Dei et Aplice Sedis
 Episcopus Mili et Argentorae nec non Administrator
 Sr. us. Sic. Cathedralis Syphontensis

fidem facimus hunc Transumptum idioma & cata:
 chere) σταες unscriptum, exaratum esse nra manu
 ab originali manuscritu R. Parasti Stephani notus
 Graef de Nio Insula, cui fides adhiberi potest in
 Nio. et extra illud. In quod
 Datum Mili 13. Maii 1683.

J. H. Ep. Milens.

Ἡ ὁμολογία τοῦ ἐφημερίου Ἰου παπα-Στεφὰ με ἐπιβεβαίωση τοῦ Καμίλλη.

βλέπω ἐπειδὴ ἔχει πάει στό νησί τῆς Σάμου γιὰ νά μείνει με τόν ἀδελφὸ
 τῆς ἐγκατεστημένον ἐκεῖ.

Ἐρωτήθηκε ἂν γνωρίζει πὼς ἡ Κατερίνα ἐτέλεσε γάμο καὶ ἂν αὐτὸς
 ὑπῆρξε νόμιμος.

Ἀπάντηση: Εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι συζεύχθηκε ἕναν Μαλτέζο
 ὀνομαζόμενον μάστρο Κάρλο πού ἦταν με τό πλοῖο "Εὐσέβεια", ὁ ὁποῖος,
 ἀφοῦ παρέμεινε μαζί τῆς μερικὸς μῆνες, ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴ Νιό καὶ δέν
 ξαναγύρισε νά δεῖ τὴ σύζυγό του.

Ἐρωτήθηκε ἂν ἦταν παρών κατά τήν τέλεση τοῦ γάμου,

Ἀπάντηση: Δέν ἤμουν παρών, μά ἤμπορῶ νά πῶ ὑπεύθυνα πῶς αὐτός ὁ γάμος εὐλογήθηκε δημοσίως ἀπό ἱερέα μέ πολλούς κουμπάρους, ἄνδρες καί γυναῖκες.

Βασίλειος Κονίδης ὑπογράφω
Γεώργιος Μπαρώνιος
ἐπισκοπικός καντσελλάριος.

Ἀκολούθως ἐρωτήθηκε ὁ ἀνωτέρω μπάριμπα Πέρος Πουλήτης ἂν γνωρίζει τήν Κατερίνα, θυγατέρα τοῦ Μιχάλη Ντούνη καί πόσον καιρό ἔχει νά τήν ἰδῆ.

Ἀπήντησε: Τή γνωρίζω γιατί εἶναι συγχωριανή μου καί συγγενής, ἀλλά εἶναι περίπου ἑξί μῆνες πού ἔφυγε ἀπό τή Νιό καί ἐπῆγε στή Σάμο νά μείνει μέ τόν ἀδελφό της, συζευγμένον σ' ἐκεῖνο τό νησί.

Ἐρωτήθηκε ἂν ἡ Κατερίνα συζεύχθηκε μέ νόμιμο γάμο

Ἀπήντησε: Εἶναι δημόσια γνωστό ὅτι συζεύχθηκε τόν μάστρο Κάρλο Μαλτέζο καί ὅτι τόν γάμο τους εὐλόγησε κληρικός ἐνώπιον πολλῶν κουμπάρων τοῦ πλοίου "Εὐσέβεια".

Ἐρωτήθηκε ἂν ἦταν παρών κατά τήν τέλεση τοῦ γάμου.

Ἀπήντησε: Ἦμουν παρών, ὄχι ὡς κουμπάρος μά ὡς συγγενής της καί αὐτός ὁ Μαλτέζος ἀφοῦ ἔμεινε μερικούς μῆνες στή Νιό μέ τή σύζυγό του, ἔφυγε μετά μέ τό πλοῖο καί δέν ξαναγύρισε πλέον καί αὐτή βλέποντας ὅτι ἐξαπατήθηκε, ἔφυγε ἀπογοητευμένη ἀπό τό νησί.

- Angelo Astaro ὑπογράφω γιά τόν μπάριμπα Πιέρο,
μή γνωρίζοντας νά γράφει ὁ ἴδιος
- Γεώργιος Μπαρώνιο, ἐπισκοπικός καντσελλάριος

Ἰωάννης Ἀντώνιος de Camillis χάριτι Θεοῦ καί τῆς Ἁγίας Ἀποστολικῆς Ἐδρας ἐπίσκοπος Μήλου καί Κιμώλου καί Ἀποστολικός Διαχειριστής τοῦ Καθεδρικοῦ τῆς Σίφνου, πιστοποιῶ ἀπόλυτα ὅτι ὁ ἀνωτέρω D. Giorgio Baronio εἶναι κατσελλάριος μας καί ἡ παροῦσα ἐξέταση ἀντεγράφη ἀπό τό πρωτότυπο μέ τό δικό μας χέρι χάριν ἐπικύρωσης ὡς καντσελλάριόν μας, αἱ πράξεις τοῦ ὁποίου, ὅπως ἡ παροῦσα καί ὅλες οἱ παρουσιασθησόμενες ὁπουδήποτε ἔχουν ἀπόλυτη πιστότητα.

[Τ.Σ.] Ἐξεδόθη στή Μῆλο 12 Μαΐου 1683
Ἰωάννης Ἀντώνιος, ἐπίσκοπος Μήλου.

Ἀντίγραφο ἀπό τό πρωτότυπο

"Ἐγώ παπα-Στέφας ὁμολογῶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πῶς εὐλόγησα τόν

Κάρλο τόν Μαλτέζο μέ τήν Κατερίνα τοῦ Μιχέλη Ντούνη καί εἶναι καλά καί δέν θυμοῦμαι ἄν εἶναι ὀχτώ ἢ ἔννεα χρόνια· παρόντες μάρτυρες Ἄννα τοῦ Ντούνη, ἡ καλογοριά Ἄννα Τουλῆ καί ἡ Κατερίνα Τουλῆ.

Εἰς τή Νιό, γεναρίου 20. 1683

Ἐγώ παπα-Στέφας ἔγραψα".

[Ἐπιβεβαίωση τοῦ ἀντιγράφου ἀπό τόν ἐπίσκοπο Μήλου].

10. SCPF/SC. ARCIPEL., Vol 4, 257^{RV} + 258^R

Μήλος, 30 Ἰουλίου 1683

Ἡμεῖς οἱ κάτω γεγραμμένοι κυβερνηται καί ἐπιτρόποι τῆς νήσου Μήλου εἰς ἀναζήτησιν τοῦ πανιερωτάτου κυρίου κυρίου Ἰωάννη Ἀντωνίου ντέ Καμίλλια, ὑπερτίμου δεσπότη καί ὑπεραξιού ἀρχιερέως τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου καί εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας μαρτυροῦμεν πῶς ἀπό τόν χρόνον πού ἐχειροτονήθηκεν Ἐπίσκοπος, τόν ἐπίασαισιν οἱ χροιοφειλέτες τῆς ἐκκλησίας, ἤγουν ἐκεῖνοι ὅπου ὁ μακαρίτης ἐπίσκοπος Σέρρας τῶν ἐχρεώστικε, ἡ διά σπῖτι ὅπου ἐγόρασεν, ἡ διά πράμα ὅπου ἐπῆρε καί δέν τόν ἀποπλέρωσεν καί ἀποθένοντας ἀδιόρθωτος³³ ἐπόμενε τό χρέος τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὅποια ἐκρουσέφτη³⁴ ἐκ τῶν κληρονόμων τοῦ αὐτοῦ Σέρρα εἰς διαφόροις καιροῖς παρά τῶν πιστῶν καί ἀλλοφύλων κριτηρίων³⁵· καί μὴ ἔχων ἐξ αὐτοῦ πληρῶσαι, ἐδανείζετον ἀπέ τόν ἕνα καί ἔδιδε τοῦ ἄλλου. Τέλος πάντων ἐπῆρε ἀπό τόν ἀφέντη Ἀνεγνώστη Ναδάλε ρεάλια διακόσια τριάντα καί ἀπό τόν ἀφέντη Ἀντωνάκη Στάη³⁶ ἄλλα ρεάλια ἑβδομήντα καί ἐξεπλήρωσε τό μεγάλο μαγαζέ, τό σπῖτι τῆς σακχιστίας³⁷ καί τό ἄλλο τοῦ Χρουσολουροῦ καί ἄλλαις παρτίδαις κατά τή νότα³⁸ ὅπου τοῦ ἔφησε ὁ πάντρε Ντομίνικος καπουτζίνος, ὅπου ἐπόμενε βικάριος καί ἐπιασε ὄλο τό πράμα³⁹ καί χαρτιά τῆς ἐκκλησίας εἰς τό χέρι του, ἐξόχως τήν παρτίδα τῶν ἑκατόν εἴκοσι ρηαλιῶν τοῦ ὀρισμοῦ πού χρεωστεῖ τοῦ ρεφερεντάριου στήν Πόλη, ὅπου εἶναι εἰς τήν αὐτήν νότα, δέν ἐπλερώθηκε καί εἶναι πάντα χρεώστικε νά τά δώση μέ τό διάφορον τως

33. Ἄδιόρθωτος = ἀδιάθετος, χωρίς διαθήκη.

34. Ἐκρουσέφτη = ἀπογυμνώθηκε

35. Κριτηρίων = δικαστηρίων

36. Ἀντωνάκης Στάης = Ἀπό τήν Κρήτη, ἐγκαταστάθηκε στή Σίφνο κατά τόν πόλεμο Βενετίας - Τουρκίας (1645-1669) καί διέπρεψε στή βιοτεχνία τῆς ὑφαντουργίας [Βλ. περιοδ. "Σιφνιακά", 9 (2001), σελ. 33-34.

37. Σακχιστία = ἰταλ. sagrestia = σκευοφυλάκιο

38. Νότα = ἰταλ. nota = σημείωση, πίνακας.

39. Πράμα = ἀκίνητη περιουσία

πρός εἴκοσι τὰ ἑκατό κατά πού τὰ παίρνουν στήν Τουρκία⁴⁰ ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι ἀποστολικοί· εἶδε τούς ἄλλους πρῶτους χρωματιστές ἐπλήρωσε μέ τὰ ἄνωθεν ἄσπρα ὁποῦ ἐπῆρε ἀπό τούς δύο ἄνω λεγομένους πρῶτοι ἀποστολικοί, οἱ ὁποῖοι τοῦ σύρουν τὰ διάφορα πρῶτοι δεκαπέντε τὰ ἑκατό κατά τήν τάξη τοῦ τόπου μας καί οἱ ἄλλοι τοῦ ἐπῆρασι εἴκοσι τὰ ἑκατό καί διά τήν ἀγάπην καί σέβας ὁποῦ ἔχουν πρῶτοι τοῦτον τόν θεοφιλέστατον ἀρχιερέα, τοῦ εἶχαι ἀπομονή ἕως τώρα· πλὴν κατέχομεν καί εἶδαμεν πῶς ὄντας ἀκόμη βικάριος ἀποστολικός, ἐπειδή καί νά πάρη ὁ μάστρο Νικόλας Ψαρός τό ἀμπέλι ὁποῦ ἤφηκε ὁ Δαμιανός τῆς πiscoπῆς τοποθετημένο εἰς τὰ Καρνέρια καί ὁ Μπεργαμάσκος τό περιβόλι ὁποῦ εἶχε ἀγορά, μά ἀπλήρωτο, στά Βούρκα, ἐπῆγε δύο χρονιές ὁ αὐτός μονσινιόρες ἀκόμη βικάριος εἰς τήν ἀρμάδα ὁποῦ ἐξεχειμῶνιαζε στήν Πάρο καί κάμνοντας λίτη⁴² ἐκέρδισε τό ἀμπέλι καί τό περιβόλι μέ ἕξοδες καθῶς πᾶσα εἷς μπορεῖ νά λογάση πόσα τρῶσιν οἱ ἄβοκάτοι⁴³ καί ἄλλοι. Ἐπειτα, μέ τόν παρομόν τῆς Κρήτης, ἐρχόμενοι οἱ Τοῦρκοι καί καδῆδες στό νησί μας, ἐσηκωθήκασι πάλι τοῦ μονσινιόρ ὁ ἀδελφός καί ὁ ἀνιψιός καί ἄλλοι ὁποῦ ἐπρεν<τε>ντέρασι⁴⁴ νά πάρουν τό πρῶτο τῆς ἐκκλησίας καί ἐσύρασιν τόν καθημερινό τόν καδή καί αὐτός ἀκόμη ἀχεροτόνητος⁴⁵ ἐδιαφέντεψεν ἀνδρείως τό δίκαιον τῆς ἐκκλησίας καί μέ ἕξοδες μεγάλες καθῶς κάθε φρόνιμος καί πού νά ἐπραξεν τήν τούρκικην κρίση, μπορεῖ νά πιστεύση πόσα ἄσπρα τοῦ ἐπῆρασιν στά ρέσμια καί χοζέτια. Καί ὄχι μόνον ἀνεῖχε τίποτις ἀπό ἐδικόν του τό ἔδωκε, ἀμή καί ἀπό φίλους ἐδανείστη καί ἐκυβέρνησε ταῖς χρεῖαις τῆς ἐκκλησίας του καί ἀπό τότε πάντα χρεωμένος καί φτωχά ἀπόμεινε καί ἀγκαλά στενοχωρημένος καί δυστυχισμένος ὡς εἶπαμεν νά εὐρίσκειται, δέν ἀφῆκε ποτέ τήν ἐκκλησίαν του ἀδούλευτη καί τὰ ὀφείλια καί ληταῖς καί λειτουργίες καί διδαχές ὁποῦ ἐπρέπασιν⁴⁶, εὐπρεπίζοντας πάντα τήν νύμφην⁴⁷ του, κρατώντας πότε ἕνα, πότε ἄλλον παπᾶ καί τζάγους διά νά τόν βοηθοῦσι εἰς τήν ὀλημερνήν ψαλμωδίαν καί οὕτως μέ θερμόν καί ἔνθεον ζῆλον κινεῖται <ἐν> εἰρήνῃ καί πατρικῇ ἀγάπῃ ποιμενεῖ θεοφρόνως τό ἴδιον ποίμνιον καί ὑποφέρει καθ' ἑκάστην ἀνυποφόρετα βάρητα διά στερέωσιν τῆς ἐκκλησίας του.

40. Ὁ ρεφερενδάριος (= ἀξίωμα ἐκκλησιαστικό) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἶχε βοηθήσει, μέ ἀμοιβή, τόν ἐπίσκοπο Μήλου Ἀντώνιο Σέρρα στήν ἐκδοση ἀδειας γιά τήν ἀνέγερση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων [βλ. "Μηλιακά", Ἀ' (1983), σελ. 126].

41. Πρῶτοι ἀποστολικοί = οἱ μεσίτες γιά τή διεκπεραίωση ὑποθέσεων καί οἱ δανειστές χρημάτων.

42. Λίτη = ἰταλ. lite = δίκη

43. Ἄβοκάτοι = ἰταλ. avvocato = δικηγόρος

44. Ἐπρεντέρασι = ἰταλ. pretendere = ἀξιῶνω, διεκδικῶ.

45. Ἀχεροτόνητος = δέν εἶχε ἀκόμη χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος ὁ Καμίλλης.

46. Ἐννοεῖται ὅτι διατήρησε πάντοτε λειτουργικῆ τήν ἐκκλησία του.

47. Νύμφη, ἔννοεῖται ὁ ναός του.

Ὅθεν ἡμεῖς οἱ γινώσκοντες τὴν αὐτοῦ στενοχωρία καὶ βλέποντας τὴν αὐτοῦ θεοσεβῆ πολιτείαν, μαρτυροῦμεν μεθ' ὄρκου τὰ ἄνωθεν ἀληθῆ εἶναι καὶ ταύτην τὴν πίστην ποιοῦμεν εἰς ἅπαντα θεοσεβῆ χριστιανόν εἰς ἀσφάλειαν ἀληθείας καὶ εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἄνωθεν ποινιερωτάτου ἀρχιερέως, οὗ καὶ τὴν παροῦσαν εὐλαβῶς παρέχομεν.

Ἐκ νήσου Μήλου ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπικῆς συνάξεως,
 Ἰουλίου 30. 1683

- Μάρκος ὁ Σουμαρίπας ἐπίτροπος

- Γιωργάκης Ταταράκης ἐπίτροπος

- Ἀντωνάκης Δελίνης ἐπίτροπος

Δημήτρης Κοντίλης νοδάρως καὶ καντζηλιέρης Μήλου.

11. SCPF/SC. ARCIP. Vol. 5, 21^R

Μήλος, 29 Ὀκτωβρίου 1684

Σέ αὐτὰ τὰ νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους, τόσο στὰ ὑποκείμενα στοὺς δικούς μας Λατίνους ἐπισκόπους, ὅσο καὶ στὰ ἄλλα πού ἐξαρτῶνται μόνον ἀπὸ Ἑλληνες σχισματικούς ἐπισκόπους, διαπράττονται μεγάλα τερατουργήματα, μαγεῖες, μαγγανεῖες, ἀνίεροι γάμοι, βλασφημίες αἰρετικοῦ περιεχομένου καὶ πλεῖστα ὅσα γνωστικά ἐγκλήματα καὶ ἁμαρτήματα, γιὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νά ἀσχοληθεῖ τό Ἱερό Δικαστήριο τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης⁴⁸. Πιστεύω πὼς πρέπει νά γνωρίζουν οἱ σεβασμιότητές σας ὅτι οἱ ἐπισκοποὶ μας δέν εἶναι σέ θέση νά κολάσουν αὐτὰ τὰ ἀνομήματα καὶ νά ἐξαλείφουν παρόμοιες καταχρήσεις· πρόκειται γιὰ ζήτημα σοβαρό καὶ ἄξιο ἐξέτασης, ἀφοῦ μέχρι σήμερα διατελούσαμε ὑπὸ τόν τυραννικό ζυγὸ τῶν Τούρκων. Τώρα ὁμως πού, χάριτι Θεοῦ, μέ τὴν εὐκαιρία τοῦ παρόντος πολέμου, βρισκόμαστε ὑπὸ τὴν στοργικὴ προστασία τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας τῆς Βενετίας⁴⁹, εἶναι δυνατή, διὰ τοῦ ποιμαντικοῦ ζήλου τοῦ ἀνωτάτου Ποντίφηκος, ἡ παύση πολλῶν ὀλέθριων καταστάσεων οἱ ὁποῖες διαφθείρουν ὅλον τόν Χριστιανισμό, ὅπως μέ προηγούμενη ταπεινὴ ἀναφορὰ μου αἰτιολόγησα.

Τολμῶ μάλιστα νά παρακαλέσω τὴν ἐπιείκεια τῶν σεβασμιότητων

48. Τὰ ἁμαρτήματα πού καταγράφει ὁ Καμίλλης συνέβαιναν πράγματι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (κάποια δέν λείπουν καὶ σήμερα) καὶ θεωροῦσε ὅτι ἔπρεπε νά ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὴν Ἱερά Ἐξέταση!

49. Ἡ ἀνάμειξη τῆς τελευταίας, κατὰ τὴν ἀποψὴ του, σέ Λατινικὲς καὶ Ὁρθόδοξες ἐπισκοπὲς ἀδιακρίτως, ἦταν δυνατὴ λόγω τοῦ νέου πολέμου μεταξύ Βενετίας - Τουρκίας, πού εἶχε ἀρχίσει τὸν ἴδιο χρόνο (1684) ἐπειδὴ στίς θάλασσες κυριαρχοῦσε ὁ στόλος τῆς πρώτης πού θά βοηθοῦσε στὴν ἐπιβολὴ τοῦ σχεδίου καὶ πάταξη τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῆς διαφθορᾶς.

σας νά μέ τιμήσουν μέ τόν τίτλο καί ἐξουσία ὑπο-ἱεροεξεταστοῦ στά νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους⁵⁰ προμηθεύοντάς με μέ δίπλωμα καί συστατικό ἔγγραφο τῆς, ὑπό τήν Ἱερά Ἐξέταση τῆς Ρώμης, Ἀγίας Προπαγάνδας καί μέ Διάταγμα τῆς Βενετίας, συνοδευόμενα μέ δικό σας ἔγγραφο κύρους πρὸς τόν ἐξοχώτατο ναύαρχο τῆς Βενέτικης Ἀρμάδας, τό ὁποῖο θά μοῦ εἶναι ιδιαίτερα χρήσιμο στά λιμάνια· ἐπειδὴ δέ τό νησί μου (ἐνν. τή Μῆλο) εἶναι τό πλέον πολυσύχναστο ἀπό ἀρμάδες, θά ἔχω μεγαλύτερη εὐκολία νά ἀπονέμω τή δικαιοσύνη, ἀφοῦ τά πάντα ἐξαρτῶνται ἀπό τή μεγιστοποίηση τῆς δόξας τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτήν τήν προσφορά σας θά εἶμαι ὑπόχρεως νά προσεύχομαι στόν Κύριο ὑπέρ ὑγείας τῶν σεβασμοτήτων σας, τῶν ὁποίων ἀσπάζομαι τό χέρι.

Μῆλος, 29 Ὀκτωβρίου 1684
 Τῶν σεβασμοτήτων σας Δοῦλος ταπεινός
 Ἰωάννης-Ἀντώνιος Καμίλλης
 ἐπίσκοπος Μήλου.

12. SCPF/SCR. RIF. NEI CONGR. APCIPEL. Vol. 4, 517^R-518^V.
 Ιος, 25 Ἰουλίου 1685

Σεβασμιώτατοι πατέρες μου.

Ἔχω ἤδη γράψει στίς σεβασμιότητές σας τρεῖς φορές προκειμένου νά τίς ἐνημερώσω σέ ποιάν κατάσταση εὐρίσκεται ἡ πρόσφατα ἐγκαθιδρυθεῖσα στό νησί τῆς Ἴου Ἐκκλησία κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας καί μέ ποιόν τρόπο ὁ ἀοίδιμος μονσινιόρ Ξανθάκης μέ διόρισε στήν ὑπηρεσία καί σταθεροποίησή της. Χηρευούσης τότε τῆς ἔδρας τῆς συνόδου τῶν κανονικῶν μας, σέ συνεννόηση καί μέ διαταγές τῶν σεβασμοτήτων σας καί ἐπιθυμία τοῦ εἰρημένου ἀρχιερέως, μοῦ κοινοποιήθηκαν ἔγγραφα ἀπόλυσης καί διακοπῆς τῆς μισθοδοσίας μου [ἐννοεῖ ἀπό τή θέση πού κατεῖχε μέχρι τότε στή Σαντορίνη], προκειμένου νά ὑπηρετήσω αὐτήν τήν Ἐκκλησία, στήν ὁποία προσφέρω ὑπηρεσίες δύο περίπου χρόνια. Εὐρῆκα τόν τρόπο λοιπόν, μέσω προσφορῶν τῶν κυρίων Ἱπποτῶν καί χριστιανῶν πλοιοκτητῶν πού ξεχειμωνιάζουν σ' αὐτόν τόν τόπο λόγω τῆς καταλλήλότητάς τοῦ λιμανιοῦ του, ἀλλά καί τῆς εὐσέβειας καί ἐλεημοσυνῶν τῶν συζευγμένων ἐδῶ χριστιανῶν ἢ γηγενῶν τοῦ νησιοῦ, νά

50. Ὁ ἴδιος ὁ Καμίλλης ἀναλάμβανε εὐχαρίστως τό ἔργο τοῦ ἱεροεξεταστή, ἤθελε ὁμως νά ἐφοδιαστεῖ μέ σχετικά ἔγγραφα τοῦ Βατικανοῦ καί τῆς Γαλινοτάτης Βενετικῆς Δημοκρατίας, ὥστε τό ἔργο του νά ἔχει κύρος καί αὐθεντικότητα. Ἡ Ρώμη, πάντως, δέν υἱοθέτησε τήν πρότασή του, πλὴν συνέχισε νά τοῦ ἀναθέτει ἀνακριτικά ἔργα ἐπί ζητημάτων ἠθικῆς τάξεως.

ἀγοράσω μίαν ἐκκλησία ἀπό τούς Ἑλλήνες, τήν ὁποία ἀπεκατέστησα κτιριακά καί διεκόσμησα μέ κόπους μου καί χρηματικές συνεισφορές τῶν Λατίνων φέλνοντας λειτουργίες ὑπέρ ζώντων καί τεθνεώτων. Ἡ εἰρημένη ἐκκλησία ἔχει μῆκος 65 παλαμῶν, πλάτος 23 καί ὕψος 27, τό δάπεδο ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό μάρμαρο, τήν ἀγία τράπεζα μέ μεγάλες εἰκόνες, μία τῆς Παναγίας *del Carmine*, ἡ ἄλλη τῆς Ἁγίας Παρθένου καί μάρτυρος Αἰκατερίνης, ἕνα ἀρτοφόριο πού ἀγόρασα ἀντί 5 ρεαλιῶν, ἕνα κάλυμμα τοῦ ἀλταρίου ἀπό κόκκινο βελουδο καί ἄλλο ἕνα πολύχρωμο, ἕνα φελόνι κόκκινο δαμασκηνό, ἄλλο ἕνα μέ σχέδια, ἕνα ὠραῖο χιτώνα, δύο ὠραία ταπέτα καί ἐλπίζω στόν Κύριο νά τήν προμηθεύσω σιγά-σιγά καί μέ ὅ,τι ἄλλο ἀπαραίτητο ἀπό ἱερά ἀντικείμενα μέ τή βοήθεια συνεισφορῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, κάποιοι μάλιστα ἀπό τούς ὁποίους μοῦ ἔχουν ἤδη πεί ὅτι θά προσφέρουν δύο ἀργυρές κορῶνες γιά τίς δύο εἰκόνες. Ἀκόμη ἀγόρασα ἕναν κῆπο μέ χρήματα πού προσέφεραν γιά λειτουργίες ὑπέρ ἀποβιώσαντος, ἀλλά δέν διαθέτω δική μου κατοικία. Διαμένω σέ οἶκημα πού ἐνοικιάζω ἀντί 3 πιάστρων· ἔκανα ἔξι μνήματα, ὅπου ἤδη ἐνταφίασα ἀρκετούς, καθῶς καί ἕνα ἐρμάριο γιά τά ἱερά ἄμφια καί βαπτιστήριο γιά τά παιδάκια.

Ἦταν μεγάλη ἀνάγκη νά ὑπάρχει στή Νιό ἐκκλησία τοῦ δόγματός μας, γιατί ἐδῶ εἶναι συζευγμένοι 150 χριστιανοί Ρωμαῖοι, χωρίς νά ὑπολογίζονται οἱ ξένοι καί οἱ καπεταναῖοι· ἔχω βαπτίσει πολλά παιδάκια, τά ὁποῖα στά ἐπόμενα λίγα χρόνια θά πολλαπλασιαστοῦν καί θά δημιουργηθεῖ ἕνα πολύ ἀξιόλογο πλῆθος κατοίκων τοῦ δόγματός μας. Διατηρῶ σχολεῖο στό ὁποῖο διδάσκω πολλά παιδιά, τόσο τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος, ὅσο καί τοῦ Λατινικοῦ καί προσπαθῶ, ὅση μοί δύναμη, νά εἰρηνεύω τούς διαφωνοῦντες καί φροντίζω πλησίον τῶν κυριῶν καπεταναίων, νά διαβιοῦν ἡσύχως οἱ λεβέντες καί στρατιῶτες τους. Ψάλλω τή θεία λειτουργία κάθε Κυριακή καί τίς προβλεπόμενες ἐορτές καί, κατά τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος, ἐνεργῶ τά ἅγια μυστήρια τῆς ἐξομολόγησης καί τῆς μετάλτησης στούς ἔχοντες ἀνάγκη καί ὅλος ὁ λαός τῆς Ἱου, μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅπως διαπιστώνω, μένει εὐχαριστημένος ἀπό τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο δραστηριοποιοῦμαι στό σπίτι καί στήν ἐκκλησία μου, ἐνῶ ἀπέχω, ὅσο γίνεται, ἀπό μερικούς καπελάνους (= ἱερεῖς σέ πλοῖα), οἱ ὁποῖοι, γιά νά λέγεται ἡ ἀλήθεια, δημιουργοῦν συχνά σκάνδαλα στόν κόσμον καί ἔχουν ἀνάγκη γιά ἕνα γερό φρενάρισμα καί καλύτερους τρόπους.

Παρακαλῶ τίς σεβασμιότητές σας νά θελήσουν νά θεραπεύσουν τήν κατάσταση αὐτή, ἀφοῦ δέν ἀρκεῖ οὔτε κατ' ἐλάχιστον ἡ δική μου δύναμη νά τό ἐπιτύχω· αὐτοί δέ πού βλέπουν ὅτι δέν ἐπαρκοῦν οἱ ἐπιπλήξεις τῆς ἀγάπης μου, οὔτε καί οἱ σωστές καί οἱ λογικές ὑποδείξεις μου, συμπεριφέρονται χωρίς σεβασμό στό πρόσωπό μου καί στίς ἐντολές τῆς Ἐκκλησίας μας,

29. luglio 1685. ^{Trinidad}

contutto il suo equipaggio di quanto lo trovarono facendo
 sodomia con un putto, et era il suo solito ogni poco s'indiviso
 andando alle faverne e portando un forte bastone co il
 quale batte il terzo e quarto et un giorno avendo datutto
 un alpo superario di uasello e cavato il pigniale combadi
 lui lo feri nel braccio, et andato alla pbblica del monas
 tero greco di amurgo e pregun solo di certi uino che beto
 abate no haueua piglio una candela e li abruaij la sua bar
 ba un giorno uolendo imbricarsi e beuer del suo solito,
 e non hauendo uino ando auender li paramenti del suo
 capitulo in roma loro tante in fornitura di quel prete
 calabrese che no le possi raccontare alle eminenze loro e no
 uare esser prete ma un leuente o quisto e cosi scandaliza ta
 nto li afeci quanto li latini; e adouero le eminenze li
 ro scapellano molto bene proueder accio detto Capellano sca
 ndaloso e molti altri in questi uaselli di corso come in de
 qui del carattere furono leuati o castigati come troppo uetate
 rosi al nostro Rito et al stuto ecclesiastico. e quando mos
 tro a tali che no mi piace la loro uita et alti in ogni
 mi manguciano e straguzzano. haonde prego affai le Corri
 menze loro che mi vogliono fauorir della loro protectione
 e raccomandatione al capitan generale della Armata Chri
 stiana accio so resti accoperto del ira et in uindia che
 hanno questi Capellani di uaselli corsari uedendo che
 quella lionofina effi danno per batesimo, se polture, o ma
 trimonij, le quali go deuanio quando mancarua in ques
 ta isola un vicario del Rito latino no la go dono piu
 e mi sono transferite per gratia e fauore del Christiani
 uerso Rome e de Agituali Catholicij Romani. tra tanto me
 ne profeso per sempre baccianarsi la sacra porpora
 No alli 29 luglio, 1685. H. N.

Humiliss^{imo} et Obedientiss^{imo} Seruitore
 Ignatio Daquila Vicario

ἐνῶ θέλουν νά ἀσκήσουν ἐνοριακά καθήκοντα, μοῦ μιλοῦν ἐχθρικά καί μέ ἀπειλοῦν μέ ξυλοδαρμό· ἐγώ ἀντιστέκομαι καί περιμένω νά τοὺς δώσω, ἂν μοῦ σταλεῖ, διαταγή τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, ἐφ' ὅσον λάβει μερίμνα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, γιατί καταλαβαίνω ὅτι ἐπιθυμοῦν νά γίνουν κύριοι καί νά κάνουν τοὺς ἐφημερίους λέγοντας ὅ,τι τοὺς ἀρέσει ἐναντία στό δίκαιο. Μεταξύ τῶν ἄλλων εὐρίσκεται ἐδῶ πολλά χρόνια ἕνας κληρικός ἀπό τήν Καλάβρια ὀνόματι δόν Ἄντωνιος di Santa Catarina, ὁ ὁποῖος ἔφτασε μέ κάποια πλοῖα τῆς πατρίδας του πού συνενώθηκαν μέ ἐκεῖνα τοῦ καπετάν Civialier καί κατέστρεψαν ἕνα κάστρο τοῦ νησιοῦ μας τῆς Σαντορίνης, λεγόμενο Ἐμποριό, καί ἔκαναν πράγματα ἀπό τά πλέον βδελυρά, ὅπως κατανοοῦν οἱ σεβασμιότητές σας. Αὐτός ὁ ἄθλιος κληρικός, συντροφιά μέ ἐκεῖνους τῶν πλοίων, διέφθειραν πολλές γυναῖκες καί διεκόρευσαν κορίτσια δίνοντάς τους νά πιοῦν στά καράβια τοὺς μέσα στά ἀρπαγέντα δυσκοπότηρα ἀπό τοὺς ναοὺς τοῦ Ἐμποριοῦ, ἔβαζαν δέ τίς γυναῖκες πού εἶχαν μεταφέρει στά καράβια νά περπατοῦν γυμνές βγάζοντας τά ροῦχα τους, ἄλλοι δέ κτυποῦσαν ἢ σκοτώναν πολλοὺς ἀνθρώπους· μέ δύο λόγια ἔκαναν πράγματα πού δέν ἔχει ποτέ ἰδεῖ κανεὶς νά συμβαίνουν μεταξύ τῶν χριστιανῶν.

Αὐτός λοιπόν ὁ Καλαβρέζος κληρικός, σύντροφος αὐτῶν τῶν ξεσάλωτων, ὅπως γνωρίζει ὁλος ὁ λαός τῆς Σαντορίνης καί ἐγώ ὁ ἴδιος εἶδα, γιατί τότε ἤμουν ἐφημέριος στό Κάστρο τοῦ Ἐμποριοῦ, κυκλοφορεῖ μόνιμα χωρὶς ράσο μέ ἔνδυμα λαϊκοῦ, σάν ἕνας λεβέντης, καί ἀρπάζει ἢ μαστιγώνει πολλές κοπέλλες καί εἶναι, σχεδόν πάντοτε, μεθυσμένος καί τόσο ἀναιδής στά λόγια καί δυσάρεστες πράξεις του, ὥστε φυλακίστηκε ἀπό τόν καπετάνιο τοῦ πλοίου μέ τό ὁποῖο ταξίδευε βάζοντάς τον σιδηροδέσμιο στό ἀμπάρι καί μέ τίς καδένες στά χέρια ἐπὶ δύο μῆνες. Μετά τόν ἐξεδίωξε ὡς ἀνεπιθύμητον, ὁπότε ἐπῆγε σέ ἄλλο κουρσαρικο πλοῖο ἀπό τό ὁποῖο, ἐπίσης, διώχτηκε ἀπό τόν καπετάνιο, πού σκανδαλίστηκε μέ ὄλο τό πλήρωμά του ὅταν τόν βρῆκαν νά διαφθείρει (σοδομεῖ) ἕνα μικρό παιδί· μεθυσμένος, κατά τή συνήθειά του, γυρίζει στίς ταβέρνες καί κρατᾶ ἕνα σκληρό ραβδί μέ τό ὁποῖο κτυπᾶ δεξιά-ἀριστερά· μιάν ἡμέρα κτύπησε ἕναν ἄλλον ἱερέα πλοίου κατεβάζοντάς του μιὰ μπουνιὰ καί τραυματίζοντας τό χέρι του· ἐπῆγε, ἀκόμη, στόν ἠγούμενο τοῦ ἐλληνικοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἀμοργοῦ καί τόν παρεκάλεσε νά τοῦ δώσει κρασί καί ὅταν ὁ ἠγούμενος τοῦ εἶπε πῶς δέν ἔχει, ἐπῆρε ἕνα κανδύλι καί τό ἄδειασε στά γένια του. Ἐνα πρωί, στήν ἐπιθυμία του γιά κρασί, ἐπῆγε νά πωλήσει πράγματα τοῦ καπετάνιου του. Μέ δύο λόγια εἶναι τόσες πολλές οἱ ἀτιμίες αὐτοῦ τοῦ Καλαβρέζου κληρικοῦ, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νά ἀπαριθμηθοῦν στίς σεβασμιότητες σας. Δέν πρόκειται βέβαια γιά κληρικό, ἀλλά γιά ἕναν λεβέντη ἢ ναύτη πού σκανδαλίζει, τόσο τοὺς Ἑλλήνες, ὅσο καί τοὺς Λατίνους.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ σεβασμιότητές σας θά κάνουν πολύ καλά νά προνοήσουν γι' αὐτόν τόν σκανδαλοποιό κληρικό, ὅπως καί γιά πολλοὺς ἄλλους σ' αὐτά τὰ κουρσάρικα πλοῖα χάριν ἀξιοπρεπείας, βγάζοντάς τους ἀπό τή μέση ἢ σωφρονίζοντας τους, ἀφοῦ βλάπτουν ἐξαιρετικά τό δόγμα μας καί τό ἱερατικό ἀξίωμα. Ἄν σέ κάποιους ἀπ' αὐτούς γίνει γνωστό ὅτι δέν μοῦ ἀρέσει ὁ τρόπος ζωῆς καί τὰ ἔργα τους, θά μέ ἀπειλήσουν καί θά μέ κακομεταχειριστοῦν. Γι' αὐτό παρακαλῶ θεοῦ τίς σεβασμιότητές σας νά μοῦ παράσχουν τήν προστασία τους μέ μία σύσταση πρὸς τόν ναύαρχο τῆς χριστιανικῆς ἀρμάδας, ὥστε νά μὴν ἐκτεθῶ στήν ὀργή καί τό μίσος αὐτῶν τῶν κληρικῶν τῶν κουρσάρικων πλοίων, οἱ ὁποῖοι βλέποντας ὅτι ἡ διδόμενη ἐλεημοσύνη πού κάνουν γιά βάπτισι, κηδεῖες ἢ γάμους, τήν ὁποία ἐπωφελοῦντο ὅταν ἀπουσίαζε ἀπό τό νησί ἕνας βικάριος τοῦ Λατινικοῦ δόγματος, δέν θά τήν προσφέρουν πλέον, ὅποτε θά ἀναγκασθῶ νά συμβιβασθῶ πρὸς χάριν καί προστασία τῶν χριστιανῶν Ρωμαίων καθολικῶν πού θά κατανοήσουν τή θέση μου· μέ βαθειά πάντοτε πίστη κατασπάζομαι τήν ἱερή πορφύρα σας.

Ἰος, 25 Ἰουλίου 1685, νέο
Ταπεινός δοῦλος Ἰγνάτιος Ντακουῖλα, βικάριος.

13. SCPE/SC. ARCIPEL., Vol. 6, 447^{RV}

Ἰος, 3 Μαρτίου 1691

Ἐκλαμπρότατε, πανιερώτατε αὐθέντη δέσποτα

Εἰς τόν καιρόν τοῦ πρώην ἐπισκόπου Σαντορίνης κυρίου κυρίου Φραντζέσκου ἐδόθη μία ἐκκλησία ρωμείκη διά νά ψάλουσι ἐδῶ καί νά σταλῆ βικάριος νά ἐφημερεύῃ κατά τήν τάξιν μέ πάτους ὅτι νά εἶναι τῆς θέλησῆς μας καί τῆς ἐξουσίας μας καί στέλλοντας τόν εὐλαβέστατον κύριον Ἰγνάτιον καί εὐρίσκει τήν ἐκκλησίαν ἔρημον ἀπό πάντα χρειάζομενον, ὁ ὁποῖος ἐστάθη ὡς πιστός οἰκονόμος καί κτήτορας καί ἀνακαίνησεν τήν ἐκκλησίαν καί ἐστόλισέν την μέ πᾶσαν χρειάζομενον παραμέντο καί εἰκόνες καί καμπάνα καί δυσκοπότηρο καί σπίτια καί περβόλι καί μασσαρίες καί περιπλέον τόν καιρόν ὅπου ἐπέρασεν ἐδῶ εἰρηνικά εἰς ὅλα καί κανένα σκάνδαλον δέν ἐπαρακίνησε εἰς τινα, ἀλλά εἰρήνην καί τιμὴν καί εἰς ταῖς χρεῖαις ἔτοιμος βοηθός καί εὐλαβῆς καί τίμιος καί ἐνάρετος. Παρακινημένος ἀπό ἐχθρούς ὁ ἀφέντης ἐπίσκοπος Σαντορίνης διά νά τόν σηκῶσῃ ἀπεδῶ, ἔστειλεν ἄλλον νέον, τόν ὁποῖον ἐμεῖς ἐπειδή καί ἡμαστε πολύ εὐχαριστημένοι ἀπό τόν αὐτόν κύρ Ἰγνάτιον ζητᾶμε ἐτοῦτο· νά εἶναι καί νά εὐρίσκειται εἰς τήν κάρικαν του καθῶς ἦτον καί ἀνίσως καί ὁ ἀφέντης δεσπότης ἔχεινον μόνο εἰς τήν ἐλεημοσύνην ὅπου τύχει, οἱ ἐπιτρόποι τῆς ἐκκλησίας θέλουν θεω-

ροῦν πᾶσαν χρειαζόμενην κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ αὐτοῦ βικαρίου εὐρισκομένου· λοιπόν καὶ ὁ πανιερώτατος μας αὐθέντης δεσπότης ἐπαρακαλέσαμεν τον ἡ κομουνιτὰ νὰ γράψῃ καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν παροῦσαν καὶ εἰς τοῦτο τὸν παρακαλοῦμεν νὰ μὴν τὸν ἀποστερήσῃ ἀπὸ λόγου μας διὰ νὰ εἰρηνεύομεν καὶ νὰ μὴν προξενούσι καὶ σκάνδαλα καὶ ἡμαστε βέβαιοι καὶ ἀπομένομεν τῆς πανιερότητός σας πάντοτε εἰς τὰ προστάγματά της.

Νίο, Μαρτίου 3 - 1691

Ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου καὶ Νίου Φιλάρετος

- Μάρκος ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος Νίου μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- παπα-Ἀντώνιος ἱερεὺς καὶ σακελλάριος Νίου μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- Νικόλαος ἱερεὺς σκευοφύλαξ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- Νικόλαος ἱερεὺς πρωτονοτάριος μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- παπαΔημήτρης πρωτοπαπᾶς μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- παπα-Ἰωάννης Μαιούνης μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- Μιχαὴλ ἱερεὺς μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- παπ-Νικόλας Σορότος μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- Πέτρος ἱερεὺς μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν
- παπα Δημήτρης ἱκαριότης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
- Μιχάλης Σταυράκης μαρτυρῶ
- Ἀναγνώστης Μανουσᾶς ἐπίτροπος
- Ἰωάννης Σταυράκης μαρτυρῶ
- Ἰωάννης Μελιώτης(;) μαρτυρῶ
- Ἄν. Γγέλης τοῦ κύρ Μιχάλη
- Ἀναγνώστης Συριῆος
- Τζανῆς τοῦ κύρ Μάρκου
- Δημήτρης παπᾶ Ἀντώνη μάρτυρας

Γεώργιος Καλλονᾶς καντζιλάριος τῆς Κομουνιτᾶς ἐκοπιάρησα τό παρόν λόγο πρὸς λόγον καὶ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

13α. SCPF/SC. ARCIP., Vol. 6, 445^R

Ἰος 6 Μαρτίου 1691

Ἐκλαμπρότατε καὶ πανιερώτατε ἀδελφέ Κύριε, Κύριε

Παρακανημένος ἀπὸ ζῆλον θεϊκὸν ὡς πιστὸς ἀδελφὸς ἔρχομαι ἡγαπικότατα νὰ τὴν ἀκριβοχαιρετήσω καὶ νὰ τῆς φανερώσω τὴν ἀγάπη ὅπου πάντα εὐρίσκεται ἀναμεσὸν μας καὶ νὰ τῆς δώσω εἶδησιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅπου τρέχει ἐδῶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας. Ἀγροικόντας καὶ θεωρώντας τὴν ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν ὅπου φέρουσι εἰς τὸν βικάριον κύριον Ἰγνάτιον

καί ἀληθινά μέ εὐλογον τρόπον ἐπειδή καί τόν καιρό ὁποῦ πολιτεύεται ἐδῶ νά ἐστάθηκεν τίμια καί εὐλαβητικά καί ἀγιότατα καί μέ ἀγομέντα τῆς ἐκκλησίας ὡς πιστός οἰκονόμος καί κυβερνήτης καί εἰς πολλές χρεῖες ἐστάθηκε βοηθός εἰς τό νησί ἀπάνω καί ὁ κόσμος φέρνει εἰς τόν λόγον του μεγάλην ἀγάπην, εὐρισκόμενοι τές ἀπερασμένες ἡμέρες ἐδῶ καί ἐπειδή καί ἡ πανιερότητά σας φόρσε βαλμένος ἀπό ἐχθρούς νά τήν ἐπαρακίνησαν νά τόν σηκώσετε ἀπεδῶ, ἀλλά κοινῶς ἰερωμένοι καί λαϊκοί ἔτρεξαν εἰς τοῦ λόγου μας, μέ παρεκάλεσαν νά γράψωμεν τῆς πανιερότητά σας νά μήν των τόν ἀλλάξετε, ἀλλά νά μείνῃ πάλι ὡς καί πρότερον· διά τοῦτο καί ἐγώ παρακινημένος, θεωρώντας τήν ὁρμήν τως ἐβάλληκα νά τήν παρακαλέσω νά μᾶς κοντζετάρη ἐτούτην τήν γράτξιν διὰ τήν φοράν ἐτούτην νά τόν κονφερμάρεται πάλαι εἰς τήν κάρικάν του διὰ λόγου του φερνόμενοι εὐχάριστοι μαζί, αὐτός δέ ὁ πτωχός ἤθελεν παρευθύς μέ ἐξόλης τοῦ καρδίας νάλθη εἰς τά προστάγματά σας, μά ἡμεῖς τόν ἐμποδίσσαμεν καί παρατήσαμεν τον ἔως τήν ἄλλην σᾶς ὁρδινίαν. Παρακαλοῦμεν τηνε, μή πρός βάρος, διότι τό ἐκάμαμεν μέ θάρρος βλέποντας τήν ἀγάπην ὁποῦ τόν προσφέρουσιν καί θέλομεν τῆς μείνει ὀμπλιγάδοι καί ἡμεῖς νά μᾶς κομαντάρης εἰς ταῖς... καί ἂν ὀκορέρει διά λόγου μας εἰσοδήματα, οἱ ἐπίτροποί σας θέλουσι θεωρήσουν πᾶσαν χρειάζόμενον· ἀνημένομεν τήν ἀπόκρισιν καί κονφερματζιόν της καί μήν μᾶς ἀποτύχετε τοῦ αἰτήματος.

Νίον 1691, Μαρτίου 6

Τῆς ἐκλαμπρότης σας ἀγαπητός ἀδελφός Σίφνου καί Νίου καί πασῶν τῶν Κυκλάδων Νήσων Φιλάρετος ὄλωσ εἰς τούς ὁρισμούς σας.

13β. SCPE/SC. ARCIP., Vol, 6, 448^v-449^r

Σαντορίνη, 27 Αὐγούστου 1694

Πιστοποίηση τῶν προκρίτων Πύργου

Ἡ παροῦσα, συντεταγμένη διά χειρός ἐμοῦ τοῦ ὑπογράφοντος ἀρχιεπισκόπου, αὐθεντική πιστοποίηση, γίνεται γιά τήν σίγουρη, ἀσφαλῆ καί στέρεη ἐνημέρωση τῶν Ἀρχόντων μας· μ' αὐτήν δηλώνουμε, ἐνόψη τῆς ἀναχώρησης ἀπό ἐδῶ γιά ἄλλους τόπους τοῦ αἰδέσιμου βικαρίου πατρός Ἰγνατίου Ἀκουῖλα, ὅτι τοῦτος εἶναι γενικῶς γνωστός στήν ἐπαρχία Σαντορίνης ὡς προσωπικότητα εὐλαβῆς, ἔντιμη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καί ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπεδείχθη δέ ἐξ ἀρχῆς καί ἀπλοϊκός. Μεταξύ τῶν δύο δογμάτων μας, τά ὁποῖα στό νησί μας συνυπάρχουν καί τό κάθε ἓνα μένει ἱκανοποιημένος ἀπό τίς ἀγαθές καί εἰλικρινεῖς δραστηριότητες τοῦ ἄλλου, τῶν ἐγκωμιάζα συχνά καί τόν μνημόνευα στίς ἀκολουθίες ὡς προσωπικότητα ἐπαινουμένη ἀπό πολλούς καί ὅπως ὁ ἴδιος εἶχα διαπιστώ-

σει. Ὅμως ἀκόμη καί ἂν ἐξ ἀνάγκης συντάσσεται ἡ παροῦσα πιστοποίηση προκειμένου νά γνωστοποιηθεῖ ἡ σπάνια ποιότητά του, τοῦτο ἔγινε εἰς ἐνδειξιν γνήσιας στοργῆς μ' αὐτήν τήν εἰλικρινέστατη πιστοποίηση ὡς ὑμνητές τῆς ζωῆς του, βεβαιώνουμε τά ἀνωτέρω πρὸς τόν κάθε ἓνα, στόν ὁποῖο ἤθελε αὐτή παρουσιασθεῖ καί, μέ βαθύτατο σεβασμό, προσκυνοῦμε
Σαντορίνη 1694, Αὐγούστου 27

- ὁ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος
- Ἰωάννης ἱερεὺς καί πρῶην οἰκονόμος
- Γεώργιος ἱερεὺς Σιγάλας οἰκονόμος Σαντορίνης
- Νικόλαος ἱερεὺς πρωτοπαπᾶς
- Ἀντώνιος ἱερεὺς Συριγῶς πρωτοπαπᾶς Πύργου
- Ἰωαννίκιος ἱερομόναχος Βαρβαρήγος
- Νικηφόρος ἱερομόναχος
- Ἀλέξιος οἰκονόμος τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης
- Μελέτιος ἱερομόναχος τῆς Νάξου
- Μάρκος ἱερεὺς Πλατῆς
- Ματθαῖος ἱερεὺς Σιγάλας
- Ματθαῖος ἱερεὺς Ἀργυρός
- Ἰωάννης ἱερεὺς Γαβρῆς
- Γρηγόριος ἱερομόναχος Τροπίας
- Ἰωάννης Γαβαλάς - Πέτρος Βαρούχας
- Ἰωάννης Γκαμπαλιάς - Ματθαῖος Συριγῶς
- Ἰάκωβος Σιγάλας - Νικόλαος Λαγκαδάς
- Πέτρος Σιγάλας - Γιαννούλης Σιγάλας
- Νικολός Σιγάλας - Μάριος Γαβαλᾶς
- Νικολός Σιγάλας - Νικολός Γαβαλᾶς καί ἄλλοι.

13γ. SCPF/SC. ARCIP., Vol. 8, 45^R

Αρξεντιέρα (Κίμωνος) 22 Ἰουνίου 1700 (νέο)

Εἰς τό ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀμήν

22 Ἰουνίου 1700 (νέο), Ἀρξεντιέρα

Ἐμφανίστηκε αὐτοπροσώπως στήν καντσελλαρία τῆς Ἀποστολικῆς Ἐπίσκεψης, ὁ αἰδέσιμος πατήρ Ἰγνάτιος Ντακουέλα, πρῶην ἐφημέριος τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας τῆς Νίου, ὁ ὁποῖος αὐθορμητῶς μέ δική του καλή θέληση καί τόν καλύτερο τρόπο καθιστᾶ, ἐκλέγει καί βεβαιώνει γιά δικόν του ἀληθινό καί γνήσιο πληρεξούσιον, ἐνάγοντα, διαχειριζόμενον καί γενικόν ἐκπρόσωπόν του τόν κομιστή τῆς Ἀποστολικῆς Ἐπίσκεψης, ὥστε νά δύναται νά ἐμφανισθεῖ ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας Πί-

στεως προκειμένου να απολαύσει τὰ σκουδά που τοῦ ἀπεστάλησαν γιά τόν μισθό του κατά τό διάστημα που προσέφερε ὑπηρεσίες στό νησί τῆς Νίου, σύμφωνα μέ τίς διαταγές ἢ γράμμα τῆς ἰδίας Ἁγίας Προπαγάνδας κατά τήν πιστοποίηση που ἔκανε ὁ σεβασμιώτατος Ἀποστολικός Ἐπισκέπτης. Καί σέ πίστωση αὐτῶν παρεκάλεσε ἐμένα τόν ὑπογράφοντα καντσιλλιέρη νά συντάξω τήν παροῦσα τήν ὁποία ὑπογράφει ἰδιοχείρως. Καί σέ βεβαίωση

Δόθηκε στό νησί τῆς Ἀρξαντιέρας κατά τό αὐτό ἔτος.

- Ἰγνάτιος da Aquila, ἱερεὺς, ὑπογράφω τὰ ἀνωτέρω⁵¹

Νικόλαος Μαραγκός, ἱερεὺς, καντζιλλιέρης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐπίσκεψης.

14. SCPF/SCR. ORIG. GON. GEN, Vol. 533, 206^R-207

Μῆλος, 5 Ἰουνίου 1698

Σεβασμιώτατοι

Ταπεινῶς ὑπέβαλα μίαν ἄλλη, ὁμοια μέ τήν παροῦσα, ἀναφορά σέ εὐλαβητική ἀπάντηση πρὸς τίς σεβασμιότητές σας καθ' ὅσον ἀφορᾷ στήν ποιότητα τοῦ δόν Angelo Barbarigo, ὡς πρὸς τήν ὑπηρεσία που προσφέρει στήν ἀποστολή τῆς νήσου Ἰου καί τίς ἀκριβεῖς ἀνάγκες του. Ἀκόμη καί ἂν ἐξ ἀρχῆς θελήσουμε νά μειώσουμε τον Barbarigo, αὐτός εἶναι τέκνο ἑνός ζευγᾶ, ὁ ὁποῖος, μέχρι καί σήμερα ζεῖ μέ τό ἄροτρό του. Ὁ πατέρας του τόν ἔστειλε στό σχολεῖο τῶν Ἰησουϊτῶν καί ἀκολούθως τοποθετήθηκε στήν ὑπηρεσία τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Σαντορίνης, γενόμενος

51. Ἀναφέραμε στά προλεγόμενα ὅτι στή "Μικρή Μάλτα", ὅπως ἀποκαλοῦσαν τότε τή Νιό, ξεχειμώνιαζε πλῆθος πειρατῶν καί κουροσῶρων γι' αὐτό καί παρέστη ἀνάγκη, χάριν τῶν περισσοτέρων ἀπό αὐτοῦς που ἀκολουθοῦσαν τό Λατινικό δόγμα, νά ἀνιδρυθεῖ ναός καί ἐγκατασταθεῖ ἱερέας γιά τήν "πνευματική" ἐξυπηρέτησή τους. Τήν προώθηση τοῦ ἔργου ἀνέλαβε ἡ Λατινική Ἐπισκοπή Σαντορίνης, διά τοῦ κληρικοῦ τῆς Ἰγνατίου da Aquila, τόν ὁποῖο τοποθέτησε στό νησί τό ἔτος 1683, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος στό ὑπ' ἀρ. 12 ἔγγραφο του. Ἀνθρωπος ἱκανός, δραστήριος, ἀλλά καί ἐπιτήδειος νά ἀποσπᾷ οἰκονομικές ἐνισχύσεις ἀπό τοὺς ἐλλμενιζόμενους ἐκεῖ πειρατές, κατάφερε μέσα σέ δύο χρόνια νά συγκεροτήσει ἐνορία. Ἀγόρασε παλαιόν ὀρθόδοξο ναό, τόν ἐπισκεύασε καταλλήλως, τόν ἐφοδίασε μέ τὰ ἀπαραίτητα λειτουργικά ἱερά ἀντικείμενα καί βιβλία καί ἄλλα ἀναγκαῖα, ὅπως λεπτομερῶς τὰ περιγράφει στό ἔγγραφο του πρὸς τή Ρώμη. Ἔβλεπε ὁμως ὅτι συναδελφοί του τῆς ἐπισκοπῆς Σαντορίνης, ἀλλά καί κληρικοί - ναῦτες στά πειρατικά πλοῖα, ἀνθρωποῖ ἀνήθικοι, ἐποφθαλμοῦσαν τή θέση του, πρᾶγμα που, ἐπίσης, ἀνέφερε στήν ἐπιστολή του. Γιά ἀρκετά χρόνια διατηρήθηκε στή θέση του, μετά ὁμως τήν ἀνάληψη τῆς ἐπισκοπῆς Σαντορίνης ἀπό νέον ἐπίσκοπο, οἱ ἀντίθετοι ἐπέτυχαν τοῦ σκοποῦ τους κατά τό ἔτος 1690. Κατά τὰ δημοσιεύμενα ἔγγραφα (ὑπ' ἀριθμ. 13, 13α, 13β) ὑπέρ τοῦ Ἰγνατίου συνηγόρησαν καθολικοί καί ὀρθόδοξοι, ἀπό δέ τοὺς τελευταίους καί οἱ ἀρχιεπίσκοποι Σίφνου Φιλάρετος καί Σαντορίνης Παρθένιος δηλώνοντας τήν καλή ποιότητα καί διαγωγή τοῦ ἀνδρός. Τόν Ἰγνάτιο ἀντικατέστησε στή Νιό ὁ ἱερέας Ἄγγελος Βαρβαρίγος, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, πάντως πρὸ τοῦ 1698 κατά τό ἐπόμενο, ὑπ' ἀριθμ. 14, ἔγγραφο. Τό ὁμοῖο 13γ εἶναι ἐξουσιοδότηση τοῦ Ἰγνατίου da Aquila ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1700 σχετική μέ τήν εἰσπραξη μισθῶν που τοῦ εἶχε ἀναγνωρίσει ἡ Ρώμη γιά τήν προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν του στήν ἐνορία τῆς Ἰου.

ιερέας, ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι ἱερεῖς ἐκείνου τοῦ τόπου, μόλις ἔμαθε τὰ στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς καὶ λιγώτερο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Τοῦτο δὲ ὄχι ἀπὸ φταιξιμο τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ ἀπὸ ἀμέλεια αὐτῶν τῶν ἰδίων, ἀφοῦ μόλις μάθουν νὰ διαβάζουν λίγο, πιστεύουν ὅτι τοὺς ἀρκεῖ καὶ ξεκινοῦν ἀμέσως τὸν ἀγῶνα τοῦ ὑφασμένου νήματος. Τῆς ἰδίας ποιότητος ἦταν καὶ ὁ δὸν *Ignatio d' Aquila*, ὁ ὁποῖος εἶχε διοριστεῖ ἀπὸ τὸν προηγούμενο ἐπίσκοπο τῆς Σαντορίνης, προκάτοχο τοῦ σημερινοῦ σεβασμιωτάτου *Crispo* καὶ ἀπὸ φτωχαδάκι πού ἦταν, ἔγινε πλούσιος μὲ τὶς σημαντικές ἐλεημοσύνες πού τοῦ ἔδιναν οἱ καπεταναῖοι κουρσάροι, πράγμα πού κάνουν ἀκόμη γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐκκλησίας, κατασκευασμένης ἀπὸ τοὺς ἴδιους, ἀλλ' αὐτὸς ἰδιοποιήθηκε σχεδόν ὅλα τὰ χρήματα, ἄμφια δαμασκηνά καὶ ἄλλα πράγματα διακόσμου τῆς ἐκκλησίας. Ἐρχομένου κατόπιν τοῦ σεβασμιωτάτου *Crispo*, διεμαρτυρήθησαν οἱ κουρσάροι ὅτι ἀπὸ τὰ τόσα καλά πού ἔδωσαν στὸν πατέρα *Ignatio* γιὰ τὴν ἐκκλησία δὲν εἶδαν νὰ ἀξιοποιεῖται τό παραμικρό. Ὁ ἐπίσκοπος, θέλοντας νὰ ζητήσει λογαριασμό γιὰ τὴ διαχείριση πού ἔγινε, τί δὲν τράβηξε ἀπ' αὐτόν! τί προσβολές, βλασφημίες πρὸς τὸν φτωχὸ ἐπίσκοπο! καὶ τότε αὐτὸς, μὴ ἔχοντας ἄλλο τί νὰ κάμει, τὸν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τῆ θέσης καὶ τοποθέτησε τὸν δὸν *Angelo*, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ ἀποδώσει ἐπιτυχῶς, ἀλλὰ ἤδη διαπιστώνει ὅτι εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸν προηγούμενο. Μόλις πλούτισε καὶ αὐτὸς, δὲν θέλει πλέον οὔτε νὰ γνωρίζει τὸν ἐπίσκοπό του! Ἐγκατέλειψε τὴν ἐκκλησία καὶ ἐπῆγε στὴ Ρώμη γιὰ νὰ γίνει (ὅπως διαδίδει) ἀποστολικὸς βικάριος, ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο. Δὲν ὑπάκουσε στὶς ἀπαγορεύσεις τοῦ ἐπισκόπου νὰ μὴν ἐγκαταλείψει τὴ θέση του πρὶν παραδώσει τὰ ἱερὰ σκευὴ ἀπὸ ἄργυρο καὶ τὸν λοιπὸ ἐξοπλισμὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἀκόμη καὶ ἑκατὸν δέκα τράβες πού τοῦ προσέφεραν οἱ κουρσάροι γιὰ τὴν ἀνακατασκευὴ τῆς στέγης τοῦ ναοῦ πού εἶχε καταπέσει, ἀξίας ἑνὸς καὶ ἡμίσεως σκούδου τῆς κάθε μιᾶς, τὶς ἔστειλε στὴ Σαντορίνη, στὴν ἀδελφή του καὶ στὸν ἐπίσκοπο δήλωσε μὲ τὴν ἴδια ἀναισχυντία ὅτι τὸν θεωρεῖ ἄνθρωπο τοῦ τίποτα καὶ ἄλλες προσβολές.

Αὐτὴν τὴν ὑπέρομετρη ἀλαζονεῖα ἐπέδειξε ὁ δὸν *Angelo* μετὰ τὴν ἐπηρεμένη ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Ρώμη πρὸς τὸν πατέρα *Nicolo Sigala*, πρωτονοτάριον καὶ τὸν πατέρα *Zuane Dargenta*, κανόνικον, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ περιφρόνηση πρὸς τὸν ἐπίσκοπο ὑπηρετήσαν χωρὶς κανένα σεβασμὸ. Γιατί ὁ πρωτονοτάριος θέλει νὰ μετέχει στὸ χορὸ μὲ ἄμφιο κιτρινόχρωμο καὶ ὠμοφόριο καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν πρώτη θέση στὴν ἐκκλησία ὑποστηριζόμενος ἀπὸ μερικοὺς ἀμαθεῖς κληρικοὺς καὶ λίγους συγγενεῖς του, ἀλλὰ καὶ κάποιον ἄλλον, ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιμένουν νὰ φέρει ἀπὸ τὴ Ρώμη τὸ δίπλωμα τοῦ ἀποστολικοῦ νοταρίου· δὲν θὰ ἀναφερθῶ στὴ μεγά-

λη σύγχυση πού επικρατεί σ' αυτόν τόν κληρο καί τά βάσανα πού τραβά ὁ πτωχός ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ἔρχονται πανηγυρικές ἡμέρες κατά τίς ὁποῖες διατάζει νά μεταβεῖ στήν ἐκκλησία γιά νά ἀποφύγει τούς ἄφρονες.

Ὡς πρός τό ἔργο πού προσφέρει στήν Ἱο ὁ δόν Angelo, ἄλλο δέν γνωρίζει παρά νά τελεῖ τή λειτουργία στίς ἑορτές, νά βαπτίζει κανένα παιδάκι τῶν κουρσάρων πού εἶναι παντρεμένοι μέ ἑλληνίδες ἢ γυναῖκες ἐλευθερίων ἠθῶν. Κατήχηση ἢ σχολεῖο δέν κάνει γιατί δέν εἶναι σέ θέση νά κάνει, γι' αὐτό καί περνάει τόν καιρό του ὅπως καί οἱ ἄλλοι μισσιονάριοι στήν Πάρο, τήν Ἄγουσα, τή Μύκονο, τήν Κέα καί τά Θερμιά, οἱ ὁποῖοι, εἴτε χαρτοπαίζουν μέ τούς Ἑλληνες ἢ τούς κουρσάρους, εἴτε πηγαίνουν στήν ταβέρνα ἢ φουμάρουν καπνό συζητώντας καί ἄλλες παρόμοιες διασκεδάσεις, ἀλλά ποιός νά τολμήσει νά τούς συμβουλευεῖ νά θελήσουν νά διδάξουν τά δύστυχα παιδιά τῶν Λατίνων, ἂν καί ὀλίγα, ἢ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐπαυτοῦ δέν θέλουν νά ὀμιλοῦν.⁵²

Ἡ ἀνάγκη, τέλος, πού συντρέχει εἶναι νά εὐρίσκεται πάντοτε ἕνας ἐφημέριος στή Νιό, δεδομένου ὅτι ἡ ἐκκλησοῦλα ὑπάρχει καί δέν λείπουν καί μερικοί Λατῖνοι, γι' αὐτό καί κρίνεται ἀπαραίτητο· τοῦτο δ' ἐπειδή σέ ὅλα αὐτά τά νησάκια τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὅπου ἐπιδιώκουν νά συζητηθοῦν αὐτοί οἱ κουρσάροι Ναπολιτάνοι, Σικελοί, Καλαβρέζοι, Γάλλοι, Μαλτέζοι, Κορσικανοί, ὅλοι ἄνθρωποι διεφθαρμένοι, ἡ Ἁγία Προπαγάνδα ὀφείλει νά τοποθετεῖ ἐφημερίους ἀπό τακτικούς ἱερεῖς πρός συμπαράσταση. Ἐνα πράγμα μόνο μοῦ ἀπομένει νά ἐκθέσω ταπεινά στίς σεβασμιότητές σας: νά μήν ἐπιτρέπεται αὐτοί οἱ ἀποσταλησόμενοι νά εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπό τόν ἐπίσκοπο, διαφορετικά τούς χάνομε ἐξ ὀλοκλήρου· ἔχομε τό παράδειγμα μερικῶν κανονικῶν μισσιοναρίων, οἱ ὁποῖοι, μέ τό να εὐρίσκονται μακριά ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ ἐπισκόπου καί τοῦ ἀνωτέρου τους, μᾶς ἔδωσαν τρομερά σκάνδαλα, μετά δέ ἀπομένει στούς προϋσταμένους τους νά τούς στείλουν στή Γαλλία πρός μεγάλην ἀναστάτωση.

Πρός τούτοις κατασπάζομαι εὐλαβῶς τό χέρι Σας.

Μῆλος, 5 Ἰουνίου 1698

Δοῦλος ταπεινός Ἰωάννης Ἀντωνίου Καμίλλης ἐπίσκοπος Μήλου.

52. Πά τήν κατάσταση πού ἐπεκράτησε στή Νιό καί μετά τή μετάβαση στή Ρώμη τοῦ ἐφημέριου Ἁγγελο Βαρβαρίου, ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, μετά τα ὅσα τῆς ἀνέφερε ὁ τελευταῖος, ἔγραψε στόν ἐπίσκοπο Καμίλλη νά ἐρευνήσῃ τά πράγματα καί νά τήν ἐνημερώσῃ. Δέν γνωρίζομε σέ ποιές ἐνέργειες προέβη, ἀλλ' ὅπως φαίνεται ἀπό τήν ἀνωτέρω ἀπάντησή του, θά ἐπῆρε πληροφορίες καί ἀπό τόν συνάδελφό του ἐπίσκοπο τῆς Σαντορίνης. Ὁ Καμίλλης κακοχαρακτήρισε τόσο τόν Ἰγνάτιο da Aquila, ὅσο καί τόν Ἁγγελο Βαρβαρίο, ἐντελῶς ἀπογοητευμένος καί ἀπό τούς ἐφημερίους τῆς Πάρου, Ἄγουσας, Μυκόνου, Κέας καί Θερμίων πού δέν ἐπιτελοῦσαν πνευματικό ἔργο, ἀλλά πέρασαν τόν καιρό τους σέ κακές συνήθειες. Λίγους μήνες ἀργότερα, στίς 14 Νοεμβρίου 1698, ἐγκατάλειψε τόν μάταιο τοῦτο κόσμο πού τόσο τόν ἐπικράνε βίβλ. "Μηλιακά", Α' (1983), σελ. 136].

rinsuar il tetto della chiesa cadentes, iasched una ualea un scudo emaza
 Le mando d' Santorino alla sua sorella, A d' Ven^o. dicea con incredibile sgar
 ciatagna che lo stima per un huomo da moneta, con altre villanie.

Quest' arroganza maggiormente l'ha fatto D. Angeli, dopo l' orgoglioso ritorno
 da Roma del prete Niccolò Cicala con titolo d' Protovost^o. e del prete Zuane
 Dargenta Canonico, quali hanno telu^o schermito, e uel peso il Vesc^o che li per
 levò ogni rispetto: sicche il Protovost^o uel andar in choro in habits sans pazzo
 rocheti, e mantelletti, uel uel il primo luogo in chiesa, sostenuto d' alcuni
 di que' preti ignoranti. accompagnato d' alcuni preti suoi congiunti, e di un altro
 à cui portarono da Roma la petente di nostro Antico; Lascio d' dire che con
 ti uede in quel clero, e che afflizione porta il povero Vesc^o. d' cui conuene
 giorni principali astenersi d' andar alla chiesa, per evitare gli offenti.

Quanto al seruitis che presta D. Angeli nella Missione di Nio, altro non è
 che dire la messa le feste, e battesare qualche figliuolo di Corsari che uis
 maritans con le greche, o con concubine. Dottrina christiana, o scolta non
 fa, perche non la sa' fare, onde la passa anco lui come fan gl' altri Miss^o
 di Laros, d' Aquitta, d' Misone, di Zia e Fermeia, che non star chiori, hora
 uanis à giucar le carte con greci, o con corsari, hora alla tauerne, hora
 à fumar tabaco con le conuorsat^o e altri simili picciolamenti, ma che ti
 uoglio pigliar quella ^{ca}suggi^o. d' insegnar à poveri figliuoli Latini, anche
 pochi, o à greci, non occorre parlarne.

Io dirò poi che uis che uis che ritarda ~~deu~~ un Capellano à Nio, perche la
 Chiesa è stabilita, e non uis mancano alcuni preti Latini, stimari fosse
 necessari; ma che tutti questi scogli dell' Arcipelago che ti cacciano

à me: